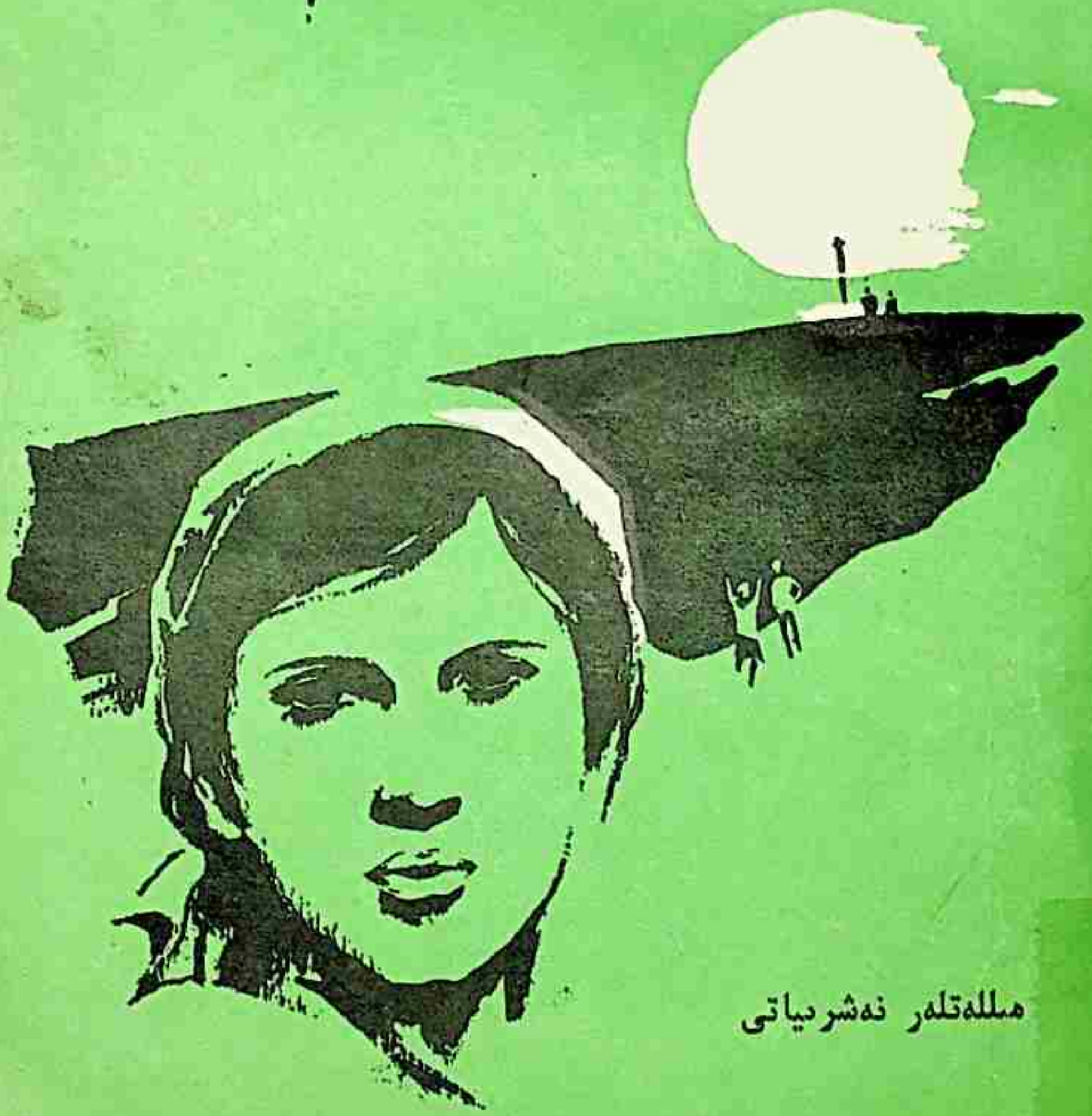
سەمەت دۆگایلی

گۆلمایم

مللەتلەر نەشریاتی

سەمەت دۆگایلی

گوڵەمایم

مەلەتلەر نەشریاتی

مۇندەرىجە

مۇقەددىمە ..... (1)
بىرىنچى باب ماڭا خىزمەت تەقسىم قىلىندى ..... (20)
ئىككىنچى باب بۇ كېچە يامغۇر توختىماي ياغدى..... (66)
ئۈچىنچى باب يولدا ئۇچرىغان ئۇچ كىشى ..... (91)
تۆتىنچى باب يېڭى جايدا بەزىدە غەم باستى، بەزىدە شادلىق ..... (127)
بەشىنچى باب مەن ئىپپەتلىك ئايال ئىدىم ..... (191)
ئالتىنچى باب دوختۇرخاندا كۆرۈپ ئويلىغانلىرىم ..... (241)
يەتتىنچى باب لايىھەم پۈتۈپ قالدى ..... (279)
سەككىزىنچى باب يېغىن ۋە مۇھاكىمە لايىھە تەرەپتە ..... (314)
توققۇزىنچى باب توسما قۇرۇلۇشى تېپتىنچ پۈتۈرمدى؟ ..... (340)
ئونىنچى باب ئۆلمىدىم، ياردار قىلىشتى ..... (385)
ئون بىرىنچى باب توسما پۈتتى ..... (415)
ئون ئىككىنچى باب "سۇ ئەكەلگەنلەر خار، كوزا چاققانلار ئەزىز" دېيىشمەكتە ..... (445)

ئون ئۈچىنچى باب ئېلىپ قاچقان ئىدى، قوغلاپ تۇتۇۋالدى
..... (488)
ئون تۆتىنچى باب يېگىدىن كۆز ئاچقان هايات ..... (515)
ئون بەشىنچى باب لېنتا كېسىش مۇراسىمى ..... (542)
ئاخىرقى سۆز گۈلنايىمدىن «گۈلنايىم»غىچە..... (555)

مۇقەددىمە

گۈلئايىم...

بۇ ئىسىم ۋە ئۇنىڭ ئىگىسى ھېلىمۇ ھايات. ئەمما، ئۇنىڭغا تەئەللۇق بىرمۇنچە كەچۈرمىشلەر ئۆتۈپ كەتكەن ھاياتقا مەنسۇپ بولۇپ قالدى.

كىشىلەرنىڭ يۈرىكىنى ئەنسىزلىككە سالىدىغان، قوشۇمسىنى تۇرۇپ، ئېغىر ئۇلۇغ - كىچىك تىنىپ كۆكسە قاراشقا مەجبۇر قىلىدىغان، خۇشال - خۇرامىلىق بىلەن كۈلۈمسىرەشلەر ئۇنتۇلايلا دەپ قالغان يىللار ئۆتۈپ كەتتى. بىر - بىرىگە ئىشەنمەسلىك بىلەن خۇدۇكسىرەشلەر ئىچىدە شەكلىنىپ گۇمانلىق قارايدىغان، باشقىلارنىڭ ئەيىبىنى كوچىلاش، قۇسۇر تېپىش، تىرناق تېگىدىن كىر ئىزدەپ، تۇخۇمدىن تۈك ئۇندۇرۇش...لەر ئېسىل پەزىلەت ھېسابلىنىدىغان چاغلار كىشىلەر ئارىسىدىن ئاستا - ئاستا يىراقلاشقىلى تۇردى. تونۇش - بىلىشلەر ئارىسىدا، يىغىلىشلاردا يېڭىچە ئىنسانىي مۇئامىلىلەر بىخلىنىشقا باشلىغان يىللىق ۋاقىتلار كېلىپ قالدى.

غەلىتە، ئاسان چۈشەنگىلى بولمايدىغان، تۇمانلىق بىر دەۋر ئۆتۈپ كەتكەنىدى. ھەممە كىشىنى ئۆزىگە تارتىۋاتقان، ھەممە كىشى ئىنتىلىدىغان ۋە ئىنتىلىتىۋاتقان كۈنلەر يېتىپ كەلمەكتە ئىدى... ھازىرقى پەيت گويا كىشى تۇتەك باسقان، خارابلىققا ئايلانغان، تۇتەپ بۇس چىقىرىۋاتقان بىر قىرغاقتىن چىمەنلىككە تولغان، تاكى

ئۇپۇققىچە يېشىللىق جەۋلان قىلىپ تۇرغان يەنە بىر قىرغاقتا ئۆتكۈ-
زىدىغان كۆۋرۈكتە تۇرغانـدەك تەسىرات پەيـدا قىلـدىغان چاغلار
ئىدى.

كىشـلەر ھەمـمە نەرسە توغرىسـدا سۆزلىشەتـتى. ئۇلار چوڭ ئىجتىمائىي، سىياسىي ئىشلار توغرىسـدا، كېـلىپ چىقىشى ئېھتىمال بولغان ئۆزگـىرىشـلەر ھەققـىدە ئاغزىـنى قويۇپ بېرىـپ، بەھۇزۇر مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشەتتى. ئۆتۈپ كەتكەن ھايات ھەققىدە — توغرا-
راقى، قورقۇنچـلۇق چۈشـكە ئوخـشاپ كېـتىدىـغان تۇرمۇشـنىڭ تەتۈرىگە ئۆرۈلگەن كارتىنىلىرى ھەققىدە ھاياجانلىنىپ تۇرۇپ پاراڭ قىلىشاتتى.

قىسقىسى، ئۆتۈپ كېتىشـكە تېگىشلىكى ئۆتـۈپ بولغان، ئۆمرىنى ئادا قىلـىپ بولغان، قايتـىلانمايـدىـغان دەرىجـىدە رەسـۋا بولۇپ يوقالغانىدى.

گۈلئايىم!...

بالايىئاپەتلىك يىللارنىڭ ئاخىرلىشـىغا بىلەنـلا بۇ ئىسىم كىشى-
لەرگە شۇنچىلىك تونۇش بولۇپ كەتكەنىدىكى، ئولتۇرۇش - سورۇن-
لاردا، كىشىلەر ئوتتۇرىسىدىـكى سۆھبەتـلەردە گۈلئايـىم توغرۇلۇق گەپ - سـۆزلەر بولـماي قالـمايتـتى. چوڭ - كـىچىك يىغىنـلاردا، ئاپەتـلىك يىللار توغرىسىدىكى ئەسلـىمە، نۇتۇقـلاردا گۈلئايىمنىڭ ئىشلىرى، ھېچ بولمىسا ئىسمى تىلغا ئېلىنماي قالمايتتى.

يېقىندا، شەھەر بويىچە بىر كـۆرگەزمە ئېچىلغانـدى. يالماۋۇز-
لارنىڭ خەلق ئاممىسىغا، كادىرلارغا ۋە باشـقا ھەر تەبىقە زاتلارغا سالغان زۇلۇملىرىنى كۆرگەزمە قىلـىش بۆلۈمـىنىڭ بىر ئىشخانىسىمۇ ئاشۇ گۈلئايىمنىڭ كەچـمىش - كەچۈرمىشـلىرى بىلەن مۇناسىۋەتلىك

بولۇپ، ئۇ يەردە گۈلنايىمىنىڭ ئاشۇ جاپالىق يىللاردىمۇ تىرىشىپ ئىشلىگەنلىكى، شۇ يىللاردا قىلىش مۇمكىن بولمايدىغاندەك ئىشلارنى قىلغانلىقى؛ كۆلىمى خېلىلا زور بولغان سۇ قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەپ، ئۇنىڭ پۈتۈپ چىقىشى ئۈچۈن يېتەكچىلىك قىلغانلىقى؛ ئۆز ئەمگىكى ئۈچۈن خۇشاللىقلارغا ئېرىشىش ئورنىغا زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقى تونۇشتۇرۇلغاندى.

گېزىتىلەرمۇ گۈلنايىم توغرۇلۇق ئومۇمىي خەۋەر تەرىقىسىدە خېلىلا يېزىشقانىدى. دوكلاتلاردا ئۇنىڭ ئىسمى مىسال تەرىقىسىدە تىلغا ئېلىناتتى. شۇنىڭ بىلەن گۈلنايىم ۋە ئۇنىڭغا مۇناسىۋەتلىك ئىشلار تېخىمۇ كەڭ تارقىلىپ كەتتى. ئەدەبىلىكتە ئۇنى بىۋاستە كۆرگۈسى كەلمەيدىغان كىشىلەرنى ناھايىتى ئاز دېيىشكە بولاتتى.

مەنمۇ خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان نامى چىقىپ كەتكەن بۇ ئايالغا قىزىقىپ، ئۇنىڭغا غايىبانە تەلپۈنىدىغانلارنىڭ بىرى ئىدىم. كەسپىي خىزمەت ئېھتىياجى ئۈچۈنلا ئەمەس، نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ سۆز تېمىسىغا ئايلىنىپ كېتىشىنىڭ سەۋەبىدىكى ئۇجۇر-بۇجۇرلەرنى بىلىپ بېقىش، بۇلارنى قىزىققۇچىلارغا تونۇشتۇرۇش ھەۋىسى مېنى بارغاندىن-بارغانسېرى ئۆزىگە تارتىپ تۇراتتى. مېنىڭ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشكۈم، سۆھبەتلەشكۈم، بولۇپمۇ، ئۇنىڭ ھېسسىياتى بىلەن چوڭقۇرراق تونۇشقۇم، ئۇنىڭ قەلب دەرياسىغا شۇڭغۇپ چۈشكۈم، ئۆزەمگە كېرەكلىك ماتېرىياللارنى سۈزۈپ چىققۇم كېلەتتى.

بۇ مېنىڭ ھەۋەستىن باشلانغان ئىشتىياقىم ئىدى. مەن نېمىگە-دۇ ئېرىشىشنى ئىستەيتتىم، ئەمەلىيەتتە بولسا قانداقتۇر مۇھىم نەرسەمنى يوقىتىپ قويۇپ ھازىر ئۇنى ئىزدەپ تاپالمايۋاتقاندەك ھېسسىياتتا ئىدىم. مېنىڭ بۇ ھېسسىياتىم ماڭا ئارام بەرمەيتتى، ئۇ

مېنىڭ پۈتۈن خىيالىمنى، تەپەككۇرۇمنىڭ مەزمۇنىنى ئىگەللىۋالغا-
نىدى. شۇ سەۋەبتىن ئۇ مېنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشۇمدا خېلىلا ۋەزنى
بار، قىممەتلىك مەشغۇلاتقا ئايلىنىپ قالغانىدى.

لېكىن، گۈلنايىم تېخىمۇ قىممەتلىك كىشى بولۇپ قالغانىدى.
ئۇنىڭ بىلەن سۆھبەتلىشىش، ئۇنى چۈشىنىش تۈگىۈل، كۆرۈشۈش-
كىمۇ ئىمكانىيەت تاپالمىدىم. تۆگە مىنىپ يۈرۈپ تۆگە ئىزدىگەن-
دەك، مەن بىلەن بىر بۆلۈمدە ئىشلەيدىغان سۇلايمانىڭ گۈلنايمنىڭ
ئېرى بىلەن بىر يۇرتلۇق، دوست ئىكەنلىكىنى بىلمەي، گۈلنايىم
بىلەن كۆرۈشتۇرەلەيدىغان بىرەر تونۇش ئادەم ئىزدەپمۇ يۈردۇم.

بىركۈنى گەپتىن گەپ چىقىپ، سۇلايمانغا گۈلنايىم توغرىسىدا،
ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈش ئىستىكىم ۋە ئاخىردا بىرەر ئەدەبىي
ئەسەر يېزىش ئارزۇيۇمنى سۆزلەپ بەرگىنىمدە، سۇلايمان گۈلۈپ
كەتتى ۋە گۈلنايمنىڭ ئائىلىسى بىلەن قويۇق باردى-كەلدى
قىلىدىغانلىقىنى، گۈلنايىم بىلەن مېنى تونۇشتۇرۇپ قويالايدىغانلە-
قىنى ئېيتتى. شۇنداقتىمۇ گۈلنايىم بۇ كۈنلەردە ئۆيدە ئەمەسلىكى
مەلۇم بولدى. ئۇنىڭ كامانىروپكىدىن قايتىپ كەلگەنلىكىنى ئاڭلاپ،
ئىككىمىز زىيارەت قىلىپ كېلىش ئۈچۈن تەييارلىنىپ يۈرگىنىمىزدە،
"تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" يوقىتىلغانلىقىن كېيىن، ۋىلايىتىمىزدە دەسلەپكى
قېتىملىق "قەھرىمانلار ئۈچرىشىش يىغىنى" ئېچىلغانلىقى توغرىسىدا
خەۋەر تارقالدى. بۇ يىغىنغا قاتناشقان قەھرىمانلارنىڭ كۆپىنە-
چىسى، ئاساسەن، بالايىئاپەتلىك يىللاردا زوراۋانلىققا تىز پۈكمەي،
ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللانغان كوللېكتىپ ئورۇنلارنىڭ
ۋەكىللىرى ئىچىدىن ۋە ئاشۇ يىللاردا دانالىق بىلەن ياكى ئەۋلىيالىق
كارامىتىگە تاينىپ ئەمەس، بەلكى، كىشىلىك غۇرۇرىغا، ئىنسانىي

ۋىجدانىغا، ھاياتىنىڭ گۈزەللىكىگە ئىشىنىپ ئىرادىسىنى ناماياىش قىلغان شەخسلەر ئىچىدىن تالالانغانلىقى مەلۇم بولدى. مەن سۇلايمانغا:

— تاينلىق، گۈلئايمۇ بۇ يەرنىغا قاتنىشىپ قالار- ھە؟ — دېدىم ئۇمىد بىلەن، — شۇنداق بولۇپ قالسا، گۈلئايىم بىلەن بىۋاستە ئۇچرىشىپ سۆھبەتلىشىشكە پۇرسەت چىقىپ قالاتتى.

سۇلايمان لەۋلىرىنى پۇرۇشتۇرۇپ مېنىڭ قىزىقسىنىش، تەلپۈنۈش ھېسسىياتىمنىڭ قانچىلىكلىكىنى سىنىماقچى بولغاندەك مۇغەمبەرلەرچە ھىجىيىپ قويدى. ئۇنىڭ كۆكۈش كۆزلىرىدىن بىرەر سىرنى يوشۇرۇشقا ئۇرۇنۇش ئالامەتلىرى بىلىنىپ تۇراتتى.

— نېمە، سەن گۈلئايىم توغرىسىدا يېڭى خەۋەر بىلەلمەدىڭمۇ؟ — سورىدۇم مەن ئالدىراپ.

— گۈلئايىم يەرنىغا قاتنىشۇېتىپتۇ، — سۇلايمان يەنە ھىجىيىپ قويدى.

— ئۇنداقتا، يۇر، يەرنىغا بېرىپ باقايلى، — دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ.

سۇلايمان مېنىڭ ئىچىمدىكى ئالدىراش تۇيغۇلىرىمنىڭ ھەمىسىنى چۈشەنگەندەك تاشلىشىمنى كۈتۈپ تۇرماي:

— مەن بۈگۈن تېلېفون بېرىپ باقاي، ۋاقتى بارمۇ، يوق، بىلىپ باقمايمزمۇ؟ — دېدى.

ماڭا بۇ تەكلىپ يېقىپ قالدى. بىز شۇنداق كېلىشتۇق- تە، ئەتىسى كۆرۈشمەكچى بولۇپ ئايرىلدۇق.

ئەتىسى سەھەردىلا ئۇ ماڭا، تېلېفوندا كۆرۈشكەنلىكىنى، گۈلئايمنىڭ يەرنى تەنەپپۇس قىلغاندا كۆرۈشۈشكە رازى بولغىنىنى

خەۋەر قىلدى.

مەن تېخىمۇ خۇشال بولۇپ كەتتىم. ئىككىمىز گېزىتخانا مۇخبىر-لار بۆلۈمىگە كىردۇق. بىراق، يىغىنغا باشقا مۇخبىرلار ئەۋەتىلىپ بوپتۇ. بۇ مېنى سەل بىئارام قىلغان بولسىمۇ، سۈلايمان ئانچە پەرۋا قىلمىدى.

— ھېچقىسى يوق، — دېدى ئۇ سىرتقا چىققاندىن كېيىن، — بىز بىرىپ باقايلى، گۈلئايىم بىلەن ئۇچرىشىش ئىمكانىيىتىنى تەنەپ-پۇسقىلا باغلاپ قويماسمىز...

ئىككىمىز سومكىلىرىمىزنى ئېلىپ، تەھرىر بۆلۈم باشلىقىغا نەگە بارىدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ قويۇپ، يىغىن ئېچىلىۋاتقان زال تەرەپكە قاراپ كەتتۇق.

مەن بۇ زال تەرەپكە خېلى ئۇزاقتىن بۇيان كېلىپ باقمىغانلىقى-تىن، ھازىر كۆرۈپلا ھەيران بولۇپ قالدىم. چۈنكى، بۇگۈن بۇ زال ھەيۋەتلىك تۈس ئالغانىدى. "مەدەنىيەت ئىنقىلابى" مەزگىلىدە بۇ يەر ئىككى تەرەپ ئاممىۋى تەشكىلاتنىڭ بىرمەزگىل تالىشىش ئوبيېكتى بولغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنىڭ تاملىرى ئوق ئىزىدىن ئۆتمۈشۈك بولۇپ كەتكەن، ئىشىك، دېرىزە ئەينەكلىرى سۇنۇپ، راملىرى ماجاقلىنىپ، سۇ چۈشۈرۈش نولىرى ۋە پار تۇرۇبىلىرى مىجىلىپ كېرەكتىن چىققانىدى، بۇ تەرەپلەر خېلى ۋاقىتلارغىچە كىشىدە كۆڭۈلسىز تەسىرات قالدۇراتتى. تېخى ئۆتكەن يىلمۇ ئۇ ئاشۇ كونا پېتىدە — ئوق تېشىۋەتكەن تاملىرى، شىلىملىرى قېتىپ كەتكەن قەغەز پارچىلىرى ھەم ئۆچۈپ كەتمىگەن يوغان، قارا ھەرپلىك شوئارلار بىلەن ئاشۇ يىللارنى ئەسلىتەتتى. زال بىناسىنىڭ قاچان رېمونت قىلىنغانلىقىنى بىلمىگەنلىكىمدىن،

ئۇنىڭ ھازىرقى چىرايلىق قامىتىنى كۆرۈپ ھەۋەس بىلەن قاراپ قالدىم. زالغا كىرىدىغان ئىشىكنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۇيغۇر مىللىي ئۇسلۇبىدىكى رەڭلىك نەقىشلەر ئويۇلغان بولۇپ، ئۇنىڭ رەڭگى ئىشىكنىڭ پارقىراپ تۇرغان چەش رېڭىگە ماسلىشىپ كۆز چېقىپ تۇراتتى. زال بىناسىنىڭ پېشانىسىگە قادالغان ھەر خىل رەڭدىكى بايراقلار شۇ تاپتا جەزبە بىلەن شامالسىرى ئۇنىلۇك ئاۋاز چىقىرىپ لەپىلدەپ، ئوچۇق قۇياش نۇرىدا كۆزلەرگە ئاجايىپ خۇش خۇي جىلۋە قىلىپ تۇرغان گۈللەردەك كۆرۈنەتتى. زالنىڭ ھەممىلا تاملىرىغا ئوچۇق رەڭلىك ھەر خىل گۈللەر نەقىشلەنگەنلىكتىن ۋە ياڭزىسى ھەر خىل سىرلانغانلىقتىن، بىر قارىسىلا ئۆزىگە تارتىپ تۇرىدىغان رەڭدار گىلەم مەنزىرىسىگە ئوخشايدىغان ئوچۇق-يورۇقلۇق بىلىنىپ تۇراتتى. بۇلارغا قوشۇلۇپ زال ئالدىدىكى سۇپىلارغا تىزىلغان تەشتەكتىكى گۈللەر خۇش پۇراقلىرى بىلەن تېخىمۇ كۆڭۈل ئاچاتتى ۋە كىشىنىڭ ھەۋىسىنى قوزغايتتى. بۇنداق مەنزىرە ئارىسىدا دىققەتنى دەرھال تارتىدىغان يەنە بىر مۇھىم كۆرۈنۈشمۇ بار ئىدى. ئۇ بولسىمۇ، ۋىلايەتلىك قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىغا قاتناشقان ۋەكىللەرنىڭ بىرەر ئىش-پائالىيەت ئۇسىتىدە تارتىلغان چوڭ رەسىملىرى بىلەن ئوچۇق "شەرەپ تاختىسى" ئىدى ۋە ئۇ كىشىلەرنى ئۆز يېنىغا چاقىرىپ تۇرغاندەك بىلىنەتتى.

زالنىڭ ئالدى جىمجىت ئىدى. ھېچكىم كۆرۈنمىگەنلىكتىن، بىز شۇ تاپتا چوڭ يىغىن بولۇۋاتسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلىپ كۈتۈپ بېقىشنى، بىكار تۇرغىچە "شەرەپ تاختىسى"دىكى رەسىملەرنى كۆر-گەچ تۇرۇشنى كېلىشتۇق-تە، شۇ تەرەپكە قاراپ كەتتۇق. بىز تېخى تاختا يېنىغا يېتىپ بارا-بارمايلا كۈتۈلمىگەندە يېنىمىزدىنلا:

— سلەر كىمنى ئىزدەيسلەر يولداشلار؟ — دېگەن ئاۋاز چىقىپ قالدى.

بىز دەرھال دىققىتىمىزنى تارتقان يېقىملىق ئاۋاز ئىگىسگە بۇرۇلۇپ قارىدۇق. مەيدىسگە "قەھرىمانلار ئۇچرىشىش يىغىنىنىڭ خىزمەت خادىمى" دېگەن خەت بېسىلغان چاسا شەكىلدىكى بەلگە تاقىۋالغان ياپ-ياشلا بىر قىز بادام قاپقىنى سۇزۇپ كۆلۈمسىرەگىنچە بىزدىن جاۋاب كۈتۈپ تۇراتتى.

— بىز بىر ئايال ۋەكىلنى ئىزدەپ كەلگەنىدۇق، — جاۋاب بەردى ھەمراھىم سۇلايمان ئەدەب بىلەن، — بىز گېزىت مۇخبىرلىرى بولىمىز. ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشۈشىمىز كېرەك بولۇپ قېلىۋىدى...

سۇلايمان شۇنىڭدىن كېيىن ئىزدىمەكچى بولغان ئايال ۋەكىلنىڭ ئادرېسنى ۋە ئىسمىنىڭ گۇلئايىم ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ، ئۇنىڭ بىلەن تۇنۇگۈن چۈشتە تېلېفون ئارقىلىق سۆزلەشكەنلىكىنى ئىزاھلاپ قويدى ھەم مۇخبىرلىق كىنىشكىسىنى كۆرسەتتى.

خىزمەتچى قىز بايانىنى سوئال سورىغان چاغدىنكىدەك مەخمەلدەك سىلىق بىلىنىدىغان ئاۋازى بىلەن:

— ھازىر چوڭ يىغىن بولۇۋاتىدۇ. سىلەرگە كېرەك بولغان ۋەكىل يولداش گۇلئايىمنى چاقىرىش ئۈچۈن لابادا تۇۋلاشقا توغرا كېلەرمىكىن. ئەگەر بۇ سىلەرگە شۇ ھازىرلا، ئالاھىدە جىددىي زۆرۈر بولمىسا، رەنجىمەي بىرئاز كۈتۈپ تۇرساڭلار بولارمۇ ياكى...، — دېگىنىچە توختاپ قالدى.

— ئۇنداق بولسا بىز كۈتەيلى، — دېدىم مەن ئالدىراپ، — بىز ئۇنىڭ بىلەن تەپسىلىي، كۆپرەك سۆزلىشىشىمىز مۇمكىن. بۇنىڭغا بىرئاز ۋاقىت كېتىشى تۇرغانلا گەپ.

قىز يەنە تەدەپ بىلەن كۈلۈمسىرىدى ھەم مۇلايىم ئاۋازدا:

— ئۇستاق بولسا مۇنۇ ئىشخانىغا كىرىپ كۈتۈپ تۇرۇڭلار يولداشلار، — دېدى ۋە قولى بىلەن كۆرسىتىپ، بېشىنى سەل ئېگىپ يان تەرەپتىكى قوش قاناتلىق، ئۇستۈنكى يېرىمى ئەينەكلىك ئىشكنى ئىشارەت قىلدى.

بىز ئۈنىڭ باشلىشى بىلەن بىگىپ يۇمشاق ئورۇندۇق ۋە چاي جوزىلىرى رەتلىك قويۇلغان، دېرىزىلىرىگە گۈل تەشتەكلىرى تىزىلغان كەڭرى زالغا كىردۇق. زالنىڭ ئاستىغا ئۆلچەپ توقۇلغاندەك چىپىدە كەلگەن گىلەم سېلىنغان بولۇپ، ئوچۇق رەڭگى دېرىزىلەردىن چۈشۈۋاتقان قۇياش نۇرىدا جۇلالىنىپ تۇراتتى. تام ياقىلىتىپ تىزىلغان يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقلاردا ھەر خىل ياشتىكى بىرنەچچە كىشى يانپاشلاپ ئولتۇرۇشاتتى. ئۇلارنىڭ تۇرقىدىنمۇ يىغىنغا قاتنىشىۋاتقان بىرەر ۋەكىل بىلەن كۆرۈشكىلى ياكى يىغىنغا مۇناسىۋەتلىك بىرەر ئىشنى ئۇقۇشقىلى كەلگەندەك تەقەززا بولۇش ھالىتى بىلىنىپ تۇراتتى.

خىزمەتچى قىز بىزنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى، ئىككى ئىستاكانغا خۇش پۇراق چاي قۇيۇپ بەردى. ئاندىن كېيىن ئولتۇرغان باشقىلارنىڭمۇ چېيىنى يەڭگۈشلەپ بېرىپ يۇمشاق دەسسەپ چىقىپ كەتتى.

مەن چايدىن بىرنەچچە يۇتۇم ئوتلاپ، ئەمدىلا سۆلايمانغا سۆز قىلىش ئۈچۈن بۇرۇلۇپ ئاغزىمنى ئۆممەللەۋاتقىنىمدا، بايا تىنىقى قىز تايتا كىرىپ كەلدى ـ دە ئۇدۇل بىز تەرەپكە كەلدى. ئۇنىڭ قولىدا ماي باسمىدا بېسىلغان بىر دەستە قەغەز تۇراتتى. ئۇ قەغەزلەرنى بىزگە ئۇزىتىپ تۇرۇپ:

ـــ مانا بۇ بەزى ۋەكىل يولداشلارنىڭ ماتېرىيالى، بىكار ئول-تۇرغىچە كۆرگەچ تۇرارسىلەر، ـــ دېدى ھەم ئەپچىل قول ھەرىكىتى بىلەن ئۆزى ۋاراقلاپ ئوتتۇرىدىنراق بىر دەستە تىكىكلىمىڭ ماتېرىيالىنى سۇغۇرۇپ ئۇستىگە ئالدى-دە، چۈشەندۈردى، ـــ مانا بۇ سىلەر قىزىققان ۋەكىل، يولداش گۈلنايمنىڭ ماتېرىيالى.

مەن قىز ئۇزاتقان ماتېرىياللارنى ئالدىم. ئۇ كەتكەندىن كېيىن سۇلايمانغا:

ـــ كۆپ ھاللاردا بۇنداق رەتلەپ تەييارلانغان ماتېرىياللاردىن ئەدەبىي ئەسەر ئىشلەپ چىققىلى بولمايدۇ، ـــ دېدىم.

ـــ شۇنداق، ـــ قوشۇلدى سۇلايمان قولىدىكى ئىستاكانىنى چاي جوزىسى ئۇستىگە قويۇپ، ـــ مېنىڭ تەجرىبىلىرىمدىن قارىغاندىمۇ ئوبيېكت بىلەن ئەتراپلىق، پىششىق تونۇشماي تۇرۇپ، رەتلەنگەن يەككە ماتېرىيالغا قاراپ، ھەتتا گېزىت ئۇچۇن خەۋەر يېزىشقىمۇ بولمايدىكەن. ئەمما، ـــ ئۇ ماڭا بۇرۇلۇپ كۇلۇپ قويۇپ داۋام قىلدى، ـــ سەن ئەدەبىي ئەسەر يازىدىغان بولغاندىكىن، ئۇنىڭ ئىش ئىزلىرىنى ئاڭلىدىڭ، ئەمدى ماتېرىيالنىمۇ ئېرىشتىڭ. باشقا نېرى-بېرى ئىشلارنى توقۇۋەرمەمسەن؟ ئەدەبىي ئەسەردە بەدىئىي توقۇلما بولىدىغۇ...

مەن ماتېرىيالنى ۋاراقلاپ ئولتۇرۇپ كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتتىم:

ـــ ئۇغۇ شۇنداق. گۈلنايم پروتوتىپ بولىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ ماڭا نېمىشقىدۇ ئۇنىڭ ھېسسىياتى، شۇ يىللاردىكى ئوي-پىكىرلىرىنى بىلمىسەم بولمايدىغاندەك تۇيۇلىدۇ. مەن ئۇنىڭ پىسخىك ئالاھىدە-لىكى ئۇستىدە ئېنىقراق بىر چۈشەنچىگە ئىگە بولغىنىمدىن كېيىن، ئاندىن ئۇنىڭ ماتېرىيالىدىكى ئىش ئىزلىرى بىلەن ئۇلپەتلىشەيمە-

كىن دەيمەن.

سۇلايمان مېنىڭ سۆزۈمگە قوشۇلۇش ئىپادىسىدە باش لىڭشىتىپ قويدىيۇ، ئۇنىڭغىدى. يانچۇقىدىن تۆمۈر قاپلىق تاماكا قۇتىسىنى چىقىرىپ بىر تال تاماكا تۇتاشتۇردى، كېيىن پۇۋلەپ چىقارغان ئىسىنى تاماشا قىلىۋاتقاندەك ئولتۇردى. مەن رەتلەنگەن ماتېرىيالنى ۋاراق-لاپ، گۇلئايمنىڭ "يېڭىن كاتىبات گۈرۈپپىسى" رەتلىگەن ئىش ئىزلىرىغا كۆز يۈگۈرۈتۈپ ئولتۇردۇم. شۇ ئاردا سۇلايمان بىرپەسلىك جىملىقنى بۇزۇپ ئېغىز ئېچىپ قالدى:

— مەن گۇلئايمنى ھەر ھالدا نېرى-بېرى بولسىمۇ بىرئاز بىلىمەن. ئۇ بەلكىم ساڭا سەن لازىم دەۋاتقان زۆرۈر ھېسسىي ھالەتلىرىنى ئېيتىپ بەرمەسمىكىن...ئۇ چاغلاردا قانداق ھېسسىياتقا كەلگەنلىكىنى ھازىر چۈشەندۈرۈش قىيىن ئىش-تە؟...

مەن ئۇنىڭغاي ئولتۇرۇۋەردىم. ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىمۇ بىر ھىسابتا توغرا ئىدى. مېنىڭ ئاڭلاشلىرىمدىن قارىغاندىمۇ گۇلئايم ئۆزىنىڭ ئىچكى كەچۈرمىلىرىنى ئوڭاي تەشۈنۈق قىلىشنى خالىمايدىغان كىشى-لەر قاتارىغا كىرەتتى. ئۇ ئاقلىنىپ، نامى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۆزىگە بېرىلگەن بىرمۇنچە شارائىتلاردىن، يەنى يۇقىرى دەرىجىلىك ساناتوريىدە ئۇزاق مەزگىل داۋالىنىپ ئارام ئېلىش ئىمكانىيىتىدىن ۋازكەچكەنلىكىلا بۇ پىكرىنى ئىسپاتلايتتى. بۇلار توغرىسىدا شەھەردە ئېچىلغان كۆرگەزمىنى كۆرۈۋاتقان چاغلاردىلا ئاڭلىغانىدىم. بىراق، مەن گۇلئايم بىلەن تونۇشۇپ، كېيىنچە كۆپرەك پاراڭلىشىپ، ئۇنىڭ كەچمىشلىرى توغرىسىدا ئۇققان - بىلگەنلىرىمگە ماتېرىيالغا يېزىشقا بولمايدىغان بىرمۇنچە نەرسىلەرنى تولۇقلاپ قوشالايمەن، ئۆزئارا سۆھبەتلىشىلەردە

هاسل قىلغان هېسسىي كۆزىتىشلىرىمنى ئارىلاشتۇرالايمەن، دەپ ئۇمىدلىنەتتىم.

ــ مەن ئېرىشىشنى خالىغان نەرسىلەرنى ئۇنىڭ تولۇق، دۆكەمەل ئېيتىپ بېرىشى ھەقىقەتەن مۇمكىن ئەمەس، ــ دېدىم مەن قولۇمدىكى قەغەزلەرنى چاي جوزىسىغا قويۇپ، ــ لېكىن، ھەر ھالدا ئۇنى ـ بۇنى كوچىلاپ سوراپ يۈرۈپ ئاز ـ پاز بولسىمۇ بىرنەرسىگە ئېرىشەلەيدىغانلىقىمغا ئىشىنىمەن. گۇلئايىمنىڭ شۇ ئازابلىق يىللاردا شۇنچىۋالا چوڭ ئىشنى قىلالىغانلىقى ساددا ئىشچانلىقىنىڭ مەھسۇلى ئەمەس. ئۇ ئېھتىمال چوڭقۇر تەپەككۇرغا، باي، مول تەسەۋۋۇرغا ئىگە بىر قەلبىنىڭ ئىگىسى بولۇشى مۇمكىن. ھازىرقى كۈننى، بۇ كۈننىڭ مۇشۇنداق بولۇشىنى ئالدىنئالا تولۇق بىلەتتى دەپ ھۆكۈم قىلىش گۇلئايىمدەك بىر ئايال ئۈچۈن تولىمۇ قىيىن...

شۇ ئەسنادا خىزمەتچى قىز تېز مېڭىپ كىرىپ كەلدى. مەن سۆزۈمنى توختىتىپ ئۇنىڭ بىرنەرسە دەيدىغانلىقىغا دىققەت قىلدىم. ئۇ خىجالەت بولغاندەك:

ــ كەچۈرۈڭلار مۇخبىر يولداشلار. بارلىق ۋەكىللەر يىغىن رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە ھازىر "مەدەنىيەت ئىنقىلابى" مەزگىلىدىمۇ ئىش توختاتمىغان بىر زاۋۇتقا ئېكسكۇرسىيىگە بارىدىكەن. بۇنداق بولۇشى شۇ زاۋۇت ۋەكىلىنىڭ سۆزلىشى بىلەن تاسادىپىي ئورۇنلاشتۇرۇلۇپتۇ، ــ دەپ خەۋەر قىلدى.

مەن بۇگۈن گۇلئايىمنى كۈتۈشتىن ھېچ نەرسە چىقماسلىقىغا كۆزۈم يېتىپ، دەسلەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە:

ــ رەھمەت سىزگە ياخشى قىز، كېچە ئاۋارە قىلدۇق، ــ دېدىم.

خىزمەتچى قىز بوينىغىچە شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. ئۇ

شقمدۇ ئىزا تارتقاندەك:
ـــ ياقەي، ماڭا رەھمەت ئېيتىشقا ئەرزىمەيدۇ. مەن پەقەت
ەر قىلىپلا قويدۇم، ـــ دېدى.
مەن شۇ چاغدا سۇلايمانىڭ ماڭا قاراپ قويغىنىنى سەزدىم.
ئىمىز سىرتقا چىقتۇق. يىغىن زالىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا قاتارلى-
ى تۇرغان ئاپتوبۇسلارغا ۋەكىللەر چىقىشماقتا ئىدى. مەن ئاپتو-
لار مەيداندىن تامامەن چىقىپ كەتكۈچە قاراپ تۇرۇپ ئاندىن:
ـــ ئۇنىڭ بىلەن كۆرۈشمەك ئەجەب قىيىنغا چۈشتى، ـــ دېدىم
ەمگە سۆزلەۋاتقاندەك بوش ئاۋاز بىلەن.
سۇلايمان مېنىڭ ھېسسىياتىمنى چۈشەنگەندەك ھېسداشلىق بىلەن
لدى. ئاندىن مېڭىشقا ئىشارەت قىلىپ جەينىكىمگە يەڭگىل
ۇپ قويۇپ ئالدىمدا ماڭدى ۋە بىرنەچچە مېتىر مېڭىپ مەن
ىڭ بىلەن قاتارلاشقان چېغىمدا:
ـــ مەن ئۇنىڭ ئېرى بىلەن سۆزلىشىپ كۆرەي. ئائىلە سۆھبىتى
پ بېرىش مۇمكىنچىلىكى بارمۇ، يوق، ئۇقۇشۇپ باقارمەن، ـــ
ى.
ۇ تېخىمۇ ئوبدان چارە ئىدى. مەن سۇلايمانغا ئاشۇنداق
ۇنلاشتۇرۇپ بېرىشنى ئۆتۈنۈپ، بىز قايتىپ كەلدۇق.
ئىككى - ئۈچ كۈندىن كېيىن بىركۈنى چۈشلۈكى سۇلايمان مېنىڭ
خانامغا كىرىپ كەلدى. ئۇ ئالدىرىماي تاماكا چېكىپ ئولتۇرۇپ
- ئۆزىنگە سۆزلىگەندەك:
ـــ مەن ساڭا گۇلنايىمنىڭ ئۆز قەلىمى بىلەن يازغان كۈندىلىك
ىرە دەپتىرىنى ئەكىلىپ بەرسەم كۆرۈپ باقامسەنكىن، ئۇنىڭ
ۇي بىلەن كۆرۈشمەك قىيىندەك تۇرىدۇ، ـــ دېدى. خۇشال

بولغاندىلىقىمدىن:

ــ نېمىشقا بالىدۇررىاق ئەكىلىپ بەرمەيسەن؟ ــ دەپ توۋلىدى ئەتتىم ھەم سۇلايمان بىلەن ئۇزۇن ۋاقىتلاردىن بۇيان ئايرىلىپ ئەمدى كۆرۈشكەندەك قولىنى چىڭ تۇتۇۋالدىم، ــ كۈندىلىك خاتىرە دەپتەر ئىچكى ھېسسىياتقا گۇۋاھلىق بېرەلەيدىغان ئەڭ ياخشى مەنبە ئەمەسمۇ؟

سۇلايمان كۈلۈپ قويۇپ قولىنى تارتىۋالدى.

ــ ئۇغۇ شۇنداق، ــ دېدى ئۇ مېنى ئولتۇرۇشقا ئۇندەپ قول ئىشارىتى قىلىپ، ــ مەن ئاۋۋال گۈلنايمىنىڭ ئۆزىدىن سوراپ باقايلى، دەپ ئويلىۋىدىم. لېكىن، ئۇ ھەمىشە ئالدىراش بولۇپلا يۈرىدىكەن، كۆرۈشەلمەيۋاتىمىز.

ــ كۈندىلىك خاتىرە دەپتەر توغرىسىدا نەدىن بىلدىڭ؟

ــ مەن سېنىڭ ئەدەبىي ئەسەر يازماقچى بولۇپ يۈرۈۋاتقىنىڭنى ئېرىكە سۆزلەپ بېرىپ كېلىشىم ھاسىل قىلدىم.

ــ قانداق كېلىشىم؟ ــ ئالدىراپ سورىدىم مەن.

سۇلايمان گۈلنايمنىڭ ئېرى ھاشىمنىڭ ئەدەبىي ئەسەر يېزىلسا قوشۇلىدىغانلىقىنى، چۈنكى، بۇ نوقۇل گۈلنايىم توغرىسىدىلا يېزىلىدىغان ئەسەر بولۇپ چىقماي، بەلكى بىر ئەۋلاد ياشلارنىڭ ئاشۇ ئاپەتلىك يىللاردا قانداق ياشىغانلىقى، نېمىلەرنى ئويلىغانلىقى، قانداق ئىشلىگەنلىكى توغرىسىدا كەلگۈسىدىكى كىشىلەرگە يېزىق ئارقىلىق ئىز قالدۇرۇپ تونۇشتۇرىدىغان ماتېرىيال بولىدىغانلىقى توغرىسىدىكى كۆز قارىشىنى ئېيتىپ بەردى. ئۇلار ئاشۇنداق سۆھبەتلىشىش جەريانىدا ھاشىم سۇلايمانغا، گۈلنايىم ئۆزى ئۇستىدە ئەدەبىي ئەسەر ئەمەس، خەۋەر، تۆكۈن قاتارلىقلارنىڭ يېزىلىشى-

غمۇ ئۇنۇمايدىغانلىقىنى؛ كۆرگەنلىرىمىزنى ماتېرىياللىرى، بۇ قېتىمقى يېڭىن ماتېرىياللىرىمۇ ناھايىتى تەسلىكتە، بىرمۇنچىلىرى ئۇنىڭدىن يېرىم خۇپىيانە ئىگەللەنگەنلىكىنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. ھاشىمنىڭ ئېيتىشىچە، گۈلئايەمنىڭ ئۆيىدە خاتىرە دەپتىرى بار ئىكەن. بۇ دەپتەرلەرنى ئىلگىرى ئۇ كۆرۈپ ناھايىتى تەسىرلەنگەنمىكەن. بىراق، بۇ دەپتەر-لەرنى ئىشلىتىشتىن ئىلگىرى، ھەر ھالدا گۈلئايىمنىڭ يېرىم ماقۇللۇقىنى بولسىمۇ ئېلىش كېرەك ئىكەن.

مەن سۈلايمانىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ مەمنۇن بولغانلىقىمنى يوشۇرمىدىم.

— ئۇنىڭ ئۆزى بىلەن كۆرۈشەلمىگەنىدىن كېيىن، كۈندىلىك خاتىرە دەپتەرلىرىنى ئەكىلىپ بېرىڭەر. ماڭا شۇ دەپتەرلەر كۈپايە قىلىدۇ، — دېدىم ۋە ئۇنىڭ يەنە بىرەر باھانە-سەۋەب ئوتتۇرىغا قويۇپ تۇرۇۋالماسلىقى ئۈچۈن ئالدىراپ ئىزاھات بەردىم، — ئەدەبىي ئەسەر دېگەن نۇرغۇن ماتېرىياللارغا، پىششىقلاش ۋە بەدىئىي توقۇلمىلارغا ئاساسلىنىدۇ. مەن گۈلئايىمنىڭ خاتىرە دەپتىرىدە نېمە بولسا شۇنى ئەينەن كۆچۈرۈپ تىزىپ چىقمايمەنغۇ...

سۈلايمان كۈلۈپ كەتتى:

— ئايال كىشىنىڭ بەزى نازۇك ھېسسىياتلىرى ئۈزى ئۇچۇنمۇ بەزىدە يات بىلىنىدۇ. قانداق يېزىش، قانداق يازماسلىق ساڭا بەكرەك تونۇش. لېكىن، خەقنىڭ دەپتىرىنى ئۆزىدىن سورىمای ئەكىلىۋەرگىلى بولمايدۇ-دە؟

مەن سۈلايمانىنى كۆرمىگەندەك باشتىن ئايىغىغا بىر قارىپ چىقتىم. كۆڭلۈمدە، "يادىمدا يوق دەپتەرلەرنى ئېسىمگە كەلتۈرۈپ قويسەن، مانا ئەمدى ئۆزىدىن سورىمای بولمايدۇ...، دەيسەن"

دەپ ئويلايتتىم. بىرھازادىن كېيىن سۇلايمان:

ــ قانداق، جىمىپ كەتتىڭغۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى.

مەن ئۇمىدسىزلەنگەن ھالدا غودۇكشىپ قويدۇم:

ــ ئايال كىشىلەر ئۆزىنىڭ بۇنداق خاتىرىلىرىنى ئېرىدىنمۇ يوشۇرۇن تۇتىدۇ. ھاشىم ئوقۇغان بولسىمۇ، بىزدەك يات كىشىلەر گۇلئايىمدىن سورىساق بېرىشكە ئۇنامدۇ؟

ــ سېنىڭ گېپىڭنىڭ ئورامىچە ئىگىسىدىن سورىماي ئېلىش لازىم، شۇنداقمۇ؟ ــ سوردى سۇلايمان.

مەن جاۋاب بەرمىدىم. "ھەئە"، دېيىش ئەپسىز بولاتتى، "ياق"، دېيىش سۇلايماننىڭ ئەسلى سۆھبىتىنى مۇددىئاسى ئىدى. ئۇ مېنىڭ گەپ قىلماسلىقتىكى سەۋەبىمنى بىلگەندەك ئورنىدىن تۇرۇۋېتىپ:

ــ مەن ھاشىم بىلەن يەنە بىر قېتىم سۆزلىشىپ كۆرەي، ــ دېدى.

مەن بېشىمنى "ماقۇل" ئىشارىتىگە لىگىشتىتىپ قويدۇم. سۇلايمان دېرىزە ئالدىغا بېرىپ سىرتقا قاراپ تۇردى. ئىككىمىز توساتتىن پاراڭلاشماي قويدۇق. ئەمما مەن سۆزلەشسەكمۇ يەنىلا شۇ گۇلئايىم توغرۇلۇق سۆزلىشىشىمىز مۇمكىنلىكىنى چۈشىنىپ تۇراتتىم. شۇ تاپتا مېنىڭ خىيالىمغا خاتىرە دەپتەرلەرلا كىرىۋالغاندى. بۇ خاتىرە دەپتەرلەر گويا ماڭا گۇلئايىمغا ئائىت بولغان بىرمۇنچە ھايات سەھىپىلىرىنى يوشۇرۇپ تۇرۇۋاتقان خەزىنىدەك تۇيۇلۇۋاتاتتى. مۇشۇنداق ھېسسىياتقا كەلگەن كىشىدىكى تەقەززالىقنىڭ قانچىلىك كۈچى بولىدىغانلىقىنى بۇرۇن سەزمىگەن ئىكەنمەن.

ئەتىسى چۈش ۋاقتىدا سۇلايمان مېنى ئىشخانىسىغا چاقىردى. ئۇنىڭ كۆز قاراشلىرى، چىرايىدىنلا خۇشاللىق بولىدىغانلىقىنى پەرەز

قىلدىم. دېگەندەك، ئۇ ئىش ئۈستىلىنىڭ تارتمىسىدىن مۇقاۋىسىنىڭ رەڭلىرى، قېلىنلىقى ۋە چوڭ-كىچىكلىكى ئوخشىمايدىغان ئۈچ خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ ناھايىتى قىممەتلىك بىر سوۋغاتىنى تەقدىم قىلغاندەك ئىككى قوللاپ ماڭا تۇتتى.

— مەن ئۆز بۇرچۇمنى ئادا قىلدىم. ئەمدى ھەممىسى ساڭا تەۋە بولۇپ قالدى، قاچان قايتۇرۇۋالىدىغانلىقىمنى ئۆز ۋاقتىدا ئېيتار-مەن، — دېدى ئۇ ماڭا ئەمەس خاتىرە دەپتەرلەرگە ھەۋەس بىلەن قاراپ.

مەن دەپتەرلەرنى خۇشاللىق بىلەن تاپشۇرۇۋېلىپ سۇلايمانغا ئاتاپ بىرنەچچە قېتىم رەھمەت ئېيتتىم ۋە ئۇنىڭ بىلەن خوشلىشىپ قايتىپ چىقتىم.

مەن ئۆيۈمگە بېرىشقا ئالدىرايتتىم ۋە پاتراق بۇ خاتىرە دەپتەر-لەرنىڭ ۋاراقلىرى ئىچىگە چۆكۈپ كەتكۈم كېلەتتى. "ياۋۇز 'تۆت كىشىلىك گۇرۇھ' خەلقىمىزگە، پارتىيەمىزگە قانچىلىك زور بالايىئا-پەتلەرنى ئېلىپ كەلدى - ھە؟ — دەپ ئويلايتتىم مەن كېتىۋې-تىپ، — پۈتۈن ھاياتىنى ئىنقىلابقا، خەلق ئاممىسىنىڭ بەخت - سائا-دىتىگە تەقدىم قىلغان، ئۆزىنىڭ مەنگە بايي ھاياتىنى ئۆسمۈرلۈكە-دىنلا باشلىغان يۈزلىگەن پىشقەدەم رەھبەرلەردىن تارتىپ، يېڭى دەۋردىن يېڭى ھايات ئالغان، شۇ سەۋەبتىن يېڭى تۇرمۇش، تېخنىكا بەختلىك گۈزەل كېلەچەك قۇرۇش ئۈچۈن ئىنتىلىپ جېنىنى پىدا قىلغان مىڭلىغان ياشلارغا قەدەر قايسىبىر كىشى ئۇلارنىڭ زەھەرلىك ئالقىنىغا چۈشۈپ چىقمىدى؟ ئاشۇنداق ياشلارنىڭ بىرى مۇشۇ خاتىرە دەپتەرنىڭ ئىگىسى ئىدى. بۇ گۈلئايىم شۇ يىللاردا زادى قانداق تۇرمۇش كەچۈرگەن بولغىيدى؟ ئۇ نېمىلەرنى

ئويلۇنديكىن..."

مەن قەدىمىنى تېزلەتكەنسېرى ھاياجانلىنىشىمۇ شۇنچە ئاۋۇپ، قېنىم تومۇرۇمغا پاتمايۋاتقاندەك سېزىلەتتى.

مەن ئۆز ئۆيۈمنىڭ ئالدىغا كەلگەندە، ئاندىن ئېسىمنى يىغدىم. ئۆيگە كىرىۋاتقىچىلىكلا چاپان، شەپكىلىرىمنى ئېلىپ كىيىم ئاسقۇچقا ئىلدىم. ئاندىن ئالدىراپ بېرىپ يېزىقچىلىق قىلىدىغان شىرەيىم ئالدىدا ئولتۇرۇپ خاتىرە دەپتەرلەرگە قاراپ چىقتىم. خاتىرە دەپتەرنىڭ كىچىكرەكى، شۇنداقلا بەتلىرىنىڭ چۆرىلىرى پۈرلاشقانراقى دەسلەپ يېزىلغىنى بولۇپ، مۇقاۋىسىنى ئاچقاندىن كېيىنكى بىرىنچى ئاق بەتكە "ھاياتىمدىن خاتىرىلەر" دېگەن خەتلەر ناھايىتى چىرايلىق يېزىلغانىدى. بۇ خەتلەر گۈل ئىچىگە ئېلىنغانىدى. ھازىر گۈللەرنىڭ سىزىقلىرى ئېنىق كۆرۈنمەيتتى، شۇنداقتىمۇ بۇ ئۆزەمنىڭمۇ ياشلىقىنى، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى تۈگىتىش ئالدىدىكى كۈنلىرىمنى ئېسىمگە سالدى. ھازىرقى ئوقۇغۇچىلار شۇنداق قىلامدۇ، يوق، بۇنىسى ماڭا قاراڭغۇ. لېكىن بىرچاغلاردا بىز، بولۇپمۇ قىز ساۋاقداشلار ئاشۇنداق خاتىرە دەپتەر تۈتاتتى...

مەن خاتىرە دەپتەرنىڭ بېشىنى ئۆرۈدۇم. كېينىكى بەتتىن باشلاپ ئۇششاق، رەتلىك ۋە سىغداپ يېزىلغان قۇرلار مەن ئۇچۇن ئاساسەن سىر ھالىتىدە تۇرغان بىر ئايالنىڭ ھايات كەچۈرمىشلىرىنى كۆز ئالدىمدا ئاشكارىلىماقتا ئىدى. بۇ قۇرلاردىكى يېزىقلارنىڭ بەزىسى تېخى بايىلا يېزىلغاندەك قېنىق ئىدى. بەزى قۇرلارنى ناھايىتى تەستە ئوقۇغىلى بولاتتى. بەزى قۇرلار ھەتتا ئابزاس ۋە بەتلەر بويىچە ئۆچۈپ كەتكەنىدى. بۇ ئۆچۈشنى سۇ تامچىلىرى تېمىپ كەتكەندەك ھەر خىل شەكىلدىكى داغلار پەيدا قىلغانىدى.

مەن توساتتىن بۇ قانداقتۇر سۇ تامچىلىرى ئەمەس، ياش تامچىلىرى بولسا كېرەك، دەپ ئويلاپ قالدىم. بۇ ياشلار خۇشال بولۇپ كەتكەندە ئاقمايدىغان، ياكى ئەڭ چوڭقۇر ھېسسىياتنىڭ مېۋىسى ئىدىمىكىن...

بىرىنچى باب

ماڭا خىزمەت تەقسىم قىلىندى

1

1975 ـ يىل. ئۆكتەبىر ئېيىنىڭ ئاخىرقى كۈنلىرىنىڭ بىرى.

كۈز پەسلىنىڭ بۇ كۈنلىرى دەل ـ دەرەخلەرنى ئاللىقاچان يالىڭاچلاپ قويۇشقا ئۇلگۈرگەن. سوغۇق شامال قانداقتۇر سەۋەبلەر بىلەن شاخلارغا ئىلىنىپ تۇرۇپ قالغان، شاراقشىپ قۇرۇپ كەتكەن ئاخىرقى يوپۇرماقلارنى ئۈچۈرۈپ يۇرۇشىدۇ. ئېتىز قىرلىرىدا ۋە يانباغرلاردا قۇرۇپ قالغان ۋە ئۇششۇق تەگكەن شىۋاق، چىغ ئوللىرى كەچكۈز شامىلىنىڭ تىنىمسىز چاقىگىلىدا ئەمدى بالدۇرقۇدەك داردىيىپ تۇرالماي، ئۇ يان، بۇ يانغا زەئىپ ئىرغاڭلايدۇ. ئېرىق ـ ئۆستەڭلەردە سۇلار ئازىيىپ كەتكەن، ئەمما ئۇ شۇنچىلىك سۈزۈك ـ لەشكەن ئىدىكى، سۇ تېگىدىكى ھەممە نەرسە خۇددى يەر ئۈستىدە تۇرغانىدەك ئېنىق، روشەن كۆرۈنىدۇ. سۇلارمۇ مۇلايىم، ياۋاش بولۇپ قالغانىدەك تۇيۇلىدۇ.

بۇ كۈنلەر ئەتىگەن ـ ئاخشاملىرى قەغەزدەك نېپىز مۇز تۇتىدىغان، چۈش ـ پېشىنلىرى بەزى چاغلاردا كىشىنىڭ دولىسى قىزىغۇدەك ئىسسىقمۇ بولىدىغان كۈنلەر ئىدى.

مەن ئىككى كۈن ئىلگىرى تاپشۇرۇۋالغان ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىلات گۇرۇپپىسىنىڭ تۈيۇقسىز، ئالدىراش چاقىرتقان

ئۇقتۇرۇش قەغىزىگە ئاساسەن، نەرى - بېرى تەييارلىق قىلىپلا يولدىن ئۆتۈپ كېتىۋاتقان دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ تراكتورىغا چۈشۈۋېلىپ ناھىيە بازىرىغا چۈش ۋاقتىغا ئاز قالغاندا يېتىپ كەلگەندىم. چۈشلۈك دەم ئېلىش ۋاقتى توشمىغانلىقى ئۈچۈنمىكىن، ناھىيە بازىرىدا ئادەم ناھايىتى ئاز كۆرۈنەتتى. ئوچۇق تۇرغان ماگىزىن ۋە دۇكانلاردا، ئاشپۇزۇللاردا كىرىپ - چىقىپ يۈرگەن ئادەملەرنى سانىغىلىمۇ بولاتتى. ناھىيە بازىرىدىكى ئىدارىلەر ۋە باشقا جايلارنىڭ تاملىرى يېڭىدىن ئاقارتىلغانلىقى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى ۋە بۇ تاملارغا قىزىل گىل بىلەن ئېگىزلىكى ئادەم بويى كېلىدىغان چوڭ - چوڭ شوئارلار يېزىلغان بولۇپ ئاللىقانداق بىر خىل ھەشمەتنى ئىپادىلەپ تۇراتتى.

مەن ئولتۇرۇپ كەلگەن تراكتور دېھقانچىلىق مەيدانىمىزنىڭ ناھىيە بازىرى ئىچىدىكى ئىش بېجىرىش ئورنىنىڭ قورۇسىغا بېرىشى لازىم ئىدى. مەن ئورۇن - كۆرپىلىرىم تېڭىلغان شىگلى ۋە سومكىلىرىمنى تراكتور بىلەن يولغا سېلىۋېتىپ ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت جايلاشقان قورۇنىڭ ئالدىغا كەلگەندە چۈشۈپ قالماقچى بولدۇم ۋە شوپۇردىن تراكتورنى توختىتىشنى ئىلتىماس قىلدىم.

— گۇلئايىم ئاچا، ئاۋۋال تاماق يەپ، ياتاق ئورۇنلاشتۇرۇۋېلىپ ئاندىن كەلسىڭىزمۇ بولاتتىغۇ؟ — دېدى 20 ياشلارغىمۇ كىرمىگەن ياش تراكتورچى مەخسۇت تورمۇزنى دەسسەپ، — بىزنىڭ مەيدانىدىن قۇتۇلۇشقا كۆزىڭىز تېۋەت بوپتىكەن - دە؟

مەن تراكتوردىن چۈشۈۋېتىپ:

— ئۇنداق ئەمەس ئۇكام، — دېدىم چۈشەندۈرۈپ، — مەن كۆرۈشىدىغان ئىشخانىغا بېرىپ مۇناسىۋەتلىك يولداشلارنى ئىزدىگەچ

تۇراي. تاپالسامىلا بىرپەستە يېتىپ باردىمەن.

ــ ئەمسە، سىزنى كۆتىمەن، ــ دېدى مەخسۇت ۋە تراكتورىنى ھەيدەپ، توپا ـ چاڭ توزۇتقىنىچە يۇرۇپ كەتتى.

مەن ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئورۇنلاشقان بىناغا قاراپ يول ئالدىم. بۇ يەرگە بۇندىن ئىلگىرىمۇ كېلىپ باقىنلىقىمدىن ئىشخانىلار ئاساسەن تونۇش ئىدى. شۇ پەيتتە، تەشكىلات گۇرۇپپىسى ئىشخانىسى جايلاشقان بىر قەۋەتلىك كورپۇس ئىچىدىكى ئۆيلەردىن پەقەت بىر ئىشككىلا قۇلۇپ سېلىنمىغانىدى. بەختكە يارىشا قۇلۇپ سېلىنمىغان بۇ ئىشىك مەن يولۇقماقچى بولغان "كادىرلارنى يۆتكەش ئىشخانىسى" ئىدى. شۇڭا ئالدىراپ بېرىپ ئىشكىنى بوش تاقىلداتتىم. ئۆيدىن ھېچقانداق جاۋاب چىقمىغاندىن كېيىن ئىككىنچىلەپ قاتتىقراق چەكتىم. شۇندىن كېيىنلا ئۆيدىن ئەر كىشىنىڭ سىلىق، ئەمما بوغۇقراق ئاۋازى ئاڭلىنىپ كىرىشكە ئىجازەت بېرىلدى.

مەن ئۆيگە كىردىم. ئىشخانىدا بەشىنى كۆتۈرمەي بىرنەمە يېزىپ ئولتۇرغان بىر كىشىدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى. شۇنچىلا يوغان ئىشخانا، بىرمۇنچە شىرەلەر ئارىسىدا يالغۇز بىر كىشىنىڭ ئىشلىشى ماڭا غەلىتە كۆرۈندى. يەنە كېلىپ بۇ كىشىنىڭ ئالدىدىكى شىرەنىڭ ئۈستى پاكىز ئەمەس، بىر بۇرجىكىدە يېرىم پارچە گېزىت، ئۇنىڭ تۆپىسىدە كۆپرەكى يېيىلگەن پۇچۇق نان، سىرى چۈشكەن بىر كۇرۇشكا تۇراتتى.

مېنىڭ كىرگىنىمنى ھېلىقى كىشى تۇيمىغاندەك بېشىنىمۇ كۆتۈرمىدى. ئۇنىڭ ماڭلاي چاچلىرى چۈشۈپ كەتكەن تاقىر بېشى، ساقالىلىرى ئۆسۈپ كەتكەن يۈزىنىڭ بىر قىسمىلا كۆرۈنەتتى. مەن

ئۇنىڭ ئىجازىتى بىلەن كىرگىنىمنى، ئۇنىڭ تەكلىپ قىلىشىنى كۈتۈۋاتقانلىقىمنى بىلدۈرۈش ئۈچۈن يېنىك يۆتىلىپ قويدۇم. ئۇمۇ ھەممىدىن خەۋىرىم بار، دېگەندەك بوش يۆتىلىش بىلەن جاۋاب قايتۇرۇپ ئەسلى ھالىتىنى بۇزماي، بېشىنىمۇ كۆتۈرمەي:

— قانداق ئىشىڭىز بار ئىدى؟ سۆزلەۋېرىڭ، قۇلىقىم سىزدە، — دەپ قويدى.

مەن مېنى چاقىرتقان قەغەزنى ئېلىپ كەڭ ئىشخانىنىڭ ئۇنىڭ شىرەسىگىچە بولغان ئارىلىقىنى بىرنەچچە قەدەم بىلەن بېسىپ ئۆتۈپ، ئۇنىڭ ماڭا بېپەرۋالىق بىلەن قىلۇاتقان مۇئامىلىسىدىن رەنجىگىنىمچە يېنىغا بارىم ـ دە، قەغەزنى جەينىكىگە تىرەپ قويدۇم. ئۇ مېنى يەنىلا كۆرمىگەندەك، مېنىڭ ھەرىكەتلىرىمنى سەزمىگەندەك خېتىنى يېزىۋەردى ۋە:

— قانداق ئىشىڭىز بولسا سۆزلەۋېرىڭ، قۇلىقىم سىزدە، — دەپ تەكرارلىدى.

مەن ئۇنىڭ جەينىكى يېنىدىكى ئۇقتۇرۇش قەغىزىنى ئېلىپ ئۇ خەت يېزىۋاتقان قەغەزنىڭ ئۈستىگە قويۇپ قويدۇم. ئۇ يېزىشتىن توختاپ قالدى. ئەمما، بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قاراشنىڭ ئورنىغا مەن قويغان قەغەزدىكى خەتلەر ئۈستىگە قەلەمنىڭ ئۇچىنى تەگكۈزۈپ دېگۈدەك، گويا ھەرپلەرنى ساناۋاتقاندەك ئاستا ئوقۇشقا باشلىدى. ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن ئاندىن بېشىنى كۆتۈردى. ھارغان، ئېچىقى قىزىرىپ تورغا ئوخشاپ كېتىدىغان قىزىل سىزىقچىلار بىلەن تولغان كۆزلىرىنى ماڭا تىكىپ باش ـ ئايىغىمغا بىرقۇر قارىۋەتكەندىن كېيىن ئورنىدىن تۇردى، جاۋەننى ئاچتى ھەم بىرمۇنچە دەپتەرلەر ئارىسىدىن نېمىندۇ ئۇزاق ۋاقىت ئاختۇردى. كېيىن، كۆكۈش رەڭ مۇقاۋە ـ

لىق بىر دەپتەرنى سۇغۇرۇۋېلىپ، ئەسلىدىكى جايىغا كېلىپ ئولتۇرۇپ ئۇنى ۋاراقلاشقا كىرىشتى. ئىزدىگىنىنى تاپتى بولغاي، مەن بەرگەن خەت بىلەن سېلىشتۇرۇپ بولۇپ:

— ئىسمىڭىز گۈلئايىم؟ يېزا ئىگىلىك ئىنستىتۇتىنىڭ سۈچىلىق فاكۇلتېتىنى تۈگەتكەن؟ — دەپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭ ھەربىر سوئالى ئارىلىقىدا بىر توختاپ كۈتكەن جاۋابىغا پەقەت "ھەئە" دەپلا قىسقا جاۋاپ بېرىپ تۇرىۋەردىم.

ئۇ ئۆز دەپتىرىدىكى قانداقتۇر خەتلەرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭا قىزىقسىنىپ قارىدى، كۈلۈمسىرىدى ۋە كۆرۈشۈش ئۈچۈن قولىنى ئۇزاتتى. ئاندىن قولۇمنى چىڭ سىقىپ تۇرۇپ ئاۋالقىغا ھېچ ئوخشمايدىغان قىزغىنلىق بىلەن:

— ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ يولداش گۈلئايىم، — دېدى ھەم مەن بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ كېلىپ ئۇستىنى پۈۋلۈۋېتىپ ئولتۇرغىنىمدىن كېيىن، شىرە ئۈستىدىكى پارچە نان، نان ئۈۋاقلىرىنى مېنىڭ كۆرۈپ قېلىشىمدىن ئەنسىرىگەندەك ئالدىراپ-تېنەپ يىغىشتۇرۇپ، گېزىت قەغىزىگە ئوراپ دېرىزە ئۈيۈقچىسىغا ئېلىۋېتىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بىزدە ئىش كۆپ يولداش گۈلئايىم. كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى، پۈتۈن تەشكىلات گۈرۈپپىسىنىڭ ئىشى يالغۇز ماڭىلا قالدى. باشقا كادىرلارنىڭ ھەممىسى "بىرنېچى سەپ"كە، مۇنداقچە ئېيتقاندا، توپتوغرا ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىگە كېتىپ قېلىشتى.

ئۇ شۇ سۆزلەرنى ئېيتىۋاتقۇچە شىرەنىڭ ئۈستىنى قەغەز پارچىسى بىلەن سۈرتۈپ چىقتى. يەنە بىرمۇنچە نان ئۈۋاقلىرىنى بىراقلا كۈرۈشكىنىڭ ئىچىگىلا تۆكۈپ ئۇنىمۇ دېرىزە ئۈيۈقچىسىغا ئېلىپ قويدى. شۇنىڭدىن كېيىن ماڭا روبىرو ئولتۇرۇپ مېنىڭ قانداق

چۈشەنگىنىمنى بىلمەكچى بولغاندەك تىكىلىپ قارىدى.

مەن ئۇنى خىجالەت قىلماقچى ئەمەسلىكىمنى بىلدۈرمەكچى بولدۇم ھەم ئۇنىڭ توساتتىن ئېغىدىلىگەن قىزغىن پوزىتسىيىسىگە جاۋاب بېرىۋەتمەكچى بولدۇم:

— يالغۇز بىر ئۆزىڭىزگە ھەققەتەن بىر ئىدارىنىڭ ئىشى قاپتۇ. بۇ سىزگە ئېغىر كەلمەي قالمايدۇ...

— باشقىلارغا ئاسان دەمسىز؟ مە، ئۇلارغىمۇ قېيىن، ئۇلارغىمۇ تەس كېلىدۇ، — دېدى ئۇ ئالدىرىماي، تاۋۇشلارنى ئېنىق، تولۇق تەلەپپۇز قىلىپ، — ھەممىزگە ئوخشاشلا جاپالىق ئىشلەشكە توغرا كېلىۋاتىدۇ. سىز ھازىر ناھىيىمىز بويىچە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان ئومۇمىي سەپەرۋەرلىك ھەققىدە ساۋاتلىق بولسىڭىز كېرەك.

مەن خەۋىرىم بارلىقىنى بىلدۈرۈپ بېشىمنى لىڭشىتتىم ۋە شۇ ئارىلىقتا ئۆز گېپىمنى ئېيتىۋالدىم:

— مېنى نېمىشقا چاقىرتقانلىقىنى بىلسەم بولامدۇ؟

ئۇمۇ مېنى تەقەززا قىلىۋاتقان سەۋەبنى مېنىڭ سوراش باھانەم بىلەنلا ئېيتالايدىغان پەيتنى كۈتۈپ تۇرغاندەك ئالدىراپ جاۋاب بەردى:

— ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى يولداش ئىبراھىم سىز تۇرغان دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارغاندا ئۇ يەردىكى سۇ ئىنشائاتلىرىنىڭ بىر ئەپلىك، جاي-جايىدا ئېلىپ بېرىلغانلىقىنى كۆرۈپ قايىل بولغانىكەن. باشقىلاردىن سۈرۈشتە قىلغىنىدا، بۇ ئىشلارنى لايىھىلەشتە سىزنىڭ ھەسسىگىز زور ئىكەنلىكىنى ئاڭلاپتۇ. ئەمما، سىز پىلانلاش-لايىھىلەشنى ئىشتىن سىرتقى چاغلاردا قىلىپ، ئادەتتە، دېھقانچىلىق ئىشچىلىرى قاتارىدا ئىشلەيدىكەنسىز، شۇنداقمۇ؟ — ئۇ باش لىڭشىتقىنىمنى كۆرۈپ مەنىسىز كۈلۈپ قويۇپ داۋام قىلدى، —

شۇجى بىزگە سىزنى ئۆز كەسپىڭىز بويىچە ئىش شارائىتى بىلەن تەمىنلەش توغرۇلۇق ئويلىنىپ بېقىشىمىزنى تاپىلىغاندى. بىز شۇنىڭ-دىن كېيىن سىزنى چاقىرتىپ كېلىش قارارىغا كەلگەنىدۇق. كەلگىنىڭىز ناھايىتى ياخشى بولدى. سىزنى سۇ ئىشلىرى كەسپى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان خىزمەتكە تەقسىم قىلىساق رازىمۇسىز؟

مەن ئۇنىڭ شۇنچە سۆرتۈپمۇ تۇگىتەلمىگەن نان ئۇۋۇاقلىرىنى شىرە ئۇستىدىن چىمدىپ تېرىپ يۇرۇپ مېنىڭ چىرايىمدىن كۆزىنى ئېلىپ جاۋاب كۈتۈۋاتقان پەيتتىن پايدىلىنىپ كۆز چاناقلىرىمغا يىغىلۋالغان ياشلىرىمنى چاندۇرماي ئاستا سۆرتۈۋالدىم. چۈنكى، مۇشۇ مەزگىللەردە ئالىي مەكتەپنى پۈتتۈرگەن، مەخسۇس كەسىپ ئۆگەنگەن مەرقانداق بىر زىيالىي ياشقا ئوخشاش، مەنمۇ ئۆزۈم ئۆگەنگەن كەسپىمنى ئىشلەش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇشنى شۇ قەدەر ئارزۇ قىلاتتىم ـ دە؟

مەن ئون نەچچە كۈنلەر ئىلگىرى بىز ئىشلەۋاتقان دېھقانچىلىق مەيدانىغا بارغان ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ئىبراھىمنى شۇ ئان يادىمغا كەلتۈردۈم. يولداش ئىبراھىم بىز كۆرەز شادىلىرىنى چېپە-ۋاتقان ئورۇنغا كېلىپ ھەممىمىزگە ئىلھام بولىدىغان گەپلەرنى قىلغان، رىغبەتلەندۈرۈپ قويغانىدى. شۇ قاتاردا مېنىڭ ئېتىمنى چاقىرىپ كۆرۈشكەن، ئەسلىمنى، ئوقۇش ئەھۋالىمنى سۆرۈشتۈرگەن ۋە دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئىرىق، سۇ بۆلگۈچ، كىچىك تېپىتىكى ئامبار شەكىللىك سۇ ساقلاش ئورنىنى قانداق پىلانلىغانلىقىمنى ئوقۇشقان، خوشلاشىدىغان چاغدا ماڭمۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپلەر بىلەن ئىلھام بەرگەنىدى. مەن، ئۆز كەسپىي ئورۇنلىرىدىن ئايرىلىپ كېتىپ بىھۇدە نابۇت بولۇۋاتقان مۇتەخەسسىلەر ۋە كەسىپ ئەھلە-

لىرنىڭ يالغۇز مەن ئەمەسلىكىمنى ئويدان بىلەتتىم، بۇ ئەھۋالنىڭ تۇزىلىشى، ئەترapلىق ۋە ئومۇمىيۈزلۈك تەڭشەشكە موھتاج ئىكەنلىكىنى چۈشىنەتتىم. شۇڭا ئۆز ئەھۋالىم توغرۇلۇق ئىبراھىم ئاكىغا ئارتۇقچە شىكايەت قىلىپ كەتمىگەنىدىم. ئۇنىڭ ناھىيىگە قايتىپ كېلىپلا تەشكىلات گۇرۇپپىسىغا مەن توغرۇلۇق ئالاھىدە كۆرسەتمە بەرگەنلىكىدىن راستىنلا تەسىرلىنىپ كەتتىم ۋە جاۋاب كۈتۈپ ئولتۇرغان كىشىگە:

— مەن تەشكىلىنىڭ تەقسىماتىغا بويسۇنىمەن، دەپ ئورۇن-كۆرپىلىرىمدىن تارتىپ يۆتكەپ كېلىپ بولدۇم، — دېدىم رازىمەنلىكىمنى ئوچۇق بىلدۈرۈپ، — مېنى ئۆز قابىلىيىتىمنى جارى قىلدۇرالايدىغان، ئۆز كەسپىم بىلەن شۇغۇللىنالايدىغان خىزمەتكە ئەۋەتىسىڭىز چىن قەلبىمدىن رەھمەت ئوقويتتىم...

ئۇ كۈلۈپ قويدى. مەمنۇن ئىكەنلىكىنى بىلدۈرگەندەك بېشىنى لىڭشىتتى ۋە تارتىمسىدىن باسما ھەرپىلىرى بار بىر ۋاراق قەغەز چىقىرىپ ئالقىنى بىلەن قەغەزنىڭ ئۈستىنى سۈرتۈپ قويدى. شۇ ھەرىكەتلىرى ئارىلىقىدا كەچۈرۈم سورىغاندەك:

— ھازىر پارتكوم ۋە ئىنقىلابىي كومىتېت ئىدارىسىدە بارى-يوقى سەككىز كادىر ئىشلەۋاتىمىز. ئىش كۆپ، ئادەم ئاز. مۇھىم ئىش بىلەن كەلگەن يولداشلارنىڭ بەزىسى ساقلاپ، رەنجىپ كېتىپ قالىدىغان ئىشلار پات-پات بولۇپ تۇرىدۇ. مانا، سىزنىمۇ ساقلىتىپ قويدۇم. ساقلاتقانلىقىمغا مەيلى دېگەندىمۇ، بىپەرۋالىق قىلىپ قويدۇم. نارازى بولمىسىڭىزمۇ كەچۈرۈڭ، بەتەرسىز. مەن ھازىرلا سىزگە تونۇشتۇرۇش قەغىزى يېزىپ بېرىمەن.

ئۇنىڭ سۆزىدە، مەن دەسلەپ ئىشىك چەككەن، ئىشخانىغا

كىرگەن چاغدىكى مۇئاملىسى ئۇچۇن خىجالەت بولۇۋاتقاندەك مەنە بىلىنىپ تۇراتتى. ئەمما، مەن ئۇنىڭ سۆزىگە خۇشال-خۇرام-لىق بىلەن ئىنكاس قايتۇردۇم:

— نېمىشقا نارازى بولىدىكەنمەن، هازىر خۇشال بولۇپ قالدىم.

ئۇ يەنىلا كۆلۈمسىرەپ قويدى-دە، باسما هەرپلىرى بار قەغەز-نىڭ خەت ئارىلىقىدىكى ئاق قالدۇرۇلغان جايلىرىنى قەلەم بىلەن توشقۇزۇۋېتىپ تۇرۇپ:

— بىزگە هەر كۈنى دېگۈدەك بىرمۇنچە زىيالىي ياشلار خەت يېزىپ ياكى ئۆزى كېلىپ ئەھۋالىنى مەلۇم قىلىپ تۇرۇشىدۇ. ئۆزى ئۆگەنگەن كەسىپىگە ئەۋەتىلمىگىنى تەلەپ قىلىشىدۇ. ئەمما، ئىمكانىيىتىمىز يار بەرمىگەچكە، شائىت، — ئۇ تورۇسىنى بىكىز بارمىقى بىلەن ئىشارە قىلىپ قويدى، — شۇنداق بولغاچقا تەلىپىنى قاندۇرالماي خاپا قىلىپ يولغا سالمىز. بۇنداق ئەھۋالدا سىزنىڭ خۇشال بولىدىغانلىقىڭىز تەبىئىي-دە؟

— رەھمەت، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ئېيتقانلىرىنى تەستىقلاپ باش لىڭشىتىپ.

ئۇ قەغەزدىن بېشىنى كۆتۈرۈپ بىر قېتىم ئوقۇپ چىقتى. قانائەت هاسىل قىلدى بولغاي، قەغەزنى ماڭا تەڭلەپ تۇرۇپ دېدى:

— سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىگە بارىسىز. ئۇ يەردە سىزگە ئۆگەنگەن بىلىم ۋە كەسپىڭىزگە ئاساسەن خىزمەت تەقسىم قىلىدۇ.

مەن ئۇقتۇرۇش قەغىزىنى ئېلىپ، ئۇنىڭ خوشلىشىش ئۇچۇن ئۇزاتقان قولىنى مىنەتدارلىق بىلەن چىڭ قىستىم. مەن چىقىپ كېتىۋاتقىنىمدا ئۇ يەنە مۇنداق دېدى:

— سىزنىڭ ياتاق، تاماق مەسىلىسىزنى ئورۇنلاشتۇرۇش

توغرىسىدا چۈشتىن كېيىنلا تېلېفون بېرىڭ، دېدى.

مەن كەينىمگە بۇرۇلۇپ رەھمەت ئېيتتىم، ئەمما، ئۇنىڭ ئىشىكى يېپىلىپ بولغان بولۇپ، مېنىڭ ئاۋازىمنى ئۇ ئاڭلىدىمۇ-ئاڭلىمىدىمۇ بىلگىلى بولمايتتى.

بىناددن چىقىپ سائىتىمگە قاردىم. ئاللىقاچان چۈشلۈك دەم ئېلىش بولۇپ كەتكەنىدى. مەن سۇ ئىشلار ئىدارىسىگە بېرىپ رەسمىيەت بېجىرىشنى چۈشتىن كېيىنگە قالدۇرۇپ، تاماق يەۋېلىش ئۈچۈن شۆكلى ھەم باشقا نەرسە-كېرەكلىرىم قالغان تراكتور چۈشىدىغان دېھقانچىلىق مەيدانىمىزنىڭ ئىش بېجىرىش قورۇسىغا قاراپ مېڭىپ كەتتىم.

ياتاق بىناسىنىڭ ئالدىدىكى ئوچۇقچىلىقتا تراكتورچىلار تاماق يەپ ئولتۇرۇشاتتى. تراكتورچىلار مەن بىلەن بۇرۇنىدىنلا تونۇش بولغاچقا، ھەممىسى باش ئىشارىتى قىلىپ مەن بىلەن سالاملاشتى. مېنى تراكتورىدا ئېلىپ كەلگەن مەخسۇت:

— كېلىڭ گۇلئايىم ئاچا، بۇگۈن ئاشخانا غورىگىلدەك تۇرىدۇ. قۇرۇق كۆرمىسىڭىز نان بىلەن سەي يەيمىز، — دەپ چاقىردى.

مەن "ماقۇل" ئىشارىتىگە بېشىمنى لىڭشىتتىم ۋە ئاۋۋال نەرسە-كېرەكلىرىم بار تراكتور يېنىغا بېرىپ ئاسما سومكامنى ئېلىپ ئاندىن ئۇلارنىڭ يېنىغا باردىم.

— سىلەرمۇ مېنىڭ نېمىدىن يەپ كۆرۈڭلار، — دېدىم مەن سومكامدىن ياغ ئارىلاشتۇرۇپ ياقىقان سەپەر توقاچلىرىنى ئېلىپ. بۇ توقاچلارنى تۇنۇگۈن مېنىڭ قوشنىلىرىم يېقىپ بۇگۈن ئەتىگەندە

يوللۇق تۇتقاندى.

توقاچلارنى تراكتورچىلار داستىخان ئورنىدا يېيىپ سالغان گېزىتنىڭ ئۇستىگە قويدۇم. تراكتورچىلار قاچىلىرىنى نېرى-بېرى قىلىپ، ئۆزلىرى كەينىگىرەك سۈرۈلۈپ ئولتۇرۇشتى.

— ۋاي-ۋۇي، بۇ ياغلىق توقاچلار ئىكەنغۇ؟ — دېدى مەھەم-مەت ئىسمىلىك بىر تراكتورچى كۆزلىرىنى چىمچىقلىتىپ، قولىغا ئالغان توقاچنىڭ ئالدى-كەينىگە قاراپ، — پاھ، بۇنداق توقاچ بولسا يەپ كۆرمەمدىغان!

— رەڭگىدىن قارىغاندا، بىزنىڭ مەيدانىنىڭ ئۇنىدا يېقىلغان توقاچتەك تۇرىدۇ، — دېدى مەخسۇت توقاچنى كۆرۈپ. ئاندىن ئۇ بىر چىشلىدى-دە، چاينا ۋاتقۇچە، — راست، بىزنىڭ ئۇن، — دەپ تەكرارلىدى باش لىڭشىتىپ. كېيىن ماڭا قاراپ داۋام قىلدى، — سىز گۈلئايىم ئاچا، مەيدانىمىزدىن يۆتكىلىپ كەلگەندىكى تۇرمۇشىز، مەيدانىمىزنىڭ ئۇنىنىڭ كېپىكى كۆپەيگە بولسىمۇ بىزنى، مەيدانىنى ئۇنتۇپ قالمىڭ جۇمۇ؟

باشقا تراكتورچى يىگىتلەر مەخسۇتنىڭ سۆزىدىن كۈلۈۋېتىشتى. ئەمما، مەن بۇ كۈلكىلەر ئىچىدە ۋۇجۇدۇمنى ئىگەللىۋالغان جۇدالىق تۇيغۇسى بارلىقىنى دەرھال سېزىپ قالدىم. بۇ تۇيغۇ مەيداندا قېپقالغان سۆيۈملۈك ئىككى بالام ۋە قەدىردان ئېرىم هاشىم ئۈچۈنلا پەيدا بولغان تۇيغۇ ئەمەس ئىدى. توغرا، بۇ تۇيغۇم ئاشۇلارنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالاتتى، شۇنىڭ بىلەن بىرچاغدا، يەنە باشقىچە مەنىلەرگە مۇناسىۋەتلىك جۇدالىق تۇيغۇلىرى ئىدى. شۇ تاپتا تراكتورچىلار ماختاپ يەۋاتقان بۇ توقاچلار مەن تۇرغان تېرىقچىلىق ئەترىتىدىكى دېھقانچىلىق ئىشچىلىرىنىڭ تۇتقان سەپەرگە ئۆزىتىش

توقچى ئىدى. مەن ئاشۇ دېھقانچىلىق مەيدانىدا، ئاشۇ دېھقانچىلىق ئىشچىلىرى بىلەن نەق ئالتە يىل بىرگە تۇرغان، بىللە ئىشلىگەن، بىللە ناخشا ئېيتىپ، ئارىلاش ئۇسسۇل ئويناغان ۋە بەزىدە يۇرتلىرى- مىزنى سېغىنىپ ياكى باشقا سەۋەبلەر بىلەن بىللە يىغلىغانىدۇق. بەزى چاغلاردا بولسا تۇرمۇشى ئوتتۇرا ھال كىشىلەر ئۇچۇن ھېچ نەرسىگە ئەرزىمەيدىغان ھېسابلانمىسۇ، بىز ئۇچۇن يېڭىلىق تۇيۇلىدىغان ھېسسىياتلارنى ئورتاقلىشىپ كۇلۇشكەنىدۇق.

— ھەي ئىست، ئەجەب قايتىپ كەلدىڭىز- دە؟ — دېدى مەھەممەت بېشىنى چايقاپ، — مەيدانىدا تۇرغىنىمىزدا، كېيىنچە سىزگە مۇناسىپ كەلگۇدەك خىزمەت چىقىپ قالار ئىدى. سىزگە بەكلا كۆنۈپ قاپتىكەنمىز.

مەن بىرنەرسە دەي دەپ ئېغىز ئاچقۇچە مەخسۇت ئۇنىڭ سۆزىگە ئىزاھات بەردى:

— گۇلئايىم ئاچام مەخسۇس سۇ ئىشلىرى كەسپىنى ئۆگەنگەن مۇتەخەسسىس تۇرسا، مەيداندا ئوت ئوتاپ، كېۋەز تېرىپ يۇرىۋې- رەمدۇ؟ سېنى تراكتورىدىن چۈشۈرۈپ ئېشەك ھەيدىگىلى سالغانغا ئوخشاش بىر ئىش بولىدۇ- دە؟

— شۇنداق، — قۇۋۇۋەتلىدى يەنە بىرەيلەن، — گۇلئايىم مەيدانى- مىزنىڭ سۇ ئىشلىرىنى بىر ئەپلىك رەتكە سېلىپ بەرگەنىدى، ئەمما بەزى ئامبالىلىرىمىز ئۇنى يەنىلا "سېپىستى زىيالىي" قاراپ كۆزىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ قارىدى. تۇزۇكرەك رەھبەرلىرىمىز يۇرەكلىك ئىشقا سالالمىدى...

— بۇلبۇلنىڭ باغدا، كەكلىكنىڭ تاغدا سايرىغىنى تۇزۇك، — دېدى مەخسۇت سەيگە چوكا ئۇزىتىپ تۇرۇپ، — دۆلەت پۇل

خەجلەپ بەش يىل بىلىم ئۆگەتكەن بىر كەسپىي خادىمنىڭ كەتمەن چاپىپ بەرگەن پايدىسىدىن كۆرە، سۇ ئىنشائاتلىرىنى لايىھىلەپ بەرسە مەنپەئىتى جىقراق يۇقىدۇ.

مەن تراكتورچىلارنىڭ قىزغىن مۇلاھىزە بىلەن بولۇپ كېتىپ دىققەت قىلمىغان پۇرستىدىن پايدىلىنىپ بىكار بولغان قاچىلار، داس ھەم چوكىلارنى يىغىشتۇرۇپ سۆزۈك سۇ ئېقىۋاتقان ئېرىق تەرەپكە قاراپ كەتتىم. قۇلقىمغا ئۇلاردىن بىرسىنىڭ:

— قانچە-قانچە بىلىملىك زىيالىيلار ئۆزى ئۆگەنگەن ناخشىسىنى ئېيتالمايۋ، بىلىمىنى ئىشلىتەلمەي ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. "گۈل ئۈچۈن بۇلبۇل يوق، بۇلبۇل قونايۋ دېسە گۈل"، دېگەندەك ئىش...— دېگەنلىرى ئاڭلىنىپ قالدى.

ئەسلى مەن ئۇلارنىڭ ماڭا ھېسداشلىق قىلىپ ھەم ماختاپ ئېيتىۋاتقان سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇشتىن خىجىل بولۇپ، قاچا-قۇچىلارنى يۇيۇۋېتىش باھانىسىدا ئېرىق بويىغا كېلىۋالغانىدىم. مېنىڭ نەگە كەتكىنىمنى ۋە نېمىلەرنى قىلىۋاتقىنىمنى بىلىپ قالغان چاغدا، ئۆزلىرىنىڭ كېچىكىپ قالغانلىقىنى يوشۇرالمىغان تراكتورچى-لار خىجىللىقىنى بىلدۈرۈشتى:

— ئاپلا، بىز ۋالاقلاپ ئولتۇرۇۋېرىپتۇق ئەمەسمۇ، ئۇ قاچا-قۇچىلارنى يۇيۇپ بوپتۇ...

— تاماق يېيىشكە تەكلىپ قىلدۇق نېمىسى، ئۇنىڭ سەپىر توقاچلىرىنى يەۋالغىنىمىز يەتمىگەندەك، قاسماقلىرىمىزنى يۇيۇشقا سالغىنىمىز نېمىسى...

— بەزى گېزىتلەردە چىشىنى غۇچۇرلىتىپ ئاتايدىغان "سېپىق زىيالىي" دېگەنلەر، ئەگەر مۇشۇ گۈلئايىمدەك بولىدىغان بولسا،

مېنىڭ ئاشۇنداق سېسىق كىشىلەر ئارىسىدا ياشىغىم كېلىدۇ...
ئۇلارنىڭ ئىچىدىن قايسىدۇ بىرى ئاۋازىنى پەسەيتىپ:
ــ كۆڭلۈڭدە بىلىمىڭ بولمىدىمۇ؟ ئاشۇنداق نىنچىگە ئايرىپ ئات قويۇۋاتقانلارنىڭ ئۆزىمۇ قانداقلا بولمىسۇن زىيالىيلاردىن بولسا كېرەك، ــ دېدى.
يەنە بىرەيلەن:
ــ ئاغىنىلەر، گېزىتكە نېمە يازغانلىقى توغرۇلۇق پاراڭ قىلىشمايلى، يەنە بىز...، ــ دېدى ۋە ئۇنىڭ ئۇنى پەسلەپ كېيىنكى سۆزلىرىنى مەن ئاڭلىيالماي قالدىم.
يۈيۈلۈپ بولغان داس، قاچا ۋە چوكىلارنى مەھەممەت بىلەن مەخسۇت قولۇمدىن ئالدى-دە، كۈنچىقىش تەرەپتىكى ئاشخانا ئۆيىگە ئەكىرىپ كەتتى. مەخسۇت قايتىپ چىقىقاندىن كېيىن خىجىل بولغانلىقىدىن ماڭا ئەيمىنىپ قاراپ:
ــ ئەگەر چۈشتىن كېيىن سىزنى تەقسىم قىلغان ئورۇنغا كېتىپ قالمىسىڭىز، بالدۇرراق قايتىپ كېلىڭ، كەچلىك تاماقنى بىللە يەيمىز، ــ دېدى ۋە مەن ماقۇل بولۇپ باش لىڭشىتقىنىمدىن كېيىن چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ قوشۇپ قويدى، ــ ئەمدى سىزگە قاچا يۇغۇزىدىغان بىخەستەلىكنى ھەرگىزمۇ قىلمايمىز.
مەنمۇ باشقا تراكتورچىلارغا ئەگىشىپ كۈلۈۋەتتىم. ئاندىن مۇشۇ ئىش بېجىرىش ئورنى قورۇسىنىڭ قاراۋۇلى، ماڭا خېلىدىن بۇيان تونۇش بولغان ياسىن ئاكىغا نەرسە-كېرەكلىرىمگە قاراپ قويۇشنى تاپىلاپ سىرتقا چىقتىم.
بۇ ئورۇن بىلەن ناھىيە بازىرىغا بېرىش ئۈچۈن چارەك سائەتتىن ئارتۇقراق يول مېڭىش كېرەك ئىدى. قاچانىدۇ بىرچاغلاردا تۈش

يېيىتىلغان بولسىمۇ، ئەمدىلىكتە توپا يولغا ئايلانغان بۇ يول ئىككى تەرەپتىكى ئاللىقانداق ئىدارىلەرنىڭ ئامبارلىرى ياكى باشقىچە بىر قورۇلىرىنى قورشاپ تۇرغان ئەنجان تاملىرى بىلەن ھېچبىر بازارغا ئوخشمايتتى. ماشىنا، تراكتورلار ئەمەس، ئادەتتىكى ھارۋىلار ئۆتۈپ قالسىمۇ، ئۇلاغ ۋە چاقلارنىڭ ئاستىدىن چىققان توپا-چاڭ بىرنەچچە قەدەم نېرىنىمۇ كۆرسەتمەيتتى. چاڭ-توزان چاچ ئارد-لىرىغا، كىيىم-كېچەكلەرنىڭ ئۈستىگە، ھەتتا ئېغىزغا كىرىپ چىش ئارىلىرىغا چاپلىشىۋالاتتى. يولدىن ئۆتۈۋاتقان كىشىلەر گويا چالما-كېسەكلەرنى توپىغا ئايلاندۇرىدىغان تۈگمەنگە كىرىپ چىققاندەك كۆرۈنەتتى. توپىدىن پاناھلىنىدىغان، ئۆزىنى دالدىغا ئالىدىغان ھېچقانداق جاي يوق ئىدى. شۇڭا كىملا بولمىسۇن كېتىۋېرەتتى ۋە پەقەت ماشىنا، تراكتور، ھارۋىلار ئۆتۈپ بولغۇچە كۆزىنى يۇمۇپ، ئېغىز، بۇرنىنى توسۇۋېلىشتىن باشقا چارە قىلالمايتتى.

ماڭمۇ بۇ يولدا بىرنەچچە تراكتور ۋە ئۈزۈن سەپ تارتىپ ئوغۇت يۆتكەپ كېتىۋاتقان ئېشەك ھارۋىلىرىنىڭ توپىسىدا قېلىشقا توغرا كەلدى. بازارغا كىرىپ تاشيولغا چىقىنىمدىن كېيىنلا كىيىمىمدىكى توپىلارنى قاقتىم، بىر ئېرىق بويىدا ئولتۇرۇپ يۈزۈمنى يۇيۇپ يوپكامنىڭ پېشى بىلەن سۈرتتىم...

3

ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ سۇ ئىشلىرى ئىدارىسى ناھىيە بازىرىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە — غەربىي جەنۇب تەرەپكە قايرىلىدىغان چوڭ كوچىنىڭ ئىچكىرىسىدە ئىدى. مەن كوچا بويلاپ ئۇنى-بۇنى كۆرۈپ، كۆز چاقىدىغان، قېپىقىزىل سىرلار بىلەن يوغان يېزىلغان

شوئارلارنى كۆز قىرىمىدىلا ئوقۇپ ئالدىرىماي مېڭىپ باراتتىم. ئىدارىگە ئىشقا چۈشىدىغان ۋاقتىتىن يېرىم سائەت ئۆتكەندە ئاندىن يېتىپ بارغان بولساممۇ "ئىدارە باشلىقىنىڭ ئىشخانىسى" دەپ ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە خەتلەر يېزىلغان ۋىۋىسكىسى بار ئىشخانىنىڭ ئىشىگە قۇلۇپ سېلىقلىق تۇراتتى. مەن ھەرقانداق بىر يېڭى خىزمەتكە تەقسىم قىلىنىش ئالدىدا تۇرغان كىشىلەردە بولىدىغان زارىقىش، ئالدىراش، ھاياجانلىنىش ھېسسىياتىنىڭ قۇچىقىدا ئۇزۇپ يۈرەتتىم. مېنى قانداق خىزمەتكە تەقسىم قىلىشى مۇمكىنلىكى، مېنىڭ قانداق قوبۇل قىلىپ ئېلىشىم توغرىسىدىكى كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقاتتىم. مەندىن قانداق سوئاللارنى سورىشى، مېنىڭ جاۋاب بېرىشلىرىم توغرىسىدىمۇ خىيال سۈرۈپ باقاتتىم.

ئىدارە قورۇسىغا كىرىپمۇ ئاشۇنداق خىيالىلاردىن قۇتۇلالمىدىم. بۇ ئىدارىدە گويا ھېچكىم ئىشلىمەيدىغاندەك ھەممە ئىشكىلەر قۇلۇپ-لاقلىق، قورۇنىڭ ئىچى جىمجىت ئىدى. مىنۇتلار ئۆتكەنسېرى چۈشتىن ئىلگىرى باشلانغان قىزغىن ھېسسىياتىمنىڭ ئۈستىگە كىمدۇ بىرسى مۇزدەك سۇ سېپىۋاتقاندەك تەسىرات پەيدا بولۇپ، مېنى يېنىڭ ئەندىكتۈرەتتى.

مەن تاملارغا يېزىلغان، ھەممە يەردىكىگە ئوخشاش شوئارلارنى ئوقۇپ چىقتىم. چوڭ دەرۋازىنىڭ بىر تەرىپىگە پىششىق خىش بىلەن قويۇرۇلغان داسكا توختىتىلغان بولۇپ، سېمونت سۈۋاقنىڭ ئۈستى قىزىل سىرلىنىپ، ئۈستىگە سېرىق سىر بىلەن ئىدارىنىڭ كەلگۈسى ئۈچ يىللىق پىلانى يېزىلغانىدى. بۇ پىلان، مېنىڭ بىلىشىمچە، ناھىيە-نىڭ ھەممە يېرىگە يېزىلغان پىلانلار بىلەن ئوخشاش مەزمۇندا ئىدى. مەن ۋاقىت ئۆتكۈزۈش، زېرىكىپ قالماسلىق ئۈچۈنلا ئۇنى

ئوقۇشقا باشلىدىم. شۇنداقتىمۇ كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا دەرۋازىنى كۆزىتىپ تۇرۇشنى ئۇنتۇمىدىم.

تەخمىنەن ئون مىنۇتلارچە ۋاقىت ئۆتكەندە، ۋېلىسىپىت قوڭغۇرىقىنىڭ ئۈنى ئاڭلاندى. مەن دوسكىدىن كۆزۈمنى ئېلىپ دەرۋازا تەرەپكە بۇرۇلدۇم. ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقىنى جارانلاتقىنىچە 25 ياشلار ئوپچۆرىسىدىكى بىر قىز ئوچۇق دەرۋازىدىن ناھايىتى تېز كىرىپ كەلدى. ئۇ بەك سېپايە ۋە ئادەتلىنىپ كۆنۈپ كەتكەندەك بىلىنمىدىغان ئەپچىل ھەرىكەتلەر بىلەن ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى. ئۇنىڭ سېرىقتا مايىل ئاق يۈزى، تېز ماڭغانلىقتىن بولسا كېرەك، ئانار گۈلى رەڭگىدە قىزارغانىدى. قاڭشارلىق، ئىككى قېشى ئارىلىقىدىن ئېقىپ چۈشكەندەك كۆرۈنىدىغان بۇرنىنىڭ ئۇچىدا ئۇششاق تەر تامچىلىرى پارقىرايتتى. بېشىنىڭ كەينىگىرەك تارتىپ چىگىۋالغان ئاق يولۇق نىل رەڭ يۇڭ ياغلىقىنىڭ ئەتراپىدىن سارغۇچ چاچ تالالىرى سىرتقا يېيىلىپ چىقىپ تۇراتتى. قىز ۋېلىسىپىتتىن چۈشۈپ پەلەيلىرىنى يەشمەي تۇرۇپ، ۋېلىسىپىت ئېگىرىنىڭ تېگىدىن سەل كىرلەشكەن ئاق ماتا پارچىسىنى تارتىپ چىقاردى، ھېلىمۇ نېكىلىرى ۋالىلداپ پارقىراپ تۇرغان ۋېلىسىپىتنى ئالدىرىماي، ئىخلاس بىلەن سۈرتۈپ چىقتى. ئاندىن، ماتا پارچىسىنى قايتىدىن ئېگەرنىڭ ئاستىغا تىقىۋەتىپ ۋېلىسىپىتنى قۇلۇپلىدى. شۇنىڭدىن كېيىن پەلەيلىرىنى يەشىپ ئۇنىڭدا ئۇستىكى كىيىمىنى قاقتى ۋە تىزىنى ئاران يېپىپ تۇرىدىغان ماش رەڭ سارجا پەلتوسىنىڭ يانچۇقىغا قولىنى سېلىپ "نۆۋەتچى ئىشخانىسى" دەپ ۋېۋىسكا بېكىتىلگەن ئىشىكنىڭ ئالدىغا باردى. ئوڭ يانچۇقىدىن بىر تۇتام ئاچقۇچنى ئېلىپ، بىردىن سانىغاندەك ئايرىپ، كېرەكلىك ئاچقۇچنى تاپقاندىن كېيىن، ئاچچىقى كەلگەن

كىشىلەردە بولىدىغان زەردە بىلەن ئىشكنى كۇچەپ تېپىپ ئاچتى.

مەن بۇ قېزنىڭ سېپىتا، پاكىز كىيىنىشىگە، ئۆزۈنى تۇزىشىگە ھەۋەس بىلەن قىزىقىپ قاراپ تۇرۇپ قالغانىدىم. قاچاندۇ بىرچاغلاردا، ئۇرۇمچىدىكى چاغلىرىمىزدا بىزمۇ ھەۋەس بىلەن، بىر-بىرىمىزگە نازارەت قىلىش، كۆزىتىپ تۇرۇش ھەم سەل-پەل ئىچى قايناش ھېسسىياتى بىلەن ياسىنىپ-تارىناتتۇق. لېكىن، ئۇ چاغلار جەمئىيەت تەرىپىدىن قارشى ئېلىنمايدىغان، ئۆمۈرنىڭ ئۆتۈشى بىلەن ھەۋەسلەرمۇ پەسلەيدىغان ئۆتمۈشكە مەنسۇپ بولۇپ كەتكەنىدى. مۇھىمى، مەن بۇ ناھىيىگە كەلگەندىن بۇيان كۆز ئالدىمدا تۇرغان بۇ قىزچىلىق چىرايلىق كىيىنگەنلەرنى ئاز كۆرگەنىدىم. بۇ قىز يەنە كېلىپ كىيىنىشى بىلەنلا ئەمەس، ۋېلىسىپىتتە ئولتۇرۇشى، چۈشۈش، مېڭىش ھەربىكەتلىرىگىچە ئۆزىنىڭ ھاكاۋۇرلۇقىنى نامايىش قىلىپ تۇراتتى. ئۇ دەرۋازىدىن كىرىپ ۋېلىسىپىتىنى چۈشەي تۇرۇپلا مېنى كۆرگەن بولسىمۇ كۆرمىگەنگە سالغاندى. شۇنىڭدىن كېيىنكى ھەممە مەشغۇلات جەريانىدا پات-پات كۆز قۇيرۇقىدا ماڭا قارايتتى. بىراق مېنىڭ قاراۋاتقىنىمنى خالىمىغانىدەك ياكى ئۆزىنى ماڭا نامايىش قىلىۋاتقانىدەك بىر خىل قارىمۇقارشى نەزىرىنى يوشۇرالمايۋاتاتتى. مەنمۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ تۇرىۋەردىم.

ئۇ ئىشكنى يېرىم ئېچىپ ئىشخانىغا بېشىنى سوزۇپ كىرگۈزدى. ئۆيگە بىرقۇر كۆز يۈگۈرۈتۈۋەتكەندىن كېيىن، مېنىڭ دەسلەپ ئېغىز ئېچىپ ئۇنىڭغا سۆز قىلمىغانلىقىم جېنىغا تەگكەنلىكىنى چاندۇرۇپ ماڭا بۇرۇلدى-دە، ئاچچىق بىلەن:

— سىز بۇ يەردە كىمنى ئىزدەيسىز؟ — دەپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭ چەكچىيىپ، سانجىپ قاراشلىرىدىن كۆزۈمنى ئېلىپ قاچماي تەمكىنلىك بىلەن:

ــ كادىرلار خىزمىتىگە مەسئۇل كىشىنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم، ــ دەپ ئالدىرىماي، سىپايە جاۋاب بەردىم. مېنىڭ جاۋابىمدىكى تارتىنىش بىلەن ھۈرمەت ئارىلاشقان تەلەپپۇزنى ئۇمۇ سەزدى، ئەمما، ماڭا بىرەر نەرسە دېيىشنىڭ ئورنىغا، ئوغۇل بالىلارنىڭ قىلىقىنى دوراپ بېشى بىلەن ئىشخانىغا كىرىشىمنى ئىشارەت قىلدى-دە، ئاۋۋال ئۆزى كىرىپ كەتتى.

مەن ئېھتىياجى بار كىشىلەر تولا ئىزدەيدىغان كادىرلاردا ۋە سىياسى خىزمەت ئىشلەيدىغان خادىملاردا ئاشۇ قىزىنىككەندەك خاراكتېر بار دەپ ئويلايتتىم. ئۇنداقلار سىرتتىن كەلگەن كىشىلەرنى ئومۇمەن مەغرۇرلۇق بىلەن قارشى ئېلىپ، پۈتۈن سۆزلەرگە خۇش ياقماي جاۋاب بېرەتتى. مۇنۇ قىزنىڭ قىلىقلىرى مەن كۆرگەن ياكى بىلگەن ھەرقانداق شۇ خىلدىكى كىشىلەرنى بېسىپ چۈشەتتى. شۇنداقتىمۇ، ھازىر مېنىڭ ۋاقتىنچە بولسىمۇ ئۇنىڭغا ئېھتىياجىم چۈشكەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭ داخۇڭگەيلىك قىلىقلىرىغا چىدىدىم ۋە ئىچىمدە كۈلۈپ قويۇپ ئىشخانىغا كىردىم. ئۇ ئاللىقاچان كېرىلىپ ئولتۇرۇپ بولغانىدى. بېشىدىكى يۇڭ ياغلىقىنى مۇرىسىگە سىيرىلىدۇرۇپ قويۇپ، قولىدىكى ئاچقۇچنىڭ ئۈزۈن زەنجىرىدىن تۈتۈپ پىرقىرىتىۋاتاتتى. ئۇ ماڭا سول مۇرىسىنىڭ ئۈستىدىن سىگايان قاراپ:

ــ قېنى قۇلىقىم سىزدە، ئەرزىڭىزنى ئېيتىۋېرىڭ، ــ دېدى.

مەن ئۇنىڭ يېشىغا ۋە ئەسلىدىكى ئۆز ئاۋازىغا مۇناسىپ بولمىغان مەغرۇرانە ئاھاڭىدىن خىجىلا بىئەپلىك ھېس قىلىدىم. شۇنداقتىمۇ،

بۇ ئۇنىڭ ئادىتى بولسا كېرەك دەپ ئويلىغىنىمچە ئۆزەمگە تەئەللۇق گەپنى ئېيتتىم:

ــ مەن ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىلات گۇرۇپپىسىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە مۇشۇ ئىدارىدە خىزمەت قىلىشقا تەقسىملەنگەنىدىم، رەسمىيەتنى قانداق بېجىرسەم بولىدىكىن؟

ئۇ ماڭا باشتىن ئاياغ بىر قاراپ قويۇپ ھېچ نەرسە دېمەيلا قولىنى تەڭلىدى. ئۇنىڭ مەندىن تونۇشتۇرۇش قەغىزى تەلەپ قىلىۋاتقانلىقىنى سەزدىم ـ دە، يانچۇقۇمدىن كونۇبرت چىقاردىم. رەسمىيەت قەغەزلىرى ئاشۇ كونۇبرتنىڭ ئىچىدە ئىدى. ئۇ سىگارىنى ئولتۇرغان ھالىتىنى بۇزماي، ئىنچىكە بارماقلىرى بىلەن كونۇبرت ئىچىدىن قەغەزلەرنى قىسىپ چىقاردى. ئاندىن ئاچقۇچ ئويناشىنى توختىتىپ ماڭا يۈزلىنىپ رۇس ئولتۇرۇپ قەغەزلەرنى تەپسىلىي ئوقۇدى. مېنىڭ كۆزۈمنى تۇرۇشۇمچە، ئۇ قەغەزدىكى خەتلەرنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىنمۇ بېشىنى كۆتۈرمىدى. گەرچە خەتتىن كۆز ئۈزمىگەندەك كۆرۈنسىمۇ، باشقا بىر ئىشلارنى خىيال قىلىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. خېلى ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن ئۇ قەغەزدىن بېشىنى كۆتۈردى ۋە قاپاقلىرىنى سۈزۈپ:

ــ زىيالىيلار تەبىقىسىدىن ئوخشايسىز ـ ھە؟ قارىغاندا، يېشىڭىزمۇ خېلىلا چوڭ كۆرۈنىدۇ، نەدە چېنىققان ئىدىڭىز؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ ناھىيىمىزنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىدىن يۆتكىلىپ كەلدىم، ــ جاۋاب بەردىم مەن ئۇنىڭ "چېنىقىش" توغرىسىدىكى سوئالىغا نېمە دەپ ئىزاھات بېرىشىمنى بىلەلمەي، ــ مەن 1966 ـ يىللا ئالىي مەكتەپنى تۈگىتىپ بولغان، كېيىن ئىنقىلاب باشلىنىپ كەتتى. 1969 ـ يىلى مۇشۇ ناھىيىدىكى دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەنىدىم.

هازىرغىچە شۇ يەردە ئىشلىدىم.

ئۇ مىيىقىدا كۈلۈمسىرەپ قويۇپ:

ــ كونا زىيالىيلاردىن ئىكەنسىز، ــ دېدى ۋە رەسمىيەت قەغەز-لىرىنى مەن تەرەپكە ئىتتىرىپ قويۇپ ئورنىدىن لىككىدە تۇردى، ــ سىز كۈتۈپ تۇرۇڭ. سىلەردەك زىيالىيلار ئۈچۈن خىزمەت تەقسىم قىلىش ئوسما قويغاندەك بىردەمدىلا پۈتىدىغان ئىش ئەمەس. مۇزاكىرە قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇشقا توغرا كېلىدۇ، باشلىق كەلگۈچە كۈتۈپ تۇرۇڭ، ــ ئۇ ئەھمىيەتسىز بىرنەرسىنى ئەسلەۋاتقاندەك قوشۇپ قويدى، ــ بىزنىڭ ئىدارىدە هەممە ئىش شۇ بىر باشلىققا قاراشلىق، ئۇ بولمسا ئىش ئاقمايدۇ. بۇ يەردە باشباشتاقلىق، مۆكۈمەتسىزلىكنىڭ سايىسىمۇ يوق...

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپ، بېشىنى يەنە ئوغۇل بالىلاردەك سىڭايان قىلىپ سىرتقا چىقىپ كېتىشىمنى ئىشارەت قىلدى.

مەن ئۇنىڭ مۇزغا تاش ئاتقاندەك تاراڭ-تۇرۇڭ ئىيتقان سوغۇق گەپلىرىدىن ئۆزەمگە كېرەكلىك بىرەر نەرسىنىمۇ چۈشىنەلمىدىم. ئۇنىڭدىن تەپسىلىيرەك سوراپ بىلىۋالماقچى بولۇپ بۇرۇلغىنىمدا، ئۇمۇ مېنىڭ كەينىمدىنلا ئىشكنى زەرپ بىلەن يېپىپ ئۆزىنى يوشۇرۇپ بولغانىدى. شۇنداقتىمۇ، مەن ئۇنىڭدىن قايسى باشلىقنى كۈتۈش، قانچىلىك ۋاقىت كۈتۈش توغرۇلۇق ئېنىقراق جاۋاب ئېلىۋالماقچى بولدۇم-دە، جۇرئەتلىنىپ بىرىپ ئىشكنى ئاچتىم. ئۇ شىرەگە ئىككى قولىنىڭ جەينىكىنى تىرەپ، ئالقانلىرى بىلەن چېكىسىنى تۇتقىنىچە ئەسىۋاتاتتى.

ــ كەچۈرۈڭ ياخشى قىز، ــ دېدىم مەن ئەدەب بىلەن بېشىمنى سەل ئېگىپ، ئۇنۇمنى مۇلايىم چىقىرىپ، ــ رەنجىمەي ئېيتىپ

بەرسىگىز، مېنىڭ ئىشىمنى كىم كونكرېت بىر تەرەپ قىلىدۇ؟

ئۇ ئولتۇرغان ھالىتىنى بۇزماي، قوشۇمىسىنى تۇردى، شۇنىڭ بىلەن پېشانىسىدە ئۇششاق سىزىقچىلار پەيدا بولدى، ماڭا چەكچىيىپ قاراپ قويۇپ ئاۋاز بىلەن:

— سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانىدەكمۇ تۇرمايسىز، قىپقىزىل نادان چوكان ئىكەنسىزغۇ؟ — دېدى مەنىستىمەسلىك بىلەن لەۋلىرىنى غەلىتە پۇرۇشتۇرۇپ، — مەن سىزگە بايات بىرمۇنچە چۈشەندۈرگەن تۇرسام، ھېچنىمىنى بىلەلمىگىنىڭىز قىزىق؟

مېنىڭ ئاچچىقىم كەلگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭغا بولغان ئېھتىياجىم ئۈچۈن يەنىلا ئۆزەمنى تۇتتۇم.

— سىز قايسى باشلىق ئىكەنلىكىنى، قاچانغىچە كۈتىدىغانلىقىمنى دېمىدىڭىز...

— سىزگە تەپسىلىي بىلىش شۇنچىۋالا مۇھىممىدى؟ كۈتۈڭ، باشلىق كەلسە بىرنېمە دېيىشىمىز دېگەندىكىن، گەپ بىر، قۇلاق ئىككى. يەنىلا ئاڭقىرالمىغان بولسىڭىز، ئەمدى ئوبدان ئاڭلاڭ، يەنە ئېيتىپ بېرىشىم مۇمكىن. ساقلاپ تۇرىسىز، باشلىق كەلگەندە ئاندىن مەن ئۇنىڭغا سىزنىڭ ئىلتىماسىڭىزنى خەۋەر قىلىمەن. ئۇ سىزنىڭ قايسى كۈنى، قانداق چاغدا كېلىشىڭىز توغرۇلۇق يولىورۇق بېرىشى مۇمكىن. سىز شۇنىڭغىچە كۈتۈپ تۇرىسىز، بولدىمۇ؟

ئۇ مېنىڭ ئۆزۈ يېنىدا تۇرۇۋېرىشىمنى خالىمىغانىدەك بەدىنىنى بىرلا تولغاپ تەتۈر ئۆرۈلۈۋالدى ۋە زورلىنىپ تۇرۇپ ئەسنەشكە باشلىدى. ئۇنىڭ ھاكاۋۇرلۇقىدىنمۇ كۆپرەك ھورۇن، يالقاۋلىقىدىن رەنجىگىنىمچە ئېغىر ئۇھ تارتىپ قايتىپ چىقتىم. باشلىق ئىشخانىسىدىكى قۇلۇپ يەنىلا ئاۋۋالقۇدەك تۇراتتى. مەن بىردىنلا چارچاش

هېس قىلدىم - دە، سوغۇق سېمونت پەلەمپەيدە ئولتۇرۇپ كۈتۈشكە باشلىدىم.

ھەرقايسى بۆلۈم، ئىشخانىلارنىڭ خىزمەتچىلىرى كەينىدىن كېلىشمەكتە ئىدى. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ماڭا قارايتتى ۋە بېشىمدىن ئايىغىمغا سەپسېلىپ ئاندىن ئىشخانىلىرىغا كىرىپ كېتىشەتتى. بۇ ماڭا شۇنچىلىك ئەلەم قىلاتتىكى، مېنى گويا بۇ يەرگە باھالاشقا ئېلىپ كېلىنگەن مالدەك كۆرۈۋاتقىنى ئۈچۈن ئاچچىقىم كېلەتتى.

ئاخىرى باشلىقىمۇ كەلدى. ئۇ كەلگەن چاغدا ۋاقتىمۇ خېلى بىر يەرگە بېرىپ قالغانىدى. ئۇ 35 - 40 ياشلار ئارىسىدىكى سېمىز، قويۇق قارا قاشلىق، ئوتتۇرا بوي كىشى ئىدى. ماڭغان چېغىدا قەددىنى زورۇقۇپ تىك تۇتۇشقا، مەيدىسىنى كېرىۋېلىشقا ئۇرۇنىدىغانلىقى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ باشلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ كەينىدىن كىرىپ سالاملاشقان بىر كىشىنىڭ سۆزىدىن بىلۋالغانىدىم (سالام بەرگەن كىشى ئۇنى "جۇيجاڭ" دەپ ئاتىغانىدى). ئۇ ئۇچ باسقۇچلۇق پەلەمپەيدىن ئالدىرىماي، سائىتىگە قارىغاچ مېڭىپ كۆتۈرۈلدى. ماڭا، مېنىڭ ئورنۇمدىن تۇرۇپ سالاملىشىشقا ئۇرۇنغىنىمغا قارىسى ھېچبىر ئېتىبار بەرمەي قۇلۇپلاقلىق ئىشخانىسىنى ئاچتى. ئۆيگە بېشىنى تىقىپ قاراپ قويغاندىن كېيىن نۆۋەتچى ئىشخانىسى تەرەپكە بۇرۇلۇپ، بوم، بوغۇق ئاۋازدا ۋارقىرىدى:

— رەيھاننسا، ھەي رەيھاننسا!

ئۇنىڭ ئاۋازى ئۇزۇلە - ئۇزۇلمەي تۇرۇپلا دەسلەپ مەن بىلەن سۆزلەشكەن ئاچچىقى يامان قىز ھۇرۇن، ئېرىنچەكلىگىنە زادى

مۇناسىپ كەلمەيدىغان چاقىرىلىق بىلەن سەكرىگىنىچە كۆۋاۋۇپ چىقىپ كەلدى ـ دە، تولىمۇ نازلىق ئاۋاز بىلەن:

ـــ رېھىم جۇيجاڭ، ياخشىمۇسىز، ماڭا قانداق كۆرسەتمىلىرىڭىز بار؟ ـــ دەپ سورىدى.

باشلىق رەيھاننىسادىن رازى ئىكەنلىكىنى يەڭگىل ھەجىيىش بىلەن بىلدۇرۇپ، بوينىنى مىدىرلاتماي بېشىنى قىيسايتىش ئارقىلىق سالاملاشتى ۋە:

ـــ قانداق كۆرسەتمە بار دەيسەن؟ ـــ دەپ قويدى. ئاندىن يانچۇقىدىن بىر دەستە قەغەز ئېلىپ باشتىكى ۋاراقنىغا مۇنداقلا بىر قاراپ قويغاندىن كېيىن سورىدى، ـــ بۇ يەرگە گۇلئايىم ئىسمىلىك بىرسى مېنى ئىزدەپ كەپقالمىغاندۇ؟

رەيھاننىسا ماڭا كۆز قىرىدا قاراپ قويۇپ:

ـــ ياق جۇيجاڭ، گۇلئايىم ئىسمىلىك ئادەم ئىزدەپ كەلمىدى، ـــ دېدى ۋە بۇرنىنىڭ ئۇچىدىن مېنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ باشلىقتىن كۆزىنى ئالمايلا داۋام قىلدى، ـــ ماۋۇ چوكان مۇشۇ ئىدارىگە كېلىپ ئىشلىگەم بولاتتى، مېنى خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشى ئۈچۈن كىم بىلەن كۆرۈشمەن، دەپ كەپتىكەن. مەن سىزنىڭ...

ـــ مېنىڭ ئىسمىم گۇلئايىم بولىدۇ، ـــ دەپ رەيھاننىسانىڭ سۆزلىرىنى بۆلۈۋەتتىم مەن ۋە ئالدىراپ رېھىم جۇيجاڭنىڭ ئالدىغا كەلدىم.

رېھىم جۇيجاڭ گويا مېنى ئەمدىلا بايقىغاندەك سېمىز گەۋدىسىنى ئاستا ئايلاندۇرۇپ ماڭا يۈزلەندى ـ دە، باشتىن ئايىغىمغا بىر سەپسېلىپ چىقتى.

— هه، ئوهوي، شۇنداق دەك. ياخشىمۇسىز يولداش گۇلنا-
يىم؟ — دېدى ئۇ ۋە بۇ سۆزلىرىنى يەنە بىرنەچچە قېتىم تەكرارلاپ
قولۇمنى مىجىپ سىقىپ، سلكىپ-سلكىپ قويدى، — قېنى،
ئىشخانامغا كىرىك. هه، مۇنداق دەك، گۇلنايىم، بۇ سىز
ئىكەنسىز-دە؟ شۇنداق، شۇنداق. مەن سىزنى ساقلىتىپ قويۇپتىمەن-
دە، گۇلنايىم يولداش...

ئۇنىڭ سۆز ئورامىدىن ملجىڭلىقى بىلىنىپ تۇرسىمۇ، ماڭا
بىلدۇرگەن قىزغىنلىقىدىن تەسىرلەنمەي تۇرالمىدىم. ئۇ، مېنىڭ
كەينىمدىن مېڭىڭلار، دېگەندەك قول ئىشارىتى قىلىپ ئىشخانىغا
ئاۋۋال ئۆزى كىرىپ كەتتى. مەن ئەمدى قوزغىلاي دەپ تۇرۇشۇمغا
رەيھانىسا لىپىدە ئالدىمغا ئۆتۈپ كىرىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ
ئارقىسىدىن ئەيمىنىپرەك كىردىم. جۇيجاڭ ئاللىقاچان ئورۇندۇقىغا
ئولتۇرۇپ بولغانىدى. ئۇ كىرىپ كېلىۋاتقانلارغا ھېچقانداق ئىلتىپات
بىلدۇرىدىغان ئالامەتىنى كۆرسەتمەي قاپىقىنى تۇرۇۋالغانىدى.
شۇنداقتىمۇ بايا تېلېفوندىكى سۆزىنى ئۆزىگە ئۆزى غودۇڭشىغاندەك
تەكرارلايتتى:

— هه، شۇنداق قىلىپ گۇلنايىم... بۇ ئەسلىدە سىز
ئىكەنسىز-دە؟

بۇ ئىشخانا كۆز چاقىۋىدەك ئازادە ھەم پاكىز ئىدى. دېرىزە
تەرەپكە يانداپ قويۇلغان ئىش شىرەسىدە سىياھ قۇتىسى، تېلېفون ۋە
ئەينەك تاختىدىن باشقا ھېچ نەرسە يوق ئىدى. ئەلا سۈپەتلىك
سېمونت بىلەن سۇۋالغان، پارقىراپ تۇرغان يەرگە يەنە چاقىنغىنا
گىلەم سېلىنغان، تام يېقىلاپ تىزىلغان جۈپ-جۈپ بىر كىشىلىك
ۋە ئۈچ كىشىلىك سافالارغىمۇ قارىدەك ئاپپاق قاپچۇق كىيدۈرۈل-

گەنىدى. ھەربىر جۈپ سافا ئارىلىقىغا بىردىن چاي شىرەسى قويۇلغان بولۇپ، چىلان رەڭگىدە سىرلانغان بۇ شىرەلەر ئەينەكتەك ۋالىلداپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئۈستىگە قويۇلغان تاماكا كۈلدانلىرىمۇ شۇنچىلىك تازا ئىدىكى، قويۇلغاندىن تارتىپ ئۇلارغا ھېچكىم كۈل چۈشۈرۈپ باقمىغاندەك كۆرۈنەتتى. دېرىزە بار تامدىن باشقا ئۆچ تەرەپتىكى تاملارنىڭ ھەممىسىگە سىرتىق سىر بىلەن شوئار يېزىلغان قىزىل قەغەزلەر چاپلانغانىدى.

رېھىم جۈيجاڭ شىرە بىلەن تام ئارىلىقىدىكى ئېگىز يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا چۆكۈپ ئولتۇراتتى. ئۇ سوكنا شەپكىسىنى ئېلىپ، ئۈستۈرىدا قىرىلغان بېشىنى سىلاپ قويۇپ، يەنە بىر قولى بىلەن يانچۇقىدىن بايا تىن چىقارغان ۋە يەنە سېلىپ قويغان قەغەزلەرنى قايتا ئالدى. ئۇنى شىرەگە تاشلاپ، ئاندىن ماكا كۈلۈمسىرەپ قارىدى.

— سىز تېخىچىلا ئۆرە تۇرىسىزغۇ؟ — دېدى ئۇ ھەيران بولغاندەك، — ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ. بۇ ئىشخانىدا نېمە كۆپ دېسىڭىز، ئولتۇرىدىغان ئورۇندۇق بىلەن سافا كۆپ. مېنىڭ خىزمەتچىلىرىم مېنى يالغۇز قالمىسۇن دەپ سافالارنى ھەمراھ قىلىپ قويۇشقان...

— بۇ ئۆزىڭىزنىڭ كۆرسەتمىسىغۇ جۈيجاڭ؟ — دېدى رەيھاننىسا ئەركىلىگەندەك.

— ھە، ئولتۇرۇڭ يولداش گۈلنايىم، — جۈيجاڭ رەيھاننىساغا ئېتىبار بەرمەي، ماكا ئۆزىگە يېقىنراق بىر سافانى ئىشارەت قىلدى.

مەن نېمىگىدۇ خىجالەت بولۇپ ئۇ كۆرسەتكەن سافاغا ئولتۇرمىدىم، شۇنداقتىمۇ، شىرەنىڭ مەن تۇرغان تەرىپىدىكى بۇلۇڭغا قويۇلغان ئورۇندۇقنى تارتىپ كېلىپ ئولتۇردۇم ۋە رەسمىيەت قەغەزلىرىم

سېلىنغان كونۇبرتىنى چىقىرىپ ئەدەپ بىلەن ئۇنىڭغا ئۇزاتتىم. ئەمما، ئۇ قولىنى تەكلەپ بولغۇچە، تېخىچە، شىرەگە جەينىكىنى تىرەپ ئېگىشىپ تۇرغان رەيھاننسا بالدۇرراق قول ئۇزىتىپ كونۇبرتىنى ئېلىۋالدى. ئۆچىدىن قەغەزلەرنى تارتىپ چىقىرىپ، تېخى ھېلىلا ئۇلارنى تەپسىلىي، ئۇزاققىچە ئوقۇغانلىقىغا قارىماستىن، خۇددى ئەمدى كۆرۈۋاتقاندەك پىچىرلاپ ئوقۇغىلى تۇردى. كېيىن گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ مېنى بىرىنچى قېتىم كۆرۈۋاتقاندەك بېشىمدىن ئايىغىمغا بىرقۇر سەپسېلىپ قاراپ قويۇپ قەغەزلەرنى رېھىم جۇيجاڭغا سۇندى.

— كونا زىيالىيلاردىن ئىكەن، — دېدى ئۇ تۇمشۇقىنى پۈرۈپ ۋە بېرىپ سافاغا ئېغىر تاشلاندى.

رېھىم جۇيجاڭ قەغەزلەرگە كۆز قىرىدىلا قاراپ قويدىيۇ، تەپسىلىي ئوقۇمىدى. بۇنىڭ ئورنىغا ئۇ رەيھاننساغا قاراپ قويدى.

— بۇ رەسمىيەت قەغەزلىرى توغرىسىدا مەن چۈشىتىن ئىلگىرىلا ئاڭلىغانىدىم. باياتىنمۇ تەشكىلات گۇرۇپپىسىنىڭ ئىشخانىسىدا بولدۇم ۋە سىز توغرۇلۇق بىرەر قۇر ئاڭلىدىم، — دېدى ئۇ ۋە نېمىشقىدۇ كۈلۈپ قويدى، — مېنىڭچە، مۇنداق قىلايلى. ئاۋۋال قائىدە-يوسۇن بويىچە تونۇشۇپ قويايلى. مەن سىزنى چەتتىن ئاڭلىدىم، مانا ئەمدى كۆرۈپ ئولتۇرۇپتىمەن. خوش، نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟

— 30 ياشقا كىردىم، — دېدىم مەن ئۇنۇمنى تەبىئىي چىقىرىشقا تىرىشىپ. — يىللار تېز ئۆتمەيۋاتقاندەك تۇرسىمۇ، يېشىمىز ئاۋۇپ كېتىۋاتىدۇ.

— مۇنداق دەڭ، مەن تېخى...، — رېھىم جۇيجاڭ ماڭا دىققەت بىلەن تىكىلدى، — مەن تېخى سىزنىڭ يېقىملىق، مېھرى ئىسسىق

تۇرقىمىزغا قاراپ 25 ياشلارغا كىرگەن بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ قاپتىمەن.

شۇ چاغدا رەيھاننىسانىڭ دېمىغىدىن "شىش" دېگەن تاۋۇش چىقتى ۋە ئۇ چىك يۇمۇپ تۇگۈۋالغان لەۋلىرىنى بۇرنىنىڭ ئۈچىغا تەگكۈدەك پۇرۇشتۇرۇپ ماڭا ئالليىپ قاراپ قويدى.

— مېنىڭ ئىككى بالامۇ بار، جۇيجاڭ! — دېدىم مەن ئىزاهات بېرىشكە ئالدىراپ، — چوڭى ئالته ياشتا، ئوغۇل. كىچىكى ئۈچ ياشقا كىرىپ قالدى، قىز.

— ھە، مۇنداق دەڭ... سالماقلىق بىلەن كۆپمىنۇتسىز-لەر- دە؟ — رېھىم جۇيجاڭ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ كۈلكە كەتمىگەن چىرايىنى ماڭا قارىتىپ داۋام قىلدى، — بايا تىن تەشكىلات گۇرۇپپىسىدىكى ھېكىم سىزنىڭ بۇرۇنقى ئەھۋالىڭىز، مەلۇ-ماتىڭىز، دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئىشلىرىڭىزنى ئېيتىپ بەرگەن، ئائىله ئەھۋالىڭىز توغرۇلۇق ھېچ نەرسە دېمىگەنىدى. دېمەك، ئىككى بالىنىڭ ئانىسى ئىكەنسىز، ئائىلىڭىز دېھقانچىلىق مەيدانىدىمۇ؟ بالىلارنىڭ دادىسى...

— شۇنداق. ئېرىم دېھقانچىلىق مەيدانىدا ھېلىغىچە چېنىقىۋا-تىدۇ. بالىلار ئۇنىڭ يېنىدا قالدى.

ئۇ، مېنىڭ ئائىله ئەھۋالىم ئۇنىڭ ئۈچۈن ئەھمىيىتى يوق بىر ئىش ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ چىرايىنى تۇردى. مەنمۇ داۋاملىق سۆزلەشتىن يالتىيىپ جىم بولۇپ قالدىم.

رېھىم جۇيجاڭ ماڭا قارىماي، ئۆزى بىلەن ئۆزى سۆزلۇشۇۋاتقاندەك ئۇ يان، بۇ يان يۈرۈپ سۆزگە كىرىشتى:

— تەشكىلات گۇرۇپپىسىدىكى ھېكىم سىزنىڭ مەيدانىدا ئىشلەپ

يۇرگەن چاغلىرىڭىزدىكى ئىپادىڭىز ھەققىدە مەيدان رەھبەر-
لىگىنىڭ پىكرىنى ھەم باھالىنىش قەغىزىڭىزنى ماڭا تاپشۇردى، — ئۇ
توختاپ، بايانىن ئىش شىرەسى ئۈستىگە تاشلاپ قويغان قەغەزلەرنى
بېشى بىلەن ئىشارەت قىلىپ قويۇپ يەنە مېڭىشنى داۋام قىلدى، —
ھەر ھالدا مەندە سىزگە نىسبەتەن دەسلەپكى چۈشەنچىلەر پەيدا
بولدى. سىز دېھقانچىلىق مەيدانىدا يامان ئەمەس چېنىقىقان ئىكەن-
سىز. دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياخشىلاش
جەھەتلەردىمۇ بەلگىلىك نەتىجىلىرىڭىز بار ئىكەن، بۇلار ئەلۋەتتە
ياخشى...، — ئۇ چارچاپ كەتكەندەك ئېغىر "ئۇھ" تارتىپ قويۇپ،
كېلىپ سافاغا ئېغىر ئولتۇردى. جەينىكىنى سافانىڭ يۆلەنچۈكىگە
تىرەپ دېرىزىدىن سىرتقا قارىغىنىچە سۆزىنى داۋام قىلدى، — مۇبادا
سىياسىي مۇھىت يار بەرسە، سىز 17 يىللىق كونا ماتارىپ سىڭدۈر-
گەن ئىللەتلەرنى تامامەن سۈپۈرۈپ تاشلىيالسىڭىز كېرەككە كېلىدە-
غاندەكمۇ تۇرىسىز. نېمىلا بولمىسۇن ئۇزاق مۇددەتلىك ئىدىيە
ئۆزگەرتىشكە، ماھىيىتىڭىزدىن بۇرۇلۇش ياساشقا ھەمىشە تەييار
تۇرۇشىڭىز لازىم بولىدۇ...

— ئۇزاق مۇددەت بولۇپلا قالماي، ئۆمۈرۋايەت ئىدىيە ئۆزگەر-
تىشكە تەييارلىق قىلسا بولىدۇ، دەڭا؟ — دېدى رەيھاننسا دەسلەپ
ماڭا قادىلىپ قاراپ، ئاندىن جۈيجاڭغا كۆلۈمسىرەپ تىكىلدى.

جۈيجاڭ رەيھاننسانىڭ سۆزىگە ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئۇ نېمىش-
قىدۇ كۆڭۈلسىزلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى. ئولتۇرۇپ زېرىككەندەك
ئورنىدىن يەنە تۇردى. يا ماڭا، ياكى ئۇنىڭدىن كۆزىنى ئالماي
ھېجىيىپ ئولتۇرغان رەيھاننسانىغا قاراپمۇ قويماي، ئىشخانىدا ئۇششاق
قەدەملەر بىلەن ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۈرۈپ بايانىن ئۆزۈلۈپ

قالغان سۆزلىرى ئەمدى يادىغا كەلگەندەك سۆزلەشكە باشلىدى:

ــ ئەمدى نۆۋەت بويىچە ئۆزەمنى تونۇشتۇرۇشقا ئۆتەي. سىز هازىر بىلگىنىڭىزدەك هەم كۆرۈپ تۇرغىنىڭىزدەك، مۇ ئىشلار ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقىمەن. ئىدارىمىزغا بىرىنچى قول رەھبەرلىك تەيىنلەنمىگەنلىكى ئۈچۈن، هەممىگە مەن كۆز-قۇلاق بولمىسام بولمايدىكەن. بۇ ئىدارىدىكى يولداشلار ئىشخانىسىنى سۈپۈرۈش-سۈپۈرمەسلىكىنمۇ مەندىن سوراشقا ئادەتلىنىۋالدى. مەن ئۇلارغا دادىل، ئىجادچان، داۋاملىق ئىنقىلاب قىلىغان روهىي ئۇرغۇتۇشلار دەپ تۇرىمەنۇ، ئۇلاردا يۆلىنىۋېلىش خاهىشى ئىپتىدائىي، ــ ئۇ شۇ سۆزلىرى بىلەن مېنىڭ كەيپىياتىمنى بىلمەكچى بولغاندەك، ماڭا قاراپ سەل توختاپ قالدى. زىناقلىرىدا بىلىنەر-بىلىنمەس مەغرۇرلۇق، خوجايىنلىق كۈلكىنىڭ ئىزى بار ئىدى، ــ ئىدارىدىن تاشقىرى يەنە بىرمۇنچە ۋەزىپىلىرىمۇ بار. مەسىلەن، ناهىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ــ ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن هاكىمىيەتنىڭ دائىمي هەيئەت ئەزاسىمەن. شۇنداق بولغانلىقى ئۈچۈن، بىرمۇنچە ۋاقتىم پۈتۈن ناهىيىنىڭ ئىنقىلاب ۋە ئىشلەپچىقىرىش ۋەزىپىلىرىنى مۇهاكىمە قىلىش، ئۇرۇنلاشتۇرۇشلار بىلەن ئۆتىدۇ. سىلەر بىلمەيسىلەر، بىزنىڭ يىغىنلىرىمىزنىڭ ئۆزىمۇ چوڭ بىر ئىنقىلابقا ئايلىنىدۇ. ئۇ يەردە ئىنقىلابىي هوشيارلىقنى ئۆستۈرۈپ، قەيرى، پور كۆتەك دېموكراتلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىش دەپ قويۇپ ئىنقىلابنى بۇسىدىغان ياكى تۈيۈق يوللارغا باشلاشقا ئۇرۇنىدىغان هىيله-مىكىرلىرىنى ئېچىپ تاشلاشقا، تاقابىل تۇرۇشقا، بەزىدە تەمكىنلىك ئىلىشىشقا توغرا كېلىدۇ. چۈنكى، هەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك، بىز بۇ پرولېتارىياتنىڭ قىزىل هاكىمىيىتى ئۈچۈن بىرمۇنچە

يللار بىجاندىل ئىنقىلاب قىلغان...

ئۇ ئاممۋى چوڭ يىغىندا مىكلىغان كىشىلەرگە نۇتۇق سۆزلەپ كۆنۈپ قالغان بولسا كېرەك، بۇ ئىشخانىدا مەن ۋە رەيھاننىسالا بارلىقىنى ئېسىدىن چىقارغاندەك، بارغانسېرى ئۇنىنى كۆتۈرۈپ، چىكىلىپ، سالماق ئاۋازدا سۆزلىمەكتە ئىدى. ئۇ، ھازىرقى ۋاقىتتىكى ئەھلى، دەرىجىسى ۋە ھوقۇقىنى ئۇچۇن ئىنقىلاب قىلغانلىقىنى (بۇلارنى ئاشۇنداق ئەينەن دېمەيتتى، ئەلۋەتتە)، بۇنىدىن كېيىنمۇ ئۆزلۈكسىز ئىنقىلاب قىلىشقا بارلىقىنى تەكىپ قويغانلىقىنى سۆزلەگىنىدە، يۈزى ئېسىلىپ، كۆرەن تومۇرلىرى كۆپۈپ، قۇلاقلىرىنىچە شەلپەردەك قىزىرىپ كېتەتتى. تاۋۇزدەك يۇمىلاق، پارقىراپ تۇرغان بېشىدىن قۇيۇلۇۋاتقان تەرلىرىنى پات-پات ئالقىنى بىلەن سىرتىپ چۈشۈرۈۋېتەتتى.

شۇ ئاردا ئۇ ئۇسساپ كەتكەنلىكىنى ئېيتتى. رەيھاننسا توپتەك ئۆرلەپ قوپۇپ يۈگۈرگەندەك چىقىپ كەتتى. مەن ئارىلىقتىكى بوش ۋاقىتتىن پايدىلىنىپ ئۆز گېپىمنى ئېيتۇېلىشقا ئالدىرىدىم، ئەگەر ئۇ يەنە سۆزگە كىرىشسە كەلگۈسىدە بولۇشى مۇلچەرلەنگەن يەنە قانداقتۇر "تارتىپ چىقىرىش"لار توغرىسىدىكى تەسەۋۋۇرىنىڭ داۋامىنى دەپ مېنى ئۇنتۇپ قالىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى.

— مېنىڭ ئىشىم قانداق بولىدۇ، مېنى قانداق خىزمەتكە تەقسىم قىلىسىز؟

جۈيجاڭ كۆزلىرىنى چوڭ ئېچىپ ماڭا ئەجەبلىنىپ قاراپلا قالدى. ئۇنىڭ تەكەندەك قاراشلىرىدا ھەيران بولۇشنىڭ ۋە يەنە سەل خاپا بولغانلىقىنىڭ ئالامىتى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇ ئېغىر ئۇلۇغ-كىچىك تىنىپ قويۇپ:

ـــ قارىغاندا، مېنىڭ شۇنچىۋالا سۆزلىرىمدىن ھېچ نەرسىنى پەملىيەلمىگەندەك تۇرىسىز. دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئوتاق ئوتاپ، كېۋەز تېرىپ، قاپ يۇدۇپ زېھنىگىزنى ئالدۇرۇپ قويغاندەك كۆرۈنسىز، ئۇنداق بولمىغاندا، مەن باغدىن سۆزلەۋاتسام، سىزنىڭ ئەس-ياديڭىز تاغدا يۈرمىگەن بولاتتى، ـــ دېدى-دە، سەل-پەل تۇرۇۋېلىپ دەيمۇ-دېمەيمۇ دېگەندەك ھالەت بىلەن مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا كەلدى. ئۆيىنىڭ تورۇسىنى كۆرسەتكۈچ بارمىقى بىلەن ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، ـــ ئۇلار مۇشۇ كېپىنكى يېرىم يىلدىن بۇيان ئىشنى نەگە باشلاپ كېتىۋاتقىنىنى ئويلاپ، تەتقىق قىلىپ باقتىڭىزمۇ؟

مەن ئۇنىڭ بېگىز قولىنىڭ چۈشۈشىگە ئەگىشىپ يۆتكىلىۋاتقان نەزىرىمنى ئاخىرىدا ئۇنىڭغا بۇراپ، ئويلاپ كۆرمىگىنىمنى، تەتقىمۇ قىلىپ باقمىغىنىمنى بىلدۇرۇش ئۈچۈن مۇرەمنى كۆتۈرۈپ، بېشىمنى "ياق" ئىشارىتىگە ئىغاڭلىتىپ قويدۇم.

ـــ ئۇلار ئىشلەپچىقىرىشىنلا تەكىتلەۋاتىدۇ، ـــ دېدى ئۇ، ـــ ھە، باشقا ھېچنېمىنى ئەمەس، ئىشلەپچىقىرىشنى، ـــ تەكرارلىدى ئۇ، ـــ ئىنقلابنى قايرىپ قويۇپ كەسپىنى تۈتۈشنى، ئىگىلىكنى تۈتۈشنى تەشەببۇس قىلىۋاتىدۇ. بۇنداق ئويۇندىن نېمە خۇلاسە چىقىشى مۇمكىنلىكىنى ئويلاپ كۆردىڭىزمۇ؟ پەقەت كومېدىيىلىك نەتىجە چىقىشى مۇمكىن. يەنى، "ئۆزەمنى چاغلىماي شىلتاڭ ئېتىپتىمەن، ئەسكى پالازغا يۆگىنىپ ھەپتە يېتىپتىمەن" دېگەندەك ئاقىۋەت بولماي قالمايدۇ، ـــ جۈيجاڭ ئۆزىنىڭ سۆزىدىن ئۆزى تەسىرلىنىپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتىمۇ يەنە دەرھال چىرايىدا جىددىيلىك ئەكس ئەتتى. بۇنىڭدەك، قىياپەتنى تېز ئۆزگەرتىش ـــ كومېدىيە ئارتـــ

لىرىكىلا خاس ماھارەت ئىكەنلىكىنى ئەسلەپ ئۇلگۇردۇم مەن. ئۇ يەنە ئاۋۋالقى ھالىتىدە ئاۋازىنى كۆتۈرۈپ، نۇتۇق سۆزلىگەندەك داۋام قىلدى، — ئۇلارنىڭ ئويلاۋاتقانلىرى، قىلىۋاتقانلىرى ۋە قىلماقچى بولغان ئىشلىرى، بىز مىڭبىر جاپادا ياراتقان ۋەزىيەت ئۈچۈن ماس كېلىدىغان ھالەت ئەمەس. سىز گېپىمگە چۈشەنگەنسىز؟

مەن سەل تۇرۇۋالدىم-دە:

— ئانچە چۈشىنىپ كېتەلمەيۋاتىمەن، — دېدىم ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغىنىنى ئېنىق چۈشەنگەن بولسامۇ، ئۆزەمنىڭ قاراشلىرىم ئۇنىڭكىگە ئوخشمايدىغانلىقىنى ئېيتىپ جەھلىنى قاتۇرۇپ قويماسلىق ئۈچۈن.

بىراق بەربىر ئۇنىڭ جەھلى قاتتى.

— ئۇنداقتا، سىز نېمىگە چۈشىنىسىز؟ — سوراپ قالدى ئۇ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قادىلىپ قاراپ.

مەن ئۈچۈن نېمىلا بولمىسۇن جاۋاب بېرىشكە توغرا كەلدى. چۈنكى ئۇ مەندىن سۆز كۈتۈپ قاراپلا تۇراتتى. شۇڭا كۆڭلۈمدە ئويلاپ كېلىۋاتقىنىمنى ۋە بايىاتىنىدىن بېرى ئۇ سۆزلەۋاتقاندا ھېس قىلغانلىرىمنى ئېيتىشقا مەجبۇر بولدۇم:

— مەن 30 ياشقا كىرىپ قالغان ئوتتۇرا ياشلىق ئايالمەن. كىچىك چېغىمدىن تارتىپ يېزىدا، سۇ بويىدا ئۆسكەن، سۇغا ئامراق مىجەزىم بار ئىدى. چوڭ بولغان چېغىمدىمۇ سۇ ئىشلىرىغا بولغان ھەۋىسىم كېمىيىشىنىڭ ئورنىغا ھەسسىلەپ ئېشىپ باردى. "توخۇ داڭگال چۈشەيدۇ، ئۆچكە جاڭگال" دېگەندەك ناھىيىمىزگە كەلگەندىن بۇيانمۇ سۇ ئىشلىرى تەتقىقاتى بىلەن ھەپىلىشىپ يۈردۇم. بۇنى تەتقىقات دېسىمۇ، ئىزدىنىش دېسىمۇ بولار. ئىشقىلىپ رايونىمىزنىڭ

هەممىلا يېرىدە، بىزنىڭ ناھىيىمىزدە سۇ مەسىلىسى ئاساسلىق مەسىلە ئىكەنلىكىنى بايقىدىم. بۇ سۇ تېرىقچىلىق ئۈچۈن بەزىدە كۆپلۈكەدىن، بەزىدە يېتىشمەسلىكى تۈپەيلىدىن ئاپەت سېلىپلا كېلىدىكەن. كۆكاۋمدىكى ئارمىنىمنى بايان قىلسام...

— بولدى، بولدى، — ئۇ قوپالىلىق بىلەن سۆزۈمنى بۆلۈۋەتتى، — نېمە دېمەكچى بولغانلىقىڭىزنى تولۇق چۈشىنىپ بولدۇم، — ئۇ سەل تىنۇالغاندىن كېيىن مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ مۇنداق دېدى، — ئارمان دېگەن بەكمۇ گۈزەل بولىدۇ. بىراق ئارمان دېگەن نەرسە تۈزلەكلىكتە ياز كۈنى كۆرۈنۈپ تۇرىدىغان سەرابقا ئوخشاش، نېرىدىن كۆرۈنىدۇ، يېقىنلاشسىڭىز يوقلىپ كېتىدۇ.

مەن ئۈنچىقمىدىم، ئۇ قاشلىرى تېگىدىن مېنى سىناۋاتقانىدەك قاراپ تۇرۇپ قالدى ۋە توساتتىن:

— سىز ئالىي مەكتەپتە نەچچە يىل ئوقۇدىڭىز؟ — دەپ سورىدى.

— بەش يىل.

— بەش يىل ۋاقىت سەرپ قىلىپ سۇچىلىق كەسپىنى ئۆگەنمەكچىمىسىز؟

— شۈنداق، سۇ چىلىق فاكۇلتېتىدا بەش يىل ئوقۇغانىدىم.

— پېقىر باشلانغۇچ مەكتەپتە تۆت يىل، ئوتتۇرا مەكتەپتە بىر يىل ئوقۇدۇم، — دېدى ئۇ ماختىنىشىنى يوشۇرماي، — لېكىن، ئىنقىلاب ئاساسلىرىنى ھازىرغىچە ئوقۇپ كېلىۋاتىمەن. شۇڭا، مەن ناھىيىنىڭ سۇ ئىشلار ئىدارىسىگە باشلىق. تەقدىرىمىز نېمىدېگەن تەتۈر-ھە؟

— شۇڭا بىز ئاشۇنداق تەتۈر تەقدىرنى ئۆزگەرتمەكچى

ئەمەسمۇ ــ دېدىم مەنمۇ مەسخىرىگە كىنايە بىلەن جاۋاب بېرىپ.

جۈيجاڭ مېنىڭ كىنايەمنى چۈشەنمىدىمۇ ياكى چۈشەنسىمۇ خۇپسەنلىكىگە ئالدىمۇ، ئىشقىلىپ مەن تېرىكىدىغان باشقا بىر ماۋزۇدىن سۆز ئاچتى:

ــ سىز ئاياللارغا ماس كەلمەيدىغان كەسپىنى ئۆگىنىپ بىكار قىلغانكەنسىز. مەن ئاياللار كەسپىنىڭ ئالاھىدە بولۇشىغا ئەھمىيەت بېرىمەن. سىز گۈزەل ئارمانغىلا بېرىلىدىغاندەك تۇرىسىز...

ــ ھېچقىسى يوق جۈيجاڭ، ــ دېدىم مەن ئۇنىڭ سۆزىدىن رەنجىگىنىمنى ئېنىق بىلدۈرۈپ، ــ ئارزۇ ـ ئارمانىنىڭ گۈزەل بولغىنى ياخشى. سۇ ئىشلىرى كەسپىنىڭ ماڭا ماس كەلمەسلىكىنى ھېچقاچان ئويلاپ باقماپتىكەنمەن.

ــ بۇنى ئويلاپ بېقىش كېرەك ئىدى. كىشىنىڭ ھاياتىدا مەلۇم ياشاش قائىدىسى، ئۆلچىمى بولىدۇ. كەسپىنى شۇنىڭغا قاراپ تاللىمىسا بولمايدۇ. سىز بۇ ئۆلچەملەر توغرۇلۇقمۇ ئويلاپ باقماپتىكەنسىز ـ دە؟

مەن راستىنى ئېيتتىم:

ــ شۇنداق، مەن كەسىپ ئۆگىنىشنى خۇسۇسىي مەنپەئەتمىگە ئۈيغۇن كېلىش ـ كەلمەسلىكى بىلەن ئۆلچەپ يۈرمىگەنىكەنمەن.

جۈيجاڭنىڭ قويۇق قارا قاشلىق قوشۇمسى تۇرۇلۇپ، قاڭشارلىق بۇرنىنىڭ ئۇستىگە بىر توپ قارا چۈمۈلە ئولۇشۇۋالغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. مېنىڭ "خۇسۇسى مەنپەئەت" توغرىسىدىكى گېپىمنىڭ ئۇرغۇسى ئۇنىڭ كۆڭلىگە يامان تەسىر قىلدى بولغاي، ئېغىر ـ ئېغىر پۇشۇلداپ تىنىپ، دېرىزىدىن ئاللقاياقلارغا بىرھازا سەپسېلىپ تۇردى. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىگە چۈشۈپ تۇرغان ئاخىرقى قۇياش

نۇرىنىڭ ئەكسىدىن گادىرماش ئۇيغا پىكىرلەرنىڭ جەددىي ئالمىشىشىنى كۆرۈپ تۇراتتىم.

ــ سىزنىڭ پىكىر قىلىش ئۇسۇلىڭىز 19 ياشلىق قىزلارنىڭكىگە ئوخشايدىكەن. سىز ئىجتىمائىي ۋەزىيەتتىن توپتوغرا ئون يىل كېيىن قاپسىز، ــ دېدى ئۇ تېز قەدەم بىلەن ئالدىمغا كېلىپ. ئۇنىڭ ئۇرغۇسىدا خاپىلىق، ئاچچىقلاش ئىپادىسى بار ئىدى، ــ مېنىڭ ئىدارەمدە سىز ئولتۇرۇپ تەتقىق قىلىدىغان، لايىھەلەيدىغان سۇ قۇرۇلۇش خېرىتىلىرى يوق، ھەرقايسى ئىشخانىلاردا كادىرلىرىم تولۇق.

مەن ئۇنچىقمىدىم. شۇ ئارىلىقتا بۇ باشلىق بىلەن بىر ئىدارىدە ئىشلەشنىڭ نەقەدەر قىيىن بولىدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. پۈتۈن بىر كۈنىدىن بۇيان ئۇمىدلىنىپ يۈرگەنلىرىمنىڭ سوپۇن كۆپۈگىگە ئوخشاش جۇيجاڭنىڭ تۆت ئېغىز گېپى بىلەنلا غايىپ بولىدىغانلىقىدىن ئىچىمنى ئاچچىق ئەلەم كۆيدۈرۈپ ئۆتكەندەك سېزىلەتتى.

جۇيجاڭ مېنىڭ مۇرەككەپ ئىچكى كەچۈرمىشلىرىمنى بىلىپ قالغاندەك، چىرايىنى يەنە دەرھال ئۆزگەتىپ، يۈزىگە، لەۋلىرىگە كۈلكە ياماشتۇرۇپ ئېغىر پۇشۇلداپ قويغاندىن كېيىن مۇنداق دېدى:

ــ راستىنى ئېيتقاندا، "قوشۇنلارنى خەل، مەمۇرىي ئورگانلارنى ئىخچام قىلىش" ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقاندا، سىز ئوشۇق شتات. سىز ئۇچۇن ئىدارەمدە قىلىدىغان ياشقا خىزمەت ھەققەتەن يوق. ئەمما، مەن سىزنى قوبۇل قىلىمەن. چۈنكى، سىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە بىلىدىغان قوش تىللىق ئايال ئىكەنسىز، سىز ماڭا كېرەك. بىراق، سىز ماڭا ئەگىشىپ ئىشلىشىڭىز، كۆرسەتمە-

لىرىمنى ئېنىق ئورۇنلىشىڭىز، شەرتسىز بېجىرىشىڭىز لازىم.

ــ قانداق كۆرسەتمىلەرنى دەۋاتىسىز؟ ــ دەپ سوراشقا جۇرئەت قىلدىم. چۈنكى رەيھاننىسانىڭ "خىزمەت قىلىش" ئەھۋالى كۆز ئالدىمدىن "لىپ" قىلىپ ئۆتكەنىدى.

جۇيجاڭ تەلەپچانلىق بىلەن ئېغىر-بېسىق سۆزلەيتتى:

ــ ناھىيىمىزنىڭ ۋەزىيىتىدە باشقا جايلاردىكىگە ئوخشاشلا خېلى چېكىنىش بار. بەلكى، بەزى تەرەپلەردە ئەھۋال بىرقەدەر ئېغىر ھەم مۇرەككەپ. سىز مېنى سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ رەھبىرى بولغاندىن كېيىن ھەمىشە سۇ ئىشلىرىنى ئويلايدۇ، دەپ قالماڭ. مەن ئومۇمىي ۋەزىيەتنى كۆپرەك ئويلايدىغان رەھبىرىي كادىر. بىز ۋەزىيەتنى ياخشىلىقىقا قاراپ بۇرىشىمىز ئۈچۈن ئەجىر سىڭدۈرۈشىمىز لازىم. بۇ تارىخنىڭ ھۆكمى. مەن ئۆز زىممەمدىكى ئىنقىلابىي يۈكنىڭ ئېغىرلىقىنى سېزىپ تۇرىمەن. سىز ماڭا ئەگىشىپ كونا، مۇتەئەسسىپ كۆچىلەرگە قارشى كۈرەش قىلىشتا نەتىجە يارىتىشىڭىز لازىم. كەلگۈسىدە مەن ھامان ئىدارىنىڭ رەسمىي باشلىقى بولۇشۇم ياكى ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى بولۇشۇم ئېنىق گەپ. ھېلىمۇ كۆزۈمگە ئىنقىلابىي كومىتېتنىڭ ئىشخانا پەلەمپەيلىرى كۆرۈنۈپلا تۇرىدۇ. ئۇ چاغدا سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز گۈللەپ ياشنايدۇ-دە؟ سىز ھەتتا ئۆزىڭىز ھېچبىر كۈتمىگەن تېزلىكتە قانداقلا بولمىسۇن رەھبەرلىك خىزمىتىگە قاتنىشىپ قېلىشىڭىز مۇمكىن...

ــ مېنىڭ كەسپىمچۇ؟ مەن ئۇنى تاشلاپ قويالمايمەن-دە؟ ھازىرمۇ ھەممىلا جايدا بارلىق ساھەلەر، ھەممە كەسپىلەر يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى لازىم، دېگەن چاقىرىق ئوتتۇرىغا

قويۇلۇۋاتىدۇ، ــ مەن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىنى چۈشەندىم. گەن بولسامۇ، بىلمەسلىككە سېلىپ، گېپىمنى سىياسىي سۆزلەرگە ياتقۇزدۇم، ــ مەنمۇ يېزا ئىگىلىكى ئۈچۈن سىياسىي تەرەپتىن ئالغاندا بىرىنچىدىن ئاق، ئىككىنچىدىن...

رېھىم جۈيجاڭ ئاۋازىنى بولۇشىغا قويۇۋېتىپ كۈلۈۋەتتى. قاتتىق كۈلكىدىن ھەتتا بويۇنلىرىغىچە قىپقىزىل شەلپەردەك قىزىرىپ كۆزلىرىنى ئاچالماي قالدى. ئۇ قەدىمىنى سانىۋاتقاندەك بىر-بىرلەپ ئاستا دەسسەپ كېلىپ سافاغا تاشلاندى، ئاندىن:

ــ سىلەردەك زىيالىيلار ئەنە شۇنداق كەم ئەقىل بولغانلىقىڭلار ئۈچۈن ئاز زىيان تارتىڭلارمۇ؟ ــ دەپ سوردى ۋە مەندىن ھېچقانداق جاۋابىمۇ كۈتمەي ئۆرە بولۇپ ئولتۇردى. كۈلكە ئۇنىڭ يۈزىدىن غايىب بولۇپ، مەسخىرە قىلىش ئالامىتى تېزلا پەيىلدى، ــ بۈگۈنكى كۈندە مەخسۇس كەسىپ، ئەتراپلىق بىلىم دېگەنلەر كەم ئۈچۈن خىزمەت قىلىشى كېرەك؟ يېزا ئىگىلىكىگە يۈزلىنىش دېگەن سۆزلەر پەقەت بىر چاقىرىق! ئۇ، ۋەزىيەتنى تۈتۈپ تۇرىدىغان زۆرۈر ۋاستە، ئادەملەرنىڭ قەلبىنى چېچىۋەتمەسلىك ئۈچۈن دېيىلىۋاتقان تەدبىر، ــ ئۇ سەل جىمىپ قېلىپ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك مۇلاھىزە قىلاتتى، ــ سىزنىڭ يادىمغا سېلىپ قويغىنىڭىزمۇ بىر ھېسابتا دۇرۇس، توغرىراقى، ئۆزىڭىزنىڭ چۈشىنىۋېلىشىڭىزغا ياردىمى تېگىدۇ...

مەن ئۆزەمنى سەزمىگەن ھالدا ئېتىراز بىلدۈرمەكچى بولۇۋېدىم، جۈيجاڭ سېمىز، دىققاق بارماقلىرىنى شىلتىپ مېنى سۆزلىمەسلىككە ئۈندىدى-دە، يەنە ئورنىدىن تۇردى.

ــ شۇنداق، ئەمدىلىكتە ئاشۇ ھۆكۈمنىڭ توغرىلىقىنى ۋە بىزنىڭ

پەرزىمىزنىڭ ئاقىلانىلىقىنى كۆرۈپ تۇرۇۋاتىمىز، ــ دېدى ئۇ قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ــ ھازىرقى ۋەزىيەتتە، ئەگەر مۇھىم ھالقا ھاكىمىيەتنىڭ ھوقۇقىنىڭ كىمنىڭ قولىدا بولۇشىدا. ھوقۇق پرولېتارىيات ئىنقىلابىـ چىلىرىنىڭ قولىدا بولمايدىغان بولسا، ئىشلەپچىقىرىش، قۇرۇلۇش، سۇ ئىنشائاتى دېگەنلەرنىڭ ھەممىسى قۇرۇق گەپ، خالاس.

مەن ئەقەللىي ئەدەبـ قائىدىنىمۇ تاشلاپ ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بۆلۈۋەتتىم:

ــ مەن سىزنىڭ پەلسەپىڭىزنى مۇۋاپىق ئەمەس دەپ قارايمەن!

رېھىم جۈيجاڭ كۈلدى، ماڭا ئارقىسىنى قىلىپ ئىشخانىنىڭ نېرىقى چېتىگە قاراپ ئۇشتاق دەسسەپ ماڭغاچ تۇختىماي بېشىنى ئىغاڭلىتىپ قويدى.

ــ مەيلى، قانداق قارىسىڭىز قاراۋېرىڭ، ئۇ سىزنىڭ قارىشىڭىز، ــ رېھىم جۈيجاڭ تېز بۇرۇلدى، ــ شۇنداقلا بىر ئاڭلاشقا، يەنى ھازىر ئوقۇۋاتقان گېزىت باشماقالىلىرىگە سېلىشتۇرۇپ قارىغاندا، سۆزۈم توغرا ئەمەستەك ئاڭلىنىدۇ. گەپنىڭ پوسكاللىسىنى ئېيتسام، سىز ئۇچۇن سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بارىدىغان شارائىت بىزدە ھازىرچە يوق. ھەر ھالدا ئوبدانراق مۇلاھىزە قىلىپ بېقىشىڭىزنى تەۋسىيە قىلىمەن.

ئۇنىڭ سۆزلىرى ماڭا ئېغىر كەلدى. ئۇنىڭغا بولغان ھۆرمىتىمۇ شۇ ئان قەيەرگىدۇ غايىب بولغاندەك، ھېجىيىپ قاراپ تۇرغان بۇ ئادەمگە ئاچچىق قىلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم:

ــ ئۆز كەسپىم بويىچە ھېچقانداق ئىش قىلالمىسام، بۇنداق قىلىشقىمۇ ئىمكانىيەت بولمىسا، ئائىلەمنى، ئىككى بالامنى تاشلاپ نېمىگە كەلدىم بۇ يەرگە؟ ــ دېدىم مەن زەردە بىلەن.

ـــ ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇڭ، نېمىشقا تۇرۇۋالدىڭىز؟ ـــ جۇيجاڭ كېلەڭسىز بەستىنى ئىغاڭلىتىپ كېلىپ مۇرەمدىن بېسىپ ئولتۇرۇشقا ئۇنىدىدى. مەن جايىمدا ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن ئۇ مېنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىمنى ئۇقتۇردى، ـــ سىز بۇنىڭدىن كېيىن ماڭا كاتتىپ بولۇپ ئىشلەيسىز. قارىغا، مۇشۇ ئازادە، چىرايلىق ئىشخانىدا بەھۇزۇر ئارام ئېلىپ مەن بەرگەن ماتېرىياللارنى تەرجىمە قىلىسىز. مەن ھازىرلا بۇيرۇق بېرىمەن، سىزگە مەخسۇس بىر شىرە ئەكىرىپ بېرىدۇ. بۇ يەردە سىز دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ زەي ئېتىزلىرىدا نابۇت بولۇپ كەتكەن ياشلىق يىللىرىڭىزنىڭ قانچىلىك بەھۇدە ئىكەنلىكىنى ئويلاپ، مېنىڭ كۆرسەتمىلىرىمنى شەرتسىز، ئېنىق بېجىرىشىنىڭ نەقەدەر ئاقىلانىلىق ئىكەنلىكىنى مۇلاھىزە قىلىسىز، قانداق؟

شۇ ئاردا چەينەك ۋە ئىستاكان كۆتۈرۈپ رەيھاننسا كىرىپ كەلدى، ئۇ جۇيجاڭغا بىرسىنىڭ ئۇستىدىن شىكايەت قىلىش بىلەن گېپىنى باشلىدى:

ـــ يېزا ئىگىلىكىنىڭ بىرىنچى سېپىگە ئادەم ئەۋەتتىم، دەپ چاي قاينىتىدىغان كىشىنى قالدۇرمىدىڭىز جۇيجاڭ. مەن باشقىلارنى چاي قاينىتىشقا بۇيرۇسام، ئىككىنچى جۇيجاڭ دەپ مەسخىرە قىلىشىدۇ. مانا، سىز ئۇسساپ كەتتىڭىز، بۇ چايىنى مەن ئۆزەم قاينىتىشقا توغرا كەلدى، ۋاقتىمۇ ئۆتۈپ كەتتى.

ـــ ھېچقىسى يوق، سېنى بىرىنچى سەپكە ئەۋەتسەم تاينىلىق ئۇنۇمايتتىڭ، ـــ دېدى جۇيجاڭ ۋە بايا تىنىقى سۆزلىرى ئۈچۈن جاۋاب كۈتۈپ يەنە ماڭا تىكىلدى.

رەيھاننسا ئۆزى يوق ۋاقتىتكى سۆھبەتتىن خەۋەرسىز بولغاچقا،

مېنىڭ جىددىيىلىشىپ ئولتۇرغىنىمنى چۈشەنمەيتتى. شۇڭا ئۇ مېنىڭ خىزمىتىم توغرىسىدا جۈيجاڭغا يېگىدىن تەكلىپ بەردى:

— ماۋۇ چوكاننى ئىدارىنىڭ ئۆزىگە ئېلىپ قېلىپ ئىشخانىلارغا قاينىقىۋ قايىنىتىدىغان، سىزگە چاي دەملەيدىغان ۋەزىپىگە تەيىنلىسە- ڭىزغۇ بۇ مەسىلە ئوڭايلا ھەل بولۇپ كېتەتتى.

مەن رەيھاننىسانىڭ بۇرنى بىلەن مېنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ ھاكاۋۇرلۇق قىلىشلىرىغا پىسەنت قىلماي، مەندىن جاۋاب كۈتۈپ تۇرغان رېھىم جۈيجاڭغا جاۋاب بەردىم:

— گېپىمنى يېرىۋەتتى، دەپ مەندىن ئاغرىنماڭ جۈيجاڭ. مەن سىز بەلگىلىمەكچى بولغان خىزمەتىنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن. مەن سۇ ئىشلىرى كەسپىنى مەخسۇس بەش يىل ئۆگەنگەنىدىم، ناھىيىلىك دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەن ئالتە يىلدىن بۇيان، گەرچە مەيداندا تېرىقچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان بولساممۇ، ناھىيىنىڭ سۇ مەنبەسى، سۇ ئېقىمى ۋە يۆنىلىشلىرى توغرىسىدا كۆپ تەتقىقات- لارنى ئېلىپ بېرىپ، بەزى تەجرىبىلەرنى قىلىپ باقتىم. مەن ئالغان تەربىيىگە ئەمەلىي ئىشىم ئارقىلىق ئىمتىھان بېرىشىم لازىم، "كاككۇكقا باغ، كەكلىككە تاغ" دېگەندەك، مېنىڭ جايىم سۇ بويىدا. ئەگەر بۇ ئىدارىدە ئىش بولمسا مەن تەشكىلات ئىشخانىسىغا...

جۈيجاڭ مېنىڭ سۆزۈمنى بۆلدى:

— ئوھوي، تېخى بۇنداق چوڭقۇر مەلۇمات ۋە ئەمەلىي ئىش تەجرىبىمۇ بار دەڭ، — دېدى ئۇ رەيھاننسا سۇنغان چاي ئىستاكانى- دىكى شامىلارنى پۈۋلەپ تۇرۇپ، — سىز سۇنى تۇتىمەن دەپ يۆنىلىشنى تۇتماي نىشاندىن ئېزىپ كېتىپ قالماڭ، يەنە؟ سۇنىڭ بويلىرى پاتقاق بولىدۇ، پېتىپ قالىسىز.

— سۇ تۇتۇشنى بىلگەن ئادەم قەيەرنىڭ پاتقاق ئىكەنلىكىنىمۇ بىلەلەيدۇ، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا تىكىلىپ قاراپ، — نىشانغا كەلمەك، ئۇنى چۈشەنمەكمۇ قىيىن ئەمەس. ئاۋۋال نىشانىنى بەلگىلۈۋېلىپ، ئاندىن سۇ باشلاشقا توغرا كېلىدۇ.

مېنىڭ سۆزۈم توختىشىغىلا رەھىم جۈيىجانىمۇ چاي ئوتلاشنى توختاتتى.

— گەپلەرنى ئۆز جايىدا ئىشلىتىشنى ئوبدان بىلىدىكەنسىز، — دېدى ئۇ مازاق قىلىش ئاھانىدا، — شۇنداقتىمۇ ئەسلىتىپ قويايكى، ماڭىدىغان يولىڭىزنىمۇ تاللۇۋېلىشنى ئۆگىنىۋېلىڭ. تەكرارلاپ ئېيتەسام، هازىر بىزنىڭ شۇغۇللىنىشىمىز زۆرۈر بولغان بىرنەچچى ئىشىمىز سۇ ئىنشائاتى ئەمەس، بەلكى لۇشيەن! بىز لۇشيەننى توغرىلۇۋېلىپ ئاندىن كېيىن سۇ ئىنشائاتى بىلەن، ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىمىز. بۇ، سىياسىي ساھەدە ئىككىنچى قوشۇمۇ تۆت بولىدۇ، كۆپەيتسىمۇ تۆت بولىدۇ، دېگەندەكلا ئېنىق بېكىتىلىپ بولغان مەسىلە. سىز مېنىڭ گېپىمگە قۇلاق سېلىڭ، مەن دېگەن خىزمەتنى ئىشلەڭ. قانداقتۇر زاكۇلارنىڭ بېشىدا لاي-پاتقاقلا مىلىنىپ سۇ كېچىپ يۇرۇش سىزدەك نازۇك چوكان ئۇچۇن ياراشمىغان ئىش ئەمەس...

ئۇ سۆزلەۋاتقىنىدا مەن دېزىزىدىن سىرتقا قاراپ ئولتۇردۇم. باشقا ئىشخانىلاردىن بىرلەپ-ئىككىلەپ چىقۋاتقان كىشىلەر ۋېلىسىپىتلىرىنى مىنىپ ياكى بىرنەمىلەرنى سۆزلىشىپ دەرۋازىدىن چىقىپ كېتىۋاتاتتى. بۇگۈنكى كۈنىنىڭ بىھۇدە ئۆتمىگەنلىكىنى ئىچىم ئىچىمدىن تۇراتتىم، چۈنكى، مېنىڭ كۈتكىنىمگە قارشى يېرىم كۈنلۈك سۆھبەتنىڭ نەتىجىسى نۆلگە تەڭ بولۇپ چىقتى.

رېھىم جۈيجاڭ مېنى ئۆزىگە خۇسۇسىي كاتىپ، توغرىراقى رەيھانىنىڭ ساغا قوشۇپ شەخسىي خىزمەتچىسى قىلىۋېلىش كويىدا بولۇپ، سۇ ئىنشائاتى بىلەن شۇغۇللىنىشىڭ ماڭا كەلتۈرىدىغان زىيىنى، ئۇنىڭ كاتىپى بولۇشام كۆرىدىغان راھەتلىرىم توغرىسىدا توختىماي سۆزلەپ ئېزىپ ئىچۈرمەكتە ئىدى.

لېكىن، مەن رېھىم جۈيجاڭنىڭ تەكلىپلىرى تېگىدە ماڭا ئېنىق ئېيتىشنى خالىمايۋاتقان باشقىچە بىر مۇددىئانى غۇۋا پەملەيتتىم. ئۇنىڭ بىر پاكىتى سۈپىتىدە رەيھانىنسا كۆز ئالدىمدا گەۋدىلىنەتتى. يەنە بىر تەرەپلىرى ئۇنىڭ ئۆزى پۇراتقىنىدەك، مەن زادىلا ياقتۇرمايدىغان، ئۇنىڭغا بولسا ھاياتىدىكى ئەڭ مۇقەددەس ئىش ھېسابلىنىدىغان مالىمانچىلىققا سۆرەپ كىرىش ئىدى.

— مەن يەنىلا ئۆز كەسپىمگە ئائىت خىزمەت بېرىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىمەن، — دېدىم ئاخىردا ئۇنىڭ پوزىتسىيىسىنىڭ ئۆزگىرىپ يۇمشىشىغا ئىشەنمىگەن بولسامۇ، — مەن ئۆزۈم بىلىدىغان، ئۆزەمگە تونۇش بولغان خىزمەتنى ئىشلىسەم كۆپرەك پايدا كەلتۈرۈپ بېرەلەيدىغانلىقىم مۇمكىن. ئۇنىڭ ئۇستىگە مەن ھەرقانچە جاپالىق ۋە پاسكىنا بولسىمۇ ئاشۇ سېپنى چىن دىلىمدىن سۆيىمەن، شۇ ئىشنى قىلسام خاتىرجەم بولۇپ قالىمەن...

— ۋاي-ۋۇي، بۇ چوكان دەرۋازىدىن كىرگەندە ياۋاش، دەلىتە كۆرۈنۈۋاتاتتى، ئۆتۈپ كەتكەن شوت-شوت ئوخشىمامدۇ؟ — دېدى رەيھانىنسا ئىستاكاننى جۈيجاڭغا سۇنغاچ، — مۇشۇ ئەلپازى بىلەن يەنە بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزۈۋالسا ھەممەيلەنگە قېيىن ئانىلىق قىلىپ، بېشىمىزدا خامان تېپەمدۇ، نېمە؟

— ھازىر ۋاقىت بىر يەرگە بارىدى، — دېدى جۈيجاڭ سائىتىگە

قارىۋالغاندىن كېيىن. ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا يەنە كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويدى. قارىغاندا، ئۇ مېنىڭ دېدىل سۆزۈمدىنمۇ، رەيھانىنىڭ ئوتتۇرۇقلۇقىدىنمۇ ھېچقانداق تەسىر ئالمىغانىدەك كۆرۈنەتتى، — سىز، يولداش گۈلنايىم، ياخشىراق ئويلىنىپ بېقىڭ. ئارزۇيىڭىز ياخشى بولغىنى بىلەن ئۇ ھېچنىمىدىن دېرەك بەرمەيدۇ. بىز ئىنقىلاب ئەھلىيىتى بىلەنمۇ ھېسابلىشىمىز كېرەك. ئارزۇ بولغان بىلەن، بۇ ئارزۇلار ناھىيىمىزنىڭ شارائىتىدا ئېرىشكىلى بولمىدىغان ئىش دېگەن خۇلاسىگە تەڭ ئەمەس. نۇرغۇن ھاللاردا بىر ياشنىڭ ئىستىقبالى بىرنەچچە، ھەتتا بىر مىنۇت ئىچىدە ئۇ ياق، بۇ ياق بولۇپ كېتىدۇ. بۇنداق مىساللارنى مەن سىزگە ناھايىتى كۆپ ئېيتىپ بېرەلەيمەن. سىزمۇ بۇنى ئۇنتۇپ قالماڭ!

— رەھمەت سىزگە جۇيجاڭ، — دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم ۋە ئۆزىنى تۇزەپ سوكنا شەپكىسىنى باسۇرۇپ كىيىپ چىقىپ كېتىشكە تەرەددۇتلىنىۋاتقان جۇيجاڭغا ئاخىرقى قېتىم ئىلتىماس قىلدىم، — مەنمۇ ئويلىنايلى. لېكىن، سىزدىن يەنىلا ئۆز كەسىپىم، ئۆگەنگەن بىلىمىم بويىچە شارائىت ھەم خىزمەت بېرىشىڭىزنى تەلەپ قىلىمەن. ئىدارىدە ئەسنەپ ئولتۇرۇپ كاتىپلىق قىلىدىغانلار يېتەرلىكەنغۇ؟

مەن كېينكى سۆزنى ئېيتىۋاتقۇچە رەيھانىساغا بىلىنەر-بىلىنمەس ئىشارەت قىلىپ قويغانىدىم. بۇنىڭدىن رەيھانىسانىڭ غەزىپى ئۆرلەپ كەتتى. ئۇ ئاچچىق بىلەن ۋارقىراپ تۇرۇپ:

— ئۇۋۇش، نېمانچە يۇمشاپ كېتىسىز جۇيجاڭ؟ "سۇنى سەپ سىكەر يەرگە، گەپنى قىل ئۆتەر يەرگە"، دەپتىكەن. بۇنداق پېتىر قۇلاق، بەز چوكاننى شىلاۋېرىشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟ مانا ئەمىسە دەپ تازا يىراق سەھرايى قىيامەتتىكى بىرەر سۇ ئۆلچەش پونكىتىغا

ئەۋەتىۋېتىپ قۇتۇلمامسىز؟ــ دېدى.

رېھىم جۇيجاڭ يەنە سائىتىگە قارىدى. ئۇ رەيھانىنىساغىمۇ، ماڭىمۇ ھېچقانداق ئېتىبار قىلماي، ئالدىرىماي مېڭىپ بېرىپ ئىشكىنىڭ تۈتـ قۇچىنى تۇتۇپ توختاپ قالدى. دەيمۇ، دېمەيمۇ دېگەندەك ئارىسالـ دىلىقتا سەل-پەل تۇرۇۋېلىپ، كېيىن سىڭايان بۇرۇلدى-دە، ماڭا كۆلۈپ قويۇپ مۇنداق دېدى:

ــ يەنىلا ياخشىراق ئويلىنىپ بېقىڭ يولداش گۈلنايىم. يەنىلا مەن دېگەن خىزمەتنى قىلغىنىڭىز تۈزۈك. كېيىن ئەجەب ئوبدان دەپتىكەن دەپمۇ قالارسىز. رەيھانىسا، ئىشكىنى قۇلۇپلىۋېتىپ كېتەرسەن!

رېھىم جۇيجاڭ ئۆزىچە بىرنەرسىلەرنى دەپ غودۇڭشىغىنىچە چىقىپ كەتتى. رەيھانىسامۇ ئۆزىچە بىرنېمىلەرنى دەپ غوتۇلداپ جۇيجاڭ ئىشخانىسىدىكى شىرە، ئۈستەللەرنى زەردە بىلەن سۈرتۈشكە باشلىدى.

مەن سىرتقا چىقتىم. قۇياش ئولتۇرۇپ كەتكەن، ئەمما، ئۇنىڭ ئاخىرقى قىزغۇچ نۇرلىرى يىراق ئۇپۇقتا لەيلەپ يۇرگەن پارچە-پارچە نېپىز بۇلۇتلار ئارىلىقىدىن شۇڭغۇپ كۆتۈرۈلۈپ چوغدەك تاۋلىناتتى. شىمال تەرەپتىن سۇس بولسىمۇ كىشىنى ئەندىكتۈرىدىغان سوغۇق شامال چىقىپ تۇراتتى. مەن، ھەددىدىن ئارتۇق چارچاپ كەتكەن كىشىلەردە بولىدىغىنىدەك ھالسىزلىنىپ كەتكەنلىكىمنى سەزـ دىم. پۈت-قولۇمدا جان قالمىغاندەك بوشىشىپ مېڭىشقىمۇ رايىم قالمىغاندى. بېشىم چىڭقىلىپ، ئىككى چېكەم زىڭىلداپ ئاغرىيتتى، تاڭلىيىمدا ئاللىقانداق چۈچۈمەل تەم سىزەتتىم. كۆز ئالدىم تۇتۇقـ لىشىپ مەن تۇرغان يەر پىرقىراۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

شۇ ھالەتتە قانچىلىك تۇرغىنىمنى بىلمەيمەن، ۋېلىسىپىت قوڭغۇ-رىقىنىڭ جاراڭلىشىدىن ئېسىمنى يىغىدىم. رەيھانىنىسا ماڭا ئۆزىنى كۆز-كۆز قىلغاندەك ئالدى تەرەپتىكى يول بوش تۇرغان بولسىمۇ، ۋېلىسىپىتنىڭ قوڭغۇرىقىنى جېنىنىڭ بارىچە جاراڭلاتتىپ ئۇچقاندەك چىقىپ كەتتى. ئىداره ئىچىده دەرۋازىغا قارايدىغان كۆزەتچىدىن باشقا ھېچكىم قالمىغانىدى. مەنمۇ ماغدۇرسىز قەدەملەر بىلەن سىرتقا چىقىپ كېتىۋاتقىنىمدا، كۆز ئالدىمدىن رېھىم جۇيجاڭنىڭ قىياپىتى ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۇ ماڭا قاراپ ھىجىياتتى، ئۇ مېنى ئۆزىنىڭ يەنىمۇ يۇقىرى ئۆرلىشى ئۈچۈن خۇسۇسىي خىزمەتكە ئىشلىتىدىغان سۈپۈرگە قىلماقچى بولاتتى. ئۇ يەنە ئاللىقانداق ھەرىكەتلەرنى قوزغاپ، باشقا بىرلىرى ئۈستىدىن توپلىغان ماتېرىياللىرىنى ماڭا رەتلەتكۈزمەكچى ۋە ئۇنىڭ مەقسىتى بويىچە تەرجىمە قىلدۇرۇپ يۇقىرى ئورگانلارغا ئەۋەتمەكچى بولاتتى. كۆز ئالدىمدىن ئۇ غايىب بولۇشىغىلا، جۇيجاڭنىڭ ئارقىسىدىن، ئۆزىنى ياسىغاندەك ئاۋازىنىمۇ ياساپ سۆزلەپ رەيھانىنسا "لېپ" قىلىپ ئۆتۈپ كەتكەندەك بولدى. بۇنىسى ئىداردە — جۇيجاڭنىڭ يېنىدا پەقەت يالغۇز ئۆزىلا قېلىشىنى، ھېچكىمنى جۇيجاڭنىڭ ئەتراپىغا كەلتۈرمەسلىكنى خالايتتى ۋە شۇ ئارقىلىق رېھىم جۇيجاڭنىڭ بۇرنىدىن پېتىلىيەلەيدىغان شارائىتنى قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ھەممىنى قىلىشقا تەييار ئىكەنلىكىنى يوشۇرمايتتى.

مەن كىشىلەر ئارىسىدا بولىدىغان ئاشۇنداق مۇناسىۋەتلەرنى بىلەتتىم. لېكىن بىر كۆرۈشۈپلا ئۆزىنى ئاشكارىلايدىغان بۇنداق مىساللارنى ئۇچراتمىغانلىقىمدىن كۈلۈشۈنمۇ، رەنجىشنىمۇ ئۇقالماي قالدىم.

ئىككىنچى باب

بۇ كىچە يامغۇر توختىماي ياغدى

1

كۆز پەسلىدىكى بۇنداق ئوچۇق تۇرغان ھاۋانىڭ، كۆپ ھاللاردا، ۋاپاسىز بولىدىغانلىقى ھەممە كىشىگە مەلۇملۇق، بىرپەستىلا قاراڭغۇ چۈشۈپ كەتتى. ئاندىن قاچان ۋە قايسى تەرەپتىن يېغىپ كېلىپ قالغانلىقىنى ئاڭقىرغىلى بولمايدىغان قارا بۇلۇتلار ئادەمنىڭ بېشىغا قارا قازاننى كىيدۈرۈپ قويغاندەك بىلىنىدىغان ئاسماندىن مۇزدەك، ئۆشۈشاق يامغۇر دانچىلىرىنى سېپىشكە باشلىدى. شۇ چاغنىڭ ئۆزىدە يەنە سوغۇق شامالمۇ بارغانسېرى ئەدەپ كۈچەيگىلى تۇردى. كىشىلەر ئادەتتە بۇنداق شامىلى بار يامغۇرنى "ئۆتكۈنچى يامغۇر" دەپ، ئۇنىڭ بىردەمدىن كېيىنلا توختاپ قالىدىغانلىقىغا ئىشىنەتتى. بۇ، ئادەملەرنىڭ تەجرىبىسىدىن ئۆتكەن خۇلاسە بولسا كېرەك. مەنمۇ بۇنىڭغا ئىشىنەتتىم. لېكىن، شۇ تاپتا مەن يامغۇر ئاستىدا تېخىچە كېتىۋاتاتتىم.

ناھىيە بازىرىنىڭ كوچىلىرى قاپقاراڭغۇ ئىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە يامغۇر ئاۋازىدىن باشقا ھېچقانداق شەپە، مېڭىش-تۇرۇشلارنىڭ ئاۋازىمۇ يوق، جىمجىت ئىدى. بۇنداق تىمتاسلىق كىشىگە غەلىتە ئەنسىزلىكنى ئېلىپ كېلەتتى. ئاندا-ساندا بەزىبىر ئائىلىلەرنىڭ

كوچا تەرەپكە قارىغان دېرىزلىرىدىن چىقىۋاتقان سۇس چىراغ يورۇقلا بۇ يەر ناھىيە بازىرى ئىكەنلىكىنى ئەسلەتمىسە، قاراڭغۇلۇق ۋە ئەنسىزلىك كىشىگە ئىنس-جىن يوق قەبرىستانلىققا كېلىپ قالغاندەك تەسىرات پەيدا قىلاتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسى يامغۇرلۇق ھاۋادىكى چاقماقنىڭ ئېلىكتر سىملىرىغا چۈشۈپ ۋەقە چىقىرىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىش ئۈچۈن، ناھىيە بازىرىغا ئۇلىنىدىغان سىملارنىڭ توك مەنبەسىنى ئۈزۈپ تاشلىغانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىدى. ھەمىشە كەچقۇرۇنلىرى توختىماي سۆزلەپ تۇرىدىغان يۇقىرى ئاۋازلىق رادىئو كانايلىرىمۇ بۈگۈن جىمجىت ئىدى.

جىمجىتلىق كىشىگە خىيال، ئەسلىمە، تولاراق مۇڭ ئېلىپ كېلىدۇ. مۇشۇنداق چاغلاردا، كىشى سەۋەبىنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە ئىلاجسىز قالىدىغان خىرە-شىرە تۇيغۇلارنىڭ تەسىرىدە روھىي ئېزىلىش، نامەلۇم ئازارلىنىش ھېس قىلىپ قالىدۇ. روھىي جەھەتتىكى بۇنداق تاسادىپ مەيۈسلىك جىسمانىي جەھەتتىنمۇ بوشىشىش، ھارغىنلىق پەيدا قىلىدۇ.

مېنىڭ يامغۇردا كېتىۋاتقان چاغدىكى ئەھۋالىمۇ ئەنە شۇنداق ئىدى. مەن قاتتىق ئازار يېگەن، ئاھانەت ئاڭلىغاندەك ئۆزەمچە ئەلەم تارتتىم. ئىچ-ئىچىمدىن ئۇھ چىقىپ بەدىنىم ئۆزەمدىنىڭ ئەمەستەك غۇژۇلداپ تۇراتتى. مەن ئۇستۇمگە چۈشۈۋاتقان يامغۇرنى سېزەتتىم، ئەمما، ئۇ مەندىن يىراق، باشقا بىر جايدا بولۇۋاتقان ھادىسەدەك تۇيۇلاتتى. مېنىڭ ئۆزەمنى دالدىغا ئالغۇمۇ، تېزرەك مېڭىپ قونالغۇمغا بېرىۋالغۇمۇ كەلمەيتتى.

مەن ئۇيىدىكىلەرنى ناھىيە بازىرىدىن دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېتىپ قالغانىدىم. تېخى تۇنۈگۈن ئاخشام مەن ئۇ يەردە ئۆز

ئۆيۈمده ئىدىم. مەيۈسلۈك، خورلىنىش، تۈيغۇلىرىنىڭ بىر سوتكىدىن كېيىن پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى قاپلىۋالىدىغانلىقى خىيالىمغۇ كەلىپ چىقمىغانىدى. تۈنۈگۈن دەل مۇشۇنداق ۋاقىتتا مەن مەيداندىن ئايرىلىپ كېتىش ئالدىدىكى سەل-پەل كۆڭۈل يېرىملىقىدىن باشقا، ئاساسەن تاتلىق تەسىراتلار ئىلكىده ئىدىم. چۈنكى، مەن نېمىلا بولمىسۇن "چېنىقىش" مۇددىتىم تۈگىگەنلىكىدىن يېنىك تىن ئالغان ئىدىم. ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىلات گۇرۇپپىسىنىڭ خىزمەتكە تەقسىم قىلىش توغرىسىدىكى ئۇقتۇرۇشىنى ئالغان چېغىمدا، ئاجايىپ خۇشال بولغانىدىم. چېنىقىۋاتقان بىزدەك زىيالىي ياشلار ئارىسىدا قانداقتۇر بىرەر-ئىككىلەننىڭ باشقا ئورۇنلارغا يۆتكىلىشى ياكى خىزمەتكە چاقىرتىلىشى چوڭ "ئامەت" ھېسابلىناتتى. بۇ، دېھقانلارنىڭ (بىزنىڭ مەيداندا دېھقانچىلىق ئىشچىلىرىنىڭ) تىلى بىلەن ئېيتقاندا، يالغۇز "قول كەتمەندىن، ئۆشنە تاغاردىن قۇتۇلۇش" مەسىلىسىلا بولۇپ قالماستىن، روھىي جەھەتتە ــ مەنىۋى دۇنيايىمىزدا يېڭى بۇرۇلۇش بولىدىغانلىقىدىن، بىزنىڭمۇ ئىشەنچلىك بولۇپ قالغانلىقىمىزدىن دېرەك بېرىدىغان سىگنال ئىدى. شۇڭا مەنمۇ ئەمدى ئۆز كەسپىم بىلەن شۇغۇللىنىشقا يول ئېچىلغانلىقىدىن خەۋەر تاپقىنىمدا، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى شادلىق چىرمىۋالغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، مەيداندا چېنىقىۋاتقان ساۋاقداشلىرىم ۋە باشقا ھەمراھلىرىمنىڭ ئارىسىدا ناخشا ئېيتىپ، ئۇسۇل ئويناپ، مەشرەپ قىزىتىپ ئولتۇرغانلىقىمىزدىن مەيۈسلىنىش تۈيغۇلىرى ئۆتكۈنچى بۇلۇتلاردەك غىل-پاللا كۆرۈنۈپ قويۇپ يەنە يوقاپ كەتكەنىدى...

تۈنۈگۈن ئاخشام مېنى "يېڭى خىزمەت ئورنىغا ئۇزىتىپ قويۇش" مۇناسىۋىتى بىلەن "ساۋاقداشلار ئولتۇرۇشى" بولغانىدى. كىم

تەرىپىدىن قاچان ئويلاپ تېپىلغانلىقى مەلۇم ئەمەس بۇنداق ئولتۇ-
رۇش، بىزدە پات-پات بولۇپ تۇراتتى. دېھقانچىلىق مەيدانىمىز
تەۋەسىگە ئىشتىلىپ "چېنىقىش ئۇچۇن" لا كەلگەن ياشلار نەدىن
كەلسە-كەلسۇن، قايسى مەكتەپنىڭ ئوقۇغۇچىسى بولسۇن، ئۆزى
خالىسلا "ساۋاقداشلار ئولتۇرۇشى" غا تەكلىپ قىلىناتتى. يۆتكىلىپ
كەتسىمۇ مۇشۇنداق "ئولتۇرۇش" ئارقىلىق ئۇزىتىلاتتى. تۇنۇگۇن
ئاخشامقىسى ماگا نىسبەتەن ئېيتقاندا "خوشلىشىش ئولتۇرۇشى"
ئىدى. بىرقانچە يىللاردىن بۇيان ئۆزىمىز يېتىشتۇرگەن ئەنئەنىمىزگە
ئاساسەن، ئۇزىتىلىدىغانلار "خوشلىشىش ئولتۇرۇشى" تەشكىللىشى
كېرەك ئىدى. شۇڭا، مەنمۇ ئېرىم هاشىم بىلەن مەسلىھەتلىشىپ،
ئالدىراشچىلىقتا نېرى-بېرى تەييارلىق قىلىپلا بىزنىڭ ئۆيىمىزدە
بۇ ئولتۇرۇشنى ئۇيۇشتۇرغاندۇق. تەكلىپىمىزنى تاپشۇرۇۋالغان زىيا-
لىي ياشلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك كېلىشكەنىدى. مەن ئىشلىگەن
تېرىقچىلىق ئەتىرىتىدىكى دېھقانچىلىق ئىشچىلىرى ۋە ئۇلارنىڭ
ئايالىرىدىنمۇ خېلى كۆپ كەلگەنىدى. 40-50 دىن ئارتۇق ئادەم
بىزنىڭ تار، كىچىككىنە ئىككى ئېغىز ئۆيىمىزگە سىغىشماي قالدى. بۇ
يىغىلىشنى ئۇيۇشتۇرۇشتىن ئىلگىرى هاشىم بىلەن ئىككىمىزنىڭ
كۆزدە تۇتقىنىمىز، ئاددىيراق بولسىمۇ تاماق قىلىش، كېيىن بىرئاز
پاراڭلىشىپ، مۇڭدىشۇبلىشىتىلا ئىبارەت ئىدى. ئەمما، تاماقتىن
كېيىن سۆھبەت ئانچە قولاشمايۋاتقىنىنى، ئۇ يەر-بۇ يەردە پېچىرلە-
شىشلار، كۇسۇرلىشىشلار كۆپەيۋاتقىنىنى سېزىپ قالدىم. دېھقانچە-
لىق ئىشچىلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ ئايالىرى (بەزىلىرىنىڭ ئەرلىرى)
خوشلىشىپ، ماگا ئۇتۇق ۋە ياخشى تىلەكلىرىنى بىلدۇرۇشۇپ چىقىپ
كەتتى. زىيالىي ياشلار ئىككى ئۆيگە بەخۇدۇك سىغدى، لېكىن يەنىلا

ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ ئولتۇرۇش بولمىدى، قانداقتۇر بىر كەيپىيات كۆڭۈللۈك ئولتۇرۇشقا توسقۇنلۇق قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى. مەن يېتەرلىك چاي تەييارلاپ بولۇپ، مۇشۇ توغرىدا هاشىم بىلەن سۆز-لىشىپ بېقىش ئۈچۈن قانچە قارىسامۇ، ئۇ ئۆيدە كۆرۈنمىدى. سىرتقا چىقىپ ئۇ بۇرۇن بىر فاكۇلتېتتا ئوقۇغان، هازىر قوشنا ئەترەتتە ئىشلەيدىغان مامۇت ئىسىملىك بىر ساۋاقدىشى بىلەن سۇپىنىڭ يېنىدا ئۆره تۇراتتى. ئۆيدىن چىقىۋاتقان چىراغنىڭ نۇرىدا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ جىددىي تۇس ئالغانلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مامۇت پەس ئاۋازدا قىزىشىپ سۆزلەۋاتاتتى. ئۆيدە ئول-تۇرغان ساۋاقداشلىرىمۇ گويا هاشىم بىلەن مامۇتنىڭ پىچىر-پىچىرى ئاياغلاشقاندىن كېيىن ئاندىن گەپ ـ سۆزلىرىنى باشلايدىغان-دەك، سىرتقا قۇلىقىنى دىڭ قىلىپ شۇڭ ئولتۇرۇشاتتى. هاشىم مېنىڭ چىققىنىمنى كۆرۈپ، قېشىنىڭ قۇيرۇقى بىلەن مېنى ئىشارەت قىلىپ تۇرۇپ بىرنەرسىلەرنى دېيىشكە باشلىدى، مامۇت ماڭا لەپ-پىدە بىر قارىۋەتكەندىن كېيىن يەنە هاشىمغا قۇلاق سېلىپ تۇرد-ۇەردى. مەن ئىككىسىنىڭ قىلىۋاتقان سۆزلىرى ماڭا مۇناسىۋەتلىك بولسا كېرەك دەپ ئويلاپ ئالدىمدىكى پەرتۇققا قولۇمنى سۈرتۈۋېتىپ ئۇلارنىڭ يېنىغا باردىم.

ـــ هاشىم، نېمە گەپ؟ سىلەر نېمە ئۈچۈن خۇپىيانە سۆزلىشى-سىلەر؟ ـــ دەپ سورىدىم مەن ۋە ئۇنىڭ مامۇتقا قاراپ قويۇشىدىن ۋە مامۇتنىڭمۇ قىسىلغاندەك قورۇنۇشىدىن بىر مەنە سېزىپ مامۇتتىنمۇ سورىدىم، ـــ قېنى ئوچۇق سۆزلەۋېرىڭ مامۇت، ياخشى كۆتەلمە-دۇقمۇ، يەنە نېمىلەرنى خالايسىلەر؟

ـــ سىز قوشۇلىسىڭىز بىز هاراق ئىچمەكچى، ـــ دېدى مامۇت

ئۇننى كۆتۈرۈپ. بىراق، ئۇ سۆزلىشىگىلا دىمىغدىن ھاراق پۇرىقى كەلدى. بۇنىڭغا قارىغاندا، ئۇلار مېنىڭ قوشۇلۇشۇمسىزمۇ ئىچىشنى باشلاۋەرگەنلىكى ئېنىق ئىدى، — بىز خۇشال - خۇراملىقىنىڭ دەردىجىسىنى كۆتۈرۈپ يەنىمۇ يۇقىرىراق ئاۋاز بىلەن ناخشا ئېيتىپ، ئۇسسۇل ئويناماقچىمىز. پەقەت سىزنىڭ ماقۇللۇقىڭىزغا قاراشلىق بولۇپ قالدۇق.

مەن ئىشىنىڭ تېگى - تەكتىنى چۈشىنىپ قالدىم. ھاشىمنىڭ ماڭا پات - پات قاراپ قويۇشى، ماموتنىڭ "ماڭىلا قاراشلىق" بولۇپ قېلىشى، مەندىن ئىجازەت سوراش ئۈچۈن ئەمەس ئىدى. چۈنكى، ھاشىم ئادەتتە، ئائىلە ئىشلىرىدا ماڭىلا قاراپ تەڭقىسلىقلىقا قالمايتتى. ھازىرقى گەپ شۇ ئىدىكى، بىزنىڭ ئۆيىمىزدە ھاراق يوق ئىدى. بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە دېھقانچىلىق مەيدانىمىزنىڭ ماگىزىنلىرىغا چىقساقمۇ ھاراق تېپىلمۇەرمەيتتى.

مەن خىجىل بولغانلىقىمدىن نېمە دېيىشىمنىمۇ بىلەلمەي قالدىم. مەندىن قانداق ئىنكاس چىقىدىكىن، دەپ كۈتۈپ تۇرغان ئىككىيلەنگە:

— مەنمۇ سىلەرنىڭ خۇشال - خۇرام، يېيىلىپ - ئىچىلىپ ئولتۇرۇشۇڭلارنى پۈتۈن جان - دىلىم بىلەن خالايمەن، — دېدىم ۋە ھاشىمغا بىر قاراپ قويۇپ دۇدۇقلاپ تۇرۇپ قوشۇپ قويدۇم، — بىراق، ھېلىقى نەرسە ئۈچۈن بالدۇرراق تەييارلىنىپ قويماپتۇق. شۇ تاپتا كەچ بولۇپ كەتمىگەن بولسىمۇ ناھىيە بازىرىغا ئادەم ئەۋەتىپ بېقىشقا بولاتتىمىكىن...

سۆز ئارىلىقىدا ۋە سۆزۈمنى تۈگىتىپ بولۇپ بىرەمجانلىق ئىچىدە بىرنەچچە قېتىم ئېرىم ھاشىمغا قاراپ قويدۇم، ئۇنىڭمۇ

بىرنەچچە ئېغىز ئۆزىڭىزنى قىلىدىغان سۆزلەرنى ئېيتىشنى خاھلايتتىم. شۇ ئارىدا مامۇت مېنىڭ نېمىدىن خىجالەت بولۇۋاتقىنىمنى چۈشەندى:

— سىز بالدۇررراق تەييارلىق قىلماپتىمىز دەپ ئۆكۈنمىسىگىزمۇ بولىدۇ، هازىر تەييارلىق قىلسىگىزمۇ ئۇلگۈرىسىز، — دېدى ئۇ ئېچىلىپ ـ يېيىلىپ چاقچاق بىلەن، — بىرنەچچە تال پەمىدۇر ۋە قىزىل مۇچ بىلەن بىر ـ ئىككى تەخسە سەي قىلىپ بەرسىگىزلا بولدى، پىياز قوشۇپ قويسىگىز تېخىمۇ ياخشى بولغىنى. قالغىنىغا قاينىقىۋنى ئۆزۈپ قويمىسىگىز بىزگە ئەڭ چوڭ زىيانپەت دېگەن شۇ.

— ئۇنچىلىك بولسا كارى چاغلىق ئىكەن، — دېدىم مەن كۈلۈپ، — شەرتىگىز ئېغىر ئەمەس ئىكەن.

مامۇت "مەسىلە هەل بولدى" دېگەندەك قىلىپ بېشىنى مۇرىسى ئىچىگە پەسلىتىپ قوللىرىنى يېيىپ قويۇپ، شۇ زامات باشقىلارنىڭ قاتارىغا كەتتى.

مەن هاشىمنى سىرتقا ئېلىپ چىقتىم ـ دە، توخۇ كاتىكىنى ئىشا ـ رەت قىلىپ بىرەرسىنى ئۆلتۈرۈشنى ئېيتتىم. ئۇ گەپ ـ سۆز قىلمايلا بېشىنى ماقۇل ئىشارىسىگە لىڭشىتىپ كاتەك ئىچىگە قولىنى سوزدى.

يېرىم سائەتتىن كېيىن مېهمانلىرىمىز هويلىغا چىقىشىنى، تار ئۆيدە سىقىلىپ قالغانلىقىنى ئېيتىشتى. هويلىدىكى يازلىق چوڭ سۇپىنى سۈپۈرۈشكە، ئەدىيال، كىگىز ـ كېچەكلەرنى سېلىشقا ساۋاقداشلارنىڭ ئۆزلىرىلا قاتناشتى. قوشنىلاردىن دۇتار، تەمبۇر ئېلىپ كىردۇق. ئۆي ئىچىدىكى لامپۇچكىنىڭ سىمىنى ئۈزارتىپ هويلىغا يۆتكەپ چىقتۇق. ئۇلار بىر تەرەپتىن ئىچكەچ ناخشا باشلاشتى:

ئۇرۇمچىدىن ئايرىلىپ،
داۋانچىگىدىن قايرىلدۇق.
تەقسىماتقا بويسۇنۇپ،
ئارزۇمىزدىن ئايرىلدۇق.

باغلاردىن ئورۇن تەگمەي،
تاغلارغا ئورۇنلاشتۇق.
چېنىقمىز دەپ كېلىپ،
ئۆي تۇتۇپ ماكانلاشتۇق.

. . . . . .

قازان بېشىدىن بىكار بولۇپ مەنمۇ قولۇمىنى يۇيۇپ، پەرتۇقىنى يېشۇۋېتىپ، بىر پاكار بەندىگىنى ئېلىپ چىقىپ ئىشكىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ قىزىرىپ ئېسىلىپ كەتكەن، تۇتۇلغان ئاسماندەك بۇزارغان يۈزلىرىگە قاراپ قالدىم.

ھاراق ئىچىلگەنسېرى ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئەلپازى بۇزۇلۇشقا باشلىغانىدى. ئۇلار نەدىن تېپىپ كەلگەنلىكىنى سىر تۇتقان ھالدا كەينى-كەينىدىن بوتلكىلارنى چىقىرىشاتتى.

— ئەمدى تانسا قىلىمىز، ئىچىۋەرمەڭلار، — دەپ ۋارقىرىدى ماموت ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئىچىشنى خالىغانلار ئېھتىياجىغا يارىشا ئۆزلىرى قۇيۇپ ئىچىۋېلىڭ. قېنى سازەندىلەر، تانسىغا كەلگۈدەك بىرنېمىلەرگە كولدۇرلىتىڭلار.

— مەن بۇ تەكلىپكە قارشى تۇرىمەن، — دېدى زىننەت ئىسىملىك بىر ساۋاقداش ۋارقىراپ، — تانسا دېگەنىنى خۇشاللىق ئۈچۈن ئويناپ يارىشىدۇ. مەن خۇشال ئەمەسمەن.

مەن بىر قاراپلا ئۇنىڭ ئىچۈالغانلىقىنى بايقىدىم ۋە:

ــ زىننەت، سەن بۈگۈن نېمە بولدۇڭ؟ ــ دەپ سورىدىم ئەيىبلەش ئاھانگى بىلەن.

ــ نېمە بولاتتىم، ئىچتىم شۇ، ــ دېدى ئۇ زەردە بىلەن، ــ ئەپكە بوتۇلكىنى، ئەمدى يوشۇرما!

ئۇ يېنىدا ئولتۇرغان ئازادەم ئىسىملىك ساۋاقدىشىنىڭ ئېتىكىدىن بىر بوتۇلكا قىزىل ھاراقنى تارتىپ چىقاردى. ئالدىدىكى پىيالىگە لىقلاپ قۇيۇپ ھەممەيلەننىڭ جىددىي قاراشلىرى ئاستىدا بىراقلا ئىچىۋەتتى.

ــ مانا شۇنداق دوستلىرىم، سىلەر ئەجەبلەنسەڭلەرمۇ مەن بۈگۈن ئىچەي دېگەن قارارغا كەلدىم، ــ دېدى ئۇ ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

تېخىچە ئۆزە تۇرۇپ تانا باشلاش تەكلىپىنى ئۆتكۈزۈشكە ئۇرۇنۇۋاتقان ماموت كايىغان ھالدا:

ــ سەن بۈگۈن كۈلكايەمنى خاپا قىلماسلىقىڭ كېرەك، بىز ئايرىلىش ئالدىدا تۇرۇۋاتىمىز، ئۇ خۇشال ـ خۇرام كەتسۇن، ــ دېدى.

زىننەت تېخىمۇ ئەزۋەيلىدى:

ــ مەن كۈلكايىمنى ئۇزىتىۋاتقانلىقىمدىن ئىچىۋاتىمەن. ئۇنىڭ ئۈچۈن خۇشال بولۇۋاتىمەن. بىزنى بۇ دېھقانچىلىق مەيدانىغا قانداق ئۇزىتىپ كەلگەنلىكىنى سىلەر ئۇنتۇپ قالغان بولساڭلار، مەن ئۇنتۇپ قالغىنىم يوق. بىزنىڭ بەش يىل ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىمىز گۇناھ ھېسابلانمىغانمىدى؟

ــ زىننەت، سەن جۇشقۇن روھىڭدىن ئايرىلىپ قاپسەن، ئۇمىد-

سز، چۇشكۇن بولۇپ قالغاندەك تۇرىسەن، ــ دېدى مامۇت يەنە.
ــ گەپ قىلدۇر ئۇنى، ــ دەپ ۋارقىرىدى خالىدە ئىسمائىل بىرسى مامۇتقا قاراپ، ــ بىز ئوقۇۋاتقان چاغلىرىمىزدا جۇشقۇن ئىدۇق، تاغ سۇيىگە ئوخشاش شوخ، شاش ئىدۇق. بىز ئاجايىپ بۇغداي سورتلىرىنى يارىتىۋاتقىچىدۇق، تىمەن، سېمىز ئاتالارنى، سۇتلۇك كالىلارنى، گۆش ھەم ئىنچىكە يۇڭ بېرىدىغان قويلارنى يېتىشتۇرمەكچىدۇق. ئاخىردا بىزنىڭ ياخشى نىيىتىمىز گۈنا ھىمىزغا ئايلاندى، بىزنى جازالاشتى.
ــ بۇغداي بىلەن كۈدە (جۇسەي)نىڭ پەرقىنى بىلمەيدىغانلار، چاقماق چېقىلسا، قورقۇپ دۇم يېتىۋالىدىغانلار قاتارىغا قوشۇشتى، ــ دەپ تولۇقلىدى زىننەت يەنە، ــ قىسقىسى، ئىنسانلارنىڭ ئەڭ ئەخمىقى، ئەڭ دۆت ـ كالۋاسى دېيىشتى.
ــ قىسقىسى، ئەمدى ياشلىقىمىزمۇ تۈگىدى، ئۈمىد ـ ئارزۇلىرىمىزمۇ لاي سۇغا چىلىشىپ قالدى، ــ دېدى خالىدەنىڭ يېنىدا ئولتۇرغان ئۆمەر باش چايقاپ، ــ ياخشى چارە ــ لاي سۇغا چىلىغاندىن كۆرە، سۇزۇك ھاراقنى چىلاش.
مامۇت يۇگۇرۇپ كېلىپ ئۆمەرنىڭ قولىدىكى بوتۇلكىنى تارتىۋالدى، ئاندىن ھەممەيلەنگە خىتاپ قىلدى:
ــ سىلەر كۈندىن ـ كۈنگە ئۈمىدسىزلىنىپ كېتىۋاتسىلەر باللار...
زىننەت ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:
ــ تېخىچە "باللار" مۇ بىز؟ مەن ئاللىقاچان ئاشپەز، بۆشۈككە ئايلىنىپ بولغان ئوتتۇرا ياشلىق خوتۇن بولۇپ قالدىم، ــ دەپ توۋلىدى.
ــ قىسقىسى، يۇڭ بولۇپ قالدۇق. ھارغان ـ تالغانلار يۇكىنى

ئاۋايلاپ چۈشۈرۈشنىڭ ئورنىغا دولىسىدىنلا ئىرغىتىپ تاشلىغانىدەك، بىزنىمۇ پىرقىرىتىپ تاشلىۋەتتى. بىزنىڭ كىمگىمۇ كېرىكىمىز بار؟ — دېدى ئۆمەر يەنە باش چايقاپ.

مەن خېلىدىن بۇيان بۇ سۆزلەرنى ئاڭلاپ، ساۋاقداشلارنىڭ چىرايىغا سەپسېلىپ ئولتۇراتتىم ۋە پات-پات ھاشىم بىلەن كۆز ئۇرۇشتۇرۇپ ياخشى كەيپىيات بولمايۋاتقىنىنى بىلىپ تۇرغاندۇق. بىراق ھەر ئىككىمىز ئۆي ئىگىسى بولغانلىقىمىزدىن بىرنەرسە دېيىشنى بىسەپلىك ھېس قىلاتتۇق. زىننەت يەنە بىر پىيالە ئىچىپ خالىدىنگىمۇ قۇيۇپ بەردى، ئاندىن ئىككىسى مىشلىداپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۆمەرمۇ ماموت ئېلىۋالغان بوتۇلكىنى قايتۇرۇپ بېرىشنى، ئۆزىنىڭ ئىچىدىغانلىقىنى تەلەپ قىلغىلى تۇردى. ئاخىرى مەن ئۇرنۇمدىن تۇردۇم-دە، ماموتنىڭ قولىدىكى بوتۇلكا بىلەن رومكىنى قولۇمغا ئالدىم.

— قېنى دوستلىرىم، كېلىڭلار، بىر رومكىدىن ئىچىڭلار. ئىچ پۇشۇغۇڭلارنىڭ تۈگەپ، خۇشال-خۇراملىقىنىڭ ئەسلىگە كېلىشى ئۈچۈن، ئارزۇ-ئۇمىدلىرىمىزنىمىنىڭ چىچەكلەپ مېۋە بېرىشى ئۈچۈن ئىچىڭلار.

ھەممەيلەن بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى. ماموت مېنىڭ تەكلىپىمگە ئەڭ ئاۋۋال قوشۇلدى:

— ناھايىتى ياخشى تەكلىپ بولدى. قېنى، ئۆزىڭىزدىن باشلاڭ.

باشقىلارمۇ "قوشۇلمىز" دەپ ۋارقىراشتى. مەن ئوقۇش پۈتتۈرگەنلەرنى ھەرقايسى جايلارغا چېنىقىش ئۈچۈن تەقسىم قىلغان 1968-يىلىنىڭ ئاخىرىدا بىر قېتىم قاتتىق ھاراق ئىچكەنىدىم. ھازىرقى كەيپىيات سەۋەبىدىن ماقۇل بولۇپ دەسلەپكى رومكىنى

ئالدىرىماي سۆمۈرۈپ ئىچىۋەتتىم. ئولتۇرغانلارنىڭ كەيپى ئۆزگەردى، يىغلىغانلارنىڭ كۆز چۆرىلىرىدە ياش يۇقى بولسىمۇ، زىناقلىرىدا كۈلكە ئوينىشقا باشلىدى. ئىككىنچى رومكىنى ھاشىمغا تۇتتۇم. باشقىلارمۇ نۆۋەت بىلەن ئىچىشتى. خالىدىنگە كەلگەندە ئۇ رومكىنى قولىغا ئېلىپ:

— مەندىن رەنجىمە دوستۇم گۈلنايىم، 32 ياشقا كىرىپ قالدىم. ھېچ نەرسىنى ۋۇجۇدقا چىقىرالماي يېرىم ئۆمرۈم ئۆتۈپ كەتكىنىگە بەكمۇ ئىچىم پۇشىدۇ. مەن ئاش-تاماق قىلىش، بالا تۇغۇش ۋە بۆشۈك تەۋرىتىشنى ئۆگەنمىگەنىدىمغۇ؟ — دېدى.

زىننەتمۇ:

— مەن قانداقلارچە "سېپىسق"، "بۇرژۇئازىيە" بولۇپ قالغانلىقىمنى چۈشىنەلمەي قالدىم. ئاشۇ ئاتالغۇلار بىلەن ئاتىلىدىغانلىقىم يادىمغا كەلسىلا ئۆزەمنى قويىدىغان جاي تاپالماي قالىمەن. مەن زاتى جەھەتتىن دېھقانىنىڭ، ئەڭ نامرات كەمبەغەلنىڭ قىزى ئىدىم. بۇ بەش-ئالته يىلدىن بۇيان قانداق بولۇپ ئۆز سىنىپىمىنىڭ دۈشمىنىگە ئايلىنىپ قالغانلىقىمنى بىلەلمەي، زەردەگۆش بولۇپ كەتتىم، — دېدى ۋە ماڭا قاراپ ئەپۇ سورىغاندەك قوشۇپ قويدى، — سەن مېنى كەچۈر، ئولتۇرۇشنىڭ كەيپىنى بۇزۇپ قويدۇم.

مەن بىرپەس شۇك بولغان سورۇنغا قاراپ ئويلىنىپ قالدىم. بۇلار چۈشكۈن، ئۇمىدسىزلەرنىڭ توپى ئەمەس ئىدى. بۇلارنىڭ بەزىلىرى بىلەن مەن باشلانغۇچ مەكتەپنىڭ بىرىنچى سىنىپىدىن تارتىپ بىللە بولۇپ كەلگەن، بەزىلىرى بىلەن ئالىي مەكتەپنىڭ بوسۇغىسىدىن تەڭ ئاتلاپ كىرىپ دوست بولغان، بەزىلىرى بىلەن مۇشۇ مەيدانغا كەلگەندىن تارتىپ تونۇشقانىدىم. ئۇلارنىڭ ئىچىنى پۇشۇ-

رىدىغان سوئاللار بەزىدە مېنىڭمۇ كاللامغا كىرىۋالاتتى، ئەسەبىيلىكىم تۇتۇپ كېتىدىغان چاغلار بولاتتى. ئاشۇنداق چاغلاردا ھاشىم:

ــ ئالدىرىما، پارتىيە تەشكىلاتى بار، پارتىيە بىزنى زور كۈچ سەرپ قىلىپ ئوقۇتۇپ بىراقلا تاشلىۋەتمەيدۇ، ــ دەپ تەسەللى بېرەتتى. ئاشۇنداق چاغلاردا مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنىڭ توغرىلىقىغا ئىشەنچىم بارلىقىنى بىلسەممۇ، ئىچىمنى سقىۋاتقان ئەندىشەمنى ئېيتىۋېتەتتىم:

ــ ئەمما ۋاقىت، يىللار مېنى تاشلىۋېتىپ كېتىۋاتىدۇ. ياشلىق باھارىم تۈگىدى، ئوتتۇرا يېشىمنى ياشاۋاتىمەن، يەنە قانچىلىك ئۆمۈر كۆرىمەن؟ قېرىپ چىرىگىنىمدە، زېھنىم بوشاشقانىدا مېنىڭ بىساتىمدا خەلقە جاۋاب قايتۇرالىغۇدەك نېمىلەر قالىدۇ؟

ھازىر، ئولتۇرغان بۇ دوستلىرىمنىڭ ھېسسىياتىدىمۇ ئاشۇنداق ئەندىشە، ئۈمىدسىزلىك بار ئىدى. ئۇلار سىرتتىن كېلىدىغان رىغبەت ۋە ئىلھامغا موھتاج ئىدى. ئون نەچچە كۈن ئىلگىرى دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەن ناھىيىلىك پارتكۇم شۇجىسى ئىبراھىم ئاكا بىزنى ئوپچى بىر نۆۋەت رىغبەتلەندۈرگەندە، ھەممىمىزنىڭ روھى كەيپىياتى شۇنچە ئۆرلەپ، خۇشال بولۇپ بىرنەچچە كۈنلەرنى ئۆتكۈزگەنىدۇق. ھازىر شۇلارنى ئېسىمگە ئالىدىم ــ دە، گەرچە مەنمۇ ئولتۇرغانلارنىڭ تەكتۇشى بولسامۇ، ئۆز چۈشەنچىم بويىچە ئىلھاملاندۇرۇپ قويۇشقا قارار قىلدىم:

ــ ھەممىمىز تېخى ياش، ــ دېدىم مەن سۆزۈمگە جىددىي تۈس بېرىشكە تىرىشىپ، ــ بىز ياشلارغا خاس جۇشقۇن پىكىر قىلىشىمىز، جانلىق ئويلىشىمىز لازىم، ساۋاقداشلار. بىزنىڭ شەنىمىزگە قارىتىلغان بەزى گەپ ــ سۆزلەر مەۋجۇت بولسىمۇ، شارائىتىمىز بىزنىڭ

قىزىقتىمىزدەك بولمىسىمۇ، بىز كەلگۈسىمىزگە ئىشىنىشىمىز لازىم. گەپ - سۆزلەر دېگەن بەربىر گەپ - سۆز. "ئىت ھۇرەر، كارۋان يۈرەر" دېگەن تەمسىل ئەنە شۇنداق ئوخشىتىلغان. مېنىڭچە، بىز خەلقىمىز ئويلايدىغانلىق ئويلىساق بۇ توغرا ئويلاش بولىدۇ.

— بىز ئويلاپلا ئولتۇرۇش ئۈچۈن داشۆدە بەش يىل ئوقۇپتە- كەنمىز - دە؟ — دېدى زىننەت قايىل بولمىغاندەك، — ئويلاي دېسەك ئوي تۈگەمدۇ؟ بىزنى ئەمەلىي ئىش قىلدۇرسا بولاتتى.

ئولتۇرغانلار كۈلۈپ كېتىشتى، مەنمۇ كۈلدۈم.

— شۇنداق، ئۈچيۈز ئاتمىش كۈن ئويلاپلا ئولتۇرۇش بىلەن ئۆز - ئۆزىمىزنى شەيخەرگە ئايلاندۇرۇۋالىمىز، — دېدى خالىدە.

— ئويلىغىنىمىزغا يارىشا ئىشلىسەك بۇنىڭ نېمىسى يامان؟ — دېدىم مەن ئۇلارنى ئەسلى ماۋزۇغا يېتەكلەپ، — ھەممىمىزدە ئۆز- مىزگە يارىشا بىلىم بار، كەسىپ بار. بىزنىڭ ئەتراپىمىزدا خەلق ئاممىسى بار. تۇرمۇش، ھايات مەڭگۈ توختىماي داۋام قىلىدۇ. بىز ئۆز بىلىمىمىزنىڭ چوڭقۇرلىشىشىنى، ئەمەلىي تۇرمۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىدىغان قىممىتىنى ئۆستۈرۈش ئۈچۈن نېمىشقا تىرىشىپ تەتقىقات ئېلىپ بارمايمىز؟...

گويا مەن دەرس سۆزلەۋاتقان ئوقۇتقۇچىدەك، ئۇلار دەرس ئاڭلاۋاتقاندەك جىمجىت ئولتۇرۇشاتتى. مەن ئۆزەمنىڭ سۆزلەۋاتقانلىرىدىن ھاياجانلىناتتىم.

— گۈلنايىمنىڭ ئېيتقانلىرى توغرا بولدى، — دەپ قۇۋۋەتلىدى ماموت، — شۇنچىۋالا كەڭ ۋەتەن ئالغا بېسىشى لازىم، شۇنچىۋالا كۆپ خەلق بايىاشات ياشىشى لازىم. بۇنىڭ ئۈچۈن پەن - تېخنىكا كېرەك، دوستلىرىم.

— يەنى بىز كېرەك، — دەپ قويدى ئۆمەر.
ھەممەيلەن كۈلۈۋەتتى. ھاشىمۇ سۆزلەپ قويدى:
— پارتىيە بىزنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ. ئۇ بىزنى ئۆستۈردى، بىلىم بەردى، ئۇ ھامان بىزگە ئۇمىدىنى، ئىشەنچىنى بېغىشلىغاندى. بىز ھازىرقىدەك قىسمەن قىينىچىلىق مەزگىللىرىدە بىزنىڭ ئىشەنچلىك كۈچ ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، تېخىمۇ ياخشى ئۆگىنەيلى ۋە تەتقىقات ئىلىپ بارايلى.
— شۇنداق قىلايلى دوستلار، — دېدىم مەن يەنە، — مۇبادا ئەتە ئۆلۈپ كېتىدىغان ئىش بولسىمۇ، بۈگۈن ئۇمىدسىزلىنىپ چۈشكۈنلىشىمىزگە ئاساس يوق. پارتىيە بىزنى لازىم قىلىدۇ، ئۇ بىزنى چاقىرغاندا، بىز دەسمايىمىزنى يەپ بولۇپ بارساق بولمايدۇ.
— ناۋاتتەك گەپلەر بولدى، دوستلار. قېنى ئەك ئاخىرقىسى ھېسابىدا بىر رومكىدىن كۆتۈرۈۋېتەيلى. قىزلار ئىچمىسۇن، — دېدى ماموت ئورنىدىن تۇرۇپ، — ئاندىن كېيىن بىز تانسا قىلىشىمىز لازىم.
— ئوغۇللارمۇ ئىچمىسۇن، — دېدى زىننەت قاتتىق تەلەپ بىلەن، — سىلەر كۆپ ئىچىۋېلىپ پۈتقا دەسسىگىلى تۇرسائىلار، خۇشال-خۇراملىقنى بۇزىسىلەر...
— مەن تانسا ئويناميمەن، — ئېتىراز بىلدۈرۈپ ئورنىدىن تۇردى ئۆمەر، — سىلەرنىڭ ئويىنىشىڭلارغىمۇ تىلەكداشلىقىم يوق. ماڭا بىر رومكا مەي بېرىڭلار، شۇنىڭ بىلەن بولدى قىلاي.
— سەۋەب؟ — سوزۈپ سورىدى بىرسى.
— بىزنىڭ قاقشاشلىرىمىزنىڭ بىرىمىگە ئۆزىمىزنىڭ ئىشى سەۋەبچى، — ئۆمەر ئالچاقلاپ مېڭىپ بېرىپ بوتۇلكا بىلەن رومكىنى

قولىغا ئالدى، ھېچكىم ئۇنى توسمىدى. ئۇ خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى ھەممەيلەنگە نۆۋەت بىلەن تىكىپ، ئاخىرىدا رومكىدا توختاتتى، — بىز ۋەزىيەتكە ئەگىشىپ مېڭىشىمىز لازىم، مەن كەسىپ، بىلىم دېگەنگە ئاللىقاچاندىن بېرى دەرگۇماندا. بىزگە قويۇلغان تەلەپ بويىچە ئىش قىلىپ، كۈن ئۇ ياققا، پۇل بۇ ياققا قىلغاندىن ئەۋزىلى يوق...

— ئۆمۈرچۇ؟، — كىمدۇ بىرسى سورىدى، — ئۆمۈر قاياقتا؟

— رومكىنىڭ ئىچىگە...، — ئۆمەر بىراقلا كۆتۈرۈپ ئىچىۋەتتى، — ئۆمۈر بوتۇلكىدىن رومكىنىڭ ئىچىگە...

ئۇ كۆزلىرىنى ئالايتىپ ھېچكىم بىلەن خوشلاشماي چىقىپ كەتتى، قاتتىق ئەنسىزلىك ۋە مۇناز‌ىرە قوزغايدىغان سۆزلەر ئېيتىلغان بولسىمۇ باشقىلار نېمىشقىدۇ سازغا بەكرەك ئېتىبارىنى قارىتتى...

2

شۇنىڭدىن كېيىنكى خۇشال ئولتۇرۇشلارنىڭ كەيپىنى سۈرۈپ قارا‌ڭغۇلۇق قاپلىغان پاتقاق يولدا ئېگىز-پەس دەسسەپ، تېپە-لىپ-مۇدۇرۇپ دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىش بېجىرىش قورۇسىغا قايتىپ كەلدىم. بايا‌تىن بېرى بىر خىل يېغىۋاتقان يامغۇر مەن دەرۋازىدىن كىرىپ بولۇشۇمغىلا خۇددى مېنىڭ پاناھلىنىۋېلىشىمنى ساقلاپ تۇرغاندەك تېخىمۇ ئەدەپ، شارقىراپ چۈشكىلى تۇردى. ئۇ سۇس شامالنىڭ تەسىرى بىلەن بىردەم ئوڭدىن سولغا، يەنە بىردەم سولدىن ئوڭغا سېپىلىپ، گويا بىرسى گۈللۈكىگە سۇ پۈركۈۋاتقاندەك چۈشەتتى.

قاراۋۇل بوۋاي ياسىن ئاكا مېنىڭ پۈتۈنلەي چىلىق-چىلىق

هۆل بولۇپ كەتكەن ئەپتىمنى كۆرۈپ، دەسلەپ ھەيران بولغىنىچە چەكچىيىپ قاردى. ئاندىن كېيىن ھۇجرىسىغا باشلاپ كىرىۋاتقۇچە كايىپ كەتتى:

— سۇغا چۈشۈپ كەتكەن چۆجىگە ئوخشاپلا قاپسەن. يامغۇر يېغىۋاتسا ئۆزەڭنى سۇغا سالغاندەك مۇشۇ ۋاقىتقىچە تەمتىرەپ يۈرگەن بارمۇ؟ كەل، ئاۋۋال ئىسسىنىۋالغىن، — ئۇ مەزگىلىدىن ئاۋۋاللا يېقىۋالغان تام مەشىنىڭ يېنىغا ئورۇندۇق قويۇپ بەردى، — قېرىپ كەتتىم، پۇتلىرىم سىرقىراپ، بېلىم ئېچىشىپ ئاغرىپ كېتىدۇ. شۇڭا يامغۇرنىڭ شەپسى كەلسلا ئوت يېقىۋالىدىغان ئادىتىم بار. ياشلىقىمدا يامغۇرغۇ يامغۇر، زىمىستاندىكى قارىمۇ يېلىڭ يۈرەلەيتتىم. ئۇ چاغدا ياشلىقا ئېلىپ ئۆتكۈزۈۋەتكەن ئىكەنمىز، ئەمدى شۇنىڭ كاساپىتى...

تام مەش ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەنىدى. مەن ئولتۇرغان ئورۇندۇقنىڭ ئەتراپىدا بىرپەستىلا سۇ كۆلچىكى پەيدا بولدى. بۇ بېشىمدىن تارتىپ ئايىغىمغىچە ئېقىۋاتقان يامغۇر سۈيىنىڭ ساقىشىدىن ھاسىل بولغان كۆلچەك ئىدى. ئايىغىم تىزىمغىچىلىك سارغۇچ لاي بىلەن بۇلغانغان بولۇپ، لايدىن ياسالغان پىيما كىيىۋالغاندەك كۆرۈنەتتى، بۇ ئەپتىمدىن ئۆزەمۇ خىجالەت بولۇپ قالدىم ۋە كۈرۈلدەپ ئوت كۆيۈۋاتقان مەشىنىڭ ئىسسىقى پۈتۈن بەدىنىمگە يامراپ، سۆڭەك-سۆڭەكلىرىمگىچە ئىسسىپ خېلى تېتىكلىنىپ قالغاندەك بولدۇم.

شۇ ئاردىدا ياسىن ئاكا ئۆيىنىڭ بۇلۇڭىغا قويۇلغان شىرەنىڭ ئۈستىنى تاراقشىتىپ ماڭا بىر قاچا ئۈزاتتى.

— تراكتورچى يىگىتلەر كەچلىك تاماقتا كېلەلمەيدىغانلىقىنى

ئېيتىپ قويۇپ كېتىپ قېلىشتى. مەن ساڭا ھاردۇق ئېشى قىلدۇرۇپ قويغانىدىم، ــ دېدى ئۇ ۋە تام مەشنىڭ ئۈستىدە تۇرغان ئالىيزمىن قازاننى ئىشارەت قىلدى، ــ بايىراقتا ئونتىن ئېلۋەتكەنىدىم. ئۆزەڭ ئۈسۈپ ئېچىۋالغىن، سۈيۈقئاش...

ــ ئاۋارە بولۇپ يۈرمىسىڭىزمۇ بوپتىكەن بوۋا، ــ دېدىم مەن بوۋايدىن تەسىرلىنىپ ھەم خىجالەت بولۇپ، ــ مېنىڭ سومكامدا نانلىرىم بار ئىدى. ئۇلار قېتىپ قالماستىن بۇرۇن يەۋېتەرمەن دەپ ئويلىغانىدىم.

ياسىن ئاكا رەنجىگەندەك:

ــ بۇنداق سوغۇقتا نان بىلەن چاي ئىچىسەڭ ئىسسىق باسمايدۇ، ــ دېدى ئۇنىنى كۆتۈرۈپ، ــ سەن ئۇ يەردىن كېلىپلا بۇ يەردىن ھەممە ئىشىم ئاسانلا توغرىلىنىپ كېتىدۇ، دەپ ئويلاۋاتىسەن. بۇ ناھىيدە ئىش پۈتتۈرۈش ئۇنچە ئاسان ئەمەس قىزىم. تولا مېگىۋېرىپ كەشىگىنىڭ چەمى چۈشۈپ قالمىغىيدى، دەپ ئەندىشە قىلىمەن. ھەرقانچە كۆپ نانلىرىڭ بولسىمۇ يېيىلىپ تۈگەيدۇ تېخى؟

بوۋاينىڭ سۆزلىرىگە پەقەت كۈلۈپلا قويدۇم. بوۋاينىڭ تەلەپچان كۆزلىرى مېنى ئاش ئىچىشكە بۇيرۇۋاتاتتى. مەن يەنە تەكەللۇپ قىلىپ يۈرمەي چۆمۈچنى ئالدىم ـ دە، ئالىيۇمسىن قازاندىن قاچىغا تېڭى چىقىپ سەل قويۇقلىشىپ قالغان ئۈگرە ئاشنى ئۈسۈپ:

ــ قېنى بوۋا، ئاشقا كېلىڭ، ــ دېدىم.

ــ ئىچىۋېر، بەھۇزۇر ئىچىپ ئىسسىنىۋال قىزىم، ــ دېدى بوۋاي.

ئاشنىڭ ئاز ـ پاز تۇزى ئۆتۈپ كەتكەن بولسىمۇ تەمى ئوبدان،

مەززىلىك ئىدى. يۇمغاقسۇتنىڭ پۇرىقىمۇ ئىشتەينى غىدىقلاپ تۇراتتى. ياسىن ئاكا مېنى مۇزلاپ قالمىسۇن دېگەندەك، ھە دەپ مەشكە كۆمۈر سېلىپ، ئىنچىكە تۆمۈر زىنجىچە بىلەن شالاڭنىڭ تېگىدىن ئۇستىگە قوچۇپلا ئولتۇردى.

توڭغانلىقتىن ھەم قورساق ئاچلىقىدىن بولسا كېرەك، ھەش-پەش دېگۈچە قازاننى بىكار قىلدىم. بوۋاي بىلەن قازان، قاچىلارنى يۇيۇۋېتىش تالىشى بولۇپ يۈرمەسلىكى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا تۈيدۈرمايلا قازان بىلەن قاچىنى كۆتۈرۈپ ئىشىكنىڭ كەينىدىكى چېلەك قويۇلغان بۇلۇڭغا ئۆتتۈم-دە، ھاپىلا-شاپىلا يۇيۇۋالدىم. بوۋاي تاراق-تۈرۈقنى ئاڭلاپ مەش ئالدىدىن قوپتى، ماڭا قاراپ ئۇنچىقمايلا بىرپەس تۇرۇۋالغاندىن كېيىن:

— ئىككىنچى نومۇرلۇق ئۆيگە ئورۇن-كۆرپە، سومكىلىرىڭنى ئەكىرىپ قويغانىدىم، چىقىپ ئارام ئېلىۋال، چايداندا قاينىقسۇمۇ بار. پۈت-قولۇڭنى يۇساڭ كاردىكى تۈڭدا ئىسسىق سۇمۇ بار، — دېدى.

مەن رەھمەت ئېيتىپ ئىككىنچى نومۇرلۇق ئۆيگە چىقتىم. ياسىن ئاكا ئەكىرىپ قويغان شامنى يانداۋۇرۇپ، ھۆل كىيىملىرىمنى سېلىپ تاشلاپ ئاۋۋال يۇيۇندۇم، ئاندىن كېيىن يوتقانىنىڭ ئىچىگە كىردىم-دە مۇزلاپ كەتكەن تىزلىرىمنى قورسىقىمغا تىرەپ يامغۇر يۇيۇۋاتقان دېرىزىدىن قارىڭغۇلۇق قاپلىغان تالاغا قاراپ ياتتىم.

پۈتۈن بەدىنىمنى ھارغىنلىق بېسىۋالغان بولسىمۇ، زادىلا ئۇيقۇم كەلمەيتتى. تالادا ھامان يامغۇر چۈشۈۋاتاتتى، ئۇ ئۆزىنىڭ توختىمايلا يېغىۋاتقانلىقىنى نامايىش قىلىۋاتقاندەك، دېرىزە ئەينەكلىرىگە بىرده كۈچلۈك، بىرده ئاجىزراق ئاۋاز چىقىرىپ رېتىمسىز

ئۇرۇلاتتى هەم تالا-تالا رەتسىز ئېقىن بولۇپ پەس تەرەپكە يالاپ چۈشەتتى.

مېنىڭ كۆزلىرىم تالدى. بىردىن ئەينەكلەرمۇ، ئۇنىڭغا ئۇرۇلۇپ سىرغىپ ئېقىۋاتقان يامغۇرمۇ غايىپ بولۇپ، يەنىلا ئاخشامقى كەچلىك ئولتۇرۇشتىكى ساۋاقداشلىرىم كۆرۈنۈشكە باشلىدى. ئولتۇرۇش ئاياغلىشىپ تاراپ كېتىدىغان چاغدا ئۇلار: "بىز ساڭا مۇڭدىشىمىز قالىدىغان ئىشلىرىمىز كۆپ. لېكىن ئارتۇقچە ئۇمىدلىنىپ بېشىڭنى قايدۇرۇۋېلىپ يۈرمىگىن. پەخەس بول، چوڭقۇرراق ئويلاپ ئىش قىل. ناھىيىلىك ئورگانلاردا ئىشلەيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسىنىڭ سېنى قوللاپ قۇۋۋەتلەپ، ياردەمدە بولۇشى ناتايىن، ئۇلارنىڭ ئېچىدە بەزىلىرى ساڭا توسقۇنلۇق قىلىشمۇ مۇمكىن. سەن بىزنىڭ ئارىمىزدا تۇرساڭ كەتمەن چاپىساقمۇ، يۇلغۇن كولىساقمۇ، كېۋەز تېرىپ، قوناق چاغلىساقمۇ، ھالۋا بىلەن بەتتە پولۇ يېيىشكىمۇ، ئوماچ بىلەن زاڭ ئىچىشكىمۇ گەپ-سۆزلىرىمىز، ئويۇن-چاقچاق-لىرىمىز بىلەن بىر-بىرىمىزنىڭ هالىغا هالداش، مۇڭداش بولۇپ ياشايتتۇق، بۇنىڭدىنمۇ مۇھىمى، بىر-بىرىمىزنى كۆرۈپ تۇرغىنىمىز ئۆز ئارزۇ-مەقسەتلىرىمىزنى ئەسلىتىپ تۇراتتى، ئەمدى-لىكتە سەن سېنى تېخى تولۇق بىلمەيدىغان، ھېسسىياتلىرىڭنى چوڭقۇر چۈشەنمەيدىغان بەزى كىشىلەرنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، يېڭى شارائىتتا، باشقا مۇھىتتا ياشايسەن..."، دېيىشكەنىدى. ھازىر ئۇلار-نىڭ شۇ سۆزلىرى يادىمغا كەلگەندە، بۇگۈنكى كۆرۈشكەن، پاراڭ-لاشقان كىشىلەر، بارغان ئىدارىلەر ۋە ماڭغان يوللارنى قايتا كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقتىم. بۇگۈن مەن ئۇچ تراكتورچى، ئۇچ كادىر ۋە بىر قاراۋۇل بوۋاي بىلەن ئالاقە قىلىشقانىدىم. تراكتورچى

يىگىتلەر بىلەن بۇرۇن دېھقانچىلىق مەيدانىدا كۆرۈشكەن بولساموۇ، ئولتۇرۇپ مۇڭداشمىغان، تاماقتا بىللە بولمىغانىدىم. ئۇلارنىڭ سەممىيلىكى، راست سۆزلۈكلۈكى، ئاق كۆڭۈل ھەم ساددىلىقى مەن ئۈچۈن شۇنچە يېقىشلىق بىلىنىدى. قاراڭغۇ بوۋاي ياسىن ئاكا بىلەنمۇ بۇرۇن ناھىيە بازىرىغا كېلىپ، كەچ قېلىپ كېتەلمەي قالغان چاغلاردا، مۇشۇ قورۇغا كېلىپ قونۇپ قېلىپ كۆرۈشكەن ھەم ئۇچراشقان بولساموۇ، ئۇنىڭ بۇنچىۋالا كۆيۈمچان، مېھرىبان ئىكەنلىكىنى بىۋاستە بېشىمدىن كەچۈرۈپ باقمىغانىدىم، ئۇنىڭ ئۆز ئاتامدەك قىلغان غەمخورلۇقى ھەققەتەن تەسىرلەندۈرەرلىك ئىدى. ئۇلارنىڭ مۇناسىۋەتلىرى ھەقىقىي، چىن ئىنسانىي مۇناسىۋەت ئىدى.

مەن ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىلات ئىشخانىسىدىكى كادىرنى، ئۇنىڭ ھارغىن، چارچىغان چىرايىنى ئېسىمگە ئالدىم. ئۇ ئۇنچىقماي، نامايىش قىلماي ئىشلەيتتى، ئۇ ئىشنى دەپ ساقال-لىرىنى ئېلىشقىمۇ چولىسى تەگمىگەن، شىرە ئۇستىدىكى نان قالدۇق-لىرىدىن قارىغانىدا، ئېھتىمال، ئالدىراشچىلىق تۈپەيلىدىن بەزىدە تاماققىمۇ بارماي ئىشلەيدىغانلىقى مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قانداقلا بولمىسۇن، ئۇ بىر ئىشخانىنىڭ كۆتۈرۈشكە تېگىشلىك يۈكىنى يالغۇز ئۆزى زىممىسىگە ئالغانلىقىدا شەك يوق ئىدى.

بۇلار رېھىم جۈيجاڭ، رەيھانىنىسالارغا نېمىدېگەن سېلىشتۇرما-ھە؟ ئۇلارنىڭ ياخشى كىيىنىپ ئالدىرىمای ئىشقا كېلىدىغانلىقىغا، ئۆز ئارزۇسى ئۈچۈن سائەتلەپ، ھەتتا كۈنلەپ ۋاقتىلارنى ئىگەل-لەيدىغانلىقىغا ئۆزىنىڭ ۋىجدانىدىن باشقا يەنە نېمە بىلەن مۇراجە-ئەت قىلىش مۇمكىن؟ رېھىم جۈيجاڭ يەنە تېخى يۇقۇرىراق ئورۇن،

يۇقىرىراق مەنسەپ ئېلىش كويىدا تېپىرلايدۇ. رەيھانىنسا يەنە تېخى چاينىمۇ باشقىلار توشۇسا، ئۆزى "ئىككىنچى جۇيجاڭ" نامىغا مۇناسىپ ئىمتىيازنى قولغا كەلتۈرۈش خىيالىنىڭ سۇيىگە تۇڭمەن چۆرۈۋېلىش مەقسىتىدە كۆيۈپ - پىشىدۇ...

كىشىگە ئەلەم قىلىدىغىنى رېھىم جۇيجاڭنىڭ سۆزلىرى ئىدى. ئۇ ۋەتەن ئۈچۈن سانسىزلىغان يارامسلىق خادىملارنى يېتىشتۈرۈپ بەرگەن ماۋارىپنى پۈتۈنلەي ئىنكار قىلغانىدى. ئۇ مېنى ئايالالارغا خاس بولمىغان كەسپنى ئۆگەنىدىڭ دەپ خورلىغانىدى. لېكىن ئۇ، بۇ كەسپنى مېنىڭ قانچىلىك زور ئىشتىياق بىلەن جاپاغا چىداپ ئۆگەنگەنلىكىمنى بىلەمدىكىن؟ بولۇپمۇ 1966 - ۋە 1967 - يىللار كىشىنىڭ يادىدىن قانداقمۇ چىقىپ كەتسۇن؟

ئەمما، ئاشۇ چاغلاردىمۇ مەن پۇرسەتنى قولدىن بەرمەي ئۆگىنىش بىلەن شۇغۇللانغانىدىم. ئەسلىنى سۈرۈشتۈرگەندە، بۇ بىر تاسادىپىيلىق ئىدى. شۇ ۋاقىتلاردا مەكتەپمىز ئېچىدە بىزنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىمىزگە ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلغان بىر مۇئەللىممىز بار ئىدى. ئۇ خېلىلا تونۇلغان سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى بولۇپ، ئىلمىي ئۇنۋانى دوتسېنت ئىدى. ئىشىنىڭ بېشىدىلا ئۇ، بۇرۇن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغانلىقى ئۈچۈن "چەت ئەلنىڭ جاسۇسى"، "ئەجنەبىلەرنىڭ گۇماشتىسى"، دەپ تارتىپ چىقىرىلىپ، ھەر كۈنى كۈرەش قىلىناتتى. ئۇ چاغلاردا يوقلاڭ بەتناملار بىلەن زەربە يەۋاتقانلار كۆپ ئىدى ۋە بۇنىڭ شۇنداق بولۇشى كىمگە، نېمە ئۈچۈن كېرەك بولىدىغانلىقىنى بىلمەيتتۇق. شۇنىڭ ئۈچۈن، ئوغىمىز قايناپ تۇرسىمۇ ئاغزىمىزدىن چىقىرالمىغانلىقىمىزغا ئېچىمىز پۇشۇپ تىت - تىت بولاتتۇق. كۈرەش قىلىش يىغىنلىرىدا پىكىر قىلىدىغانلار

مەخسۇس تەربىيىلەنگەن "ئاكتېىلار" بولۇپ، ماڭا ئوخشاش ئوقۇغۇچىلار "مەيدانى مۇجمەل"لەر قاتاردا ھېسابلىناتتى.

كېيىن ئىش شۇ دەرىجىگە يېتىپ بارديكى، مۇئەللىمزنى شىرە ئۇستىگە قويۇلغان ئورۇندۇق ئۇستىگە چىقىرىپ ئۆرە تۇرغۇزدى. بىرپەس كۈرەش قىلىپ "ياسىن جاسۇسنى قەتئىي يوقىتايلى!" دەپ شوئارلارنى توۋلاپ بولۇپ تۇيۇقسىزدىن ئورۇندۇقنى ئۆرۈۋەتتى. ياسىن مۇئەللىم شىرەگە، ئاندىن پەسكە دۇملاپ يىقىلدى. بىزنىڭ سىنىپتىكى بىرنەچچە ساۋاقداش بۇنداق زوراۋانلىقنى كۆرۈپ چىداپ تۇرالمىدۇق-تە، يۇگۈرۈپ چىقىپ مۇئەللىمنى يۆلەپ تۇرغۇزدۇق. بىرنەچچە قىز ئۇنىڭ پېشانە ۋە جەينىكىدىكى يارىسىنى تاڭدۇق، ئوغۇل ئوقۇغۇچىلار ئۇنىڭغا قاناقسۇ ئېچكۈزۈپ قويدى. كىم بىلسۇن؟ شۇ چاغدا بىر تۈركۈم كۈرەش قىلغۇچىلار بىزنى "يامانغا يانتاياق بولغۇچىلار" دەپ ۋارقىراشتى ۋە مۇئەللىمنى داۋاملىق شىرە ئۇستىگە چىقىرىپ كۈرەش قىلىمىز، دەپ چۇقان سېلىشتى. بىز بىرنەچچە ساۋاقداش قارشى تۇردۇق. شۇنىڭ بىلەن، بىز بۇ بىرنەچچىمىز ھەر-بىرىمىزنىڭ پۈتلىكاشاك پەيدا قىلدى، دەپ قارىلاندۇق. تەبىئىيكى، بۇ "پۈتلىكاشاك"نىڭ "چاپارمىنى گۈلئايىم"، دەپ ئېلان قىلىشتى.

مەن راستىنى ئېيتسام، ئۆزەمۇ سەۋەبىنى بىلمەيمەن، ئانچىلىك قورقۇپ كەتمىدىم. كېيىن تېخى مەكتەپمىزدىكى پروفېسسورلار، دوتسېنتلار، لېكتورلار، فاكۇلتېت مۇدىرلىرى...قاتارلىقلاردىن تۇزۇلگەن "كېڭەشمە ھەيئەت" قاتاردا قاماپ قويۇلغان ھېلىقى مۇئەللىمىمىز ياسىنغا ئوغرىلىقچە دورا ئاپىرىپ بەردىم. بۇ ئىشىم سېزىلىپ قالدى، شۇنىڭ بىلەن مەن ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى

"گېزەنـدە"لەر قاتارىغا ئېـۋەتىلدىـم. ئۇ چاغـدا مەكتەپتە بىزلەرنى ئايرىـپ، ئوقۇتـقۇچىـلارنى "چـوڭ گېزەندىـلەر"، ئوقۇغۇچىـلارنى "بالا گـېزەندىـلەر"، دەپ ئاتىشاتـتى. كۈنـدۈزى بىرگە ئەمگەككە سالاتتى...

شۇ چاغلاردا قەلبىم ئازابلانغان بولسـىمۇ، كېيىنچە بۇنىڭ ئۈنچە يامان بولمىغانلىقىنىمۇ ھېس قىلدىم.

كېيىنكى ۋاقىتلاردا ئىسيانچىـلار تولاراق ھوقۇق، ئىمتىياز ئۈسـتىدە جەڭگى ـ جېدەللەر بىلەن بولۇپ كېتىپ، "گـېزەندە"لەر بىلەن ھەپىلىشىشكە چولىسى تەگمىدى. بىز ۋەزىپىسىنى خۇش ياقماي ئورۇنـلايدىغان باشقۇرغۇچىلارنىڭ تاپشۇرغان ئەمـگەك ۋەزىپىسىنى تۈگـەتـتۇق ـ دە، ئۈز ئىشىمىز بىلەن بولاتـتۇق. بۇ ھېنىڭ ئۆگىنىـش قىلىشىمغا ياخشى پۇرسەت بولغانىدى. ھەر كۈنى ياسىن مۇئەللىمدىن سائەتلەپ دەرس ئاڭلايتتىـم. ئۇ يەنە بۇرۇن ئۆتۈپ بولغان دەرسـلەرنى ئېسىمگە سېلىپ، كونسۇلتاتسىيە ھېسابىدا تەكرارلاپ چۈشەنـدۈرەتتى. ئۇ ماڭا، تېخىمۇ كۆپ مەلۇمات ئېلىش ئۈچۈن، خەنزۇچە بىلگەندىن تاشقىرى، رۇسچە ياكى ئىنگلىزچە ئۆگىنىۋېلىشىم توغرىـسىدا مەسلىھەت بېرىپ تۇراتتى. ھەمىدىن ئۇنتۇلمايدىغىنى شۇكى، ياسـىن مۇئەللىـم ئاختۇرۇش ۋە مۇسادىـرە قىلىشلار بولۇۋاتقاندا يوشۇرۇپ ئەپقالغان كىتاب ۋە ماتېرىيالـلارنى ئۇزۇلدۇرمەي ئاريېەت بېرىـپ تۇردى. بۇلارنىڭ بىرمۇنـچىـسى 50 ـ ياكـى 60 ـ يىـللاردا نەشر قىلىنغان خەنزۇچە كىتابلار بىلەن ئىنگلىز يېزىقىدىكى كىتاب ـ لار ئىدى. مەن يەنە تېرىشىپ ئىنگلىز يېزىقىنى ئۆگىنىشكە كىرىشـتىم. بۇ مەشـغۇلاتىمـنىمۇ ياسـىن مۇئەللىـم بىۋاسـتە يېتەكچىلىك قىلاتتى. كېيىنچە مۇشۇلارنى ئويلىغىنىمدا خـۇشال بولۇپ كېتەتتىم.

چۈنكى، شۇ چاغلاردا گويا بىر دوتىنت ئوقۇتقۇچى مېنىڭ خۇسۇسىي مۇئەللىمىمگە ئوخشاش بولۇپ قالغاندى...

بۇگۈنكى ئىشلارنى، رېھىم جۇيجاڭ بىلەن بولغان سۆھبەتنى يادىمغا ئېلىپ كۆڭلۈم يەنە غەش بولدى. راستتىنلا مەن شۇغۇللىنىشقا بولمايدىغان، رېھىم جۇيجاڭنىڭ تىلى بىلەن ئېيتقاندا، شۇغۇللىنىشقا بولغاندىمۇ ئايالـلار ئۈچۈن مۇناسىپ كەلمەيدىغان كەسىپنىڭ ئىگىسىمۇ؟...

يامغۇر هامان يېغىپ تۇراتتى. مەن شام كۆيۈپ تۈگىگىچە دېرىزە سىرتىدىكى قاراڭغۇلۇق قاپلىغان بوشلۇققا قاراپ بىردەم يېتىپ، بىردەم يېنىچە بولۇپ ئولتۇردۇم.

ئۇچىنچى باب

يولدا ئۇچرىغان ئۇچ كىشى

1

ئادەم يالغۇز قالغان چاغلىرىدا، خىيال بىلەن كۆپرەك ھەمراھ بولىدۇ. خىيالىلار كىشىنى ئاۋۇالقى كۈنلىرى بىلەن تۇتاشتۇرىدۇ. خىيال سۈرۈشمۇ قىزىق بىر مەشغۇلات: بەزىدە ئۇ ساڭا يارەملىشىپ ئۆتۈپ كەتكەن كۆڭۈلسىزلىكلەرنى ئۇنتۇلدۇرىدۇ، بەزىدە يەنە ئونتۇلۇشقا باشلىغان كۆڭۈلسىزلىكلەرنى باشلاپ كېلىدۇ. قىسقىسى، مەيلى ئۇنتۇلدۇرسۇن ياكى باشلاپ كەلسۇن، ئىشقىلىپ كىشىنى يالغۇز قالدۇرمايدۇ، بىرپەسلىك بولسىمۇ مەۋجۇت تۇرۇۋاتقان ھالەتتىن يىراقلاشتۇرىدۇ.

ئەگەر كىشى بىلەن بىر سېكۇنتمۇ ئايرىلمايدىغان ھەمراھ قايسى دېسە، مەن ئۇنىڭغا، شۇ كىشىنىڭ خىياللىرى، دەپ جاۋاب بەرگەن بولاتتىم. مېنىڭ بۇنداق جاۋابىمغا قوشۇلمايدىغانلارمۇ بارمىكىن، تاڭ؟ بىلمەيمەن.

مانا بۇگۈن مەن بىلەن دەل ئاشۇنداق بولدى.

ئەتىگەن ناھايىتى سەھەر تۇرۇپ يولغا چىققانىدىم، ئەمدى قارىسام، كۈن چۈشتىن قايرىلىپ ناماز دېگەر ۋاقتى بولۇپ قاپتۇ. مەن خىيالىلىرىمنىڭ ھەمراھلىقىدا ھېچ نەرسىنى ئاڭقرالماي

مېڭىۋەرگەنىدىم. قانچىلىك يول ماڭدىم؟ تېز ماڭدىمۇ ياكى ئاستا ماڭدىمۇ؟ ماڭىخان يولۇمدا قەيەرگىرەك يېتىپ كەلدىم؟ بۇلارنى سەزمەيلا قاپتىمەن. ياخشى يېرى شۇ بولدىكى، ھېچقانچە ھارغىنلىق بىلىنمىدى. ئەمەلىيەتتە يۈكۈم خېلى بار ئىدى: ئۇششىمدە قاراۋۇل بوۋاي ياسىن ئاكا تېگىپ بەرگەن ئەپچىل شىگلىيىم بار. ئىككى سومكامنىڭ بىرىنى مۇرەمگە ئېسىۋالدىم. ئېغىرراق يەنە بىرسىنى بىردەم ئۇ قولۇمدا، بىردەم بۇ قولۇمدا نۆۋەت بىلەن كۆتۈرۈپ مېڭىۋەردىم. بۇگۈنكى بۇ سەپىرىمدە پەقەت بىر قېتىم يول بويىدا بىردەم ئولتۇرۇپ ئازراق ئارام ئالدىم. بۇ ئارام ئېلىشىم چارچاپ كەتكەنلىكىمدىن بولماي، ئۆتۈكۈمنىڭ سەۋەبىدىن بولغانلىقى ئىدى. چۈنكى، ئۆتۈكۈم پۈتۈمنىڭ ئۈچىنى قىستاپ قويغانلىقتىن، ئۇنى سېلىپ، پايتىمامنى باشقىدىن ئوراپ كىيىشكە توغرا كەلدى.

شۇنداق قىلىپ خىيال سۈرۈپ، خىيالمدا بىردەم ئۆتكەن ئىشلار بىلەن قاتارلىشىپ، بىردەم ئالدىمدا يۈز بېرىشى مۇمكىن بولغان ئىشلارنى پەرەز قىلىپ، بىردەم كىملەر بىلەندۇ پاراڭلىشىپ ۋە يەنە كىملەر بىلەندۇ مۇنازىرىلىشىپ قىزىپ كەتتىم...

يامغۇر ياغقان كۈنىنىڭ ئەتىسى مېنى خاپا قىلىدىغان ئىشلار يەنىلا يۈز بەرگەنىدى. ئۇ كۈنى تاڭ بىلەن تەڭ يامغۇر توختىغان بولسىمۇ، ھاۋا تولۇق ئېچىلىپ كەتمىگەنىدى. سوغۇق شىمال شامىلى يەنىلا توڭدۇرۇپ چىقىپ تۇراتتى. ھاۋادا يامغۇردىن كېيىنكى نەم، ئالاھىدە پۇراق قويۇق ئىدى. يوللار ناھايىتى پېتىق، يول يۈرۈش قېيىن ئىدى. مەن مېڭىر تەسلىكتە پاتقاق كېچىپ سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىگە باردىم. ئەمما قانچە ساقلىغىنىم بىلەنمۇ رەھىم جۈيجاڭ ئىدارىگە كەلمىدى، چۈشلۈك تاماقنى بازاردىكى ئاشپۇزۇلدىن يەپ،

چۈشتىن كېيىن يەنە ساقلىدىم، بىراق ئۇ يەنىلا ئىشقا كەلمىدى. قىسقىسى، ئۇ مېنى ئۇچ كۈن ئاۋارە قىلىپ، تۈنۈگۈن كەچكە يېقىن ئاندىن رەسمىيەت بېجىرىپ بەردى. بۇ رەسمىيەت بېجىرىشمۇ ئۇنىڭ ياكى مېنىڭ خالىشىم بىلەن، خۇشال-خۇرام بولغىنى يوق. ئۇ ماڭا دېۋەيلەپ، خاپا بولۇپ، چېچىلىپ سۆزلەيتتى. مېنى ئۆزى دېگەن ئىشنى قىلىشقا قىستايتتى. كاتىپ بولسام كۆرىدىغان "راھەت" لىرىمنى، گېپىگە ئۇنىمىسام تۈرگۈلىغىنىمۇ پۈشايمان قىلغۇدەك "كۈلپەت"لەر تارتىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ دوق قىلاتتى. ئاخىر، مەن ئۇنىڭ بىلەن ھەرقانچە سۆزلەشسەممۇ ئىش پۈتمەسلىكنى چۈشىنىپ ئىلتماسىمنى ئېيتىپ بېقىش ئۈچۈن ناھىيىلىك پارتكومغا ئەھۋال ئېيتىپ باردىم. مەن ماڭا تونۇش بولغانلىقى ۋە مېنىڭ يۆتكىلىشىم توغرۇلۇق بىلىدىغانلىقى ئۈچۈن ئىبراھىم شۇجىنى ئىزدىگەندىم. بىراق، پارتكوم ئىشخانىسىنىڭ كاتىپى بولغان بىر يولداش ئىبراھىمنىڭ تۆۋەنگە كېتىپ قالغانلىقىنى، ئەھۋال بولسا ئىدارە ئىشلىرىغا رىياسەتچىلىك قىلىۋاتقان مۇئاۋىن شۇجىغا ئېيتىسمۇ بولىدىغانلىقىنى سۆزلەپ، مېنى مۇئاۋىن شۇجىنىڭ ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى.

بۇ كىشى يېشى ۋە چىرايىغا قارىغاندا خېلىلا كونا كادىر دەك كۆرۈنەتتى. چاچلىرىغا تولۇق ئاق كىرگەن، پېشانە، كۆز چۆرىلىرى ۋە جاۋغىيىغا تىلىم-تىلىم قورۇق كىرگەن، بەدىنى ئالدىغا ئۇكچە-يىپرەك تۇراتتى. ئۇ ھارغىن، خىيالچان كۆرۈنەتتى. يېشىنىمۇ 50 نىڭ ئۈستىدە دەپ پەرەز قىلىش مۇمكىن ئىدى. كاتىپ مېنىڭ ئىسمىمنى، ئىبراھىم ئاكىنى ئىزدەپ تاپالمىغانلىقىمنى، شۇڭا ئۇنىڭ ئورنىدا كۆرۈشۈشكە باشلاپ كەلگەنلىكىنى ئېيتقىنىدا، بۇ مۇئاۋىن

شۇجى قاپىقنى تەستە كۆتۈروپ ماڭا قولىنى ئۇزاتتى. مەن ئۇنىڭ باشمالتىقى يوق قولىنى يېنىككىنە سىقىپ تۇرۇپ قالدىم.

— ئولتۇرۇڭ، نېمە گەپىڭىز بولسا تارتىنماي سۆزلەۋېرىڭ، — دېدى ئۇ سىچۈەن تەلەپپۇزىنى ئارىلاشتۇرۇپ سۆزلەپ، — تەرجىمانسىز سۆزلەپ، ئاڭلىيالامسىز؟

— سۆزلەپ، ئاڭلىيالايمەن، — دېدىم مەن ئولتۇرۇۋېتىپ.

— ناھايىتى ياخشى، — ئۇ ماقۇللاپ كۈلۈمسىرەپ قويدى. كۈلۈمسىرىگەندە، قورۇقلىرى بىر-بىرىگە تۇتىشىپ تېخىمۇ چوڭقۇرلىشىپ كەتتى

پارتكوم ئىشخانىسىنىڭ كاتىپى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن مەن سۆزۈمنى باشلىدىم. شۇ بىرنەچچە كۈنلۈك ئەھۋالىمنى، ناھىيىگە كەلگەندىن كېيىن ئۇچرىغان مۇئامىلىلەرنى تەپسىلىيەك سۆزلەپ بەردىم. تەلەپ، ئارزۇلىرىم ۋە ئۆتمۈشۈم توغرىسىدا قىسقا، ئېنىق ئېيتتىم، لېكىن ۋاقىت ئالماسلىق ئۈچۈن ئارتۇقچە ئىزاھات بەرمىدىم.

— پىكىرلىرىڭىز توغرا ئىكەن، كۆز قاراشلىرىڭىزمۇ مۇۋاپىق، ئارزۇيىڭىزمۇ ئومۇمىنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كېلىدۇ، — دەپ قۇۋۋەتلىدى مۇئاۋىن شۇجى مېنىڭ سۆزلىرىمنى باشتىن ئاياغ ئەستايىدىل، دىققەت بىلەن ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، — پارتىيە رەھبەرلىكىدە ئوقۇپسىز، مەكتەپ بەرگەن بىلىمنى، ئۆگەنگەن مەخسۇس كەسپىنى ئۆز جايىدا ئىشلىتىش دېگەن ياخشى نىيەتقۇ؟ سىز شۇنداق ئىشلەۋېرىڭ.

مەن كۈلۈپ تاشلىدىم:

— مەنغۇ شۇنداق ئىشلىمەكچىدىم، بىراق، مېنى ئىشلىگىلى قويمايۋاتامدۇ؟ — دېدىم مەن غەيرەتلىنىپ، — مەن سىزدىن

ئەملي مەدەت بېرىشىڭىزنى ئىلتىماس قىلىپ كەلدىم. توغرىسىنى ئېيتقاندا، ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ ياردەم بېرىشىگە موھتاج بولۇپ كەلدىم.

مۇئاۋىن شۇجى تەئەججۇپلىنىپ:

ــ نېمىشقا ئىشلىگىلى قويمايدىكەن، كىم سىزنى ئىش قىلدۇرماپتۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

مەن دېھقانچىلىق مەيدانىدىن قايتىپ كەلگەندىن بۇيانقى ئەھۋاللارنى يەنە بىر قېتىم قىسقىچە سۆزلەپ، رېھىم جۇيجاڭ بىلەن بولغان مۇناسىۋەت ھەم تالىشىشلارنىڭ ئاساسىي مەزمۇنىنى ئېيتىپ بەردىم. قارىغاندا، ئۇ بايانىن پىكرى بۇ يەردە ئەمەس، مېنىڭ سۆزلىرىمنىڭ ئاساسىي قىسمىغا زەڭ قويمىغاندەك تۇراتتى. ئەمدى بۇ مۇئاۋىن شۇجى سۆزۈمنى بۆلمىدى، مېنى ئۆزەم توختىغىچە سۆز قىلىشقا قويۇپ بەردى. سۆز ئارىلىقىدا بىر قېتىم تاماكىسى ئۆچۈپ قالغىنىمۇ سەزمەي قېلىپ، كېيىن يەنە تۇتاشتۇرۇپ چەكتى. مەن سۆزدىن توختاپ ئۇنىڭدىن جاۋاب كۈتۈپ ئولتۇرۇپ قالغىنىمنى بىلگەندىن كېيىن ئاندىن:

ــ سىز ئىگەللىگەن بىلىمىڭىز ۋە كەسپىي ئىقتىدارىڭىزغا قارىغاندا، سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ئۆلچەش-لايىھىلەش بۆلۈمىگە مۇناسىپ كادىر ئىكەنسىز. ئەھۋال سىز ئىنكاس قىلغاندەكلا بولسا، بۇنى ھەل قىلىش قىيىن ئەمەس، مەن سىز توغرۇلۇق تەشكىلات گۇرۇپپىسى بىلەن، ئاندىن يولداش رېھىم بىلەن سۆزلىشىپ كۆرەي، ــ دەپ ۋەدە بەردى. مەن رەھمەت ئېيتىپ ئورنۇمدىن تۇرغاندا، ئۇ يەنە مۇنۇلارنى قوشۇپ قويدى، ــ بوشاشماي ئىشلەڭ، ئىرادىڭىزدىن يانماڭ. ناھىيىمىزنىڭ سۇ ئىشلىرى ساھەسىدە

قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار شۇ قەدەر كۆپكى، بۇنى سىز تېخى تۆۋەنرەك مۆلچەرلىگەن بولۇشىڭىزمۇ مۇمكىن. بىزگە سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى كېرەك.

مەن خۇشال بولۇپ، ئىلھاملىنىپ چىقىپ كەتتىم، ئىككى-ئۈچ قەدەمنى بىر بېسىپ سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىگە يېتىپ كەلدىم.

لېكىن، رېھىم جۈيجاڭ مېنى ناھايىتى قوپاللىق بىلەن قارشى ئالدى. مېنىڭ ئېھتىرام بىلدۈرۈپ قىلغان سالىمىمغا جاۋاب قايتۇرۇش تۇرسۇن، ئىنتايىن توڭلۇق بىلەن قاپىقىنى تۈرۈپ:

ــ كەل قىزچاق، "موزايىنىڭ يۇگۈرۈشى ساماناللىقچە". سەن مېنىڭ ئۇستۇمدىن ئەرز قىلىپ پارتكومغا بېرىپسەنغۇ شۇ، ــ دېدى تېلېفونىنى كۆرسىتىپ، بۇنىڭدىن مەن پارتكومدىن تېلېفون كەلگەن بولسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلدىم، ــ بىراق، ناھىيىلىك پارتكوم ساڭا كىچىكلىك قىلىدۇ. سەن شىكايەت قىلىپ مەركىزىي كومىتېتقا بارغىن. ئەمما، قايتىپ كېلىدىغان جايىڭ يەنە مۇشۇ ئىدارە، سېنى قانداق ئىشلىتىش مەسىلىسى بەربىر مېنىڭ مۇشۇ ئىشخانامدا بىر تەرەپ قىلىنىدۇ. سەۋەبسىز شۇكى سېنىڭ شىتاتىڭ مۇشۇ ئىدارىدە. تېخىمۇ ئېنىق ئېيتقاندا تەقدىرىڭ مېنىڭ قولۇمدا...

ئۇنىڭ قوپاللىقى ۋە مەسخىرىسى جېنىمغا تەگدى، شۇنداقتىمۇ ئۆزەمنى زوررىغا بېسىپ سىپايىلىق بىلەن:

ــ مەن ئەرز-شىكايەت قىلىپ بارمىدىم جۈيجاڭ، مەن ناھىيىلىك پارتكومغا ئىلتىماس قىلىپ بارغانىدىم، ــ دېدىم.

ــ قانداق قىلىپ بارغان بولساڭ بېرىپسەن، بۇنىسى مەن ئۈچۈن بەربىر. لېكىن، سەن كۆرۈشكەن ئۇ كىشى ناھىيىلىك پارتكومغا ۋەكىللىك قىلالامدىكەن؟ ــ دېدى رېھىم جۈيجاڭ ئاچچىق

بىلەن، ــ سەن شۇنى ئۇقۇپ قالغىنىڭى، ئۇ ناھىيەمىز ئىچىدە ماڭا ئەڭ ياقمايدىغان، ئىش بىلەسلەردىن بىرى...ياپونىغا قارشى ئۇرۇش دەۋرىدە ئەسكەر بولغانلىقى ئۈچۈنلا، شۇ دەسمايىگە تايىنىپ رەھبەرلىك ئورۇندا تۇرۇۋېلىۋاتىدۇ. لېكىن، ئەتە-ئۆگۈن ئۇنىڭ قانداق يوليورۇق بېرىدىغانلىقىنى، سېنى قانداق قوبۇل قىلىدىغانلىقىنى كۆرۈپمۇ قالسەن تېخى...

ــ شۇنداقتىمۇ بۈگۈن تېخى بۈگۈن، ئۇ ھازىر ناھىيىلىك پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى، مەن ئۇنىڭ ئالدىغا "ئەتە-ئۆگۈن" ئەمەس، بۈگۈن باردىم، ــ دېدىم كىنايە بىلەن ئۇنىڭغا دېدىل قاراپ ۋە ئۇرغۇلىرىنى ئېنىق چىقىرىپ قويدۇم، ــ ئۇنى پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ مەسئۇلى كۆرۈپ باردىم...

رېھىم جۈيجاڭ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپ ئۆزىنى تېخىمۇ بېسىۋالالمىدى. ئۇ غەزەپلىنىپ ۋارقىرىدى:

ــ ئەجەب پارتىيە، پارتىيە تەشكىلاتى دەپ سايراپ كەتتىڭا! بۇ سۇ ئىشلار ئىدارىسىدە پارتىيە تەشكىلاتى دېگەن مەن! ئۇنىڭ تېلېفونىدا ئېيتقان قانداقتۇر مەنسىز سۆزلىرىنى يولىيورۇق قاتارىدا كۆرۈپ، ئىككى تىينىغا ئالمىغان بوشاڭ رېھىم بولىدىغان بولسام، جۈيجاڭ بولۇپ بىر ئىدارىنى سورىيالمىغان بولاتتىم. سەن تېخىچە مېنى دەرىجىسى تۆۋەن، مەنسىپى كىچىك، ئاجىز چاغلاپ قالغانىدەك تۇرىسەن.

ــ جۈيجاڭ، سىز...

رېھىم جۈيجاڭ تارتمىسىنى زەرپ بىلەن ئېچىپ بىر ۋاراق ئاق قەغەز ئالدى. تۆش يانچۇقىدىن قەلەمنى چىقىرىپ قەغەزگە ئاچچىق بىلەن توكۇلدىتىپ بىرنەرسىلەرنى يازغاچ خودۇكشىدى.

— مەن تېخى سېنى "ئېغىز يۇگۇرۇكى باشقا، پۇت يۇگۇرۇكى ئاشقا" ئېلىپ باردىغانلىقىنى بىلگىچىلىكى بار دەپ ئويلاپ غەمخورلۇق قىلىپ يۈرگەنىكەنمەن. ئەمدى سېنى ھېچقانداق ئۆلچەش - لايىھىلەش ئىشخانىلىرىغا قوبۇل قىلالمايمەن. سېنى ماڭا تاڭدىغان ئادەملەر ئىدارىنى ئۆزى ئالغاندا ئاندىن شۇنداق تەقسىم قىلىۋالار. پۈتۈكنى تەقماي تۇرۇپ ئۇستۇمدىن شىكايەت قىلغىلى تۇرساڭ، كېيىن بېشىمغا چىقىدىغان ئوخشايسەن. تۈت، بۇ قەغەزنى ئىدارە كادىرلار بۆلۈمىگە ئەپچىق. مەندىن كۆرمە، ئۆزەكنىڭ شورى...

مەن ئۇنىڭ قەغەزگە نېمىلەرنى يازغىنىغىمۇ قارىمىدىم، مېنى ئىدارىگە ئالماي قايتۇرۇۋەتسە كېرەك، دەپ ئويلىغانىدىم، كۆكلۈمدە تېخى قايتىپ كەتسەممۇ كېتەيا، بۇ رېھىم جۇيجاڭ هامان مېنى ئىشلەتمەيدۇ، دەپ ئويلاشقا ئۇلگۈرگەنىدىم.

ئىشكىنىڭ ئۈستىدىكى كىچىك تاختايغا يېزىلىغان خەتكە قاراپ كادىرلار بۆلۈمىگە كىرگىنىمدە، بىر خەنزۇ ئايال ۋە بىر ئۇيغۇر ئەر كىشى ئولتۇراتتى. بۇ بىرنەچچە كۈندىن بۇيانقى گەپ - سۆزلەر- دىن ئۇلار مېنىڭ كىم ئىكەنلىكىمنى بىلىپ بولغان بولسا كېرەك، ئىشكىتىن كىرە - كىرمەي خەنزۇ ئايال:

— كىملىك گۇلئايىم، قايسى بۆلۈمگە تەقسىم قىلدى؟ — دەپ سورىدى.

مەن ھېچنېمە دەپ جاۋاب بەرمەي، رېھىم جۇيجاڭ بەرگەن قەغەزنى تەڭلىدىم. خەنزۇ ئايال ئۇيغۇرچە خەتلەرگە سەپىلا بىر قاراپ ئۈدۈلدا ئولتۇرغان ئەر كىشىگە ئۇزاتتى. ئۇ خەتنى ئوقۇپ ماڭا بىر قارىدى - دە، خەنزۇ ئايالغا:

— يەتتىنچى گۇڭشىغا سۇ ئىشلىرى گەنسىنى قىلىپ

ئەۋەتىلىپتۇ، ــ دېدى.

ئايال ھەيران قالغىنىنى يوشۇرماي سەل جىم تۇلتۇردى، ئاندىن تارتمىسىدىن ئىش قەغىزى ئېلىپ تونۇشتۇرۇش يېزىۋاتقاچ:

ــ مەخسۇس كەسىپ ئۆگەنگەن ئالىي مەكتەپ ئوقۇغۇچىسىنى گۈڭشېغا سۇ ئىشلىرى گەنسىسى قىلىش غەلىتە ئىشقۇ؟ ــ دېدى بېشىنى چايقاپ، ــ ھازىرغا قەدەر سۇ ئىشلىرىنى باشقۇرىدىغان كادىرلارنى گۈڭشېلار ئۆزى ھەل قىلىپ كېلىۋاتقىنىنى جۇيجاڭ بىلمەمدىكىنا؟

ــ گۆھەر ياتىدۇ سايىدا، تونۇمىساڭ نېمە پايدا؟ گۇلنايىم جۇيجاڭنىڭ غەرىزىگە ماسلىشالمىدى بولغاي، ــ دېدى ئەركىش.

مەن گۈڭشېغا سۇ ئىشلىرى گەنسىسى قىلىپ ئەۋەتىلىۋاتقان-لىقىمنى بىلىپ ھاڭ-تاڭ بولۇپ قالدىم. ئارزۇ-ئۇمىدلىرىمنىڭ، نەچچە كۈندىن بۇيانقى كۈتكەنلىرىمنىڭ سوپۇن كۆپۈكىدەك بىرپەستىلا غايىب بولغانلىقىغا كۆزۈم يەتتى. شۇ پەيتتە كۆز ياشلىرىمنىڭ بۇرنۇمنىڭ ئىچىنى ئېچىشتۇرۇۋاتقانلىقىنىمۇ سېزىپ تۇراتتىم، ئاخىر خەنزۇ ئايالغا:

ــ بولدى، گۈڭشېغا ئالاقە يازماڭ. مەن بېرىپ ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت تەشكىلات گۇرۇپپىسى بىلەن كۆرۈشۈپ باقاي، دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىپ كەتكىنىم ياخشىراقتەك قىلىدۇ، ــ دېدىم.

خەنزۇ ئايال خەت يېزىشنى توختاتتى، قەلىمىنى قەغەزدىن كۆتۈرۈپ مېنىڭ چىرايىمغا قاراپ قالدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشى ئالدىدا، مەن ئىزا تارتىدىغان ئىش قىلىپ قويغانىدەك، ئۇنىڭ نەزىرىدىن ئۆزەمنى قاچۇرۇش ئۈچۈن دېرىزىدىن سىرتقا

قارىۋالدىم.

ــ دېھقانچىلىق مەيدانىدىن يۆتكىلىپ كېلىپ يەنە دېھقانچىلىق مەيدانغا كېتەمسىز؟ ــ سوردى خەنزۇ ئايال ھېسداشلىق ئاھانى بىلەن.

ــ مەن ئۇ يەردە چېنىقىپ بولغان بولسام ئەمدى ئوز كەسپىم بويىچە پايدىلىقراق ئىش قىلىپ بېرەلەيمەن دەپ ئويلىغان ئىكەنمەن، ــ دېدىم ئەلەم قىلغانلىقىنى بىلدۈرۈپ، ــ لېكىن يەنە گۈزىشىغا بارسام ئۇ يەردە قانچىلىك پايدام تېگەر؟ ياخشىسى، مەيدانغا كېتىپ قالاي. مېنىڭ ئۇ يەردە تۇتقان ئۆيۈم، ئېرىم ھەم بالىلىرىم قالغانىدى...

ئايال ماڭا نېمە دەپ جاۋاب بېرىشنى بىلەلمىگەندەك تېڭىرقاپ ئولتۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇدۇلىدا ئولتۇرغان ئەر كىشى بېشىنى كۆتۈرۈپ:

ــ ئۇنداق قىلماڭ گۈلئايىم، كەلگەنكەنسىز، ئەمدى قايتىپ كەتمەڭ. قايتىپ كەتسىڭىز بەزىلەرگە چوڭ باھانە بولۇپ بېرىسىز، ــ دېدى ۋە بىر تال تاماكا تۇتاشتۇرۇپ راسا چىڭقىلىپ شوراۋالدى، ــ "زىيالىي ياشلارنى بىز ئورۇنلاشتۇرالمايمىز. ئورۇنلاشتۇرساق تەقسىماتقا بويسۇنمىدى، مانا مەسىلەن، گۈلئايىم..." دېيىشىدۇ.

ــ مۇشۇمۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بولامدۇ؟ ــ دېدىم مەن ئاچچىقلاپ، گويا مېنى شۇنداق ئورۇنلاشتۇرغانلار ئىشخانىدا ئولتۇرغان مۇشۇ ئىككىلەندەك سەل چەكچىيىپمۇ ئالدىم، ــ بۇ گۈزىشې ئۆچۈن بىر يۈكنى ئوشۇق ئارتىپ قويۇش بولىدۇ، مەن ئۇ يەردە ئۆز كەسپىم بىلەن قانداق شۇغۇللىنالايمەن؟

ئەر كىشى سەل تۇرۇۋېلىپ:

ـ مېنىڭچە گۈڭشىغا بېرىڭ. سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياخشىلاش، تەرتىپكە سېلىشتا ئۇلارغا پايدىڭىز تېگىشى مۇمكىن. چوڭ كۆلەملىك ئىنشائاتلار بولمسا، كىچىكرەكلىرىنى قىلغاچ تۇرارسىز، نەتىجىڭىز ياخشى بولسا باشقا گۈڭشىلارغىمۇ ئۆلگە بولىسىز، باشقا كەسىپداش-لىرىڭىزغىمۇ يول ئېچىپ بېرەلەيسىز، ـ دېدى ۋە مېنىڭ جىم بولۇپ قالغانلىقىمنى كۆرۈپ داۋاملاشتۇردى، ـ مۇنداق دېگىنىمده، پايدا-لىق بىر ئىمكانىيەتنىمۇ كۆزده تۇتۇۋاتىمەن. گۈڭشىلار ئۆز مەبلە-غىنى ئۆزى بىر تەرەپ قىلىشقا هوقۇقلۇق. پۈتۈنلەي ناھىيىگە تايىنىۋالمايدۇ...

ئۇ يەنە بىرنەرسىلەرنى دېمەكچى بولغانىدەك بولسىمۇ، لېكىن داۋاملاشتۇرۇشنى خالىمىغانىدەك بىر هالەتنى ئېپادە قىلىپ جىم بولۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ سۆزىنىڭ ئېيتمىغان تەرىپىنى مۇنداق چۈشەندىم: "ياخشىراق لايىهە ئىشلىسىڭىز گۈڭشېنىڭ سۇ ئىنشائاتىنى ياخشىلاش ئىمكانىيىتى بار. دېھقانچىلىق مەيدانىدا مەبلەغ تەرەپتىن بۇنداق قىلىش ئىمكانىيىتى بولمايدۇ...."

شۇ ئاردا خەنزۇ ئايالمۇ:

ـ بېرىڭ سۆزلىم، گۈڭشېدىمۇ سىز ئۆز كەسپىڭىز بىلەن شۇغۇل-لىنالايسىز. يەنە كېلىپ سىز بارماقچى بولغان يەتتىنچى گۈڭشې سۇ مەسىلىسى ئېغىر بىر جاي. ئۇلارنىڭ بىزگە ياردەم بېرىشىنى تەلەپ قىلىپ يازغان بىرنەچچە قېتىملىق دوكلاتىمۇ بار. سىز بارسە-ڭىز، بىلىمىڭىزنى ئەمەلىيەتتە سىنايدىغان مۇھىتقا بارىسىز. لايىهە-لىرىڭىز بۇ يەرگە كېلىپ قالسا، ئۇنى چۈشىنىدىغان، "هە-هۇ" دېيىشىپ بېرىدىغان يولداشلىرىمىز ئاز ئەمەس. سىزنىڭ نەتىجە-ڭىز ئىدارىمىزنىڭ نامى ئۈچۈنمۇ بىر شەرەپ بولۇپ قالغۇسى.

هەممىز خەلقنىڭ كادىرىغۇ، بىرەر باشلىقىنىڭ ئارزۇسىنىڭ مېۋىسى ئەمەسمۇ بىز؟

مەن ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىن يەنە كۈچ ئالغاندەك بولۇپ قالدىم. بولۇپمۇ گۈڭشېلاردا سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياخشىلاش ئىمكانىيىتى بارلىقى مېنى خېلىلا روھلاندۇرۇپ قويدى. مېنىڭ پوزىتسىيە بىلدۈرۈپ بىرنەرسە دېيىشمنى كۈتۈپ ئولتۇرغان خەنزۇ ئايالغا:

ــ مەيلى، ئالاقە يېزىڭىرىڭ، بارساممۇ باراي، ــ دېدىم.

ئايال يېزىشقا باشلىدى. ئەر كىشى:

ــ دادىل ئىشلىسىڭىز، گۈڭشېلىرىمىز سىزدىن ئەمەلىي نەپ كۆرسە، قىلماقچى بولغان سۇ قۇرۇلۇشلىرىڭىزغا مەبلىغى بولسا مەبلەغ، بولماي قالسا جېنىنىمۇ پىدا قىلىشقا تەييار تۇرىدۇ، ــ دەپ روھمنى تېخىمۇ كۆتۈرۈپ قويدى.

مەن ئاشۇنداق جان پىداكارلىقىنىڭ نۇرغۇن مىساللىرىنى ئەمەلىيەتتىمۇ كۆپ كۆرگەنلىكىمدىن، بۇ توغرىدا ئارتۇقچە ئىزاھاتسىزمۇ چۈشىنەتتىم. ئۇنىڭ ماڭا ئىلھاملاندۇرۇپ ئېيتقان سۆزلىرىدىكى مەنىدىن نىيىتىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇراتتىم. خەنزۇ ئايال ئالاقىنى يېزىپ بولۇپ تامغا باستى، ئاندىن ھۈرمەت بىلەن ئىككى قوللاپ ماڭا تەڭلىدى. مەن ھەر ئىككىسىگە رەھمەت ئېيتىپ خوشلاشتىم. ئىشىكتىن چىقىشمغىلا ئىشخانىدا قالغان ئىككىيلەنىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ قالدىم. ئەر كىشى:

ــ بىزنىڭ بۇ رېھىم جۈيجاڭ ئۇچۇن پۈتۈن ناھىيىنى سۇ بېسىپ كەتسىمۇ، ياكى سۇسىزلىقتىن قۇرۇپ كەتسىمۇ پەرقى يوق. ئۇنىڭ ئويلايدىغىنى سۇ ئەمەس، ــ دېدى.

خەنزۇ ئايال جاۋابەن:

ـ شۇنداق بولمسا، بىر ئوبدان مۇتەخەسسىنى ئىزدارىدىن چەتلىتىپ يۈرەرمىدى؟ رېھىم جۈيجاڭ يۇقىرى ئەمەلنىڭ دەردىدىن ئەقلىدىن ئاداشمىسلا بولاتتىغۇ؟ ـ دېدى.

ئەر كىشى كۈلدى:

ـ لېكىن بۇ كىشى خىزمەتنى يۇقىرىغا ئەمەس، ئويمانغا سۆرەيدىكەن، قابىلىيەتسىزلىكى تايىنىپ ئەمەس، پىلان سوقۇش بىلەن ئەمەل ئالمەن دەپ قاچانغىچە ھاسراپ ـ تېلىقىپ يۈرىدىكىن؟

مەن ئىشخانىنىڭ ئىشىكىدىن ئىختىيارسىز "ئۇھ" تارتقىنىمچە نېرى كەتتىم. قايتىش ئۈچۈن دەرۋازا تەرەپكە قاراپ كېتىۋاتقىنىمدا، نەگىدۇ چىقىپ كېتىۋاتقان رېھىم جۈيجاڭ بىلەن دوقۇرۇشۇپ قالدىم. ئۇ مېنى كۆردى، لېكىن قاراشنىمۇ خالىمايلا، يانچۇقىدىن بىرنەرسە ئاختۇرغان بولۇپ تەتۈر ئۆرۈلۈۋالدى. ماڭا ئۇنىڭ بىلەن ھېچ بولمىغاندا ئادىمىگەرچىلىك ئۈچۈن بولسىمۇ خوشلىشىۋېلىش نېسىپ بولمىدى. رەيھاننىسا ئىشىكىنى ئېچىپ چىقىپ يان ياغاچقا يۆلىنىپ قاراپ تۇردى. ئۇنىڭ تۇرقى، كۆز قاراشلىرى ۋە چىرايىدىن ھېچنېمىگە ئەرزىمەيدىغان تەنتەنىگە تەييارلىنىش بەلگىلىرى چىقىپ تۇرغانلىقتىن، مەنمۇ ئۇنى كۆرمەسكە سېلىپ ئۈدۈل دەرۋازىدىن چىقىپ كەتتىم.

نەچچە كۈندىن بېرى يېتىۋاتقان ياتىغىمغا قايتقاندىن كېيىنلا ئالاقە قەغىزىنى ئوقۇپ باقتىم. ئۇنىڭدا، مېنىڭ شتاتىم ناھىيىلىك سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىدە بولىدىغانلىقى، ماڭاشىمنىمۇ مۇشۇ ئىدارىدىن بېرىدىغانلىقى، ئۆزەمنىڭ بولسا مەن بارماقچى بولغان يەتتىنچى گۈزىشىدا ئىدارە چاقىرتقىچە سۇ ئىشلىرى كادىرى بولۇپ ئىشلەيدىغانلىغىم يېزىلغانىدى.

نېمىلا بولمىسۇن ئىچىم ئېچىشتى. مەن ئەلەمگە چىداپ، مېنى يوقلاپ ھەم ئىشلىرىمنىڭ قانداق بولغانلىقىنى ئۇقۇشۇپ باقماقچى بولۇپ كىرگەن قاراۋۇل بوۋاي ياسىن ئاكىدىن يەتتىنچى گۇڭشېغا بارىدۇ. خان يول، قانچىلىك ۋاقىتتا بارغىلى بولىدىغانلىقى قاتارلىق ئىشلارنى سۇرۇشتۇردۇم. ياسىن ئاكا مېنىڭ كەيپىياتىمدىن ئۆزىچە بىرنەرسە-لەرنى خۇلاسىلىدى بولغاي، بىرھازاغىچە ئۇنىڭچىقماي بېشىنى ئىڭاكلىتىپ، ئاقارغان ساقلىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ ئولتۇرۇپ، سوئاللىرىمغىلا جاۋاب بەردى، ئۆزى ھېچ نەرسە دېمىدى. كېيىن ئاق يول تىلەپ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتى.

مەن كىشىلەردە بولىدىغان تەبىئىي خۇسۇسىيەت بويىچە توساتتىن موڭلىنىپ قالدىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە يالغۇزلۇق ئەمدى ماڭا ھەمراھ بولۇپ خېلى ئۇزۇنغىچە يېنىمدا قالىدىغانلىقى يادىمغا كەلگەن-دە، مۇنداق مۇڭلىنىش ھەسىلەپ ئېشىپ باراتتى. مەن ئەمدى ناھىيىدىن يىراق، دېھقانچىلىق مەيدانىدا قالغان ئۆيۈم، بالىلىرىم، ئېرىمدىن تېخىمۇ يىراق بولغان، ماڭا شارائىتى، كىشىلىرىمۇ پۈتۈن-لەي ناتونۇش بولغان بىر جايغا كېتىۋاتقانلىقىمنى چۈشىنىپ تۇراتتىم.

بۇگۈن ئەتىگەندە تۇرۇپ ئېرىم ھاشىمغا خەت يازدىم. ئۇنىڭدا، تەقسىماتقا ئاساسەن يەتتىنچى گۇڭشېغا سۇ ئىشلىرى كادىرى قىلىپ تەينىلەنگىنىمنى، دېھقانچىلىق مەيدانىغا قايتىپ بېرىپ خوشلىشىشقا ئىمكانىيەت بولمىغىنىنى ئېيتىپ، بالىلارغا ياخشىراق قاراشنى تاپىلاپ، قايتا ئوقۇپمۇ باقماي، كونۇبىرتكە سالدىم-دە، ياسىن ئاكىنىڭ مەيدانغا قايتىدىغانلاردىن بىرىگە بېرىپ قويۇشىنى ئۆتۈنۈپ يولغا چىقتىم. ياسىن ئاكا ماڭا كۈتۈپ تۇرۇشنى، ئۇ تراكتور ياكى ھارۋا ئۇقۇشۇپ بېقىشنى ئېيتقان بولسىمۇ، نېمىشقىدۇ، بۇ يەردىن شۇ منۇت-

نىڭ ئۆزىدە كەتمىسەم بولمايدىغانىدەك بىر ھېسسىيات ۋۇجۇدۇمنى چۈلغۇالغاندى. شۇڭا، بۇۋايغا رەھمەت ئېيتىپ پىيادە چىقىپ كەتتىم. ياسىن ئاكا بىرنەرسىلىرىمنى يىغىشتۇرۇشۇپ بەردى، دەرۋا- زىنىڭ ئالدىغىچە ئۇزىتىپ چىقىپ بېشىنى چايقىغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

2

يول بۇرۇلۇپ دەريانىڭ قىرغىقىنى بويلاپ كېتەتتى. مەن دەريا- غا قاراپ تۇرۇپ قالدىم. سۇنىڭ بويى سالقىن ئىدى. شۇ چاغدا مەن بىردىن ھېرىپ- چارچاپ كەتكەنلىكىمنى ھېس قىلدىم. قىرغاق بويىدا قۇرۇپ قالغان قويۇق چىملار بار ئىدى، ئۇ دەسسەلمىگەن ياكى مال- ئۇلاغ يېمىگەنلىكتىن، رەڭگىنىڭ سارغىيىپ كەتكەنلىكىنى دېمىسە ئۇنۇپ چىقىقان چاغدىكىدەك بەرگلىرى تىككىدە تۇراتتى. مەن ئۆشنەمدىكى شىكلىيىمنى قويۇپ، سومكىلىرىمنى بىر- بىرىگە يۆلەپ قويدۇم- دە، ئۆزەم چىمىنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپ، تېلىپ ئاغرىۋاتقان پۇتۇمنى ئۇزۇن سۇنۇپ ئارام ئالدىم. سومكىدىن نېنىمنى چىقىرىپ ئېقىۋاتقان سۇزۇك دەريا سۈيىگە تەگكۈزۈپ يۇمشىتىپ يېيىشكە كىرىشتىم.

دەريادا سۇ ئانچە كۆپ ئەمەس، شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، ئۇ ئاستا، بىر خىل ئاقاتتى. دەريا كەڭ بولسىمۇ ئانچە چوڭقۇر بولمىغانلىقتىن، قىرغاقتا يېقىن جايلىرىدىكى ئېقىنىنىڭ ئاستىدىكى يەرنى كۆرگىلى بولاتتى. سۇ ئاستىدىكى ئۇششاق تاشلار كۆپ بولغانلىقىدىن سۇ شۇ تاشلارنىمۇ بىللە ئېقىتىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

مەن نانىدىن بىر- ئىككى چىشلەپ، ئۇچۇمۇمدا سۇدىن ئىچىپ

خېلى ۋاقىتقىچە ئالدىرىماي غىزالىنىپ ئاندىن ئورنۇمدىن تۇردۇم-
دە، سومكىدىن لۈڭگە ئالدىم ۋە يۇيۇۋالاي دەپ ئېگىش-
تىم. دەل شۇ چاغدا كەينى تەرىپىدىن شەپە ئاڭلاندى. بۇرۇلۇپ
قاراپ، يالغۇز ئات قوشۇلغان هارۋىنىڭ يولدىن چىقىپ ئۇدۇللاپ
دەريانا قاراپ كېلىۋاتقىنىنى كۆردۇم. "كېچىك بولسا كېرەك"،
دېگەنلەرنى خىيالىمغا كەلتۈردۇم، ئەمما مەن كۆرەلەيدىغان ئەتراپتا
دەريادىن ئۆتكەن ئۇلاغ ياكى هارۋا چاقلىرىنىڭ ئىزى كۆرۈن-
مەيتتى. شۇ ئارىدا هارۋىغا قوشۇلغان قوۋۇرغىلىرى تېرىسىدىن
تېشىپ چىقىپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنمەيدىغان ئورۇق ئات دەريا لېۋىگە
كېلىپ سۇ ئىچىشكە باشلىدى. بۇ ئاتنىڭ ئەپتىگە قاراپ ئۇنىڭ
ئاشۇ چوڭ هارۋا بىلەن ئۇستىدىكى ئىككى كىشىنى سۆرەپ كەلگە-
نىگە كىشىنىڭ زادىلا ئىشەنگۈسى كەلمەيتتى.

هارۋىدا ئولتۇرغانلارنىڭ بىرى 25 ياشلاردىكى، ئەتلىك، قارام-
تۇل يىگىت ئىدى. ئۇنىڭ ساقال-بۇرۇتلىرى يۈمران مايسىدەك
ئۆسكەن، ئەمما، يىگىت نېمىشقىدۇ ساقلىنى قىردۇرمىغانىدى.
لېكىن بۇ يىگىتنىڭ كۆزلىرىدىن خۇش چاقچاق، هەييارلىق ئۇچقۇن-
لىرى چاقناپ تۇراتتى. ئۇ يىگىت هارۋا هەيدىگەنلىكىنى شەرەپ
هېس قىلسا كېرەك، قەددىنى كېرىپ، كۆكرىكىنى كۆتۈرۈپ، قامچە-
سىنى زۆرۈرىيىتى بولمىسىمۇ سلكىپ-سلكىپ قويياتتى. ئۇنىڭ
يېنىدا ئولتۇرغان ئىككىنچىسى 45 ياشلاردىن هالقىغان، كەڭ
كۆكسى، قاۋۇل بەدىنى بىلەن هارۋىكەش يىگىتتەك ئىككى چىقدە-
غان تەمبەل بىر ئادەم ئىدى. ئۇنىڭ سەپرىگە مايىل قىزغۇچ بۇرۇتى
زىناقلىرىدىن ئۆتۈپ تۇراتتى، ئەمما بۇ كىشى ساقلىنى پاكىز قىر-
دۇرغان، پېشانىسىدىن قۇيۇلۇۋاتقان تەر دانچىلىرى ئۇنى هازىرلا

كۈچ تەلەپ قىلىدىغان ئىش قىلغانىدەك كۆرسىتەتتى. بۇ كىشى چىبەرقۇتتا تاشلىغان تۈمۈقنى ئېلىپ، ئۇنىڭ جىيەكلىرىدىن تۆتقان پېتى تۈپسىنى قېقىپ قويۇپ، يەنە بېشىغا كىيۋالدى ۋە شۇ چاغدا ئۇلارغا قىزىقىپ قاراپ تۇرغان مېنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ ھېچ تارتىنماي، كونا تونۇشلىرىغا سۆزلىگەندەك، جاراڭلىق ئاۋازى بىلەن:

— ھە، خانىم قىز، ئىسقىڭىز ئېشىپ سوغۇق سۇنىڭ بويىنى ماكان قىلاي دېدىڭىزمۇ، نېمە؟ ياكى بىر تەرەپلەرگە سەپەر قىلىپ قالدىڭىزمۇ؟ — دەپ سورىدى.

ئۇنىڭ ئاۋازىدا چاقچاق قىلغانلىق ئۇرغۇسى بولسىمۇ، سەمىمىلىكى چېقىپ تۇراتتى. ئۇ گېپىنى باشلىغاندىلا ھارۋىنىڭ شوتىسىغا پۈتىنى ئېلىۋالغان ھارۋىكەش يىگىت قايرىلىپ بويىنىنى سوزۇپ مەن تەرەپكە قارىدى ۋە مېنىڭ نېمە دەيدىغىنىمنى كۈتۈپ ھېجىيىپ تۇردى.

— يەتتىنچى گۈڭشېغا كېتىۋاتىمەن، — دېدىم مەن تۈپتۈزلا جاۋاب بېرىپ.

— يەتتىنچى گۈڭشېغا؟ — تەكرارلاپ سورىدى چوڭ ياشتىكى كىشى سەل ھەيران قالغاندەك بولۇپ، — بىزمۇ يەتتىنچى گۈڭشېدىن بولىمىز، نېمىشقا بۇرۇن سىزنى كۆرمىگەن بولغىيتتۇق؟

مەن يەتتىنچى گۈڭشېغا بارىدىغان ھەمراھقا يولۇققانلىقىم ئۈچۈن خۇشال بولدۇم. قەددىمنى رۇسلاپ كۆتۈرۈلدىم. كۆڭلۈمدە بولسا "ھەر ھالدا قانداق باردۇ، قايسى يول بېقىن"، دەپ باشقىلاردىن سوراپ يۈرمەيدىغان بولدۇم، دەپ ئويلىغىنىمچە ئۇنىڭ سوئالىغا جاۋاب بەردىم:

— مەن يەتتىنچى گۈڭشېغا ئەمدى كېتىۋاتىمەن تاغا، بۇرۇن

كۆرمىگىنىگىز توغرا.

هارۇندىكى ئىككىيلەن مېنىڭ شىگلى، سومكىلىرىمغا سەپسالدى. چوڭ ياشتىكى كىشى يەنە:

ــ قارىغاندا، سىز كۆچۈپ بارىدىغاندەكلا تۇرامسىز نېمە؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ شۇنداق، مەن كۆچۈپ كېتىۋاتىمەن، ــ دېدىم مەنمۇ جانلىنىپ.

شۇ ئەسنادا ئورۇق ئات سۇغا تويدى بولغاي، ئېقىندىن بېشىنى كۆتۈرۈپ پۇشقۇرۇپ قويدى. ئۇنىڭ جاۋغايلىرىدىن ئاققان سۇ دەريا‌غا تۆكۈلەتتى: ئات تۆت تەرەپكە بىر قارىۋېتىپ سىلكىنىپ قويۇپ پۇشقۇرۇۋەتتى. هارۇنكەش يىگىت چۈلۈۋۈرنى ئېرىنچەكلىك بىلەن ئىككى قوللاپ سىلكىپ خۇش ياقمىغاندەك "چۇھ، پاڭقاي"، دېدى ۋە ماڭا ئاڭلانغۇدەك ئاۋاز بىلەن يېنىدىكى چوڭ ياشلىق كىشىگە:

ــ كەتتۇق شۇجى، "يولدا قوشۇلغان هەمراھ ئەمەس" دەپتە-كەن، ئەپتىدىن زىيالىيلار تاپىپسىدىنىدەك كۆرۈنىدۇ، ــ دېدى ۋە ئۆزىگە سۆزلىگەندەك قوشۇپ قويدى، ــ ئۇلار بىلەن سۆزلەشكىلى تۇرساق گەپ تۇگمەيدۇ، كۈن تۇگەپ كېتىدۇ. ئۇلار بىر ۋالاقلىغىلى تۇرسا توختاتقىلى بولامدىغان؟

ــ توختاپتۇر ئابلەت، ــ دېدى شۇجى دېيىلگەن كىشى ئابلەت پۇلاڭشتۇاتقان قامچىنىڭ سېپىدىن تۇتۇۋېلىپ ۋە ئاندىن ماڭا بۇرۇ-لۇپ قارىدى، ــ سىگىلىم، خالىسىڭىز بىزگە هەمراھ بولۇڭ، بىلله كېتىمىز. مۇشۇنداق ماڭساق يول يېقىن، گۇڭشىغا بىردەمدىلا بارغىلى بولىدۇ.

ئۇ گېپى ئاخىرلىقىدا يېقىن يول بىلەن بارغىلى بولىدىغانلىقىنى

چۈشەندۈرمەكچى بولغاندەك ماڭا مەلۇم بولمىغان بىر تەرەپنى ئىشا-رەت قىلىپ قويدى.

قاراۋۇل بوۋاي ياسىن ئاكا ناھىيە بازىرىدا ماڭا ئېيتىپ بەرگەن يول دەريانىڭ كۆۋرۈكىدىن ئۆتىدۇ دېيىلگەنىدى. بۇ كۆۋرۈك قەيەردە، يەنە قانچىلىك مېڭىش كېرەك، بۇنى مەن بىلمەيتتىم. شۇڭا ھارۋىدا ئولتۇرغانلارغا ھەمراھ بولۇپ يېقىنراق يول بىلەن تېزرەك يېتىپ بارماقچى بولدۇم، ئۇنىڭ ئۈستىگە ھېرىپ قالغانلىقىمدىن ھارۋىكەش يىگىت ئابلەتنىڭ يامان ئالغىنىغا قارىماي شۇجى دېيىلگەن چوڭ ياشتىكى كىشىنىڭ تەكلىپىدىن پايدىلىنىش قارارىغا كېلىپ دەرھال سومكىلىرىمنى كۆتۈردۈم.

— رەھمەت سىلەرگە يولداشلار، — دېدىم مەن شىڭلىيىمنى ئەكىلىپ ھارۋىغا تاشلىغاچ.

— رەھمەت دېگەننى بارىدىغان يەرگە بېرىۋېلىپ، ھارۋىدىن چۈشكەن چاغدا ئېيتسا يارىشملىق بولىدۇ، — شۇجى كۈلۈپ قويدى ھەم قولۇمدىن تارتىپ ھارۋىغا چىقىشىمغا ياردەملەشتى.

مەن ھارۋا ئۈستىدىكى بوش قاپلارنىڭ ئۈستىگە ئولتۇرۇپ، ھارۋىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلەپ قويۇلغان شىڭلىيىمغا يۆلەندىم. ھارۋىكەش يىگىت ماڭا قىزىقسىنىپمۇ ياكى باشقىچە بىر مەنە بىلەنمۇ، ئىشقىلىپ قادىلىپ بىر قارىۋالغاندىن كېيىن ، قامچىسىنى سىلكىپ ئاتنى توپتوغرا دەريا‌غا قاراپ ھەيدىگىنىچە "چۇھ، پاڭقاي" دېدى.

ھارۋا دەريا‌غا كىردى. سۇغا ئوقلىرىغىچىلا چۆككەن چاق ئانچە راۋان پىرقىرىمسىمۇ، بىز ئاستا-ئاستا دەريادىن ئۆتىمەكتە ئىدۇق. چاقلار ئايلىنىشىدا مەرۋايىتتەك ئۇششاق سۇ تامچىلىرىنى چاچرىتىپ تاكى ھارۋىنىڭ يان ياغىچىغىچە سېپىپ تۇراتتى.

— شۇنداق قىلىپ يەتتىنچى گۈڭشىغا كۆچۈپ كېتىۋاتىمەن، دەڭ؟ — دەپ سورىدى شۇجى ماڭا يېنى بىلەن بۇرۇلۇپ، گېپىنىڭ ئورامىغا قارىغاندا ئۇنىڭ سۆھبەتلىشىپ ماڭغۇسى بارىدەك، گەپ تەشمەكچى ئىدى.

مەن ھارۋىكەش يىگىتنىڭ بىز مېڭىش ئالدىدا ئېيتقان "بىر ۋالاقلىغلى تۇرسا توختاتقىلى بولامدىغان" دېگەن تەنىلىك سۆزلىرىنى يادىمغا ئېلىپ ئارتۇقچە سۆزلىمەيلا ئۇنىڭ سوئالىغا قىسقىچە قىلىپ، "ھەئە"، دەپلا جاۋاب بېرىپ تۇگەتتىم. بىراق، ئۇ مېنىڭ بۇ قىسقا جاۋابىمغا قانائەت قىلماي كوچىلاپ سوراشنى داۋام قىلدى:

— بىزنىڭ گۈڭشېمىزغا خىزمەت بىلەن كەلگەنسىدەك تۇرامسىز، نېمە؟

— ھەئە.

— مەخسۇس كادىر بولۇپمۇ؟

— ھەئە.

— بۇرۇن چېنىقىپ بولغانمىدىڭىز؟

— ھەئە.

— بۇنداق قىلسىڭىز ھارۋىدىن چۈشۈڭ، — دېدى شۇجى كۈلۈپ بېشىنى چايقاپ، — سىز "ھەئە"دىن باشقىسىنى بىلمەيدىكەنسىز. بۇ ئەھۋالىڭىز بىلەن گۈڭشېمىزغا كەلگىنىڭىز بىلەنمۇ چىقىشالمايدىغانىدەك تۇرىسىز.

مەن نېمە دەپ سۆز قايتۇرۇشنى ئويلاۋاتقىنىمدا ھارۋىكەش يىگىت ئابلەتنىڭ ئاۋازى ئاڭلاشتى:

— ئەمدى ھارۋىدىن چۈشەي دېسەمۇ ئىمكانىيەت قالمىدى. تۆت ئەتراپىمىزنىڭ ھەممىسى سۇ!

ــ سېنىڭ ئالتىنچى ئايدا مۇز قاتۇرىدىغان بۇ قوپال مەجەزىڭنى قانداق قىلىسەن؟ ــ دېدى شۇڭا رەنجىگىنى يوشۇرۇپ ماي، ــ مەن بىرقەت ئارىمىزدىكى تارتىشىش كۆتۈرۈلۈپ كەتسۇن دەپ چاقچاق قىلىۋاتىمەن. سەن ئارىلاشمايلا ئۆز پاكىتىڭنى ھەيدەشنى بىل!

بىراق يىگىت ئەنسىز ئاۋازدا:

ــ ھارۋا قۇم سېغىز ئارىلاشقان پاتقاقىقا پېتىپ قالدى! ــ دەپ ۋارقىرىدى ۋە ماڭا گۇناھكارغا خاس يىگىتلەرچە خورسىنىشلىق قاراشلىرى بىلەن نەزەر سېلىپ قويغاندىن كېيىن، يەنە ئالدىغا بۇرۇلۇپ ئورۇق ئاتقا كەينى ــ كەينىدىن قامچا سېلىشقا باشلىدى. قامچا لۇپ ئورۇق ئاتقا كەينى ــ كەينىدىن قامچا سېلىشقا باشلىدى. قامچا ھەر چۈشۈشى بىلەن تەڭ ئۇنىڭ گەۋدىسى پۈرژىنىدەك كۆتۈرۈلۈپ ھەيۋە قىلىش ئاھاڭىدا "چۇھ، چۇھ دەيمەن" دەپ توۋلايتتى.

ئالدىمىزدىكى قىرغاققا يېتىۋېلىش ئۈچۈن، يەنە 20 مېتىردەك ئارىلىق بار ئىدى. مەنمۇ شۇجىنىڭ ھەرىكىتىنى تەكرارلاپ ھارۋىنىڭ يان ياغىچىدىن بويۇنداپ پەسكە قارىدىم. چاقلارنىڭ ئۈستىنى يالاپ ئېقىۋاتقان سۇ دوغاپتەك قويۇق بولۇپ، بۇ سېغىز لايغا پاتقانلىقىنىڭ بەلگىسى ئىدى.

ــ قېنى بىر غەيرەت قىلغىن ئابلەت! ــ دەپ توۋلىدى شۇجى. ئۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ۋە ئۆزى باشلاپ ئابلەت بىلەن ئىككىسى "ھايىت ــ ھۇيت"، "تىر ــ چۇھ"، دەپ توۋلاشقا باشلىدى. ئورۇق ئات توختىماي پۇشقۇرۇپ ئالدىغا مۇدۇرۇپ سىلكىنەتتى. ئەمما ئۇنىڭ كۈچىنىشلىرىگە سۇ بىلەن لاي توسقۇنلۇق قىلىپ، ئۆزىمۇ بىرقەدەم مىدىرلىيالمايۋاتاتتى.

ــ شۇجى، بولمىدى، ــ دېدىم مەن سۇدا كۆرۈنمەي قالغان

چاقلارنىڭ ئۇستىدىن قاراپ، ــ چاق چوڭقۇر ئولتۇرۇشۇپ كەتتى.
هارۋىكەش يىگىت ئابلەت قامچىسىنى قويۇپ پىشانە ۋە بويۇنلىرىدىكى تەرلىرىنى ئالقىسىنى بىلەن سىرىپ چۈشۈرۈۋېتىپ ئېغىر تىن ئالدى ــ دە:
ــ كېچىك بىلەن ماڭغان بولساق ياكى كۆۋرۈك بىلەن ئايلىنىپ ماڭساقمۇ بوپتىكەن، بۇنداق پالاكەت باسمىغان بولاتتى، ــ دېدى.
ــ ھېلىمۇ پالاكەت بېسىپ ھېچ نەرسە بولغىنى يوق، ــ دېدى شۇجى ئاچچىق بىلەن ئابلەتكە بىر چەكچىيىپ قويۇپ، ــ كېچىك بىلەن ياكى كۆۋرۈك بىلەن ماڭمىغاندىكىن، ئەمدى بۇنى تەگەشنىڭ نېمە ھاجىتى بار؟
ئۇ سۆزلەۋېتىپلا كونا پاختىلىق چاپىنىنى سېلىۋېتىپ، هارۋىنىڭ يان تەرەپتىكى قېلىن تاختىينى تارتىپ چىقاردى، ئۇنىڭ بۇ تاختايلارنى تارتىپ چىقىرىش بىلەن نېمە قىلماقچى بولۇۋاتقىنىنى دەرھال چۈشەنمىدىم. ئۇ يەنە مەن ئولتۇرغان تەرەپتىكى يان تاختاينىمۇ تارتىپ چىقىرىۋالدى ــ دە، باشلىقىغا ياماق چۈشكەن قىسقا قونچلۇق سېرىق كۆن ئۆتۈكىنى سېلىپ تاشلاپ سۇغا سەكرەپ چۈشتى. تەلەپچان ئاۋاز بىلەن:
ــ تاختاينى ماڭا ئۇزىتىۋەت ئابلەت، ــ دەپ بۇيرۇدى.
ئابلەت ئورنىدىن قوزغىلىپ بولغۇچە ئارىلىق يېقىن ۋە ئەپلىكرەك بولغانلىقتىن ئېغىر، قېلىن تاختاينى مەن ئېلىپ قولىنى سۇنۇپ تۇرغان شۇجىغا سۇنۇپ بەردىم. شۇجى ئېگىشىپ تۇرۇپ چاقنىڭ ئاستىغا تاختاينى قويدى ــ دە، ئىككىنچى چاق تەرەپكە ئۆتتى. بۇ تەرەپكە تاختاينى ئابلەت سۇنۇپ بەردى. شۇجى ئەندىكتۇرىدىغان سوغۇق سۇدا يالىڭاياغ پېتى ئىككىنچى تاختايىنى چاق ئاستىغا

قويۇپ بولغاندىن كېيىن:

ــ قېنى قامچىلىۋەت پاكىتىنىكنى! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

ئابلەت قامچىسىنىڭ سېپىغا تۆكۈرۈپ هـاي ـ هۇيلاپ ئاتنى دېۋىتىشكە كىرىشتى. هارۋا چاقـى سېرىلىپ تاختـاي ئۈستـىگە چىقتى بولغاي، سەل كـۆتۈرۈلـۈپ سىلجىشـقا باشلـىدى. شۇجـمۇ پەستە تۇرۇپ: "چـۇھ قېـنى، چۇھ جانـۋار"، دەپ توۋلاشـقا باشلىدى. چاق خېلىلا سىلجىپ كۆتۈرۈلدىيۇ، ئات ئالدىـغا بىر قەدەم تاشلىشى بىلەنلا قىڭغىيىپ توختـاپ قالـدى. چاق ئاستـىدىن يەنە سارغۇچ، دوغاپتەك لاي سۇ بۇلۇقلاپ چىقىشقا باشلىدى.

ــ يەنە يېرىم گەز سىلجىسىلا چىقىپ كېتەتتى، ــ دېـدى شۇجى قېشىنى هېمىرىپ، ــ چاق تاختايدىن سىرىلىپ چۈشۈپ كەتتى.

ئۇ قايتىدىن چاق ئاسـتىغا تاخـتاي قويۇشـقا كىرىشـتى. "چاق مىدىرلىغاندا بېسـىم تۈپەيلىدىن يەنە تاختايـدىن سىيرىلىپ چۈشۈپ كېتىدۇ، ــ دېگەنلەرنى خىيال قىلدىم مەن شۇ چاغدا، ــ بولسا ئىككى تەرەپتـكى تاختـايـنى ئىكـكى ئادەم تۇتۇپ تۇرسا ئوڭايـراق بولغۇدەك"

دېگەنـدەكـلا بىر چاق ئاسـتـىغا تاخـتاي قويۇلۇپ بولۇشـىغلا ئىككىنچى تەرەپتىكـسى چاقتىن قېچىشقا باشلىغانلىقى سېزىلىپ، لاي دوغاپ سۇ يەنە كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى.

ــ ئابلەت، سـىز ئاتـنى قامـچىلـىماي تۇرۇڭ، ــ دېـدىم مەن هاپىلا ـ شاپـىلا ئۆتۈكلىرىمنى سېلىشقا باشـلاپ، ــ ئىككى تەرەپتىكى تاختاينى تەڭ تۇتۇپ تۇرمسا بولمىغۇدەك.

ئابلەت ماڭا هەيـران بولغان كۆزلىرىـنى چوڭ ئېچىپ هاڭۋېقىپ قاراپ قالغىلىۋاتقىنىدا، مەن ئەمـدى پاختـىلىق چاپىنىمنى سالغىلى

تۇرغاندىم.

شۇجى مېنىڭ ئۆتۈكۈمنى سېلىۋەتكىنىمگە دىققەت قىلمىغانلىقتىن چاپىنىمنى سېلىۋاتقۇچە مېنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىمنى بىلىپ قالغاندى. ئۇ پەستە تۇرۇپ:

ــ ئابلەت، قامچائىنى ئۇنىڭغا بېرىپ، ئۆزەڭ پەسكە چۈش. نېرىقى چاققا ئۆتۈپ تاختاينى بېسىپ تۇر! ــ دەپ توۋلىدى.

ئەمما، ئابلەت ئۆزىنى ئوڭۇشسىزچە مەن مۇزدەك سۇغا سەكرەپ چۈشۈپ بولدۇم. سۇ مېنى ئەندىكتۇرۇۋەتتى. شۇنداقتىمۇ چىداشلىق بېرىپ، تاختاينىڭ بۇرجىكىنى تېپىش ئۈچۈن ئېگىلىشتىم. ئۇنى چاققا ئۇدۇل قىلىپ توغرىلىدىم، شۇ چاغدا ئابلەتمۇ:

ــ ھە، قېنى ھەممەيلەن باراۋەر ئالغا! ــ دەپ ۋارقىرىدى.

قارىسىدىغان قامچا ئاۋازى بىلەن تەڭ، ئېگىشىپ تۇرغان شۇجەنىڭ بوغۇلۇپ توۋلىشى بىلەن ئابلەتنىڭ "ھايت ـ ھۇيت"لىرى قوشۇلۇپ ئات ئالدىغا كۈچىنىشكە باشلىدى. مەن تۈتۈپ تۇرغان تاختايغا ئېغىر بېسىم كېلىپ چۈشتى، ئاندىن ئالقانلىرىمنى سىپاپ دىگۈدەك يېپىشقاق لاي چاپلاشقان چاق پىرقىراپ ئۆتتى. سۇنىڭ چاچرىشىدىن كۆزۈمنىمۇ ئاچالماي قالدىم. ئېغىز ـ بۇرنۇمغا مۇزدەك لاي سۇ كىرىپ كېتىپ تىنىغىلىمۇ بولماي قالدى.

ــ ھارۋا لايدىن چىقىپ كەتتى، ــ دەپ ئېلان قىلدى شۇجى ھاياجانلانغان ئاۋاز بىلەن ۋە ئاغزىغا كىرىپ كەتكەن لاي سۇنى تۈكۈرۈشكە باشلىدى.

چاق بېسىپ ئۆتكەن تاختايلارنى ھارۋىغا تاشلىدۇق. شۇنىڭدىن كېيىن:

ــ تېز ھارۋىغا چىقىۋېلىڭ! ــ دەپ ئىلتىماس قىلدى ئابلەت

مېھرىبانلارچە كۆيۈنگەن ئاۋاز بىلەن.

مەن ئابلەتنىڭ قولىغا ئېسىلىپ چاققا دەسسەپ بىر ئىرغىش بىلەنلا ھارۋىغا چىقىۋالدىم. ھارۋا ئۇستى شۇجى بىلەن مېنىڭ كىيىملىرىمدىن ئاققان سۇلاردىن تامامەن ھۆل بولۇپ كەتكەنىدى، مەن تېخى ئولتۇرا-ئولتۇرمايلا شۇجى قىسقا جۇۋۇسىنى ئۇستۈمگە ئىرغىتىپ:

— ئاياغلىرىڭنى يۆگۈۋېلىڭ، — دېدى.

— سىزچۇ، سىز ئۆزىڭىزمۇ مۇزلاپ كەتتىڭىز...

— سەن قىرغاقىچە كېچىپ بار، — دەپ بۇيرۇدى شۇجى ئابلەتنى. ئۇ مېنىڭ سۆزلىرىمنى ئېتىبارغا ئالمايتتى، — يەنە پېتىپ قالماسلىقىمىز ئۈچۈن تاشلىقراق جاي بىلەن باشلاپ ماڭارسەن. ئەمدى ئىككىنچىلەپ كۆۋرۈك ياكى كېچىك بولمىغان جايلارغا قارامايلىق قىلىپ ئاتتىنى سالما!

ئابلەت ھەجىيىپ ماقۇل بولۇپ بېشىنى لىڭشىتتى. ماڭا ئىزا تارتىپمۇ ياكى "مەنمۇ سۇغا چۈشمەي بولمىدى"، دېگەندەك بىر نەزەر بىلەنمۇ، ئىشقىلىپ يەر تېگىدىن قاراپ قويۇپ، ئايىغىنى يەشتى، ئاۋايلاپ سۇغا چۈشۈپ ئاتنىڭ چۈلۈۋۇرىنى قولىغا ئالدى-دە، تاش كۆپ يەرلەر بىلەن ئۇ ياق، بۇ ياقتا بۇرۇلۇپ يول باشلاپ مېڭىپ كەتتى.

مەن شۇجىنىڭ جۇۋۇسىنى يېپىنچاقلاپ ئۆزەمنىڭ چاپىنى بىلەن تىزلىرىمنى يۆگەۋالدىم. شۇجى بولسا خۇددى داستىخان ئالدىدا ئولتۇرغاندەك يۇكىنىۋېلىپ قەددىنى كېرىپ ئولتۇراتتى. ئۇ ماڭا كۆز قىرىدا پات-پات قاراپ قويياتتى.

3

— زىيالىيلارنى "سېسسق"، "يامان" دەپ قۇلقسمزنى پۇشۇ-
رۇۋەتكەن بولمامدۇ، — دېدى ئابلەت زەسمي هارۋا يولىغا چۈش-
كەندىن كېيىن. ئۇ سوغۇقتىنمۇ ياكى هاياجانلانغانلىقىدىنمۇ ئەيتاۋۇر
يېنىك تىترەيتتى، — ئۇنىڭ ئۈستىگە، دۇيەمزگە چېنىقىشقا كەلگەن
زىيالىي ياشلارمۇ شەھەرگە قايتىپ كىرىپ، بىرەر خىزمەت تېپىۋېلىش
كويىدىلا بولۇپ يۇرگەچكە، بىزدىنمۇ ئۇلارغا مۇناسىراق كۆز قاراش-
لار چىقىپ قالىدىكەن. سىز مېنى كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ ئىسمىڭىزنى
بىلسەم بولامدۇ؟

— ئىسمىم گۇلئايىم، — دەپ قىسقىلا جاۋاب بەردىم مەن.

— گۇلئايىم، — دەپ پىچىرلىدى ئۇ ئۆزىچە، — بۇ تازا سەھرالىق
قىزلارنىڭ ئىسمى ئىكەن، زىيالىيچە ئىسىم ئەمەس ئىكەن.

— زىيالىيلارنى خېلىلا يامان كۆرىدىكەنسىز-دە، — دېدىم مەن.

ئابلەت سۆز قىلماي سەل ماڭدى. شۇندىن كېيىن ئۇ:

— يامانغۇ كۆرمەيسەن، ئۇلارنىڭ شۇنچە يىللار ئوقۇپ، ئاخىر
بېرىپ كېرەكسىز كەلمەيدىغانلاردىن بولۇپ كەتكىنىنى زادىلا
چۈشىنەلمىدىم، — دېدى.

— كېرەككە كەلمەيدىغانلىرى بار ئەلۋەتتە. لېكىن، هەممىسى
ئوخشاش بولمايدۇ، — دېدىم مەن ئۇنىڭغا، — بەزى زىيالىي ياشلار
ياخشى تەسىر بەرمەيدۇ، بولمىغۇر ئىشلارنى قىلىدىغانلىرىمۇ بار.

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدى ئابلەت يەنە بىرئاز جىم ماڭغاندىن
كېيىن، — ئۆزەمنى قىياس قىلسام، تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپنى

تۇكتىپ ئائىلەمگە قايتىپ كەلگەندىم. تۆت - بەش يىل ئۆتۈپ هازىر ئۆگەنگەنلىرىمنىڭ هەممىسىنى يەپ كەتتىم. هازىر چېنىقىمەن دەپ يېزىلاردا يۈرگەن زىيالىي ياشلارمۇ ئۆگەنگەنلىرىنى ئۇنتۇپ قالارمىكىن، دەپ ئەنسىرەيمەن. مۇشۇنداق كېتىۋەرسە، بىلىملىك ياشلارنىڭ بىر قىسمى بارا - بارا نادان ياشلارغا ئايلىنىپ كېتىدۇ.

— سېنىڭ زىيالىي ياشلارنى ياقتۇرمايدىغان مەجەزىڭنىڭ بۇ چۈشەندۈرۈشلەر بىلەن نېمە مۇناسىۋىتى بار؟ — دەپ سوردى شۇجى دەريادىن چىققاندىن بېرى تۇنجى قېتىم ئېغىز ئېچىپ.

ئابلەت جاۋاب بەرمەي جىمىپ قالدى. ئۇ هارۋىسىنى هەيدەپ بىر ئەگىمدىن ئۆتكەندىن كېيىن هېچكىمگە قارىماي دېدى:

— بىزدە زىيالىي ياشلارغا تەربىيە بەرگۈدەك قانداق ئالاهىدىلىك بار؟ بىزنىڭ دۇيىلىرىمىزدە تۇرىۋەرسە، مىڭ تەسىلكىتە ئۆگەنگەن بىلىمى نەگە كېتىدۇ؟

— يېزىلاردا دېھقانلاردىن قايتا تەربىيە ئېلىشنىڭمۇ پايدىلىق تەرەپلىرى بار، — دېدىم مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى كۆتۈرۈش ئۈچۈن، — بىز سىلەرنىڭ جاپاغا چىداش روهىڭلارنى، ئاددىي - ساددا ئىستىلىڭلارنى ئۆگىنىمىز...

— شۇنداق، بىز جاپا - مۇشەققەتكە ئەڭ چىداملىق كىشىلەر، — دېدى ئابلەت سۆزۈمگە ئۇلاپ، — ئاشلىقنى. ئۇن تارتىپ يېيىش ئىمكانىيىتى بولمىسا يارما يېرىپ يەۋېرىمىز. ئوماچ ئېتىپ ئىچىش ئۈچۈن ئوتۇن بولمىسا سامان قالاپ پۇشۇرۇشنىمۇ بىلمىز. ئىشتىن قارائۇدا يېنىپ ئاش - تاماق قىلغانلىقتىن، ئوت - خەسلەر قازانغىمۇ چۈشۈپ تۇرىدۇ. بېرىپ - بېرىپ ساددىراق بولۇپ قالغان بولساقمۇ بولدۇق - دە، ئەمدى...

— تىلىگنى تىزگىنلەپرەك سۆزلىسەك ياخشىراق بولارمىكىن، — دېدى شۇجى كايمخانىدەك، — سەن سۆزلەۋاتقان نەرسىلەر يالغۇز بىزنىڭ دۆيىمىزدىلا مەدى؟ ئاندىن قالسا، بۇلارنى زىيالىي ياشلارنىڭ يېزىلارغا چۈشۈشى بىلەن چېتىپ نېمە قىلاتتىڭ؟

— چېتىپ قويغىنىم يوق، بىساتىمىزدا بارىنى سۆزلەپ بېرىۋاتىمەن، — دېدى ئابلەتمۇ قېيىدىغانىدەك، — راست ئەمەسمىدى. هازىر سىزمۇ بىزگە ئوخشاش ياشاۋاتمامسىز؟...

— كەچكىچە بېسىقماي سۆزلىگىنىڭ بىلەن بۇ دەۋاتقانلىرىڭىنىڭ زىيالىي ياشلار بىلەن زادى نېمە مۇناسىۋىتى بار دەيمەن؟ — دېدى شۇجى ئاچچىق بىلەن. ئۇنىڭ هەر سۆز ئارىلىقىدا ماڭا بىر قېتىم قىيا بېقىپ قاراپ قويۇشلىرىدىن ئابلەتنىڭ سۆزىدىن رەنجىپ قالماسلىقىمنى ئىستەۋاتقانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى.

مەن ئابلەتنىڭ سۆزلىرىنى چۈشىنىپ ئولتۇراتتىم. ياش يىگىت شۇ پەيتتە كەڭ ـ كۈشادە سۆزلەشكە بولمايدىغان، لېكىن ئەمەلىيەتتە بار گەپنى ئېيتىۋاتاتتى. مۇنداق گەپلەر بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە ئەڭ يېقىن كىشىلىرى بىلەن سۆھبەتلەشكەندىلا دېيىلىشى مۇمكىن ئىدى. ئۇنىڭ مېنى يات كۆرمەي مەن بىلەن بەھۇزۇر سۆزلىشىۋاتقانلىقىدىن خۇشال ئىدىم.

— مەن ئويلايمەنكى، مۇناسىۋىتى بار، — دېدى ئابلەت شۇجىنىڭ سۆزىگە جاۋابەن، — نېمىشقا دېسىڭىز، زىيالىيلار ماشىنا ـ ئۈسكۈنىلەرنى لايىھىلىشى، يېزىلار ئۈچۈن تراكتورلار ياساشنى، هەممە دۆيلەردە، جەمئى ئۆيلەردە ئېلېكتر نۇرى چاقناپ تۇرىدىغان بولۇشنى ئويلاپ باش قاتۇرۇشى لازىم ئىدى. قاپ يۈدۈپ بالىسى چۈشۈپ كېتىۋاتقان ئايالىلارنىڭ يۈكىنى يەڭگىللىتىپ، ئېتىز ـ

قىرلاردا ئوغۇت، توپا توشۇغىلى بولىدىغان كىچىك ماشىنىلارنى لايىھىلىسە بولاتتى. شورتاك، سۇ چىقماس يەرلەرنى سۇغۇرۇشنىڭ ئامالىنى ئويلىغان بولسا ياخشىراق ئىدى...

— بۇ مەسىلىلەرنى بىرۋاراقى ھەل قىلىپ كەتكىلى بولىدۇ، — دېدى شۇجى.

ئۇنىڭ سۆزىنىڭ كېيىنكى قىسمى ئاران ئاڭلانغۇدەك پەس چىقتى. ئۇ، بۇ قېتىم ئابلەت ئېيتقان ئاشۇ بىرمۇنچە مەسىلىلەرگە گويا ئۆزى جاۋابكاردەك، گېپىنى ئاياغلىشىشى بىلەنلا يەرگە قارىۋالدى.

— ھەل بولىدىغانلىقىمۇ كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ، — ئابلەت مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. ئاۋازىدىمۇ كىنايە ئاھاڭى بار ئىدى، — ھازىر ئوتتۇرىغا قويۇلۇۋاتقان گەپ-سۆزلەرگە قارىغاندا، ھەممە ئىشلار ئۆزلۈكىدىنلا يۈرۈشۈپ كەتسە كېرەك. ھە، لېكىن... مەن بىلگىنىم بويىچە دېسەم، يۈرۈشىدىغىنى ماشىنىلىشىش مەسىلىسى ئەمەس، ئۆشىنگە ئارتىدىغان قاپنى تېخىمۇ لىقلاش...، — ئۇ ئالدىلقاياقلارغا كۆزىنى يېرىم قىسىپ قاراپ ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك داۋام قىلدى، — ئۇ چاغدا، ئېغىر قاپنى يۈدۈۋەرگەن ئاياللارنىڭ بالىسىلا ئەمەس، پۈتۈن ئوچەي-قېرىنى چۈشۈپ كېتىشى تۇرغان گەپ...

— ئەدەبسىز نان قېپى! — كايىدى شۇجى ئابلەتنى قوپالدىق بىلەن سىلكىپ، — ئەتراپىڭغا قاراپراق سۆز قىلىشنى بىلەمسەن ئۆزى؟ بەزى سۆزلىرىڭنى كىشىلەر ئاڭلىسا نېمىلەرنى دەپ قالار؟

— تېگىشلىك جايغا ئاپىرىپ بېرىڭ.

— ئاپىرىپ بەرسەم بېرىۋېردىمەن، — شۇجى زەردە قىلدى.

— مەن تۇغۇلۇپ قالغىنىمنىڭ ئۆزىنى ئەڭ چوڭ جازالىنىش

دەپ ھېسابلايمەن. ئاپىرىپ بەرسىڭىز جازالايدۇ شۇ. لېكىن، مەن راست گەپنى دەۋاتىمەن. ــ ئابلەت شۇ سۆزلىرىدىن كېيىن توساتتىن چىرايىنى ئۆزگەرتىپ، ماڭا يىللىق، مۇلايىم نەزىرىنى تىكىپ داۋام قىلدى، ــ سىز ھېنىڭ سۆزلىرىمدىن رەنجىپ قالماڭ كۈلۈمسىرەپ سىزگە ئوخشاش زىيالىيلارنى ھۆرمەت قىلىشقا بەل باغلىدىم، ھېنىڭ سۆزلىرىمدە ھەرگىزمۇ سىزگە قارىتىلغان تەنە يوق، بۇنىڭغا ئىشىنىڭ. كىشى پەقەت ئۆز يېقىنلىرىغىلا يۈرەك باغرىنى ئېچىپ كۆرسىتىدۇ ئەمەسمۇ؟ ــ ئۇ بېشىنى بۇراپ سەل جىمىپ قېلىپ قوشۇپ قويدى، ــ مەنمۇ ئىككىلارغا كۆڭلۈمدىكىنى ئېيتىپ بەردىم.

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە نېمە دەپ ئىنكاس قايتۇرۇشنى بىلەلمەي قالدىم. ئابلەت گەرچە "سۆزۈمدە تەنە يوق" دېگەن بولسىمۇ، ھەربىر سۆزىدە تەنە بار ئىدى. مەن شۇ تاپتا ئۆز بۇرچۇم نۇقتىسىدىن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى قامچىدەك ئاچچىق ھېس قىلاتتىم. يەنە كېلىپ بۇ سۆزلەرنى ئادالەت بىلەن ئېيتىلمىغان دېيىشكە بولمايتتى. بىراق، بۇنى مۇشۇنداق پەيتتە، ھارۇندا ئولتۇرۇپ كېتىۋاتقاندا بىرنەچچە ئېغىز سۆزلەر بىلەن قانداقمۇ چۈشەندۈرگىلى بولىدۇ؟

شۇ ئاردا ھارۇا قىڭغىر-قىيسىق ۋە ئېگىز-پەس ئۆيلەردىن تەركىب تاپقان كۆچۇم بىر مەھەللىگە كىرىپ كەلدى. باشقا جايلاردا ئاللىقاچان ئومۇملىشىپ كەتكەن ھەر يىلى ئېلىنىدىغان يول قۇرۇلۇش-لىرى، ئۇ ياقتىن بۇ ياققا بىر قېتىم، بۇ ياقتىن باشقا بىر ياققا يەنە بىر قېتىم ياسلىپ تۇرىدىغان سالالاشتۇرۇشلارنىڭ دولقۇنى بۇ مەھەللىگە كەلمىگەندەك ياكى ئۇنى يانداپ ئۆتۈپ كەتكەنىدەك كۆرۈنەتتى. بىز ئولتۇرغان ھارۇا، قېرىپ قوۋزاقلىرى سويۇلۇپ كەتكەن بىر

توپ ئۇجمه دەريخىنىڭ يېنىغا كەلگەندە، شۇجى توختاشنى بۇيرۇدى، ئابلەت بىلەن بولۇۋاتقان سۆھبەت ئۈزۈلۈپ قالدى.

ھارۋا توختىشىغلا بىرسى چاقىرغاندەك بىر توپ بالىلار ئۆيلەردىن ياكى دوقمۇشلاردىن چىقىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ ئەڭ چوڭىمۇ 10 ـ 11 ياشلاردىن ئاشمىغانىدى. ئاز بىر قىسىلىرى ئۇستىدە ئارانلا ئېسىلىپ تۇرغان، كىيىم دېگەندىن كۆرە ئەسكى-تۇسكى پۈرۈچ لاتىلارنىڭ يېغىندىسى دېگەن ياخشىراق يېپىنچىلارنى ئارتىۋالغىنىغا قارىماي، كۆپلىرى يالىڭاچ ياكى يېرىم يالىڭاچ ئىدى. يۈز-كۆزلىرى كىر، قاسماق بۇ بالىلارنىڭ ئەسلىدىكى چىرايىنىڭ رەڭگىنىمۇ ئايرىۋالغىلى بولمايتتى. خېلى سوغۇق كەچ كۈز پەسلىدە بۇنداق كىيىمسىز يۈرۈشكە كۆنۈكۈپ قالغان بولسا كېرەك، ھەممىسى ھېجىيىپ، قىزىقسىنىپ قاراپ تۇرۇشاتتى. بولۇپمۇ، ھەممىسىنىڭ كۆزى تولاراق ماڭا قادىلىپ تىكىلگەنىدى. ئېسىمگە شۇ ئان مەيدانىدا قالغان ئىككى بالام كەلدى ۋە كۆز ئالدىم سەل-پەل خىرەلەشكەندەك بولدى. "شائىت چوڭ كىشىلەرنىلا ئەمەس، ئاشۇ نارەسىدىلەرنىمۇ چىداشقا كۆندۈرۈپتۇ-دە..." دېگەنلەرنى خىيال قىلدىم.

ئۇدۇلدىكى پاكار قاشا تام بىلەن ئورالغان بىر ھويلىنىڭ ئىشىكى غىچىلداپ ئېچىلدى. بۇ ئىشىك قوناق شېخىدەك ئىنچىكە بادرا-لاردىن رېشاتكىغا ئوخشاش ياسالغانىدى. ئىشىكتىن خۇددى ئاشۇ ئىنچىكە بادرىغلا ئوخشاش ۋىجىك، پاكار، ئورۇق بىر بوۋاي چىقىپ كەلدى. بالىلار ئۇنى كۆرۈپ ئۆزلۈكىدىنلا ئىككى تەرەپكە داجىپ يول ئېچىپ بەردى.

— ھە، كېردىم ئاكا، خېلى تېتىك ھېگىپ يۈرسەن، ساقىيىپ

قالغاندەك تۇرامسەن نېمە؟ ــ دېدى شۇجى بوۋايغا قاراپ كۈلۈپ تۇرۇپ.

يېشى 60 لەردىن هالقىغان، كەكە ساقىلى چالا ئاقارغان، دۇمچەيگەنرەك بۇ بوۋاي ۋاقتسىز كىيىۋالغان پىيملىق ئاياغلىرىنى تەستە يۆتكەپ مېڭىپ بىز تەرەپكە قاراپ كەلدى. ئۇ ئۇچىسىغا كىرلەشكەن ئۇزۇن ئاق كۆڭلەك ئۈستىگە هەر خىل رەڭلىك ياماق سېلىنغان قارا چېپەرقۇت كەمزۇل كىيىۋالغانىدى. پىيمىسىنىڭ تۇمشۇقىدىكى يىرتىقتىن شال پاخىلىنىڭ قارىداپ كەتكەن پالاڭلىرى چىقىپ تۇراتتى. ئۇ هارۋىغا يېقىنلاپ كەلگەندە، چىگىشلىشىپ كەتكەن كەكە ساقىلى يېپىپ تۇرغان بويۇن تېرىلىرىنى قارا داغلار بېسىپ كەتكەنلىكى ئوچۇق كۆرۈنىدى. ئۇ، ئۇتتۇر چىشى چۈشۈپ كەتكەن ئاغزىنى يوغان ئېچىپ، بۇرۇتىنى سلاپ تۇرۇپ كۈلدى.

ــ هە، توختى، ئابلەتمۇ سىلەر؟ تېزلا قايتىپ كەپسىلەر، ــ دېدى ئۇ ۋە هارۋا ئۈستىگە بويۇنداپ قاراپ تەلەتىنى تۇردى. يوغان ئاغزى بۇرۇتلىرى تېگىدە كۆرۈنمەي قالدى، زىناق تېرىلىرى تارتىشىپ چۈپۈر قېشى بىر يەرگە يىغىلىپ قالدى. بوۋاينىڭ بۇ ئۇرقى بىر سېكۇنت ئىلگىرىكىگە زادى ئوخشىماي قالدى. ئۇنىڭ بايىاتىن خۇشال كۈلكە بىلەن قورۇلغان كۆزلىرى ئەتراپىدىكى قورۇقلىرى ئەمدىلىكتە هەيرانلىق بىلەن تۇزلەندى، ــ نېمە بولدى، قۇرۇق يېنىپسىلەرغۇ؟ بىزنىڭ ئوغۇت ئەپچىقىدۇ دەپ كۈتۈۋاتقانلىقىمىزنى بىلىپ تۇرۇپ...

ــ ئوغۇت بېرىدىغان كىشىلەر قايسىبىر جايلارغا تۆۋەنگە چۈشۈپ كېتىپتۇ، ــ دېدى شۇجى ئېچىنغاندەك ئۇه تارتىپ، ــ كېلەر سەيشەنبە كۈنى يەنە بارىدىغان بولدۇق.

بوۋاينىڭ چىرايىدىكى ھەيرانلىق ئاچچىقلىنىشقا ئۆزگەردى.

ــ شۇنداق، چەللىدە ئات چاپىدىغان ئاشۇنداق كىشىلەر ئىش بېشىدا بولغاندىكىن، بىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىش دەپ پاپىلاپ كېتىۋاتقەنىمىزنىڭ ئاخىرى چىقمايدۇ ـ دە؟ ــ بوۋاي ھەسرەت بىلەن لېۋىنى چىشلىدى ھەم ئەمدى كۆرگەندەك ھەممىزگە قىزىقسىنىپ قاراپ چىقتى، ــ ۋاي، سىلەر سۇغا پىشىلىپ كېتىپسىلەرغۇ، ھارۋىنى موللاق ئاتتۇرۇپسىلەر ـ دە؟

ــ ئابلەتنىڭ ھارۋا ھەيدەش تېخنىكىسى ئېشىپ كېتىپ قۇرۇق-لۇقتا ھەم سۇدا ھەيدەشنى سىناق قىلىپ باقتى، ــ دېدى شۇجى كۈلۈپ.

ــ سىناقتا مەغلۇپ بولدۇق، ــ دېدى ئابلەتمۇ ھېجىيىپ، ــ ھارۋا موللاق ئاتمىدىيۇ، شۇنىڭغا ئوخشاشراق ئىش بولدى.

ــ كېچىك بىلەن ھەيدە دېسەم، سۇ ئاز دەپ ئۇدۇل ھەيدەپ دەريانىڭ ئوتتۇرىغا بارغاندا پېتىپ قالدۇق.

ــ سەندەك زاكا ھارۋىكەش يېنىدا ئولتۇرغاندا ھېلىغۇ ئۇدۇل كەلگەن يەرگە ھەيدەپتۇ، دەريايى شور بولسىمۇ سېلىۋېرىدۇ ئۇ...

ئۇلارغا قوشۇلۇپ مەنمۇ كۈلۈۋەتتىم. شۇجى شۇ چاغدىلا مېنىڭ بارلىقىم يادىغا كەلگەندەك ماڭا لىپىدە قارىدى. كۈلكە ئۇنىڭ لەۋلىرىنى بويلاپ غايىب بولغاندەك تارقاپ كەتتى.

ــ كېرىم ئاكا، كېلىنلىرىڭ ئۆيدىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ تېخىچە كۈلۈۋاتقان بوۋايدىن.

ــ بار، نېمە قىلاتتىڭ؟ سۇغا چۈشۈپ يۈگۈرلاشقا تەييار قىلغان توخۇدەك شۇمشىيىپ كېپتىسەن، ــ دېدى بوۋاي چاقچاق قىلىش ئاھاڭىدا، ــ بىرەر پىيالىدىن سۈيۇقئاش ئەتتۇرۇپ بەرسە ئىچىپ

ئىسسىنئۇالاي، دەپ ئويلئوبدىكمۇ؟

شۇجىمۇ چاقچاق بىلەن جاۋاپ قايتۇردى:

— ئاران بىر پىيالىدىن سۇيۇقئاشمۇ؟ پولۇ قىلدۇرۇپ بېرەيمەكىن دەيدۇ، دېسەم قىلئۇاتقان گېپىگىنى قارا. سوغۇق جاندىن ئۆتۈپ كېتئۇاتىدۇ.

— پۇلۇمۇ بولۇپ قالار. يەنە مۇشۇنداق سۇغا چۆمۈلۈپ تۇرساڭلار ئۆزەڭلار گۇرۇچ بولۇپ پىشىپ چىقىپمۇ قالارسىلەر.

بوۋايىنىڭ سۆزىگە ھېچكىم كۈلمىدى. شۇجى چىرايىنى ئۆزگەرتىپ:

— مەيلى، سېنىڭ نىيتىڭ بويىچە مەن گۇرۇچكە ئايلىنىشتىن ئىلگىرى، ھازىرچە بىساتىگىدا بارنى چىقار. مانا ساڭا بىر كۈنلۈك بالا بولىدىغان ياخشى بىر مېھمان ئېلىپ كەلدىم. سېنىڭكىدە قېلىپ كىيىملىرىنى قۇرۇتۇۋالسۇن. ئەتە ئەتىگەندە ئۆزەم ئېلىپ كېتىمەن، — دېدى ۋە مېنى ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى.

بوۋايىنىڭ كۆزلىرى ماڭا يۆتكەلدى، كۈلكە ئورنىغا خاپىلىق ياماشقان چىرايىنى پۇرۇشتۇرۇپ يەنە شۇجىغا قاراپ غودۇڭشىدى:

— مېھمان؟ — ھەيران بولۇپ سورىدى ئۇ، — مېنىڭ ھالىمنى سەن ياخشى بىلىپ تۇرۇپ...

— ھېچقىسى يوق بوۋا، — دېدى ئابىلەت سۆز قوشۇپ، — بۇ مېھمان سېنىڭ ھالىڭنى باھالاپ يۇرمەيدۇ. ئۇ ھارۋىنى سۇدىن چىقىرىمەن، دەپ سۇ ئىچىدە تۇرۇپ ھۆل بولۇپ كەتتى، ئىسسىنىپ، كىيىملىرىنى قۇرۇتۇۋالسلا بولمىدىمۇ؟

مەن بوۋاينىڭ نېمىشقىدۇ خىجالەت بولۇۋاتقىنىنى بىلدىم، شۇڭا شۇجى بىلەن ئابلەتنىڭ ياخشى نىيتىگە رەھمەت ئېيتىقىم، بوۋايغىمۇ

مننەتدارلىق بىلدۇرۇپ كېتىپ قېلىشنى بىلدۇرگۈم كەلدى. بىراق شۇ چاغدا بوۋاي:

ــ مەيلى قېلىڭ قىزىم، كەمبەغەل كۆرمىسىگىز ئون يىل تۇرسىگىزمۇ ھېچقانداق پىكرىم يوق، ــ دېدى ۋە چەتكە قارىۋالدى.

بوۋاينىڭ سۆزى مېنىڭ كېتىش ھەققىدىكى نىيىتىمنى ئاشكارىدىن لاشنى توسۇپ قويدى. مەن شۇجى توختىغا تەلمۇرۇپ قاراپ بىرنەرسە دەي دېگۈچە ئۇ ئالدىراپ:

ــ كېرىم ئاكىنىڭ ئۆيىدە قېلىڭ سىگىلىم. بىزنىڭ ئۆي بۇ يەردىن يىراقراق، بەك توگۇپ كېتىسىز. گۈگۈمغا بارغىنىگىز بىلەنمۇ، ھازىر تاينىلىق ھېچكىم يوق، ــ دېدى ۋە كۆزلىرى بىلەن قېلىشقا يەنە دەۋەت قىلدى، ــ مەن ئەتە ئەتىگەندە كېلىپ سىزنى گۈگۈمغا يەتكۈزۈپ قويىمەن. يۈكلىرىڭىزنى بىز دادۇيگە ئالغاچ كېتەيلى.

ئۇنىڭ تەلەپچان سۆزلىرىگە قارشى ھېچ نەرسە دېيەلمەسلىكىمنى چۈشەندىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە كۆڭلەك، پوپايكىلىرىمۇ چىلىق-چىلىق سۇ بولۇپ كېتىپ، كەچ بولغانىدىن خۇددى مۇزنى يېيىنىپ ئولتۇرغاندەك مۇزلاپ كەتكەنىدىم. يەگگۈشلۈۋېلىشقا تېگىشلىك كىيىملىرىم شىگلىنىڭ ئىچىدە بولۇپ، ئۇنى يېشىپ ئېلىشىمۇ بىئەپ ئىدى. مەن كېرىم بوۋاينىڭ ئۆيىدە قېلىشقا رازى بولدۇم. شۇجى توختى ئاكىنىڭ قىسقا جۇملىسىنى ئۆزىگە قايتۇرۇپ بېرىپ ھارۋىدىن چۈشتۇم-دە، كېرىم بوۋاي بىلەن سالاملاشتىم:

ــ سالامەت تۇردىڭىزمۇ ئاتا؟

كېرىم بوۋاي ئاۋازىنى ئۆزى ئاڭلىغۇدەك چىقىرىپ بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلىدى. ئىككىمىز ھارۋىدىكىلەرنى ئۇزىتىپ قويدۇق.

هاروۋا مەھەللىنىڭ بۇرجىكىدىن قايرىلىپ كۆزدىن غايىب بولغاندىن كېيىن، بوۋاي ماڭا بۇرۇلۇپ:

— ئۆيگە كىرىڭ قىزىم، كېلىنلەردىن بىرەرسى بار. بۈگۈن مەن سىزگە پولۇ بىلەن سۈيۈقئاشقا بەرگۈسىز بىر يوبدان ئەتتۇرۇپ بېرەي، — دېدى كۈلۈپ تۇرۇپ.

ئۇنىڭ ئاۋازىدىن كۈلگەنلىكنى بىلگىلى بولمىسا، چىرايىدىن يېغلاۋاتقان كىشىنىڭ تەلەتى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. مېنىڭ بۇ ناتونۇش بوۋايغا شۇنچىلىك ئىچىم ئاغرىپ كەتتىكى، كۆزلىرىمگە ياش كېلىپ، ئۇنۇمنىمۇ چىقىرالماي قالدىم. بولمىغاندا، يوبدان ناملىق بۇ ئاشنى كۆپ ئىچىپ كۆنۈپ كەتكەنلىكىمنى، ئۆزەمنىڭمۇ بۇنداق ئاش ئېتىشكە چېۋەر ئۇستىلاردىن ئىكەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ كەتكەن بولاتتىم...

بوۋاي مېنى باشلاپ ماڭدى. ئۇ بىر ئايالنىڭ ئىسمىنى توۋلاپ چاقىردى. بىراق، ئۇنىڭ چاقىرىشىغا توخۇلار قاقاقلاپ جاۋاب بەردى. مەن ھېلىقى خىياللار بىلەن ئۇ چاقىرغان ئايالنىڭ ئىسمىنى يادىمغا ئالالمىدىم.

تۆتىنچى باب

يېڭى جايدا بەزىدە غەم باستى، بەزىدە شادلىق

1

"گۈڭشېمىزنىڭ شارائىتىدىن ئېيتقاندا، ھەممە دادۇيلىرىمىزدە سۇ مول بولۇشى؛ قورغاقچىلىق ئاپىتىمۇ ۋە كەلكۈنمۇ بولماسلىقى كېرەك ئىدى. بىراق، ئەمەلىيەتتە ئىككى دادۇيدە سۇغىرىش مەزگىلىدە سۇ تېپىلمايدۇ، ئۇچ دادۇيىمىز سۇنى يىغىشتۇرۇۋالالمايدۇ. بىر دادۇيىمىز بۇلارنىڭ ئەكسىچە، سۇ لازىم بولغاندا، سۇ يوق. زۆرۈرىيىتى يوق چاغدا بوسۇغىدىن پۈتىنى ئالسىمۇ سۇغا دەسسەيدۇ. بۇ مەسىلە دەريا بويىغا جايلاشقان گۈڭشېمىزنىڭ ئۇزۇنىدىن بۇيان ھەل بولماي كېلىۋاتقان ئەمەلىي قىيىنچىلىقى بولۇپ، ئۇ مەلۇم دەرىجىدە گۈڭشېمىزنىڭ نامرات ۋە كەمبەغەل ھالدا تۇرۇۋاتقانلىقىغا سەۋەب بولۇۋاتقان ئامىللارنىڭ بىرى..."

"... سۇ ــ گۈڭشېمىزنىڭ ئاساسىي قىيىنچىلىقى..."

خاتىرەمنى ھەر قېتىم ئاچسام، گۈڭشې پارتكومىنىڭ شۇجىسى يولداش قۇتلۇقنىڭ بىر قېتىملىق يىغىندا ئېيتقان ئەنە شۇ سۆزلىرىگە كۆزۈم چۈشۈپ قالىدۇ. قۇتلۇق ئۇ سۆزلەرنى ئىشلەپچىقىرىشنى ئىمكانىيەت يار بەرگىنىچە يۈكسەلدۇرۇپ، گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ تۇرمۇشىنى ئامال بار ياخشىلاش توغرىسىدىكى دوكلاتى ئارىسىغا

قىستۇرۇپ سۆزلىگەنىدى.

كېيىن ئۇ مېنىڭ مەخسۇس سۇ ئىشلىرى كەسپىدە ئوقۇغانلىقىمنى ۋە مۇشۇ گۈزىشىدا سۇ ئىشلىرى كادىرى بولۇپ ئىشلەشكە ئەۋەتىلگىنىمنى ئۇقۇپ ئاتايىن مېنى يوقلاپ ياتقىمغا كىرگەنىدى. ئۇ بىرمۇنچە كادىرلاردەك مېنىڭ سۇ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىدىغانلىقىمغا ھەيران بولۇپ كەتمىگەن، ئەكسىچە، مېنى رىغبەتلەندۈرگەنىدى.

ــ ئاياللار سۇ ئىشلىرىنى باشقۇرسا مۇۋاپىق بولمايدىغان نېمىسى بار؟ ــ دېگەنىدى ئۇ، ــ ئاياللارنىڭ ئىجتىمائىي ئورنى يۇقىرى كۆتۈرۈلگەن دەۋر بارلىققا كەلدى دېگىنىمىزدە، ئۇلارنىڭ ئوچاق بېشىدىن ئېتىز قىرىغا يۆتكەلگىنىگىلا قانائەتلەنسەك كۇپايە قىلمايدۇ. ئۇلار ھەممە ساھەگە ئەمگەكچى سۈپىتىدە قاتنىشىشى لازىم. بۇرۇن ئايال مىراپلار بولمىغان بولسا، ئەمدى ۋە بۇندىن كېيىنمۇ بولماسلىقى كېرەك دېگەن مەنە چىقمايدۇ، ــ ھازىرغۇ "مىراپ" دېگەن ئاتالغۇ يوق ــ سىز ياخشى كەسپىنى تاللاپسىز، تىرىشىپ ئىشلەڭ. يېزىلىرىمىز سىلەرگە موھتاج.

گۈزىشىنىڭ سۇ ئىنشائاتلىرى توغرىسىدا تونۇشتۇرغاندا، ئۇ يەنە مۇنداق ئىزاھات بەردى:

ــ بىز خېلى بۇرۇنلا يەككە ئىگىلىككە قارىغاندا كوللېكتىپلەشتۈرۈلگەن زور دەپ ئۇمىدلەنگەنىدۇق. بىز ئۇ چاغلاردا تەرەققىياتنىڭ مەزمۇنى كوپېراتسىيلىشىشتە دېگەن سۆزلەرگە ئىشەنگەنىدۇق. بىراق، شۇ چاغلاردا كوپېراتسىيە بىلەن رايونىمىزنىڭ سۇ ئىنشائاتلىرىنى مۇكەممەللەشتۈرگىلى بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىدۇق. 1958 ــ يىلى ئومۇميۈزلۈك خەلق گۈزىشىش دولقۇنى كۆتۈرۈلدى. ئۇنىڭ ئەۋزەللىكى يەنىلا كۆچنى مەركەزلەشتۈرەلەيدە-

غانلىقتا، كۆپ خىل ئىگىلىكنى يولغا قويۇش ئىمكانىيىتى كەڭ بولۇشتا دېيىلدى. بىز كوپېراتسىيە ۋاقتىدىلا سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلىش كويىدا بولغانلىقىمىزدىن، گۈگۈمبلىشىشتىن كېيىن بۇ مەسىلىنى بىر ياقلىق قىلغىلى بولار دەپ ئويلىغان، ئەمەلىيەتتە ئۇنداق بولمىدى. ئادەم كۆپەيدى، مەمۇرىيەت يىغىنچاقلانغاندەك بولدى، ئەمما، بىر مىليون ئادەم مۇشت ئاتقان بىلەنمۇ شامالنى توسقىلى بولمىغاندەك ئىش بولدى. راستىنى ئېيتقاندا پەن-تېخنىكىسىز بۇ دەريانى كۆچمىز يەتمەيدىغانلىقى چۈشىنىشلىك بولۇپ قالدى. بىز ئاز-تولا قول-ئىلكىمىزدە بارنى پولات تاۋلاپ، چويۇن ئېرىتىشكە سەرپ قىلىۋېتىپ ھالسىراپ قالدۇق، سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلغىمىز بولسىمۇ، يىلىكىمىز سۇيۇلۇپ كەتكەنلىكتىن ئىقتىساد جەھەتتە ياكى روھىي جەھەتتە چوڭ-راق قۇرۇلۇشلارغا تۈتۈش قىلغۇدەك ئىمكانىيىتىمىز بولمىدى، ئارمانغا يارىشا دەرمان يوق بولۇپ قالدى. 1965-يىلى يېزىلىرىمىزدا ئاز-تولا جانلىنىش، ئىقتىسادىي جەھەتتە بىرئاز يۈكسىلىش ۋەزىيىتى شەكىللەنگەنىدى، بىز سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا تەرەددۇتلىنىۋاتقاندا، بىرىنچى دەرىجىلىك ۋەزىپىمىز كاپىتالىزمنىڭ يېزىلاردىكى يىلتىزىنى قومۇرۇش بولۇپ قېلىپ، دەريا بىلەن ھەپىلىشىپ بېقىشنى ئويلاشمۇ مەسىلە بولۇپ قالدى. ئۇنىڭدىن كېيىنكى يىللاردا نېمە ئىشلارنى قىلغانلىقىمىز، نېمە ئۈچۈن سۇ مەسىلىسىنى ئويلىشالمىغانلىقىمىزدىكى سەۋەبلەر سىزگىمۇ چۈشىنىشلىك. بىز توختاپ قالماي ئىنقىلابلا قىلدۇق. ئىشلەپچىقىرىش بولسا بىر چەتكە قايرىپ قويۇلدى. قىسقىسى، ئىنقىلاب قىلىش ئۈچۈنمۇ ياشاش كېرەك ئىدى. ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىش ئەنە شۇ ياشاش ئۈچۈن. يا ئۆلمەي، يا تىرىك

ئادەمگە ئوخشماي ئۆتۈۋەرسەك بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلىاق بولاتتى. بۇنىڭ ئۈچۈن، بىزگە سۇ كېرەك... بوسۇقمىزدا بىر دەريا بار، ئەمما دەريا پەستە بولۇپ، بىزگە تازا سۇ كېرەك بولغاندا، سۇنى ئېگىزگە چىقارغىلى بولمايدۇ، بىزگە سۇ كېرەك بولمىغان چاغلاردا بولسا دەريانىڭ سۈيى تېشىپ ئاپەتكە ئايلىنىدۇ. ئون يىللار جەريانىدا نۇرغۇن دەرەخلەر، شاخ-شۇمبىلار ۋە تاشلار بۇ دەرياغا بېسىلدى، ئەمما ئۇ ئاچكۆز ئەجدىھادەك ھەممىنى يۇتۇپ كېتىپ، ھېچ مەنپەئەت بەرمىدى. سىزگە بۇنچىۋالا كۆپ سۆزلەپ كېتىشىمنىڭ سەۋەبىنى پەملىگەنسىز؟... بىزگە سۇ كېرەك. ئۇ بىزنىڭ گېپىمىزنى ئاڭلايدىغان بولسۇن. سىزنى ئاچقان يېرىمىزگە بارىدۇ، ھالىمىزغا يېتىدۇ، دەپ سۆزلەپ بەردىم.

— ناھايىتى ياخشى بولدى، — دېدىم مەن تەسىرلىنىپ، — مەن سۆزلىرىڭىزدىن 20 يىلغا يېقىن ۋاقىت ئىچىدە گۈڭشېنىڭ سۇغا بولغان تەشنالىقىنى چۈشىنىۋالالدىم.

— بۇلا كۈپايە قىلمايدۇ، — قۇتلۇق ئاكا ئېغىر تىنىپ قويۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — سىز بىزگە دەريانى ياخشى تىزگىنلىگىلى بولىدىغان ئەھلي تەدبىر كۆرسىتىپ بەرسىڭىز بولاتتى. بۇرۇن بىز ناھىيىدىكى، ۋىلايەتتىكى ئىشنىڭ كۆزىنى بىلىدىغان، سۇ كەسپىنىڭ تىلىنى چۈشىنىدىغان ئورگانلاردىكى كىشىلەر بىلەنمۇ مەسلىھەتلەشكەنىدۇق. ئەھۋالغا قاراپ باقساق، ئەجنەبىلەرنىڭ يولىنى قوغلىشىش دەمدۇ، چوڭ، زامانىۋى بولۇشقا مەستانە بولغان دەمدۇ، ئىشقىلىپ ئۇ بولمىسا بۇ، بۇ بولمىسا يەنە بىر قىلتاقىقا ئىلىنىپ قالىدىغانلا ئىش ئىكەن. مەبلەغمۇ چىقىملى بولمايدىغان داۋان ئىكەن. ئەمدى سىزگە ئېرىشتۇق، قانداق قىلغاندا بۇ بەكباش

دەريانى بوي ئەگدۇرگىلى بولىدۇ، بۇنى سىز بىرنېمە قىلسىڭىز...

ــ شۇنچىۋالا چوڭ دەريانى تىزگىنلەشنى يالغۇز مەن بىرنېمە قىلىپ ئەپلىگىلى بولارمۇ؟ ــ دېدىم مەن كۆڭلۈمدىكى ئەندىشەمنى يوشۇرماي.

مەن بۇ چاققىچە بۇنداق چوڭراق سۇ قۇرۇلۇشلىرى توغرىسىدا خىيال قىلىپ باققان بولساممۇ، ئەمدى بۇنى يالغۇز ئۆزۈم لايىھەلەشكە كەلگەندە روھىي جەھەتتىن تەييارلىقىم كەم ئىكەنلىكىنى ھېس قىلغانىدىم، ئىچىمدە بولسا: "ھەي، گۇلئايىم، مانا ئەمدى ئالدىڭغا بۇ ۋەزىپە قويۇلۇۋاتقاندا نېمىشقا تىترەيسەن؟ قېنى بىرنېمە قىلىپ باق، كەسىپ ئەھلى بولالىشىڭ ياكى بولالماسلىقىڭنى ئەمەلىيەت ئارقىلىق ئىسپاتلا!" دەپ ئويلايتتىم.

قۇتلۇق شۇجى مېنىڭ كەيپىياتىمدىكى ئىشەنچسىزلىكنى سەزگەندەك:

ــ ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ئالدىنقى كۈنى سىز توغرولۇق ماڭا سۆزلەپ بەردى، ئەسلى سىز سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىدە قېلىپ ئىشلىسىڭىزمۇ سىزگە بۇ ۋەزىپىنى بېرىدىغانلىقىنى ئېيتتى، ــ دېدى ئۇ ماڭا ئىلھام بېرىپ، ــ سىز ئۆگەنگەن بىلىمىڭىز، ناھىيىلىك دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئەمەلىيىتىڭىز ئارقىلىق بۇ ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەنسىز. دادىل ئويلاپ، ئەستايىدىل تەكشۈرۈپ، بىر لايىھە ئىشلەپ چىقىشىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمىسىزمۇ؟

قۇتلۇق شۇجى مېنىڭ جەزمەن لايىھە ئىشلەپ چىقىشىمنى بۇيرۇق تەرىقىسىدە ئېيتىپ مەجبۇرمۇ قىلمىدى ياكى لايىھە ئىشلەۋېتەلەيدىغانلىقىم بىلەن ئىشتىن ئاۋۋال ئۇچۇرۇپمۇ كەتمەي رىغبەت-

لەندۇرۇش بىلەن ئۆزەمگە ئىشىنىشىم لازىملىقى توغرىسىدا بېشارەت بەردى. مەن ئۇ سۆزلەۋاتقان چاغدىكى خىيالىم بويىچە:

— قېنى، ئاۋۋال مەن بىر تىرىشىپ باقاي. راستىنى ئېيتقاندا ئۆگەنگىلىرىم ئاز ئەمەس، بىراق ئەمەلىيەتنى بېشىمدىن كەچۈرۈشۈم ئازراق. دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلىگەن لايىھىلىرىم كىچىك تېپتا ئىدى، — دېدىم.

— ئەمەلىي تەجرىبە دېگەن شۇ، — دېدى قۇتلۇق كۈلۈپ، — چوڭ ئىشلارمۇ ئاۋاۋال كىچىكتىن باشلىنىدۇ ئەمەسمۇ؟ قېنى بىر غەيرەت قىلىپ بېقىڭ، قىينىچىلىق بولسا ئېيتىڭ، ئىمكانىيەتىنىڭ بارىچە ياردەم بېرىمىز.

مەن ماقۇل بولدۇم. قۇتلۇق بىلەن بولغان سۆھبەت مەن ئۈچۈن ئالاھىدە تەسىر كۆرسەتكەن رول ئوينىغانىدى. چۈنكى مەن ئۇچراشقان ئاساسىي قاتلام رەھبەرلىرى ئىچىدە ھېچقايسىسى سۇ ئىنشائاتى قۇرۇلۇشى بىلەن شۇغۇللىنىش مەسلىسى ئۈستىدە مەن بىلەن بۇنداق ئوچۇق-يورۇق پىكىرلىشىپ كونكرېت ۋەزىپە تاپشۇرۇپ باقمان ئەمەس ئىدى. ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ئىبراھىمنىڭ مەن توغرۇلۇق ئۇنتۇپ قالماي كۆيۈنۈشى، مېنىڭ بۇ گۈزىشىغا كەلگىنىمدىن تارتىپ خەۋەر تېپىپ تۇرغانلىقى ماڭا بولغان ئىشەنچىنىڭ ئىسپاتى، دېگەن تونۇشقا كەلدىم ۋە غەيرەتلىنىپ قالدىم.

2

دۇرۇس، مەن دېھقانچىلىق مەيدانىدا كۆلىمى كىچىكرەك بىر سۇ ئامبىرى ۋە شۇ ئامبارغا سۇ يىغىلىدىغان، ئېقىپ چىقىدىغان بىرنەچچە

ئېرىق، توما لايىھلىگەنىدىم.

بۇ ئىش ماڭا ئالاھىدە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە ئەمەس ئىدى. مەنمۇ شۇنداق قىلىش توغرىسىدا مەيدان رەھبەرلىكى بىلەن سۆزلىشىپ ئىلتىماس قىلغان ئەمەس ئىدىم. راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ بىر ستىخىيىلىك قىزغىنلىقىمنىڭ مەھسۇلاتى بولۇپ، لايىھىنىڭ ئىگىسى يالغۇز مەن ئەمەس، ئۇنىڭ باشقا بىر ئاساسلىق، مۇھىم قاتناشچىسىمۇ بار ئىدى. سۇ ئامبىرى پۈتكەنده، بۇ توغرۇلۇق ناھىيە ئىچىدىلا ئەمەس، بىزنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىمىز تەۋەسىدىمۇ ھېچقانداق غۇلغۇلا، تەشۋىقات ئېلىپ بېرىلمىدى. پەقەت دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ يىللىق خۇلاسە دوكلاتىغا: "ئىنقىلابىي ئىشچى-خىزمەتچىلەر كەڭ پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى ھەم كەمبەغەل، تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ تىرىشچانلىقى بىلەن لايىھىلىنىپ پۈتتى..." قاتارلىق جۈملىلەرلا نېرى-بېرى قىلىپ تۇتۇق يېزىلغانىدى.

بۇنداق بولۇشى، مېنىڭ ئويلىشىمچە تەبىئىي، ئەجەبلەنگۈچىلىكى يوق ئىش بولسىمۇ، بىزنىڭ ساۋاقداشلاردىن بەزىلىرى غۇلغۇلا قىلىشىپ، ئاستىرتىن نارازىلىق سۆزلەرنى قىلىپ يۈرۈشتى. مەن ئۇلارنىڭ پىكرى بويىچە لايىھىلىگۈچى خادىم بولۇشۇم كېرەك ئىدى. ئەمما، خۇلاسە دوكلاتتا كىمنىڭ لايىھىلىگەنلىكى توغرىسىدا سۆز قىلىنمىغانلىقىغا پەرۋا قىلمىغىنىمدەك، ھېلىقىدەك پىكىرلەرگىمۇ قوشۇلمايتتىم. بۇ، ۋەزىيەتنىڭ ئاشۇنداق بولوشى بىلەن مۇناسىۋەتلىكلا بولۇپ قالماي، كۆپچىلىككە مەلۇم بولمىغان يەنە بىر ئامىلنىڭمۇ بولغانلىقىدىن ئىدى. مېنىڭ بۇ ئىشتىكى رولۇمنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى بىلمىگەنلار مەن بىلەن ئەڭ يېقىن ئۆتمىگان

بىرنەچچەيلەنلا ئىدى.

ئەسلىدە، دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ غەربىي شىمالىدا تۇخۇم شەكىللىك بىر قاپچىغاي ئويمانلىق بار ئىدى. مەيدانغا يېڭى كەلگەن ۋاقىتلىرىمىزدا ئىچىمىز پۇشسا بىرنەچچە قىز ئاشۇ قاپچىغاي ئويمانلىقنىڭ ئەڭ ئېگىز قىرغىقىدىكى دۆڭگە چىقىپ ئولتۇرۇپ ناخشا ئېيتىشاتتۇق، ئوقۇغۇچىلىق هاياتىمىز ئۇستىدە سۆزلىشەتتۇق ياكى كۆڭۈلدىكى سىرلىرىمىزنى، قىزلارغىلا خاس بولغان هېسسىياتلىرىمىزنى ئېيتىشىپ مۇڭدىشاتتۇق.

بىزنىڭ بۇ دۆڭگە ئامراقلىقىمىز يەنە شۇ سەۋەبتىن ئىدىكى، ئەتراپى قاقاسلىق بىلەن تولغان خېلى كەڭ دائىرە ئىچىدە ئاشۇ قاپچىغاي ئويمانلىقنىڭ مەنزىرىسى بىرقەدەر گۈزەل ئىدى. توغرا، بۇنى شەھەرلەردىكى ياكى مەنزىرىسى گۈزەل جايلاردىكى يېشىل چىمەنلىكلەرگە ئوخشىتىش هەرگىز مۇمكىن ئەمەس. ئەمما، بىزنىڭ زېرىكەرلىك، توختام سۇدەك هاياتىمىزدا شۇ يەردىن باشقا كۆڭۈل ئاچىدىغان خالىيراق مۇهىتىمىز يوق ئىدى. يامغۇردىن كېيىن، دەريا سۇيى تاشقان ۋاقىتلاردا بۇ ئويمانلىققا قېلىنلىقى بىرنەچچە سانتىمېتر كەلگۈدەك سۇ يىغىلىپ قالاتتى. سۇ قۇرۇپ، تارتىلىپ كەتكەندە بولسا هەممىلا يەردە يۇمران، نازۇك مايسىلار كۆكىرىپ باش كۆتۈرەتتى. بولۇپمۇ دۆڭگە يېقىن يانباغىرلاردا مايسىلار خېلى ئۇزۇن ۋاقىتقىچە كۆكىرىپ تۇراتتى، هەتتا ئۆزىگە خاس هايات مەنتىقىسى بويىچە بەزىلىرى سېرىق، بەزىلىرى قىزىل، بەزىلىرى ئاق، بەزىلىرى هال رەڭ چېچەكلەيتتى. بۇ چېچەكلەرنىڭ هەشمىتى بولمىغانلىقتىن، ئۇنىڭ قايسى تۈردىكى گىياهلارغا تەۋە قانداق چېچەك ئىكەنلىكىنى هېچقايسىمىز بىلمەيتتۇق، بىراق، ئۇلار

بىز ئۇچۇن تەبىئىي بولغاچقا، كۆڭلىمىز كۆتۈرۈلۈپ قالاتتى. ھاۋا قاتتىق ئىسسىپ كەتكەن چاغلاردا، ئويمانلىقنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى يېشىللىق ناھايىتى تېز غايىپ بولۇپ، سېغىز لايلار يېرىلىپ-يېرىلىپ كەتكەن ئاختاملىقا ئايلىناتتى. گىياھلار بىر كۈن ئىچىدىمۇ ياكى بىرنەچچە سائەت ئىچىدىمۇ، ئىشقىلىپ غايىب بولۇپ ھېلىقى يېرىقلارنىڭ ئارىسىغا كىرىپ كەتكەندەك تۇيۇلاتتى. بىزگە مەلۇم-لۇقى شۇ ئىدىكى، يۇمران گىياھلار كۈننىڭ ئىسسىقىغا بەرداشلىق بېرەلمەيتتى. ئويمانلىقنىڭ، دۆڭنىڭ يانباغرلىرىدا، كۈن نۇرى قاتتىق چۈشمەيدىغان يەرلەردىلا ئازراق ساندىكى گىيالار ئۆز ھاياتى ئۈچۈن كۈرەش قىلغانلىقىنىڭ ناماياندىسى سۈپىتىدە سولىشىپ، سۇس ئىغاڭلاپ، بىچارىلەرچە ئېگىلىپ قالاتتى. بۇلار بىزگە ئۇنچە كۆپ بەھر بېرەلمىگەنلىكتىن، بۇنداق چاغلاردا ئۇ جايلارغا كەمرەك باراتتۇق.

بەزى چاغلاردا ھەر خىل باھانە-سەۋەبلەر بىلەن ئۇ يەرگە بارىدىغانلىرىمىزنىڭ سانى بەزىدە ئازىيىپ، بەزىدە كۆپىيىپ تۇراتتى. بەزىدە يالغۇز بارىدىغانلىرىمىزمۇ بولاتتى. كۆپرەك يالغۇز بارىدىغىنى مەن ئىدىم. شۇنداق چاغلاردا بۇ تەرەپلەرگە كېلىدىغانلار يالغۇز بىز قىزلارلا ئەمەسلىكىنى بىلىپ قالدىم. بۇ يەرگە باشقا بىر ئەر كىشىمۇ كېلىدىغانلىقى مەلۇم بولدى. بۇ كىشىنىڭ ئىسمى كامال بولۇپ ئوتتۇرا بوي، ئورۇق، ئاق سېرىق، 40 ياشلاردا ئىدى. گەردىشى ئىنچكە سىمدەك ئاق، سېپى كەڭ ۋە قارا، يېراقنى كۆرىستىدىغان يۇقىرى گىرادۇسلۇق كۆزەينەك تاقايتتى. سارغۇچ چېچى خېلىلا تۆكۈلۈپ كەتكىنىگە قارىماي، يەنىلا ياش باللارنىڭكىدەك پېشانىسىگە ساڭگىلاپ چۈشۈپ تۇراتتى.

ئۇنىڭ ئىچكىرىرەك ئورا كۆزلىرى ھەممە نەرسىگە جىددىي، ئۆتكۈر تىكىلەتتى. ئۇنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەن ۋاقتى بىزدىن بىر يىل ئىلگىرى بولسىمۇ، ھېچكىمگە ئارىلاشمايدىغان، ئۆزىنى ئادەملەردىن تارتىپ يۈرىدىغان مىجەزگە ئىگە بولغانلىقتىن، تونۇش-بىلىشلىرى يوقتەك ئۆزى يالغۇز يۈرەتتى. بىلىشىمىزچە، ئۇ ۋىلايەت مەركىزىدىكى قايسىبىر دېھقانچىلىق پەن-تەتقىقات ئورنىنىڭ كادىرى بولۇپ، "مەدەنىيەت ئىنقىلابى"نىڭ دەسلەپىدە تارتىپ چىقىرىلغان، كېيىن قانداقتۇر ئېغىر مەسىلىلىرىنى يوشۇردى دېيىلىپ قايتىدىن رېجىمگە، نازارەتكە ئېلىنغان، بۇلارغا توردىن چۈشۈپ قالغان ئوڭچىلىقى قوشۇلۇپ جىنايەتچى ئىكەنلىكى ئېلان قىلىنغان، شۇنداقتىمۇ دوست بىلەن دۇشمەن ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەتتى خەلق ئىچىدىكى زىددىيەت قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىنىپ، مۇشۇ مەيدانغا ئۇزاق مۇددەتلىك ئۆزگىرىشكە ئەۋەتىلگەن. بىزنىڭ ساۋاقداشلىرىمىز ئىچىدە بۇنداق "تارتىپ چىقىرىش"لارنىڭ تېگىنى توغرا چۈشىنىدىغانلار كۆپ ئىدى ۋە كامالدىن ئۇنچە چەتلەپ يۈرمەيتتى. مەيداندا كامالنى ئۆز ئىممىدىن تاشقىرى ھەر خىل نام ۋە لەقەملەر بىلەن ئاتاپ چاقىرىشاتتى. كامال بۇنداق چاقىرىشلارنى پىسەنتىگە ئېلىپ كەتمەيتتى، ئەمما، خاپا بولۇپمۇ يۈرمەيتتى. بۇ لەقەملەر ئىچىدە "كامال قارا"، "كامال كەلگۈندى" دېگەندەك سەتىرەك ئىشتىلىدىغانلىرىمۇ، "گلوبۇس"، "ھەربىكەتچى" دېگەندەك مۆتىدىلىرەكلىرىمۇ بار ئىدى. "گلوبۇس" دېگىنى كىملا بولسا ئۇنى پىرقىرىتىپ بېقىشقا تىرىشىدىغانلىقى كۆزدە تۇتۇلاتتى. "ھەربىكەتچى" دېگىنى ئۇنىڭ سىياسىي ھەربىكەتلا بولسا تارتىپ چىقىرىلىۋېرىدىغانلىقىغا قارىتىلغانىدى. بىزنىڭ بالىلار ئارىسىدا ئۇنى "پۇتبول" دەپ

ئاتاش ئومۇملىشىپ كەتكەنىدى. "پۇتبول" دېيىشمۇ ئۇنى زۆرۈرىيىتى بولسۇن، بولمىسۇن تېپىپ ئويناپدىغانلىقىغا قارىتىپ قويۇلغان لەقەم ئىدى. لەقەملەرنىڭ سەتىرەكلىرىنى ئۇنى تارتىپ چىقىرىپ كۆرەش قىلغان سورۇنلاردا قوللىنىشاتتى. چۈنكى، ھەر ھەپتىنىڭ ئاخىرىدا بىر قېتىم ئۇمۇ "ئۆزىگە ئوخشاش" بىرمۇنچە ئۇنسۇرلار قاتارىدا كۆپچىلىككە بىر ھەپتىلىك ئىدىيە ئەھۋالىدىن دوكلات قىلىشى شەرت ئىدى. بۇنداق "دوكلات قىلىش" ئاخىرىغا بېرىپ كۆرەش يىغىنىغا ئايلىنىپ كېتەتتى...

مەن ئاشۇ "پۇتبول"نىڭ قاپچىغاي ئويمانىدا ئايلىنىپ يۈرىدىغانلىقىنى، بەزىدە ئۇنچە يىراق بولمىغان دەريا بويىغا كېتىپ خېلى ئۇزاق تۇرۇپ قالىدىغانلىقىنى كۆرگىنىمدە، ئۇنىڭغا ھەيران بولۇپ قالاتتىم. بەزىدە ئۇ قوينىدىن كىچىككىنە بىر خاتىرە دەپتەرنى ئېلىپ بىرنېمىلەرنى يازاتتى. بۇنىڭغا قاراپ كۆڭلۈمگە كەچمىگەن خىياللار كېلەتتى. قىزىق يېرى شۇ ئىدىكى، بىر قېتىملىق كۆرەش يىغىندا بىرسىنىڭ: "سەن ھەمىشە دەريا بويىغا، قاپچىغاي ئويمانلىق ئەتراپىغا بېرىپ نېمىلەرنى قىلىسەن؟ جاھان ئۆزگەرتىش ھەقىقىدە پىلان تۈزۈپ يۈرەمسەن؟..."، دەپ سوريغىنىدا، ئۇ ھەمىلەننى كۈلدۈرۈپ:

— ئىدىيەمنى قانداق قىلىپ ئۆزگەرتىش ھەقىقىدە تەپەككۇر يۈرگۈزىمەن، — دەپ جاۋاب بەرگەنىدى. تەبىئىيكى، ئۇنىڭ بۇ سۆزىگە ھېچكىم ئىشەنمىدى. لېكىن، ئىشەنمىگىنى بىلەن، "يالغان، ئۇنداق ئەمەس..."، دېيىشكىمۇ پېتىنالمىدى. چۈنكى، ئۇنىڭ سۆزىنى رەت قىلىشقا ئاساس تېپىلمايتتى.

بىر ياخشى يېرى شۇكى، ئۇ بىزنىڭ بالىلار بىلەن ھەر ھالدا

ئەپ ئىدى. ساۋاقداشلىرىمىزدىن بەزىسى ئۇنىڭغا ئىش مەيدانىدىلا چاقچاق قىلىپ بوش ئاۋازدا: "'پۇتبول'، ۋارتارغا قاچان چۈشىسىز؟" دەپ سوراپ قوياتتى. ئۇ بەشىنى چايقاپ كۈلۈپ: "قورساقنىڭ ئاچلىقىدىن پۇتلار تېپىككە يارىمايدىغان بولغان چاغدا!!" دەپ سىرلىق جاۋاب بېرەتتى. بۇنداق سۆزلەرنىمۇ ئۇ ئۇتتۇر كەلگەنلا بىرسىگە ئېيتىپ يۈرمەيتتى. ئۇنىڭ ئۆزىچە، كۆڭلىگە يېقىنراق كۆرسە كېرەك، بىرنەچچىمىز بار جايدا، ئەتراپىغا قارىۋەتىپ دەيتتى. ئۇنىڭ ئەندىشىسى ئارتۇقچە ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بىزمۇ ھېچقانداق سورۇندا ئۇنىڭ "تۇزلۇق سۆزلىرى" ھەققىدە ئۇنچىقمايتتۇق. ھېلىقىدەك يىغىنلاردا بولسا بۇ ھەقتە تېخىمۇ سۆز قىلمايتتۇق...

مەن ئۇنى بۇ ئەتراپلاردا بىزگە ئوخشاش سايادەت قىلىپ كۆكۈل ئېچىش ئۈچۈن ئۆتكۈزىدۇ، دەپ ئويلىمايتتىم. شۇڭا خۇپىيانە يېزىشلىرى مېنىڭ قىزىقىشىم ۋە ھەۋىسىمنى قوزغىدى. مەن ئۆزەمنىڭ خىيال قىلىپ بېقىشىغا ئاساسلىنىپ، ئۇنى شېئىر يېزىپ يۈرسە كېرەك دەپ گۇمانلىناتتىم. مېنىڭ چۈشىنىشىمچە، شائىرلار تەبىئەت ھەققىدە شېئىر يازسا، ئىجتىمائىي تېمىلاردىكى شېئىرىي پىكىرلەرنى مۇلاھىزە قىلسا، كامالەتكە ئادەمسىز يەرلەردە ئۆزى يالغۇز تەسەۋۋۇرلارنى قىلسا كېرەك دەپ ئويلايتتىم. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىڭ بىلەن ئۇچرىشىش، پاراڭلىشىپ يۈرۈشنىڭ ماڭا نىسبەتەن مەيداندا شۇبھە، گەپ-سۆز پەيدا قىلىشىدىنمۇ ئەنسىرىمەي بىر قېتىم توپتوغرا ئالدىغا باردىم.

— سالام پۇتبول، — دېدىم مەن ئۇنىڭ دەريا‌غا قاراپ تۇرغان، ئېھتىمال، بىرسىنىڭ يېنىغا كېلىشىنىمۇ كۈتمىگەن بىر پەيتتە.

كامال چۆچۇپ كەينىگە بۇرۇلۇپ مېنى كۆردى، يېقىمسىز كۈلۈپ:

ــ ھە، گۈلنايىم، سىزمىدىڭىز؟ تاماشا قىلىپ يۈرەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى ۋە خەۋپسىرىگەندەك تۆت تەرەپكە قاراپ قويدى، ــ دوستلىرىڭىز كۆرۈنمەيدۇ، يالغۇز كەپسىز ـ دە؟

ــ ھەئە، يالغۇز مەن، ــ دېدىم ـ دە، چاقچاق قىلدىم، ــ سىز قاچانغىچە ئىدىيە ئۆزگەرتىش توغرىسىدا تەپەككۇر يۈرگۈزىسىز؟

ئۇ قاتتىق كۈلۈۋەتتى. ئەمدى ھېچقانداق خەۋپسىزلىمەي جاۋاب بەردى:

ــ يىغىندا ئېيتقىنىم راست گەپ. سىلەرگە ئانچە ـ مۇنچە دەيدىغىنىمۇ راست گەپ. قاچان قورساق توپسا مېنىڭ ئىدىيە ئۆزگەرتىشىمىنىڭ بىر باسقۇچى تۇغۇلغان ھېسابلىنىدۇ.

مەن ئۇنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى راستتىنلا چۈشەنمىدىم. شۇڭا ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپلا قالدىم. ئۇ مەن بىلەن بۇرۇنقىدىن سۆزلىشىپ كۆنگەن تەلەپپۇزدا:

ــ قاپچىغايغا كەلگۈچە مېڭىش قىينىمىكەن؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ قىيىن بولمايچۇ؟ پول يوقلۇقىنى سىزمۇ بىلىسىز، سىز ئوڭاي كېلەمسىزيە؟

ــ مەن ئوڭاي كېلىمەن. ئوڭاي كېلىشىم ياخشىراق پول تاپقانلىقىم ئۈچۈن ئەمەس، بىر غايىبانە مەنزىرە مېنى ئۆزىگە تارتىپلا تۇرىدۇ. شۇڭا، ئولتۇرساممۇ مۇشۇ يەرگە كەلگۈم كېلىدۇ. بۇ يەردىن بىر چىمەنزارلىق ئۆسۈپ چىقىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ.

ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن تېخىمۇ گاڭگىراپ قالدىم. كۆڭلۈمگە دەرھال "ئۇ شېئىرغا ھېرىس بولسا كېرەك، سۆزلىرىمۇ شائىرانە...". دېگەن

پىكىرلەر كەلدى. ئۇ مېنىڭ تۇرقۇمدىن ھېچ نەرسە چۈشەنمىگىنىمنى بايقىدى بولغاي، چەكچىيىپ قاراپ ھەيران بولغان ھالدا:

— سىلەر بۇ يەرگە راستىنلا ئۆيىناپ، كۆڭۈل ئاچقىلى كېلەمسىلەر؟ — دەپ سورىدى.

مەن تەئەججۇپلىنىپ:

— بولمىسىچۇ؟ ئۇنداق بولمىسا بۇ سايلىقتا نېمە بار دەيسىز، بىز سىزدەك شېئىرىي تەپەككۇر بىلەن رومانتىك مەنزىلەرنى كۆز ئالدىمىزغا كەلتۈرەلمەيمىز - دە...؟ — دېدىم.

مەن شۇ سۆزلەرنى چاقچاق ئارىلاش ئېيتىپ كۈلۈشكە تىرىشقانىدىم، ئۇمۇ چاقچاق بىلەن جاۋاب بېرىدۇ دەپ كۈتەتتىم. بىراق ئۇ بېشىنى چايقاپ ئۈمىدسىزلەنگەن ھالدا:

— سىزنى سۈچىلىق تېخنىكىسىنى ئۆگەنگەن، دەپ ئاڭلىغانىدىم، — دېدى.

مەن تېڭىرقاپ:

— ئاڭلىغىنىڭىز خاتا ئەمەس، — دېدىم ۋە ئالدىراپ چۈشەندۈردۈم، — توغرا، مەن بەش يىل ئالىي مەكتەپنىڭ سۈچىلىق فاكۇلتېتىدا ئوقۇغان.

— مەن سىزنى بۇ يەرگە، بۇ ھېچنېمىسى بىلەن كىشىنى ئۆزىگە جەلپ قىلالمايدىغان يەرگە ئۆز كەسپىنى دەپ كېلىدۇ، دەپ ئويلاپ يۈرۈپتىمەن.

پەقەت شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى تولۇق چۈشەنىدىم. گويا بۇرۇن كۆرمىگەندەك، دەريا بويىغا، قاپچىغاي ئويمانلىقىغا ۋە ئۇنىڭ نېرىسىدىكى تۈپتۈز كەتكەن تاقىر، قۇم ئارىلاش سېغىز توپىلىق دالاغا بىرھازا قاراپ تۇرۇپ قالدىم.

كەسپ ئەھلىلىرىگە مەلۇم بولغان خىيالىي ھەۋەس يۈرىكىمنى پۈتۈن قىلىپ كۆيدۈرۈپ تۇرماقتى. مېنىمدە توساقتىن، "بۇ ئويماندىلىق سۇ ئامبىرى بولغىنىدا نەقەدەر تەبئىي ئامبار بولاتتى-ھە؟"، دېگەن پىكىرلەر پەيدا بولدى. ئۇنىڭ "بىر غايىۋى مەنزىرە تۇرىدۇ...بۇ يەردىن بىر چىمەنزارلىق تۇرمۇپ چىقىدىغاندەك كۆرۈنىدۇ..." دېگەن سۆزلىرىنى قايتا ئاڭلىغاندەك بولدۇم.

دېمىسىمۇ، قاچان ئىكەنلىكى نامەلۇم، بۇرۇن بۇ يەردىكىلەر ئويمانلىقنىڭ نېرىسىدىن 200 نەچچە مو يەر ئۆچىشقانلىكەن. كېيىن سۇ ئەكىلەلمەي تاشلىۋېتىپ يەنە بىرنەچچە مىڭ مو كەلگۈدەك يەردىنمۇ ۋازكېچىشكەنىكەن. بۇلارنىڭ ھەممىسى بىرلەشتۈرۈپ ئويلىغىنىمدا، كامالنىڭ ھەيران بولۇپ: "مەن سىزنى بۇ يەرگە، بۇ ھېچنېمىسى بىلەن كىشىنى ئۆزىگە جەلىپ قىلالمايدىغان يەرگە ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ كېلىدۇ..." دېگەن سۆزلىرىنى ئورۇنلۇق ھېس قىلدىم. شۇ مىنۇتتىنىڭ ئۆزىدە مەن يەنە پىشقان، تەجرىبىلىك بىر مۇتەخەسسىسكە يولۇققانلىقىمنى، ئۇنىڭ ھەقىقەتەن "ئىدىيە ئۆزگەرتىش" بىلەن بىرگە بۇ يەردىكى مۇھىتنىمۇ ئۆزگەرتىش ھەققىدە تەپەككۇر قىلىدىغانلىقىنى چۈشەندىم.

شۇنچىلىك خىجالەت بولۇپ كەتتىمكى، ئۇنىڭغا دېدىل قاراشتىنمۇ ئەيمىنىپ، بىر چەتكە قاراپ تۇرۇپ پىچىرلىدىم:

— توغرا، مەن بۇ قاپچىغاي ئويمانلىقىغا بىرئاز كۆچ سەرپ قىلسا يېرىم تەبئىي سۇ ئامبىرى پۈتىدىغانلىقىنى شۇ تاپتا ئويلاۋاتىمەن...

— ياھ، يارايسىز. ئەقلىگىزگە باركاللا، — دېدى ئۇ مەن زادىلا كۆرۈش نىسپ بولمىغان شادلىق بىلەن، — مانا بۇ ھەقىقىي كەسىپ

ئەھلىنىڭ سۆزى بولدى. مەن بۇنداق ئۆتكۈر ئىكەنلىكىڭىزنى تەسەۋۋۇر قىلمىغانىدىم.

ئۇنىڭ ماختىشىدىن تېخىمۇ ئىزا تارتىپ كەتتىم. ئەمما ئۇ مېنى خىجىل قىلىش، ئىزا تارتقۇزۇش ئۈچۈن ئەمەس، ماڭا رىغبەت بېرىدىغان، ئىلھاملاندۇرىدىغان سۆزلەرنى تېپىپ سۆزلىگىلى تۇردى...

بىزنىڭ سۆھبەت تېمىمىز كېڭىيىپ كەتتى. تۇرۇۋاتقان ئورنىمىزنى، شارائىتىمىزنى ۋە كېلىپ چىقىشى مۇمكىن بولىدىغان ھەرقانداق ئاقىۋەتلەرنى تامامەن ئۇنتۇپ سۇ ئامبىرى قۇرۇش، ئۇنىڭ سۇ مەنبەسىنى ئۇزۇلدۇرمەسلىك ئۈچۈن قانداق ئىنشائاتلارنى ياساش، سۇيىدىن پايدىلىنىش ئۈچۈن قايسى جايغا ئۆستەڭ، قايسى جايغا ئېرىق چېپىش، سۇيىنىڭ سىزىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قانداق تەدبىرلەرنى قوللىنىش توغرىسىدا پاراڭلىشىپ ۋاقىتنىڭ ئۆتكىنىنىمۇ تۇيماي قاپتۇق. قايتىدىغان چاغدا ئۇ:

— مۇنۇ دەپتەرنى سىزگە بەردىم، — دېدى خاتىرە دەپتىرىنى ماڭا ئۇزىتىپ، — بۇنىڭدا ھەممىسى خاتىرىلەنگەن، سىز يەنە بىر قېتىم ئۆلچەپ، توپا قاتلاملىرىنى بىۋاستە تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرەرسىز. بۇ ئىش ئۈچۈن مەن ئۇتتۇرىغا چىقسام پىلان مەڭگۈ ئىشقا ئاشمايدۇ. سىزنىڭ شارائىتىڭىز مەندىن ياخشى، زۆرۈر دېسىڭىز، ئانچە-مۇنچە ئەمەلىي ئىشلىگەن تەجرىبىلىرىم بار، ھە-ھۇ دېيىشىپ بېرىمەن.

ئۇنىڭ سۆزلىرى ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇنىدى. مەن ئۇنىڭدىن ھەم تەسىرلەندىم، ھەم قايىل بولدۇم ۋە ئۇنىڭ دېگىنى بويىچە ئىشلەيدىغانلىقىمنى، ئۇنىڭ ياردەم بېرىپ تۇرۇشىتىن ۋازكەچمەسلىكىنى

ئۆتۈنۈپ سورىدىم.

— بولىدۇ، بىرلىشىپ ئىشلەيمىز، — دېدى ئۇ قولۇمنى چىڭ سقىپ، — مەن "پەردە ئارقىسى"دا تۇرىمەن. سىز كۆپ ھاياجانلانماڭ ۋە داۋراڭ سېلىپ يۈرمەڭ.

مەن ماقۇل بولدۇم. ئامبار قۇرۇش پىلانىنى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن، ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئىشلىمەيمۇ بولمايتتى. دېگەندەك، پىلاننى تۈزۈپ، لايىھىلەپ، چېرتيوژلارنى ئىشلەپ بولۇپ ئۇنىڭ كۆرۈپ، تۈزىتىپ بېرىشىگە تاپشۇردۇم. ئۇ بەزى زۆرۈر ۋە ئەھمىيەتلىك تۈزىتىشلەرنى كىرگۈزۈپ قايتۇرۇپ بەردى. بۇ لايىھىنى مەيدان ئىشخانىسىغا تاپشۇرۇپ بىرنەچچە ئاي غۇلغۇلا، گەپ-سۆزلەر بىلەن مۇبىر تەسلىكتە تەستىقلاتتۇق. بەزى كىشىلەر مەن بىلەن كامالنى باغلاپ قاراپ، يىپ ئۈچى تېپىشقىمۇ ئۇرۇنۇپ باقتى. ئەمما، قولغا چىققۇدەك پاكىت يوق ئىدى، گەپ گەپ پېتى قېلىۋەردى. مەيداننىڭ تەستىقلىشىدا يەنە بىر سەۋەبمۇ بار ئىدىكى، ئۇ، ھوقۇق تۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلار ئۈچۈن سىياسىي، ئىقتىسادىي مەنپەئەت بېرەتتى...

ئەمدىلىكتە بۇلارنى ئويلىسام، مەيداندىكى سۇ ئامبىرى قۇرۇشنىڭ ئاسانلا ئىشقا ئېشىپ قالغانلىقىنى ھېس قىلىمەن. ئۇ يەردە ھېنىڭ ساۋاقداشلىرىم، كەسىپداشلىرىم بار ئىدى. بولۇپمۇ كامال ئىسىملىك ئاق كۆڭۈل، تەجرىبىلىك يېتەكچىم بار ئىدى...

3

قۇتلۇق ماڭا تونۇشتۇرغان بۇ دەريانى مەن بىلەتتىم. ئەمدى دەريانى رەسمىي تىزگىنلەشنى ئاساس قىلغان ھالدا ھەرقايسى

دادۇيلەرنى ھەمشە سۇ بىلەن تەمىنلىگۈدەك بىر ئىنشائات قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش كېچىك ئىش بولمايتتى، شۇڭا، دەسلەپ سەل ئەندىشگە چۈشكەنىدىم. بىراق، سۆھبەتتىن كېيىن ھاياجانلىنىشقا كۆچتۈم. مەن ئەمدى مېنى قوللايدىغان، ماڭا ئىلھام بېرىدىغان رەھبىرىي يولداشلارنىڭ بارلىقىنى، بۇ كىشىلەرنىڭ ماڭا، مېنىڭ كەسپىمگىلا قىزىقىپ قالماي، بەلكى مېنى ئەمەلىي ئىشلەشكە بۈيرۈيدىغانلىقىنى، ئەمەلىي ئىشلەش جەريانىدا بولسا ماڭا ياردەمگە كېلىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەن چېغىمدا، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى يىللىق بىر ئېقىم كەلكۈن سۈيىدەك غەرق قىلىشقا باشلىغانلىقىنى تۇيۇپ تۇراتتىم. ئاشۇنداق قوللاشقا تەييار تۇرغان يولداشلارنىڭ ھەر دەرىجىلىك پارتكومدا رەھبەرلىك خىزمىتى ئىشلەيدىغانلار ئىكەنلىكى يادىمغا كەلگىنىدە، بۇنداق دەريادەك ئون توسۇن دەريا بولسىمۇ تىزگىنلىۋەتكىلى بولىدىغاندەك كۆرۈنۈپ كەتتى. گەرچە ناھىيىلىك سۇ ئىشلار ئىدارىسىدىكى رېھىم جۈيجاڭ مېنى بۇ يەرگە ئەۋەتكەنىدە مەيۇسلۇك ھېس قىلغان بولساممۇ، ھازىر بۇلار يادىمغا كەلسە، ئورۇنسىز رەنجىگىنىم ئۈچۈن ئۆزەمنى جىمىلىدىم. ئۇ جۈيجاڭ مېنى "سۈرگۈن قىلدىم" دەپ خۇشال بولۇۋاتقان بۇ چاغلاردا، مېنىڭمۇ بۇ يەرگە ئەۋەتىلگىنىم ئۈچۈن خۇشال بولۇۋاتقىنىمنى بىلەمدىغاندۇ؟ دەپ تەنتەنە قىلدىم. مېنىڭ ھازىرقى ھېسسىياتىمنى كىملا بولمىسۇن ناھايىتى ئوڭاي چۈشىنەلىشى مۇمكىن ئىدى: ئاددىيسى بىر ھۇنەرۋەن ئۈچۈنمۇ ئۆزىنىڭ ھۇنىرىنى ئىشقا سېلىشقا ئىمكانىيەت بېرىلسە، بولسا ئۇ ئۆز ھۇنىرىنىڭ نەتىجىسىنى باشقىلارنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلىسا، بۇ شۇ ھۇنەرۋەن ئۈچۈن نەقەر خۇشال بولىدىغان تۇيغۇ-ھە؟ مەن تېخى ئۆز نەتىجىلىرىمنى

كۆرمىگەن بولسامۇ، ئۇنى يارىتىش توغرىسىدىكى يولغا مېڭىشتا ريغبەت، ئىلھام ۋە قوللاشقا ئېرىشكەنىدىم. مەن بۇنىڭدىن ئەلۋەتتە خۇشال بولۇشۇمغا تېگىشلىك ئىدى. چۈنكى، كۆپ يىللاردىن بۇيان سىڭايان قاراشقا، ئىشەنمەسلىك نەزىرىلەر ئاستىدا تۇرۇشقا مەھكۇم بولغان زىيالىي ئەمەسمىدىم؟!

مەن ئاشۇنداق ئالدىراش، ھودۇقۇش ۋە شادلىنىشلار ئارىلاشقان تۇيغۇنىڭ ئىلھامى بىلەن ئەتىدىن كەچكىچە چېپىپ يۇرۇپ ئۆلچەش، سىزىش ۋە تەكشۈرۈشكە لازىم بولغان ئەسۋاب-ئۇسكۇنىلەرنى ئىزدەش، ياسىتىش، بەزىلىرىنى ناھىيە بازىرىدىن سېتىۋېلىپ ئەكەلدۇرۇشتەك تەييارلىق ئىشلىرى بىلەن ئالدىراش-چىلىق ئىچىدە بىرنەچچە كۈننى ئۆتكۈزدۇم. ماڭا نىسپ بولغان بۇ خۇشاللىقلىرىم ۋە ھاياجانلىرىمنى بەزى كەچلىرى ئويلاپ قەلبىمگە سىغدۇرۇپ كېتەلمەيدىغان چاغلارمۇ بولاتتى. شۇنداق چاغلاردا دېھقانچىلىق مەيدانىدا قالغان ئىپرىم ھەم باشقا دوستلىرىمغا ئۇزۇندىن ئۇزۇن خەتلەرنى يېزىپ ئەۋەتىپ تۇراتتىم.

بىراق، ھەممە ئىش مەن ئويلىغاندەكلا راۋان، ئوڭۇشلۇق بولمايدىغانلىقى ئىككى ھەپتىدىن كېيىنلا مەلۇم بولۇپ قالدى. ماڭا، گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتىنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى دەپ تونۇشۇلغان ھامۇت ئىسىملىك بىرسى كۆشەندە بولۇپ چىقتى. ئۇ ئەسلىدە 1964-يىلى شىنجاڭ داشۋېسىنىڭ ئەدەبىيات فاكۇلتېتىنى پۈتتۈرۈپ مۇشۇ ناھىيىگە كەلگەنىكەن. نېمىشقىدۇ "تەلىيى ئوڭدىن كەلمەي" ئىككى يىلدىن كېيىن يەتتىنچى گۇڭشې ئوتتۇرا مەكتىپىگە يۆتكەلگەن، ئۇزاق ئۆتمەي ئىنقىلاب باشلىنىپ ئۇ ھەربىكەتكە كەلگەن. ئۇنىڭ توغرىسىدا ھەركىم ھەر خىل پىكىر

قىلىشاتتى. ئۇنى ئېھتىياتسىلىق بىلەن باھالايدىغان سۆزلەرنى قىلغۇچىلار كۆپ ئىدى. مەن ئۇ توغرۇلۇق قىلىنغان سۆزلەرنىڭ قايسىبىرىگە ئىشىنىشنى بىلمەيتتىم. ئەمما كۆڭلۈمدە، ئۇ نېمىلا بولمىسۇن ماڭا ئوخشاش ئالىي مەكتەپ قوينىدىن چىققان، ھېسىياتمەنى چۈشىنىدۇ، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ بىۋاستە رەھبىرىم بولغانلىقتىن، مېنى قوللايدۇ، مېنى ھىمايە قىلىدۇ دەپ ئۈمىدلەنگەنىدىم. ئۇ ئېگىز بويلۇق، ياداڭغۇ، يۈزىنى ئازراق دانىخورەك باسقان، ھەمىشە ساقال-بۇرۇتىنى قىرىپ، پاكىز كىيىنىپ، پاراتتا يۈرگەن ھەربىيلەرگە ئوخشاش مەزمۇت قەدەم تاشلاپ ماڭىدىغان، لېۋىدىن تاماكا چۈشمەيدىغان كىشى ئىدى. يېشى قىرىق ئەتراپىدا بولۇپ، بىر قارىماقتا ئۇنىڭدىن ياشىراقمۇ كۆرۈنەتتى. ئۇ مەن بىلەن ھەر ئۈچرىشىپ قالغاندا، شىمىنىڭ يانچۇقىدىن قوللىرىنى چىقىرىپ ئوك قولىنى كۆرۈشۈشكە ئۇزىتىپ، سول قولىنى سىپايىلىق بىلەن كۆكسىگە قويياتتى. لەۋلىرىدە تاماكا بولسا، مەيلى ئەندىلاتىن تۈتاشتۇرغان بولسىمۇ پۈرقۇپ تۈكۈرۈپ تاشلايتتى.

شۇنداق بىركۈنى كەچقۇرۇن ئۇ مېنى ئۆز ئىشخانىسىغا چاقىرىپ قالدى. ۋاقىت خېلىلا كەچ بولۇپ قالغان بولسىمۇ، كىرىۋەردىم ۋە بىرىنچى قېتىم ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن كۆڭلۈم غەش بولۇپ، ئۇنىڭغا قارىتىلغان ياخشى ھېسىياتىمدا كۈچلۈك داۋالغۇش پەيدا بولدى.

مەن ئۇنىڭ ئىشخانىسىغا كىرگىنىمدە، يورۇقلۇق دەرمەھەللىككە كۆزۈمنى ئاچالماي قالدىم.

— ئولتۇرۇڭ يولداش گۇلئايىم، — دېدى ئۇ دېرىزىسىنىڭ يېنىغا بىر ئورۇندۇق قويۇپ بېرىپ. مەن ئولتۇرغاندىن كېيىن ئۇنىڭ ئۆزىمۇ ئېگىز يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇردى. ئىككىمىز-

نىڭ ئوتتۇرىسىدا ئۇ يەر، بۇ يېرىنىڭ سىرى چۈشكەن، خېلى كۆپ جايىغا سىياھ دېغى چۈشكەن كەڭ شىرە بار ئىدى.

ئۇ بۇگۈن نېمىشقىدۇ خاپا كۆرۈنەتتى. كۆزلىرىنىڭ تېگىدە چوڭ-چوڭ داغ پەيدا بولغان، كۆز ئېقى قىزىرىپ، ئۇششاق يىپچىلار بىلەن تولغانىدى. پېشانىسىدە پىچاق بىلەن تىلىپ چىقارغاندەك تالا-تالا قورۇقلار مانا مەن دەپ كۆرۈنۈپ تۇراتتى. قوۋۇزى ئىشىپ قالغاندەك ئېسىلىپ كەتكەن ۋە بىلىنەرلىك ساڭگىلىغانىدى. ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقىغا قاراپ ئەللىك ياشلارغا كىرگەن كىشىمكىن دېگەن تەسىرات پەيدا بولاتتى. ئۇ مەندىن يەنە يېقىنقى ئەھۋالىنى، سالامەتلىكىمنى، بۇ گۈگۈمغا كەلگەندىن بۇيانقى كەيپىياتىمنى سورىدى. مەنمۇ بۇرۇن جاۋاب بەرگىنىمگە قارىماي يەنە سۆزلەپ بەردىم. شۇنىڭدىن كېيىن ئۇ:

ــ ئالىي مەكتەپلەردە ئوقۇغانلارغا ناھايىتى ئامراقمەن، چۈنكى، مەنمۇ ئالىي مەكتەپ ھاياتىنى بېشىمدىن كەچۈرگەندىم، لېكىن ئۇ ناھايىتى يىراقتا قالغان ئۆتمۈش، ــ دېدى.

مەن ئۇنىچىقمىدىم، ئۇنىڭ سۆزىدىن كۆرە ھەرىكەتلىرىدە سۈنئىي ھاكاۋۇرلۇق، ئۆزىنى چوڭ كۆرسىتىش ئالامەتلىرى بولۇپ، بۇنداق خاراكتېر ماڭا ياقمايتتى. ھامۇت يەنە مەن ياقتۇرمايدىغان قىلىغىنى ئاز بولۇپ قالدى دېگەندەك، تىزىنى شىرەنىڭ قىرغىقىغا تىرەپ، ئۇستىلىنى تام تەرەپكە ياتقۇزۇپ "سافا" قىلىپ، بەدىنىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرۇشتىن تاشقىرى، كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراشتىن خىجالەت بولمايتتى.

مېنىڭ نېمە دەپ سوئال سورىسا قىسقىلا جاۋاب بېرىپ ئولتۇرۇشۇمنۇ ئۇنىڭغا ياقمىدى بولغاي، ئەھۋال سوراشتىن يالتىيىپ باشقا

تەمەدىن سوئال سوراشقا كۆچتى:

— سىز يولداش گۈلئايىم، مېدىتسىنادىن خەۋىرىڭىز بارمۇ، يەنى دوختۇرلۇق قىلىشنى بىلەمسىز؟

مەن ئۇنىڭ نېمىشقا بۇلارنى سورايدىغانلىقىنى مۇددىئاسىنى چۈشىنەلمىگەنلىكىم ئۈچۈن، تېكىرقاپراق جاۋاب بەردىم:

— ياق، بىلمەيمەن.

— كىيىم كېسىش ۋە تىكىشنى بىلەرسىز بەلكىم؟ — دەپ سورىدى ئۇ يەنە قىسلىغان كۆزلىرىنى مەندىن ئۈزمەي.

— باللىرىم ئۈچۈن كىيىم تىكىپ باققىنىمنى ھېسابقا ئالمىغاندا، رەسمىي كېسىش ۋە تىكىشنى بىلمەيمەن، — دېدىم مەن يەنىلا ئۇنىڭ غەرىزىنى چۈشىنەلمەي.

ھامۇت "سافا"سىدا بىر ئالدىغا، بىر كەينىگە مىدىرلاپ ئولتۇرغان پېتى كۈلۈپ كەتتى-دە:

— ھېچ بولمىسا دۇتار چېلىشنى ياكى ئۇسسۇل ئويناشنى بىلەرسىز؟ — دەپ سورىدى.

ئۇ مېنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك سوئال سورايتتى. سەل ئاچچىقىم كەلدى. شۇڭا دېدىلەرەك جاۋاب بەردىم:

— مەن سىز سورىغان نەرسىلەرنى بىلمەيدىكەنمەن، ئەگەر مۇھىممى سىزنىڭ نېمە ئۈچۈن بۇنداق سوئاللارنى مەندىن سوراپ يۈرگەنلىكىڭىزدىكى مۇددىئايىڭىزنى زادىلا بىلەلمىدىم.

مەن "ھامۇت بۇ سوزلىرىمنى ئاڭلىسا تېرىكىدۇ، ئاچچىقى كېلىدۇ، شۇنىڭ بىلەن مېنى چاقىرىشتىكى ئەسلى مەقسىتىنى ئېيتىۋېتىدۇ"، دەپ كۈتكەنىدىم. ئەمما ئۇ قىياپىتىنىمۇ ئۆزگەرتمىدى، رەڭگىدىمۇ ھېچقانداق ئۆزگىرىش پەيدا قىلمىدى. ئەكسىچە، پاك قىلغۇدەك

ئاۋازدا كۈلۈپ كېتىپ:

— يارايدىكەنسىز، دېدىل ئىكەنسىز گۈلنايىم، — دېدى موخۇركا ئوراۋېتىپ، — مەن سىزنىڭ ئوچۇق پىكرىلىك ئىكەنلىكىڭىزنى، كۆڭلىڭىزگە كەلگىنىنى ئېيتىشتا ئۇنچىۋالا تارتىنىپ كەتمەيدىغانلىقىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم. بۇلارنى ماڭا يولداش رېھىم ئېيتىپ بەرگەنىدى. ئۇنى تونۇيدىغانسىز؟ — ئۇ مېنىڭ جاۋابىمنى كۈتمەي ئۆزى تونۇشتۇردى، — يولداش رېھىم سىز بىلەن يېقىندىن تونۇش، ئۇ كىشى سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ قابىلىيەتلىك باشلىقى، — ئۇ قاپىقىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىدى. مەن ئۇنچىقماي ئولتۇرۇۋەردىم، — سىز ئۇنىڭ تونۇشتۇرغىنىدەكلا ئىكەنسىز. مەن بۇگۈن ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرۈپ، قۇلقىم بىلەن ئاڭلاپ بېۋاستە هېس قىلدىم، — ئۇ كەينى - كەينىدىن ئۇچ تال سەرەڭگە يېقىپ ئاندىن موخۇركىسىنى تۇتاشتۇردى. قويۇق، ئاچچىق ئىسلار ئارىسىدىن كۆزىنى قىسىپ ماڭا تىكىلىپ قارىدى. مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدە كۈلۈمسىرەشنىڭ ئاستا - ئاستا غايىپ بولۇۋاتقىنىنى كۆرۈپ تۇراتتىم. ئۇ موخۇركىسىنى بىرنەچچە شوراپ ئورنىدىن لىكىدە تۇرۇپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، — سىز بۇ گۈزەللىكى خېلى كۈنلەر بولدى، نېرى - بېرى سۆزلىشىپ، مۇنداقراق، يەنى سىرتتىنلا چالا - بۇلا تونۇش - تۇق. بۇگۈن ئاساسەن سىز بىلەن رەسمىي تونۇشۇش، پىكىر - لىشىش ئىستىكىمنى بىلدۈرمەكچىدىم. شۇ سەۋەبتىن سىزنىڭ ئۆز ئاغزىڭىزدىن ئەھۋالىڭىزنى، ئاندىن قالسا نېمىلەرگە قىزىقىدىغانلىقىڭىز، قانداق خاهىشلارغا ئىگە ئىكەنلىكىڭىزنى چۈشىنىپ، پىخىكىڭىز بىلەن تونۇشۇۋالغۇم كەلگەنىدى...

مەن ئورنۇمدىن تېز تۇردۇم - دە:

— ئانداق بولسا كەچۇرۈك مۇئاۋىن مۇدىر، — دېدىم يەنىلا ئەدەب ساقلاپ، ئۇنۇمنى سىپايە چىقىرىشقا تىرىشىپ، — سىز دېگەندەك تونۇشۇش بىرپەستىلا ئەمەلگە ئاشمايدۇ، بۇنى دېمىسەممۇ چۈشىنىسىز. بۇندىن كېيىنكى ئەمەلىيەت جەريانىدا، بىرگە خىزمەت قىلىش پۇرسەتلىرىدە پەيدىنپەي چۈشىنىش ھاسىل قىلغىلى بولار دەپ ئويلايمەن.

— بۇندىن كېيىن چۈشىنىمەنمۇ؟، — سورىدى ئۇ مەسخىرە ئاھانىدا.

مەنمۇ ئۇنۇمنى كۆتۈرۈپ:

— شۇنداق، بۇندىن كېيىن، ئاستا-ئاستا چۈشىنىۋالالايسىز، — دېدىم.

— سىز گەپ-سۆزلەرنى ئۆرە تۇرۇپ، كۈچلۈك ئاۋازدا ئېيتسا، جانلىق، تەسىرلىك بولىدۇ دەپ ئويلىمايدىغانسىز؟ — دېدى ئۇ ھىجىپ كېلىپ مۇرەمنى يېنىك بېسىپ ۋە بۇ ھەرىكىتى ئارقىلىق مېنى ئولتۇرۇشقا قىستىدى، — ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇپ پاراڭلىشايلى.

ئۇنىڭ ھەرىكىتى ۋە سۆزلىرىدىن بىكارچىلىقتىن زېرىككەن، پەقەت ۋاقىت ئۆتكۈزۈش ئۈچۈنلا زورلىنىۋاتقان بىر كىشىنى كۆردۈم. ئۇنىڭ سۆزلىرىدىكى ھەربىر تاۋۇش ۋە ئۇرغۇلاردىن تارتىپ تۇرمۇشتا ناھايىتى چوڭ خۇشلۇققا ئۇچرىغان كىشىلەردە بولىدىغان شادلىقنىڭ بەلگىلىرى ئۆزىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. بىراق ئۇنىڭ سۆزلىرى ۋە خۇشال مۇئامىلىسى مېنىڭ شۇ كۈنلەردە ئېرىشكەن خۇشاللىق تۇيغۇلىرىمغا ماس بولمىغانلىقتىن، ئۇلار مېنىڭ جېنىمغا تېگەتتى. مەن بۇ كۈنلەردە ئۆزەمنىڭ ئىشلىرىغا مۇناسىۋەتلىك سۆھبەت بولغان بولسا بەكرەك قىزىقاتتىم. ھامۇت مېنىڭ پوزىتسىيە-

يەمدىكى سۇسلۇقتىن بۇلارنى سەزمەي قالمىدى:

— تۇنجى قېتىملىق سۆھبىتىمىزدە مەن سىزگە ياقمايلا قالدىم، مەن پارتكىمىزنىڭ يەتكىلىرىدىك بولۇشنى كۆزدە تۇتۇپ پاراكلىشىش ماۋزۇسىنى كىشىلەر ھازىر ئانچە ئەھمىيەت بەرمەيۋاتقان تۇرمۇشنىڭ نەق ئۆزىدىن تالىلغانىدىم، ئەمما، سىزنىكىمۇ تۇرمۇشتىن ھالقىپ ياشايدىغان تەرىكىدۇنيا ھېسسىياتىكىزنى نەدىنمۇ بىلەي؟

مەن ئۇنچىقماي ئولتۇرۇۋەردىم، ئۇ دەم ماڭا قاراپ ھەجىيانىتى، دەم ئۆزىچە بېشىنى ئىغاكلىتىپ تىلىنى چاكىلدىتىپ قويانىتى. ئۇ ياقتىن بۇ ياقىقا مېڭىپ يۇرۇپ موخۇركىسىنى كۇچ بىلەن شورايتتى. كېيىن ئۇمۇ ئولتۇردى - دە، ماڭا ھەجىيىپ قاراپ:

— سىزمۇ پاراڭ قىلىڭ، تۇرمۇشتا نېمىلەرگە قىزىقسىز؟ — دەپ سورىدى.

— مەن تۇرمۇشتا نېمىلەرگە قىزىقىشىمنى باشقىلار بىلەن ئورتاقلىشىپ يۇرىدىغان ۋاقىتلارنى بېشىمدىن ئۆتكۈزۈپ بولغان ئوتتۇرا ياشتىكى ئايالمەن، — دېدىم.

— ئوھوي، مۇنداق دەڭ، — ئۇنىڭ "ئوھوي"، دېگىنى يۆتەلگەنگە ئوخشاش ئاڭلاندى، — سىز گۈلنايىم، بەكمۇ نازۇك ئىكەنسىز. ماڭا بۇنداق ئارتۇق نازۇك مۇئامىلە كېرەك ئەمەس، بەلكى ئەمەلىي پايدىلىق مۇئامىلە كېرەك ئىدى. كۆرۈپ ئولتۇرغىنىڭىزدەك مەن خۇش پېئىل، ئوچۇق رەھبەرمەن.

— يولداش مۇئاۋىن مۇدىر، مەنمۇ ئوچۇق - يورۇق بولۇشنى خالايمەن، — دېدىم ئۆز نۆۋىتىمدە، — سىزنىڭ مەن بىلەن سۆھبەتلىشىشتىكى مەقسىتىڭىزنى سورىسام مۇمكىنمۇ؟

— مۇمكىن بولمامدىغان! — ئۇ كۈلۈۋەتتى ۋە يەنە موخۇركا

ئوراش ئۇچۇن قەغەز تاپالماي ئەتراپىغا قاراشقا باشلىدى، ئاخىرى دېرىزە ئۈيۈتچىسىدا تۇرغان گېزىتنى يىرتتى، ــ ئەلپازىگىزدىن قارىغاندا، سىز گۇڭشېمىزغا كەلگەندىن بېرى كونكرېت ئىش تاپالماي سەل تېگىرقاپ قالغانىدەك تۇرىسىز، بۇنىڭ نەتىجىسىدە تېرىككەك بولۇپ قاپسىز. ئاۋۋال كۆڭلىگىزنى خاتىرجەم قىلىپ قويىمسام بولمىغۇدەك. سىزنىڭ خىزمىتىگىزنى قانداق ئورۇنلاشتۇرۇش مەسىلىسىدە پىكرىگىزنى بىلمەكچىدىم. شۇڭا سىزنىڭ نېمىلەرگە قىزىقىدىغانلىغىگىز بىلەن تونۇشاي دېگەنىدىم. بىزنىڭ بۇ يەردە رادىئو پونكىتى بار، تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپى بار، بۇلارغا ئادەم كېرەك...

ــ مېنىڭ قانداق خىزمەت قىلىشىم توغرىسىدا شۇجى ئىبراھىم ۋە قۇتلۇق يولداشلار كونكرېت ئورۇنلاشتۇرۇغانىدىغۇ؟ ــ دېدىم مەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ مەن گۇڭشېمىزنىڭ سۇ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللانماقچى بولدۇم. ھەتتا بۇنىڭغا ھازىردىن باشلاپلا كىرىشىپ كەتتىم.

ھامۇت بۇ ئىشلاردىن خەۋىرى بارلىقىنى چاندۇرۇپ سۇس ھېجىيىپ قويدى. ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان كۆزلىرىدىمۇ ھېچقانداق ئەجەبلىنىشنىڭ ئىپادىسىنى كۆرگىلى بولمايتتى.

ــ مېنى كەچۈرۈڭ گۇلئايىم، سىز بۇ ئىشلاردىن قول ئۈزۈشىڭىز لازىم، سۇ ئىنشائاتىنى بىلسىڭىز نېمىشقا سىزنى ۋىلايەت، ناھىيىلەردە ئىشلەتمىدى؟ ئىبراھىم، قۇتلۇق دېگەنلەر تېگىدىن يەر ئىسلاھاتىدا چىڭقىلىپ شوئار توۋلاپ رەھبەر بولۇپ قالغان كىشىلەر بولۇپ، سىزنى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان دەپ قويسا، راستىنلا بىر ئىشنى باشقا ئېلىپ چىقالايدۇ، دەپ ئىشىنىپ كەتكەن بولسا كېرەك، گۇڭشېمىز يىراق

جاي. بۇ يەرگە كەسىپ بىلىدىغان ئادەملەر ئاز كەلگەنلىكتىن، "تۆردە ئىمام يوق ئىكەن، مەن دەرھال ئابدۇراخمان بولۇۋالاي" دەپ خىيال قىپسىز - دە؟ — ھامۇت مەندىن كۆزىنى ئېلىپ كۈلۈپ قويدى، موخۇركىسىنى قاملاشتۇرۇپ ئورنىيالمىغانلىقتىن، يەنە قەغەز يىرتىپ موخۇركا ئورىغاچ ئورنىدىن تۇردى، ئاندىن ئۇ ياقتىن بۇ ياققا مېڭىپ يۇرۇپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — سىزگە نىسبەتەن تولىمۇ پايدىلىق ئاگاھلاندۇرۇش بېرىپ ئۆتۈشنى مەسئۇل خادىمغا خاس بولغان بۇرچۇم دەپ تونۇيمەن. ئەگەر سىز ۋەزىيەتنى توغرا مۆلچەرلىسىڭىز، 1975 - يىلىنىڭ كېيىنكى يېرىم يىلىدىن تارتىپ ھازىرغا قەدەر داۋاملىشۋاتقان "ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۇرۇش"، "خەلق ئىگىلىكىگە يېڭىباشتىن قاراپ چىقىش" قاتارلىق پىكىر ئېقىملىرىنىڭ پەقەت غۇۋا، ئۆتكۈنچى، بىرپەسلىك تۇمان ئىكەنلىكىنى چۈشىنىۋالالايسىز. بىز ئۇچۇن ھەرقانداق ئىنشائات بىلەن شۇغۇللىنىش ئاللىقاچان ئاياغلاشقان ماۋزۇ! بىزگە ھازىر ئەڭ كېرەك بولۇۋاتقىنى ئىدىيە ۋە قوشۇن ئىنشائاتى. سىز چۈشەپ يۈرگەن دامبىلرىڭىز، ئېرىق - ئۆستەكلىرىڭىز بىرنەچچە يىل ھەتتا بىرنەچچە ئون يىل بىر چەتتە تۇرۇپ قالسىمۇ مەيلى، سىز مېنىڭ نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىمنى چۈشىنىۋاتسىڭىز كېرەك، ھازىر ئەڭ مۇھىم بولۇۋاتقىنى — يېڭىچە شوئارغا ماسلىشالايدىغان ئىنقلابىي قوشۇن!

— سىز بىلەن مېنىڭ ئەتراپىمدا ياشاۋاتقان ئامما ئىنىڭ ئويلاۋاتقىنى سىز دېگەن سۆزلەرگە ئوخشمايدۇ. مەن، سىز تۇرۇپ تۇرسا مەيلى دەۋاتقان ئىنشائاتلارنىڭ ھازىر تازا زۆرۈر بولۇۋاتقىنىنى سېزىۋاتىمەن...

— بۇ، ئۇششاق بۇرژۇئا زىيالىيلىرىنىڭ سېزىمى، — دېدى ئۇ

مەسخىرە بىلەن كۈلۈپ. ئەمما، ئۇنىڭ بۇ كۈلكىسى يېقىمسىز ئىدى، تاتىرىپ كەتكەن چىرايىنى موخۇركا ئىسلىرى ئارىسىدىنمۇ كۆرگىلى بولاتتى، — سىز مېگىسى قېتىپ قالغان كىشىلەر ئارىسىدا يۈرۈپ، ئاشۇنداق كىشىلەرنىڭ ئارقىسىغا كىرىپ دەۋردىن كۆپ كېيىن قاپسىز. هازىرقى دەۋرگە، ئىنقىلاب ۋەزىيىتىگە قانداق ماسلىشىش ئۈستىدە كۆپرەك باش قاتۇرۇشىڭىز لازىم...

مەن بۇ يەردە رېھىم جۈيجاڭدىن يەنە بىرنى كۆرۈپ ئولتۇرغىنىمغا شەك كەلتۈرمىدىم. بەلكى بۇ كىشى نەزىرىيە جەھەتتىن رېھىمدىن پىششىقراق ئىكەنلىكىنى نامايان قىلىپ تۇراتتى.

— سىز گۇڭشېنىڭ رەھبەرلىك خىزمىتىنى ئىشلەيدىغان كىشىسىز. شۇنداقتىمۇ ئوچۇق سۆزلىرىم ئۈچۈن مېنى كەچۈرۈڭ، سىزنىڭ. بۇ كۆز قاراشلىرىڭىز ئۆزىڭىزگە ياققىنى بىلەن ماڭا ياقمايۋاتىدۇ. ئەگەر سىز ئامما ئىچىگە بارغان بولسىڭىز، ئۆز كەسپىمنى ئىشلەپ، سۇ ئىشلىرى ئىنشائاتى بىلەن شۇغۇللىنىش گۇڭشې ئەزالىرىنىڭ ئارزۇسى ئىكەنلىكىنى چۈشىنىپ قالغان بولاتتىڭىز. مەن ئۆزۈم سۆيگەن خىزمىتىمنى قىلىۋېرىمەن.

— ئىختىيارىڭىز، بىراق سىز خۇددى ناھىيىدە رېھىم جۈيجاڭنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتكىنىڭىزگە ئوخشاش، بۇ يەردىمۇ مېنىڭ نەزىرىمدىن چۈشۈپ كېتىسىز. بۇ هالدا ئۇنىڭ ئاقۇنىنى مۆلچەرلىگىلا بولىدۇكى، سىز هېچنېمىگە ئېرىشەلمەيسىز، سىزنىڭ ئىستىقبالىڭىز قاراڭغۇ بولىدۇ، خالاس.

مەنمۇ مەسخىرىلىك كۈلۈمسىرىدىم:

— نېمىشقا يولداش هامۇت، سىزمۇ رېھىم جۈيجاڭغا ئوخشاشلا، مەن قوشۇلمىساملا هېچنېمە ۋۇجۇدقا چىقمايدۇ دەپ ئويلامسىز؟ سىلەر

نېمشقا پارتىيە تەشكىلاتى، خەلق ئاممىسى بارلىقىنى يادىگىلارغا ئالمايسىلەر؟

ئۇ ماڭا ئەجەبلىنىپ قاردى. قاتتىق ئاچچىقى كەلگەنلىكىدىن بولسا كېرەك، زىناق مۇسكۇللىرى لىپىلداپ كەتتى. سەل جىملىقتىن كېيىن ئۇ مېنىڭ سوئالىمغا بۇاسىتە جاۋاب بەرمەي:

— بىرمۇنچە ئىشلارنىڭ نېمىشقا ئۇنداق ياكى بۇنداق بولۇۋاتقانلىقىنى گەپ - سۆز ئارقىلىق چۈشەندۈرۈپ كەتكىلى بولمايدۇ. بۇلارنىڭ توغرا جاۋابىنى ئەمەلىيەتتىن تېپىۋالمىسىز، — دېدى، — ھازىرچە، مېنىڭ مەسلىھىتىمگە كىرىپ رادىئو پونكىتىدا ياكى تەمىنات - سودا كوپېراتىپىدا ئىشلەڭ. قايسىسىنى خالىسىڭىز ئەتىگىچە ئويلىنىپ ئىلتىماس يېزىپ، توپتوغرا ماڭا تاپشۇرۇڭ. قالغىنىنى ئۆزۈم توغرىلايمەن، كېيىنچە بىزدە مەخسۇس يېزىقچىلىق كۇرۇپپىسى قۇرۇلماقچى...

— مەن دەريانى تىزگىنلەش ئۈچۈن قۇرۇلۇش لايىھىسى تەييارلاۋاتىمەن، — دېدىم، نېمىشقىدۇ يۇقىرى ئاۋاز بىلەن. بۇ سۆزنى ئېيتقىنىمدا پەخىرلەنگەندەك بىر خىل ھېسسىيات ئىچىدە ئىدىم، — مېنىڭ شىتاتىمۇ سۇ ئىشلىرى بىلەن شۇغۇللىنىش، رادىئو پونكىتىدا ياكى سودا كوپېراتىپلىرىغا تەقسىم قىلىنىشنى كۈتۈش ئەمەس!

— ئوھوي، قالتىسكەنغۇ؟ — ھامۇت ئاڭلاشقا تېگىشلىك بولمىغان گەپنى تاسادىپ ئاڭلاپ قالغاندەك ئەجەبلىنىپ قاردى. كېيىن مەسخىرە بىلەن، — سىز كاتتا ئىش قىلىۋاتىمەن دەپ ئويلايدىغان ئوخشىمامسىز؟ — دەپ سورىدى.

— كاتتا، قالتىس ئىش بولماسلىقى مۇمكىن. مەن "كاتتا"،

"قالتىس" توغرىسىدا ئويلاپمۇ باقماپتىكەنمەن...

ــ ئويلاش كېرەك، ھەممە نەرسە، ھەممە ئىش توغرىسىدا ئويلاش كېرەك. شۇ چاغدىلا ئىناۋەتلىك، ھۇرمەتلىك كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن چۈشۈپ كەتمەيدىغان بولىسىز.

ــ مېنىڭ ئويلىغىنىم باشقا. ــ مەن سەل ھاياجانلىناتتىم. شۇڭا ھامۇتقا يان بەرگىم كەلمىدى، ــ مەن قىلماقچى بولغان ئىشلار گۇڭكۈمىزنىڭ ئىشلەپچىقىرىشتا قەد كۆتۈرۈشىدە ئاز-تولا پايدىلىق رول ئويناپدۇ دەپ تونۇيمەن. ئايرىم كىشىلەرنىڭ نەزىرىدىن ئۆتمىسە نېمە بوپتۇ، ئۇ خەلقنىڭ نەزىرىدىن ئۆتىدۇ.

ــ ئارزۇ! ــ دېدى ھامۇت پەرۋاسىزلىق بىلەن، ــ بىز جاپاغا چىداپ ھېچقانداق ئىنشائاتلارسىزمۇ ئىشلەپچىقىرىش ئېلىپ بېرىۋېرىمىز. چېلەك، سوغىلار بىلەن ھەتتا ئۇرۇق، چەينەكلەر بىلەن سۇ توشۇپمۇ زىرائەتلەرنى سۇغىرىۋەرگەنمىز. زۆرۈر تېپىلسا بۇندىن كېيىنمۇ شۇنداق قىلالايمىز.

مەن بىر رەھبەرنىڭ ئاشۇنداق سۆز قىلىشىنى كۈتمىگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۇنىڭ ھىجىيىۋاتقان يېقىمسىز، سوغۇق، كۆرەڭ تەلەتىگە تىكىلىپ قارىغىنىمچە ئولتۇرۇپ قالدىم. ئۇ بارغانسېرى كۆزۈمگە يىرتقۇچ ھايۋاندەك، ھىجىيىشلىرى چىشىنى ئىرجايتىپ تۇرغان كېلەر-دەك كۆرۈنۈشكە باشلىدى. مەن مۇشۇنداق ئادەم بىلەن ۋاقتىمنى زايا قىلىپ سوزلىشىپ ئولتۇرغانلىقىم ئۈچۈن خورلىنىش ھېس قىلدىم. ئەمما ئۇ مېنىڭ قارىپ قېلىشىمنى ۋە گەپ قىلمىغىنىمنى ئۆزىچە، ئۆز سۆزلىرىنىڭ تەسىر قىلغىنى، دەپ چۈشەندىمىكىن، بېرىپ ئۈستىلىنى "سافا" قىلىپ، پۈتىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرۇپ مۇنداق دېدى:

ــ تۇرمۇشنىڭ ئاجايىپ پەلسەپىسى بار، ئۇ بولسىمۇ ھەممە ئادەم ھېگۈاتقان يولدا مېڭىش! مۇبادا بەك ھاياجانلىنىپ كەتسەڭىز، سەل ئالدىغراق ئۆتۈۋالسىڭىزمۇ بولار. لېكىن ئەتراپىڭىزغا قاراپراق مېڭىڭ. بىزنىڭ جەمئىيىتىمىزدە پىيادىلەر بىلەن پىيادە ئەمەسلەر تەڭ ماڭغىنى بىلەن پىيادە ئەمەسلەر يول باشلاپ ماڭىدۇ. بىزدەك رەھبەرلەر پىيادە ئەمەسلەر قاتارىغا كىرىمىز. سىز پىيادە ئەمەسلەر بىلەن ئىلاجى بار ماسلىشىپ مېڭىڭ. شۇ چاغدا، ماڭغان يولىڭىز ئاۋۇيىدۇ، جاپاسىزراق بولىدۇ. ئۆزىڭىز پىيادە تۇرۇپ پىيادە ئەمەسلەرنىڭ ئالدىغا ئۆتۈۋالسەن دېسىڭىز بىزدە پەيدا بولغان ھەرقانداق ھېسداشلىقتىن مەھرۇم قالىسىز.

ھامۇت بۇ قېتىم سۆزلىگىنىدە ئادىتىگە خىلاپلىق قىلىپ ھېچىيەردە كۆلمىدى. ئۇ سۆرۈنلەشكەن چىرايىنى پات-پات مەندىن قاچۇرۇپ ئۇ ياق، بۇ ياققا ئورۇنسىز قارايتتى. سۆزدىن توختىغاندا، يەنە دېرىزە ئۈيۈقچىسىدىكى گېزىتتىن يىرتىپ موخۇركا ئوراشقا تۇتۇندى. مەن ھامۇتنىڭ كۆڭۈز قاراش، مەسىلەك جەھەتتىن رېھىم جۈيىجاڭ بىلەن ئوخشاش بولۇپلا قالماي، تەڭ ھەرىكەت قىلىدىغانلىقىنى، مېنىڭ ئىشىم توغرىسىدا رېھىمدىن مەخسۇس پىكىر ئاڭلىغانلىقىنىمۇ پەملىدىم. ئۇ كەچكىچە سۆزلىگەن بىلەنمۇ مېنى سۇ ئىشلىرىنى قىلىشتىن ۋازكەچتۇرمەكچى بولۇشى ئاساسىي مەقسەت ئىكەنلىكى ناھايىتى ئېنىق ئىدى.

ــ سىز يېزا ئىگىلىكى بىلەن شۇغۇللىنىدىغان گۇڭشې رەھبىرى تۇرۇپ، يېزا ئىگىلىكىنىڭ تەرەققىياتى ئۈچۈن زۆرۈر بولغان سۇ ئىنشائاتلىرىنى ياخشىلاشنى قوللىمىسىڭىز توغرا بولامدۇ؟ــ دەپ سوردىم مەن.

هامۇتنىڭ چىرايىدا يەنە كۈلكە پەيدا بولدى. ئۇ مېنى مازاق قىلغاندەك:

ــ قويۇپ بەرسىڭىز، ئاغزىمدا بىر قوللاشقا باشلىسام ھەيرانمۇ بولۇپ قالسىز، ــ دېدى ۋە يەنە ئورنىدىن تۇردى، ــ لېكىن مەن سۆزلىرىمنى ۋىجدانىم ئۈچۈن تارازا دەپ قارايمەن. شۇڭا سۆزۈم بىلەن ئەمەلىيىتىمنىڭ بىردەك بولۇشىغا ئېتىبار بېرىمەن. شۇ سەۋەبتىن سىزنى ئۆز خام خىياللىرىڭىزدىن ۋاز كېچىڭ دەۋاتىمەن. بىز ھازىر چەكلىك مەبلەغ بىلەن قۇرۇلۇش ئېلىپ بارالمايمىز. بەلكى بىز شۇنىڭغا تايىنىپ ئىنقىلاب قىلىمىز. بۇ ئىنقىلابنى ئاخىرىغىچە ئېلىپ بارىمىز، ھەتتا پۈتۈن دۇنياغا كېڭەيتىمىز. گۈڭشېدا تۇرۇپ پۈتۈن مەملىكەتنى ئويلاش، پۈتۈن دۇنيانى كۆڭلىمىزگە پۈكۈش دېگەن شوئارنىڭ مەنىسى شۇ! شۇڭا يولداش گۇلئايىم، بىز ھازىر سىياسىي بىلەنلا، تەشۋىقات بىلەنلا شۇغۇللىنىشىمىزغا توغرا كېلىدىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماڭ. ئىشلەپچىقىرىش، سۇ ئىنشائات دېگەنلەرنى مېڭىزدىن چىقىرىپ تاشلاڭ. لايىھە-پايىھە-ئىزنى قويۇپ بىزنىڭ تەشۋىقاتچىمىز بولۇپ رادىئو پونكىتىغا چىقىڭ.

ــ مەن ئۇنداق قىلالمايمەن، لايىھە تۈزۈشنى پارتىيە تەشكىلاتى تاپشۇرغان ۋەزىپە، ــ دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، ــ پارتىيە مېنى قوللايدۇ.

ــ ئۇنداقتا مەندىن ئاغرىنىپ قالماڭ، ــ ھامۇت مېنىڭ ئورنۇمدىن تۇرغۇنۇمنى كۆرۈپ ئۆزىمۇ قوزغالدى، ــ مەن بىكاردىن-بىكار سىزگە ۋەزىيەت ۋە ۋەزىپىمىزنى چۈشەندۈرۈپ ئۆتتىمەن دەپ بىر سائەتتىن ئارتۇق ۋاقتىمنى سەرپ قىلىۋېتىپتىمەن. سىز پارتىيە مېنى قوللايدۇ، دەپ قالدىڭىز، بۇمۇ بولىدىغان گەپ، لېكىن ھازىر

ئىنقىلابىي كومىتېتتىن ئىبارەت قانۇنلۇق ئورگان ھوقۇق يۈرگۈزۈ-
ۋاتىدۇ. ئەنە شۇ ئورگاندا مەن ئۆز سۆزلىرىمنى ئۆتكۈزەلەيدىغان
بىر رەھبەر، سىز مېنىڭ نەسىھەتلىرىمنى نەزەرگە ئالمىدىڭىز.
سىز ئىشەنگەن ئىبراھىم ۋە قۇتلۇقلارنىڭ قانچىلىك ۋاقىت شۇجى
بولۇپ تۇرالايدىغانلىقىنى خالىسىڭىز ئېنىق كۆرسىتىپمۇ بېرەلىگەن
بولاتتىم...

مەن ئاچچىقىم كەلگەن ۋە كۆڭلۈم غەش بولغان ھالدا ئۇنىڭ
ئىشخانىسىدىن چىقىپ كەتتىم. ئۇنىڭ: "ھەي ئەقلى قىسقا زىيالىي
خوتۇن، سەن ئۆزەڭنى سۇ قۇرۇلۇشى قىلىشقا لايىق يارىتىلغان دەپ
ئويلامسەن؟" دېگەن غودۇڭشىشلىرى ئاڭلاندى. ئەمما، ئۇنىڭ يەنە
نېمىلەرنى دەپ بىلجىرلايدىغانلىقىنى تىڭشاپمۇ تۇرماي، ياتقىم
تەرەپكە قاراپ كەتتىم.

ئاسمان بوشلۇقى سۇرلۇك ھەم سۇزۇك ئىدى. ھەددى-ھىسابسىز
يۇلتۇزلار چاراقلاپ يېنىپ تۇراتتى. سوغۇق شامال قۇرۇغان،
يالىڭاچلانغان دەرەخلەر ئارىسىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ يۈزۈمگە مۇز-
دەك تېگەتتى ۋە ئاياغقا ئۆتۈپ كېتەتتى. مەن ياتقىمغا خۇددى
باغچىدا ساياھەت قىلىپ يۈرگەن كىشىلەردەك ئاستا قەدەم تاشلاپ،
ھامۇتنىڭ سۆزلىرىنى قايتا يادىمغا كەلتۈرۈپ ئۇنى مۇلاھىزە قىلغاچ
كېتىپ باراتتىم. گۈڭشىپدىمۇ بىر كۈشەندە پەيدا بولغىنى، يەنە
كېلىپ بۇ كۈشەندىنىڭ ئەمەلىي ھوقۇقى بار رەھبىرىي خادىم ئىكەن-
لىكى مەن ئۈچرايدىغان قىينىچىلىقلارنى ھېلىتىنلا ئالدىمغا دوق قىلىپ
قويۇپ تەھدىت سالماقتا ئىدى. مەن يەنە يولنىڭ ئىككى چېتىگە
قويۇلغان، ئاسمانغىنى تىرەپ تۇرغان تۈۋرۈكلەردەك قەد كۆتۈرۈپ
ئېگىز ئۆسكەن سۈۋادان تېرەكلەر ئارىسىدىن ئاسمان بوشلۇقىغا

تىكىلدىم. يۇلتۇزلار جىلۋە قىلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاڭسىدىن ھامۇتنىڭ مەسخىرىلىك ھەجىيىش قاپلىغان سۆزۈن، يېقىمسىز تەلەتى مېنى كۆڭزىتىپ تۇرغاندەك بىلىنەتتى...

4

ئىككى كۈندىن كېيىن ئەتىگەندە ياتقىمنى يىغىشتۇرۇۋاتقاندا، گۈڭشې ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشخانىسىنىڭ مۇدىرى ۋاھاپ ئاكا كىرىپ كەلدى. ئۇ خېلىغىچە تاغدىن-باغدىن سۆزلەپ ئولتۇردىيۇ، نېمىشقا كىرگەنلىكىنى بىلىندۈرمىدى. مېنىڭ سېزىشىمچە، ئۇ نېمىدىگۇ خىجالەت بولۇۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

بۇ كىشى 50 ياشلار ئۆپچۆرىسىدە ئىدى. چېچىنى ئۈستۈرىدا ئالدۇرغانلىقى بىلىنەتتى، ساقىلىنى تازا ئۆستۈرۈپ قىرسا كېرەك، ھەمىشە ئۆسۈك ئىدى. چاچ ۋە ساقىلىنىڭ يېرىمى ئاقارغانلىقىغا قارىماي، پۈتۈنلەي دۈمچىيىپ بوۋايلاردەك ماڭاتتى. بەلكىم ساقال-بۇرۇتلىرىنىڭ كۆرۈنۈشىنى كۈز پەسلىدىكى قارا قۇچقاچقا ئوخشاتسا كېرەك، كىشىلەر ئۇنى "قاراغوجا" دەپ ئاتىشاتتى. ۋاھاپ ئاكا بۇ نامىدىن خاپا بولمىغىنىغا ئوخشاش، خۇشالمۇ بولمايتتى، ئۆزىنىڭ ئەسلى ئىسمىنى ئاڭلىغاندىكىدەكلا مۇئامىلە قىلاتتى. مېنىڭ ھېس قىلىشىمچە، ئۇ ھەممىگە ئوخشاش مۇئامىلە قىلاتتى، ئۇنىڭ ئۈچۈن خوشلۇق بىلەن ئورۇنلايدىغان ۋەزىپە قايسى، خۇش ياقمايدىغان ئىش قايسى، زادىلا بىلىندۈرمەيتتى. ئۇ ماڭىمۇ نورمال، رەسمىيەت بويىچە مۇئامىلە قىلاتتى، ياتقىمغا بولسا تېخىچە كىرىپ باقمىغانىدى. شۇڭا مەن سەل غەلىتىلىك ھېس قىلىپ تۇراتتىم. بىرھازاغىچە نېرى-بېرى گەپلەرنى قىلىپ ۋاقىت ئۆتكۈزگەندىن

كېيىن، ئۇ بىرنەرسىنى دەيمۇ-دېمەيمۇ دېگەندەك قىلىپ ئاغزىنى ئۆمەللىدىيۇ، ھېچ نەرسە دېمەي چىقىپ كېتىدىغانلىقىنى بىلدۈردى.

— نېمىشقا كىرىۋېدىڭىز ۋاھاپ ئاكا؟ — سورىدىم مەن، ئۇ ئىشىك يېنىغا بارغاندا، — بىرەر ئىش بىلەن كىرگەن بولسىڭىز ئېيتىۋېرىڭ. مۇنداقلا بىر كىرىپ چىتاي دېگەن بولسىڭىز بىرئاز ئولتۇرۇڭ، ھازىرلا چاي دەملەيمەن، بىللە ئىچىمىز.

ئۇ قۇلاقچىسىنى بېشىنىڭ چوققىسىدىن كەينىگىرەك سۈرۈپ قويۇپ، ماڭلىينى ئورۇنسىز تاتىلاپ تۇرۇپ قالدى. مەن ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلىشكە تەقەززا بولۇپ قاراپ تۇراتتىم. ئاخىرى ئۇ ماڭا يېرىم بۇرۇلۇپ كۈلۈمسىرەپ قاردى. ئۇنىڭ بۇ قاراشلىرىدىن ئامالسىزلىق ئالامەتلىرىنى كۆرۈشكە بولاتتى.

— ئەسلىدە مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇتنىڭ سۆزىنى يەتكۈزۈپ قويايي دەپ كىرگەنىدىم. قارىسام بۇ گەپلەرنى ئېيتىش بىئەپ بولۇۋاتىدۇ.

— نېمە گەپ ئىدى؟ ئېيتىۋېرىڭ.

ئۇ ماڭا تولۇق بۇرۇلۇپ قاراپ مۇنداق دېدى:

— ھامۇت ئاخشام بىزنىڭ ئۆيگە بارغانىكەن، بۈگۈن ئەتىگەن سائەت 8 دىن باشلاپ سىزنىڭ گۇڭشىپ ئىدارىسىگە تەۋە تېرىلغۇ ئېتىزلىقىغا چېقىشىڭىزنى ئۇقتۇرۇپ قوي دېگەن. كۈزگى بۇغداي توپىلاشقا قاتنىشىدىكەنسىز...

مەن سائەتكە قاردىم. ھازىر، ھامۇتنىڭ بەلگىلىگەن ۋاقتىدىن بىر سائەت ئۆتۈپ كەتكەنىدى.

— نېمىشقا ئۆز ۋاقتىدىراق ئۇقتۇرۇپ قويمىدىڭىز؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ بۇ گەپنى ئېيتىشتا قىينىلىپ كەتكىنىنى چۈشىنەلمەي، — بۇغداي توپىلاشقا قاتنىشىدىغان ئىش بولسا، مەنمۇ ھەممەيلەنىڭ

قاتاردا قاتنىشىم كېرەك - تە؟

ۋاھاپ ئاكا يېقىمسىز كۈلدى - دە:

— سىز، كادىرلار ئوپچى قاتنىشىدىغان بۇغداي توپىلاش ئەمگىكى دەپ چۈشىنىۋاتسىز، — دېدى كۆزىنى مەندىن قاچۇرۇپ، — بۇندىن كېيىن سىز ھەر كۈنى گۈڭشې ئەزالىرى بىلەن بىللە ئەمگەككە قاتنىشىسىز. ھامۇتنىڭ تاپىلىشىچە سىز گۈڭشىدا رەسمىي خىزمەتكە كىرىشىشتىن ئىلگىرى بىرمەزگىل ئىشلەپچىقىرىش ئەمگىكىگە قاتنىشىپ، چېنىقىش جەريانىنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈشىڭىز لازىم ئىكەن، بۇ شۇنىڭ پىكرى، — ئۇ شۇنداق دەپلا مېنىڭ نېمە دەپ جاۋاب قايتۇرۇشۇمنىمۇ كۈتمەي، ناھايىتى تېز بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى.

بۇ يېڭىلىقنا نىسبەتەن ھاڭ - تاڭ بولۇپ تۇرۇپ قالدىم. بۇ ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە بولغاندا، مەن ئەمدى ھەرقانداق لايىھە - پايىھىلەر توغرۇلۇق ئويلىيالمايدىغانلىقىمنى، لايىھە ئىشلەش ئۈچۈن ھېچقانداق تەكشۈرۈشلەر بىلەنمۇ شۇغۇللىنالمايدىغانلىقىمنى چۈشەندىم.

قانداق قىلىش كېرەك؟ ھامۇت مۇشۇنداق قىلىش ئارقىلىق ئاخىر بېرىپ مېنى ئىشتىن چەتلەتمەكچى ۋە ئۆزى دېگەن ۋەزىپىنى قوبۇل قىلىشقا مەجبۇرلاپ، تەشۋىقاتى ئۈچۈن كانايچى بولۇشقا قىستىماقچىمۇ؟

ئاشۇ خىياللار بىلەن ئولتۇرۇپ چاي ئىچتىم. مەن نان چاپىناپ چاي ئىچىۋاتامدىمەن، ياكى نان مېنى چاپىناپ، چاي مېنى ئىچىۋاتامدۇ، بىلمەيتتىم. پىكىرلىرىم گادىرماشلىشىپ بۇ ئۇقتۇرۇشقا قارىتا قانداق پوزىتسىيە تۇتۇش توغرۇلۇق ئېنىق بىر قارارغا كېلەلمىدىم.

هامۇتنىڭ تاپشۇرۇقىنى ئىجرا قىلمىسام بولمايتتى. چۈنكى، ئۇ "بۇغداي توپىلاش" دېگەن ئاجايىپ ئەمگەكنى مېنىڭ ئالدىمغا قويۇۋاتقاندا، بۇنداق پەسىلكى مۇھىم بولغان ئالدىراش ئەمگەكنى قىلماي، باشقا ئىشقا بارلىقىنى، لايىھە تۈزمىسەم بولمايدىغانلىقىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغان بولسام، بۇ ئۇنىڭغا ناھايىتى چوڭ باھانە بولۇپ بېرەتتى. هامۇتقا ئوخشاش كىشىلەر مېنى گۈڭشېغا كېلىپلا كىبىرلىسىنى كۆرسەتتى، ئىشلەپچىقىرىشىنىڭ ئالدىراش پەيتىنى بىلىپ تۇرۇپ ئەمگەككە قاتنىشىشتىن باش تارتتى، ئەمگەكنى پەس كۆردى دەپ چۈقان سېلىپ گەپ تارقىتىشى كۆرۈنۈپلا تۇرغان گەپ ئىدى. بۇرۇن، مەن دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلەپ يۈرگەن چاغلىرىمدىلا، ئاشۇنداق ئادەملەر بىز زىيالىي ياشلار ئۈستىدە ھە دېسىلا ئاشۇنداق گەپ تېپىپ يۈرىدىغانلىقى يادىمدىن چىقمىغانىدى. ئەمما، هازىر هامۇتنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى قىسقا، بىرئاز ۋاقىتقىلا سوزۇلىدىغان ئەمگەككە قاتنىشىش بولماستىن، ئۇنىڭ ئۆزى ماڭا يەتكۈزگىنىدەك، "بىرمەزگىل چېنىقىش" بولۇپ، مەن يەنە "ئىشتىن ئايرىلمايدىغان دېھقان"غا ئايلىنىپ كەتسەم، دەريانى تىزگىنلەيدىغان لايىھە ئىشلەپ چىقىشتىن پۈتۈنلەي قول ئۈزۈشۈمگە توغرا كېلەتتى.

مۇشۇ چاغدا يەنە گۈڭشېدا قۇتلۇق شۇجى يوق، ئۇ قايسىبىر دادۇيگە كەتكەن بولۇپ، ئەھۋال ئېيتىشىنىڭمۇ ئامالى يوق ئىدى. مۇبادا ئۇ بولغاندىمۇ، بىر رەھبەرنىڭ ئورۇنلاشتۇرغىنىنى توغرا بولمىدى، دەپ يەنە بىرسىگە سۆزلەپ يۈرۈش مۇۋاپىق ئەمەستەك، چېقىمچىلىق بولۇپ قالىدىغاندەك تۇيۇلاتتى. مەن ئۇچۇن شۇ تاپتا مۇھىم بولۇپ تۇيۇلۇۋاتقىنى شۇ ئىدىكى، ماڭا يەتكۈزۈلگەن ئورۇنلاشتۇرۇش ئۇقتۇرۇشى رەھبەرلىك كوللېكتىپىنىڭ قارارىمۇ ياكى

هامۇت بىر شەخسنىڭ ئۆزىچە چىقارغان قارارىمۇ، بۇنى بىلمەيتتىم. بۇنداق پەيتلەردە ھەر ئىككى ئىھتىمالنىڭ بولۇشى تاماماەن مۇمكىن ئىدى.

ئويلا ـ ئويلا، مەن ھازىرچە ئۇقتۇرۇشقا ئاساسەن بۇغداي توپىلاش ئەمگىكىگە قاتنىشۋەرمەكچى بولدۇم. بۇغداي توپىلاش ئۇگىنىچە قۇتلۇق كېلىپ قالار، ئۇ مېنىڭ نېمە ئىش بىلەن شۇغۇلـلىنىۋاتقىنىمنى سۇرۇشتۇرۇپ بىلۋالار، ياكى ئۆزەمدىن سوراپ قالار دېگەن يەرگە كەلدىم.

قاچا ـ قۇچىلارنى يىغىشتۇرۇۋۇۋاتقان سىرتقا چىقتىم. گەرچە بۇغداي توپىلايدىغانلىقىم ئۇقتۇرۇلغان بولسىمۇ، نەدىكى بۇغدايىنى توپىلايدىغانلىقىمنى، كىملەر بىلەن بىللە ئىشلەيدىغانلىقىمنى بىلمىگەچكە، ئاۋۋال ئامبارغا بېرىپ ئۇ يەردىن كەتمەن ياكى قاپ ئالماقچى بولدۇم. مەن ئۇچۇن تېخى ئېنىق بولمىغان ھېلىقىدەك سوئاللارغا ئامبارچى ئىگەمبەردى جاۋاب بېرىپ قېلىشىمۇ مۇمكىن ئىدى. بۇ ئامبارچى پاكار بويلۇق، ۋىجدك، قارامتۇل كەلگەن، مەن بىلەن بىر دېمەتلىك كىشى ئىدى. ئۇنىڭ چېچەك ئىزى قالغان يۇزىدىكى كىچىككىنە كۆزلىرى ھەمىشە كۇلۇپ تۇراتتى. ئۇ سۆز قىلسا ۋارقىراپ سۆزلەيتتىيۇ، ئاۋازى ئايالـلارنىڭكىدەك چۇڭۇلداپ چىقاتتى. باشقىلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلغاندا تارتىنىپ يۇرمەيتتى، باشقىلارنىڭ سۆزلىرى ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك بولسۇن ياكى بولمىسۇن ئارىلىشىۋالاتتى ۋە بەزىدە دەككە يېسە خىجىل بولمايتتى. مېنىڭ ئۇ بارمىدۇ، يوقمىدۇ دېگەن ئەندىشەم بىكار بولۇپ چىقتى. ئامبارچى ئىگەمبەردى ئىشىكنىڭ ئالدىدا ساقلاپ تۇلتۇرغانىكەن، ئۇ مېنى كۆرۈپ چېچەك ئىزى قالغان قارامتۇل يۇزىدىكى ئۆسكىلەڭ

ساقاللرىنى تاتىلاپ قويۇپ:

ــ كېلىڭ گۈلنايىم، مەن سىزنى كۈتۈپلا تۇرغانىدىم، ــ دېدى ئورنىدىن تۇرۇپ، ــ 80 مو كۈزگى بۇغداي ئىككىسىزگە كۆتۈرە قىلىندى. مەن توپا ئۈسۈپ بېرىمەن، سىز قاپتا توشۇيسىز.

ئۇ سۆزىنى تۈگىتىپلا ئامبىرىنى ئاچتى ـ دە، مەن يەتمىلاپ كېلىپ بولغۇچە، خېلى بالدۇر تەييار قىلىپ قويغان بولسا كېرەك، بىر تاغارنى مېنىڭ پۇتۇم ئاستىغا تاشلىدى ھەم ئولتۇرغان ئورۇندۇقىنى ئەكىرىپ قويۇپ چىقىشىدا كەتمەن كۆتۈرۈپ چىقاچ ئىشكىنى قۇلۇپلىدى.

ــ كۆتۈرە بېرىپتۇ ـ دە ئىككىسىزگە؟ ــ سورىدىم مەن ئىككىسىز دەرۋازىدىن چىقىپ بۇغدايلىق تەرەپكە ئاپىرىدىغان يولغا چىققاندىن كېيىن، ــ ئۇنداق بولغاندا بىر قول ھارۋىسى تېپىپ ئىككىسىز تەڭ ئۈسۈپ، تەڭ تۆكۈپ، بىرلىكتە چاچساق تېز تۈگىمەمدۇ؟

ــ "كۆتۈرە" دېگەن سۆزىنى مەن قوشۇپ قويدۇم، ــ دېدى ئىگەمبەردى تۆت تەرەپكە ئەنسىز قاراپ قويۇپ، ــ "كۆتۈرە" دېگەن سۆزىنى ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغانلىقىنى بىلمەمتىڭىز؟ مۇئاۋىن مۇدىر سىزنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىڭىزنى، مېنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىمنى ئاتايىن تاپىلاپ قويدى دەڭا؟ كېيىن ئۆزى كېلىپ تەكشۈرمەكچى بولغانلىقى ھەمىدىن قالتىس تېخى!

ــ بۇ يەر گۈڭشې ئىدارىسىغىلا تەئەللۇقمۇ؟ ــ دەپ سورىدىم مەن.

ــ شۇنداق بولمايچۇ؟ ــ ئىگەمبەردى جاۋۇلداپ چۈشەندۈرىدى، ــ گۈڭشېدا 80 كادىر بار. ھەربىرەيلەنگە بىر مودىن توغرا كېلىدۇ. قۇتۇلۇق ئاكا، ۋاھاپ قاراغوجىلاردىن باشقا رەھبىرىي

كادىرلار غوجا كۆردى ئۇچۇن قولىنىڭ ئۇچىدا تېرىغاندا بىر قېتىم، ئورمىدا بىر قېتىم قاتتىشىپ قويىدۇ. پەرۋىشىگە بىزدەك كادىرچاق دېھقانلار ئىگە، ــ ئۇ كۈلۈپ قويۇپ مېنىڭ ئىنكاس بىلدۈرۈشۈمگە قاراپ توختاپ قالدى. مەن گەپ قىلمىغانلىقتىن يەنە سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ ئورمىسىنى ئورۇپ، خامىنىنى ئېلىپ، چەشنى دۆۋىلەپ تەييار قىلغاندا، چىققان مەھسۇلاتىنىڭ بىر قىسمىنى "ئەمگەكىكە قاتنىشىش نورمىسى" دەپ بۆلۈپ بېرىدۇ. بۇ "بىر قىسمى" دېگىنى زادى قانچىلىك، ئىنسان ـ جىن بىلمەيدۇ. كادىرچاق دېھقانلار 30 ـ 40 جىگدەك بىرنېمە ئالىمىز...

بىز ئېتىز قىرىغا كەلگەندە ئۇ ئىش ۋاقتى ۋە تەقسىماتىنى ئېلان قىلدى:

ــ ئىشقىلىپ، ھەر كۈنلۈك ئىش سائىتىمىز، سىزنىڭ ئون سائەتتىن، مېنىڭ سەككىز سائەتتىن كەم بولماسلىقى كېرەك ئىكەن. بۇ ناھەق تەقسىماتقا مەن سەۋەبچى ئەمەس، يولداش كۈلىمىز. ئۇقتۇرۇشچە، مەن ئامبارچى بولغانلىقىمدىن سىزدىن ئىككى سائەت كەم ئىشلەيدىكەنمەن. مۇبادا مەن ئىش ئارىلىقىدا ئامباردىن باشقىلارغا نەرسە ـ كېرەك ئېلىپ بەرگىلى كېتىپ قالسام شۇنداق بولىدىكەن، ئۇنداق بولمىسا سىزگە ئوخشاش ئون سائەت بولۇۋېرىدىكەن. بۇ، تورغاي چۈۋۈ ـ چۈۋۈلىماستا "دولقۇن"غا چىقىپ ئىشلەپ، بىرىنچى باش توخۇ چىللىغاندا "سەكرەش"تىن يانىدىغان گۈڭشىپ ئەزالىرىغا قارىغاندا ھەسسە ـ ھەسسىلەپ ئېتىبار بەرگەنلىك بولىدىكەن...

ــ شۇنداق، ــ تەستىقلىدىم مەن راستلىق بىلەن، ــ گۈڭشىپ ئەزالىرىغا قارىغاندا ھەقىقەتەن راھەت.

ئىگەمبەردى ماڭا كۆز قىرىدا قاراپ قويۇپ:

— بىراق، بۇ 80 مو ئىككىمىزگە ئېغىرلىق قىلىدۇ- دە؟ بۇ يەردە ھەممەيلەننىڭ ھەسسىسى بولۇشى كېرەك ئىدى، — دېدى.

"ماڭا قارىتىلىغان تەدبىر" دەپ بىلىدىم ئىچىمدە. لېكىن ئىگەمبەردىگە ھېچ نەرسە دېمىدىم.

بىز ھايالسىزلا ئىشقا كىرىشىپ كەتتۇق. بۇغدايلىقنىڭ چېتىدىكى بىر بوشلۇققا چېقىۋېتىلگەن كونا ئۆيلەرنىڭ توپىسى دۆۋىلەپ قويۇلغانىدى. ئىگەمبەردى چوڭراق چالمىلارنى چوقۇپ يۇمشىتىپ تاغارغا ئۇسۇپ بېرەتتى، مەن دېماقنى ئېچىشتۇرىدىغان بۇ ئاچچىق توپىنى ھەممە ئايال ئەزالارغا ئوخشاشلا ئۆشنەمدە يۇدۇپ ئاپىرىپ بۇغدايلىققا تۆشۈيتتۇم. مەن بۇنداق تاغار كۆتۈرۈش ئىشلىرىنى دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلەپ يۈرگەن چاغلىرىمدىمۇ كۆپ قىلىغانلىقتىن، ئېغىر تۇيۇلمايتتى. ھەتتا، بەزى كۈنلىرى ئىگەمبەردى ئامبارغا چاقىرتىلىپ كېتىپ قالاتتى. بۇنداق چاغلاردا مەن كەتمەننى ئېلىپ توشۇلۇپ بولغان توپىلارنى تەكشى، بىر خىل قىلىنلىقتا بۇغداي مايسىلىرى ئۈستىگە چاچاتتىم...

ئىككى- ئۈچ كۈندە بىر قېتىم تاماكىسىنى لەۋلىرى ئارىسىغا قىسىۋېلىپ، ئىككى قولىنى شىمىنىڭ يانچۇقىغا سېلىپ مۇئاۋىن مۇدىر كېلەتتى. ئۇ ھەمىشە دېگۈدەك ئىگەمبەردى ئامبارغا كېتىپ قالغان چاغدا كېلەتتى. مەن قىسقا سالاملىشىپ قويۇپلا باش كۆتۈرمەي ئۆزەمنىڭ ئىشىنى قىلىۋېرەتتىم. گەرچە ئېنىق كۆرمىگەن بولساممۇ، ئۇ مەندىن كۆز ئۇزمەي قاراپ تۇرىدىغانلىقىنى، مەندىن سۆز كۈتىدىغانلىقىنى بىلەتتىم. ئۇ مېنى ئاۋۋال يالۋۇرسۇن دەپ سەۋرچانلىق بىلەن چىدىدى، بىراق مەن ئۇنىڭغا يېلىنمىدىم ۋە بۇغدايلىق تاما- مەن توپىلىنىپ تۇگىگىچە كۆرسەم سالاملىشىتىن نېرى ئۆتمۇدۇم.

ئۇنىڭ بارغانسېرى ئاچچىقى كېلىۋاتقانلىقىنى، ماڭا يەپ كەتكۈدەك قارايدىغانلىقىنى كۆرگىنىمدە ئىچىمدە كۈلگۈم كېلەتتى.

بۇغداي توپىلاش تۈگىمەندىن كېيىن، مېنىڭ كۈتكىنىمگە قارشى ھامۇت مېنى يەنە گۈڭشې ئىدارىسى ھويلىسىدىكى كېلەر يىللىق كۆكتات تېرىلىدىغان سەيلىككە ئوغۇت يۆتكەشكە ئورۇنلاشتۇردى. كۆلىمى ئانچە چوڭ ئەمەس ئىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئىدارىنىڭ قاراۋۇلى، تۈگىشۈنيۈەنى (خەۋەرچىسى)، ئامبارچى قاتارلىقلار مۇ ئۆزلۈكىدىن ياردەم بەرگەچكە، ئىككى-ئۈچ كۈندىلا تۈگىتىپ ۋېدۇق. بۇ مەزگىلدە ھامۇت داۋالىنىمەن دەپ ناھىيىگە كىرىپ ھېتىپ ئىدارىدە كۆرۈنمىدى. مەن رەسمىي لايىھىلەش ئىشىنى باشلاشتىن ئاۋۋال قۇتلۇق بىلەن ئېنىق ۋە رەسمىي كۆرۈشۈشنىڭ زۆرۈرىيىتى بار دەپ تونۇغانلىقىمدىن، ئۇنىڭ گۈڭشېغا قايتىشىنى كۈتۈشكە مەجبۇر بولدۇم. شۇڭا قىلىدىغان باشقا ئىشىم بولمىغانلىقىتىن، سومكامغا سېلىپ ئالغاچ كەلگەن چەت ئەلنىڭ ۋە "مەدەنىيەت ئىنقىلابى"دىن ئىلگىرى بېسىلغان ئىچكى ئۆلكىلەرنىڭ سۇ ئىشلىرىغا ئائىت كىتابلىرىنى كۆرۈپ كۈننى كەچ قىلىدىغان بولدۇم. زېرىكسەم پاراڭلاشقۇدەك كىشى يوق ئىدى، ئادەتتە تاماقنى گۈڭشې ئىدارىسى يېنىغا ئورۇنلاشقان دوختۇرخانىنىڭ ئاشخانىسىدىن يەيتتىم-دە، دەرۋازىنىڭ يېنىغا جايلاشقان ئىشخانىلارنىڭ بىرسىنى ئاجرىتىپ راسلاپ بېرىلگەن كىچىككىنە ياتقىمغا تىقىلىپ سائەتلەپ خىيال سۈرۈپ ئولتۇرۇپ كېتەتتىم. بەزىدە گۈڭشې تېلېفون ئاپپاراتىنىڭ باش تەقسىملىگۈچىسى گۈلباھار كىرەتتى، ئەھۋال سوراپ قويىاتتى ۋە ئۆزىنىڭ ئۈزۈنراق ئولتۇرالمايدىغانلىقىنى، چۈنكى، ئۇ ھەر مىنۇتتا ناھىيىدىن گۈڭشېغا ياكى دادۇيلەرگە تېلېفون ئۇلاپ بېرىشى

كېرەكلىكىنى ئېيتىپ، مېنى چىقىپ ئولتۇرۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىلاتتى.

بۇگۈن يەكشەنبە بولۇپ، كېچىكىپرەك تۇردۇم. ئەتىگەنلىك چاي ئىچەي دەپ ئولتۇرغىنىمدا ھامۇت كىرىپ كەلدى.

ــ سالام گۈلنايىم، ــ دېدى ئۇ تەكلىپ قىلىشنى كۈتمەيلا بىر ئورۇندۇقنى تارتىپ كېلىپ ئولتۇرۇپ، ــ ئەھۋالىڭىز قانداق، سالامەت تۇرغانسىز؟

ــ سالامەت تۇردۇم، قېنى چايغا كېلىڭ، ــ دېدىم مەن ساھىپخانىلىق بۇرچۇم بويىچە سىلىق ئىپادە بىلدۈرۈپ.

ئۇ ئالدىغا قويغان پىيالىنى قولىغا ئالماي، ئوشتۇپ قويغان زاغرا نانغا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سالماي تاماكا ئوراشقا باشلىدى.

ــ ئاخشام كەچ كەلگەنىدىم، كېلىپلا سىزنىڭ ئەھۋالىڭىزنى سۈرۈشتۈردۇم، ھەممەيلەن بىردەك ئىپادىڭىزنى ياخشى، غەيرەتلىكىزنى يۇقىرى دەپ تونۇشتۇردى.

مەن ئۇنچىقمىدىم، ئۇنىڭ ھىجىيىشلىرى ئاستىدا قاچىغا چاي قۇيدۇم (مېنىڭ بىساتىمدا بىرلا پىيالەم بار ئىدى). ئۇنىڭ خۇشال بولۇشى نېمىشقىدۇ ماڭا ياقمىدى، گويا ئۇ ناھىيىدە چوڭ بىر پايدىلىق قۇيرۇقنى تۇتۇۋالغاندەك پۇتنى لىڭشىتىپ، ماڭا يۇقىرىدىن نەزەر سېلىپ ئولتۇراتتى.

ــ ئۆزىڭىزنىڭ تەسىراتلىرىڭىز بىلەن تونۇشتۇرۇپ باقمامسىز؟ ــ دەپ سورىدى ئۇ يەنە.

مەن ئۇنى بىرپەس ساقلىتىپ، چاينىۋاتقان نېنىمنى يۇتۇپ بولۇپ، ئۇستىگە بىر ئوتلام چاي ئىچىپ ئاندىن جاۋاب بەردىم:

ــ قاپ يۈدۈش، ئوغۇت توشۇش دېگەن ئىشلارنى مەن قىلىپ

كۆنـگەن، ئۇنىڭ ئۇستـىگە ھەمـمە گۈگۈشـپ ئەزالـرى شۇنـداق ئىشلەۋاتىدۇ. مەندە سىز كۈتكەن تەسىرات يوق!

ـــ ھەببەللى، ـــ دەۋەتتى ئۇ كۈلۈپ كېتـىپ، ـــ سۇ ئىشلىرىمۇ شۇنداق، يولداش گۈلئايىم. ھەممە گۈگۈشـپ ئەزالـرى سۇ بولـسا تېرىقچىلىق قىلىدۇ، بولمسا ئاسمانغا قارايدۇ، ئۇمۇ بولمسا ئىنقىلاب مەنپەئىتى ئۈچۈن شۇكۇر قىلىدۇ. كەلكۈن بولۇپ قالسا، سۇ باسقان يەرنى تاشلايدۇ، ئۇرۇق بېرىلسە سېپىدۇ...

ـــ بۇ باشـقا گەپ، ئۇجـمە پـىش ئاغزىمـغا چۈش، دەيـدىغان دېھـقان مەۋجۇت ئەمەس. ئۇلارنىڭ كۆڭـلىدىكىنى سـىز بىلـمەيـ تـكەنـسىز، ـــ دېدىـم مەن ھاياجانـلىنىـپ كەتـكەنـلىـكىمـدىن ۋىنىڭ سۆزىـنى دەرھال بۆلۈۋېتـىپ، ـــ بۇ بەزىبـىر كىشىلەرنىڭ گۈگۈشپ ئەزالىرىنى بۆزەك قىلـىش خىيالـىنىڭ مەھـسۇلاتى. ئۇلارغا سۇ بېرىلىشى كېرەك، شۇ چاغدا ئاسمانـغا قارىمايـدۇ. كەلكۈنـدىن مۇداپىئە قىلـىش، سۇ بېسـىپ كەتـكەن زىرائەتـلەرنىڭ ئورنـىنى تولدۇرۇش ئۈچۈن ئۇرۇق بېرىلىشى لازىم.

ـــ كىم شۇنداق قىلالايدۇ؟

ـــ بىز شۇنداق قىلالايمىز، ـــ دېدىـم مەن قادىلىـپ قاراپ، ـــ بىز دەريانى ئوبدان تىزگىنلىـسەكلا سۇ بولىدۇ، كەلكۈنمۇ بولمايدۇ.

ـــ پاھ، نېـمە دېـگەن ئۇلۇغ گەپ! سـىزگە يەنە ئون يـىل قاپ يۇدۇشكە توغرا كېلىدىكەن.

ـــ بۇ سىزنىڭ ئارزۇيىڭىز. تەلىيىڭىز ئوڭىدىن كەلـسە ئۇنـىڭغا ئېرىشىمۇ قالارسىز، شۇنداقتىمۇ مېـنىڭ تەسـىراتىم سـىزنى خۇشال قىلالمايدۇ.

ھامۇت قايتا تالاشمىدى، بىرەر سۆز ئويلاۋاتقاندەك ياكى ئاچچىقى

كەلگەنلىكىدىن ئۆزىنى تەستە بەسۈبلۈاتقاندەك بىر خىل ئىپادە بىلەن تاماكىسىنى شوراپ، ئاقۇش كۆك تۈتۈننى ھالقا-ھالقا چىقىرىپ تورۇس تەرەپكە پۈۈلەپ خېلىغىچە ئولتۇردى. ئاندىن تاماكىسىنى يەرگە ئېتىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، چىرايىغا سۈنئىي ھەجىيىش تۈسىنى بېرىپ:

— مەن ئەتە ناھىيىگە يىغىنغا بارىمەن، مۇھىم يىغىن بولغانلىقتىن، گەرچە تۈنۈگۈن كەلگەن بولسامۇ يەنە بېرىشقا توغرا كېلۈاتىدۇ، — دېدى ۋە سورىدى، — خەت-چەكلىرىڭىز، ياكى بىرلىرىگە ئېيتىدىغان گەپ-سۆزلىرىڭىز بولسا ئالغاچ كېتەي، بارمۇ؟

— رەھمەت، سىزنى ئاۋارە قىلغۇدەك خېتىممۇ، گېپىممۇ يوق، — دېدىم مەن چايدىن بېشىمنى كۆتۈرمەيلا.

ئۇ رەنجىگەندەك قىياپەتتە چىقىپ كەتتى. مەن كۆڭۈلسىزلىنىپ قالدىم. يەنە بىرەر بۇردا نان يېيىشكە زورلىنىپ باقىقان بولسامۇ زادىلا ئۆتمىدى. قاچا ۋە نانلارنى يىغىشتۇرۇۋۈەتكەندىن كېيىن كىتاپ ئوقۇي دەپ باققان بولساممۇ، مېڭەمگە ھېچ نەرسە كىرمىدى، زېرىكىشكە باشلىدىم. بۇگۈنمۇ خۇددى تۈنۈگۈن ھەم ئالدىنقى كۈنلەرگە ئوخشاش جىمجىتلىقى بىلەن بىر خىل ھالەتتە بولسمۇ، ھامۇتنىڭ روھىي ھۇجۇمىنىڭ تەسىرىدىنمۇ ياكى يەكشەنبىلىك ھېسسىيات بۇنداق جىمجىتلىققا ئادەتلىنەلمەيۋاتامدۇ، بىلمىدىم، ئىشقىلىپ ئىچىم سىقىلىپ تار ئۆيگە سىغمايۋاتقاندەك بولۇپ قالدىم. سىرتقا چىقتىم. گۈڭشې بازىرىمۇ جىمجىت بولۇپ، توختاۋسىز شامال غۇيۇلداپ چىقىپ تۇراتتى. ھېچكىم دەم ئالمىغان، بازار كۈنى دەپ كېلىدىغان دېھقانلارنىڭ ھەرقانداق ئالدى-ساتتىلىرى مەنئىي قىلىنغانلىقتىن بازارچىلارمۇ كۆرۈنمەيتتى.

چۈشكه يەقىن گۈلباھارنىڭ تېلېفون باش ئاپپاراتى بوۋلۇمىگە كىردىم. ئۇنىڭ بوۋلۇمى مېنىڭ ياتقىمدىن ئۇنچە يىراق ئەمەس ئىدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ خۇشال قارشى ئالدى ھەم تار بوۋلمىسىگە قويۇلغان بىردىنبىر ئورۇندۇقنى ئەكىلىپ ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدى.

— بۈگۈن ئاجايىپ زېرىكتىم، قىلىدىغان ئىشىڭ بولمىسا كۈننى كەچ قىلىشتىن تەس ئىش يوق ئىكەن، — دېدىم مەن ئولتۇرۇپ ھال سورۇشۇپ بولغاندىن كېيىن.

گۈلباھار مېنى قۇۋۇۋەتتىدى:

— ئۇنىڭ گېپىنى بىر دېمەڭ گۈلئايىم. مەنمۇ سىز كۆرۈۋاتقان مۇشۇنداق جاپالىق، ئەلەملىك ۋاقىتنى دەل يېرىم يىل تارتقانىدىم. ماڭا ئوقۇتقۇچىلىق ۋەزىپىسىنى بېرىڭلار" دەپ تەلەپ قىلىپ باقتىم. بىراق، مەكتەپلەردە خىمىيە دەرسى ئۆتۈلمەيدۇ، ئوكسىگېن بىلەن ۋودوروددنى بىلمىسمۇ بولۇپېرىدۇ دەپ جاۋاب بېرىشتى. باشقا ئىشنى قىل دەپ بىردەم تەمىنات ـ سودا كوپېراتىپىنىڭ ماگىزىنىدا ئات ـ ئۇلاغلارنىڭ جابدۇقلىرىنى سېتىشنى، ياكى مۇشۇ باش ئاپپاراتتا ئولتۇرۇپ تېلېفون ئۇلاپ بېرىشمنى تەكلىپ قىلىشتى. ئەگەر قېرىپ، ئورۇن تۇتۇپ يېتىپ قالغان ئانام بىلەن ئېرىم ھەم بالىلىرىمنى دېمىسەم، شەھەرگە كېتىپ ۋىلايەتلىك تەقسىمات ئىشخانىسىدىن بىرەر زاۋۇتنىڭ لاباراتورىيىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇشنى، شۇ يەردە پايدىلىقراق ئىش بىلەن شۇغۇللىنىشىم مۇمكىنلىكىنى ئىلتىماس قىلغان بولاتتىم.

گۈلباھارنىڭ سۆزى بىلەن سۆھبەت تېمىمىز تۇرمۇش ئۇستىگە

يۆتكەلدى. ئۇ ئوقۇش پۈتتۈرۈپلا "مەدەنىيەت ئىنقىلابى"غا دۇچ كەلگەنلىكىنى، 1968 - يىلى خوشۇت ناھىيەسى تەۋەسىدىكى بىر يېزا ئىگىلىك مەيدانىغا چېنىقىش ئۈچۈن ئەۋەتىلگەنلىكىنى، شۇ چاغدىلا ئائىلىسىنى كۆرگىلى كېلىپ مۇشۇ گۇڭشې پوچتا پونكىتىنىڭ باشلىقى بىلەن سىردىشىپ، كېيىن توي قىلغانلىقىنى، ھازىر ئۇچ بالىسى بارلىقىنى ئېيتىپ بەردى.

— سەرگۈزەشتىلىرىمىز ئاساسەن ئوخشايدىكەن، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ئوچۇق - يورۇق پارىكىدىن كۆڭلۈم يېشىلىپ، — مەنمۇ خۇددى سىز بىلەن ئوخشاش بىر يىلى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، 1968 - يىلى مۇشۇ ناھىيىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىغا چېنىقىشقا ئەۋەتىلگەنىدىم. ئەمما مەن ساۋاقدىشىم، ئاگرونوم فاكۇلتېتىنىڭ ئوقۇغۇچىسى ھاشىم بىلەن توي قىلىدىم. بىلمەيمەن، مۇشۇ ناھىيىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەلگەندىن كېيىن ئاندىن ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قاپتىمەن. ئۇ بولسا بىز مەكتەپتىكى چاغلىرىمىزدىلا ماڭا كۆز سېلىپ يۈرگەن بولسىمۇ، تارتىنىپ گەپ قىلالمىغانلىقىنى ئېيتىپ بەرگەندى، بەش يىلدىن بېرى بىرگە ياشاۋاتىمىز. ئىككىلىمىزلا "سېپىق زىيالىيلار" تەبىقىسىدىن بولغاچقا، كەڭ - كۇشادە توي مۇراسىمى ئۆتكۈزۈشكە پول قويمىدى، شۇنداقتىمۇ ساۋاقداشلىرىمىزنىڭ ياردىمىدە خېلىلا قىزىتتۇق. مانا ھازىر بىرپەستىلا ئىككى بالىنىڭ ئاتىسى بولۇپ قالدىم...

— قارىغاندا، ئۇچىنچىسىنىمۇ تەييار قىپسىز، — دەپ كۇلدى ئۇ كۆتۈرۈلۈپ قالغان قورسىقىمنى ئىشارەت قىلىپ.

مەن ئېغىر ئۇھ تارتىپ ھارغىنلىق باسقاندەك:

— شۇنداق، ئۆمۈر ئۆتۈپ كېتىۋاتىدۇ. قىلىشقا تېگىشلىك دەپ

ئارمان قىلغان ئىشلىرىمىزنىڭ بىرىنىمۇ ئەمەلگە ئاشۇرالمىدىم. مەن ناھايىتى نۇرغۇن ئارزۇ-ئۇمىدلەر بىلەن ئوقۇغانىدىم، — دېدىم.

گۈلباھار ھازىر خېلى سېمىز كۆرۈنەتتى. شۇنداقتىمۇ بۇ بەستى ئۇنىڭ چىرايلىق قاش-كۆزلىرى، پىچىپ قويغاندەك زىناقلىق مەڭزى، سۈزۈك لېۋى ئورۇنلاشقان قىزىللىقىنى يوقاتمىغان يۈزىگە يارىشىملىق ئىدى. پەقەت كۆز چۆرىلىرىدىكى قورۇقلارلا ئۇنىڭ 30 ياشتىن ھالقىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ قويمىسا، كۆزىدىكى جۇشقۇنلۇق ئۇنىڭ 25 ياشلاردىكى ۋاقتىغا ئوخشاش جەۋلان قىلىپ تۇراتتى. ئۇ ئىسسىپ كەتكەن تار بۆلۈمدىكى تىنجىقتىنمۇ ياكى ئۇمۇ باشقىچە بىر خىيال بىلەن مېنىڭ سۆزۈمنىڭ تەسىرىدىن دىل يارىسى ئېچىشتىمۇ، ئەيتاۋۇر ئېغىر-ئېغىر تىنىپ خېلىغىچە جىم ئولتۇردى، ئاندىن:

— ئارزۇ-ئارمانلار كىشىگە كىچىك چاغدا يارىشىدىغان ئوخشايدۇ. ئەمدى تەقدىرگە تەن بېرىپ ئانا بولۇشقا، نېمىلىكى بولمىسۇن ئوقۇغانغا جاۋاب دەپ بەرگەن ماڭاشنى تولۇق ئېلىپ شۇكۈرى قىلىشقا توغرا كېلىدىغاندەك تۇرىدۇ. سىز گۈڭشېغا يېقىندا كەلدىڭىز، كېيىنچە مېنىڭ سۆزلىرىمگە ھازىرقىدەك ئەجەبلىنىپ كەتمەيدىغان بولىسىز، — دېدى.

مەن، گۈڭشېغا يېقىندا كەلسەمۇ ئەھۋاللارنى خېلى چۈشىنىپ قالغانلىقىمنى، شۇڭا ھازىرمۇ ئەجەبلىنىپ كېتىۋاتمايدىغانلىقىمنى ئېيتتىم، ئەمما شۇكۈرى قىلىشقا قوشۇلمىدىم.

— ئانا بولۇش، ماڭاش ئېلىش — بۇ تۇرمۇشقا ئائىت مەسىلە. لېكىن بىر ياش ھاياتىنى ئاشۇنداق ئۆتكۈزۈۋەرسە، ئۇنىڭدا غايە، ئۈمىد بولمىسا، بۇنداق ياشاشنىڭ قانچىلىك قىممىتى بولىدۇ؟

گۈلباھارنىڭ قىزىل يۈزى تېخىمۇ قىزىرىپ كەتتى، ئەمما، خاپا بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇ ئارىدا تېلېفون قوڭغۇرىقى جىرىڭلاپ ئۇ بۇرۇلدى- دە، كىمدۇ بىرسى بىلەن بىر مىنۇتتىن ئارتۇق سۆزلەشتى. گۈلباھار پەقەت "ھە، ماقۇل"، "بولىدۇ، مەن ئېيتىپ قويايي"، دېگەن سۆزلەرنىلا ئېيتىپ قارشى تەرەپتىكى كىشىنىڭ تاپىلاشلىرىغا جاۋاب بېرىپ ئولتۇرغانلىقتىن، نېمىنى ئېيتىپ قويىدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. گۈلباھار تۇرۇپكىنى جايىغا ئېلىپ قويۇپ، ئاندىن مەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ ئولتۇردى- دە، بايا تىن ئۇزۇلۇپ قالغان ئىككىمىزگە تەئەللۇق سۆھبەت تېمىسىغا كۆچتى:

— بايا تىن سىز ئېيتقان نەرسىلەرنى مەنمۇ ھەمىشە ئويلاينىتىم. ئەمما ئويلاۋەرگەن بىلەنمۇ شارائىت بولمىسا، بۇ ئارزۇدىن نېمە نەتىجە چىقىدۇ؟ مانا، سىز ئارزۇغىمۇ، تىرىشچانلىققىمۇ ئىگە ئىكەنسىز. ئىمكانىيەتلا بېرىلسە بىر ئوبدان سۇ ئىنژېنېرى بولۇپ بېرەلەيدىغانچە ئىشلارنى قىلغان بولاتتىڭىز. ھازىرچۇ؟ ھېچ نەرسە قىلالمايۋاتىسىز. ھازىرقى ۋاقىتتا غايە دېگەننىڭ نېمىلىكىنى، قانداق بولىدىغانلىقىنى ھېچكىم چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدۇ. ئېھتىمال، كۆرەش قىلىش، توختىماي كۆرەش قىلىش؛ سىزگە قارشى مەن، ماڭا قارشى سىز ھەمىشە جەڭگىۋار ھالەتتە تۇرۇپ كۆرەش قىلىش غايە بولامدىكىن تالاڭ؟...

ئۇ كېچىككىنە دېرىزىدىن ئادەمسىز يولغا قاراپ سۆزلەيتتى. سۆزى تۈگىگەندىن كېيىن ماڭا مەنىلىك تىكىلدى- دە، كۆزىنى چەتكە ئېلىپ قاچتى.

ئۇنىڭ ئېيتقانلىرى مەن ئۇچۇن سىر بولۇپ تۇيۇلمىسۇ، ئۇنىڭ كۆرسەتكەن سەۋەبلىرى ئورۇنلۇقتەك كۆرۈنمىسۇ، شۇلار ئۇچۇنلا

هەممىدىن بىزار بولۇش دەرىجىسىگە چۈشۈپ قېلىشنى يوللۇق دەپ قارىغان چۈشەنچىلىرىگە قوشۇلغۇم كەلمەيتتى. گۈلباھار بىلەن ئىككىمىزنىڭ سۆھبىتىدە گەرچە ھامۇت بولمىغان بولسىمۇ، ياكى ئۇنىڭ ئىددىيىۋى كۆز قارىشى گۈلباھارغىمۇ تەئەللۇق دەپ ھېسابلىمىغاندىمۇ، گۈلباھارنىڭ سۆزلىرىدىن مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇتنىڭ "سىز ھېچقانداق قوللاشقا ئېرىشەلمەيسىز" دېگەن ھۆكمىنىڭ ھەدىسى كېلىپ تۇرغانلىقىنى پەملىدىم.

يەنە بىرئاز ئولتۇرۇشتۇق، گۈلباھار مېنى ئۇ نۆۋەتچى بولمىغان چاغلاردا ئۆيىگە كېلىشكە، ئولتۇرۇپ كېتىشكە تەكلىپ قىلاتتى ھەم ماڭا چەن دىلىدىن ھېداشلىق قىلىدىغانلىقىنى ئېيتىپ، ھازىرقى شارائىتتا مېنىڭ ئارزۇيۇمنىڭ ئەمەلگە ئاشمايدىغانلىقىنى، شۇڭا كۆتۈپ تۇرۇشۇمنى، ئارتۇقچە ئاۋارە بولۇپ ئۆزەمنى ئالدۇرۇپ قويماسلىقىنى قايتا-قايتا تەكرارلايتتى.

— مەن پارتىيە تەشكىلاتىغا ئىلتىماس قىلىپ باقمەن، — دېدىم مەن يەنە ئۆز كۆز قارىشىمدا چىڭ تۇرۇپ، — مېنى دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ئىبراھىم ئاكىنىڭ ئۆزى يۆتكەپ كەلگەن. بۇ گۈنىڭدا يەنە قۇتلۇق شۇجى مەدەت بەرگەن. بىزدە تېخى پارتىيە تەشكىلاتى بار.

— بولسۇ ئۆز كەسپىڭىز بىلەن شۇغۇللانغىنىڭىز ياخشى ئىدى، پارتىيە تەشكىلاتىغا، شۇجىغا ئەھۋالنى ئېيتىپ بېقىڭ، — دېدى ئىشىك ئالدىغا چىقىقاندا. ئۇ مېنى گويا يىراق سەپەرگە ئۇزىتىۋاتقاندەك كۆزىگە ياش ئېلىپ مەيۈسلىنىپ قارايتتى، — بېرىپ ئېيتىڭ، قوللاشقا ئېرىشپ قالسىڭىز، مەنمۇ خۇشال بولىمەن. ئەمما، نېمىشقىدۇ ئايرىم رەھبىرىي كادىرلار بىزدەك ياشلارنىڭ غۇلاچ تاشلاپ ئىشلىشىگە

ماقۇل دەۋەرمەيدىكەن. بۇ مېنىڭ ئۆز بېشىمدىن كەچۈرگەن ئەمەلىي تەجرىبەم. لېكىن ئېھتىياتچانراق بولۇڭ، زەربە بېرىلىپ كېتىشتىن ساقلىنىڭ.

مەن كۈلۈپ قويدۇم- دە:

— پارتىيە تەشكىلاتى بىزنى قوللايدۇ، ئۇ بىزنى تاشلىۋەتمەيدۇ. سىز دېگەندەك ئايرىم رەھبىرىي كادىرلار ماقۇل دېمسە، بۇ بەربىر "ئايرىم"لار- دە؟ — دېدىم ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇپ كۆزلىرىگە دېدىل قاراپ، — نەسىھەتكىزنى قوبۇل قىلمەن، ئېھتىياتچان هەم ئېغىر- بېسىق بولۇشۇم لازىم. لېكىن خاتا ئىش قىلمىغان ئىكەنمەن، نېمىدىن قورقىمەن؟ ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشتىن باشقا هېچقانداق مۇددىئايىمۇ يوق. يالغايغىمەن، شۇڭا سۇدىن قورقمايمەن.

هەر ئىككىلىمىز كۈلۈشۈپ خوشلاشتۇق. مەن سىرتقا چىققاندىن كېيىن كۆڭلۈمدە يەنە ئېغىر بىر تاش يۇرىكىمنى بېسىپ تۇرغاندەك بىر خىل سىقىلىشنى سەزدىم. هەر هالدا زېھنىم چېچىلغانىدى.

5

قۇتلۇق شۇجىنى سوراشتۇرۇپ يۇرۇپ بەشىنچى دادۇيدىن تاپتىم. بۇ دادۇي گۈڭشېدىن تۆت كىلومېتر يىراقلىقتا، ئاساسەن دەريا بويىغا جايلاشقان جاي ئىدى. ئۇنىڭ هەرقايسى ئىشلەپچىقىرىش ئېتىرەتلىرى ئاساسەن دەريا بويىغا جايلاشقان، لېكىن دەريا ئېقىمى دەل مۇشۇ دادۇي تەۋەسىگە كەلگەندە هەددىدىن ئارتۇق پەستە ئاققانلىقتىن، هەممە ئىشلەپچىقىرىش ئېتىرەتلىرىگە دېگۈدەك سۇ چىقمايدىكەن. دادۇيىنىڭ يەرلىرىنى سۇغىرىدىغان ئۇستەڭ بىرنەچچە

دادۇيدىن ئاتلاپ يۇقىرى تەرەپتىن كېلىدىكەن. قۇتلۇق شۇجىنىڭ بۇ دادۇيگە كېلىشىدىكى سەۋەب سۇغا مۇناسىۋەتلىك بولۇپ، ئىككى دادۇي ئوتتۇرىسىدا سۇركىلىش چىققانىكەن.

بەشىنچى دادۇيدىكىلەر يېگىدىن سالالاشتۇرغان ئېتىزلىرىنى كېلەر يىلى سۇغىرىش ئۈچۈن، ئۆز ئالدىغا غول ئۆستەكدىن يېرىپ بىر كىچىك ئۆستەڭ چېپىۋالغان. بۇ ئىش ئاياغدىكى ئالتىنچى دادۇيدىكىلەرنىڭ پىلانىغا زىت بولۇپ ئۇلار "بەشىنچى دادۇيدىكىلەر بىزگە كېلىدىغان سۇنى پۈتۈن قايدۇرۇۋېلىپ، ئۆز تەۋەسىگە ئېلىپ كېتىدۇ" دەپ قارىغانلىقتىن، بەشىنچى دادۇيدىكىلەر قېزىپ قويغان ئۆستەكنىڭ قاشلىرىنى بۇزۇپ، ئۆستەكنىڭ باش قىسمىنى تىندۇرۇپ تاشلاشقا كىرىشكەن. بۇنى ئاڭلىغان بەشىنچى دادۇيدىكىلەر دەرغەزەپكە كېلىپ، تىندۇرۇلۇۋاتقان ئۆستەكنىڭ بويىغا يوپۇرۇلۇپ بېرىشقان. مەن بۇ ئەھۋاللارنى ئاڭلاپ شۇجىنىڭ ماجىرا چىققان نەق مەيداندا ئىكەنلىكىنى سوراشتۇرۇپ بىلىۋالغاندىم. نەق مەيدانغا بارغان چېغىمدا، ئۇ يەردە چوڭ بىر ماجىرا بولۇۋاتاتتى.

— سىلەر بىزنىڭ تېرىلغۇ يەرلىرىمىزنى باردىغان سۇغا ئاساسەن سالالاشتۇرغانلىقىمىزنى بىلىپ تۇرۇپ ئۆستەڭ قېزىۋالىكىلار، ھەممە سۇ سىلەر تەرەپكە ئاقامدۇ؟ — دەپ چۇرقۇرىشاتتى بىر ياندىكىلەر.

— ھەممىسىنى ئېقىتىپ بىز سۇ ئۇستىگە تېرىقچىلىق قىلامدۇق؟ — دەيتتى ئىككىنچى تەرەپتىكىلەرمۇ دېۋەيلەپ، — سىلەر بىزنىڭ ئۆستىكىمىزنى بۇزۇپ- تىندۇرۇپ ئەمەلىي بۇزغۇنچىلىق ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللاندىكىلار!

— جۆيلۇشمە، بۇزغۇنچىلار بىز ئەمەس، سىلەر!

— بۇزغۇنچىلار سىلەر...

ئونلىغان - يۈزلىگەن كىشىلەرنىڭ نېمە دېيىشۋاتقىنىنى بىلگىلىمۇ بولمايتتى. قىزىرىپ كەتكەن يۈزلەرنىڭ، بويۇنلارنىڭ مۇناسىپ يېرىدە چوكىدىن تومراق ئۆرلەپ چىققان قان تومۇرلار دەم كۆپۈپ، دەم پەسىيىپ تۇراتتى. قاردىاپ كەتكەن قوللار كۆتۈرۈلۈپ چۈشەتتى، بىر - بىرىگە شىلتىلاتتى.

قۇلاقچىسىنى كەينىگىرەك سۈرۈپ قويغان، كەمزۇلىنىڭ ئالدى ئوچۇق قۇتلۇق ئاكا قوللىرىنى بۇلاڭشىتىپ بىر ئۇ تەرەپتىكىلەرگە، بىر بۇ تەرەپتىكىلەرگە نېمىلەرنىدۇ دەپ چۈشەندۈرۈش بەرمەكتە ئىدى، لېكىن ئۇنىڭ سۆزلىرى شاۋ - شۇۋۈنى بىرەر مىنۇتلا پەسەيتە - لەيتتى - دە، ۋارقىراش - جارقىراشلار يەنە يېڭىباشتىن كۆتۈرۈلەتتى.

مەن كىشىلەر توپلىشۋالغان جايدىن 150 - 200 قەدەمدەك نېرى جايدىكى دەريا بويىغا بېرىپ سۈيى تارتىلىپ ئازلاپ كەتكەنلىكتىن تاريىپ قالغان، چىمىرلاپ ئېقىۋاتقان ئېقىمغا قاراپ ئولتۇرۇۋ شۇجىنىڭ بىكار بولۇشىنى كۈتتۈم.

ئېقىم مەن ئولتۇرغان توپلىكتىن ئۈچ مېتىرچە پەستە ئىدى. دەريا قېشى يالىنىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن قوزۇقلار ئۈچ بۇرجەك قېقىلىپ دەرەخ شاخلىرى بېسىلغان، ئۈستىگە سىم تورغا قاچىلانغان چوڭ - چوڭ تاشلار تاشلىنىپ باسۇرۇلغانىدى. شۇ تاپتا بۇنداق توساقلارنىڭ بەزىسى سۇ ئوتتۇرىسىدا قالغان، بەزىلىرى قىڭغىيىپ، لايغا پېتىپ سۇ چېتىدە تۇراتتى. بىر قاراپلا بۇنىڭ ھەر يىلى ئۇزلۇكسىز قىلىنىپ تۇرغان مۇداپىئە ئىكەنلىكىنى بىلىۋېلىشقا بولاتتى. مېنىڭ يەتتىنچى كۈنىشىغا كەلمىگەن، تېخى دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلەپ تۇرۇۋاتقان چېغىمدىلا ئىگەللىگەن بىرمۇنچە ئەھۋاللارغا ئاساسلانغاندا، بۇ خىل مۇداپىئە كۆرۈش ئۇسۇلىنىڭ ئۇنۇمى ئانچە

يۇقىرى بولمايدىغانلىقى، پۇتۇن قىش بويى قىلىنغان ئەمگەكنىڭ ياز پەسلى باشلىنىشى بىلەنلا كېلىدىغان كەلكۈن تۇپەيلىدىن يېرىمىدىن كۆپرەكى ئېقىپ كېتىپ بىھۇدە ئىسراپ بولىدىغانلىقى مەلۇملۇق ئىدى. شۇنداقتىمۇ ھازىرقى شارائىتتا ئەنە شۇنداق زور بەدەل تەلەپ قىلىشمۇ چۈشىنىشلىك ئىدى، چۈنكى، ئۇنىڭسىز سۇ دەريا قېشىنى چېقىپ كېتەتتى. مەن مۇشۇ دەريانىڭ دەسلەپ مەن كەلگەن چاغدا ھارۋا بىلەن كېچىپ ئۆتكەن جايىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۈم. كۆڭلۈمدىن نەچچە ئون قېتىم كېزىپ ئۆتكەن: "بىر دامبا كېرەك، كەلكۈنگە بەرداشلىق بېرەلەيدىغان، سۇ ئازلىقىنمۇ چاندۇرمايدىغان، ئۇنى بۆلۈپ ھەممە دادۇيلەرگە تەقسىم قىلغانىدا ئۇنىڭ كۈچى ئاجىزلاپلا قالمايمۇ، سۇغىرىش كۆلىمىنى كۆپەيتىشكە بولىدىغان مۇستەھكەم بىر دامبا كېرەك!" دېگەن پىكىرلەر يەنە يادىمغا كەلدى.

لېكىن بۇنداق قىلىش ئۇچۇن مېنى گۇڭشې پارتكومى قوللاپ، ئەمەلىي ياردەم بېرىشى كېرەك ئىدى. مەن مۇشۇلار توغرىسىدا ۋە باشقا نۇرغۇن خىياللىرىم توغرىسىدا تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىشنى خالىغان قۇتلۇق ئاكا شۇ تاپتا، بايانتىن توپلىشۋالغان گۇڭشې ئەزالىرىنى تارقىتۋېتىپ، ئىككى دادۇينىڭ كادىرلىرى ھەم ئىشلەپچىقىرىش ئەترەتلىرىنىڭ باشلىقلىرى بىلەن ئولتۇرۇپ يېغىن ئاچماقتا ئىدى. ئۇلار بايانتىن سۈركىلىش چېقىشقا سەۋەبچى بولغان ئۆستەڭ دامبىسىنىڭ ئۇستىدە ــ يەرنىڭ ئۇستىدىلا ئولتۇرۇشاتتى.

مەن ئۇلارنىڭ يېغىنىنىڭ ئاخىرلىشىشىنى ساقلاپ يەنە يېرىم سائەتچە كۈتتۈم. ئىككى دادۇينىڭ باشلىقلىرى يېراقتىراق ھۆرپىيىپ تۇرغان ئۆزۈن تەۋەلىكىدىكى ئادەملىرىنى ئېلىپ ئۆزۈن يوللىرىغا كېتىشكەندىن كېيىن، مەنمۇ ئورنۇمدىن تۇردۇم-دە، قۇتلۇق ئاكىنىڭ كېتىۋاتقان

قان يولىنى ئۈدۈللاپ ئېتىز-قىرلارنى كېسىپ ئۇنىڭ ئالدىغا چىقتىم. يۈزى قۇلاقلىرىغىچە قىزىرىپ كەتكەن، لەۋلىرى تېخىچە بىرنەرسىلەرنى دەپ پىچىرلاپ كېلىۋاتقان قۇتلۇق خىيالىدا تېخىچە يىغىنىڭ داۋامىنى ئېچىۋاتسا كېرەك، مېنى دەرھال پايقىمىدى. پەقەت مەن ئۇنى چاقىرغاندىن كېيىن ئاندىن مېنى كۆردى ۋە ماڭا بۇرۇلۇپ، بىر سېكۇنتتىن ئىلگىرىكىگە ھېچ ئوخشىمايدىغان ئوچۇق چىراي بىلەن:

— ھە، گۈلئايىم، قانداق، ياخشىمۇسىز، بۇ تەرەپلەرگە كېلىپ قاپسىزغۇ؟ — دەپ سورىدى ھەم سوئالىنى چاقچاق بىلەن تولۇقلىدى، — سىز قايسى دادۇي تەرەپ بولۇپ كەلگەن ئىدىڭىز؟

— مەن سىزنى ئىزدەپ كەلگەنىدىم، شۇجى، — دېدىم ئۇنىڭغا ئۇمىد بىلەن تىكىلىپ، — سىزنىڭ شۇ يەردە ئىككىلىكىڭىزنى ئاڭلىغانىدىم، ئازراق سۆزۈم بار ئىدى، ئەگەر ۋاقتىڭىز يەتسە...

— يۈرۈڭ، ماڭغاچ سۆزلىشەيلى، — ئۇ مېنىڭ بېشىمدىن ئايىغىمغىچە بىر قاراپ قويۇپ، نېمىلەرنى دېمەكچى بولۇپ كەلگەنلىكىمنى تەخمىن قىلغۇسى كېلەتتى، — سىز كەلگىلى قانچىلىك ۋاقىت بولدى؟

— بىر سائەتتەك بولدى، — جاۋاب بەردىم مەن ئۇنىڭ چوڭ، تېز قەدەم تاشلاپ مېڭىشىغا ماسلىشىپ.

قۇتلۇق مىيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ:

— بىر سائەتتەك بولغان بولسا، بايا تىنىقى سۈيى يوق قۇرۇق ئۆستەڭنى تالىشىش ماجىراسىنى كۆرۈپ تۇرۇپسىز-دە؟ — دېدى چاقچاق ئارىلاش.

— باشلىنىشىنى كۆرەلمىدىم، مەن كەلگەندە سىز قىزىپ سۆزلە-

ۋاتقان ئىكەنسىز، قانداق، مەسىلە ھەل بولدىمۇ؟

ــ نەدىكى ھەل بولۇش دەيسىز؟ ــ ئۇنىڭ قاپىقى تۇرۇلدى، قەدىمنى تېخىمۇ تېزلىتىپ داۋاملاشتۇردى، ــ كونكرېت مەسىلەرنى پارتكوم يىغىن ئېچىپ مۇزاكىرە قىلىش ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىشنى، ئۇنىڭغىچە ھەر ئىككى دادۇي ھازىرقى ھالەتنى ساقلاپ تۇرۇشنى دېيىشىپ بىرلىككە كەلگەن بولدۇق. ھەر ئىككى تەرەپ بۇنداق ئىشلاردا ئۆزىنى توغرا دەپ، قارشى تەرەپنى ئەيىبلەپ پىكىر بېرىدىغانلىقىنى سىزمۇ بىلىدىغانسىز بەلكىم؟

ئۇ تەپسىلي سۆزلىمىدى، سۆزلىگۈسى بارمىدى، بىراق بىر نەرسىنى قىسىلۇاتقاندەك سېزىلەتتى. شۇ سەۋەبتىن بولسا كېرەك، ئىمۇ نېمە گېپىم بارلىقى توغرىسىدا سوئال بەرمىدى. بىز تاكى بەشىنچى دادۇينىڭ ئادەم يوق جىمجىت ئىشخانىسىغا كەلگۈچە گەپ قىلىشماي كەلدۇق. ئوت قالانمىغان، سوغۇق ئىشخانىغا كىرىپ غىچىرلاپ تۇرىدىغان ئورۇندۇقلارغا ئولتۇرغاندىن كېيىنلا ئۇ دەسلەپ ئېغىز ئاچتى:

ــ بۈگۈنكى ماجىرانىڭ نېمە سەۋەبتىن چىققانلىقىنى بىلدىڭىزمۇ؟

ــ ئاڭلاپ بىلدىم. بىر دادۇي غول ئۆستەكىدىن تارماق ئۆستەكنى چېپىۋاپتۇ، يەنە بىرسى ئۇنى بۇزۇپتۇ. قارىغاندا، تېخى سۇ مېڭىپ باقمىغان ئۆستەكنى ئۇچۇن قىلىدىغان تالاش-تارتىشتەك قىلىدۇ.

قۇتلۇق ئاكا قولاقچىسىنى كەينىگىرەك سۈرۈپ، چېچى چۈشۈپ كەتكەن پېشانىسىنى تاتىلاپ تۇرۇپ:

ــ سۇ كېلىشى كېلىدۇ، بۇنىسى راست. ئەمما غول ئۆستەكىدە ئاقىدىغان سۇ ناھايىتى ئاز بولغانلىقتىن، بىرسى كۆپرەك سۇغا ئېگە بولىۋېلىپ دەپ، ئەسلىدىكى ئۆستەكىدىن بۆلۈپ يەنە بىر ئۆستەكنى

چاپقان. ئىككىنچىسى، ئۇلار سۇنى قايدۇرۇۋالىدۇ، بىزگە سۇ ئاز قالىدۇ، دەپ نارازى بولغان، — دەپ يەنە چۈشەندۈردى.

— نېمىشقا گۈڭشېدىن بىر تۇتاش پىلانلاپ بەرمەيدۇ؟ — سورىدىم مەن ئەجەبلىنىپ، — يەرلەرنى سالالاشتۇرغاندىن كېيىن، ئۆستەڭلەرمۇ شۇنىڭغا مۇناسىپ پىلانلىق چېپىلىشى زۆرۈر بولار؟

— بۇنى كونكرېت، بىرقەدەر ئىلمىي ئاساسقا ئىگە قىلىپ پىلانلاپ بېرىدىغان ئادەم يوق، يەنى بىزدە مۇھىمى، زامانىۋى مىراب يوق، — دېدى ئۇ نارازى بولغاندەك چەتكە قاراپ، — بۇ قىشلىقى شەرق تەرەپتىن غەربكە يول ئالىدۇ، شىمالدىن جەنۇبقا قارىتىپ يەرلەر سالالاشتۇرۇلىدۇ. ئۆستەڭ ۋە ئېرىقلارمۇ شۇنىڭغا ئاساسەن چېپىلىدۇ. ئىككىنچى قىشلىقى بولسا ئۆتكەن يىلقى ئورۇنلاشتۇرۇش بويىچە مەھسۇلات ئېلىنىلمىدى دەپ قارىلىپ، يەرلەر باشقىدىن غەربتىن شەرقە قاراپ سالالاشتۇرۇلىدۇ، يول يېڭىدىن ئېلىنىپ، ئۆستەڭلەرمۇ باشقىدىن چېپىلىدۇ...

— ئۇ ھالدا قانداق قىلىپ پىلانلىغان مەھسۇلاتنى ئالغىلى بولىدۇ؟ — دېدىم مەن قۇتلۇق ئاكىغا قوشۇلۇپ، — يەرنىڭ نەملىكىنى ساقلاپ كۆڭگەن ۋە ئوغۇت يەپ كۆچلەنگەن يۇزى ئېلىۋېتىلسە، مەھسۇلاتقا تېخىمۇ كاپالەتلىك قىلغىلى بولمايدۇ، يېڭىدىن-يېڭى ئورۇنغا چېپىلىۋەرگەن ئېرىق-ئۆستەڭلەرنىڭمۇ سۇنى سىڭدۈرۈۋېلىشى كۆچلۈك بولىدۇ.

قۇتلۇق ئاكا يېقىمسىز كۈلدى. ئۇ ئۈلۈكنىڭ بالدىقىغا قونۇۋېلىپ چۈرقىرىشىۋاتقان قۇشقاچلارغا بىر قاراپ قويۇپ:

— توغرا ئېيتتىڭىز، بۇ ئاشۇنداق بولىدۇ. ئەمما ناھىيىدە ئۆلچەش-لايىھەلەش ئىشخانىسى ھەم سىز مەنسۇپ بولغان سۇ ئىشلار

ئىدارىسى بار. ئۇلار يېڭى ئىنىشائات لايىھىلەش ئورنىغا ئەسلىدە بارلىرىنى قانداقتۇر بىر لۇشيەنىڭ مەھسۇلاتى دەپ بۇزۇۋېتىشكە تولاراق خۇشتار بولغان ئادەملەرنى ئەۋەتىدۇ، ھەممىنى باشقىدىن قىلىمىز دەپ، بەزى كادىرلىرىمىزنى قايمۇقتۇرىدۇ، ئۇلار تېخى بۇ ئىشلىرى ئۈچۈن ھەق ئېلىشىدۇ. ئاشۇنداق قىلىشنىڭ زىيىنى سۆزلەنىلا سىياسىي ھەرىكەتتىن كېيىن قالدى، دېگەندەك چۈقانلار كۆتۈرۈلدۇ، ــ دېدى.

ئۇنىڭ ھالىتىدىن يەنە سۆزلىمەكچى، بايا تىنقى سۆزلىرى ئۈچۈن ئەمدى ئۆزىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى ئېيتقۇسى بارلىقى كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئەمما ئاغزىنىڭ ئۇچىغا كەلگەن سۆزلىرى لەۋلىرىدىلا قالدى. ئۇ ماڭا خېلى ئۇزۇنغىچە خىيال ئارىلاشقان نەزىرىنى تىكىپ ئاندىن مۇكچەيگەن قەددىنى كۆتۈردى ـ دە:

ــ بۇ يىل قىش، كېلەر يىل ئەتىيازدا قاتىلاكچىلىق ئازايغان ۋاقتىتا باشقىچە بىر ئىش قىلىپ باقماقچىمىز. سىزگە تايىنىمىز يولداش گۇلئايىم. مەن تۇنۇگۈن يولداش ئىبراھىم بىلەن سىز توغرۇلۇق پاراڭلىشىپ قالدىم. سىز مۇشۇ قىزغىنلىقىڭىز بىلەن چىڭ تۇرۇپ بەرسىڭىز، ئاممىنى سەپەرۋەر قىلىپ بىر ئىش قىلىپ بېقىشنى ئويلاشتۇق. ئېنىق ئېيتقاندا، گۇڭشېمىزنىڭ سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلىپ بېرىشكە تىرىشىپ باقسىڭىز، ــ دېدى ئۇ ئىشەنچ بىلەن ۋە توساتتىن ھازىرلا يادىغا ئالغانىدەك تېزلا سورىدى، ــ ھە، راست، سىز بۈگۈن مېنى نېمىشقا ئىزدىگەنىدىڭىز؟

مەن ھاياجانلىنىپ ئولتۇراتتىم، ئۇنىڭ سوئالىغا خۇشالىلىق بىلەن جاۋاب بەردىم:

ــ خۇددى يۇقىرىدا سىز ئېيتىپ ئۆتكەن مەسىلەر توغرىسىدا

پىكىرىمنى ئېيتىماقچىدىم، بەك يالغۇز، قىيىن ئەھۋالدا قېلىۋاتقان-دەك ھېس قىلغانىدىم. ھەتتا تېخى مەن ۋەزىيەتتىن كېيىن قېلىپ، باشقىچە ئويلاۋاتامدىمەنيا؟ دەپ خىيال قىلىپمۇ قالغانىدىم، سىزنىڭ ھازىر ئېيتقان سۆزلىرىڭىزدىن قارىسام، مېنىڭ ئەسلى ئويلىغانلىرىم توغرىدەك قىلىدۇ.

— ھە، ھە، — دەۋەتتى ئۇ ياش باللاردەك قاقاقلاپ كۈلۈپ، — شۇنىڭ ئۈچۈنزە، ئۆز كەسپىڭىزنى قىلماي بۇغداي توپىلاپ يۈر-گەنىكەنسىز- دە؟ ماڭا ئىدارىدىكىلەر بۇنى ئېيتقاندا، لايىھە ئىشلەپ چارچىغاندا خالىسانە ئەمگەكىكە قاتناشقان ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن.

مېنىڭ دەرھال كۆزۈمگە ياش كەلدى، بۇنى شۇجىغا چاندۇرماس-لىق ئۈچۈن ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى سىرلانمىغان، قوپال تاختايدىن ياسالغان شېرەنىڭ نېمىشقىدۇ كۆيگەن بىر يېرىگە قاراپ بىردەم شۇك بولۇپ قالدىم. ئۇ مېنىڭ ئىچكى سېزىملىرىمنى ئۆزىچە چۈشىنىپ:

— يالغۇز قالغان چاغلاردا كىشى زېرىكىدۇ، بۇنىسى راست، قېنى-چىلىقتا قالغان بولسىڭىز قاچانلا بولمىسۇن ئېيتىۋېرىڭ، ئىمكانىيىتى بارلىرىنى ھەل قىلىپ بېرەيلى، ئاندىن مەن ئېيتىپ قويايى، 1965- يىلى مەركىزىي كومىتېت ھال سوراش ئۆمىكى تارقىتىپ بەرگەن "مۇشۇك ئېيىقى" ماركىلىق يېرىم ئۆتكۈزگۈچ رادىئونى سىزگە بېرىپ تۇرسۇن، ئاخشىمى- ئەتىسى ئاڭلاپ پايدىلىنارسىز.

مەن قېينىچىلىق توغرىسىدا، يالغۇز قالغانلىقىم توغرىسىدا سۆزلە-گىنىمگە پۇشايمان قىلدىم. بېشىمنى دەس كۆتۈرۈپ ئۇرۇندىن بۇيان پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ھاياجانلاندۇرۇپ يۈرگەن پىكىر-

خيالليرىمنى تەپسلىي ئېيتىپ بەردىم. ئېيتقاندىمۇ، شۇجىنىڭ باشقا مۇھىم بىر ئىشلىرى بولسا ۋاقتىنى مەن ئىگىللىۋالماي دەپ ناھايىتى تېز سۆزلىدىم. ئەمما قۇتلۇق ئاكا ھېچقانداق ئىشى يوق كىشىلەردە بولىدىغان ئېغىر-بېسىقلىق بىلەن جىمجىت ئولتۇرۇپ قۇلاق سالدى. مەن ھېچكىمنىڭ ئۇستىدىن سۆز قىلماسلىق ئۈچۈن ھەرقانچە تىرىشقان بولساممۇ، ئۆزەمنى تۇتۇپ قالالمىدىم، چۈنكى، شۇجىنىڭ نەزىرىدە، مەن ئۆز لايىھىلىرىم بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقاندەك كۆرۈنگىنىم، ئەمەلىيەتتە بىر تال سىزىقمۇ سىزمىغانلىقىم ئۈچۈن خىجالەت بولۇپ، ئۆز-ئۆزەمنى ئەيىبلەش بىلەن بىرگە مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇتىنىڭ مەن يىلەن سۆھبەتلەشكىنىنى، ماڭا خىزمەت تەقسىم قىلغانلىقىنى، كۆنمىگەنلىكىم ئۈچۈن قىينىچىلىق پەيدا قىلغىنىنى سۆزلەپ بېرىشكە مەجبۇر بولدۇم.

مەن ئۇنى مېنىڭ سۆزلىرىمگە جاۋابەن كۈلۈپ تاشلايدۇ، دەپ كۈتكەن ئىدىم، ئەمما ئۇ بۇنداق قىلمىدى، ئەكسىچە، چىرايى بارغانسېرى جىددىي تۈس ئېلىپ قوشۇمىلىرى تۇرۇلدى.

— گەپ-سۆز دېگەن بەربىر گەپ-سۆز. ئۇنىڭ تۈپەيلىدىن ئارىسالدى بولۇپ يۈرۈش كېرەك ئەمەس، — دېدى ئۇ مەن سۆزدىن پۈتۈنلەي توختىغاندىن كېيىن، ۋەزمىن تەلەپپۇزدا، — سىزنىڭ بۇلار توغرىسىدا ئىنكاس قىلغىنىڭىزمۇ يوللۇق، چۈنكى، بۇ گەپ-سۆزلەرگە ئېتىبار قىلماسلىقمۇ توغرا ئەمەس. مۇشۇ يىلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ مەركىزىي كومىتېتنىڭ رەھبەرلىكىدە ئىشلىرىمىزدا كۆرۈنەرلىك ئۆزگىرىش، يۈكسىلىشلەر بارلىققا كېلىپ، ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ ئىمكانىيىتى ئېچىلغانىدى. ئەمما، ئاز ساندىكى رەھبىرىي كادىرلىرىمىز يېقىنقى يىللاردىن بۇيان

ئادەتلىنىپ قالغان ئۆزى خالىغانچە ئىشلەپ كۆپرەك ۋاراڭ - چوروڭنا تاپىنىپ ياشاش خاھىشلىرىنى ئۆزگەرتكىلى ئۇنىمايۋاتىدۇ، ئۇلار ھېلىمۇ نەرۋا چارچىتىدىغان كونا مۇقاملارنى تەكرارلاۋاتىدۇ. بۇنى ئۆيىگىزگە كىرىۋالغان قارا چىكەتكىگە ئوخشىتىش مۇمكىن. ئۇ، كىچىك، قورقۇنچاق جانۋار. ئەمما سىزنى ئۇخلاتماي چىرىلدىغىنى چىرىلدىغان. ئاشۇنداق كادىرلىرىمىز ھەممەيلەننى ئۆزى ماڭماقچى بولغان ئىزغا سېلىشقا تىرىشىدۇ. بىراق، يولداش كۇلتايىم، پارتىيە-مىزنىڭ بۇ مەسىلەرنى ھەل قىلىدىغانلىقىنى، ھەل قىلالايدىغانلە-قىنى ھەرگىز ئۇنتۇماڭ. پارتىيىنى، خەلق ئاممىسىنى يادىگىزدا تۇتۇپ، خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن ئىشلىسىگىز ھەرگىز يېڭىلمايسىز...

مەن كۆزۈمنى توسۇۋالغان ياش پەردىلىرى ئارىسىدىن قۇتلۇق ئاكىغا تىكىلدىم. بېشىمنى پەقەت "ماقۇل" ئىشارىتىگىلا لىگىشتالىدىم. ئۇنىڭ يەنە كۆپرەك سۆزلەپ بېرىشىنى كۈتەتتىم. ئۇ مېنىڭ بۇ تەلەپۇنۇشۇمنى سەزگەندەك، يۇقىرىدىن - تۆۋەنگە قەدەر زىيالىي ياشلارغا بولغان بەزى توغرا بولمىغان كۆز قاراشلارنىڭ مەۋجۇتلۇ-قىنى، ئەمما، پارتىيىنىڭ زىيالىيلار سىياسىتى ھامان ئىجرا قىلىنىد-ىغانلىقىنى، پارتىيىنىڭ زىيالىيلارنىڭ ئىدىيە ئۆزگەرتىشىنى تەشەببۇس قىلىش بىلەن بىللە ئۇلارنى ئاسرايدىغانلىقىنى، يۇرەكلىك، دادىل ئىشلىتىدىغانلىقىنى سۆزلەپ كۆڭلۈمنى خېلىلا ئۆستۇردى. ئۇ يەنە ناھىيىمىزدە، كۆڭۈشمىزدا سۇ ئىنىشائاتى بىلەن شۇغۇللىنىشىنىڭ زۆرۈرلۈكىنى، شۇنداق قىلغاندا سۇ مەسىلىسىنى ھەل قىلىشقا بولىد-ىغانلىقى، مەھسۇلاتقا كاپالەتلىك قىلغىلى بولىدىغانلىقى؛ شەرقتىن غەربكە يول ئېلىش، شىمالدىن جەنۇبقا ئۆستەڭ چېپىشلارنى ھەر يىلى باشقىدىن ئۆزگەرتىپ يۇرۇش تۇگەيدىغانلىقى توغرىسىدا سۆزلەيتتى.

ئون نەچچە يىلدىن بۇيان دەريا ئېقىمىنىڭ باش يازدا كېلىدىغان كەل-
كۈن تۈپەيلىدىن بىرمۇنچە قاشنى سوقۇپ كەتكەنلىكى، ئىككى قىرغاق-
نىڭ داۋاملىق يېيىلىپ كېتىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈنلا نەچچە ئونمىڭ
يۇەن قىممەتلىدىكى شاخ-شۇمبا كەتكەندىن تاشقىرى، ھېسابسىز
ئەمگەك كۈچىنىڭمۇ ئىسراپ بولغىنىنى تونۇشتۇردى ھەم مېنىڭ
بۇلارنى يادىمدا تۇتۇشۇم لازىملىقىنى، بىخەستىلىك قىلىپ ئاددىي
ۋە يۇزە لايىھە تۈزۈپ قويماسلىقىمنى تاپىلاپ ئورنىدىن تۇردى.

مەن خۇشال-خۇراملىققا تولغان كەيپىيات ئىچىدە كۆپ رەھمەت
ئېيتقىنىمچە ئۇنىڭغا ئەگىشىپ سىرتقا چىقتىم. شۇ چاغدا ئۇ يەنە:

— بىز سىزنى، سىزنىڭ نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىڭىزنى ئۇنتۇپ
قالغىنىمىز يوق. گۈزىشىپ پارتكومى مەخسۇس يىغىن ئاچماقچى.
ناھىيىلىك پارتكومدىن يولداش ئىبراھىمموۇ قاتنىشىدۇ مۇمكىن.
يىغىندا سىزنىڭ لايىھە تۈزۈشىڭىزگە ۋە شۇنىڭغا ئاساسەن زۆرۈر
بولغان ئورۇنلاشتۇرۇش ئېلىپ بېرىشقا مۇناسىۋەتلىك قارار چىقىرىل-
شىمىز مۇمكىن، — دېدى ۋە قولۇمنى قىزغىن قىسىپ خوشلاشتى.

ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ بىرنەچچە قەدەم ماڭغاندىن كېيىن كەينىگە
بۇرۇلۇپ قوشۇپ قويدى، — مەن سىزگە مەخسۇس بىر ئىشخانا
بېرىشنى، بىر ۋېلىسىپىت ئاجرىتىپ بېرىشنى تاپىلاپ قويايلى. قانداق
قىينچىلىق بولسا ئۆز ۋاقتىدا ئىنكاس قىلىپ تۇرۇڭ.

مەن بېشىمنى "ماقۇل" ئىشارىسىگە لىگىشتىتىم، كۆپ مىننەتدار
ئىكەنلىكىمنى ئېيتماقچىدىم، ئەمما، ئۇ كېتىپ قالدى، ئون قەدەم-
دەك ئۇزاپ، ۋېلىسىپىتىكە تەپكۈچىنى دەسسەپ مىنمەي، خۇددى
ئېشەك مىنگەندەك، ئاۋۋال ۋېلىسىپىتنى چېتىغا ئېلىپ ئاندىن قوپال
ھەرىكەت بىلەن كۆتۈرۈلۈپ ئېگەرگە ئولتۇردى-دە، غىچىرلاپ

تۇرغان تەپكۈچنى تېپىپ يۈرۈپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ ھەممە سۆز-
ھەرىكەت ۋە كۆز قاراشلىرىدىن مەندىن ئاغزاكى رەھىمەت ئەمەس،
ئەمەلىي ئىش كۈتىدىغانلىقىنى بىلدىم. نويابرنىڭ بېشىدىكى
سوغۇق شامال ئۇنىڭ تۈگمىلەنمىگەن پاختىلىق چاپىنىنىڭ ئىككى
پېشىنى كەينىگە قايرىپ تۇراتتى. ئۇ شامالىنىڭ توسقۇنلۇقىغا قارشى
كېتىۋاتقانلىقىدىنمىكىن، ئالدىغا خېلىلا ئېگىشكەن ھالدا كونا ۋېلىسىپە-
تىنىڭ تەپكۈچنى كۈچ بىلەن تېپەتتى. ئۇنىڭ قۇلاقچىسى ھامان
بېشىنىڭ ئارقىسىغا قوندۇرۇقلۇقتەك، نېرىدىن قارىغاندا گەجگىسىگە
چاپلاپ قويىغاندەك كۆرۈنەتتى. مەن ئۇنىڭ ھەمىشە ئاشۇ كونا
ۋېلىسىپىتىكە مىنىپ قىرمۇقىر چېپىپ يۈرىدىغانلىقىنى، ناھىيىدىكى
ئىشلاردىن تارتىپ ھەممە ئىشلەپچىقىرىش ئەتراپىدىكى بىرىپ
ئۇلگۈرىدىغانلىقىنى ئاڭلاپ يۈرگەنىدىم. بۈگۈن بۇلارنى ئۆ كۆزۈم
بىلەنمۇ كۆردۈم. ئۇنىڭ ھەرىكىتىنى كۆرۈپلا قالماي، نېمە
ئويلايدىغانلىقى، كۆڭلىدە قانداق پىلانلارنى سوقۇپ يۈرىدىغانلىقىدىن
تارتىپ ئاڭلاپ بىلدىم. بۇ نېمىدېگەن كەمتەر، خالىس ھارماس
كىشى- ھە؟ ئۇ ماڭا شۇنچىۋالا ئىلھام بەردى. مېنىڭ ئىككىلەنمەسلى-
لىكىمنى، چېكىنمەسلىكىمنى تاپىلىدى. ماڭا تېخى ئىمكانىيەتنىڭ
بارىچە ئەتراپلىق، تولۇقراق لايىھە ئىشلەشنى تاپىلىدى...

مەن بۈگۈن يەنە شادلىنىپ يەڭگىللەپ قالغاندەك بولدۇم. ھامىلە
ئىشىمقى تۇپەيلىدىن ئېغىرلاشقان ئاياغلىرىمنى يېنىك- يېنىك ئېلىشقا
تىرىشىپ، ئاستا ئېقىۋاتقان دەريا بويىغا باردىم. ئۆزەمچە يۈگۈرۈپ
يۈرگىلىرىم كېلەتتى. يوپۇرماقلىرى پۈتۈنلەي تۆكۈلۈپ سوغۇقتا
شۇمشىيىپ كەتكەن چاتقاللارنى باھاردىكى ھۆپپىدە ئېچىلغان گۈل-
چېچەكلەرگە ئوخشىتىپ كۆز ئالدىمغا كەلتۈرۈپ باقاتتىم ۋە راستتىن

ئۇلار گۈللەرگە ئايلىنىپ قالغاندەك كۆرۈنۈپ، شاخچىلارنى سۇندۇرۇپ قىرغاقتا ئۇزۇنغىچە مېڭىپ يۈردۈم. ئاستا ئېقىۋاتقان سۇمۇ ماڭا ئەمدى جانلىنىپ قالغاندەك، ئاپئاق بۇرغۇنلارنى چاچرىتىپ كۈلۈۋاتقاندەك، مېنى شادلىقىم ئۈچۈن تەبرىكلەۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى.

توكۇپ، قورسىقىم ئېچىپ كەتكەنلىكتىن، ياتقىمغا قايتىپ كەلدىم. ئەتىسى ئېچىمگە پاتمايۋاتقان شادلىق ناخشا بولۇپ ئېتىلىپ چىقتى. مەن ئۇنۇمنى پەس چىقىرىپ ئوقۇيىتتۇم:

مېنىڭ ياشلىقىم ئەمەستۇر ئاددىي،
ھۆپپىدە ئېچىلغان چېچەك ئۇ گويا.
ناخشا ئۇ ئەزىلەپ ئېيتقۇدەك دائىم،
ياكى ئۇ شاۋقۇنلۇق بىر ئەزىم دەريا.
. . . . . .

بەشىنچى باب

مەن ئىپپەتلىك ئايال ئىدىم

1

ئىنسانىنىڭ روھىي كەيپىياتىنى نېمە دېسە بولىدىكەن، ئەگەر سەن غەم ـ ئەندىشىگە قالساڭ، ئەتراپىڭنى زۇلمەت باسقانىدەك، ئۆزەڭ تۇتەك، مانان ئىچىدە قالغاندەك، كۈنلەر ئۆتمەيۋاتقانىدەك، ۋاقىتلار توختاپ قالغاندەك بىلىنىدۇ.

كىشىلىك ئۆمۈرنىڭ ئادەمنى جەلپ قىلىدىغانلىق سىرىمۇ ئاشۇ يەردە بولسا كېرەك. تۇرمۇش كىشىگە بەزىدە دەرد ـ ئەلەم ۋە بەزىدە شاد ـ خۇراملىق بەخش ئېتىپ تۇرىدۇ. بۇ، ئومۇمىي مەنىدىن ئالغاندا، ساناپ ئولتۇرغۇچىلىكى يوق، پەقەت ئۆمۈر بەزىدە خۇشال ۋە بەزىدە خاپىلىق بىلەنلا ئۆتىدۇ دەپ خۇلاسىلەنمىدۇ. ئەسلىدە، بەزىدە ئۇنداق، بەزىدە مۇنداق ئۆتۈش ھاياتنىڭ ئەڭ نازۇك تەرەپلىرىگىچە سىڭىپ كەتكەن بولىدۇ. دەرد ـ ئەلەم كەينىدىن خۇشاللىق كېلىدۇ دەپ ئۇمىدلىنىش ئادەمنى ياشاشقا ئۇندەيدىغان، تىرىشىشقا رىغبەتلەندۈرىدىغان مۇھىم ئامىل.

يەنە بىر ھەپتە ۋاقىت ئۆتتى. لېكىن، بۇ ۋاقىتلار ئەمدىلىكتە مەن قوغلاپ يېتەلمەيدىغاندەك، ناھايىتى تېز ئۇچۇۋاتقانەك بىلىنەتتى.

مەن قۇتلۇق شۇجى بىلەن سۆھبەتلەشكەن كۈنىنىڭ ئەتىسىلا

بىر ۋېلسىپىتكە ئىگە بولغانىدىم. شۇندىن بۇيان ۋېلسىپىتنى مىنىپ ماڭالايدىغانلا جايلارغا بېرىپ دەريا ئېقىمىنى تەكشۈرۈشكە كىرىشتىم. بۇرۇنقى كۆزىتىشلىرىم، تەكشۈرۈشلىرىم يېزىلغان خاتىرە دەپتىرىمگە يېگىدىن - يېگى بەتلەر قوشۇلۇشقا باشلىدى. ئەتىگىنى سەھەر تۇرۇپ ناشتا قىلىۋالىمەن - دە، ئۆزەمگىلا يەتكۈدەك چاي سىغدىغان كىچىك چايدىنىمغا قېنىق دەملەنگەن چاينى قاچىلاپ، نېنىمنى، سومكامنى ئېلىپ، ۋېلسىپىتىنىڭ كەينىگە كىچىككىنە گۈرجەك، تۆمۈر تاياقچا قاتارلىق ئېقىننى تەكشۈرۈشكە لازىملىق سايمانلارنى قىستۇرىمەن. ئاندىن دەريا بويىغا بارىمەن. نېمىشقىدۇ روھىم كۆنىدىن - كۈنگە كۆتۈرۈلۈپ، كەيپىياتىم ياخشىلىنىپ، كۆڭۈلۈم ئېچىلىپ قالىدۇ. ەلبىمنى هاياجانغا سالىدىغان شۇنداق خىيالىلىرىمۇ بارىكى، مەن ئۆز ئەمەلىيىتىم ئارقىلىق، بىز زىيالىيلارنىڭ پارتىيىنىڭ، خەلقنىڭ ئۈمىدىنى يەردە قويمايدىغانلىقىنى ئىسپات قىلىمەن، دەپ ئۆز - ئۆزەمگە ۋەدە بېرەتتىم.

شۇ ئارىلىقتا مېنى خۇشال قىلىدىغان يەنە بىر ئىش بولدى. گۈڭشې پارتكومىنىڭ يېغىنى ئېچىلدى. يېغىننىڭ ئېچىلغانلىقىنى مەن كېيىن بىلدىم. شۇ كۈنى مەن ئىدارىدە بولمىغان بولساممۇ، كەچقۇرۇن قايتقىنىمدا، يېراقتىن كەلگەن پارتكوم ئەزالىرىنىڭ چۈشلۈك تامىقىنى ئەتكەن ئاشپەز بۇنى ماڭا ئېيتتى. ئاشپەز ماڭا ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى ئىبراھىمنىڭ مېنىڭ تاماقلىنىش ئەھۋالىمنى سورىغانلىقىنى يەتكۈزدى. مەن شۇنىڭغا قاراپ پارتكۇم يېغىنى ئېچىلغانلىقىنى پەملىدىم. پارتكومنىڭ كونكرېت قارارلىرى توغرىسىدا ھېچ نەرسە بىلمىسەممۇ، مېنىڭ قىلىۋاتقان ئىشلىرىم توغرىسىدىمۇ گەپ - سۆز بولغانلىقىغا ئىشىنەتتىم. چۈنكى، قۇتۇلۇق ئاكا پارتكوم

يەنىنى ئېچىلىسا سۇ قۇرۇلۇشى مەسلىسىنى ئوتتۇرىغا قويىدىغانلىقىنى ئېيتقانىدى.

بىراق، خۇشال ـ خۇراملىقا ھەمىشە رەقىب. تېپىلىپ تۇرغىنىدەك، مەن ئۇچۇنمۇ كۈشەندە كەم بولمىدى. بۇ كۈشەندە يەنىلا شۇ مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇت قىياپىتىدە چىققانىدى.

بۇگۈن ئەتىگەندىن باشلاپلا قار ئۇچقۇنداشقا باشلىدى. يۇمشاق، يېڭى قار پەسكە چۈشۈپلا ئېرىپ كېتەتتى، شۇڭا لاي بولۇپ كەتكەن توپا يولدا ۋېلىسىپىت مىنىشكە بولمىدى. قىسقا قونچلۇق كالاچ كىيىۋالغان بولسامۇ، پورپاك توپا لاي بولۇپ كەتكەنلىكتىن، چاچرىغان پاتقاقلار تىزىمغىچە يېتىپ باردى. بۇلارنى ئاز دېگەندەك، دەريا بويىدا كېتىۋېتىپ تېپىلىپ كەتتىم ـ دە، پۇتۇم سۈغا كىرىپ كەتتى. رىزىنكە كالاچنىك قونچىدىن كىرگەن سۇ بىلەز پايپاق ـ پايتىمىلىرىم چىلىق ـ چىلىق ھۆللىشىپ كەتكەنىدى. ياتقىمغۇمۇ كەچ قايتىپ كەلدىم، مەشكە ئوت يېقىپ يىلمان چاي بىلەن بىر زاغرا ناندا چاي ئىچىۋالدىم. كىچىككىنە ياتقىم ئاستا ـ ئاستا ئىسسىشقا باشلىدى. مەن چەينەكىكە سۇ قۇيۇپ مەشىنىك ئۈستىگە قويدۇم، ھېرىپ كەتكەنلىكىمدىن، يوتقان ـ كۆرپىلىرىمنى توپا ـ چاڭدىن ساقلاش ئۈچۈن يېپىلغان سۈلياۋ كىرلىك ئۈستىگە ئۆزەمنى تاشلاپ، پاتقاق بولۇپ كەتكەن كىيىملىرىم بىلەنلا سۇنايـ لىنىپ خېلى ئۇزۇنغىچە ياتتىم. سۇ قىزىغان بولسا كېرەك، چەينەك شىڭىلداپ ئاۋاز چىقىرىشقا باشلىدى. مەن يۇيۇنۇپ، كىيىملىرىمنى ئالماشتۇرۇۋالماقچىدىم، شۇڭا ئۈستىباشلىرىمنى يېشىپ تاشلاپ ئىچ كىيىملىرىم بىلەنلا قېلىپ، داسقا سۇ تەگكۈشكە كىرىشتىم. بىراق، شۇ چاغدا مەن زادى ئويلاپ باقمىغان بىر ئەھۋال يۈز بەردى:

توساتتىن، ياتقىمىنىڭ ئۆزى بېكىلىدىغان قۇلۇپى شېرىقلىدىئ ۋە ئىشىك ئېچىلىپ كەتتى. مەن قىقىنا ئۇھ تارتىپ زوئزىيىپ ئولتۇرۇۋالدىم. قولۇمدىن كۇرۇشكا چۈشۈپ كەتتى. مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇت ئالدىرىماي، سۆلەت بىلەن كىرىپ كەلدى، ئۇنىڭ ئىككى قولى ئادەتتىكىدەك شىمىنىڭ يانچۇقىدا ئىدى، نەم كالپۇكلىرى ئارىسىدا ئادەتتىكىدىن ئۇزۇن يۆگەلگەن تاماكا قىستۇرۇقلۇق تۇراتتى. ئۇ كەينىگە بۇرۇلمايلا ئۆتۈكىنىڭ پاشنىسى بىلەن تېپىپ ئىشكنى ياپتى-دە، ماڭا قادىلىپ قارىدى.

ئىشكنى پۈختا قۇلۇپلىغىنىم ئېنىق ئېسىمدە ئىدى، ئۇنىڭ كىرىپ كېلىشى شۇنچىلىك تاساداپ بولدىكى، بىرنەچچە سېكۇنتقىچە سەنكىرەپ ئولتۇرۇپ قالدىم. مەن ئۆزەمگە كەلگەندىن كېيىن، ختىيارسز ھالدا بىرلا ئىرغىپ كارىۋىتىمغا چىقىپ ئولتۇرۇۋېلىپ:

— سىز قانداق كىردىڭىز، نېمىشقا رۇخسەتسىز كىرىسىز؟ — دەپ سوردىم غەزەپ بىلەن.

— قانداق كىرگەنلىكىمنى كۆردىڭىزغۇ؟ — ئۇ ھېچقانداق خىجىل بولماي بەخۇدۇك ھىجايدى، — ئىشىك بىلەن كىردىم.

— ئەدەبسىزلىك بىلەن رۇخسەتسىز كىرگىنىڭىز نېمىسى؟

ھامۇت كۇلۇۋەتتى:

— سىز مېنى قانداقتۇر بىر چەللىگە ئوخشاش يېپىلغان ئەرزىمەس گەمسىلەرگە رۇخسەت سوراپ كىرىشى شەرت دەپ چۈشىنىدىكەنسىز-دە؟

بۇ ئۆيۈ ئۇنىڭ دېگىنىدەك ئىدى، تورۇسىدىن قومۇش، پاخال ۋە يېكەنلەرنىڭ ئۇچى ساڭگىلاپ تۇراتتى، ئۇششاق بادىلار بىلەن نېرى-بېرى يېپىلغان، بورا سېلىنمىغان بولغاچقا، ھەقىقەتەن چەللىگە

ئوخشايتتى، ھەتتا تورۇسنىڭ بەزى جايلىرى زەمبلگە ئوخشاش قورساق سېلىپ قالغاندى.

— بۇ مېنىڭ ياتقىم، — دېدىم تېخىمۇ ئاچچىق بىلەن، — مەن سىزنىڭ بۇنداق ئەدەبسىزلەرچە قىلىقىڭىزنى قوبۇل قىلالمايمەن. چىقىپ كېتىڭ. كۆرمەيۋاتامسىز، مەن ھازىر سىز بىلەن پاراڭلىشالمايمەن. نېمانچە خىجىل بولمايدىغان ئادەمسىز؟

ئۇ مېنىڭ سۆزلىرىمگە ئېتىبار بەرمىدى. ھېچقانداق ئىش بولمىغاندەك ۋە يەنە ھېچ نەرسە بولمايدىغاندەك بەھۇزۇر ھىجايغىنىچە مېكىپ كېلىپ، ئۇستىگە كىچىك ئەينەك، تاغاق، يۇز مېيى قويۇپ قويۇلغان ئورۇندۇقنى بىكار قىلىشقا كىرىشتى، ئورۇندۇقتىكى بەزى نەرسىلەرنى پەسكە، بەزىلىرىنى تام ئۈيۈقچىسىغا ئېلىپ قويۇپ، سوپۇن كۆپۈكچىلىرى بىلەن سۇ تامچىلىرىنىڭ ئۇستىگە لاسسىدە ئولتۇردى. پۈتىنى ئالدىرىمايلا مىنگەشتۇرۇپ ماڭا ھىجىيىپ قاراپ:

— مەن بۇ كەپىگە ھەمىشە، ھەرقانداق ۋاقىتتا كىرەلىشىمنى تېخى بايقاتمىن بىلىپ قالدىم، — دېدى ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى كۆتۈرۈپ. ئۇنىڭ بارمىقىدا يېپقا ئۆتكۈزۈلگەن بىر ئاچقۇچ ئېسىلىپ تۇراتتى، — مەن بۇ ئاچقۇچنى تېپىۋالدىم، سىنچىلاپ قارىسام، ئۇ مۇشۇ ئىشىكنىڭ ئاچقۇچىدەك بىلىندى، سىناپ كۆرۈۋېدىم، ئىشىك ئېچىلىپ كەتتى. مەن ئۆز ۋاقتىدا كىرگەندەك قىلىمەن. مۇبادا كېچىكىپ كىرگەن بولسام، سىز ئۇخلاپ قېلىشىڭىز مۇمكىن ئىدى ۋە ئۇ چاغدا مېنىڭ كىرىشىم تۈپەيلىدىن زۆرۈرىيەتسىز چۈشىنىشمەسلىك تۈغۈلۈپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى.

— سىز چىقىپ كېتىڭ، سىز ئاچقۇچ ئوغرىلاپسىز، — دېدىم مەن ئاۋازىمنى كۆتۈرۈپ زەردە بىلەن، — زادى نېمىشقا رۇخسەتسىز

كىرىسىز؟

ــ كەچۈرۈڭ ئايىم قىز، ــ ھامۇت پىخىلداپ كۈلدى. كىرسىن لامپىسىنىڭ يورۇقىدا ئۇنىڭ چىرايىنىڭ پۈرۈشۈپ كەتكىنى ئېنىق كۆرۈنەتتى، ــ ئىشككە قوشۇپ بېكىتىلىدىغان بۇنداق قۇلۇپلارنىڭ ئۇچ ئاچقۇچى بولىدۇ. سىز ياتاق قىلىۋالغان بۇ ئۆيۈ بىر چاغلاردا مەن ئۇيۇشتۇرۇپ تەشكىللىگەن بىر ئىنقىلابىي ئاممىۋى تەشكىلاتنىڭ ئامبىرى بولىدىغان. قولۇمدىكى بۇ ئاچقۇچ شۇ چاغلاردا مەندە قالغان بولسا كېرەك، بايىراق كونا نەرسىلەر ئارىسىدىن قولۇمغا چىقىپ قالدى، سىزگە بېرىۋېتەي دەپ كىردىم...

ــ چىقىپ كېتىڭ، ــ مەن ئۇنىڭ ۋاتىلداشلىرىنى بوۋلۇۋەتتىم، ــ ئەقەللىي ئەدەب ـ ئەخلاق، ئادىمىگەرچىلىكنى بىلمەيدىكەنسىز...

ــ نېمانچە ياۋايى، شاش ئايالسىز؟ ــ دېدى ئۇ مېنىڭ گېپىمنى قاپتىلىغىمۇ ئالماي، ــ ھەر ئىككىلىمىز ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان، لېكىن سىز مەسىلىگە، مۇناسىۋەتلەرگە ئىلمىي قارىمايدىكەنسىز، ــ ئۇ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتتى. كۆزىدىن ياش چىقتىمۇ، ياكى شۇنداق تەسىرات قالدۇرىمەن دېدىمۇ، كۆزلىرىنى سۈرتۈپ قويدى. كېيىن ئۇنىڭ پەس، سىلىق چىقىرىپ مۇنداق دېدى، ــ ئىككىمىز ھەمىشە قېيىدىشىپ، ماي تارتىشىپ، ئۇرۇشۇپلا ئۆتىمىزمۇ؟ ئەپ ئۆتۈشكە بولىدىغانلا بولسا، ئىناقلىق نېمىدېگەن ياخشى؟ لېكىن سىز ئانچە ـ مۇنچە سۆھبەتلىشىپ تۇرۇشنى خالىمايدىكەنسىز...

ــ ھازىر مەن ھېچكىم بىلەن سۆھبەتلەشمەيمەن، ــ دېدىم تەتۈر قاراپ، ــ سىزدىن قايتا تەلەپ قىلىمەن، چىقىپ كېتىڭ!

مېنىڭ ئاۋازىمدىكى قوپاللىق ھەم ئۇنى سىلكىشىم،

ئۇنىڭغا ھېچقانداق تەسىر قىلمىدى. ئۇ ئالدىرىماي موخۇركا ئوراشقا باشلىدى. مەن ئىچ كىيىمىم بىلەنلا ئولتۇرغانلىقىمدىن، ئورنۇمدىن تۇرالمايتتىم ياكى ھامۇت قاراپ ئولتۇرغان بۇنداق شارائىتتا كىيىملىرىمنى كىيەلمەيتتىم. چۈنكى، ئالماشتۇرۇپ كىيىشكە راسلاپ قويغان كىيىملىرىم شىرەنىڭ ئۈستىدە بولۇپ ئۇنى ئېلىش ئۈچۈن ھامۇت ئولتۇرغان جايدىن ئۆتۈشكە توغرا كېلەتتى.

ئۇ ئوراپ بولغان موخۇركىسىنى لېۋىگە ئەپچىل قىستۇرۇپ بىر سەرەڭگە چېقىش بىلەنلا تۈتاشتۇردى. ئاندىن قاتتىق بىر سۈمۈرۈۋەتكەچ ۋېلىپ قويۇق ئىلار ئارىسىدىن ماڭا كۆزىنى قىسىپ قارىدى.

ــ سىز ماڭا ئورۇنسىز، پۈتۈنلەي سۈنئىي يوسۇندا قوپال مۇئامىلە قىلىۋاتىسىز. داشۆدە ئوقۇغانلار ئاشۇنداق بولۇشى، ھاكاۋۇرراق يۇرۇشى لازىم، دەپ ئويلىسىڭىز كېرەك، ــ ئۇنىڭ ئاۋازىدا مېنى مەسخىرە قىلىش، كۆزگە ئىلماسلىق بىلىنىپ تۇراتتى، ــ ئەمما، مەلۇمات يېقىدىن ئېيتقاندا، بىلىپ قويۇڭكى، مەن خېلى بالدۇرلا سىزگە چۈشەندۈرۈپ ئۆتكىنىمدەك، مەنمۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان كىشىمەن، ــ ئۇ تاماكىسىنى قاتتىق شورۇۋېلىپ داۋام قىلدى، ــ شۇ سەۋەبتىن، ئەدەب ـ ئەخلاق، ئادىمىگەرچىلىك ھەققىدە ئۆزىڭىزگە ياراشقۇدەك گەپلەر بىلەن ئاۋۋال ئۆزىڭىزگە نەسىھەت قىلىشىڭىزغا مەسلىھەت بېرىمەن. تەكەببۇرلۇقىڭىزغا كەلسەك، بۇ يېقىنقى كۈنلەردىن بۇيانقى ھېسسىياتىڭىز ماڭا خېلىلا چۈشىنىشلىك بولۇپ قالدى. سىز ئالدىراپ خۇشال بولۇپ كېتىۋاتىسىز، سىزنىڭ دەريانى تىزگىنلەش ئۇستىدە لايىھە ئىشلەپ چىقىشقا ئاجرىتىلىشىڭىز بۇ يەردە ماقۇللۇقتىن ئۆتكەن بولسىمۇ، ــ ئۇ مىنگەشتۇرۇۋالغان پۈتلىرىنى چۈشۈرۈپ

يەرنى تېپىپ قويدى. بۇ تېپىشى بىلەن "بۇ يەر"نى ئىشارە قىلىشى گۈگۈمنى ۋە گۈگۈمدا ئېچىلغان يىغىننى بىلدۈرگىنى ئىدى، — ناھەيگە بارغاندىمۇ ماقۇللۇقتىن ئۆتۈشى ناتايىن. سەۋەبى شۇكى، قۇتلۇق دېگىنىڭىز بۇ يەرگە ئىبراھىمنى باشلاپ كېلىپ، ئۇنى ھېمات قىلىپ تۇرۇپ ئۆزىنىڭ تەشەببۇسلىرىنى پارتكومغا چاپلاپ قارارداىن ئۆتكۈزۈۋالغان بىلەن، بۇ پىلان ناھىيىگە يوللىنىدۇ. ناھىيىدە ئىبراھىمنىڭ ھەممە سۆزلىرىنىڭ قاتارغا ئۆتىدىغان پۈرسىتى بولۇۋەر-مەيدۇ. چۈنكى، ھازىرقى چوڭ يۆنىلىش — سىياسىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىش. ئىشلەپچىقىرىش بىلەن شۇغۇللىنىش، ئىنشائاتلار قۇرۇش بۇ ھەرىكەتنىڭ تۈپ مەزمۇنى بىلەن ھەرگىز سىغىشالمايدىغانلىقىنى ئالدىنقى قېتىم خېلى تەپسىلىي سۆزلەپ ئۆتكەنىدىم، سىياسىي ھەرىكەتنى ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق چەتكە قېقىپ باستۇرۇۋەتكىلى بولىدۇ، دەپ چىڭ تۇرۇۋالغۇچىلار خەتەرلىك ئاقىۋەتكە قالىدۇ. سىز مېنىڭ يىراقنى كۆرەرلىك بىلەن ئېيتقان سۆزلىرىمگە ئېتىبارسىز قارىماسلىقىڭىز كېرەك ئىدى...

— چىقىپ كېتىڭ، مەن تەلەپ قىلىمەن، — دېدىم ئاچچىق بىلەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى بۆلۈپ، — مەن سىزنىڭ بۇنداق تەشۋىقاتىڭىزنى ئاڭلاشنى خالىمايمەن. يۇقىرىقىدەك پىكىرلىرىڭىزنى پارتكوم يىغىندا، ياكى ئاشۇنداق قارارلارنى مۇزاكىرە قىلىدىغان سورۇندا ئېيتىڭ.

— مەن سىز ھاۋالە قىلغان سورۇنلاردىمۇ بۇ كۆز قاراشلىرىمنى ئېلىپ قالماي سۆزلەپ ئۆتىمەن، — دېدى ئۇ يەنە ئادەمنىڭ غەدىقىنى كەلتۈرىدىغان پەرۋاسىزلىق بىلەن، — لېكىن ئاز سانلىق بولغانلىقىمىزدىن ئۇلار گېپىمنى تىڭشىمىدى، بەزىدە ھەقىقەت ئاز سانلىقلارنىڭ

قولىدا بولىدۇ، ئەمەسمۇ؟ بۇ يىغىندىمۇ شۇنداق بولدى. مېنىڭ هازىر سەۋرچانلىق بىلەن بۇلارنى سىزگە چۈشەندۈرۈپ ئولتۇرۇشۇم سىز ئۈچۈن، سىزنىڭ كەلگۈسىڭىز ئۈچۈن...

— سىز ئەجەب مېنىڭ غېمىمنى يەپ قاپسىزغۇ؟

— چۈنكى، سىز هالاكەتكە مەھكۇم بولغان مۇتەئەسسىپلەرنىڭ تارتىشى ئاستىدا تۇرۇۋاتىسىز، — دېدى ئۇ جىددىيلىشىپ، — قارارنى سىزگە ئۇقتۇرسا رەت قىلىڭ. هېچقانداق قۇرۇلۇش لايىهىلەش، سۇ ئىنشائاتى دېگەنلەر بىلەن شۇغۇللانمايمەن دەپ ئېيتىڭ، پايدىسىنى كېيىنچە كۆرۈپ قالىسىز.

— ماڭا ئاشۇنداق ۋەزىپىلەر تاپشۇرۇلسا، تەشكىل قوللاپلا بەرسە، جان-دىلىم بىلەن ئىشلەۋېرىمەن، — دېدىم چورت كېسىپ.

هامۇت تاماكىسىنى يەرگە تاشلىدى. ئورنىدىن تۇرۇپ كارىۋاتقا يېقىن كەلدى ۋە مەن تەرەپكە سەل ئېگىلىپ:

— هەددىگىدىن ئېشىپ كېتىۋاتىسەن زىيالىيچاق. سەن مېنى كۆزۈڭگە ئىلمايۋاتامسەن تېخى؟ — دېدى.

ئۇنىڭ تىنىقىدىن هاراق، ساماق ۋە ئاچچىق موخۇركىنىڭ ئارىلاشقان بەتبۇي هىدى كېلىپ تۇراتتى. مەن ئۆزەمنى قاچۇرۇپ غەزەپ بىلەن:

— ماڭا يېقىنلاشما، چىقىپ كەت! — دەپ ۋارقىرىدىم.

هامۇت چىقىپ كەتمىدى. ئۇ مەندىن سەللا يىراقلىشىپ، لەۋلىرىنى تېز-تېز يالاپ ئېغىر پۇشۇلداشقا باشلىدى.

— گۇلنايىم، ماڭا قاراڭ، ماڭا شۇ تاپتا سىز بىلەن بىللە بولۇشتىن باشقا ئارزۇ يوق. سىز ماڭا مۇشۇ مىنۇتتا بارلىق سىياسىيلاردىن، ئىشلەپچىقىرىشلاردىنمۇ مۇهىم. مېنى سىز قوپاللىق قىلىشقا، كۈچ

ئىشلەتكىلى بولمايدىغان بولاتتى، — ئۇ بوغۇلغان ۋە خىرقىرىغان ئاۋاز بىلەن سۆزلىگەچ ماڭا يەنە ئېگىشتى، — ئاۋۇ بىركۈنى ئاخشام سۆزلىگەنلىرىمنىڭ ھەممىسى يالغان، باياتىن سۆزلىگەنلىرىمنىڭمۇ ھەممىسى سەپسەتە. سىزنى كۆپرەك كۆرۈۋېلىش، دىدارىڭىزغا بىردەم بولسىمۇ ئارتۇقراق قېنىۋېلىش... مانا شۇلا مېنىڭ ھەممە ئارزۇ- ئۇمىدلىرىم...

مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىگە كېلىشتۇرۇپ رەددىيە بېرەي دەپ بېشىمنى كۆتۈرۈشۈمگىلا ئۇ قوپال بىر ھەرىكەت بىلەن بوينومنى چاڭگاللاپ تۇتۇۋېلىپ ھۆل لەۋلىرىنى لېۋىمگە يېقىۋالدى. ئۇنىڭ جەينەكلىرى مېنىڭ مەيدەمگە تېرەكلىك ئىدى. مەن ئۇنى ئۆزەمدىن يىراقلاش- تۇرۇش ئۈچۈن قولۇم بىلەن ئىتتىرەردىم، بىراق كۈچۈم يەتمەيتتى. ئۇ ھە دەپ ھاراق پۇراپ تۇرغان ئاغزى بىلەن مېنىڭ لەۋلىرىمنى ئىزدەيتتى. مەن كۈچىنىپ تۇرۇپ يۈزۈمنى ئۇنىڭدىن قاچۇراتتىم، ئۇنىڭ نېمىلەرنىدۇ دەپ پىچىرلاشلىرى قۇلىمغا زادى كىرمەيتتى، پات- پات "قويۇۋەت، قويۇۋەت مېنى..." دەيتتىم.

مېنىڭ كۈچىنىشىمدىنمۇ، ياكى ئۇ چارچاپ كەتتىمۇ، ئىشقىلىپ بوينومدىكى قوللىرى بوشىشىپ، كۆزلىرى ئالايغان ھالدا مەندىن يىراقلاشتى. مەن ئۇنى كۈچ بىلەن ئىتتىرىۋېتىپ، ئۇنىڭ سەنتۈرۈ- لۇپ كېتىشىدىن پايدىلىنىپ يوتقان ئىچىگە كىرىۋالدىم- دە:

— چىقىپ كەت!، — دېدىم بوغۇلۇپ، — چىقىپ كەت تېز!

ھامۇت بىرھازاغىچە گەپ- سۆزسىز تۇردى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قىسىلغان بولۇپ، ساڭگىلاپ قالغان قوۋۇزى، شوردىداپ قالغاندەك كۆرۈنىدىغان لەۋلىرىگە قاراش مېنىڭ كۆڭلۈمنى ئاينىتاتتى. "ئاشۇ يىرگىنىشلىك لەۋلەر- ھە..." دېگەن پىكىر يالت قىلىپ خىيالىمدىن

ئۆتتى. مەن لېۋىمنى ھىمرىپ ئېگىشپ تۇرۇپ تۇكۇرۇۋەتتىم.

— سەن ماڭا ھۆيرۇق بېرىشكە ئالدىرىمايراق كىرىشسەڭمۇ كىمن، — دېدى ئۇ بايا تىنقىغا زادى ئوخشمايدىغان ئاھاڭدا. ئۇنىڭ ئەمدى قەددى كۆتۈرۈلۈپ، ئۆزىنىڭ ئىشخانىسىدا يۇرگەندەك قوللىرىنى كەينىگە قىلىپ ئۇشتاق قەدەملەر بىلەن بىر ئىشىك تەرەپكە، بىر مەن تەرەپكە مېڭىپ تۇرۇپ سۆزلەشكە باشلىدى، — پات يېقىندا ئەڭ مۇھىم ئۆزگىرىشلەر يۈز بېرىدۇ. يەنە بىر قېتىملىق زور ھەم كەڭ كۆلەملىك ئامما ھەرىكەت ئېلىپ بېرىلىشى مۇمكىن. بۇ ھەرىكەتتە ناھايىتى تەبىئىكى، بۇرۇن بىر قېتىم يۈزىگە قارا كۈيە سۈرتۈلگەن، بېشىغا ئۇزۇن قەغەز كۆلا كىيدۈرلگەن، شۇنداق بولسىمۇ قارىسى سۈرتۈۋېتىلگەندىن، كۆلاسى ئېلىۋېتىلگەندىن كېيىن يەنە ھۆركىرەپ، بۇرۇنقى كونا يوللىرىمىزنى جاھىللىق بىلەن مېڭىۋاتقان ئادەملەرنىڭ ئاخىرقى نەپەس يوللىرى سىقىپ تاشلىنىدۇ. ھە، ئەنە شۇ چاغدا "ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ" دەپ، بۇ نەزىرىيىنى تۇتىيا قىلىپ كۆتۈرۈپ يۈرگەنلەر يەر بىلەن يەكسان بولىدۇ، — ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ سەل ئېگىشپ سورىدى، — ئېيتقانلىرىمنى چۈشەندىڭمۇ؟

ئۇ مەندىن جاۋاب كۈتمەي ئارقىسىغا بۇرۇلۇپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدى. مەن ئاچچىقىم كەلگەن بولسىمۇ ئۇنىڭدىن دەرمەھەل لىككە قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىمنى بىلىپ ئۇنچىقماي ئولتۇراتتىم. ئۇ ئىسسىپ كەتكەن ئۆيدە بارغانسېرى مەسلىكى ئۆرلەپ يېگىباشتىن ئالىجوقا سۆزلەشكە كىرىشتى، بىر قېتىم دەپ بولغانلىرىنى يەنە قايتىلاپ تەكرارلايتتى. ئۆزىنىڭ يەنە بىر قېتىملىق بولىدىغان ھەرىكەتتە قانداق ئىشلارنى قىلماقچى بولۇپ تەييارلىنىۋاتقانلىقى،

كىملەردىن قانداق ئۆچ ئالىدىغانلىقى، كىملەرنى مەڭگۈ قەد كۆتۈ-رەلمەس قىلىۋېتىدىغانلىقى توغرىسىدا ئاغزى بىسلىماي ۋالاقلايتتى.

ۋاقىت ئۆتمەكتە، مەشكە كۆمۈر سېلىنىپ تۇرمىغاچقا ۋە كۈلى قېقىپ تاشلانمىغاچقا، ئوت ئۆچۈشكە باشلىغان بولسا كېرەك، ئۇيۇ بارغانسېرى سوۋۇغىلى تۇردى. هامۇت مېنىڭ گېپ قىلماي ئولتۇر-غىنىمنى ئەدىلا سەزگەندەك، سۆزدىن توختاپ مەن تەرەپكە بۇرۇلدى، ئۇ مېنىڭ شۇك بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۆزىچە چۈشەندى:

— سەن يەنە بىر قېتىم زىيان تارتىدىكەنمەن دەپ ئەنسىرىمىسەڭمۇ بولىدۇ. توغرا، 1966 ـ يىلىدىن 1967 ـ يىلغىچە سىلەر ئوقۇغۇچىلار خېلىلا كۈچ چىقارغان ئىدىڭلار. ئەمما كېيىنكى ۋەزىيەت شارائىتىدا سىلەردىن داۋاملىق پايدىلىنىشقا بولمايتتى. ئەمدى سەن دەرھال ئاتلىنىپ بىزنىڭ سېپىمىزدە تۇرۇشۇڭ لازىم. ماقۇل دېسەڭلا، مەن ئامالىنى قىلىمەن، بىز سېنى ئەرز قىلىش ئۆمىسكى بىلەن مەركەزگە ئەۋەتىمىز. ئىككىنچى قېتىم ئالاقە باغلاش باھانىسى بىلەن بېيجىڭغا بېرىۋالسەن... قانداق؟

ئۇ "قانداق؟" دېگىنىدە مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ توختىغانىدى.

— هېچقانداق يەرگە بېرىپ ئالاقە باغلىمايمەن! — دېدىم هومىيىپ.

شۇ تاپتا، هامۇتنىڭ چىقىپ كېتىشىنى بەكمۇ خالايتتىم. ئۇنى قانداق قىلىپ چىقىرىۋېتىشنى بىلمەي ئىچىم سىقىلاتتى. هامۇت بولسا هېچ نەرسە بىلەن چاتىقى يوق، ئۆز خىيالىنىڭ تۇتقۇنىدە مەست بولۇپ يۈرەتتى:

— ئالاقە باغلىمايسەن؟ — دەپ سورىدى ئۇ، — بۇرۇن ئالاقە باغلاپ زىيان تارتتىم دەپ باتنايدىكەنسەن ـ دە؟ ئەمدى ئۇنداق

بولمايدۇ.

ــ مەن بۇرۇنمۇ ئالاقە باغلىمىغان!

ئۇ ئىشىك تەرەپكە كېتىۋاتاتتى. مېنىڭ سۆزۈم بىلەن دەرھال بۇرۇلۇپ:

ــ سەن نېمە ئىش قىلغان ئۇ چاغدا؟ ــ دېدى.

ــ كۇتۇپخانىدا كىتاپ ئوقۇغان، ھەممە يەرگە دوقۇرۇپ يۈرمەگەنمەن، ــ دېدىم تەتۈر قاراپ.

ھامۇت ساراڭغا ئوخشاش دەسلەپ چەكچىيىپ قاردى، كېيىن قولاقنى پاكا قىلغۇدەك ئاۋاز چىقىرىپ كۇلۇپ كەتتى، ئاندىن، قانداق تۇيۇقسىز كۇلگەن بولسا يەنە شۇنداق تۇيۇقسىز چىپىدە توختاپ قالدى.

ــ ئۇنداقتا ناھايىتى ياخشى ئىكەنسۇ؟ بۇ سىز ئۇچۇن بەكمۇ تەسلىكتە كېلىدىغان بىر پۇرسەتقۇ؟ ــ دېدى ئۇ راستىنلا ھەيران بولغاندەك قەددىنى سەل-پەل ئالدىغا ئېگىپ مېنى "سىز"لەپ، ــ بۇ قېتىم سىز ئالاقە قىلىشقا بېرىك، يالغۇز بارمايسىز، قورقۇچلىقى يوق، ماشىنا، پويىزنىڭ كىرا پۇلى ھۆكۈمەتتىن بولىدۇ. ماتېرىيال ئېلىپ بارسىلەر، يۇقىرى تەستىق سېلىپ بېرىمگۈچە ئۇششۇق دېمەسمۇ، ھە دەپ قويۇپ يېتىۋېرىسىلەر. ئەھۋالنى بىر ھەپتىدە بىر قېتىم ئۇزۇن يوللۇق تېلېفون ئارقىلىق خەۋەر قىلىپ تۇرىسىلەر. بىز بۇ يەردە يېتىۋەرسەك، ئىبراھىم، قۇتاۋۇق دېگەنلەر بوزەك ئېتىپ بېشىمىزدا ياڭاق چاقدىغاندەك تۇرىدۇ. شۇڭا تەدبىر قوللانماسلىق بولمايدۇ. سىز ماقۇل دېسىڭىز، بارلىق قوپاللىقلىرىڭىزنى كەچۈرۈۋېتىمەن. كېيىنچە بىزنىڭ ئىشلىرىمىز كۆڭلىمىزدىكىدەك بولغاندا، سىزگىمۇ مائاش دەرىجە، خىزمەت دەرىجە قوشۇلىدۇ...

مەسلىكىدىن نېمە دەۋاتقانلىقىنى ئۆزىمۇ بىلمەي ۋالاقلاۋەرگەن هامۇت خۇماری تۇتۇپ موخۇركا ئوراش يادىغا كەلگەندە، ئاندىن يەنە ئورۇندۇققا ئولتۇردى، ئۇنىڭ سەل بېسىقىپ قالغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ خېلىلا ئەدەب بىلەن:

ــ هامۇت مۇدىر، چارچاپ كەتتىڭىز، ماڭمۇ ئارام ئېلىش كېرەك ئىدى، چىقىپ كەتمىڭىز، ئەتە سۆزلەپ بەرسىڭىزمۇ كېچىكمەيسىز، ــ دېدىم.

ئۇ تەلۋىلەرچە كۈلۈۋەتتى ـ دە:

ــ چارچاپ كېتىش دېگەن هېچنېمە ئەمەس، ئىنقىلاب قىلىش ئۈستىگە جانىنى تىكىپ قويماقچى بولۇۋاتساق، بۇنىڭ كارى چاغلىق، ــ ئۇ موخۇركىسىنى يۆگىيەلمەي باشقا قەغەز يىرتتى، يانچۇقىدىن تاماكا ئېلىپ قايتىدىن يۆگەشكە كىرىشتى، ــ سىز مەندىن ئولگە ئېلىشىڭىز لازىم. ئۇلۇغ غايىگە يېتىش ئۈچۈن جان پىدالىق بىلەن كۈرەش قىلىشقا توغرا كېلىدۇ. قانداق، ئالاقە باغلاشقا بارامسىز؟ مەن ئەتىلا گۇڭشۇ ئىدارىسىدە بۇنى ئوتتۇرىغا قويىمەن، سۇ ئىشلار ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يولداش رېھىم باش لىگىشتىلا كېتىۋېرىسىز، ئۇنىڭ باش لىگىشتىشىدىن غەم قىلمىسىڭىزمۇ بولىدۇ، ئۇنىڭ هەممىدىن خەۋىرى بار.

مەن ئۇنى چىقىرىۋېتىش ئۈچۈنلا، بارسام ـ بارمىسام كېچىچە ئويلىنىپ ئەتە جاۋاب بېرەي، دەپ قوتۇلماقچى بولۇۋاتاتتىم. ئۇنىڭ ئەتىلا گۇڭشىغا يېتىۋېتىمەن، دېيىشى مېنى خېلىلا چۆچۈتۈپ قويدى. شۇڭا:

ــ ياق، مەن هېچقانداق يەرگە ئالاقە باغلاشقا بارمايمەن، مۇشۇ گۇڭشىدا ئىشلەيمەن، ــ دەپ ئېنىق ئېيتتىم.

ـــ ها، ها. يەنە ئۆزگىرىۋالدىڭىز، ـــ دېدى ئۇ قايتا ئورنىدىن تۇرۇپ، ـــ سىز بۇ گۈزەللىكىڭىزدىن سۆرىگەنـدەك كەلگىنىڭىزنى كىم بىلمەيدۇ؟ بىرپەستىلا كۆڭلىڭىز چۈشۈپ قالمىغاندۇ؟ مەن ھەممىنى چۈشەندىم، سىز خىيالىڭىزدا مېنى قۇتلـۇق قوللاپ قۇۋۋەتلەۋاتىدۇ. ناھىيىدە ئىبراھىم بار، دەپ خاتىرجەم بولىدىكەنـسىز ـ دە؟ ياق، ئۇنـداق بولـمايـدۇ! بىز ھازىر جـىم يۈرگەنـدەك كۆرۈنگىنىمىز بىلەن ئاستـرتىن ھەرىـكەتـنى باشلىۋەتـتۇق. ناھىيە بازىرىدا "ئۆزگـىنىش باغچىسى" ماۋزۇلۇق تام گېزىتى ئىشلەۋاتىمىز. ماتېرىيال رەتلەۋاتىمىز، سىزنىڭ قۇتاۋۇق، ئىبراھىـم دېگەنلىرىڭىزنى ئەتە ـ ئۈگۈن باشلىنىدىغان چوڭ ھەرىكەتتە قاپاق تېرەكنى ئۆرۈگەنـدەك غولىتۇۋېتىمىز...

ـــ بۇ سىزنىڭ مەست بولۇپ قالغان چاغدىـكى خىيالىڭىـز بولـا كېرەك، ـــ دېدىـم ئۇنىڭ يار ئېلىـپ كەتـكەن ئۆسـتەڭ سۈيـدەك توختىماي ۋالاقلىشىدىن يىرگىنىپ، ـــ قۇرۇق ۋارقىرىغانغا غولايىدىغان ئىش بولامدىكەن، پاكىت بولـا بولىدۇ.

ـــ جەزمەن غولىتۇۋېتىمىز، غولىتۇۋېتىش ئۈچـۈن چوقۇم پاكىت بولۇشى لازىم، دەپ كىم ئېيتتى؟ ـــ ئۇ مېنى سەسكەندۈرۈپ تۇمشۇقىنى سوزۇپ سۆزلەيتتى، ـــ ئەگەر جەزمەن پاكىـت بولـۇن دېيىلـسىمۇ قورقۇچلىـقى يوق. پاكىت تاغـدەك تۇرۇپـتۇ. باشقـىلارنى قويايلى، سېنىڭ ئۆزەڭ بىر پاكىت. سەن سېـستق زىيالىي تۇرساڭ، يولداش رېھىم جۈيجاڭ سېنى گۈزەللىكىمىزغا ئەمگەك قىلىشقا ئەۋەتـكەن تۇرسا، قۇتلۇقىنىڭ سېنى يۆلەپ قويۇرۇپ، قانداقتۇر دەريا تىزگىنلىتىمەن دېگەن ئاقماس ئىشقا تەينىلـىشى جىنايەت بولـمايمۇ نېـمە؟ قانداق، ئاغدۇرۇلامدىكەن...؟

— تۆھمەتچى ئىكەنسەن...

— تۆھمەت چاپلاپ بولسىمۇ ئاغدۇرىمىز، — ھاموت مېنىڭ كارىۋىتىمغا كېلىپ لوسسىدە ئولتۇرۇۋالدى. مەن ئۆزەمنى قاچۇرۇپ تام تەرەپكە نىقتىلىۋالدىم، — كەلگۈسىدە مەن ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېتىقا مۇئاۋىن مۇدىر بولىمەن. رەسمىي مۇدىر بولۇشۇمۇ مۇمكىن ئىدى، ئۇنى يولداش رېھىمگە ئۆتۈنۈپ بەردىم. سىز مېنىڭ ئىستىقبالىمنى نېمىشقا كۆرمەيسىز؟ — ئۇ كۆزىنى خۇمارلاشتۇرۇپ، ئاۋازىنى مۇلايىملاشتۇرۇپ مېنى يەنە سىزلەشكە ئۆتتى، — سىز ماڭا بۇنچىلىك ھومىيىپ، سەت قارىمىسىڭىز قانداق، جېنىم؟ دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى لاي پاچاق ئىرىڭىزدىن ئاجرىشىڭ، ماقۇل بولسىڭىز ئەتىلا ئايالىمنى تالاق قىلىمەن. مۇدىر خېنىم بولۇسىز، مەپلى، بېجىڭگىمۇ بارماڭ، دەريا بويىغىمۇ بارماڭ. سىزنى كۆرگەن كۈنۈمدىن تارتىپ ماڭا ئارامىلىق يوق. بىز ئۇرۇشمايلى، نېمىشقا دوست بولۇپ قالالمايمىز - ھە؟...

— يوقال، چىقىپ كەت ياتىقىمدىن! — دەپ توۋلىدىم مەن غەزىپىم تېشىپ، — ئەدەب - ھاياسى بىلىدىغان ئادەمۇ سەن ياكى...

بىراق ئۇ ئىنتىك ھەرىكەت بىلەن يېپىنىۋالغان يوتقىنىمنى يۇلۇپ تاشلاپ، سول قولى بىلەن كۆكسۈمگە چاڭگال سالدى، ئوڭ قولى بولسا تىزلىرىمدا مىدىرلاۋاتاتتى.

— سىز شۇنچىلىك گۈزەلسىز، شۇنچىلىك چىرايلىقسىز، مېنى قوغلىماڭ جېنىم گۈلئايىم، — دەيتتى ئۇ تۇمشۇقىدىن بىخ-سىپ چىقىۋاتقان ھەممە سېسىقچىلىقلارنى بۇرنۇمغا بارغانسېرى يېقىنلاشتۇ-رۇپ، — مەن سىزنى ھەددىدىن ئارتۇق ياخشى كۆرگەنلىكىمدىن، بەزىدە ھاياجانلىرىمنى باسالماي، قوپال سۆزلەپ قويىمەن، لېكىن

كۆڭلۈم ئاق...كېيىن سىزنى سۈ ئىشلار ئىدارىسىگە باشلىق قىلىپ...
ــ ۋەھشي ھايۋان، چىق ياتقىمدىن! بولمىسا ھازىرلا ئادەم چاقىرىمەن، ــ دەپ بوغۇلاتتىم مەن ئۇنى ئۆزەمدىن نېرى ئىتتىرىپ.
ــ بىكار ئاۋارە بولۇسىز گۈلنايىم، قارشىلىق قىلىش سىزنى چارچىتىۋېتىدۇ. چاقىرغىنىڭىز بىلەن كىم كىرىدۇ! قاراۋۇلنى مەن ئىشقا بۇيرۇۋەتكەن، ئۇ كېلەلمەيدۇ. مۇبادا قانداقتۇر بىرسى كىر-گەندىمۇ، سىز كىيىمسىز، ئىككىمىزنى بۇ ھالەتتە كۆرسە، ئايال كىشى ئۈچۈن ئاقلىنىش ئىمكانىيىتى بولمايدۇ...
ئۇ سۆزلەۋېتىپ قېيىپاش ئولتۇرغان ھالىتىنى ئۆزگەرتىپ تۇزلەندى ۋە مېنىڭ ئۇستۈمگە تاشلىنىشقا تەمشەلدى. ھاقارەتلىنىشكە، خورلىنىشقا قارشى جاسارەت قەيەردىندۇ ماڭا بىر كۈچ ئېلىپ كەلـگەنـدەك بولـدى ـ دە، ئىزا تارتىپ قورۇنۇپ ئولتۇرۇۋېرىشنىمۇ يېغىشتۇرۇپ، ئورنۇمدىن كۆتۈرۈلگىنىمچە ئۇنى ئارقىسىغا قاتتىق ئىتتەردىم. مەست ھايۋان سەنتۈرۈلۈپ، سۇ يۇقۇندىلىرىدا تېيىلىپ مەش ئۇستىدىكى چەينەكنى ئۆرۈۋەتتى. تۆكۈلگەن سۇدا سىيرىلىپ تېخىمۇ ئايانغاراق باردى ـ دە، تام يېنىدىكى ئورۇندۇق ئۇستىگە قويۇلغان چىنە بىلەن داسنىڭ تۆپىسىدە ئولتۇرۇپ قالدى. مەن ئىچ كۆينەك بىلەنلا بولساممۇ، ئۇدۇل ئىشىككە قاراپ يۈگۈردۈم. بۇرۇلۇپ ئېچىلىدىغان قۇلۇپنىڭ تۇتقۇچىنى ئەمدىلا بۇراپ ئىشكىنى ئېچىپ، سوغۇق شامال ئۇرۇپ تۇرغان تالاغا ئۆزەمنى ئاتاي دەۋاتقىنىمدا، ھامۇت سەنتۈرۈلۈپ كېلىپ ئۇزۇن چېچىمدىن چىڭ تۇتۇۋالدى. ئۇ قوپال، كۈچلۈك بىر ھەرىكەت بىلەن قوللىرىنى ئۇزىتىپ بېلىمدىن چىڭ قامىدى ھەم سۆرەپ كارىۋات تەرەپكە ئېلىپ

ماڭدى.

— مەن ساڭا، سەندەك بىر ئاددىي خوتۇنغا ئەگ نازۇك سۆيگۈ - مۇھەببىتىمنى ئىزھار قىلاي دەپتىمەن تېخى، — دەيتتى ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — مەن كىم بولۇمەنۇ، سەن كىم؟ مەن سېنى ئۆز خاھىشىمغا بويسۇندۇرالمايدىغان بولسام مۇدىر بولماي كېتەي...

— قويۇۋەت، قويۇپبەر دەيمەن ئىپلاس هايۋان، — دەيتتىم مەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇشقا تىرىشىپ.

بىراق، هامۇت مەندىن كۈچلۈك ئىدى. ئۇ مېنىڭ ئۇزۇن چېچىمنى بېلىكىگە يۆگۈۋالغانلىقتىن، هەرىكەت قىلالمايتتىم. بۇ شەرمەندە ئادەم مېنىڭ هالسىزلىنىشىمنى كۆتۈپ، هە دەپ ئىككى مۇرەمدىن بېسىپ كارىۋاتقا ياتقۇزۇشقا ئۇرۇناتتى. شۇ ئارىدا مەن ياستۇقومنىڭ ئاستىدا قايچا بارلىقىنى يادىمغا ئالدىم. قارشىلىقىم ئۇچۇن ئەگ ئاخىرقى يارەمچىمۇ شۇ ئىدى. بېسىلىپ ئاغرىپ كەتكەن بولسىمۇ، سول قولۇم بىلەن ئۇنىڭ سېسىق تۇمشۇقىنى ئىتتىرىپ ئۆزەمدىن نېرى قىلغاچ، ئوڭ قولۇم بىلەن سىپىلاپ قايچىنى تېپىپ سۇغۇرۇپ ئالدىم - دە، مېنى ئەمدى ماغدۇرسىزلىنىپ قالدى، قارشىلىق قىلالمايدۇ دەپ مۆلچەرلىگەن هەمدە يېشىنىش ئۈچۇن تەييارلىنىۋاتقان هامۇتنىڭ مەيدىسىنى چەنلەپ تۇرۇپ تىقىۋەتتىم. ئەمما، مېنىڭ بۇ ئۇرۇنۇشۇم تولۇق ئۇنۇم بەرمىدى. قايچىنى كۆرۈپ قالغان هامۇت ئۇنىڭدىن ئۆزىنى قاچۇرۇۋېلىشقا ئۇلگۈردى. ئۇ "ۋايجان" دەپ توۋلىۋەتتى. هەر هالدا مەن ئۇنىڭدىن سەل بولسىمۇ يىراقلىشىۋالدىم. غەزەپ - نەپرەت كۆز ئالدىمنى تۇمانلاشتۇرۇۋەتكەنلىكتىن، بارلىق كۈچۈم بىلەن قايچىنى

ئىككىنچى قېتىم تىقتىم. بۇ قېتىمقى ھەرىكىتىمدە قايچا ئۇنىڭ ئىڭكى قېتىش گىلىغا بەرىپ ئۇرۇلدى. ھايۋان قورقۇپ كەتتى، ئۇ ئېڭكى ئاستىدىن سرغىپ چىقىۋاتقان قانلىق سېزىپ مەستلىكىدىنمۇ پىشىلىپ كەتتى بولغاي، تىترىگەن، يالۋۇرغان ئاۋازدا، ئىككى قولىنى ئالدىغا سوزۇپ:

ــ گۇلئايىم، سىز...سىز، مېنى كەچۈرۈڭ، بولدى ئەمدى، يەنە قايچا تىقىۋەتمەڭ قاتىل بولۇپ قالىسىز، ــ دېگىنىچە ئىشىك تەرەپكە كەينىچە داجىپ قېچىپ چىقىپ كېتىشكە تەرەددۇت قىلدى.

شۇ شارائىتتىكى كەيپىياتىمدىن ئالغاندا، قاتىللىقنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنى ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. پۈتۈن ئىستىكىم قۇتراپ كەتكەن، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان ئاشۇ مەست ھايۋانىنى ھەيدەپ چىقىرىشتىنلا ئىبارەت ئىدى. ئۇنىڭ "قاتىل بولۇپ قالىسىز"، دېيىشى ھەر ھالدا مېنى چۆچۈتۈپ، ئېسىمنى يىغىشقا سەۋەبچى بولدى. قايچىنى قايتا تىقماي، پەقەت شىلتاش بىلەنلا كۆپايىلەندىم. ئۇ ئىشىككە كەينىنى قىلىپ داجىغانلىقتىن، بىردەم ئۇ تەرەپكە، بىردەم بۇ تەرەپكە دوقۇرۇپ ئاخىرى ئىشىكنى تاپتى. سىلاپ يۇرۇپ، مەندىن كۆزىنى ئالماي ئىشكىنى ئېچىپ، كەينىچە چىقىپ لىقتىن، پاتقاقىقا تېيىلىپ ئوڭدۇسىغا يىقىلدى. ئۇنى ھەيدەپ چىقارغانلىقىم ئۈچۈن يەڭگىل تىن ئېلىپ، كېيىنكى رەسۋاچىلىقنى كۆرگۈمۇ كەلمەي ئىشكىنى ياپتىم. ناھايىتى زەرب بىلەن ياپقان بولسام كېرەك، تورۇستىن توپا قويۇلدى. مەن قۇلۇپنى سىرتتىن ئاچقۇچ سېلىپمۇ ئاچالمايدىغان قىلىپ تاقاپ، دۇمبەمنى ئىشكە يۆلەپ ئېغىر ھاسىراپ تۇرۇپ قالدىم. ئۆيۈ ئەندى تامامەن سوۋۇپ كەتكەن بولسىمۇ، پۈتۈن بەدىنىم ئوتتەك قىزىپ تۇراتتى. ھارغىن-

لىق پۇتۇمدىن تارتىپ. كۆز قاپاقلىرىمغىچە يېيىلاتتى. بولۇپ ئۆتكەن بۇ ئىشلارنىڭ تېخى ھازىرلا سادىر بولغانلىقى كۆز ئالدىمغا كەلگەن چاغدا، ئۆزەمنى زادى تۇتۇپ تۇرالماي يۇگۇرگەن پېتىم كارىۋاتقا ئۆزەمنى تاشلاپ ئۇنۇمنى قويۇپ بېرىپ يىغلىۋەتتىم.

2

ئىنسانلارنىڭ مەنىۋى مۇناسىۋەت چۈشەنچىلىرىنى ئەڭ يارىماس دەرىجىدىكى ھايۋانىي تۇيغۇغا بېقىندۇرۇپ ئويلايدىغان ھامۇتنىڭ پەسكەش قىلىقى كۆڭلۈمنى قاتتىق ئەزگەنىدى. دۇم يېقىلىپ ياتقان پېتى قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتى، قانچىلىك يىغلىدىم، يادىمدا يوق. خىرە-شىرە مانانلاشقان خىياللىرىم مېنى ياكى ئوخشاق ئەمەس، ياكى ئۇخلاق ئەمەس ھالەتكە ئېلىپ كەلگەنىدى. كۆزۈمنى ئاچقىنىم ئۆيدىكى قاراڭغۇلۇق قويىنىغا كىرىپ قالغان، ئېھتىمال، كىرسىن لامپىسىدا ماي كۆيۈپ تۇگىگەن بولسا كېرەك، كىرسىن پۈراپ تۇراتتى. سوغۇق دەستىدىن ئوشۇقۇمنىڭ تۆۋەن قىسمى ئۆزەمنىڭ ئەمەستەك بىلىنەتتى. مەن يالىڭاياغ ھالدا سۇ چاچرىغان سوغۇق يەرنى دەسسەپ تۇرغىنىمنى بىلدىم. ئوڭ قولۇمدا ماڭا ياردەمچى بولغان قايچا تۇراتتى.

مەن چىراغ يېقىشنىمۇ، ئۆچكەن ئوتنى قايتا يېقىشنىمۇ خالىمىدىم، ئوت ياقمۇم بار ئىدى، لېكىن قولۇم ھېچ ئىشقا بارمايدىغاندەك سېزىلەتتى، بولۇپمۇ قورسىقىم مۇجۇلۇپ، سانجىپ ئاغرىيتتى. مەن ئاياغلىرىمنى سۈرتۈپمۇ قويماي، قايچىنى ياستۇقنىڭ ئاستىغا تىقىپ، سوزۇلۇپ كارىۋاتقا چىقتىم، يوتقانغا كىرىپ قاراڭغۇلۇق بېسىپ تۇرغان تورۇسقا تىكىلىپ ئوڭدا ياتتىم. ئىچ-ئىچىمدىن ئېتىلىپ

چىقىۋاتقان يىغا پۈتۈن بەدىنىمنى تىترىتەتتى، لېكىن كۆز يېشىم قۇرۇپ كەتكەندەك بىر تامچىمۇ ياش چىقمىدى. دەل شۇ چاغدا كۆزۈمگە ھاشىم كۆرۈنگەندەك بولدى. ئۇ ئوك بېلىكىگە ئوغلىمىزنى، سول بېلىكىگە قىزىمىزنى ئولتۇرغۇزۇۋالغاندەك كۆرۈنەتتى، شۇ تاپتا ماڭا شۇنداق تۇيۇلاتتىكى، ئوغلۇم بىلەن قىزىمنىڭ چىرايى ئېنىق كۆرۈنمەي غۇۋا كۆرۈنەتتى. ئەما ھاشىمنىڭ كۈلۈپ تۇرغان چىرايى بىردە پەسلەپ بىر غېرىچ ئارىلىقتا كەلگەندەك، بىردە يىراقلاپ كۆك بوشلۇقىغا چىقىپ كەتكەندەك بولاتتى.

بىزنىڭ تونۇشۇشمىز ئاجايىپ بولغانىدى، تويىمىزمۇ تونۇشۇپ بىر ئايدىن كېيىن بولغانىدى. مەن ئۇلارنى بۇرۇن ئانچە ئەسلەمەيتتىم، ئەسلىگىم كەلمىگەنلىكتىن ئەمەس، دائىم ئۇنى ئۆز يېنىمدا ھېس قىلىپ تۇراتتىم. ئەسلىگىم كەلمىگەنلىكتىن ئەمەس، دائىم ئۇنى ئۆز يېنىمدا ھېس قىلىپ تۇراتتىم. ھامۇتنىڭ بۇگۈنكى ئۇشتۇمتۇت ھۇجۇمى ئۇنى، تونۇشۇشمىزنى ۋە تويىمىزنى يادىمغا سالدى.

دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېلىپ ئۆزاق ئۆتمەي چېنىقىشقا كەلگەن ھەممە ياشلارنىڭ جۇپ ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم، ئەمگەكتىن يانغاندا بۇ جۇپلەر بىر-بىرىنى ساقلىشىپ تۇراتتى، بىر-بىرىنىڭ كىيىملىرىنى، ياكى ئىش قوراللىرىنى كۆتۈرۈپ ئېلىشاتتى، ئېرىق، ئۆستەڭ بويلىرىغا كېلىپ، بىرسى يۇز-كۆزلىرىنى يۇسا، يەنە بىرى ساقلاپ تۇرۇشاتتى. كىنو قويۇلسا — گەرچە بۇ كىنو كىشىنىڭ نېرۋىسىنى قاقشىتىپ، ھۇزۇر بېرىش ئورنىغا قوپاللىق، سۇرلۇق ۋە ۋەھىمە پەيدا قىلىپ، ئەقلىغە توغرا كەلمەيدىغان دىئالوگلار بىلەن توشقان بولسىمۇ، — ھەممە ئۆز جۇپ-جۇپى بىلەن يېقىن ئولتۇرۇشاتتى.

پەقەت مەنلا يالغۇز ئىدىم. ئەمگەكتىن ئۆزۈم يالغۇز قايتاتتىم.

قىزلار كۆڭلۈم ئۇچۇنلا:

ــ تېزرەك ماڭ، گۈلئايىم. بېرىپ تاماق قىلىپ يەپ يىغىنغا بېرىشىمىز كېرەك، تېخى، ــ دەپ قويياتتى. ئەمەلىيەتتە ئۇلار تۆت تەرەپكە بويۇنداپ ئۆزىنىڭ جۈپى قەيەردىرەك كۈتۈپ تۇرۇۋاتقانلىقىنى ئىزدەيتتى، ھەمدە ماڭا: "بىز شۇنداق دەپ قويدۇق، يەنە يېنىمىزغا كېلىپ چاپلىشىپ ماڭمىغىن"، دېگەندەك مۆلدۈرلەيتتى. تاماقنى قىزلار ئايرىم، ئوغۇللار ئايرىم قىلىپ يەيتتۇق، بەزىدە ئىشچىلار ئاشخانىسىدىن يەيتتۇق. ئۆزىمىز تاماق قىلىدىغانلا بولساق، مېھمان كەلمەي قالمايتتى. بۇ مېھمانلار يىراقتىن ئەمەس، يېقىندىن؛ باشقا كىشى ئەمەس، دەل ھېلىقى جۈپلۈكلەرنىڭ "سىڭا ھېيى" بولاتتى. بۇنداق چاغلار ھەر كۈنى دېگۈدەك بولاتتى. بارا-بارا مەن كۆندۈم، دەسلەپكىدەك سىقىلىش، بىئارام-لىق سەزمەيدىغان بولدۇم. بەزى كېچىلىرى قىزلار ئۆزىنىڭ "سىڭا پېيى" بىلەن جىدەللىشىپ قالغانلىقى، ياكى يارىشىپ قالغانلىقى توغرىسىدا پىچىرلىشىپ سۆزلەشسە، بۇرۇنقىدەك ئىچىم سىقىلىپ تىت-تىت بولۇشتىنمۇ قالدىم. بىركۈنى خاسىيەت:

ــ سەن گۈلئايىم، بىرەرسىنى تاپمامسەن، ساڭا ھايات يېگانىلىك ئۇچۇن كېرەكمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

غەزىپىم كەلگەنلىكىدىن:

ــ شۇنداقلا تاپىدىغان ئۇ بىرەرسى ئادەممۇ ياكى نەرسە-كېرەكمۇ؟ ــ دەپ سورىدىم.

خاسىيەت بۇنى ئۆزىچە چۈشىنىپ:

ــ ھە، بىلدىم. باشتا شۇنداق دېسەڭ بولمامتى؟ سەن چوڭايغانسېرى تارتىنچاق بولۇپ كېتىپ بارىسەن، ئۇنداق قىلما، ئاخشام-

ئەتىلىرى يادنىڭغا كېلىۋالىدىغان، كۆرگۈلۈك كېلىدىغان بىرەر يېگىت بولسا ماڭا ئېيىت. بىز قىزلار ئۆزىمىزنىڭ جۇرئەتسىزلىكىمىز- دىن بەختسىز قالىمىز. تەشەببۇسكارلىق بىلەن كۆڭۈل بەرسە بولىدىغان يىگىتكە بېرىپ گەپ قىلالمايمىز. يىگىتلەر بولسا كۆڭلىدە بولسىمۇ، ئۆزىگە يېپىشىدىغانراقنىڭ بالدۇررراق ئەسىر بولۇپ قالىدۇ. مۇبادا ئاشۇنداق يىگىت بولسا، ئۇ تېخى بىرەرسى بىلەن پۇتۇشمە- گەنلا بولسا، سەن تارتىنىپ دېيەلمىگەن بولساڭ، ماڭا پىچىرلاپلا قوي. مەن بىزنىڭ بالىلار ئارقىلىق قولغا كەلتۈرۈۋالمايمزمۇ؟...

تېخىمۇ ئاچچىقىم كەلدى. ئۇ مېنىڭ ساۋاقدىشىم ھەم كۆپ يىللىق دوستۇم بولسىمۇ، مۇھەببەت، ياشاش توغرىسىدا پاراڭلاش- مىغانلىقىم ئۈچۈن ئۆكۈندۈم. شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن بەدىنىم تىكەنلىشىپ كېتىۋاتقانلىقىنى سېزىپ، مۇنداق دەپ تاقاق سالدىم:

— بولدى قوي بۇ گېپىڭنى، قولغا كېلىدىغىنىنى ئۆزەڭلا كەلتۈرۈۋال.

— نېمە، سەن قىز بالا ئەمەسمۇ؟ — دەپ تېرىكتى ئۇ، — ساڭا ھايات كېرەك ئەمەسمۇ؟

— مەن ئۆلۈۋېتىپتىمەنمۇ؟ — مەنمۇ قاپىقىمنى تۈرۈپ جىمە بولغانلىقىمنى يوشۇرمىدىم، — كىم ساڭا دەللالىق قىلسۇن دەپ ئۆگەتتى. يىگىتى بولسا ھاياتلىق ھېسابلىنىدىغان بولسا، سەن ھايات ياشاۋەر، ماڭا ئارىلاشما.

خاسىيەت بۇنداق سۆزلەرنى تۇنجى قېتىم، يەنە كېلىپ مەندىن ئاڭلىغىنى ئۈچۈن رەنجىدى بولغاي:

— ھايات دېگەن مۇھەببەت، دەپ چۇشەنەتتىم، سېنىڭمۇ

شۇنداق ئويلىشىڭ مۇمكىنلىكىنى خىيال قىپتىمەن، كەچۈر، — دېدى - دە، كەينىگىمۇ قارىماي كېتىپ قالدى.

بىز ئۆستەڭنىڭ بويىدا پۈتىمىزنى سۇغا چىلاپ ئولتۇرۇپ، پاراڭلاشقانىدۇق، ئۇ پۈتىنى سۇدىن "شالاپپىدە" تارتىپ، پاپىقى بىلەن بەتنىكىسىنى كۆتۈرۈپ قوپقاندا، ئۇنىڭ تۇرغان جايىدا نەم ئىزى قالدى. مەن گۈرسۈلدەپ كېتىۋاتقان قەدەم ئاۋازىنى ئاڭلاپ تۇردۇم، ئۇنىڭغا قاراپمۇ قويمىدىم، كۆڭلۈمدە تېخى خۇشالمۇ بولدۇم، چۈنكى، ئۇ ئەمدى بۇ ماۋزۇدا ماڭا قايتا ئېغىز ئاچمايدۇ، دەپ ئويلايتتىم.

بىراق، ئولتۇرۇۋېرىپ، سۇ ئۈيناپ مونچاق چىقىرىپ، يالغۇز-لۇقۇمدىن مەيۈسلىنىشكە باشلىدىم. "هايات دېگەن مۇھەببەت"، دەپ ئېيتىلغان سۆزلەر قايتا ئاڭلانغاندەك بولدى. راست شۇنداقمۇ؟ دەپ ئويلاشقا باشلىدىم مەن، — مۇھەببەتسىز هايات بولمامدۇ؟ مېنىڭ ۋەتىنىمگە، ئاتا - ئانامغا، كەسپىمگە بولغان مۇھەببىتىم مېنىڭ هاياتىم ئۈچۈن يېتەرلىك بولمامدۇ - هە؟

مەن 26 ياشقا كىرگەنىدىم. مەكتەپكە ئوقۇشقا كىرىپ بىر يىلدىن كېيىن قۇددۇس ئىسىملىك بىر بالىنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىدىم. نېمىشقا ياخشى كۆرۈپ قالغانلىقىمنى بىلمەيمەن، لېكىن ئۇنىڭغا مۇھەببەت قويدۇم، هەممە ئوي - خىياللىرىمنى تۆكۈپ تاشلىدىم. دەرسنى بىللە تەكرارلايتتۇق، كىنو - ئويۇنلارغا بىللە باراتتۇق، يەكشەنبە كۈنلىرى بازارغا بىللە چىقاتتۇق، كۆپ چاغلاردا ئاپتو-بۇستا ئولتۇرماي، بۇك دەرەخلەر بىلەن قاپلانغان ئەخمەتجان كوچىسىنىڭ پىيادىلەر يۈرىدىغان تەرىپىدە يانداشىپ مېڭىپ لومەز-چىڭغىچە كېلەتتۇق. قىلىشقان پاراڭلىرىمىز هەممىسى دېگۈدەك

دەرس، تاپشۇرۇق ۋە كەلگۈسىدىكى ئىشلارغا دائىر بولاتتى. بەزى چاغلاردا مەملىكەت ئىچىدە ياكى خەلقئارادا ئوتتۇرىغا چىققان سۇ ئىنشائاتلىرىغا دائىر خەۋەرلەرنى ياكى قوشنا ئالىي مەكتەپلەردىكى ئىشلارنىمۇ سۆزلىشەتتۇق. ئەمما، مۇھەببەت توغرىسىدا بىر ئېغىزمۇ سۆھبەتلەشمەيتتۇق. قۇددۇس بەزى-بەزىدە كىتاب ياكى كىنولار-دىكى مۇھەببەت توغرىسىدا ئېغىز ئاچاتتى، ئەمما ئىچكى سىرىنىلەر-رىمىدە بۇنداق تېمىلارغا ھەۋىسىم بارلىقىنى مىڭ مەرتىۋە ئېيتىپ، شۇ كىتاب ياكى كىنولاردىكى مۇھەببەتلەر ھەققىدە كۆز قارىشىمنى ئېلان قىلغۇم بولسىمۇ، ئاغزىمدىن چىقىرىشقا جۈرئەت قىلالمايتتىم. نېمە ئۈچۈن؟ — دەپ ئويلاپ كېتەتتىم يالغۇز قالغانلىرىمدا، ياكى قۇددۇس كېتىپ قالغان چاغلىرىدا، — نېمە ئۈچۈن ئۇنىڭغا ھەممىنى ئېيتىمەنۇ، مۇشۇ تېمىدىكى كۆزقاراشلىرىمنىلا يوشۇرىمەن؟

بۇنىڭ سەۋەبىنى فاكۇلتېت ئىتتىپاق ياچېيكىسىنىڭ شۇجىسى خەلىچە مۇئەللىمە مەن بىلەن سۆزلەشكەندە ئاندىن سەزدىم.

— فاكۇلتېتىمىزدا ئەڭ ياخشى ئوقۇغۇچىسىز، دەرستە ئەلاچى، ئىنتىزامچان، ئەخلاقلىق، — دېدى ئۇ، لېكىن كۆزلىرى بۇ باھانى رەت قىلىشقا تەييار ھالەتتە جىددىي تىكىلەتتى، — ساۋاقداشلار ئارىسىدا ھەر خىل ئىنكاس، گەپ-سۆزلەر بار، راستىنلا شۇنداق بولسا ئەركىنلىك. ئەمما بىزنى خەۋەردار قىلىپ قويۇڭ، بۇنىڭ زىيىنى يوق، سىز قۇددۇسنى ياخشى كۆرەمسىز؟

مەن ھەيران قالدىم. ئۇنىڭ سوئالى ئۇچۇن ئەمەس، نېمىشقا سورىغانلىقىدىن ھەيران قالدىم. بىراق، دىدىل تۇرۇپ، ئۆز قەلبىمنى يوشۇرماي جاۋاب بەردىم:

— ھەئە، مەن ئۇنى ياخشى كۆرىمەن.

ـــ سىلەر مەكتەپ پۇتتۈرۈشكە يەنە ئىككى يىل بار. بۇ ئىككى يىل شۇنداق قىممەتلىككى، ئۇ كىيىن سىزگە ناھايىتى قىسقا بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ئۇنى ھەمىشقا ياخشى كۆرىسىز، بۇ سىزنىڭ ئۆزىڭىزگە تەئەللۇق. ئەمما مۇھەببەت ئورتاق نىشان ئۈچۈن، بىر مەقسەت ئۈچۈن پەيدا بولۇپ، شۇ زېمىنغا ئۇرۇق بولۇپ چېچىلسا، قۇياش نۇرىدەك يورۇق غايىنى ئىشقا ئاشۇرۇشقا غايەت زور ياردەم بەرگۈچى مەنبۇى رول ئويناپدۇ. مېنىڭ مەسلىھىتىم شۇكى، تېخىمۇ تىرىشىپ ئۆگىنىڭ، مۇھەببىتىڭىز ئۆگىنىشىڭىزنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشقا ياردەم بەرسۇن. كەلگۈسىدە جەمئىيەت ئۈچۈن ئىجتىھات بىلەن ئىشلىگەندە روھى كۈچ بولسۇن.

مەن سۆھبەتتىن كېيىن خۇشال بولۇشۇم كېرەك بولسىمۇ، كۆڭلۈمگە قانداقتۇر سەزگىلى بولمايدىغان بىر غەشلىك كىرىۋالغاندەك بىرقىسما بولۇپ قالدىم. بەختكە يارىشا، شۇ ئاخشىمى ئۇ ئۆزلۈكسىدىن ئۆگىنىش مەشغۇلاتى ئاخىرلىشىشىغىلا قولۇمغا بىر باغاقنى تۇتقۇزدى، بۇ باغاقنى مەن باشقا ساۋاقداشلار پارتىلىرىنى تاراقشىتىپ چىقىپ كېتىۋاتقان بىر چاغدا يوشۇرمايلا ئوقۇدۇم. چۈنكى قۇددۇس ئەزىلدىن ماڭا خەت يازمايتتى، ياكى بۇنداق قەغەز تۇتقۇزمايتتى. ئاندىن، ئىككىمىزنىڭ ئوتتۇرىسىدا ساۋاقداشلىقتىن ھالقىپ تۇرىدىغان يوشۇرۇن سىر بولماسلىقى كېرەك، دەپ ئويلايتتىم. باغاقچىنى يېنىمدىن ئوتۇپ كېتىۋاتقانلارمۇ ئوقۇدى بولغاي، ماڭا قارىپ پىسكىدە كۈلۈپ چىقىپ كېتىشتى.

مەن قۇددۇسنىڭ بىر قۇرلا خەت ئارقىلىق يازغان ئىلتىماسىغا ئاساسەن كۇتۇپخانىنىڭ ئارقىسىدىكى تار يول بويىغا قويۇلغان ئۇچىنچى ئورۇندۇقنىڭ يېنىغا باردىم. ئۇ ساقلاپ ئولتۇرغانىكەن،

بىرىشمغىلا قولۇمدىن تۇتۇپ يېنىغا ئولتۇرغۇزۇپ:

ــ مەن بۇگۈن ناھايىتى بەختلىك، گۈلئايىم، ــ دېدى بوش ئاۋاز بىلەن.

ــ قېنى، بەختىگىزنى ئېيتىپ بېقىڭا؟

ــ نېمە؟ خەلىچە مۇئەللىمە سىز بىلەن سۆزلەشمىدىمۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇ سەل تېڭىرقاپ.

ــ سۆزلەشتى، ــ دېدىم قىسقىلا قىلىپ.

قۇددۇس يەنە ئېچىلىپ كەتتى. ئاي يورۇقىدا ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ قانچىلىك ۋاللىداپ كەتكەنلىكىنى سېزىشكە بولاتتى.

ــ مەن ئۇنىڭغا گۈلئايىمنى چىن دىلىمدىن ياخشى كۆرىمەن، مەكتەپ پۈتتۈرۈپلا توي قىلىمىز دەپ جاۋاب بەردىم. قاراڭ، مەن تەشكىلگە ئاشۇنداق ۋەدە بەردىم، ــ كېيىن ئۇ ئۆگىنىش، ئاندىن خىزمەت قىلىش توغرىسىدا بىرمۇنچە رەسمىيەت گەپلەرنى ئېيتتى، ــ ئەمدى مەن بەختلىك، سىز مېنىڭ...

ئۇ مېنىڭ مۇرەمگە بېشىنى قويۇپ ئۈيقۇغا كەتكەندەك جىمىپ قالدى. قولى تىترەيتتى ۋە توختىماي بارماقلىرىمنى نۆۋەت بىلەن تۇتۇپ سىلاپ چىقاتتى. گويا ئۇنىڭ ھەربىكتى چۈشىدە قىلىنىۋاتقاندەك بىلىنىپ، پۈتۈن بەدەنلىرىم قىزىشىۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

مەن ئۆز ھېسسىياتىم بويىچە، قىزلارنىڭ 18 دىن 22 ياشقىچە بولغان ئارىلىقتىكى ۋاقتى يىگىتلەرگە ئەڭ ئىنتىلىدىغان، مۇھەببەت ئىزدەيدىغان پەيتلەر ئىكەنلىكىدىن گۇمانلانمايمەن. قۇددۇسقا ئەنە شۇنداق ئىنتىلگىم كېلەتتى.

ــ سىز نېمىشقا توي قىلىش توغرۇلۇق بۇنداق بالدۇر ئويلاشقا كىرىشىسىز؟ ــ دەپ سوردىم مەن پەس، مۇلايىم ئاۋاز بىلەن

ئۇنىڭغا ئېگىزدىن قاراپ.

قۇددۇس مېنىڭ سوئالىمنى ئاڭلىدى، لېكىن ئاڭلىمىغاندەك، ئۆز-ئۆزىگە سۆزلەۋاتقاندەك سىلىق ئاۋاز بىلەن:

— سىز رازى بولسىڭىزلا ئەتىلا توي قىلاتتۇق. سىز — مېنىڭ هاياتىم، دۇنيادىكى هېچقانداق نەرسە ئۆگىنىش، خىزمەت دېگەنلەر-نىڭ ھەممىسى مېنىڭ بۇنداق پاك مۇھەببىتىم ئالدىدا نۆلگە تەڭ. شۇنداق، نۆلگە تەڭ...، — دەپ پىچىرلايتتى.

مەن ئۇنىڭ يىرىك، قىسقا چاچلىرى ئۇستىدىكى قولۇمنىڭ قانداق قىلىپ چۈشۈپ كېتىۋاتقانلىقىنىمۇ سەزمىگەنىدىم. بىراق، ئۇ بۇنى سېزىپ قاپتۇ:

— گۈلئايىم، سىزگە نېمە بولدى؟ نېمىشقا سىزمۇ ئېچىلىپ، ماڭا مۇھەببىتىڭىزنى ئىزهار قىلمايسىز؟ مەن سىزنى ئۆزەمنى بىلگەندەك بىلىمەن، سىزمۇ...

— مەن هازىر ئوقۇغۇچى، كېيىن، مەكتەپ پۈتتۈرگەندىن كېيىن خەلقنىڭ خىزمەتچىسى بولىمەن...

"ئەگەر سىزمۇ شۇنداق ئويلىغىنىڭىزدا مەن سىزنى هەقىقىي ياخشى كۆرگەن بولاتتىم"، دېمەكچىدىم، ئەمما قۇددۇس سۆزۈمنى بۆلۈپ:

— سىز هازىردىنلا مېنىڭ، كەلگۈسىدىمۇ مېنىڭ، بىزنىڭ شۇنداق سەرەمجانلاشتۇرۇلغان، بەهەساب قىممەتلىك ئائىلىمىز بولىدۇ. — ئۇ مېنىڭ قۇلىقىمغا لېۋىنى تەگكۈزۈپ دېگۈدەك، خۇددى كەمپۈت شۇمۇۋاتقاندەك تامشىپ سۆزلەيتتى، — بىزنىڭ سىزگە ئوخشايدىغان چىرايلىق بىر قىزىمىز ۋە ماڭا ئوخشايدىغان بىر ئوغلىمىز بولىدۇ، بىز مۇھەببىتىمىزنى مەڭگۈ داۋام قىلدۇرىمىز...سىز

مېنى كۆتىسىز، مەن سىزنى كۆتىمەن، ئىككىمىزنىڭ مۇھەببىتىنىڭ ئەبەدىيلىكى، ھازىرقىدەك ياش، ساپ ھالىتىدە تۇرىۋېرىشى ئۈچۈن ئىشلىمىسىگىزمۇ بولىدۇ. چۈنكى قىزلارنىڭ ئايال بولغاندىن كېيىن يەنە ئىشلەيمەن دەپ چېچىپ يۇرۇشى مۇھەببەت ئۈچۈن زىيانلىق رول ئويناپىدۇ، بىرلا كىشىگە مەنسۇپ قىلىنغان مۇھەببەت ئىجتىمائىي سورۇنلاردا نۇرغۇن كىشىلەرگە ئارىلىشىپ يۇرۇۋېرىش بىلەن سۈسلاپ كېتىشى مۇمكىن...

ئۇ نەدىن ئۆگىنىۋالغان سۆزلەركىنتاك، ئۆزىگە مۇناسىپ كەلمەيدىغان تەلەپپۇز بىلەن "مۇھەببەتىنىڭ تەرەققىياتى" توغرىسىدا سۆزلەۋەردى. مەن ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاۋېتىپ، مۇھەببەتنى ئۇنداق چۈشەنمەيدىغانلىقىمنى ھېس قىلىشقا باشلىدىم. چۈنكى، قۇددۇسنىڭ سۆزلەۋاتقان "نەزەرىيىسى" بويىچە مەن تۇغدىغان، بۆشۈك رولىنى ئۆتەيدىغان ئائىلە ئايالى بولۇشۇم كېرەك ئىدى.

مەن شۇ خىياللار بىلەن بولۇۋاتىپ، ئۆز بەدىنىمىنىڭ ھەممە مۇسكۇللىرىدا چۈشەندۇرگىلى بولمايدىغان ئاللىقانداق يېقىملىق بىر سېزىمنى تۇيۇپ قالدىم: سۆزدىن توختىغان قۇددۇس مېنى قۇچاقلاپ يۇزىنى بوينۇمغا سۈركەۋاتاتتى. ئۇنىڭ بىر قولى مېنىڭ بېلىمدە، بىر قولى كۆكسۈمنىڭ ئۈستىدە ئىدى. مەن ھالسىزلىنىۋاتقىنىمنى سېزىپ تۇراتتىم. بۇ ھالسىزلىنىش پۈت ـ قولۇمدا جان قالمىغاندەك بولۇۋاتقان تەسىراتلا ئەمەس ئىدى. مەن مەست بولۇپ قالغاندەك، ئەتراپ كۆز ئالدىمدا چۆگىلەۋاتقاندەك، كېلەچىكىم دائىم شۇ دەقىقىدىكى شېرىنلىككە ئەسىر بولغان ھالەتتە ئۆتىدىغانىدەك بىلىنەتتى.

مەن قۇددۇسنىڭ سۆيۈشلىرىگە، ئېڭىكىمنى، مۈرەمنى،

كۆكسۇمنى سلاشلىرىغا يول قويۇپ، راھەت سەزمەي ئۇنىڭ مۇرىسىگە ئۆزەمنى تاشلاپ ئولتۇرۇپ قالدىم...

شۇ ھالەت قانچىلىك داۋام قىلدى، يادىمدا يوق. ئەمما، ئاشۇنداق ھالەتنىڭ ئەبەدىي تۇرىۋېرىشىنى خالايتتىم. بىراق... بىراق، قۇددۇسنىڭ بارماقلىرىنى تىزىم، يوتام ئۇستىدە سەزىپ قالدىم. يېنىك، يۇمشاق بارماقلار بەدىنىمگە تېخىمۇ قىچىق ئولاشتۇرۇپ قىمىرلايتتى ۋە توختىماي يۇقىرى ئۆرلەيتتى. قۇددۇس شۇ چاغدا ئاڭلىقمۇ، ئاڭسىزمۇ؛ ئۆزىنى تۇتۇپمۇ، ياكى تۇتالماي قېلىپمۇ، ئەيتاۋۇر رىزىنكە باغلىق كالتە ئىشتىنىمنى پەسكە تارتىشقا باشلىدى.

دەل شۇ چاغدىلا مەن نېمە ئىش يۈز بەرگەنلىكىنى ۋە يەنە سۇكۇت قىلىام بۇ ئىشنىڭ قانداق نەتىجە بېرىدىغانلىقىنى پەملەپ ئۇلگۈردۇم. قۇددۇسنىڭ ئۇرۇنۇشىنى تەلۋىلىكە جوريالمايتتىم، شۇنداق پەيتلەردە ئىنسان سەزىملىرىنى ئۆزى باشقۇرماقنىڭ قانچىلىك قىيىن بولىدىغانلىقىنى بىۋاستە بېشىمدىن كەچۈرگىنىمدە، ھاياتنىڭ يەنە بىر مەنىسى بارلىقى، بۇ مەنىنىڭ ئىنسانىنى جەلپ قىلىش كۈچى، زۆرۈرىيەتلىك قىزىقتۇرۇشى ھەممىنى ئۇنتۇلدۇرىدىغانلىقىنىمۇ چۈشەندىم. ئەمما، مەن يىگىتنىڭ ئۇرۇنۇشىغا ماسلىشىپ بېرەلمىدىم. مېنى بۇنداق ماسلىشىشتىن توسقان ئامىل نېمە؟ بۇنى ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيمەن. بەلكىم، ئەۋلاد ئەۋلادتىن بۇيان قان-قېنىمىزغا سىڭىپ كەتكەن "توي بولغان چاغدا" كۆز قارىشىدۇ...ياكى، "قىز"لىق ۋە "قىز ئەمەس"لىك چۈشەنچىلىرىدۇر...

مەن غايىبانە بىر كۈچنىڭ تۇرتكىلىكىدە ھېچقانچە ئەجىر قىلمايلا مېنى تامامەن "ماقۇل"غا كېلىپ بولدى دەپ ئويلاپ،

روهی تەییارلیقسز هالتی بىلەن ئېگىشۇاتقان قۇددۇسنى ئىتتىرىپلا ئۆزەمدىن نېرى قىلدىم ـ دە، كۆتۈرۈلۈپ ئولتۇرۇپ:

ـــ سىز مېنى ھەققەتەن ياخشى كۆرسىڭىز، مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسىنى ئالغىنىمىزغا قەدەر مۇھەببەت تېمىسىدا ئىككىنچىلەپ سۆز ياكى ھەربىر قىلماسلىققا ۋەدە بېرىڭ، ـــ دېدىم.

قۇددۇس، مەن ئۇنى ئىتتەرگەن چاغدىن باشلاپلا تېگىرقاپ قالغانىدى. مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلاپمۇ ئۇ دەرھال بىرنەرسە دېمىدى. خېلى ۋاقىتقىچە پۈشۈلداپ تۇرۇپ ئېغىر تىندى ۋە كېيىن يېنىمدا ئولتۇردى. ئەمدى ئۇ ئۆزلۈكىدىنلا بايىقىدەك چاپلىشۇالماي، ئارىلىق قالدۇرۇپ ئولتۇردى. مەن ئۇنى ھاياجان ئىلكىدە قېلىپ، گېپىمنى ئېنىق چۈشەنمىگەن بولسا كېرەك، دەپ ئويلاشقا باشلىغانىدىم، ھېلىقى گەپنى قايتا تەكرارلاش، ماڭا ئېغىر كېلەتتى.

ئۇ خېلىدىن كېيىن ئېغىز ئاچتى. مەن ئۇنى قاتتىق رەنجىيدۇ دەپ پەرەز قىلغىنىمغا قارشى، ھېچقانداق ئاچچىق، تەنە ئارىلاشتۇرماي:

ـــ چاقچاق قىلماڭ گۈلنايىم، بىز ئەمدى ھەربىر سېكۇنت، ھەربىر مىنۇت، ھەربىر سائەت ۋاقتىمىزنى مۇھەببىتىمىزنىڭ يالقۇنلىرىدا تاۋلاپ پۇشۇرۇشنى باشلاۋېرىمىز، ـــ دېدى.

ئۇنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتۇپ شۇنداق دېگەنلىكى مانا مەن دەپ بىلىنىپ تۇراتتى. قۇددۇسنىڭ بەدىنى بىلىنەرلىك تىترەۋاتاتتى، مەن يەنە ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ھازىرلا يالقۇنلاپ يېنىپ كېتىشكە تەييار تۇرغان ئوت ئۇچقۇنىغا ئوخشاش بىر خىل نۇرنىڭ ئەكسىنمۇ كۆردۈم. بۇ ھەممىسى بايا تىنچى ھەربىرىڭ نەتىجىسى ئەمەس، ئەكسىچە، ئاشۇنداق ھەربىرىڭ قايتا باشلىنىشىدىن دېرەك

بهره‌تتی.

مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. خىيالىمدا: "مەنە، مۇھەببەت ئاشۇنداق بولدۇ، راستىنلا ئاشۇنداق بولىدىغانلىقىغا ئىشەنىدىم، ئەمما..." دەپ ئويلاشقا باشلىدىم. بۇ ئويۇنىڭ داۋامى يەنىلا ئەنسىرىتەتتى. ئاسمانغا تىكىلدىم، سۇزۇك ئاسماندا تولۇن ئاي ماڭا قاراپ ھىجىيىپ: "ئۆزەڭنى ئات، قارا! يۆرىكىڭنى دۆپۈلدەپ ئۇرۇپ نېمە دەۋاتقىنىنى بىلەمسەن؟ ساڭا تەلپۈنۇپ تۇرغان كىشىگە ئۆزەڭنى ئات! پەقەت بىر سېكۇنتلا كېتىدۇ. بىرىنچى ھەرىكەتتىن كېيىن، سەن ئۇنىڭ يۈرىكىگە مەڭگۈلۈك تەگكۈزگەندىن كېيىن، ھەممە ھاياجانلىنىشلارنىڭ سەۋەبى بىر سېكۇنتلۇق ئىككىلىنىش تۈپەيلىدىن ئىكەنلىكىنى بىلىسەن. بىر سېكۇنت..." دەۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى.

شۇ چاغدا مەن قۇددۇسقا قارىدىم. ئۇ ئارانلا ئۆرە تۇراتتى، مەن بىر سېكۇنتنى قانچىلىك سېكۇنت دەڭسەپ، ئويلاپ ئۇزارتتىم، بىلمەيمەن. ئەمما قۇددۇس ھېچقانداق ئويلاپ يۈرمەيلا بۇ بىرىنچى سېكۇنتتىن بۆسۈپ ئۆتتى. ئۇ شۇ بىر سېكۇنتنى چىڭ تۇتۇش كېرەك. دەپ ئويلىدىمىكىن، ماڭا تاشلاندى. ئۇ شۇنداق قىلمىغان بولسىمۇ ئاقىۋەت ياخشىراق خۇلاسىلىنىشى مۇمكىن ئىدىمىكىن! ئۇ خاتالاشتى. مەن ئاخىرقى قارارغا كېلىپ بولغۇچە قىلىنغان بۇ ھەرىكەت مېنى ئۆزەمنى تارتىشقا ئېلىپ باردى. ئۇنىڭ مېنى قاتتىق قىسىپ قۇچاقلىغان دەسلەپكى سېكۇنتتا مەن توك تېپىۋەتكەندەك، ياكى ئېغىز جايدىن سەكرىگەندە بولغاندەك بىر خىل شۇركۈنۈش يۈرىكىمنى قاتتىق تىترىتىپ ئۆتتى. ئەمما، ئۇنىڭ داۋامى مېنى تۆمۈر ئامبۇردا قىسۋاتقاندەك تەسىر قالدۇردى. قۇددۇس

شۇ دەسلەپكى قۇچاقلىشىدا قىسپلا قويۇۋەتسەمۇ ئاقئوتتى ياخشىراق خۇلاسىلىنىشى مۇمكىنمىدىكىن! ئۇ يەنە بىر قېتىم خاتالىشىپ سۆيۈش ئۈچۈن ئىنتىلدى. ئۆزەمنى تېزلا تارتتىم. ئۇنىڭ نەملەشكەن، ئىسسىق نېۋى قۇلقىمىنىڭ ئۈستىگە تېگىپ سىرىلىپ كەتتى. قۇددۇس ئىش ئۆتكەندە ئۆزىنىڭ خاتالىقىنى چۈشەندى. ئۇ مېنىڭ مۇرەمدىن قىسىپ تۇتۇپ ئۆزىنى خېلىلا تارتتى. كۆزۈمىنىڭ ئىچىگە قاراپ:

— گۈلنايىم...، — دەپلا توختاپ قالدى.

ئۇنىڭ بۇ "گۈلنايىم" دەپ چاقىرىشىدا ئۇنىڭغىمۇ، ماڭىمۇ سىرە بولمىغان ناھايىتى نۇرغۇن سوئاللار بار ئىدى. "سەن نېمە بولدۇڭ، سەنمۇ نېمىشقا مېنى قۇچاقلىمايسەن؟" دەيىتتى بۇ گۈلنايىم دېگەن چاقىرىش. "سەنمۇ نېمىشقا مېنى سۆيمەيسەن؟" دەيتتى بۇ گۈلنايىم دېگەن چاقىرىش.

— سىز مېنى ھەقىقەتەن ياخشى كۆرسىڭىز، — دېدىم مەن ھېلىلا ئېيتقان سۆزۈمنى تەكرارلاپ، — مەكتەپ پۈتتۈرۈش گۇۋاھنامىسىنى ئالغىنىمىزغا قەدەر، مۇھەببەت تېمىسىدا ئىككىنچىلەپ سۆز قىلماسلىقا ۋەدە بېرىڭ، — مەن دەسلەپ بۇ سۆزنى ئېيتقىنىمدىن كېيىنكى بىرنەچچە مىنۇتلارنى ئويلاپ قوشۇپ قويدۇم، — بىز ھازىر ئاساسىي زېھنىمىزنى ئۆگىنىشكە بېرەيلى، سىز ماڭا ئىشىنىڭ قۇددۇس، مەن سىزنى راستىنلا ياخشى كۆرىمەن. بۇنى مەن خەلىچە مۇئەللىمەگىمۇ ئېيتقان. لېكىن...لېكىن مۇھەببەت دېگەن قۇچاقلىشىش، سۆيۈشۈشلا ئەمەستۇ...

قۇددۇس جاۋاب بەرمىدى. ئۇنىڭ قولىنى تېخىچە مۇرەمدە تۇراتتى، ئەمما بۇ قول ئەمدى ھېچقانداق توك ئەۋەتمەيتتى،

بەلکی بارغانسېرى بوشىشپ كېتىۋاتاتتى.

مۇبادا قۇددۇس ماقۇل بولغان، قىزغىن جاۋاب بېرىسپ قوشۇلـ دىغانلىقىنى بىلدۈرگەن بولسا، راستىنى ئېيتقاندا، شۇ قېتىم ئۇنى قاتتىق قۇچاقلىغان، لەۋلىرىگە سۆيگەن ھەم ئۇلا ئىنتىلسە ئۇزاققىچە سۆيۈشكەن ۋە كېيىن قايتا تەكرارلىماسلىققا ۋەدىلىشىپ خۇشالـ خۇرام قايتقان بولاتتۇق...

كېچىچە ئۇيقۇم كەلمىدى. "مۇھەببەت قانداق نەرسە؟" دېگەن سوئال بىلەن، "مەن ئۇنى رەنجىتتىممۇ ياكى ئۇ مېنى رەنجىتتىمۇ؟" دېگەن سوئال ئاستىدا تاكئى ئاتقۇزدۇم. ئەمما ھېچقانداق چارچاش سەزمەيلا ئەتىگەنلىك گىمناستىكىغا چىقتىم.

قۇددۇس شۇ چاغدا قۇلۇمغا ئىككىنچى قېتىملىق باغاقنى تۇتقۇزدى. ئۇ تۇيۇقسىز يېنىمدا پەيدا بولۇپ، قەغەزنى ئالقىنىمغا سالدى ـ دە، بارماقلىرىمنى يۇمدۇرۇپ قويۇپ، تۇيۇقسىز غايىب بولدى. مەن "ئاۋارە بولۇپ كەچۈرۈم سورىدى" دەپ ئويلىدىم ھەم گىمناستىكنى تاشلاپ توپتوغرا سىنىپقا يۈگۈردۈم. دېرىزە ئالدىغا كېلىپ قەغەزنى ئاچتىم:

"كېچىچە ئۇيقۇم كەلمىدى، سىزنى خاتا چۈشەنگەن ئوخشايمەن، كەچۈرۈڭ مۇھەببەت ئىككى تەرەپتىن تەڭ كەلسە مېۋە بېرىدۇ. چېچەك ئاچىدىغان، مېۋىمۇ بەرمەيدىغان كۆچەتنى تىكىپ ئاۋارە بوپتىمەن. سىزگىمۇ مۇۋاپىق كېلىدىغان تۇپراق تېپىلىدۇ..."

ـــ ئەخمەق!، ـــ دەۋەتتىم مەن ئىككىنچى قېتىم ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن، ـــ ئاۋارە بولغىنى مەن ئىكەنـمەن. مەن سېنى ئۇزۇن يىل مېۋە بېرىدىغان مېۋە كۆچىتى دەپتىمەن. سەن پەقەت بىرپەسلا مېۋە بېرىشنى خالايدىغان، كېيىن توزۇپ كېتىدىغان مامكاپ

ئىكەنسەن...

بۇ سۆزلەرنى ئاۋازلىق ئېيتتىم. سىنىپتا ھېچكىم يوق ئىدى. شۇڭا ئۆزەمدىن باشقا ھېچكىم ئاڭلىمىدى. ئاچچىق، غەزەپ بارا-بارا ئۆرلىدى، ئاخىرى چىكىگە يەتتى-دە، تاماققىمۇ چىقمىدىم. دەرسمۇ باشلاندى، مەن ئەلەم بىلەن قۇددۇسنىڭ خېتىنىلا ئويلاپ ئۆنىڭ بىلەن غايىبانە مۇنازىرىلىشىپ ئولتۇراتتىم. ھېنىڭ كەيپىيات-تىمنى سەزدىمۇ ياكى باشقا سەۋەبتىنمۇ، ئەيتاۋۇر، ئىككىنچى سائەتلىك دەرس ۋاقتىدا خەلىچە مۇئەللىمە ئىممىنى چاقىرىپ قالدى:

— گۈلئايىم، ئالدىنقى سائەتلىك دەرسنىڭ ئاساسىي نۇقتىلىرىنى تەكرارلاپ بېقىڭ.

مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. ماڭا قاراپ تۇرغىنى خەلىچە مۇئەللىمە ئەمەس، قۇددۇس، دوسكىغا يېزىلغانلىرىمۇ قۇددۇسنىڭ خېتىدەك كۆرۈنەتتى. شۇڭا ئاچچىق بىلەن:

— مەنمۇ سىزنى پۈتۈنلەي خاتا چۈشىنىتىكەنمەن، — دەۋەتكەنمىنمۇ تۈيماي قاپتىمەن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەممىسى كۈلۈپ كەتكەندىن كېيىنلا ئۆزەمگە كەلدىم. قاپقىنى تۇرۇپ قاراپ تۇرغان خەلىچە مۇئەللىمگە خىجالەت بولغىنىمدىن تۇزۇكمۇ قارىيالمىدىم. مەكتەپ ھاياتىمدا — باشلانغۇچ مەكتەپتىن تارتىپ شۇ سائەتلىك دەرسكىچە تۈنجى قېتىم ئەڭ نومۇسلۇق جاۋاب بەردىم، — كەچۈرۈڭ، بىلمەيمەن!

ئۆنىڭ رۇخسەت قىلىشىنمۇ كۈتمەي ئولتۇردۇم-دە، بېشىمنى ئىككى بىلىكىمنىڭ ئۈستىگە قويۇپ يىغلىۋەتتىم. قانداق دەرس ئۆتۈلدى، بىلمەيمەن. خەلىچە مۇئەللىمە دەرستىن كېيىن:

ـــ سىزگە نېمە بولدى گۇلنايىم؟ ـــ دەپ پىچىرلىغاندىلا بېشىمنى كۆتۈردۈم. سىنىپتا ئىككىمىزدىن باشقا ھېچكىم يوق ئىدى. مەن تېخىچە قولۇمدا سقىملاقلىق تۇرغان خەتنى تەڭلىدىم ۋە يەرگە قارىدىم. ئۇ خېلىغىچە گەپ قىلمىدى، كېيىن خۇددى بىز ـــ قۇددۇس بىلەن ئىككىمىز سۆزلەشكەندە يېنىمىزدا تۇرۇپ ھەممىنى ئاڭلىغاندەك:

ـــ سىز توغرا قىلغانسىز. سىز مۇھەببەت تۇيغۇسىدا ھازىردىنلا مېۋە بېرىشكە باشلىسىڭىز ئوقۇشنى، كەلگۈسىدە خىزمەتىنى قانداق قىلىسىز؟ ـــ دېدى ھەم مېنىڭ سەل يېنىكلەنگەندەك ئۇھ تارتقىنىمنى كۆرۈپ يېقىملىق كۈلدى. كىشى ئاشۇنداق چاغدا بىرەر كىشىنىڭ ھېداشلىق قىلىشىغا نەقەدەر موھتاج ـ ھە؟ كىشى قەلبىدىكى ھاياجان ئۆرلەپ، تېشىپ تۇرغاندا، ئۇنى كەلكۈنگە ئايلىنىپ كېتىش خەۋپىدىن، پەقەت مەلۇم بىر پايدىلىق تەرەپكە باشلاپ ئېقىتىۋەتسە، كىشى نەقەدەر يېنىكلىشىپ قالىدۇ ـ ھە؟ خەلىچە مۇئەللىمەنىڭ كېيىنكى سۆزلىرى ئەنە شۇ رولىنى ئويناندى، ـــ ئازابلانماڭ، ھەر ھالدا مۇشۇنداق ئايرىلىش باشتاراق يەنى بىر ـ بىرىگە مەھكەم باغلىنىپ قالماستىراق بولغىنى ياخشى. سىز ئىستىقـ بالىڭىزنى، ياشلىق باھارىڭىزنى ئالدىراپ ئالماشتۇرۇشقا بېغىشلىماڭ. لېكىن كېرەك. دۆلەت سىلەرنىڭ بىر ئايلىق ئۆگىنىشىڭلار ئۈچۈن 50 نەچچە يۈەن خىراجەت چىقىرىدۇ. بىر يىلدا قانچە، بەش يىلدا قانچە بولىدۇ، ئويلاپ بېقىڭ، سىزنىڭ پۈرسەتىنى تۇتۇپ ئۆگىنىشكە چۆككىنىڭىز ياخشى بولغان...

كېيىنكى يىللاردا مەن قۇددۇس بىلەن سىنىپداش بولغانلىقىمدىن نورمال ساۋاقداشلىق مۇناسىۋىتىنى ساقلاشقا تىرىشتىم، كۆڭلۈمنىڭ

بىر يېرىده ئۇنىڭغا ئاچچىق قىلىپ بولسىمۇ، ئەسلەپ بولسىمۇ، ئىشقىلىپ، نامەلۇم بىر خىل تۇيغۇ بارلىقىنى چۈشىنىپ تۇراتتىم. ئاخىرقى يىللىق ئوقۇش باشلانغاندا، ئۇ پاراللېل سىنىپتىكى ئايشەم ئىسىملىك بىر قىز بىلەن توي قىلىدىغانلىقىنى جاكارلىغاندىمۇ، ھېسسىياتىمنى داۋالغۇتالمىدى. مەن، مەن ياخشى كۆرگەن قۇددۇسنىڭ ھېلىقى ئاخشاملىق سۆھبەتتىن بۇرۇنقىغا تەئەللۇق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ كېتىپ قالغانلىقىنى، ئەمدى ئەبەدىي كەلمەيدىغانلىقىنى چۈشەنگەنىدىم ھەم مۇھەببەت قويۇش يولىدا ھېچقانداق ئەمەلىي ھەرىكەتتىنمۇ خالىي ئىدىم.

3

مەن ھاشىمنى دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئاشخانىسىدا كۆرگەنىدىم. شۇ كۈنى يىغىن بولۇپ "ئۆستەڭ قېزىش ئۇچۇن دەريانىڭ ھازىر بېرىۋاتقان سۇ مەنبەسىنى كۆپەيتكىلى بولامدۇ؟" دېگەن مەسىلە مۇھاكىمە قىلىنغانىدى. مەن يىغىندا پىكىر بەرگەن، يىغىندىن كېيىن تەكلىپ بويىچە ئىشلەپچىقىرىش ئىشخانىسىنىڭ مەسئۇلىغا بەرگەن پىكىرىمگە ئاساسەن، قايتا ئىزاھات بېرىپ كېچىكىپ قالغانىدىم. تاماق يەپ كېتىش ئۇچۇن ئاشخانىغا كىرگىنىمدە ماڭا چىرايى تونۇش بولغان، لېكىن ئۇ چاغدا ئىسمىنى ياخشى ئەسلىيەلمىگەن ئاشۇ ھاشىم ئەمدى ئالدىمغا ئېلىپ كەلگەن تەخسىگە چوكا سالاي دەپ تۇرغانىكەن. ئۇ مېنى كۆرۈپ شۇڭ بولۇپ قالدى، ماڭا قىزىقسىنىپ قارىدى. مەن يېقىنلاشقاندىن كېيىن:

ــ ياخشىمۇسىز؟ ــ دەپ سالاملاشتى.

مەن ئۇنىڭ ساقال بېسىپ كەتكەن ھەم خېلى كۈنلەردىن بېرى

قىردۇرمىغان ئورۇق يۈزىگە، خۇش خۇي كۆزلىرىگە بىر قاراپ ئۇنىڭ سوئالىنى تەكرارلاپ جاۋاب بېرىش بىلەن سالاملاشتىم ـ دە، تاماق ئېلىپ چىقتىم. تاماق شىرەسى كۆپ ئىدى، مېنىڭمۇ ئەسلىدە ئۇنىڭ بىلەن بىر شىرەدە ئولتۇرۇپ تاماق يېگىم يوق ئىدى. ئەمما ئۇ مېنىڭ بىلىشىمچە مەن ئۈچۈن چوكا راسلاپ قويغان، مەن چىقىۋاتقاندا، بىر چىنىگە چاي قۇيۇۋاتقاندى. بۇ ئىنتىق مەن ئۈچۈن قىلىنىۋاتقان تەييارلىق ئىدى. شۇڭا تەخسىنى كۆتۈرۈپ ئۇ راسلاپ قويغان ئورۇندۇققا كېلىپ ئولتۇردۇم.

ــ سىزلەرنىڭ ئەتىرەتتە تاماقلار ياخشى بولسا كېرەك كۈلىيىم، ــ دېدى ئۇ مېنىڭ ئىسمىنى ئېنىق ئاتاپ، يېقىنلىق بىلەن.

مەن تاماق يەپ بولۇپ چاي ئىچمەكتە ئىدىم. ئۇنىڭغا ھەيرانلىق بىلەن قاردىم ۋە نەدە كۆرگەنلىكىمنى ئېسىمگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن بىرپەس كۆزۈمنى ئۇزمەي قاردىم، كېيىن:

ــ مەن سىزنى ئەسلىيەلمىدىم، ــ دېدىم ئۇنىڭ سوئالىغىمۇ جاۋاب بەرمەي، باشقا تېمىدىن سۆز ئېچىپ.

ئۇ ئىسمىنى ۋە بىزنىڭ مەكتەپداش ئىكەنلىكىمىزنى، باشقا فاكۇلتېتتا ئوقۇغانلىقى ۋە بىرنەچچە ئاي ئىلگىرى بۇ يەرگە چېنىقىشقا ئەۋەتىلگەنلىكىنى، ھازىر مەيداننىڭ ئۇرۇق يېتىشتۈرۈش پونكىتىدا تەجرىبە ئېتىزلىقىدا چېنىقىۋاتقانلىقىنى، مېنى بۇرۇن مەكتەپتە كۆرگەنلىكىنى ئېيتتى.

بىز بىلله قايتتۇق. ئۇ يول قايرىلىپ ئىككىمىز ئايرىلغۇچە يېڭى بۇغداي سورتى يېتىشتۈرۈش ئارزۇسىدا تىرىشىۋاتقانلىقىنلا سۆزلىدى. ئۇنىڭغا بۇ خىيال بۇرۇنمۇ كەلگەنىكەن .بىراق، مەيدانغا كەلگەن-

دىن بۇيان بۇ يەردىكى تۇپراق زەي بولۇشتىن تاشقىرى، شورلۇق ئىكەنلىكى، ئاشۇنداق شارائىتقا ماسلىشالايدىغان بۇغداي ئۇرۇقى بولمىغانلىقتىن، مەھسۇلات باشقا جايلاردا تېرىلغان بۇغداي مەھسۇلاتىدىنمۇ تۆۋەن بولۇۋاتقانلىقىدىن، يېگىچە، ماسلىشالايدىغان سورت يېتىشتۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى بەكمۇ ھېس قىپتۇ.

ئۇنىڭ بىلەن بەش كۈندىن كېيىن يەنە كۆرۈشۈپ قالدىم. قېزىلماقچى بولغان ئۆستەكنى قۇزۇق قېقىش بىلەن تەجرىبە ئېتىز-لىقىغا بارغانىدىم. ئۇنى شۇ يەردە ئۇچراتتىم. مەن مەخسۇس ئاجرىتىلغان سۇ خادىمى بولماي، ۋاقتىلىق پىلانلاشقا قاتناشقانلىقىم-دىن، تەجرىبە ئېتىزلىقى رايونىدىكى قوزۇق قېقىش تۈگىگەندە ئۆزەمنىڭ ئەترىتىگە قايتماقچى بولۇپ تۇرۇۋاتاتتىم. ئۇ مېنى تاماق يەپ كېتىشكە، شۇ ياھانە بىلەن ئۆزى بىلەلمىگەن بىر ئىنگلىزچە ماقالىدىكى ھاۋا رايىنىڭ سورتىقا بولغان مۇناسىۋىتى قىسمىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكە تەكلىپ قىلدى.

ئۇنىڭ ياتقى پاسكىنا ئىدى. كارىۋاتنىڭ ئايىغىدا كىتاب، دېرىزە ئۈيۈقچىسىدا كىتاب، يەردىمۇ كىتاب ئىدى. سۇپۇرۇلمىگەنلىك ئۆستىگە، شىرەنىڭ ئۈستىدە قېتىپ كەتكەن پارچە نانلار، كۆيگەن نانىنىڭ ئۇلى تۇراتتى. كىرگەن كىشىنىڭ نەزىرىدە ناھايىتى رەتلىك كۆرۈنىدىغىنى بىر دەستە ئاق قەغەز ئىدى. ئۇ مېنى باشلاپ كىرگە-نىگە خىجالەت بولغانىدەك ھەم پۇشايمان قىلغانىدەك شەلپەردەك قىزىرىپ كەتتى. بىر مىنۇتچە ۋاقىت ئۆتكۈچە مەن نەدە ئولتۇرسام بولىدىغانلىقىنىمۇ بىلەلمىدىم. ئۇ ئۆستەلدىكى بىر توپ كىتابنىڭ يېرىمىنى ئېلىپ دېرىزە ئۈيۈقچىسىغا قويدى، قالغىنىنى نەگە ئېلىۋې-تىشنى بىلمەي تېگىرقاپ تۇرۇپ قېلىپ، دەرھال كارىۋات ئۈستىدىكى

كىتابلاردىن بىرمۇنچىنى قۇچاقلاپ ئۇستەلگە قويدى.

مەن دەسلەپ ئىچىمدە كۈلدۈم، كېيىن ئۆزەمنى تۇتۇپ، تۇرالماي پىخىلداپ كۈلۈۋەتتىم. ئۇ تېخىمۇ ھودۇقۇپ، بىر دەم ئۇ ياققا، بىر دەم بۇ ياققا چامداپ يۈردى. شۇ ئەسنادا مەن كىتابلارنى قەيەرگە تىزىپ قويسا بولىدىغانلىقىنى پەملۇالغانىدىم. مەن ھەربىرىكە كەلگەندە ئۇ بىردىن قارشى چىقتى:

— مەن ئىلمىي ماقالە يېزىۋاتاتتىم. بۇ كىتابلار قالايمىقان بولۇپ كەتسە، مەن يەنە بىر ھەپتە مۇندەرىجە كۆرىمەن.

— ئۆزە تۇرىۋېرەمدۇق؟ — دېدىم مەن تېخىمۇ كۈلۈپ. ئۇ توختاپ قالدى- دە، كەچۈرۈم سوراپ:

— رەنجىمەي سەل تۇرۇپ تۇرۇڭ. مەن قوشنىلاردىن ئورۇندۇق ئاچقىمەن، بىر مىنۇت تۇرۇپ تۇرۇڭ، — دېدى.

— بولدى، بولدى ئاچقىماڭ. بەربىر ئۇنى قويۇش ئۇچۇنمۇ يەر يوق ئىكەن، يەنە كىتابلىرىڭىزنى يۆتكەشكە توغرا كەلگۈدەك.

ئۇ بىچارىلەرچە ھىجىيىپ قويدى. ئەمما ئولتۇرۇش ئۇچۇن جاي راسلايمەن دەپ يەنە كارىۋاتتىكى كىتابلارنى ئۇستەلگە، ئۇستەلدىكى كىتابلارنى كارىۋاتقا يۆتكىگىلى تۇردى.

مەن ئۇنى توسۇپ كارىۋات ئۇستىدىكى كىتابلارنى چەتكىرەك سۇرۇپ ئولتۇردۇم. كېيىن تاماقنىڭ گېپى بولدى. تاماقنى سىرتتا ئېتىمەن دېدى ئۇ. شۇنداق دېگىنى بىلەن تاماق ئەتمەي زاغرا بىلەن چاي ئىچىدىغانلىقىنى بايقىغىلى بولاتتى: سىرتتىكى ئوچاق ئۇزاقتىن بېرى ئوت كۆرمىگەن، ئالىيۇمسىن قازان بىر ئىلىك توپا بولۇپ كەتكەنىدى.

مەن تاماق ئەتتىم. ناھايىتى ئۇزۇندا پىشتى. ھېلى ئۇ نەرسىنى،

هېلى بۇ نەرسىنى قوشنىلاردىن ئاچىقىشقا ياكى كىتاب، قەغەزلەر تېگىدىن تېپىشقا توغرا كەلدى. لەغمەن پىشقاندا چوكا بولمىغانلىقىتىن، ئېرىق بويىدىكى سۆگەتنىڭ شېخىدىن كېسىپ كېلىپ چوكا قىلدۇق. شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، مېنىڭ كۆلكىلىرىم دەسلەپ ئۇنى خىجالەت قىلسىمۇ، كېيىن ئارىلىقتىكى تارتىنىشنى تۈگەتتى. ئاخىرى ئۇ مەندىن ئاشۇرۇپراق كۆلۈشكە باشلىدى:

— نېمىسىنى ئېيتىسىز، قۇرۇپ كەتسۇن بۇ بويتاقلىق. يېرىم ئادەم ھېسابىدا ياشايدىغان گەپ ئىكەن.

مەن كۆلكىدىن توختاپ قالدىم. ئۇنىڭ "بويتاقلىق"، دېيىشى ماڭا ئاجايىپ تەسىر بەردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ كۆزىگە بىر قاراپ باققىم بار ئىدى، ئەمما بۇ بىر قاراش بىلەن ياكى مەن ئۇنىڭغا ياكى ئۇ ماڭا ئاباپ تەسىر قالدۇرۇپ قويىمغىيدى، دەپ ئەنسىرىدىم.

شۇنىڭدىن كېيىن بىز ئىنگلىزچە ماقالىنى تەرجىمە قىلىش بىلەن بولۇپ كەتتۇق، ئۇنىڭدىن باشقا ھەرقانداق تېمىدىكى سۆھبەت زادى قوۋلاشمىدى. مەن بۇنى ھېلىقى "ئەنسىرەش"نىڭ تەسىر كۆرسىتىۋاتقانلىقى دەپ ھېسابلايىتتىم.

نېمىدىن ئەنسىرەش؟ بۇ سوئالنى قايتىپ كېلىۋاتقۇچە ئويلىدىم، ئاخىرىمۇ ئويلىدىم. قىزىق يېرى شۇكى، شۇ كېچىسى ئۇ مېنىڭ چۈشۈمگە كىرىپ، ھە دېسە "قۇرۇپ كەتسۇن، بۇ بويتاقلىق" دەيىتتى. شۇنداق خىيال ۋە پىكىرلەر بىلەن ئۇچ كۈننى ئۆتكۈزدۇم. تۆتىنچى كۈنى كەچقۇرۇن ھاشىم بىزنىڭ ئەترەتكە كەلدى. مەن ئۇ كۆتۈرۈپ كەلگەن ئىنگلىزچە باشقا بىر ماقالىنى ۋە مېنىڭ ياردىمىمنى بىر باھانە دەپلا چۈشەندىم. چۈنكى، بۇ ماقالە ئۇ قىزىقىۋاتقان ۋە شۇغۇللىنىۋاتقان سورتلۇق ئۇرۇق يېتىشتۇرۇشكە ھېچقانچە مۇناسى-

ۇنتى يوق، بەلكى مەن قىزىقىۋاتقان سۇئىشلىرى قۇرۇلۇشىغا دائىر ماقالە ئىدى. ماقالىدە كانادادا قوللىنىشقا باشلىغان، سۇ ئاستىدا تۇرىدىغان، چىداملىقلىقى يېقىدىن بىرمۇنچە ئىلغار بولۇشتىن تاشقىرى، قۇرغاق ھەم سۇسىز شارائىتتا يېرىلمايدىغان ئالاھىدىلىككە ئىگە بېتون تەركىبى توغرىسىدا ساۋات بېرىلگەنىدى. مەن ئۇنىڭ كېلىش غەرىزىنى چۈشەندىم، چۈشەنگەنلىكىم ئۈچۈن ئۇنىڭغا ئېيتىپ ئۇنى قىزارتىپ يۈرگۈم كەلمىدى. ياتىقىمدىكى قىزلار مېنىڭ خاراكتېرىمنى بىلگەنلىكتىن، ھاشىم بىلەن ئالاھىدە مۇناسىۋىتى يوق، دەپ قارايتتى. شۇڭا ئۇلار باشقىچە چۈشەنىدىغۇ بولۇشمىدى، ئەكسىچە، ھاشىمنى شائىخو قىلىپ، ئۇنىڭ ساقال ئالمايدىغانلىقىنى ياۋايىلىققا قاراپ كېتىۋاتقانلىقى توغرىسىدا ئاغزىغا تەگمەي سۆزلەپ، ژۇرنالدىكى رەسىملەرنى كۆرگەچ مۇلاھىزە يۈرگۈزۈشەتتى. گويا ھاشىم مېنى ئىزدەپ كەلمەي شۇلار ئۈچۈن كەلگەندەك ماڭا گەپ قىستۇرۇشقىمۇ پۇرسەت بولمىدى، ھاشىمغۇ مەن بۇ يەردە يوقتەك بىرەر- يېرىم سوئالىمۇ سوراپ قويمىدى. مەن بۇلارنىڭ ھەممىدىن خۇشال ئىدىم، يۈرىكىم دۆپۈلدەپ تۇراتتى. بىرەرسىنىڭ چىندىن ياكى چاقچاق قىلىپ ئۇنىڭ كېلىشىگە باشقىچە مەنە بېرىپ قويۇشىدىن ناھايىتى ئەنسىرىدىم. نېمىشقا، نېمىدىن ئەنسىرەيمەن؟

ھاشىم تاماقتىن كېيىن كەتتى. ئۇنى ھەممە قىزلار ئۇزىتىپ چىقىۋاندى. ماڭا ئايرىمچە سۆزلىشىش، خوشلىشىۋېلىشقىمۇ نېسىپ بولمىدى، راستىنى ئېيتقاندا، مېنىڭ نېمىشقىدۇ باشقا ھەرقانداق سۆزلەر بولمىغاندىمۇ، ئۆزەم يالغۇز چىقىپ "خوش" دەپ ئۇزىتىپ قويغۇم بار ئىدى. تەقدىرىمدە شۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇش باردىكەندەك،

هاشمنىڭ ژۇرنىلى ماڭا ياردەم قىلدى. ياتاققا قايتىپ كىرگەندىن كېيىن، خاسىيەت كارىۋات ئۈستىدە قالغان ژۇرنالنى كۆرسىتىپ:

— مانا، قاراڭلار، هاشىم دېگەن بۇ تەپسە تەۋرىمەسلىك ژۇرنىلى ئۇنىتۇلۇپ قاپتۇ ئەمەسمۇ؟ ئۇ ئەمدى ژۇرنىلىم قاپتۇمۇ دېيەلمەيدۇ، — دېدى ھەم باشقىلارغا نۆۋەت بىلەن كۆرسىتىپ چىقىپ مېنىڭ قولۇمغا تۇتقۇزدى، — يۇگۇر گۈلنايىم، ئېغىر ئالماي ئاپىرىپ بەر. ئۇ يەنە ھېلىقى ماقالىسىنى يازالماي يۇرمىسۇن.

مەن ژۇرنالنى ئېلىپ سىرتقا چىقتىم. هاشىم 200 مېتىردەك ئۇزاپ كەتكەن بولۇپ، بويىنىدىن بىرسى سۆرىگەندەك شۇنچىلىك ئاستا ۋە مۇكچىيىپ كېتىپ باراتتى. مەن توۋلاپ چاقىرىپ توختىتىش كېرەكمۇ، ياكى يۇگۇرۇپ يېتىشىپ تاپشۇرۇپ بېرىش كېرەكمۇ، دېگەنلەرنى ئويلاۋاتقىنىدا، ئۇنىڭ ئۆزى مېڭىشتىن توختىمايلا كەينىگە بۇرۇلۇپ قاراپ مېنى كۆردى، مەن سەزگۈدەك ھەجايىدى- دە، بېشىنى لىڭشىتىپ قويىدى. ئۇنىڭ ئەلپازىدىن توختايدىغان ئالامەت چىقمايتتى، شۇڭا قولۇمدىكى ژۇرنالنى ئېگىز كۆتۈردۈم. ئاندىن ھېچ ئىككىلەنمەستىن قەدىمىنى تېزلىتىپ ئۇنىڭ تەرىپىگە قاراپ كەتتىم. ئەسلى ئۇ مېنىڭ ئالدىمغا كەلمەسمۇ بولاتتى، بىراق ئۇ مەندىن تېز مېڭىپ كەينىگە ياندى.

— ژۇرنىلىڭىزنى ئۇنىتۇپ قاپسىز، — دېدىم ئۇنىڭ ئالدىغا بارغاندىن كېيىن ھاسىراپ، — كېيىن ئاۋارە بولۇپ قالمىسۇن دەپ ئېلىپ كەلدىم.

— ئۆزەملا ئاۋارە بولاي دەپسىز- دە؟ — دېدى ئۇ يېقىمسىز كۈلۈشكە زورلىنىپ، — مەن ژۇرنال ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم كېلەر مەن، دەپ ئويلىغانىكەنمەن.

ئۇ شۇ سۆزلەرنى دېگەندە كۆزىگە غەلىدە ياش كەلگەنلىكنى مەندىن يوشۇرۇش ئۈچۈن چەتكە قارىۋالدى. شۇنداقتىمۇ مەن ياش پەردىسنى كۆرۈپ بولغان، ماڭا ياردەم بېرىپ كەچكى شەپەق ئۇنىڭ ئىككى كۆزىدە ۋاللىدە قىلىپلا يېنىپ كەتكەندى.

ئۇنىڭ سۆزىگە مەن ھېچ نەرسە دەپ جاۋاب بەرمىدىم. ئۇ مەندىن بىرەر گەپ چىقىشنى تەمە قىلىپ سەل تۇردى. ئۇنىڭ ھالىتىدىن مەن ئېنىق دېيەلمەي، تۇتۇقسىراق بولسىمۇ بىرەر ئېغىز سۆز ئاڭلاش خاھىشىنى كۆرگىلى بولاتتى. ئۇنىڭ نېمە دېمەكچى بولغانلىقىنى مەن تولىمۇ روشەن چۈشەنگىنىمگە ئوخشاش، مېنىڭ جاۋاب بېرىشىمنى، قانداق جاۋاب بەرسەم ياخشى بولىدىغانلىقىنى ئۇمۇ شۇنداق چۈشىنىپ تۇراتتى. ئەمما، مەن ھېچنېمە دېمىدىم. دېگۈم بار ئىدى، لېكىن ئالدىرىمىدىم، چۈنكى، مەن ھاياجانلىنىۋاتاتتىم، مەن ئۆزەمنى بېسىۋېلىش، يەنە بىر قېتىم ئويلاپ بېقىشىم كېرەك ئىدى. بۇنىڭ ئۈچۈن ۋاقىت كېتەتتى. ھازىر شۇنداق بىر جايغا كەلگەن ئىدىمكى، يەنە يېرىم مېتر ئىلگىرىلىسەملا مەن چىقماقچى بولغان چوققىنى دەسسەپ تۇرالايتتىم، ئەمما مەن سىيرىلىغاق بىر تاش ئۈستىگە دەسسەپ تۇرغاندەكلا ئىدىم، سەللا خاتا ھەرىكەت بىلەن چەكسىز ھاڭغا چۈشۈپ كېتىشىم مۇمكىن ئىدى.

مەن ئۇنىڭ كېتىۋاتقىنىنى سېزىپ تۇرۇپ ئۆزەمۇ ئارقامغا ياندىم. خىيالىمدا بىردەم ئۇنداق، بىردەم مۇنداق ھېسسىي دولقۇنلار قاينىغاندەك بولاتتى. ياتاقتىكى قىزلار ئۆزىنىڭ دائىملىق مەشغۇلاتى ئۈچۈن ھازىرلىق قىلىپ چېچىنى تاراپ، يۈزلىرىگە ماي سۈركەپ بەتنىكلىرىنى سۈرتۈۋاتاتتى. ئۇلار مېنىڭ بارلىقىم ياكى يوقلۇقۇم ئۇلار ئۈچۈن بەرىبىردەك، نەزىرىنىمۇ

سالماي، سوئال سوراپمۇ ئاۋاره قىلماي كەينىدىن چىقىپ كېتىشتى. مەن يالغۇز قېلىشنى، بۇ يالغۇزلۇقتا كۆپرەك نەرسىلەرنى ئويلۇۋېلىش مۇمكىنلىكىنى ئارزۇ قىلغانلىقىمنى ھېس قىلدىم.

كەچكىچە، كېچىچە، تاكى تاڭغىچە ئويلىدىم، ئەتىسى چۈشكىچە ئەمگەككە قاتنىشىپ چۈشلۈك تاماق ۋاقتىدا ياتقىمغا قايتماي، توپتوغرا ھاشمنىڭكىگە باردىم. ئۇمۇ ئىشتىن كېلىپ تۇرغان بولسا كېرەك، چاپىنىدىكى توپىلارنى قېقىۋاتاتتى. مېنى كۆرگەندىن كېيىنكى تۇرقىغا قاراپ، مېنىڭ كېلىشىمنى كۈتمىگەنلىكىنى، ھەتتا، كېلىپ قېلىشى مۇمكىن دەپ ئويلاپ باقمىغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى.

ئۇ:

— گۈلئايىم، سىز...؟ — دېگىنىچە توختاپ قالدى ھاكۈبقىپ.

— ھە، نېمە بولدىڭىز، كۈتمىگەنمىدىڭىز؟ — مەن كۈلدۈم ھەم ھېچقانداق تارتىنمايلا ئاۋۋال باشلاپ ئۇنىڭ ياتقىغا كىردىم، — ژۇرنال ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم مېنىڭكىگە بارماقچى ئەمەسمىدىڭىز، مەن ئۆزەملا كەلدىم.

ئۇ بالىلارغا خاس ئوماق ھەرىكەت بىلەن ماڭا خېلىلا يېقىنلاپ كەلدى. يىللىق كۈلۈمسىرەش نەزىرىنى تىكتى ۋە:

— رەھمەت، سىزگە كۆپ رەھمەت. مەن ناھايىتى خۇشال بولىمەن، — دېدى.

— بىر-بىرىنىڭ ياتقىغا كەلگەنگىمۇ رەھمەت ئېيتقان بارمۇ؟ — دېدىم مەن. شۇ مىنۇتتا يوشۇرۇپ كەتكىلى بولمايدىغان ھېسسىياتىمنى ئۇنىڭغا بىلدۈرمەي، مەخپىي ساقلاۋېرىش ئۆزەمگىمۇ ئازاب بولدىغانلىقىنى سېزەتتىم، مەن بۇنداق تۇيغۇنى ھاشمىنىڭ ئىلاجسىزلىقىمىن پارقىراپ تۇرغان كۆزلىرىدىمۇ كۆردۈم.

— مەن رەھمەت ئېيتسام بولمىدۇ، سىز بۇنداق رەھمەتكە ئەرزىيسىز، — دېدى ئۇ ۋە ئاخىرقى تاۋۇشى پەسلىشى بىلەن تەڭ يەرگە قارىدى، — چۈنكى، مەن تاشلاندۇق ئادەم، مەن ئۆز-ئۆزىمگە... نېمە دەي...؟ — ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ماڭا قارىغاندا، تۇنۇگۈن كەچتىكى شەپەق ئەكسىلەنگەن ياش پەردىسىنى قايتا كۆردۈم، — مەن بىر سىرداش دوستقا، ھەمكارلىشىپ ئىشلەيدىغان سەپداشقا بەكمۇ موھتاج ئىدىم...

بۇ، ئىككى بىسلىق گەپلەر ئىدى. ئەمما، مەن ئۇنىڭ چىن مەنىسىنى ناھايىتى ئوبدان چۈشىنەتتىم.

— مەن سىزگە ئاشۇنداق دوست ۋە سەپداش بولغىلى كەلدىم، — دېدىم مەن دېدىل قاراپ، — قانداق...؟

ئۇ دەرھال بىرنەرسە دېمىدى. لەۋلىرى يالپراقتەك تىترەپ، كۆزلىرىدىن ئىككى تامچە ياش ئېقىپ چۈشتى. كۆرۈنۈشتە، ئۇ ھەتتا بۇ ياش تامچىلىرىنى سەزمىگەندەك ئىدى، شۇڭا، ياش تامچىلىرى كۆز چاناقلىرىدىن سىرغىپ مەڭزىدىن ئاتلاپ جاۋغىيىغا كەلگەندە يامراپ كەتتى. شۇ ھالدىمۇ ئۇ بۇ ياش تامچىلىرىنى سۈرتۈشكە ئۇرۇنمىدى. مەن ئۆز ئىختىيارىم بىلەن، بىرىنچى مەرتىۋە ئېتىلىپ بېرىپ ئۇنىڭ ياشتىن نەملەشكەن يېرىگە مەڭزىگە يۈزۈمنى يېقىپ تۇرۇپ قالدىم.

شۇ چاغدىكى ھېسسىياتىمنىڭ ئۇجۇر-بۇجۇرلىگىچە ئەسلىيەلمەيمەن، ئۇنىڭغا نېمىشقا شۇنداق ئىنتىلگەنلىكىمنى چۈشەندۈرۈپ بېرىشكىمۇ مۇۋاپىق سۆز تاپالمايمەن. جۈرئەتنى قەيەردىن ئالدىم، قانداق كۈچ مېنى ئەسىر قىلغان، بۇنىمۇ بىلمەيمەن...

مېنىڭ يادىمدا قېلىشچە، شۇ چاغدا مېنىڭ پۈتۈن پىكىر-خىيالى-

منى چۈلغۇالغىنى ئاۋۋال مەن ئۆزۈم، ئاندىن مېنىڭ ئالدىمدا تۇرغان ئاشۇ ھاشىم ئىدى. مەن 26 ياشقا كىرىپ قالغان قىز ئىدىم. ئاشۇ ياشتىكى قىز چوقۇم ئەرلەرگە ئۆزى ئاۋۋال ئىنتىلىشى كېرەك بولمىسۇ، ماڭا، مېنىڭ ھاياتىمغا بىر ئەر كىشى ھەمراھ بولۇپ ياشىمسا بولمايدىغانلىقىنى ھېس قىلغانىدىم. مېنىڭ بۇنداق قارارىغا كېلىشىمگە، ئېھتىمال ئۇنىڭ "موھتاج بولۇش" توغرىسىدا ئېيتقان سۆزلىرى تۈرتكە بولغاندۇ، ياكى مېنىڭ ئۆزۈم ئۇنى ئاشۇ سۆزنى ئېيتىشقا ھەيدەكچىلىك قىلىش رولىنى ئويناتقاندۇ. بىراق، ماڭا كېرىكى ئىنسانلارنىڭ ھەممىسى ئەزەلدىن رىئايە قىلىپ كېلىۋاتقان، ھېچكىم توسالمايدىغان ۋە نېمىشقا دەپ سوئال قويۇشمۇ مۇمكىن بولمايدىغان مۇقەددەس ياشاش قانۇنىيىتى ئىدى. بۇ قانۇنىيەت ئەلمىساقتىن تارتىپ ئادەمنىڭ ماھىيىتى بولۇپ كەلگەندە، مېنىڭمۇ ماھىيتىم ئىكەنلىكىنى بىلگەنىدىم.

بىرمۇنچە كىتابلاردا، بىرمۇنچە سەھنە ئەسەرلىرى ۋە كىنولاردا قىزلارنىڭ ھېسسىياتى، بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشقا، ھاياتقا قارىتىلغان كۆز قارىشى تولۇق، ئەينەن ئەكس ئەتتۈرەلمىگەنلىكىنى خېلى بالدۇرلا سېزەتتىم. بىر تالاي يازغۇچىلار ھەتتا ئايال يازغۇچىلارمۇ قىزلارنىڭ ھېسسىياتىنى توختام سۇدەك قىلىپ يېزىشتى. ئۇلارنىڭ قارىشىچە، ئاياللار ئەبەدىلئەبەد ئىنكاس قايتۇرغۇچى سۈپتىدە تۇرۇشى كېرەك ئىدى. يېگىتلەر، ئەرلەر ئاۋۋال ئۇلارغا گەپ قىلىشى، ئۇلارغا ئاۋۋال تەلپۈنۈشى، قىزلار ۋە ئاياللار بولسا شۇنىڭغا بېقىپ، ئەھۋالغا قاراپ ئىنتىلىشى لازىم ئىدى. مۇبادا بىرەر قىز ياكى ئايال ئەرلەر بىلەن باراۋەر ئورۇندا تۇرۇپ، ھاياتقا ۋە تۇرمۇشقا باھا بەرسە، بۇ ئۇياتسىزلىقنىڭ، "يۈزى قېلىن"لىقنىڭ ئىپادىسى

بولۇپ تامغا بېسىلدى. ئەگەر ئۇلار بەرگەن باھاسىدا چىڭ تۇرۇپ، بۇنى ئىسپاتلايدىغان كۆز قاراشلارنى ئوتتۇرىغا قويسا، بىرەر ئەھلي ھەرىكىتى بىلەن كۆز قارىشىنى شەرھلىسە بۇ ئەرلەر ئارىسىدىلا ئەھمىس، ئايالالار ئارىسىدىمۇ "غەيرىي" ئىش دەپ تونۇلدى. ئەجەبا، تۇرمۇش ئەرلەر تەرىپىدىنلا يارىتىلىپ، شۇلار ئارقىلىقلا مەزمۇن پەيدا قىلامدۇ؟ نېمە ئۈچۈن قىز-ئايالالارمۇ بىر ئىنسان سۈپىتىدە ئۆزى كەچۈرمەكچى بولغان تۇرمۇشى ئۈچۈن، ئۆزى ئويلىغان، ھېس قىلغان، كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈپ باققان ئارمانلىرى ئۈچۈن، ھەمىشە ياخشى تەرىپىنى كۆپرەك كۆرۈشنى خالايدىغان كەلگۈسى ئۈچۈن ئۆز-ئۆزىنى ئالدىمای، ئۆزى ئۈچۈن ئۆزىنى سىرلىق دۇنياغا ئايلاندۇرۇۋالماي، پۈتۈن ھېسسىياتى بىلەن تۇرمۇشقا تەلپۈنۈشى مۇمكىن ئەمەس ئىكەن؟

مۇبادا بۇ ئۇياتسىزلىق، يۇزى قېلىنلىق، ئۆرپ-ئادەتكە خىلاپ دەپىلىدىغان بولسا، ئالەمدە تۇغۇلۇش، ياشاش بولمىغان، پۈتۈن ئىنسانىيەت رەسىم ياكى ھەيكەلدەك قىمىرلىماي، ھەرىكەت قىلماي تۇرىدىغان جانسىز جىسىم بولۇپ قالغان بولاتتى. ئەمەلىيەتتە ھاياتنىڭ ماھىيىتى ھەرىكەتتە. ھەرىكەتسىز ھايات ھېچقاچان بولمايدۇ. بۇنداق ھەرىكەت ھېسسىي ئۆزگىرىشلەر ۋە شۇ ئۆزگىرىشلەر پەيدا قىلىدىغان ھەرىكەتنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. كىچىككىنە ھەرىكەتنى ئايال، پىخسىقلىق قىلىپ ئۆزىنىڭ تۇرمۇش بېرىشى مۇمكىن بولغان بەختىدىن قۇرۇق قالغان قىزلارنىڭ سانىنى كىم ئالالايدۇ؟ ئەجەبا، بۇ "ئۆرپ-ئادەت" ئىنسانلارنىڭ يېرىمنى تەشكىل قىلىدىغان قىز-ئايالالارنىڭ ھېسسىياتىنى قۇربان قىلىش بەدىلىگە قۇرۇلغان بولسا، ئۇنىڭ ئاقلايدىغان، ئۇنى قالقان قىلىدىغان يەنە نېمە ئارتۇقچىلىقى

بار؟...

هاشىم مېنىڭ كۆز قاراشلىرىمغا قوشۇلاتتى. بەزى سۆزلىرىمنىڭ ئۇنىڭغىمۇ غەلىتىرەك ئاڭلىنىۋاتقانلىقىنى ئۇنىڭ قاشلىرىنى ئۇچۇرۇپ، چەكچىيىپ قاراشلىرىدىن سېزىپ قالاتتىم. لېكىن، ئۇ، مېنىڭ ئۆزلۈكۈمدىن ئۇنىڭغا: "مەن سىزگە ئاشۇنداق دوست ۋە سەپداش بولغىلى كەلدىم..." دېگەن سۆزۈمگە هەيران بولمىغانلىقىنى، بۇ سۆز ئۇنى خۇشال قىلىپ، بېشىنى ئاسمانغا تاقاشقۇدەك يايراتقانلىقىنى كۆپ قېتىم تەكرارلاپ:

— مېنىڭ بەختىم شۇ سۆز ئارقىلىق ئېچىلدى. مېنىڭ تەقدىرىم شۇ سۆز ئارقىلىق يېڭىلاندى. مېنىڭ پۈتۈن بارلىقىمنى شۇ سۆز ئۆزگەرتتى...، — دەپ پىچىرلايتتى.

بىز بىرنەچچە كۈن پاراڭلىشىپ، مۇڭدىشىپ يۈردۇق. سۆھبەتىمىزنىڭ تېمىسى ئۇنچە كەڭ دائىرىلىك بولمىسىمۇ، ئاشۇ بىر مەزمۇننى ئايلىنىپ هەممە نەرسىلەرگىچە سۆزلىشەتتۇق.

ئاردىدىن بىر هەپتە ئۆتكەندىن كېيىن، بىز توي قىلىدىغانلىقىمىزنى ئېلان قىلغىنىمىزدا، بىزنىڭ ساۋاقداشلارنىڭ ئاغزى ئېچىلىپلا قالدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارنىڭ هېچقايسىسى مەندىن "نېمىشقا ئۇنداق"، "قاچان پۈتۈشتۈڭلار"، "قاچاندىن بېرى..." دېگەندەك ئادەمنى زېرىكتۈرىدىغان بىرەرمۇ سوئال سورىمىدى. نېرى-بېرى تەييارلىقلاردىن كېيىن ئاددىيراق بولسىمۇ، بىزنىڭ هەممىمىز ئۆچۈن ئاجايىپ خۇشال-خۇرام بىلىنگەن تويىنى قىلىۋالدۇق. بۇ تۇيمىزدىن، يەنە كېلىپ هەممىدىن ئاۋۋال هاشىم بىلەن مەن خۇشال بولدۇق ۋە بەختىمىزدىن مەمنۇن بولدۇق. تويىمىزنىڭ يەنە بىر مەنىلىك يېرى شۇ ئىدىكى، بىز، زىيالىي ياشلار ئىچىدە توي

قىلىپ ئۆزى تۇتۇشنىڭ باشلامچىسى بولغانىدۇق.

مەن ھېلىغىچە ئۆز بەدەنلىرىمدە ھاشىمدىن باشقا يات ئەركىشىنىڭ قولىنى سەزمىگەنىدىم. ھامۇتنىڭ پەسكەش قىلىقى روھىمغا شۇ قەدەر قاتتىق تەسىر قىلدىكى، ھاياتتا ئاشۇنىچىۋالا پەسكەش، رەزىل مەخلۇقلارنىڭمۇ بارلىقىدىن، مەن ئاشۇنداق تۇرقى ئادەم، تەبىئىتى ھايۋان رەزىللەر بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەنلىكىمدىن ئۆز-ئۆزەمگىمۇ كايىدىم.

ئەمما، تۇرمۇش بەربىر تۇرمۇش. كىم بىلەن بىللە ئىشلەش، كىم بىلەن تونۇش-بىلىش بولۇپ يۈرۈش ھەرقانداق ئادەمنىڭ ئۆزى بەلگىلىۋالغىلى بولمىدىغان ئىشمۇ؟...

بىرمۇنچە كىشىلەر سىياسىي بورانلارغا پۇرسەت دەپ ئارىلىشىپ، ھەر خىل قىسمەتلەرگە دۇچار بولغانلىقىنى كۆردۈم ياكى ئاڭلاپ كەلدىم. ئۇلار ئۆزىنىڭ سىياسىي نىيتىنى ھەممىدىن ئەلا بىلگەچكە، نە نومۇس، نە نەسەب، نە ئادەمگەرچىلىكىنى بىلمىدى. جامائەت نەپرەتلىنىدىغان پەسكەشلىكلەر ئۇلار تەرىپىدىن قوبۇل قىلىنىپ، تۇتىيا قاتارىدا تىلتۇمار قىلىندى. ھەممە ئىنتىلىدىغان شەرەپلىك ئىشلار ئۇلار تەرىپىدىن چەيلەندى، بۇ ئۇلارنىڭ تەبىئىتى ئىدى.

ئالتىنچى باب

دوختۇرخانىدا كۆرۈپ ئويلىغانلىرىم

1

ئاھانەت، خورلۇق شۇنىڭ بىلەنلا تۇگىمىدى. ئەتىسى ئەتىگەندە، پۈتۈن تۇن بويى كىرپىك قاقماي چىققانلىقىمغا قارىماي، ۋۇجۇدۇمدا خېلى كۈچ سېزىپ ئورنۇمدىن تۇرغانىدىم. يۇيۇنۇش ئۈچۈن سۇغا چىقىپ قايتىشىمدا ئىشىككە بور بىلەن يېزىلغان، "گۇلئايىم — بۇزۇق ئايال..." دېگەن ئىرماش-چىرماش يېڭى يېزىقا كۆزۈم چۈشتى. پۈت-قولۇمدا جان قالمىغانلىقتىن، ئىشىككە يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم. كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ، بېشىم پىرقىراپ كەتتى. ھېلىقى يېزىقلارنىڭ داۋامى ئادەمنىڭ ئىچىنى ئېلىشتۇرىدىغان دەرىجىدە رەسۋا، پەس سۆزلەر ئىدى. ئۇنى ئوقۇشقىمۇ، ھەتتا يادىغا ئېلىشقىمۇ ۋىجدان چىدىمايتتى.

قورۇدا كىشىلەرنىڭ سۆزلەشكەن ئاۋازلىرى ئاڭلانغاندىلا ئۆزەمگە كەلدىم. ئەتراپقا قارىسام، كۈن خېلى كۆتۈرۈلۈپ قالغاندەك بىلىنىدى. مەن ئىشىككە يۆلىنىپ قانچىلىك ۋاقىت تۇرغىنىمنى، مېنى بىرەرسى كۆرگەن-كۆرمىگەنلىكىنى بىلمەيتتىم. ھەممىدىن بەك ئەنسىرىگىنىم ھېلىقى خەتلەر بولۇپ، بۇنداق تىل-ھاقارەتنى باشقىلارمۇ ئوقۇپ قالغاندەك ئىزا تارتىپ ئەتراپقا ئەنسىز قارىدىم. لېكىن،

يېقىن ئەتراپتا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى.

مەن ئالدىراپ ـ سالدىراپ ئىشىكتىكى يېزىقلارنى ئالقىنىم بىلەن سىپاپ ئۆچۈرۈۋېتىپ، يەنە ئەتراپىمغا بىر قارىۋالغاندىن كېيىن چىلىكىنى كۆتۈرۈپ ئۆيگە ئاران كىرىۋالدىم ـ دە، ئۆزەمنى كارىۋاتقا تاشلاپ ھۆركىرەپ يىغلىۋەتتىم.

مېنىڭ كۈنۈم يامانلاشقانىدى. مەن گويا قېلىن، قويۇق تۈمان ئارىسىدا قالغاندەك، نەگە بېرىشنى، نېمە قىلىشنى بىلمەي ئادىشىپ قالغان يولۇچى ھالىتىنى بېشىمدىن كەچۈرۈۋاتاتتىم. ئەمما، بۇ خىل تېگىرقىشىم ئۇزۇنغا بارمىدى. قانچىلىك ياتتىم، بىلمەيمەن. ئورنۇم-دىن تۇرغىنىمدا قەلبىمدە بىر خىل يېڭى، مېنى دەيدىگە سېلىۋاتقان قەتئىي قارار باش كۆتۈرگەنىدى: "كېتىمەن، ــ دەيتتىم ئىچىمدە، ــ ماڭا بۇنداق تۇرمۇشنىڭ نېمە كېرىكى بار. ساغلام، پاك تۇرۇپ، ئېغىزغا ئالغىلى بولمايدىغان ھاقارەتلەر بىلەن ناھىمنى بولغاپ، ئەل ئارىسىغا تارىلىشقىمۇ ئۇنۇمايمەن. زادى كەتكىنىم كەتكەن..."

كىيىملىرىمنى يۆتكەپ، شۆلىلىرىمنى تېگىشىگا بىرئازلا ۋاقىت سەرپ قىلدىم. سومكىلىرىمنى جايلاپ، نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى قاچىلاۋاتقاندا، مەن ھېچ كۈتمىگەن ئىش بولۇپ گۈلباھار كىرىپ كەلدى. ئۆزەمۇ سەزمەيمەن، ئۇنىڭغا قىزغىن مۇناسىۋەت قىلمىسام كېرەك، ئۇ بىرھازا ماڭا ۋە ئۆيۈ ئىچىگە سەپسېلىپ چىقتى. كېيىن مېنىڭ پوزىتسىيەمنىڭ قوپال بولۇشىمۇ، نەرسە ـ كېرەكلەرنى تېگىۋەتكىنىمۇ ئۆز ئىختىيارىمچە بولمىغىنىنى سەزگەندەك:

ــ گۈلئايىم، بىرسى سىزنى خاپا قىلدىمۇ؟ ــ دەپ سوراپ قالدى.

مەن جاۋاب بېرەلمىدىم. جاۋاب بەرسەم بېشىمدىن كەچۈرگەن خورلۇقىنى، ئەتىگەندىلا ئۇچراتقان ئاھانەتنى سۆزلەپ بېرىپ تاشلايدىغاندەك تۇيۇلاتتى. شۇنداق دېمىگەندە باشقىچە سۆز ياساپ ئۇنىڭغا چاندۇرماسلىق ئۈچۈن گادىرماش ئىچكى ھېسسىياتلىرىم يول قويمايتتى.

ئۇ مېنىڭ گەپ قىلمىغىنىمنى كۆرۈپ گۇمانى تېخىمۇ كۈچەيدى بولغاي، ئاۋايلاپ مېڭىپ كېلىپ يېنىمدا توختىدى - دە، مۇرەمنى تۈتۈپ تۇرۇپ پەس ئاۋازدا، ئۇنىنى سىلىق چىقىرىپ:

— بىرسى كۆڭلىڭىزگە ئازار بەردىمۇ گۇللايسىم؟ — دەپ سوردى ۋە مېنى يەنە جىسم تۇرۇۋالمىسۇن دېگەندەك قوشۇپ قويدى، — ھەرقانچە خاپىلىقىڭىز بولسا ماڭا ئېيتىڭ، سىزنىڭ بۇ يەردە ئىچ-قارىڭىزنى تۆكىدىغان، مۇڭدىشىدىغان ھېچكىمىڭىز يوقمۇ؟

ئۇنىڭ سوئالى، ئەسلىدە، نېمە ئىش يۈز بېرىپ نەرسە - كېرەكلىرىمنى تېڭىشقا مەجبۇر بولغانلىقىم توغرىسىدا بولسا مەنتىققە ئۇيغۇن بولاتتى. لېكىن ئۇ مېنىڭ شۇكلى تېڭىشىمنى چوقۇم بىرەر خاپىچىلىقتىن بولغان دەپ ھېسابلاۋاتاتتى. مېنىڭ مۇشۇ مىنۇتتا بۇنداق نازۇك تەرەپلەرنى ئويلاپ يەتكۈچىلىكىم يوق، شۇڭا ئۇ "ھەرقانچە خاپىلىغىڭىز بولسا ماڭا ئېيتىڭ، سىزنىڭ بۇ يەردە ئىچ-قارىڭىزنى تۆكىدىغان، مۇڭدىشىدىغان ھېچكىمىڭىز يوقمۇ" دېگىنىدە، بۇ سۆز شۇ قەدەر يېقىملىق تۇيۇلدىكى، مەن ئەڭ يېقىن دىلكىشىمنى ئۇچراتقاندەك تەسىراتقا كەلدىم. راستىنى ئېيتقاندا، شۇ چاغدا گۇلباھارنىڭ ئورنىغا ھاشىم كەلگىنىدىمۇ بۇ تەسىراتقا كېلىشىم مۇمكىن ئەمەس ئىدى. سەۋەبى ئۇ مېنىڭ ئۇچرىغان خورلۇقۇمغا ھېسداشلىق قىلىشىپ بېرىدىغانغا لايىق بولمىغان ئەركىشى ئىدى. ئەركىشى

بولغاندىمۇ مېنىڭ ئېرىم، بالىلىرىمنىڭ دادىسى بولغان ئەر كىشى ئىدى. بۇنداق ئىشنى ئۇنىڭغا ئېيتىش، ياخشىلىقچىراق بولغاندا ئۇنىڭ ماڭا بولغان ھېسداشلىقىدىن كۆرە، ھامۇتقا بولغان غەزىپىنى ئاشۇرۇش، يامىنىغىراق پەرەز قىلغاندا، ئېغىر ئاقىۋەتنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان رول ئويناياتتى. شۇلارنى ئويلىغىنىمدا، ياخشى كۆرىدىغان ئەر-خوتۇنلار بىر-بىرىگە يۈزدە-يۈز سىرداش بولۇشى، بىر-بىرىنىڭ ئېغىرىنى كۆتۈرۈشى كېرەك دېگەن ئەقىدە ئادەتتىكى شارائىتقا قارىتىپ ئېيتىلغان بولسا كېرەك، دەپ ھېس قىلىمەن. مېنىڭ ئورنۇمدا باشقىلار بولغىنىدا ئېرىگە دەپ ئۆچىنى ئالارمىدىكىنتاڭ؟

مەن گۈلباھارغا تاشلىنىپ يىغلىۋەتتىم ھەم بوغۇلۇپ-ئېسەدەپ تۇرۇپ ئاخشامقى ئىشتىن تارتىپ، ئەتىگەن ئىشكىتە كۆرگەن خەتلەرگىچە قىسقا سۆزلەپ بەردىم.

— كېتەي جېنىم گۈلباھار، — دېدىم مەن ئۇنىڭ مۇرىسىدىن بېشىمنى كۆتەرمەيلا، — مەن بۇ يەرگە خورلىنىش ئۈچۈن ئېرىم، بالىلىرىم، ئۆيۈمنى تاشلاپ كەلگەن ئەمەس...

گۈلباھار ئىككى مەڭزىمدىن كۆتۈرۈپ ئۆزىگە قاراتتى. مەن ياش يۇقى كۆزلىرىم بىلەن ئۇنىڭغا قاراپ ھەيران قالدىم. چۈنكى، ئەسلىدە ئۇ ئاچچىقلىنىپ، چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ ھامۇتقا غەزەپ-نەپرىتىنى بىلدۈرۈشى شەرت بولمىسىمۇ، مېنىڭ كۆڭلۈمنى ياساپ بەزلەيدۇ، مەن بۇنداق بەزلەشلەرگە موھتاج بولمىغىنىمدىمۇ، ئىچىمدىكى دەردلىرىمنى بىراۋغا دەۋالىغانلىق بىلەن يېنىكلەپ قالىمەن، دەپ ئويلىغانىدىم. ئەمما، گۈلباھار ئۇن-تۇنسىز يىغلاۋا-تاتتى. چوڭ-چوڭ ياش دانچىلىرى ئۇنىڭ قىزىلى كەتمىگەن

بولـــمۇ تاتىرىپ كەتكەن مەكتىدىن سىرغىپ چۈشۈۋاتاتتى. كۆڭلۈمدە دەھشەتلىك، قورقۇنچلۇق گۇمان پەيدا بولدى. ئۇمۇ هايال ئۆتمەي گۇمان تۇغۇچلىرىمنى يېشىپ:

ــ بىز ئايالار ئاشۇ هامۇتتەك بىر-ئىككى لۇكچەك هوقۇقدارنىڭ دەپسەندە قىلىشىدىن قۇتۇلالمايدىكەنمىز...مەن، مېنىڭ بېشىمغا كەلگەن ئۇياتلىق ئىشنىڭ سىزدىمۇ تەكرارلىنىپ قېلىشىدىن شۇنچە ئەنسىرەيتتىم. شۇڭا سىزگە سەگەك بولۇشنى، هوشيار تۇرۇشنى تاپىلاپ كەلگەنىدىم، ــ دېدى.

مەن ئۇنىڭدىن ئۆزەمنى تارتتىم. بۇ تارتىش، ئۇنى ياماڭ كۆرگەنلىكىمدىن، ئۇنىڭدىن سەسكەنگەنلىكىمدىن ئەمەس، ئۇنىڭ مېنى خاتا چۈشىنىۋاتقانلىقىغا، مېنى ئۆزى كۆرگەن "ئۇياتلىق ئىش"نى بېشىدىن كەچۈردى دەپ قاراۋاتقانلىقىغا ئەجەبلىنىشتىن كېلىپ چىققانىدى.

ــ ياق، ئۇنداق ئەمەس، ــ دېدىم مەن ئۆزەمدە بىر خىل جاسارەت سەزگەنىدەك، ــ مەن ئۆزەمنى بۇلغىغىنىم يوق. مەن ئۇنىڭدىن ئۆچ ئالدىم. مەن...ئۇنىڭغا قايچىنى تىقىۋەتتىم.

گۈلباهار ئەجەبلىنىپ قېتىپ تۇرۇپ قالدى. نېپىز لەۋلىرى سەل ئېچىلىپ ئاران-ئاران ئاڭلانغۇدەك:

ــ ئۆلتۈرۈۋەتتىڭمۇ؟ ــ دەپ پىچىرلىدى.

مەن سەل تۇرۇۋېلىپ ئىشىك تەرەپكە قاراپ ماڭدىم.

ــ ئۆلمىدى، قېچىپ كەتتى دۆيۈز...

گۈلباهار بىرهازا شۇك تۇرۇپ قېلىپ مېنىڭ كەينى تەرىپىمگە كېلىپ دۈمبەمنى يېنىك سىلاپ:

ــ ياخشى قىپسىز، ئۇ ئاخىرى بېشىنى يەيدىغانلىقىغا ئىشىنەتـ

تىم، ــ دېدى ۋە سەل تۇرۇۋېلىپ، ــ مەن قايتاي. بۇگۈن بىزنىڭ ئۆيگە مېھمان كېلەتتى. چۈشتە بېرىپ بىرئاز ئولتۇرۇپ كېلەي، دەپ ئېيتىپ قويغىلى كىرئوندىم. خالىسىڭىز بارارسىز.

مەن ئىنكاس بىلدۈرمىدىم، ئۇ ئىشكنى ئېچىپ چىقىپ كەتتى، ئۇزىتىپ قويۇشۇم كېرەكلىكىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە نېمىشقىدۇ ئۇزىتىش سۆزلىرىنىمۇ ئېيتالمىدىم. ئۇ مېنى بۇ يەردىن كەتمەك دېيەلمىدى، قېلىڭمۇ دېيەلمىدى. بەلكىم، ئىككىمىز ئوخشاش تەقدىرگە يولۇققاندا، ئۇنىڭ بەرداشلىق بېرىپ، دەپسەندە قىلىنىشقا رازى بولۇپ، دەردنى ئىچىگە سىلىپ يۈرگىنى بىلەن مېنىڭ قارشىلىق قىلىشىم، خورلۇقتىن ئۆچ ئالغانلىقىم سىلىشتۇرما بولۇپ، تەڭلىكتە قالغان بولسا كېرەك. بەلكىم، ئۇنداقمۇ ئەمەستۇ...

ئەمما، مەن كېتىشتىن يالتايدىم. ماڭا كېتىش ھامۇتىنىڭ خورلىشىغا، دەپسەندە قىلىشىغا سۈكۈت قىلىشتىن دېرەك بېرىدىغاندەك بىلىنىپ كەتتى. ئىچىمدە: "ئۆچ ئالدىمغۇ، قېچىپ كەتكىنى ئۇغۇ؟ ئەمدى مەن يەنە قاچامدىمەن؟ ساۋاقداشلىرىم نېمىشقا قايتىپ كەلدىڭ دېسە، ئېرىم نېمە بولدى؟ دېسە قانداق جاۋاب بېرىمەن؟ بۇ بىر ئۇياتلىق ئىش. مۇنداق ـ مۇنداق ۋەقە يۈز بەردى دەپ جاۋاب بېرىش مۇمكىن ئەمەس. گەپ ـ سۆزچىلەر نېمىلەرنى دېمەيدۇ؟" دەپ ئويلىدىم.

مەن نەرسە ـ كېرەكلىرىمنى يەشتىم. ياتقىمنى قايتىدىن تۈزەپ ھەممە نېمىلىرىمنى جاي ـ جايىغا ئورۇنلاشتۇردۇم. مۇشۇ ئارىلىقتا، بايانتىن گۈلباھار بىلەن سۆزلەشمىگەن بولسام ياخشى بوپتىكەن، دەپ ئويلىدىم. چۈنكى، بۇ سۆھبەت ھەر ئىككىمىزگە ئوبدان تەسىرات قالدۇرمىدى. يەنە كېلىپ گۈلباھار مېنىڭ ئالدىمدا

ئۆزىنىڭ ئىنتايىن ئاجىز ئىكەنلىكىنى سېزىپ خىجىل بولماي قالـ
مىدى، مەنمۇ ئۇنىڭغا قارىتىلغان ياخشى ھېسلىرىمىنىڭ يەنە بىر
قىسمىدىن ئايرىلغانىدىم، ئېھتىمال، بۇ دەز بىزنىڭ بۇندىن كېيىنكى
مۇناسىۋىتىمىزدە يەڭگىلى بولمايدىغان، ئېيتقىلىمۇ بولمايدىغان
يوشۇرۇن كۆلەڭگە بولۇپ قېلىشى مۇمكىن ئىدى...

بۇنىڭ شۇنداق بولۇشى، شۇ كۈنىنىڭ ئۆزىدىلا مەلۇم بولدى.
مەن گۈلباھارنىڭ ئۆيىگە بارمىدىم. باراي دەپ نەچچە تەرەد-
دۇتلەندىمۇ، نېمىشقىدۇ بارغۇم كەلمىدى. ئۇ ئەمدى مېنى كۆرسە
خىجىل بولىدۇ، دەپ ئويلىشىم بۇنىڭغا مەن تەرەپتىن كۆرسىتە-
لىشى مۇمكىن بولغان بىرىنچى باھانە ئىدى...

شۇ كېچە ۋە ئەتىسى سەھەردىكى پاراكەندىچىلىكنىڭ تەسىرـ
دىنمۇ، ياكى ئۇنىڭغا تۆپىلەپ سوغۇق تەگكۈزۈۋالغانلىقىمدىنمۇ،
ئەيتاۋۇر ئىستىمام ئۆرلەپ، پۈتۈن ئەزايىم سىرقىراپ بىرنەچچە
كۈن يېتىپ قالدىم. بۇ جەريانىدا ئويلىغان، ھېس قىلغانلىرىم،
ئۆزەمدىن ھەرقانچە نېرى ھەيدىگىنىم بىلەنمۇ، بەربىر ئۆتۈپ
كەتكەن كۈنلەردىكى سەراسىمىلىككە تەۋە ئىدى. ئەمما، ئىشلەش
ئۈچۈن مەندە يېتەرلىك جىسمانىي ماغدۇر ۋە روھىي قۇۋۋەت بولۇشى
كېرەك ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇلار مەندە يوق ئىدى.

مەن كۈنلىرىمنى ئېرىم ھاشىمغا خەت يېزىش بىلەن، شۇ كۈنـ
لەردە مەن ئىسمىنى ۋە ئادرېسىنى ئەسلىيەلەيدىغان ساۋاقداشلىرىمغا
خەت يېزىش بىلەن ئۆتكۈزەتتىم. ئەلۋەتتە، بۇ خەتلەرنى قايغۇلۇق
ھېسىيات بىلەن يازمايتتىم. بېشىمغا چۈشكەن خورلۇق قىسمەتلەر

توغرىسىدا بىرەر سۆزمۇ قىلتۇرۇلۇپ قالمىسۇن دەپ ئىھتىيات قىلاتتىم. مەن ئۆيۈمگە يازغان خېتىمدە ئېرىم ۋە بالىلارنىڭ ئەھۋالىنى تولۇقراق سورايتتىم، پات-پات خەت يېزىپ تۇرۇشنى، خەتلەر تەپسىلىي يېزىلىشىنى ئىلتىماس قىلاتتىم.

بۇلار ئىچكى ھاياجىنىمنى بېسىش ئۈچۈن تولارىق ئىزدىنىۋاتقانلىقىمنىڭ ئىپادىسى ئىدى. مېنىڭ ئېرىم پىخولوگ بولغىنىدا ئىدى، بىرەر سۆز يازمىغان بولسامۇ، مېنىڭ روھىي-ھالىتىمدە قانداقتۇر بىر پەۋقۇلئاددە ئۆزگىرىش يۈز بەرگەنلىكىنى سېزىۋالغان بولاتتى. ئادەتتە ئۇنىڭ خەتلىرى ئىككى ھەپتىدە، بەزىدە سەل ئېشىپ كېلەتتى. خېلى بىر ۋاقىتلارغىچە يادىمدىن چىقمايدىغىنى شۇكى، شۇ قېتىم يازغان خەتلىرىمگە ئۇ تېز-تېز جاۋاب يازدى. بالىلارنىڭ ئەھۋالىنى، بولۇپمۇ كىچىكىنىڭ ئەھۋالىنى ئۈجۈر-بۇجۇرىگىچە، ئەڭ كىچىك قىلىقلىرىغىچە تەسۋىرلەپ يازدى. ئەينى ۋاقىتتا بۇنداق ئۆزگىرىشكە، يەنى تېز-تېز خەت يېزىشقا ۋە خەتتىنىڭ مەزمۇنىدىكى تەپسىلىيلىككە دىققەت قىلماي ئۆتكۈزۈۋەتكەن بولسام كېرەك، ئەمما، كېيىنكى چاغلاردا ھاشىم مېنىڭ روھىي ئەھۋالىمدىكى ئۆزگىرىشكە دىققەت قىلغان بولۇشمۇ مۇمكىن. پەقەت ئۇ، "نېمە بولدۇڭ، سەندە بىر ئىش يۈز بەرمىگەندۇ؟..." دەپلا سورىمىغاندى.

نېمىلا بولمىسۇن، مەن يەنىلا مەن ئىدىم. ئەھۋالىم ياخشىلىنىپ كېتەي دېمەيتتى. مەن ئۆزەمدىن تولارىق قورسىقىمدا يېتىلۋاتقان يەنە بىر تۇرەلمە ئۈچۈن غەم قىلىشقا باشلىدىم. بۇ قانداق غەم؟ ئېنىق ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. بۇ ناھايىتى نازۇك، ناھايىتى قورقۇنچلۇق بىر تۇيغۇ ئىدى. بۇنى تۇرەلمە يېتىلىپ بولمايلا نابۇت

بولۇپ كېتەرمۇ دەپ ئىپادىلىگىلىمۇ بولمايتتى. بۇنى پەقەت ئانا بولۇش ئالدىدا تۇرغان ئايالنىڭ ئەڭ ئىچكى سەزگۈسىلا تونۇيالايدىغان، ئانا بولۇپ باقمىغان ئايالنىڭمۇ ئۆزىگە بىلىنەرلىك خىرە-شىرە هالدا ياندىشىپ تۇرىدىغان ئىچكى كەچۈرمىلىرىلا چۈشىنەلەيدىغان بىر خىل تۇيغۇ ئىدى. بۇ تۇيغۇ شۇنىڭ ئۈچۈن ئاشۇنداق هەم تونۇش، هەم ناتونۇش؛ هەم يېقىن، هەم يىراق بولۇپ سېزىلەتتىكى، بىر جانلىنىڭ ئىگەلەپ دۇنياغا تۆرىلىشى بىلەنلا هېلىقى تۇيغۇلار غايىب بولۇپ كېتەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنى تۇتقىلىمۇ. ئەسته ساقلىغىلىمۇ ۋە كېيىن يادىغا ئالغىلىمۇ بولمايتتى. مېنىڭ غېمىم ئاشۇنىڭغا مەنسۇپ ئىدى.

مەن دوختۇرخانىغا بېرىپ بېقىش قارارىغا كەلدىم ۋە بىركۈنى سەھەردە هالسىز تېنىمنى تەستە كۆتۈرۈپ گۈڭشې دوختۇرخانىسىغا قاراپ ماڭدىم.

گۈڭشې بازىرىنىڭ ئىچىنى بەك چوڭ دەپ كەتكىلى بولمايتتى. ئۇنىڭ ئەسلى ئاساسى بىر كەنت بولۇپ، 60-يىللارنىڭ بېشىدا گۈڭشې قىلىپ ئايرىلغاندىن كېيىنلا ئاستا-ئاستا بازار بولۇشقا باشلىغانلىقى ماڭا باشقىلارنىڭ تونۇشتۇرۇشى ئارقىلىق مەلۇم ئىدى. گۈڭشې قۇرۇلغاندىن كېيىن خېلىلا چوڭ يول ئېلىنغان، يولنىڭ ئىككى تەرىپىگە تۆت قاتاردىن تېرەك قويۇلغان بولۇپ، تېرەكلەر ئوبدان ئاينىغانىدى. ئېلىنغان بىر مېترچە كەڭلىكتىكى ئېرىق بىلەن ئىككى تەرەپكە سېلىنغان بىر قەۋەتلىك، ئاددىي، ئەمما دېھقان ئۆيلىرىدىن نەچچە هەسسە كۆركەم، گۈڭشې باشقۇرىدىغان ئىدارە ئۆيلىرىنىڭ قورۇق تېمىغا ئۇلىشاتتى. تام بىلەن ئېرىقنىڭ ئارىلىقىدا ئىككى مېترچە كەلگۈدەك يول بار ئىدى.

كۆز بىلەن كۆرۈپ باقماي، باشقىلار تەرىپىدىن ئاڭلىغاندىمۇ، چوڭ يول، يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تېرەكلەر، ئېرىق كىشىگە بىر خىل يېقىملىق تەسىرات بېغىشلايتتى. راستىنى ئېيتقاندا، گۈزۈشې بازىرىنىڭ ئىچى ياخشى لايىھىلەنگەنىدى. رەسىم قىلىپ سىزىپ چىقسا، رەسسام ئانچە تالانتلىق بولمىغاندىمۇ، بىر ئۈز مەنزىرىنى قايتا كۆرسىتەلەيتتى. ئەمەلىيەتتە، چوڭ يول كەڭ بولغىنى بىلەن ئوشۇقچە توپا كېچىشكە توغرا كېلەتتى. ئۇنىڭغا قاچاندۇ چاغلاردا، بىر ئېھتىمال يېڭى ياسالغان چاغلاردا بولسا كېرەك، شېغىل تۆكۈلگەن، ھەتتا بۇ شېغىللار تۈزۈكرەك يېيىستىلمىغانلىقتىن، ئېگىز يېرى ئېگىز، پەس يېرى پەس پېتى تاشلاپ قويۇلغانىدى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ماشىنا، تراكتور، ھەر خىل ھارۋىلار يىللاپ ئۆتۈشۈپ تۈرغان، يول بېتى ئاسرىلىپ تۈرمىغانلىقتىن، كاتاڭلىشىپ كەتكەنىدى. ئەگەر بىرەر يېرىمتە ماشىنا، چوڭ تراكتورلار ئۆتۈپ قالمىغان بولسا، توپا-چاڭ دەستىدىن ھەرقانداق ئادەمنىڭ نېرى قېچىپ كەتكۈسى كېلەتتى. شامال يوق كۈنلىرى ئاشۇنداق كۆتۈرۈلگەن توپا-تۈمان گۈزۈشې بازىرىنىڭ ئۇ بېشىدىن بۇ بېشىنى كۆرگىلى بولمايدىغان دەرىجىدە قويۇق كۆتۈرۈلەتتى. توپا-چاڭ يولنىڭ ئىككى تەرىپىدىكى تېرەكلەرنىڭ رەڭگىنى، بولۇپمۇ ئەتىيازدىن كۈزگىچە داۋاملىشىدىغان يېشىللىقنى سارغۇچ توپا رەڭگىگە كىرگۈزۈپ قويياتتى. بۇ يولدا ئات، كالا، ئېشەك ھارۋىلىرىلا بىرقەدەر مۇۋاپىق سۈرئەت بىلەن ماڭالايتتى. ئەمما، مەن ھېچقاچان ۋېلسىپىتلىك ياكى پىيادە ئادەملەرنىڭ بۇ يولدىن مېڭىپ باققىنىنى كۆرمىدىم. ۋېلسىپىتلىك كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئېرىق بىلەن تام ئارىلىقىدىكى يولدا مېڭىشاتتى. پىيادىلەر بولسا توپىنىڭ

چوڭقۇرلۇقى چوڭ يولدىكىدىن سەللا تۆۋەن تۇرىدىغان شۇ يولدىمۇ ماڭمايتتى. ئۇلار ئوشۇقىغىچە توپا كېچىشتىن كۆرە تېرەكلەرنىڭ ئارىلىقلىرىدىن ماڭاتتى. تېرەكلەرنىڭ ئاستىغا سۇ قويۇلمىغانلا بولسا، ئۇ يەردە ئەگرى-بۈگرى بىر چىغىر يول بارلىقىنى بىر قاراپلا پەرق ئەتكىلى بولاتتى.

يولنىڭ ئىككى تەرىپىدە گۈڭشىغا تەۋە بولغان ئاشلىق پونكىتى، پوچتا پونكىتى، چارۋا ماللار پونكىتى، ئامانەت قەرز كوپېراتىپى، بانكا، دوختۇرخانا، تەمىنات-سودا كوپېراتىپى، تەمىنات-سودا كوپېراتىپىنىڭ ماگىزىنى، ئاشخانىسى...دېگەنگە ئوخشاش كەسپىي تارماقلار جايلاشقانىدى. بازاردا يەنە بىر تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپ، بىر باشلانغۇچ مەكتەپمۇ بار ئىدى. ئەمما، ھەر ئىككى مەكتەپنىڭ دەرۋازىسى بازار تەرەپتە ئەمەس ئىدى.

يەر ئانچە قىس بولمىسىمۇ، نېمىشقىدۇ دوختۇرخانىغا بېرىلگەن ئورۇن بازار ئىچىدىن بىر ئۇن يېتىم يېراقلىقتا ئىدى. بۇنىڭدا، دوختۇرخانا توپا-چاڭدىن، ۋاراڭ-چۇرۇڭدىن يېراقراق، تىنچراق جايدا بولۇشى كۆزدە تۇتۇلغان بولۇش مۇمكىن، ئەمەلىيەتتە، بۇنى شۇنداق چۈشىنىدىغان، ياكى چۈشىنىشنى خالايدىغان ئادەممۇ يوق ئىدى. دوختۇرخانىنى مۇشۇنداق ئورۇنلاشتۇرغۇچىلارمۇ بۇنى ھېچكىمگە چۈشەندۈرۈپ يۈرۈشنى ئويلاشمىغاندۇ بەلكىم. ئەمما، مەن دوختۇرخانا قۇرۇش ۋاقتىدا چوقۇم بۇ ھەقتە بىرەر گەپ-سۆزلەر ۋە سەۋەبلەر ئوتتۇرىغا قويۇلماي قالمىغان بولغىيدى، دەپ ئويلىدىم. ھېنىڭ بۇنداق ئويلىشىمنىڭمۇ ھېچكىمگە ھېچقانداق ئەھمىيىتى يوق، بۇنى ئۆزەممۇ بىلىمەن، بۇ كۆلكىلىك ئەخمىقانە ۋە بىھۇدە خىياللار ئىدى، خالاس!

مەن گۈڭشې قورۇسسىدىن چىقىپ، ياغاچ كۆۋرۈكتىن ئۆتۈپ تېرەكلەر ئارىسىدىكى ئەگرى-بۈگرى پىيادىلەر يولى بىلەن ماڭدىم. تەلىيىمگە چوڭ يولدا ۋە ۋېلىسىپىتلىكلەر يولىدا ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى، شۇڭا توپا-چاڭمۇ يوق ئىدى. گۈڭشې بازىرى تىمتاس، تۈنۈگۈن، ئۇلۇشكۈن ۋە ئۈنگىدىن بۇرۇن قانداق بولغان بولسا، ھازىرمۇ شۇ پېتى ئىدى. ماڭا بۇ ئۆلۈك تىمتاسلىق ئەتە، ئۆگۈن ۋە شۇنگىدىن كېيىنمۇ مۇشۇ پېتى داۋاملىشىۋېرىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

گۈڭشې دوختۇرخانىسى ئۆزىنىڭ سالاپىتىگە لايىق قورۇق تام ئىچىگە ئېلىنغانىدى. تامنىڭ سىرتى تۆت قاتار تېرەكلىك بەلباغ بىلەن يۆگەلگەن بولۇپ، ئىككى ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى تامنىڭ نېرىسىنى كۆرسەتمىگۈدەك زىچ، ئېگىز ئۆسكەنىدى. ئىككى يېرىم غۇلاچتىن ئوشۇقراق كەڭلىكتىكى ياغاچ دەرۋازا ئوچۇق تۇراتتى. ئۇنىڭ ئىچىگە كىرگەندە تام ياقىلاپ قويۇلغان ئىككى قاتار تېرەك كۆزگە چېلىقاتتى. تېرەكلەرنىڭ تومۇق ۋە ئېگىزلىكىدىن قارىغاندا، تام سىرتىدىكىلىرى بىلەن ئوخشاش ياشلىق ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولاتتى.

دەرۋازىدىن 50 مېتىرچە يىراقلىقتا، كېسەكتىن قوپۇرۇلغان بىر قەۋەتلىك دوختۇرخانا ئىشخانىلىرىغا بارىدىغان يول بار ئىدى. يولنىڭ ئىككى تەرىپى يازدا كۆكتات تېرىلىدىغان يەر ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى. بىر تەرەپتە يەنە مۇشۇ گۈڭشېنىڭ باشقا ئىدارە لىرىدىكىدەك، دوختۇرخانىدا ئىشلەيدىغانلارنىڭ ئائىلىلىك ئۆيلىرى جايلاشقان، يەنە بىر تەرىپى باغ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇراتتى.

مەن دوختۇرخانىنىڭ تېشىدىن كۆرگەن، بىر-ئىككى قېتىمچە ئالدىدىن ئۆتكەن بولسامۇ، ئىچىگە كىرىپ باققىنىم مۇشۇ بۈگۈن

ئىدى. قاچانـدۇ بىر چاغلاردا ئاقلانـغان بولسـمۇ، ھازىر ھاكلىرى توزۇپ كەتكەن تاملار، رەتلىك يول ۋە ئۆي ئالدىدىـكى سەينا، بۇ يەردىكى دەرەخلەرنىڭ نېمىلا بولمىسۇن ئۆز رەڭگىدە بولۇشى، كۆڭـلۈمگە: "نېمىلا بولمىسۇن دوختۇرخانا دېگەن پاكىزرەك بولۇشى تەبـئىي" دېگەن پىكىرنى كەچتۇردى. ئەمما، دوختۇرخانا ئىشخانىلىرىنىڭ ئالدىـدىكى مەيدانىدا دۆۋىلىشىپ تۇرۇپ كەتكەن ئېشەك ھارۋىلىرى ۋە ھارۋىغا قېتىلمىغان ئېشەكلەرنىڭ ئـۆزىنى ھاكىرىشى، پۇشقۇرۇشـلىرى، ئايالـلارنىڭ مىشىلداپ، بالـلارنىڭ قىرقىراپ يىغلاشلىرى، كىشىلەرنىڭ ئاچىز، پەس، ئەمما بوغۇق خىرىلداشلىرى كەيپىمنى قاچۇردى. دېمەك، بۇ جاي ماڭا دوختۇرخانىدەك تۇيۇلمايتتى. چۈنكى، مەن بىلىـدىغان ۋە مېـنىڭ مۆلچىرىمـدىكى دوخـتۇرخانا جىمـجىت بولۇشى كېرەك ئىدى.

مۆلچەرلىشىمـچە، سەينادا 20دىـن ئارتۇقراق ئېشەك ھارۋـــى قالايمىقان تۇرۇشاتتى، بەزى ئېـشەكلەر ھارۋـىنىڭ شوتىسىغا باغلاپ قويۇلغان، يەنە بەزىلىرى پۇتىدىن چۈشەپ قويۇلغان، بەزىلىرىنىڭ تۇمشۇقىغا توغرا (بوغۇز خالتىسى) كىيدۈرۈلگەنىدى. ئېشەكلەرنىڭ بىر قىسمىنىڭ ئالدىغا سامان، ياكى شاخ تاشلاپ بېرىلگەنىدى. مېنىڭ دىققىتىـم، تولاراق، پاختـسى چۈۋۈلۈپ كەتـكەن، ياكى يامالغان يوتـقان ـ كۆرپىـلەرگە يۆگەپ قويۇلـغان كېـسەلـلەرگە چۈشتى. بۇ كېـسەللەر ياشانـغانـراق بوۋاي، مومايـلار بولۇپ، تېخى ھارۋىدىن چۈشۈرۈلمىگەنىدى. تام تۈۋىدە قاتارلىشىپ ئولتۇرغان باشقا كېـسەلـلەرنىڭ تولىسى ئوتتۇرا ياشلىق جۈۋانلار بولۇپ، ئارىلاپ ـ ئارىلاپ ياش چوكانـلار، ئون ياش ۋە ئۇنىڭـدىن كىچىـك قىز بالىلارمۇ بار ئىدى. ئايالىلارنىڭ كۆپرەكىنىڭ قۇچىقىدا بوۋاق بالىلىرى بار ئىدى.

بالىلارنىڭ كۆزىنى ئاچماي ياتقانلىرى، ئۇخلاۋاتقانلىرى ئاز، خىرقىراپ يىغلاۋاتقانلىرى كۆپ ئىدى. نېمىشقىدۇ يىغلاۋاتقان بالىلارنىڭ ئانىلىرى بۇ بالىلارنى پەس قىلىشنىڭ كويىنى قىلىش-مايتتى. بۇنداق كۆرۈنۈشكە قاراپ، كىمدۇر كۆرسىتىشكە كەلگىنى ئانىسىمدۇ، بالىسىمدۇ؟ ئانىسى بولسا، بالىسىنى پەس قىلغۇدەك ماجالى يوق، بالىسى بولسا، ئانىسى پەس قىلالماي ئىختىيارىغا تاشلاپ قويغان ئوخشايدۇ، دېگەن ھېسىياتقا كەلمەي قالمايتتى كىشى.

قاچاندۇ بىرچاغدا، قايسىبىر ساۋاقدىشىم ماڭا: "دوختۇرخانىغا بېرىپ قالساڭ، پۈتۈن ئالەمنى كىمدۇر كەتكەندەك، ساق ئادەم يوقىتەك ھېس قىلىسىپ قالىدىكەنسەن، بۇ خۇددى باغچىغا كىرسەڭ، دۇنيادىكى جىمى ئادەم ئىشى يوق بىكار تەلەپ بولۇپ لاغايلاپ يۈرۈۋاتقانغا ئوخشايدىكەن..." دېگەنىدى. مەن دوختۇرخانىغا نەچچە بارغان، ھەر ئىككى تۇغۇتۇمدا دوختۇرخانىدا بوشانغاچقا، ئىسمىنى ئۇنتۇپ قالغان ھېلىقى ساۋاقدىشىمنىڭ مۇلاھىزىسىنى ئاللىقاچان مۇئەييەنلەشتۈرۈپ بولغانىدىم. ئەمما، بۇگۈنكىدەك كۆرۈنۈش مەن ئۈچۈن تېخى يېڭىلىق ئىدى. بۇ دوختۇرخانىدىكى مەنزىرە، پۈتۈن گۈزەللىكى تەۋەسىدە ساغلام ئادەم قالمىغانمۇ نېمە، دېگەن ئويىنى ئەمەس، بەلكى، بۇ گۈزەللىكىدا يوقسۇزلۇق تۈپەيلىدىن ئايالىلار، بالىلار ۋە قېرىلار كىمدۇر بولۇپ يىقىلىۋاتامدۇ نېمە؟ دېگەن تەسىراتنى پەيدا قىلاتتى. ھاۋانىڭ مۇشۇنداق سوغۇقلۇقىغا قارىماي، بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپى ناھايىتى يېڭىلىك كىيىم كىيگەنىدى. قۇچاقتىكى بالىلارنىڭ بەزىلىرىنىڭ پۇتى ئانىسىنىڭ يىرتىق كۆڭلەكلىرىنىڭ ئېتىكىدىن چىقىپ تۇراتتى.

مەن مەكتەپتىكى چاغنى ــ "قارا يىپلار"نى كۆرەش قىلىدىغان سورۇندىلا بىر ئوقۇتقۇچىنى پىپەن قىلغان چاغدىكى پاش قىلغۇچىنىڭ سۆزىنى يادىمغا ئالدىم. شۇ چاغدا پاش قىلغۇچى سەھنىگە چىقىپ، ھېلىقى ئوقۇتقۇچىنىڭ بۇرنىغا نوقۇپ تۇرۇپ: "ھەي 'قارا يىپ'، سەن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ شۇنچە بايلىقى، بەختلىك، شاد ـ خۇرام ياشاپ كۆپىيىۋاتقانلىقىغا كۆز يۇمۇپ، 'ئازادلىق'نىڭ دەسلىپىدە ئۈچ مىليون ئىدۇق، تېخىچە تۆت مىليونغا يەتكىلىمەيۋاتقىنىمىزنىڭ بىر سەۋەبى، داۋالاش شارائىتىنىڭ ياخشى ئەمەسلىكى، دورا كەمچىللىكى، ئۇسكۇنىلەرنىڭ ئېتىدائىيلىقى ھەمدە يۇقۇملۇق كېسەللىكلەرنىڭ ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى ياخشى يولغا قويالمىغانلىقىمىزدا، دېدىڭ. بۇ بەخت ـ سائادەتلىك تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقىنىمىزغا كۆز يۇمۇپ، پاراۋانچىلىقىمىزغا ھۇجۇم قىلغانلىقىڭ بولمايمۇ نېمە؟..." دېگەنىدى. ھېلىقى ئوقۇتقۇچى نېمە دەپ جاۋاب بەردى، پاش قىلغۇچى يەنە قاندىق تەھلىل قىلدى، بۇنىسى ئېسىمدە يوق، ئەمما، نوپۇسنىڭ كۆپەيمىگەنلىكىگە داۋالاش، ئۇسكۇنە، دورا، ئالدىنى ئېلىش...قاتارلىقلارنى سەۋەب قىلىپ كۆرسەتكەن مۇۋاپىق ئىكەن دېگەن يەرگە كەلدىم.

شۇ تاپتا مېنىڭ كۆز ئالدىمدا چوڭ ـ كىچىك بىرەر يۈزدىن ئارتۇق ئادەم بار ئىدى. ئۇلارنىڭ ئاشۇ تۇرقى، ئاشۇ كىيىم ـ كېچەكلىرى، بەدەن تازىلىقىغا بىر قاراپلا، ھېلىمۇ مۇشۇ بوۋاي ـ مومايلار ئاشۇ ياشقا كەلگۈچە ياشاپتۇ، ھېلىمۇ ئاشۇ چوكان ـ جۈۋانلار تۇغۇپ، ئەۋلادىنى ئۆستۈرۈۋېتىپتۇ، ھېلىمۇ ئاشۇ بالىلار ئەي بولۇپ، چوڭىيىۋېتىپتۇ، كېسەل ئەمەسلىرى ئېغىرراق كېسەلگە ئۇچرىمىسىلا، كېسەللىرىمۇ شىپالىق تاپالمىسىلا چوڭ بولۇپ قاتارغا

ۆشۈلدۇ - ھە؟ دەپ ئويلىدىم.

خىيالىمغا يەنە، دوستلار ئۆچۈن، ئۇسكۇنىلەر ئۈچۈن، ئالدىنى ئېلىش تەدبىرلىرىنى ئىشلەش ئۈچۈن پۇل كېرەك، بۇ پۇل نەدە، بار پۇللار نېمىگە ئىشلىتىلۈاتىدۇ؟ دېگەن ئوي كەلدى.

3

ئىنجىقلاش، ئىگراش ۋە يىغلاشلار توساتتىن ئەۋجىگە چىقىپ، ھەممەيلەن ئۆرە - تۆپە بولۇشۇپ كەتتى. كىشىلەر بىردىنلا ئىككى قاناتلىق كەڭ ئىشىك تەرەپكە ئىنتىلىشتى، ئالدىدا تۇرغانلار بويۇن - داپ قارشاتتى، كەينىدىكىلەر بولسا ھە دەپ ئالدىدىكىلەرنى قىستايتتى. شۇنىڭ بىلەن ۋاڭ - چۇڭ ۋە پاتىپاراقچىلىق باشلاندى.

مەن بۇ ئالتوپىلاڭنىڭ سەۋەبىنى دەرھال چۈشەنمىدىم: دوختۇر - خانا ئەمدىلەتىن ئىشقا چۈشۈشكە تەييارلانغانكەن، زىلۋا كەلگەن، ئانچە ئۇز چىراي بولمىسىمۇ، مېھرى ئىنسان بىر ئايال كېسەل كۆرسىتىش نومۇرى تارقىتىۋاتاتتى. بۇ ئايال دوختۇرمۇ ئاڭلىنىۋاتقان ۋاراڭ - چۇرۇڭلارغا ئىرەن قىلمايتتى. ئۇ ئارىلاپ - ئارىلاپ ۋاراڭ - چۇرۇڭنى باسالمىسىمۇ، باسالايدىغانىدەك ئۇزۇنىدە ئوقۇپ قويياتتى:

— "ئىنتىزامچانلىق كۈچەيسە، ئىنقىلاب غەلىبە قازانماي قالمايدۇ"، "كېسەللەرنى ئۆلۈمدىن قۇتقۇزۇپ، يارىدارلارغا يار - يۆلەك بولۇپ، ئىنقىلابىي ئىنسانپەرۋەرلىكنى جارى قىلدۇرايلى". ...

"بالام ئاغرىق ئىدى، ئىككى كۈندىن بۇيان بىر ئوتلام سۇ، بىر تال گىيا ئاغزىغا سالمىدى."، "ئانام سەكراتتا ياتىدۇ، ئۆچىرەتسز قاراپ قويسا بولاتتى..." دېگەنىدەك نالىلەرگە ئۇ كۆزىنى مىت

قىلىپمۇ قويمايتتى.

يېرىم سائەتتەك ۋاقىت ئۆتكەندە، ئۇ نومۇرىنى تارقىتىپ بولدى. ۋاراڭ-چۇرۇك بېسىقمىغان بولسىمۇ، بايىقىدەك بەك قالايمىقان ئەمەس ئىدى. ئايال شۇ چاغدىلا ئىشكىنىك بوسۇغىسىدا تۇرۇپ، بايا تىنىقى تەلەپپۇزىغا ئوخشىمايدىغان ۋە بېپەرۋالىقىغا زادى ياراشمايدىغان مېھرىبانلىق بىلەن:

— كېسىلى ئېغىرلار بىلەن ئەمچەكتە بالىسى بار ئاغرىقلارغا ئاز-تولا ئىنسان قىلايلى ئەزالار. ھەممىزنىڭ ئاتا-ئانىسى بار، ھەممىزنىڭ بالا-چاقىسى بار، ناھايىتى كەلسە يا بەش مىنۇت ئالدىن، يا بەش مىنۇت كېيىن پەرق قىلىدۇ. ئىشقىلىپ، ھەممەيلەنىڭ كېسىلىنى كۆرۈپ بولۇپ، ئەزالىرىمىزنىڭ "ئىنقىلابىنى تۇتۇپ ئىشلەپچىقىرىشنى، ئۇرۇش تەييارلىقىنى ئىلگىرى سۈرۈشى"گە كاپالەتلىك قىلىنىدۇ، "لەخمىنى چوڭقۇر كولاش، ئاشلىقىنى كەڭرى جۇغلاش، زومىگەر بولماسلىق" پرىنسىپىغا ئەمەل قىلىنىدۇ...، — دېدى.

ئۇنىڭ بۇ يەردە نەقىل كەلتۈرگەن ئۇزۇندىلىرى بىلەن يىغلىغانلارنىڭ كەيپىياتى تازا ماسلاشمايتتى. شۇنداقتىمۇ، مەيلى ئۇ جايىغا كەلتۈرۈپ دېگەن بولسۇن، ياكى زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن دېگەن بولسۇن، كۆپچىلىكىنىڭ كەيپى بىرئاز بېسىقتى. ۋاراڭ-چۇرۇك خېلىلا پەسەيدى، ھەممەيلەن ئۇنىڭ ئۇمىد بېغىشلايدىغان ۋەدىسىگە ئىشەنگەندەك تۇراتتى.

مەنمۇ ئاشۇ ئىشەنگۈچىلەرنىڭ بىرسى ئىدىم. ئۇنداق بولمىغىنىدا، بايا تىنىقى ئۆچرەت، پاتىپاراقچىلىق، ۋاراڭ-چۇرۇكلاردىن بېشىم ئايلىنىپ كەلگىنىمگە پۇشايمان قىلغان، قانداق كەلگەن بولسام

شۇنداق كېتىۋېلىش خىيالىغا كەلگەنىدىم.

ـــ بىرىنچى نۆۋەتتە قىزىل چىققان ئىككى بالىنى كۆرىسىز، ـــ دەپ ئىلان قىلدى ئۇ، ـــ بىرىنچى، ئىككىنچى نومۇر كىرىڭلار!

قىزىل چىققىنى قايسى بالا، نومۇرى قايسىسىغا بېرىلگەنلىكىنى بىلەلمىگەن ئانىلار قولىدىكى قەغەزنى ئۇنىڭغا، بۇنىڭغا كۆرسىتىشتى. قىزىل چىققان بالىنىڭ بىرسى ئۆچىرەتتىكى ئوتتۇرىسىدا، بىرسى ئاياغدا بولۇپ چىقتى. ئۇلار "قىزىل" دېگەن گەپنى ئاڭلاپ شۇنداق قىلدىمۇ، يا ئەسلىدىلا شۇنداق تۇتۇپ كەلگەنمۇ، ئىشقىلىپ قېلىن يۆگەلگەن بالىلىرىنى كۆتۈرگەن ئىككى چوكان دوختۇر ئايالىنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ ئىچكىرى كىرىپ كەتتى.

ـــ ئۇنىڭ ئارقىسىدىن يەتتىنچى نومۇرغىچە كېسەللەر ھارۋىدىن چۈشمەي ساقلاپ تۇرۇۋىلار، ـــ دېدى ئۇ يەنە، ـــ بالىلارنى كۆرۈپ بولۇپلا دوختۇر سىلەرنىڭ ئالدىڭلارغا چىقىدۇ. قالغانلار نومۇر بويىچە كىرىسىلەر...

ئۇ شۇ گەپلەرنى دەپ بولۇپ، ئەمدى ئۆچىرەتتە تۇرۇشنىڭ ئەھمىيىتى يوقلۇقىنى بىلىپ قاتارنى بۇزۇۋاتقانلارغا مۇنداقلا قارىغىچە ئارىلىقتا مېنى كۆرۈپ قالدى. مەن ئۇنىڭغا سالام بېرەي دەپ ئويلاۋاتاتتىم. ئەمما، ئارىلىقىمىز 20 قەدەمچە كېلىدىغان بولغاچقا، بېرىپ سالاملىشىشنىمۇ، ياكى نېرىدىن باش لىڭشىتىپ، كۆز ئىشارىتى قىلىپ سالاملىشىشنىمۇ بىلەلمەيۋاتاتتىم. ئۇنىڭ ئۆزىلا مېنىڭ ئالدىمغا تېز كېلىپ، مۇزلاپ كەتكەن قولى بىلەن بارماقلىرىمنى قىسىپ تۇتتى.

ـــ بۇ ياقتا كېلىپ قاپسىز، گۇلنايىم. ساقسىز بولۇپ قالغان ئوخشىمامسىز؟ ـــ دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ قالايمىقانچىلىق ئىچىدە

سزگه دەققەت قىلمىغىنىمنى كۆرۈڭ...

— ھېچقىسى يوق، ناھايىتى ئالدىراش ئىكەنسىلەر...، — دېدىم مەنمۇ يارىشقىنى قىلىپ. ئۇنىڭ مېنى تونۇيدىغانلىقى، ئېتىمنىمۇ بىلىدىغانلىقى ئەجەبلىنەرلىك ئىدى. ئەمما، بۇ ھەقتە سوراپ سۈرۈشتۈرۈشنى خالىمىدىم.

— نېمە بولدىڭىز؟ — يەنە سورىدى ئۇ، — تەق-تۇرقىڭىزدىن خېلى سولغۇنلۇق قالغاندەك كۆرۈنىسىز، ئېغىر ئاغرىق ئەمەستۇ؟

— ياقەي، كەيپىم تازا جايىدا ئەمەس، — ئاندىن كۆز ئىشارىتى بىلەنلا قورسىقىمنى ئىملاپ قويدۇم، — بىرەر ھەپتىدىن بۇيان تولا بىئارام بولۇۋاتىمەن، تەكشۈرۈتۈپ باقاي دېۋىدىم...

— ھە، ئوبدان قىپسىز، قېنى يۈرۈڭ، دوختۇرخانىدا ئولتۇرۇپ تۇرارسىز. دوختۇر بالىلار بىلەن ھالى پەس ياشانغانلارنى كۆرۈپ بولىمغۇچە قولى بوشمايدۇ، — دېدى ئۇ ۋە مېنىڭ رازى بولۇش-بولماسلىقىم بىلەن ھېسابلىشىپ يۈرمەيلا جەينىكىمدىن تۇتۇپ باشلاپ ماڭدى، — ئىككى بالىنىڭ بىرسىنىڭ ھالى خېلىلا پەس، — دېدى يەنە پىچىرلاپ دېگۈدەك، — ھارۋىدىن چۈشەلمەيۋاتقان بىر مومايىنىڭمۇ بىرنەچچە كۈنلۈكى قالغاندەك تۇرىدۇ...شۇڭا ئاۋۋال ئاشۇلارنى كۆرۈۋۈەتسۇن دېدىم...

مېنى تونۇيدىغان، لېكىن ماڭا تونۇش بولمىغان بۇ ئايال پوزىتسىيىسى بىلەن ماڭا يېقىپ قالدى. ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى توغرا ئىدى. ئىككىمىز قەھر-غەزەپ بىلەن تىكىلىپ قاراپ تۇرغان كېسەل كۆرسەتكۈچىلەرنىڭ ئۆچلۈك نەزىرىنىمۇ بىللە ئېلىپ ئىشكىتىن كىرىدۇق. ئۇلارنىڭ غەزىپى، ئۆچلۈكى ماڭا قارىتىلغانلىقى شۇبھىسىز ئىدى. چۈنكى، ئۇلار مېنىڭ تۇرقۇمغا، دوختۇر ئايالنىڭ ماڭا تۇتقان

مۇئاملىسىگە قاراپلا، "ئارقا ئىشىك"تىن كېسەل كۆرسىتىپ، ئۆزلىرىنىڭ ساقلاش نۆۋىتىنى ئۇزارتىۋەتكەن ماڭا ياخشىلىق تىلىمەيدىغانلىقى ئېنىق ئىدى.

بىز كىرگەن ئىشىك كارىدورنىڭ ئىشكى ئىدى. ئىككى تەرەپتە بىر قاناتلىق ئىشكىلەرى بار ئۆيلەر بار ئىدى. بەزى ئىشىكلەرگە تەكشىسىز يېزىق بىلەن "دوختۇرخانا باشلىقى ئىشخانىسى"، "كاسسىر ئىشخانىسى"، "ئوكۇل ئۆيى"، "كېسەل كۆرۈش ئۆيى" دېگەندەك ۋىۋىسكىلار مىخلانغانىدى. بەزى ئىشىكلەرنىڭ ۋىۋىسكىسىمۇ يوق ئىدى. شۇنچە ھەشەمەتلىك ۋىۋىسكىسى بولغىنىغا قارىماي، كارىدور قاراڭغۇ، ئۇستىدىن ئېچىلغان ئۇچ يەردىكى تۇڭلۇكنىڭ بىرسىنىڭ ئەينىكى لاي، توپا بىلەن كۇن نۇرىنى ئۆتكۈزمەيتتى، بىرسىگە نېمىشقىدۇ شاخ-شۇمبىلار بېسىقلىق ئىدى. ئۇچىنچىسىلا ئەينەكلىرى سۇنغان، راملىرى قايغان ھالتتى بىلەن كارىدورنى سەل يورۇتۇپ تۇراتتى. مۇشۇ ئوچۇق تۇڭلۇكنىڭ ئاستىدىكى يەر تېخىمۇ مەينەت ئىدى.

بىز ئىشىك بېشىغا "دورىخانا" دېگەن ۋىۋىسكا قېقىلغان ئىشىك يېنىدا توختىدۇق. ئۇ يانچۇقىدىن بىر چاڭگال ئاچقۇچ ئېلىپ، بىرىنى ئايرىپ ئىشكىتكى قۇلۇپنى ئاچتى. ئاندىن مېنى ئىچكىرى كىرىشكە تەكلىپ قىلدى. مۇشۇ يەردىلا مەن تۇنجى قېتىم دورا پۇرىقىنى پۇرىدىم ۋە مەن تۇرۇۋاتقان ئورۇننىڭ دوختۇرخانا ئىكەنلىكىنى يادىمغا ئالدىم.

— ھەر كۈنى مۇشۇنداق كېسەل كۆرەمسىلەر؟ — دەپ سورىدىم مەن ماڭا ئولتۇرۇش ئۈچۈن قويۇپ بېرىلگەن ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ. مەن شۇ تاپتا بۇ ئايالنى دوختۇر ئەمەس، دورىگەر ئىكەن

دېگەن تونۇشقا كېلىپ.

ــ ئاساسەن ئوخشاش، ــ دېدى ئۇ باغ تەرەپكە قارايدىغان دېرىزە تەكچىسىدىن قانداقتۇر بىر قەغەزلەرنى ئېلىۋاتقۇچە، ــ ناۋاندا بەش-ئون كېسەل كېلىپ قالمىسا، تولا چاغلاردا كېسەل ئۇزۇلمەيدۇ. پەقەت كەلمەيدىغان كۈنلەرمۇ بار، ئۇمۇ ئېتىز ئەمگەكنىڭ ئالدىراش ياكى ئارىسالدىلىقىغا باغلىق. ئەمما، بۈگۈن-كىدەك كۆپ كېلىدىغان ئىشمۇ دائىملىق ئەمەس.

ــ دوختۇرلار يېتىشەمدۇ؟ ــ يەنە سورىدىم مەن ئۇنىڭ ئاۋۋال-راق مەندىن سوئال سورىشىنىڭ ئالدىنى ئېلىپ. چۈنكى، مەن تونۇ-مايدىغان بۇ ئايالنىڭ مەندىن بىرنېمىلەرنى سورىشىنى، مەيلى ئۇ ئەڭ ئادەتتىكى نەرسىلەر بولسىمۇ سورىماسلىقىنى خالايتتىم. ئۆزەمۇ سەۋەبىنى بىلمەيمەن، جاۋاب بېرىش ماڭا قىيىنىدەك بىلىنەتتى.

ــ نەدىكىنى؟ ــ دېدى ئۇ دورا جاۋىنىنىڭ ئالدىدا، كىچىكرەك شىرەنىڭ نېرىقى تەرىپىدە جايلىشىپ ئولتۇرۇۋېلىپ، ــ فېلدشېر ئۇنۋانلىق دوختۇردىن بىرسى، دوريگەردىن مەنىلا بار، ئىككىمىز تىببىي تېخنىكومنى پۈتتۈرگەن ھېسابتا. ئۆزىمىز تەرىبىيىلىۋالغان ئوكۇل ئۇرىدىغان سېستىرادىن بىرسى بار. دوختۇرخانا باشلىقى، كاسسىر بولۇپ يەتتە شتاتىمىز بار.

ــ ھە، ــ دەپ قويدۇم مەن نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي.

ــ دورىلىرىمىز يوق، ياخشىراقلىرى تېخىمۇ يوق، ــ ۋايساشقا چۈشتى ئۇ، ــ قىممەترەك، ئوبدانراق دورا ئاپتىقساق گۈگۈشېدىكى بەزى ئامبالاردىن، خوتۇن-بالىلىرىدىن ئاشمايدۇ. ئۇلار كېسەل بولسىمۇ بۇ يەرگە كەلمەي ناھىيىگە چاپىدۇ، ئەمما ساق تۇرۇپ دورا خىللاشقا كەلگەندە ۋراچلاردىنمۇ تەجرىبىلىك. بەزى دورىلار-

نىڭ قانداق ئۇنۇمى بارلىقى، قانداق رېئاكسىيە بېرىدىغانلىقى، ھەتتا تۇزەتكۈچىسىنىڭ قانداق دورا ئىكەنلىكىنى مەنمۇ ئانچىقىرالمايمەن تېخى...

ــ ئۇنداقتا، ــ مەن خېلى ئەجەبلەندىم، ــ ھەقىقىي كېسەللەر ئۈچۈن دورا كېرەك بولسا قانداق قىلىسلەر؟

ئۇ كۈلۈپ كەتتى-دە:

ــ بىزنىڭ دوختۇرمۇ پىشىپ تەجرىبىلىك بولۇپ كەتتى، ــ دېدى ئۇنىنى بارا-بارا پەسلىتىپ، ــ ئېغىرراق كېسەللەرنى ناھىيىگە دەپ يولغا سېلىۋېرىدۇ، مۇنداقراق كېسەللەرگە بىزدە بار دورىنى يازىدۇ. ھە دېسىلا "ئاغرىق توختىتىش تابلېتكىسى"، پېنىتسىلىن، تېتراتسىلىن... دېگەندەك. بەزى كېسەللەرگە يېسە زىيان قىلمايدىغان، رېئاكسىيىمۇ قىلمايدىغان دورىلارنى يېزىۋېرىدۇ. مەن تولا قاينىپ، جىق گەپ قىلىپ، يۇقىرىغا ئىنكاس خېتى يېزىپمۇ بىر باشقا چىقالمىدىم، تېخى يامان ئاتلىق بولۇپ، "يالىڭاياغ دوختۇر" قاتارىدا دادۇيلەرگە چۈشۈرۈۋەتكۈسى بار. شۇڭا گەپنى ئاز قىلىدىغان بولدۇم. ئەمما، ئازاب تارتىۋاتقان كېسەللەرنى كۆرسەم چىداپ تۇرالمايمەن...

ئۇنىڭ شۇنداقلىقىغا باياتىنلا ئىشەنگەنىدىم. شۇڭا تەسەللى تەرىقىسىدە ئىككى ئېغىز گەپ قىلىپ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ قويغۇم كەلدى:

ــ مەسئۇلىيىتىڭىزگە ئوبدان قارايدىكەنسىز. ئازاب چېكىۋاتقان كېسەل ئۈچۈن كۆيۈنگىنىڭىزنى بايىلا كۆردۈم. سىز دورا ئەكىلىدىغان چاغدا بايىاتىن تەرىپىلىگەندەك "ئامبال"لار ئېغىر بولىدىغان دورىلارنى ئەكەلمەي، جىددىي ئېھتىياجلىق دورىلارنى كۆپرەك ئەكەلسىڭىز بولغۇدەك...

ـ يول قويامدۇ؟ ـ سوردى ئۇ ۋە سوغۇق كۈلۈپ قويۇپ ئۆزىگە ئۆزى جاۋاب بەردى، ـ بىزگە ئېھتىياجلىق دورىلار ناھايىتى كۆپ، دېمىسىمۇ ئوندىق دورىلار دورا شىركىتىدىمۇ قىس. ياش- ياش چوكانلار بالىياتقۇ، بەلدىن كېتىۋاتقان، نېمىشقا دېمەمسىز؟ ئەتىگەندە تورغاي چۈچۈۋلىماستا قاپنى بۇدۇۋالىا، يۇلتۇز چىققۇچە چۈشمەيدۇ. زىناخور دادۇيجاڭلار ئېرىنى ھاشارغا ئەۋەتىۋېتىپمۇ بولسا بوزەك قىلىدۇ...بۇنداق ئىشلارنىڭ ئۈستىگە ئوزۇقلۇق ماددا كەم، ئوزۇقلۇق ماددا يېتىشمەسلىك چوڭدىن-كىچىك ھەممەيلەننىڭ ئور- تاق كېسەل مەنبەسى. بىزگە ۋىتامىنلىق دورىلار كېرەك، ئەمەلىيەتتە ئېغىرىغىمۇ، يېنىككىمۇ بېرىدىغان دورىمىز APC بىلەن تېتراتسلىن. سىز "جىددىي ئېھتىياجلىق دورىلارنى كۆپەرەك ئەكەل" دەيسىز، مەن ئىسمىتا تۇزۇپ گۇڭشىغا پۇل تەستىلاتقىلى بارسام، دورا ئىلمە- دىن سۇدەك خەۋىرى بار "ئامبال"لار ئۇنى قوشايلى، بۇنى قوشايلى دەپ ئالدىنئالا رېتسېپ بېرىدۇ. بۇ رېتسېپنى بىزنىڭ دوختۇر يېزىپ بەرگەن، باشلىقىمىز تەستىقلىغاندىكىن ماقۇل دېمەي چارە يوق. ھېلىقىدەكلەر بۇيرۇيدىغان دورىلار ساپلا بەدەنگە قۇۋۋەت بېرىدىغان، زىناخورلۇقنى قاندۇرىدىغان دورىلار، باھاسى يۇقىرى، پۇل ئاز بولغاندىكىن، ئەرزان باھالىق دورىلارنى ئالماي قانداق قىلاتتۇق...

ئۇ ناھايىتى ئۇزۇن سۆزلەپ كەتتى، مەن ئىسمىنى بىلمەيدىغان دورىلارنىڭ خۇسۇسىيىتى، گۇڭشې ئەزالىرىدا كۆپىيىپ كېتىۋاتقان قان ئازلىق، جىگەر قېتىش كېسىلى ۋە ئۇنىڭ مەنبەسى توغرىسىدا بىرمۇنچە بىلىملەرنى چۈشەندۈردى. بۇلارنى ماڭا نېمە ئۈچۈن بۇنداق تەپسىلىي سۆزلەپ بېرىۋاتقانلىقىنىڭ سەۋەبىنى چۈشىنەل-

مەيتتىم ۋە ئەجەبلىنەتتىم. پەقەت پەرەز قىلالىشىملا مۇمكىن ئىدى. ئېھتىمال، ئۇ تونۇيدىغان، بىلىدىغان ئادەملەرگە تولا دەپ ئاقتۇرالمىغانلىقتىن، بىرمەزگىل تىنچىغان بولسىمۇ، مېنى كۆرۈپ كۆڭلى ئېچىلىپ، تونۇمىسىمۇ ئىچىنى بوشاتقۇسى كەلگەندۇ.

بۇ يەردە ئىككىسىز شۇنچە ئۇزۇن ئولتۇرغان بولساقمۇ بىرەر كېسەلنىڭ دورا ئىلىشقا كەلمىگەنلىكى مېنى ئەجەبلەندۈردى. شۇنچە ۋاقىتتا دوختۇرنىڭ بىرەر كېسەلنى كۆرمەسلىكى ۋە دورا يېزىپ بەرمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئۇ مېنىڭ باشقا بىر خىيالغا چۆكۈپ كېتىۋاتقىنىمنى سەزدىمۇ، ياكى دەيدىغانلىرى تۇگىدىمۇ، ئىشقىلىپ مېنىڭ دىققىتىمنى ئۆزىگە تارتىپ قولۇمنىڭ دۇمبىسىگە بوشلا نوقۇپ قويدى-دە، يەنە سۆزەشكە باشلىدى. ئەمما، بۇ سۆزى مەن ئەجەبلەنگەن ئىككىلا مەسىلىگە جاۋاب بولدى:

— باياتىن مەن ئالدىن كۆرسەتكەن بۇيرۇغان بالىلارنى ناھىيىگە بۇيرۇدى بولغاي، — دېدى ئۇ مېنى چۆچۈتۈپ. يۈرىكىم "جىغ" قىلىپ قالدى. قىزىل چىققان بالىلار ئۆيىدىن سىرتقا چىقىرىلماسلىقى كېرەك ئىدى. مۇشۇ يەرگە ئەكەلگىنىنى ئاز دەپ ناھىيىگە بۇيرۇشقان، مۇنۇ ئايال دورىگەر "بىرىنىڭ ھالى پەس" دېگەن بولسىمۇ، ھەر ئىككىلىسى ناھىيىگە بېرىشقا ئۇلگۈرەلمەيتتى. ئۇ ئېغىر تىندى. مەن ئۇنىڭ كۆزىدە يالىتىراپ تۇرغان ياش پەردىسىنى كۆرۈپ كۆڭلۈم بۇزۇلدى ۋە يەرگە قارىۋېلىپ ھېسسىياتىمنى يوشۇرۇشقا تىرىشتىم، — ئۆز كۆزىڭىز بىلەن كۆردىڭىز، بىزدىكى ئەھۋال مانا شۇنداق، — ئۇ بىر ئېغىر تىنىۋېلىپ داۋام قىلدى، — مېنىڭ تۇنجى كۆرۈشىشىمىز بىلەنلا يار ئېلىپ كەتكەن ئۆستەڭدەك ئاغزىمنى قويۇپ

بىرىشمىنىڭ بىر سەۋەبى، سىزنى باشلىقلارغا يەتكۈزۈپ قويغان بولسا، ئەھۋالىمىز تۈپتىن ياخشى بولۇپ كېتەلمىگەندىمۇ، ئاز-تولا ئوڭشىلارمىدىكىن، دەپ ئويلىغانىدىم...

ئۇنىڭ نىيىتى ياخشى ئىدى. ئەمما، نېمىشقا ئۆزى ئىنكاس قىلىپ جايىغا يەتكۈزەلمىگەن ۋە ئوڭشىيالمىغان ئەھۋالنى مەن يەتكۈزسەم ئوڭشىلىدۇ دەپ قارايدىغانلىقى چۈشىنىكسىزدەك تۇيۇلدى. مەن ھەيران بولغان ھالدا، ئۇ ئىنكاس قىلغۇچىلار كۆپرەك بولغىنى ياخشى دەپ ئويلامدىغاندۇ، ياكى مېنى قانداقتۇر بىر باشلىق بىلەن يېقىن دەپ قارامدىغاندۇ دېگەن گۇمان بىلەن سورىدىم:

— بۇنداق ناھەقچىلىقلارنى كىملا ئىنكاس قىلسا بولۇۋېرىدۇ، — دېدىم ئاۋۋال ئۇنى خاتىرجەم قىلىپ، — لېكىن سىز نېمىشقا مېنى ئىنكاس قىلسا ئەپلىكرەك، دەپ ئويلايسىز؟

ئۇ ئويلانمايلا جاۋاب بەردى:

— سىزنى بىر چوڭ قۇرۇلۇشنى لايىھىلەشكە يۇقىرىدىن تەيىنلەپ ئەۋەتىپتۇ دەيدۇ. دېمەك، سىز يۇقىرى رەھبەرلىك قوللىغان، ئىشەنچلىك ئايال. سىزنىڭ گېپىڭىزنىڭ ئىشەنچلىكلىكى ھەرقاندىغە-مىزدىن كۈچلۈك بولىدۇ. يەنە بىر جەھەتتىن...، — ئۇ سەل تۇرۇۋېلىپ قوشۇپ قويدى، — سىزنى ئاڭلىساق ئىككى تىللىق، ھەتتا ئۈچ تىللىق مەلۇماتقا ئىگە ئىكەنسىز. گەپ قىلسىڭىز قىلىپ، گەپ قىلىش پۇرسىتى چىقماي قالسا، بىرئاز ۋاقىت چىقىرىپ بىرەر ۋاراق بىر نەرسە يازسىڭىز، تەكشۈرگۈچى ئەۋەتىپ قالامدىكىن دەپ ...

مەن ئۇنىڭغا چاندۇرماسلىققا تىرىشىپ، سوغۇق كۈلۈپ قويدۇم. ئىچىمدە بولسا "مېنىڭ دەردىمنى، نېمە كۈنلەرگە قېلىۋاتقىنىمنى بىلەمدۇ ئىدىڭ..." دەپ ئويلىدىم.

شۇ چاغدا ئىككىلىمىزنى چۆچۈتۈپ تالا تەرەپتىن يىغا-زار ئاڭلاندى.

4

"هالى پەس" دېيىلگەن موماي ئۆلگەنىدى. دورىگەر بۇنى ئالدىنئالا پەرەز قىلغانلىقى ئۈچۈنمىكىن، ئۇنىڭچە هاياجانلىنىپ كەتمىدى. ئەمما بۇ ئىش ماڭا ناهايىتى قاتتىق تەسىر قىلدى. يۈرىكىم ئەنسىز سېلىپ، بىر تۇغقىنى ئۈچۈن هازا ئېچىۋاتقانىدەك بوزلاپ يىغلاۋاتقان كىشىلەرنىڭ يېنىغا بارغۇمۇ كەلمىدى. مەن كارىدورنىڭ چىقىش ئىشىكىنىڭ يان ياغىچىغا يۆلىنىپ تۇرۇپ قالدىم-دە، كۆزۈمنى يۇمدۇم.

دورىگەر ئايال مېنىڭ ئۆزگەرگەن كەيپىياتىمغا قاراپ ئەنسىرىدە-مىكىن، ئالدىراپ:

— سىز جىندەك تەخىر قىلىپ تۇرۇڭ، مەن دوختۇرنى چاقى-راي، — دېگىنىچە ئولىشۋالغان كىشىلەر تەرەپكە يۈگۈرۈپ كەتتى.

مەن ئۇنىڭ هەرىكەتلىرىنى كۆرمىگەن بولساممۇ سېزىپ تۇراتتىم.

كۆزۈمنى ئاچقىنىمدا دوختۇر بىلەن دورىگەر ئايال مەن تەرەپكە ئالدىراپ كېلىۋاتاتتى. دوختۇر تېز-تېز سۆزلەپ مومانىڭ ئۆلگىنىنى چۈشەندۈرۈۋاتاتتى.

ئۇلار تېزلا مەن تۇرغان يەرگە كېلىپ قېلىشتى. ئۆزلىرىنىڭ گەپى جايىدا قېلىپ، دوختۇر مەن بىلەن سالاملاشتى.

— هە، گۇلئايىم، ياخشىمۇسىز؟ ساقىيىز بولۇپ قالغان ئوخشىمامسىز؟

مەنمۇ ئۇنىڭ گەپىگە يارىشا جاۋاب بېرىپ، نۆۋەتتىدە ئۇنىڭدىنمۇ

ئەھۋال سوراپ قويدۇم ۋە مىجەزىم يوقلۇقىنى، بىر كۆرۈنۈپ باقاي دەپ كەلگەنلىكىمنى ئېيتتىم.

ــ ناھايىتى ياخشى بوپتۇ، ــ كۈلدى ئۇ، ياخشى بوپتۇ دېگىنى مېنىڭ مىجەزىم يوق بولۇپ قالغانلىقىغا قارىتىلغانمۇ، ياكى دوختۇر-خانىغا كەلگەنلىكىمگە قارىتىلغانمۇ، بۇنى بىلگىلى بولمايىتتى، ــ يۈرۈڭ، ئىشخانىغا كىرەيلى، ــ دېدى ئۇ يەنە ۋە ئۆزى باشلاپ ماڭغاچ سۆزىنى داۋام قىلدى، ــ كۆزىڭىز كۆرگەندەك، دوختۇرخانا-مىزدا ئادەم ئاز، كېسەل كۆرسىتىدىغانلار كۆپ، زادى بوشىنالمايمىز. سىزنىڭ كېلىپ ساقلاپ تۇرغىنىڭىزنى نەدىن بىلەي؟ ئاۋۋال تېلېفون بېرىپ قويماپسىز...

ئۇ ئىشكىنى ئاچتى. ئاۋۋال ئۆزى كىرىپ ئاددىيغىنا جاھازلان-غان، بىر بۇلۇڭغا قارىداپ كەتكەن رەخت بىلەن توساق ئايرىپ كارىۋات قويۇلغان ئىشخانىنىڭ دېرىزە تەرىپىدە ئولتۇردى. ئۇنىڭ ئالدىدا دورىگەر ئايالنىڭ دورىخانىسىدا قويۇلغانغا ئوخشاش چوڭ-لۇقتىكى شىرە قويۇلغان، شىرە ئۈستىدە تەكشى كېسىلگەن چاسا ئاق قەغەزدىن بىر دەستە ۋە يېنىدا قان بېسىمىنى ئۆلچەيدىغان ئە-ۋابتىن باشقا ھېچنېمە يوق ئىدى. مەن ھېچقانداق باسما ھەرپلىرى يوق ئاق قەغەزنىڭ رېتىپ يېزىشقا ئىشلىتىلىدىغانلىقىنى پەملىدىم. تامنىڭ ھەممە تەرىپىدە قىزىل قەغەزلەرگە سىرىق رەڭ بىلەن ئۈزۈندى يېزىپ چاپلانغانىدى. پەقەت ئىشىكنىڭ كەينىگىلا قىپيالە-ڭاچ بىر ئەر كىشىنىڭ رەسمىي ئېسىلغان بولۇپ، رەسىم ئۈستىدە ئىمىر-چىمىر توچكىلار بار ئىدى. توچكىلار قىلدەك ئۈششاق سىزىقلار بىلەن رەسىم يېنىدىكى ئاق بوشلۇققا يېزىلغان خەتلەرگە تۇتاشتۇرۇلغانىدى. بۇ رەسىم مۇشۇ ئۆينىڭ دوختۇرخانا ئىكەنلىكىنى

بىلدۇرىدىغان بىردىنبىر بەلگە ئىكەنلىكىنى بىلدىم. ئەپسۇسكى ئۇ قارىداپ، چۈشەن چېچىپ، توپا قونۇپ رەسۋا بولۇپ كەتكەن، بېسىلغان چاغدىكى ئەسلى توچكىلرىنىمۇ پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان دەرىجىگە كېلىپ قالغانىدى. ئۆيىنىڭ باشقا تەرەپلىرىمۇ كۆڭۈلنى ئايىنىتاتتى، تاملار قارا-قۇرا، ئۇزۇندىن يېزىلغان قەغەزلەرنىڭ قىزىل رەڭگى ئۆچكەن ۋە توپا باسقان، تامنىڭ بۇلۇڭلىرى بىلەن تورۇستىن ئۆمۈچۈك تورلىرى بىلەن ئىستىن ھاسىل بولغان تورلار ساڭگىلاپ تۇراتتى.

"ساق ئادەمنىمۇ كېسەل قىلىدىغۇ بۇ مۇھىت، — دەپ ئويلىدىم مەن ئىچىمدە، — كېسەل كۆرىدىغان ئۆيىنى بولسىمۇ تازىلاپ قويىمامدىغان..."

— گۈلپەم، سىز ئاۋۇ ئالمانىنى بىرنېمە قىلىۋەتىڭىز، — دەپ ئىشىك يېنىدا ئۆرە تۇرغان دورىگەر ئايالغا بۇيرۇدى دوختۇر دېرىزە سىرتىنى ئېگىكى ئارقىلىق ئىشارەت قىلىپ. بۇ يەردە ئولتۇرۇپ دېرىزە سىرتىغا قارىسا، كېسەل كۆرسەتكۈچىلەر توپلىشىپ تۇرغان سەينا تاكى چوڭ دەرۋازىغىچە ئېنىق كۆرۈنەتتى، — ئۆلگىنى ئۆلدى، ئەمدى ئاپىرىپ كۆمۈپ قويسىلا تۈگىمەمدىمۇ؟ ئادەم ئۆلۈش ئىشلىرى دائىم بولۇپ تۇرىدۇغۇ؟ دوختۇرخانىنىڭ جىمجىتلىقىنى خالايدىغان جاي ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ قويارسىز.

— ئۆلگەن ئادەمنىڭ يېنىغا بېرىپ قانداقمۇ سىز دېگەن گەپ-لەرنى دېگىلى بولىدۇ؟ — دەپ ئىتتىراز بىلدۈردى ئىسمى ئەمدى ماڭا تونۇشلۇق بولغان گۈلپەم، — ئاشۇ مومای بۇگۈن بىلەن ئۈچ قېتىم كەلدى، ياخشىراق داۋالىنىش شارائىتى بولسا، بەلكىم...

— كىم ئۇنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا بارمىسۇن دەپتۇ؟ — دوخ-

تۈر گۈلپەمنىڭ سۆزىنى قوپاللىق بىلەن بۆلدى، ــ نەچچە قېتىم كەلگەن بولسا، شۇنچە قېتىم كېسىلىنى كۆردۈق، بىزدە بار دورىنى ئايىمدۇق. يەنە نېمە قىل دەيسىز؟

ــ مەن نېمە قىل دېيەلەيتىمۇ؟ ــ گۈلپەمنىڭمۇ ئاچچىقى تۇتتى، ــ مەن ئۇلارنى قانداق چىقىرىۋېتەلەيمەن دەۋاتىمەن، ھېچ بولمىسا خەق قانغۇدەك يىغلىۋالمىسۇنمۇ؟

ــ دوختۇرخانىدىن چىقىپ يىغلىسۇن، بۇ ئەھۋال گۈڭشې تەرەپ-لەرگە ئاڭلىنىپ قالسا، كېيىن بىزگە گەپ كېلىپ قالىدۇ. كېسەل كۆرسىتىشنى باھانە قىلىپ، ئېتىز ئەمگىكىدىن قېچىپ بۇ يەردە ۋاقىت ئۆتكۈزۈشكە رۇخسەت قىلماسلىق توغرىسىدا ھامۇت جۇرېنىڭ مەخسۇس يولىيورۇقى بار، بۇ مېنىڭ ئۆزەمچە چىقىرىۋالغان قائىدەم ئەمەس.

تەھدىت خاراكتېرلىك بۇ گەپكە گۈلپەم ھېچنېمە دېمىدى. ئۇ قاپاقلىرىنى تۈرۈپ، يۈزى پوكاندەك ئېسىلغان پېتى چىقىپ كەتتى. ئەمما، مەن دېرىزە تەرەپكە قاراپ تۇرۇپ، ئۇنىڭ توپلىشىۋالغانلار يېنىغا بېرىش ـ بارماسلىقىنى كۆزەتتىم، ئۇ بارمىدى.

دوختۇرنىڭ گۈلپەمنى ئىشقا بۇيرۇشى ماڭا ئاتايىن ئۇنى چىقىرىۋېتىپ بارغاندەك، مەن بىلەن يالغۇز قېلىشنى خالاۋاتقاندەك تەسىر بەردى. ئۇ ئەمدى ماڭا بايىقىغا زادىلا ئوخشىمايدىغان مۇلايىملىق بىلەن تىكىلىپ قاراپ:

ــ قېنى، جىگدا ئولتۇرمايدىغان گەپلەرنى قىلىپ سىز بىلەن پاراڭلىشالماي قالدىم. مەجەزىڭىزنىڭ قانداق يوقلۇقىنى سۆزلەپ باقسىڭىز، ــ دېدى.

بۇ دوختۇر گۈلپەمنىڭ تونۇشتۇرغىنى ئۇچۇنلا ئەمەس، ئۆلگەن

موماي توغرىسىدىكى ئەدەبسىز گەپلىرى بىلەن، كېسەل كۆرسەتكىلى كەلگەنلەر توغرىسىدىكى تەرتىپى ۋە "ھامۇت جۇرىنىنىڭ مەخسۇس يولىورۇقى"نى ئىجرا قىلىش تەدبىرلىرى بىلەنلا ماڭا ياقماي قالغانىدى. مەن 40 ياشلارغا كىرىپ قالغان، قۇشبۇرۇن، ساقاللىرىنى پاكىز قىرغان چاغدىمۇ يۈزىنىڭ يېرىمىدىن كۆپرەكى تۈكچىدەك ساقال ئىزناسىنى يوقىتالمايدىغان بۇ ئادەمنى گۈڭشې قورۇسىدىمۇ بىرنەچچە قېتىم كۆرگەنلىكىمنى يادىمغا ئالدىم. ئۇ چاغدا پەقەت ئۇنىڭ دوختۇر ئىكەنلىكىنلا بىلمەيتتىم.

ئۇ ياقسۇن-ياقمسۇن، بەربىر دوختۇر ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە كەلگەنىكەنمەن، بىرنېمە دېيىشىم كېرەك ئىدى. دورىلارنىڭ ئەمەلي ئەھۋالىنى گۈلپەمدىن ئاڭلىغانلىقىم ئۈچۈن، دورا ئىلىش تەمەيىم بولمىسىمۇ، مەسلىھەت ئالارمەن دېگەن نىيەت بىلەن بەدەن ئەھۋالىمدىكى ئۆزگىرىشلەرنى، كەيپىياتىمنى قىسقىچە سۆزلەپ بەردىم.

ئۇ كېسەل كۆرىدىغان دوختۇرغا ئەمەس، بىكار تەلەپ كىشىلەرنىڭ چاقچاقلىشىشىغا ئوخشايدىغان تەلەپپۇز بىلەن:

— دوختۇرخانا مەن ئۈچۈن چېنىقىدىغان مەكتەپ، تەجرىبە ئاشۇرىدىغان مەيدان بولۇپ قالدى، — دېدى ھەجىيىپ، — نۇرغۇن كېسەللەرنى كۆرۈش، دورا بېرىشنى ئەملىيەت ئۈگەتتى. بۇ سۇدا ئۇزۇشنى سۇغا چۈشۈش جەريانىدا ئۆگىنىشنىڭ دانا تەدبىر ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. بۇ يەردە ئىچكى، تاشقى، بەش ئەزا، سۆڭەك، نېرۋا كېسىلىدىن تارتىپ تىرە كېسىلى، تۇغماس كېسىلى، ئايالىلار كېسىلى...گىچە ھەممىگە باپ كېلىدىغان دوختۇر بولماي مۇمكىن ئەمەس ئىكەن، ئون قېتىمدىن ئارتۇق تۇغۇت ئانىسى بولۇشقىمۇ توغرا كەلدى، تەتۇر كېلىپ قالغان، توغرا تۇرۇۋالغان، تۇنجۇ-

قۇپ قالغان بالىلارنى ئۆز قولۇم بىلەن بىر تەرەپ قىلىپ، ھېلىقى...

ئۇنىڭ گەپلىرى ماڭا يالغاندەك، لاپ ئۇرۇۋاتقاندەك ئاڭلىناتتى. چۈنكى، ئۇ بۇنداق نازۇك، ئىلمىي گەپلەرنى دوختۇرغا خاس بولغان مەخسۇس تېرمىن ۋە ئاھاڭدا سۆزلىمەي، غەلىتە تەلەپپۇز بىلەن، كۆزلىرىدىن ئادەم ھەيران قالىدىغان ئۇچقۇنلارنى چاچرىتىپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى.

— يۇرىكىمىزنى تەكشۈرۈپ باقاي، — دېدى ئۇ ئاخىرى ۋە بويىندىكى تىڭشىغۇچنى تۇزەشتۈرۈپ، ئاڭلايدىغان ئىككى موتىكىنى قۇلىقىغا تىقتى. بىر قولىدا سول بىلىكىمىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ ئوڭ قولىنى پوپايكامنىڭ ئاستىدىن مىدىرلىتىپ، ئىچ مايكامنى قايرىپ يۇقىرى كۆتۈرۈپ يۈرىكىم ئۈستىگە تىڭشىغۇچنىڭ ئاۋاز چوڭايتىدىغان يۇمىلاق تەخسىسىنى قويىدى. ئەمما، ئۇنىڭ بارماقلىرى دەل كۆكـ ـۇمنىڭ ئۈستىدە مىدىرلماي تۇراتتى. بۇ قىلىق ماڭا غەلىتە تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە، ئۇ ئاشۇ ھالەتنى بۇزماي بىرنەچچە ئون سېكۇنتنى ئۆتكۈزدى. مەن بۇنداق تەكشۈرۈشنى قائىدىگە ئۇيغۇن دېيەلمەيتتىم. ئۇرنۇمدىن تۇرۇشقا تەمشىلۇاتقاندا، ئۇ توساتتىن تومۇر تۇتقان بىلىكىمدىن بارماقلىرىنى ئاجراتتى، كۆكسۈم ئۈستىدىكى بارماقلىرىمۇ مەيدەمنى سىلاپ دېگۈدەك تۆۋەنلەپ، كېيىن سىرتقا قايتىپ چىقتى.

— يۈرەك ھەرىكىتى سەل تېز، — دېدى ئۇ قولىدىكى تىڭشىغۇچـ ـنىڭ موتىكىنى چىقىرىۋېتىپ، بېشىنى سىلكىپ قويۇپ، — قارىغاندا، سىز يېقىندىن بۇيان جىق ئىشلەپ كەتتىڭىزمۇ، ياكى ئۇي-خىيالىنى كۆپرەك قىلىپ چارچاپ قالدىڭىزمۇ؟ ئىشقىلىپ، نېرۋىلىرىڭىزدا بىر خىل جىددىيلىشىش بارەكەن قىلىدۇ...

مەن گەپ قىلمىدىم، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى يالغان دېيىشكە، قارىسىغا سۆزلەۋاتىدۇ، دەپ ھۆكۈم قىلىشقىمۇ بولمايىتتى. لېكىن، ئۇ ماڭا ئەدەبسىز، ئىشەنچسىز، ھەتتا خېلىلا شالاق ئادەم بولۇپ كۆرۈندى. بايا تىنغۇ كۆزۈمنىڭ ئىچىدىن باشقا تەرەپكە قارىمايلا ئولتۇردى، شۇ تاپتا سۆز قىلىۋېتىپمۇ كۆزۈمگە قادىلىپ، ھەجىيىپ قارايتتى. بۇ قاراشلارنى ئەمدى مەن "ھەيران قالدۇرىدىغان ئۇچقۇن"لارنى چاچرىتىپ قاراش دېيەلمەيتتىم. مەن بۇنداق "ئۇچقۇن" لارنى يادىمغا ئالدىم، بۇنداق "ئۇچقۇن"لارنى ئۇجۇر-بۇجۇرىگىچە ۋە تېگى-پېيىگىچە ئىپادىلەپ بەرگىلى بولمىسىمۇ، ھەرقانداق بىر ئايال ئۆزىگە نورمال بولمىغان مۇئامىلىنى تەقدىم قىلىشقا تەييارلىنىۋاتقان ئەر كىشىنىڭ كۆزىدىن بۇنداق "ئۇچقۇن"لارنى تاپالايتتى.

ئۇ مېنىڭ كۆز قارىشىمدىكى "بەلگە"لەردىن ئۆزى تاراتقان "ئۇچقۇن"غا ئىنكاس قايتۇرىدىغان مۇۋاپىق "سىگنال"نى ئۇچرىتالمىدى بولغاي، خېلىلا ياۋاشلاپ، پايىپىتەك بولۇپ تىكىشىۋاتقان ئەرنىڭ يىغىتۇردى، ئاپپاق رېتىسىپ قەغەزلىرى، قان بېسىمىنى ئۆلچەش ئەسۋابىنى ھېچقانداق زۆرۈرىيىتى بولمىسىمۇ شىرەنىڭ بىر تەرىپىگە سۈرۈپ قويدى. ئاندىن ئۆزە تۇرۇپ:

ــ ھامىلىنىڭ ئورنىنى بىر تەكشۈرۈپ باقايمىكىن، ــ دېگىنىچە رەخت بىلەن توسالغان كارىۋات تەرەپنى ئىشارەت قىلدى.

مەن ئۇنىڭچە بولسا ئاشۇ داق كارىۋاتتا يېتىشىم، ئۇنىڭغا قورسىقىمنى كۆرسىتىشىم ۋە ئۇنىڭ "تەكشۈرۈشى" ئۈچۈن تۇتۇپ بېرىش "سىيلاش"، "تۇتۇپ بېقىش"لىرىنى قوبۇل قىلىشىم كېرەك ئىدى. تىببىي ئىلىم نۇقتىسىنەزىرى بىلەن قارىغاندا، بۇنىڭ ئەجەبلەنگۈدەك ھېچىيەرى يوق، ناھايىتى نورمال بىر ئىش ئىدى. دوختۇرلارنىڭ

بۇنداق تەكشۈرۈشىنى قوبۇل قىلمايدىغان ھېچكىم يوق، مېنىڭ ئۆزەمۇ تالاي قېتىم ئاشۇنداق تەكشۈرۈشلەرنى باشتىن كەچۈرگەن. بىراق، مۇنۇ ئادەمنىڭ "ئۇچقۇن"لىرى مېنى ئەنسىرىتىپ قويۇۋاتاتتى. ئۇ دوختۇرغا، ئىلمىي خادىملارغا مۇناسىپ كېلىدىغان ھەرىكەتنىغۇ قىلمىدى، قاراشلىرىدا بولسۇن ئىچكى تەقەززاسىنى يوشۇرۇپ قالالمايۋاتاتتى.

— رەھمەت، — دېدىم مەن ئۇنىڭدا يەنە باشلىنىۋاتقان "ئۇچقۇن"لارغا مۇزدەك نەزەر سېلىۋېتىپ، — مەن ناھىيىگە بارماقچى ئىدىم، ناھىيىلىك دوختۇرخانىدا بىراقلا تەكشۈرۈتۈۋالاي...

شۇنداق دەپلا ئورنۇمدىن تۇرۇپ چاپىنىمنىڭ تۈگمىلىرىنى ئېتىپ بولدۇم. ئۇ ئۈمىدسىزلەنگەن بولسۇ چاندۇرماي:

— ھەي ئىسىت، دوختۇرخانىمىزنىڭ شارائىتى سىزگە مۇناسىپ ئەمەس...، — دەپ قويدى.

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن "ئۇچقۇن" غايىب بولدى. جاۋغايلىرىمۇ لىپىلداپ توساتتىن سولىشىپ قالدى. مۇشۇ پۇرسەتتە ئۇنىڭغا كېلەلمەرنى ياخشىراق، ئىلمىيرەك كۆرۈش، ئازابىنى يەڭگىللىتىش ئۈچۈن دورا بېرىش توغرىسىدا گەپ قىلىپ قويغۇمۇ كەلدىيۇ، يەنە شۇ ئان بۇ پىكرىمدىن ياندىم. ئەگەر ئۇ ئۆز مەسئۇلىيىتىنى ۋىجدانەن ئورۇنلمىغانىكەن، تامغا چاپلانغان شۇنچە نۇرغۇن قىزىل قەغەزلەردىكى ۋەزنى ئېغىر، ھۆرمىتى چوڭ، قۇدرىتى كۈچلۈك سۆزلەر ئۇنىڭ ئىشىغا تۇرتكە بولالمىغانىكەن، مېنىڭ قىلغان گېپىمنىڭ قانچىلىك پايدىسى بولار؟ گەرچە ھەر ئىككىلىمىز ئوچۇق ئېغىز ئاچمىغان بولساقمۇ، ئىككىمىز ئارىسىدا بىرنەچچە سېكۇنتقا سوزۇلغان تارتىشىش جېكى بولۇپ ئۆتتى. بۇ جەڭدە ئۇ مەغلۇپ بولدى. ئەگەر

ئەقلى-هوشى جايىدا بولسا، بۇ مەغلۇبىيەتتىن ساۋاق ئېلىپ، باشقا كىشىلەرگە خەيرخاھراق بولار، ئۇنداق بولمىسا، مېنىڭ گېپىم بىلەن تېخى ئۆزىچە نومۇستىن غەزەپلىنىپ، دەردىنى كىشىلەردىن ئېلىشىمۇ مۇمكىن.

مەن بۇ ئادەمنىڭ بايلىقىنى گۈلپەم بىلەن سۆزلەشكەن ۋاقتىدىكى تەلەپپۇزىغا قارىپلا، بۇنداق ئادەمدىن مېھرىبانلىقنى تەلەپ قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىر بىھۇدە ئاۋارىگەرچىلىك، دېگەن يەرگە كەلگەنىدىم.

مەن چىقىپ كەتتىم، ئۇ بىرنېمىلەرنى دەپ ئۇزىتىپ قويىدى بولغاي، قىلغان گېپى قۇلىقىمغىمۇ كىرمىدى. كاردورغا كىرىدىغان ئىشىكنىڭ يان يېغىچىغا يۆلىنىپ گۈلپەم تۇراتتى، ئۆلگەن مومايىنى تۇغقانلىرى يىغا-زار بىلەن ئېلىپ كېتىش تەرەددۇتىنى قىلۋاتاتتى. باشقىلار بولسا ئاستا-ئاستا جىمىپ قالغان بولسا كېرەك، يىغلىسىمۇ ئۇنىنى چىقارماي ياش تۆكمەكتە، بەزىلىرى ئۇتتۇر كەلگەن يەردە ئولتۇرۇپ بالىلىرىنى پەپىلەش، ئۆلۈم، كېسەل ھەققىدە پاراڭلىشىش...تەرىپىگە ئۆتكەنىدى.

گۈلپەم مېنىڭ قايتىپ چىققىنىمنى، قولۇمدا رېتسېپ قەغىزى يوقلۇقىنى كۆرۈپ، قەددىنى سەل تىكلىدى-دە، ئۆزىگە يېقىنراق تۇرغان بىرسىنى چاقىردى:

— سىلەر كىرىڭلار، دوختۇر ھازىر بىكار!

ئۇنىڭ سۆزى بىلەن بىر چوكان ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ يېشى ناھايىتى كۆپ بولسا 18 لەردە بار ئىدى. قۇچىقىدا بىر بوۋاق كۆچ بىلەن شوراپ ئەممەكتە ئىدى. چوكانىنىڭ ئۇستىبېشى جۇلجۇل، پۇتىغا كىيىۋالغان ئۆتىكىنىڭ باشلىقى ئۇزۇنسىغا يىرتىلىپ كەتكەن، ئاشۇ يىرتىقىدىن شال پاخلىنىڭ ئۇچى چىقىپ تۇراتتى.

دوختۇر بىلەن بولغان قىسقا، بىر دەملىك ئۇچرىشىش تەسىرىدىن مەن ئايال بولسامۇ، ياش چوكانىنىڭ ئوچۇق كۆكسىگە قاراپ تۇرۇپ قالدىم. ئۇنىڭ كۆينىكىنىڭ ئالدى ئوچۇق ئىدى. بوۋاق ئەممىگەن يەنە بىر كۆكسىمۇ ئوچۇق كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ــ دوختۇر بۇ ئەمچەكلەرنى قانچىلىك ۋاقىت مىجىقلاپ ئولتۇرار؟ ــ دەپ ئويلىدىم، چوكان ئالدىمدىن ئۇن-تىنسىز سالاملىشىپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقاندا.

ــ كۆرۈنۈپ بوپسىز-ده؟ ــ سورىدى گۈلپەم مەندىن، ــ دورا يازدۇرماپسىزغۇ؟ ــ ئۇ شۇنداق دەپ سوراپلا يەنە ئۆزى ئىزاهلاپ جاۋابىنى بەردى، ــ يازدۇرمىغىنىڭىزمۇ بوپتۇ. بىزدە باپ كەلگۈدەك دورىمۇ يوق، ناهىيىگە بېرىپ باقسىڭىز قانداقراقكىن؟

ــ شۇنداق قىلماقچى بولۇپ قايتىپ چىقتىم، ــ دېدىم مەن تېخىمۇ هېلىقى چوكانىنىڭ كەينىدىن قاراپ، خىياللىرىمنى سۈرگەچ، ــ تەكشۈرۈتۈشنىمۇ ناهىيىلىك دوختۇرخانىدا تەكشۈرۈتەي دېگەن يەرگە كەلدىم...

گۈلپەم ناهايىتى سەزگۈر ۋە تەجرىبىسى بار بولسا كېرەك، هېنىڭ كەيپىياتىمدىكى ئۆزگىرىشلەر ۋە هېلىقى چوكان ئالدىمغا كەلگەندىن تارتىپ قارىسى يوقالغۇچە كۆكسىگە قاراپ قالغىنىمنى كۆرۈپ ئۆزىچە بىر خۇلاسىگە كەلگەندەك سوغۇق، نەپرەتلىك كۈلدى.

ــ هېلىقى نائەھلىي دوختۇر بولماي ئېشەك بولسۇن ئىلاهىم! ــ دەپ ئاغزىنى بۇزدى ئۇ، ــ پۈتۈم ئاغرىيدۇ دېسە تېڭىمنى سىلايدىغان، يۇرىكىڭنى تەكشۈرىمەن دەپ ئەمچەكنى مىجىقلاپ سائەتلەپ ئولتۇرىدىغان بىرنېمە ئۇ. ئۇنىڭ يېنىغا قورساق ئاغرىقىنى كۆرسىتىمەن دەپ ياش ئاياللارنىڭ كىرىپ قېلىشىدىن خۇدا ساقلىسۇن. ياشانغان ئاياللارنىڭ تومۇرىنىمۇ تۇتۇپ باقمايدۇ، ئاغزىدىن

قايېردم ئاغرىيدۇ دېگەن گەپ چىقسا، شۇنىڭغا قاراپ دورا يازىدۇ. ياش چوكانلارغا كەلگەندىزە، چىشىم ئاغرىيدۇ دېسىمۇ ئېگىلەك، بويۇن، قوللىرىنى مىجىقلىغىنى مىجىقلىغان. ئۇز چىراي، رەسىدە بولۇپ قالغان قىزلارغا ھەتتا ئوكۇل يېزىپ بېرىپ، ئوكۇل ئۇرىدىغان يەرگىچە كەينىدىن كىرىپ، ئوغرى مۇشۇكتەك بىرپەس قاراپ تۇرۇ-ۋالمسا تىنىقى چاينغا چۈشمەيدۇ...مېنىڭ، سىزنىڭ نېمە قىلىمەن دېسە ماقۇل دەيدىغىنىڭىزغا كۆزۈم يەتمىگەندى، ياخشى قېپسىز، ناھىيىگە بېرىپ تەكشۈرۈتۈڭ، بۇنداق گەپلەرنى باشتا دېسە چۈشىنىشمەسلىك بولۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەيدۇ كىشى.

مەن بۇ يەردە تۇرۇپ بېرىشنى خالىمىدىم. گۈلپەمنىڭ ئاغزىغا قارىسام، ئۇنىڭ سۆزى، سۆز ئارىلىقىغا قىستۇرۇپ ئۆتىدىغان پاكىت-مىساللىرى ۋە مۇلاھىزىلىرى تۈگىمەيدىغاندەك تۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرىنى توغرا ئەمەس دېيەلمەيتتىم. شۇنداقتىمۇ، بۇ سۆزلەر ماڭا ئىجابىي تەسىر بەرمەيتتى. ھەتتا گۈلپەمنىڭ پاراڭلىرى ئاللىقانداق بىر تۇرلۇك خاتا چۈشەنچىنىڭ مىكروبىنى تارقىتىش رولىنىمۇ ئۆزىگە يوشۇرۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

مەن خىياللىرىمنى يول بويى سۇرمەكچى بولۇپ گۈلپەم بىلەن خوشلاشتىم. ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتكەنلىكىمگە ناھىيىگە بارىدىغان بىر ماشىنىنىڭ يولغا چىقىش ۋاقتى توشۇپ قالدى دېگەنىنى باھانە قىلىپ كۆرسەتتىم.

— رەھمەت گۈلپەم، تونۇشتۇق، مۇڭداشتۇق. مەن تەرەپلەر گىمۇ بېرىڭ. گۈڭشىغا بارسىڭىز ياتىقىمغا كىرىڭ، — دېدىم مەن-ئۇنىڭ قولىنى قىسىپ.

— ماقۇل، ماقۇل. سىزمۇ قانداق دورا لازىم بولسا خەۋەر قىلىڭ،

بىكار بولۇپ قالىسىڭىز كېلىدۇ، ــ دېدى ئۇمۇ ئۆز نۆۋىتىدە، ــ پاراڭلىشىمىز، مۇڭدىشىمىز. بولمىسا، كۆزىڭىز كۆرگەندۇ، بۇ سەھەرايى قىيامەتتە زېرىكىپ ئۆلمىگەندىمۇ ئېلىشىپ قالىدۇ كىشى. مېنىڭ ئۆيۈم تراكتور پونكىتىنىڭ ئىچىدە. بىلدىڭانسىز؟ بازاردىن ئۇچ-تۆت كىلومېتر نېرى، ئۆيگە بىر باشلىۋالمىسام، ئۆزىڭىزچە بارمايسىز، بىزنىڭ ئادەم پونكىتتا تېخنىك...

ئۇنىڭ يەنە ئاغزى ئېچىلغانلىقىنى كۆرۈپ مېڭىشقا ئالدىرىدىم.

ــ رەھمەت، باشلىمىسىڭىزمۇ تراكتور پونكىتىنى بىلىمەن، بىر يەكشەنبە كۈنى ۋاقىت چىقىرىپ بارارمەن، خەير-خوش!

ــ خوش، ــ ئۇ توساتتىن جىددىي قىياپەتكە كىرىپ، ــ ھېلىقى ئۆتۈنۈشنى ئۇنتۇپ قالماڭ-ھە؟ ــ دېدى.

ئۇنىڭ دوختۇرخانىسىنىڭ ئەھۋالىنى يۇقىرىغا ئىنكاس قىلىپ قويۇش توغرىسىدىكى گېپىنى يادىمغا چۈشتى. ياخشى ئارزۇدىن چىققان بۇ ئۆتۈنۈشنى كىمگىلا يەتكۈزگىنىم بىلەن بۇنىڭدىن نەتىجە چىقمايدىغانلىقىنى بىلىسەمۇ، گۈلپەمگە بۇ توغرۇلۇق سۆزلەپ يۈرۈشنى ھاجەتسىز ھېسابلاپ:

ــ يادىمدا بار، قېنى تىرىشىپ باقارمەن، ــ دېدىم. كۆڭلۈمدە بولسا "مەيلى، توغرا كېلىپ قالسا، قۇتۇلۇقتا ئېيتىپ كۆرەرمەن..." دەپ ئويلىدىم.

يولدا كېلىۋېتىپ، ھېلىقى دوختۇرنىڭ قىلىقلىرى كۆز ئالدىمغا كېلىۋالدى.

ھامۇتقا ئوخشاش ئادەملەرنىڭ روھىي دۇنياسىنى نېمە دەپ چۈشىنىش مۇمكىن؟ ئېپتىدائىي ئادەملەرنى بىز ئاڭسىزلىقتا كەچۈرۈۋېتىمىز، ئۇلارنىڭ ئۆزلىرى ئاللىقاچان مەۋجۇت ئەمەس،

ئۇلارنىڭ داۋامى بولغان بىز بۈگۈنكى ئادەملەر ئۇلارنىڭ قىلمىش-
لىرىنى ھايۋانىي قىلىق دەپ ئېيتىشتىن قاچمايمىز.

مۇنداق ئادەملەرنىڭ ئەدىبىنى يەپ تۇرۇقلۇق يەنە ئادەملەر ئىچىدە ياشاشقا رازى بولىدىغانلىقىغا ئەجەبلىنىمەن. بەلكىم بۇمۇ ئۇلارنىڭ ھايۋانلىق تەبىئىتىدىن بولسا كېرەك.

مەن ياتقىمغا قايتىپ كەلگەندە، روھىم ئاۋۋالقىدىن سەل ياخشى بولۇپ قالغانىدەك تۇيۇلدى. بۇنىڭ سەۋەبىنى يول بويى سۈرۈپ كەلگەن خىياللىرىمنىڭ نەتىجىسى دېيىشكىمۇ بولاتتى. مۇشۇ ھالىتىم بىلەن ھاشىمغا خەت يازدىم، ئۇنىڭغا ناھىيىگە بارىدىغانلىقىم، دوختۇرغا كۆرۈنۈپ بولۇپ ئۆيگە قايتىدىغانلىقىمنى ئۇقتۇرۇپ قويغۇم كەلدى. مەن يازغان خېتىمنىڭ مەندىن ئىلگىرى يېتىپ بارىدىغانلىقىغا ئىشەنمەيتتىم، چۈنكى بىزنىڭ پوچتىمىزنىڭ ئىشلەش ئەھۋالى شۇنچىلىك بولۇپ، ئەجەبلىنىشكە بولمايدىغان بىر تالاي ئىشلار قاتارىغا خەت، تېلېگرامما ئەۋەتىپ ۋاقتىدا يەتكۈزۈلمىگەنلىكىدىن ئەجەبلىنىشكە بولمايدىغانلىقىمۇ كىرەتتى.

شۇنداق بولسىمۇ، خەت يېزىش مەن ئۈچۈن دوختۇرغا كۆرۈنۈشتىن ئۈبدانراق ئۇنۇم بېرىدىغانلىقىنى ھېس قىلاتتىم.

يەتتىنچى باب

لايىھەم پۈتۈپ قالدى

1

مەن ئۆز ئۆيۈمدە بولدۇم. دېھقانچىلىق مەيدانى ماڭا گويا تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يۇرتۇمدەك، ئوقۇپ، بىلىم ئالغان مەكتىپىمدەك تۇيۇلۇپ كەتتى. بۇ، يۇرتۇمنىڭ سۈيىنى، تۇپرىقىنى بۇ يەردە قايتا كۆرگەنلىكىمدىن، شۇنداقلا مەكتەپداش ساۋاقداشلىرىمنى ۋە مەكتەپتە بىللە ئوقۇمىغان بولساقمۇ، بىللە "قايتا تەربىيە ئالغان" دوستلىرىمنى كۆرگەنلىكىمدىن پەيدا بولغان تەسىرات ئەمەس ئىدى.

مەن بۇ يەردە ئېرىمنى، بالىلىرىمنى كۆرگەن، ئۇلار بىلەن قۇچاقلاشقان، سۆيۈشكەن، بىللە تاماق يەپ، بىللە ئويناپ، بىللە كۈلۈش پۇرستىگە ئېرىشكەنىدىم. مېنىڭ بۇنچىۋالا تەسىرلىنىپ كېتىشىم بەلكىم ئۇلارنى سېغىنغانلىقىم ئۈچۈندۇ ياكى بەلكىم ھامۇت بىلەن بولۇپ ئۆتكەن تىركىشىش، مېنى بۇ جان-جىگەر-لىرىمگە تېخىمۇ يېقىنلاشتۇرۇپ، تېخىمۇ تەلپۈنىدىغان قىلىپ قويغاندۇ...

شۇنداق، مەن ئۆزەمنىڭ ئادەملىك خىسلىتىمنى، قىممىتىمنى ئومۇم ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان توسما لايىھلەش خىزمىتى ئىچىدە دەپ بىلىمەن، مەن ئىشىمنى بەختىم دەپ ھېسابلايمەن. شۇنىڭ بىلەن

بىرگە مەن يەنە ئايال، ئادەملەرنىڭ بىر بۆلۈكنى تەشكىل قىلىدۇ. غان ئاياللا ئەمەس، ئادەملەرگە ۋارىسلىق قىلغۇچى ۋە ۋارىسلارنى يېتىشتۈرگۈچى ئايال. مېنىڭ ئاياللىق قىممىتىم، پەخرىم مېنىڭ ئېرىم. نىڭ ھەم باللىرىمنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. مۇشۇنداق ھېسسىيات ئېرىمگە قارىتىلغان پەۋقۇلئاددە ئەركىلەش ۋە باللىرىمغا قارىتىلغان ئالاھىدە ئەركىلىتىش بىلەن ئۆزىنى ئاشكارە. لمۇەتكەن بولسا كېرەك، ھاشىم بىرنەچچە قېتىم سورىدى:

— گۈلئايىم، سەندە ئالاھىدە بىر ئۆزگىرىش سېزىۋاتىمەن، بۇ سېغىنغانلىقتىنلا ئەمەستۇ؟

مەن نېمە دەيىتتىم؟ كۈلۈپلا قويدۇم. ئۇ ئەرلەرنىڭ ئىچىدىكى سەزگۈرلەردىن ئىدى. ئۇنىڭ ھېچنېمىنى ئۆتكۈزۈۋەتمەيدىغانلىقى، كۈلكە بولسۇن، مەيۈسلىنىش بولسۇن، ئۇنى كۆزىتىپ مەنبەسى ئۇستىدە ئۆز ئالدىغا خۇلاسە چىقىرىپ باقىدىغان خۇسۇسىيىتىمۇ ماڭا چۈشىنىشلىك ئىدى. ئۇ سوئال سورىغان بىلەن مېنى قىستىمايىتتى. شۇنداق بولسىمۇ مەن توسما قۇرۇش لايىھىسى ئىشلەشكە بۇرۇپ، خۇشاللىقىم شۇنىڭدىن دەپ قۇتۇلدۇم.

بۇنى ئېيتىش ماڭا ئۆز بۇرچۇمنى ئەسلەتتى. مەن يەنە قايتىپ كېتىشنى زۆرۈر تاپتىم. دېگەندەكلا ئۆز ئورنۇمغا قايتىپ ئىشىمغا كىرىشىپ كەتكىنىم بىلەن تەڭلا ھامۇتنىڭ قىلمىشى ئەمەس، ئۆزىمۇ ئاستا-ئاستا ئۇنتۇلدى. ئۇنىڭ ئۆزىمۇ مەن يۈرگەن يەرلەردە كۆرۈنمەيتتى.

مەن ئۇنى كۆرمەكلىكى بىر ئاي بولغان بىركۈنى چۈش ۋاقتىدا ئۇ مېنىڭ ياتقىمغا تۇيۇقسىز، ئاسماندىن چۈشكەندەكلا كىرىپ كەلدى. مەن دەسلەپ ئىشىك قېقىلغاندا، ئۇ ياتقىمغا كىرىپ قالار،

دەپ ئويلاپمۇ باقمىغانىدىم. شۇڭا "كىرىڭ"، دىدىمىۇ، ئۇ كىرگەندە تۇرۇپلا قالدىم.

ــ ئەھۋالىم ياخشى ئەمەس، سالامەتلىكىم تېخچە ئەسلىگە كېلەل-مەيۋاتىدۇ، ــ دېدى ئۇ تېخىچە بىنت بىلەن تېڭىلغان ئېڭىكىنى سىلاپ تۇرۇپ، ــ ھازىرغىچە داۋالىنىۋاتىمەن، ئارىدا ۋىلايەت مەركىزىگىمۇ بېرىپ كۆرۈنۈپ كەلدىم. دوختۇرلار ئاساسىي خەۋپ ئۆتۈپ كەتكەن، ئىككى-ئۈچ كۈندە بىر قېتىم بىنتنى يەڭگۈشلىتىپ تۇرسىڭىز بولىدۇ، دەپ مەسلىھەت بېرىشتى.

مەن ئۇنىڭغا پۈتۈن ۋۇجۇدۇمدىكى ئاچچىق، ئەلەملىرىمنى ئېيتىشقا تەييار ھالەتتە غەزەپ بىلەن قادىلىپ قارىدىم. ئۇ بۇنى كۆرمىگەندەك ئىشىكنىڭ يېنىدىن ئۆي ئىچىگە بىر قەدەم تاشلىدى. مەن دەرھال ياستۇق ئاستىدىن قايچىنى سۇغۇرۇپ ئالدىم-دە، ئۇ تەرەپكە بىر قەدەم تاشلىدىم.

ھەممە كۆرەڭ كەشلەر قورقۇنچاق ۋە نامەرد بولغىنىدەك، ھامۇتىنىڭمۇ چىرايي تاتىرىپ كەتتى. ئۇ قايچىدىن كۆزىنى ئالماي.

ــ بولدى، بولدى گۈلئايىم، ــ دېدى يېقىمسىز ھەجىيىپ ۋە مېنىڭ تەكلىپ قىلىمغانلىقىمغا قارىماي، ئورۇندۇقىنى ئىشىكە يېقىنراق ئاپىرىپ ئولتۇردى، ــ سىز ئەقىلسىزلىق قىلىپ تېغ بىلەن ئويناشۇەر-مەڭ، ئۆزىڭىزنى خاراب قىلىپ قويۇشىڭىز مۇمكىن...

ــ سىز ئېپلاس ئادەم ئىكەنسىز،... ــ دېدىم مەن ئۇنىڭ بىلەن ئەمدى ئارىمىزدا ھەرقانداق نورمال مۇناسىۋەتنىڭمۇ بولمايدىغانلىقىنى ئېنىق بىلدۈرۈپ، ــ مەن سىزنى بۇرۇن نېمىلا بولمىسۇن بىر گۈزەللىك مۇئاۋىن مۇدىرى دەپ بىلگەنىدىم...

ئۇ ئېڭىكىنى تاڭغان بىنتنى سىلاپ قويۇپ ھەجايدى:

ـــ مەن ھېلىمۇ مۇئاۋىن مۇدىر.
ـــ ياق، سىز ھايۋاندىنمۇ ئاباپ بىرنېمە ئىكەنسىز. چىقىپ كېتىڭ، بېزىرىپ ئولتۇرۇپ مەندىن نېمە كۈتۈۋسىز؟ چىقىپ كېتىڭ، بوسۇغامغا قايتا ئاياغ باسقۇچى بولماڭ!
ـــ بوپتۇ، ـــ ئۇ ئۇلۇغ ـ كىچىك تىنىپ مىدىرلاپ قويدىيۇ، ئول-تۇرۇۋەردى، ـــ مەن چىقىپ كېتىمەن، ئەمما، سىزنى ئاگاھلاندۇ-رۇپ قوياي. ئۇلۇغ 1976 ـ يىلى باشلىنىۋاتىدۇ، سىلەر خۇشال بولىدىغان ۋاقىتلار تۈگەي دەپ قالدى. گېزىت كۆرۈۋاتىدىغانسىز، زىيان تارتىشىڭىز ئېنىق ئىكەنلىكىنى پەملىيەلمەيۋاتامسىز؟
ـــ گەپنى قىسقارتىپ كۆزۈمدىن نېرى بولامسىز، قانداق؟، ـــ مەن ئورنۇمدىن يۆتكەلدىم، ـــ سىز ھەرقانچە تەرغىبات قىلغىنىڭىز بىلەن، مەن سىزنىڭ كىملىكىڭىزنى بىلىپ بولغانىمەن. سىزنىڭ ھەممە خىيالىڭىز، مالىمانچىلىق توختىماي بولۇپ بەرسە توپلاڭدىن توقاچ ئوغرىلاش ئىكەنلىكىنى كىم بىلمەيدۇ؟ مەن ھەرقانچە زىيان تارتقاندىمۇ، سىزنىڭ شەپقىتىڭىزگە موھتاج ئەمەسمەن.
ئۇ كۈلىمەكچى بولىسىمۇ ئەپلەشتۈرەلمىدى، ياڭاق تېرىلىرى تارتىشىپ كالپۇكى قىيىشىپ قالدى. يەنە بىر قېتىم ئېغىر ئۇھ تارتقىنىچە ئالدىرىمايلا ئورنىدىن تۇردى.
ـــ مەيلى بولمىسا، خەير ـ خوش. مەن چىقىپ كېتىشتىن ئىلگىرى ئاپئاق كۆڭلۈم بىلەن ئاخىرقى قېتىم ئېيتىپ قويايكى، لايىھىڭىزنى قايتۇرۇۋېلىڭ. ئۇ لايىھە سىزنى ھالاكەتكە ئىتتىرىۋەتمىسۇن...
مەن، يەنە گەپ بولۇشى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى بىلدۇرۇپ، ئىنتىلىپ بېرىپ ئىشىكنى ئاچتىم ـ دە، ئۇنىڭغا سىرتنى ئىشارەت قىلدىم.

ئۇ بوشاشقان هالدا ئېرىنچەكلىك بىلەن ئاستا چامداپ چىقىپ كەتتى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى كۈنلەردە مېنىڭ مۆلچىرىمىگە قارشى هالدا ئۇ مانىڭا گەپ قىلمايدىغان بولدى. مەن ئۇنى ئىزا تارتىماي ئىزىمغا چۈشۈشتىن يالتايمايدۇ، بىر-ئىككى كۈننى ئۆتكۈزۈۋېتىپ يەنە يېپىشۋالىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم ۋە ئۇنىڭدىن هوشيار بولۇپ، زۆرۈرىيىتى بولسۇن-بولمىسۇن ئۆزەمنى چەتكە ئېلىپ يۈرەتتىم. ئۇمۇ مېنى كۆرسە كۆرمەسكە سالىدىغان، ئىمكانىيىتى بولسلا ئۇچۇ-رىشىپ قېلىشتىن قاچىدىغان بولدى. مەن خېلىلا خاتىرجەم بولۇپ ئۆز ئىشىم بىلەن شۇغۇللاندىم. ئاخىرى بىر ئايغا يېقىن ۋاقىت سەرپ قىلىپ ئىشلەپ چىققان لايىهەمنى گۈڭشې پارتكومىغا تاپشۇرۇپ بېرىش ئۈچۈن كاتىپقا بەردىم. بۇ لايىهە رەسمىي قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن سەزىلغان تېخنىكىلىق چېرتيوژ ئەمەس ئىدى، ئەلۋەتتە. شۇنداقتىمۇ، ئۇنىڭدا دەريانىڭ توسما قۇرۇلىدىغانلىقى، توسما ئارقا-لىق توسۇپ كۆپىتۈرۈلگەن سۇنىڭ تەقسىملىنىش يوللىرى كۆر-سىتىلگەن تەپسىلىي پىلان بار ئىدى. مەن يەنە بىر ئىلاۋە يېزىپ، بۇنداق كەڭ ۋە توسۇن دەريانىڭ قۇرۇلىدىغان توسما ئۈچۈن ئىنچىكە لايىهە ئىشلەش كېرەكلىكىنى، بۇنىڭ ئۈچۈن بىرقەدەر مۇكەممەل، نازۇك بولغان تېخنىكىلىق چېرتيوژ سىزىش زۆرۈر ئىكەنلىگىنى ئەس-كەرتىپ قويدۇم. مېنى خۇشال قىلىدىغىنى شۇكى، گۈڭشې پارتكومى بۇ دەسلەپكى ئەمگىكىمنى كۆرۈپلا قوللىدى هەم يەنە يىغىن ئېچىپ مۇزاكىرە قىلدى.

لايىهىنىڭ تېخنىكىلىق تەرەپلىرىگە مېنىڭ ئىزاهات بېرىشىم زۆرۈرلۈكىنى كۆزدە تۇتۇپ، پارتكوم يىغىنىغا مېنىمۇ چەتتىن قاتناش-

تۇرغاندى. لايىھە كۆرۈلـۈپ بولۇپ، مەن چۈشىدىنچە خاراكتېرلىك سۆز سۆزلىدىم، قوشۇمچە ئىزاھـنامە ئوقۇلۇۋاتـقان چاغـدا، ھامۇت توقۇمنى قارىغا ئالدى. ئۇ لايىھىگە، لايىھـىنى تۈزگەن ماڭا ھۇجۇم قىلغىلى تۇردى. شۇ قاتاردا مېنى قوللىغانلىقـى ئۈچۈن، قۇتلـۇققا، ناھىيىلىك پارتكومىدىكى يولداش ئىبـراھىمغەمۇ ئاچچـىق تەنـىلەرنى بولۇشىغا ياغدۇردى. ئىشقىلىپ، ناھىيىنى، گۈزەللىكنى ئۇمۇمىي ۋەزىـيەتكە ئەگىشىپ ماڭمىدى، سىياسىي ھەرىكەت ئىلىپ بېرىـشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇشنىڭ ئورنىغا ئىشلەپچىقىرىش قۇرۇلۇشى ئىلىپ بارماقچى بولدى، دەپ ئەيىبلىدى. مېنى قايتا تەربىيە ئىلىپ ئۇزاق مۇددەت تاغار يۇدۇشكە لايىق تۇرۇقـلۇق قولىغا قېرىنـداش بىلەن سىـركول ئىلىۋالدى، دەپ دەشنەم بەردى.

مەن پارتـكوم ئەزاسى بولمىغانلىـقىم ئۈچـۈن، پـەقەت ئاڭلاپلا ئولتۇردۇم. ئۇنىڭ سۆزلىرىگە غەزىپىم كەلگەن بولـسىمۇ، لېۋىـمنى چىشلەپ ئۇنچىقماي قۇلاق سالدىم. ھامۇت كـۆپ سوزلـىـەم قايىل قىلىمەن، دەپ ئويلىدىمىكىن، توختـماي سۆزلەيتـتى. ھەتتا سۆز-لەپ بولغان، قاتار تىزىۋالغان سىياسىي ئىشارىلەرنى ھېلىدىن-ھېلىغا تەكرارلاپ كۆپ ۋاقىتنى ئىگىلـدى. پارتكومـنىڭ باشـقا ئەزالـرى دەسلەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلمىدى، دىققەت بىلەن ئاڭلىدى. كېيىنچە ئۇلارمۇ زېرىكتىمىكىن، ئېغىر-ئېـغىر تىنىشقا، تاماكـنى كۆپـرەك چېكىشـكە، دېرىزىـدىن سىرتـلارغا قاراشـقا، تولاراق مـىدىرلاپ، پات-پات يۆتىلىشكە باشلىدى. يىغىنىڭ كەيپىياتـىنى كېچىكىپرەك چۈشەنگەن ھامۇت ئاچچىق كەلگىنىدىن ھۆپپىدە قىزىرىپ:

ــ ۋاقىت ئېتىبارى بىلەن ھازىـرچە شۇلارنى سـۆزلەي، كېيىن يەنە پـىكىر بېرىمەن، دەپ گېپىـنى توخـتاتـتى-دە، زەردە بىلەن

قەغەز يىرتىپ تاماكا ئوراشقا تۇتۇندى.

هامۇتنىڭ سۆزلەۋاتقان ۋاقتىدىلا لوقما تاشلاشقا تەييار تۇرغان توختى ئاكا ئۇنىڭ سۆزى ئاخىرلىشىشغىلا پىكىر بەرمەكچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. بۇ كىشى مەن دەسلەپ كەلگەندە هارۋا بىلەن دەرياغا بېرىپ ئۆتكۈزۈپ بىللە ئەكەلگەن بەشىنچى دادۇيىنىڭ شۇجىسى ئىدى.

ــ مۇئاۋىن مۇدىر هامۇتنىڭ هارماي-تالماي شۇنچە ئۇزۇن ۋاقىت قىلغان سۆزلىرىدىن مېنىڭ چۈشەنگەنلىرىم شۇكى، بىزگە هازىر زۆرۈر بولۇۋاتقىنى بىر-بىرىمىزگە پايلاقچىلىق قىلىش، ئامال-چارە ئىزدەپ هەممە تەرەپتىن تەڭ دۇشمەن ئىزدەپ تېپىش، ئەتىدىن-كەچكىچە چوڭ يىغىن، كىچىك يىغىن ئېچىپ، بىر-بىرىدىن مىزگە پىكىر بېرىش...بولسا كېرەك. هېچقانداق ئىش قىلماسلىق، بىر قەدەممۇ ئىلگىرىلىمەسلىك هامۇتنىڭ چوڭ يۆنىلىشى ئوخشايدۇ، ــ دېدى ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ هامۇتقا نەشتەردەك قادىلىپ قاراپ، ــ ئەمما مەن گۇڭشېمىزدىكى ئون نەچچە مىڭ نوپۇسنىڭ يىغىن ئېچىپ، كۆرەش قىلىش، پىپەن قىلىش بىلەنلا شۇغۇللانىدىغانلىقى، مايلىق دان، پاختا ئىشلەپچىقارمىسا هايات ياشىيالمايدىغانلىقىنى ئەسكەرتىپ قويغۇم كېلىۋاتىدۇ. بىزگە ئىشلەپچىقىرىشنى ئېلىپ بېرىش ناهايىتىمۇ زۆرۈر. ئادەتتىكىدەك زۆرۈرلا ئەمەس، قاتتىق كۆچەپ ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش زۆرۈر. شۇنىڭ ئۈچۈن توسما قۇرۇلۇشى ئېلىپ بارىدىغان بۇنداق لايىهىنى داۋاملىق مۇهاكىمە قىلىشىمىز لازىم.

ــ گۇڭشېمىزنىڭ هەرقايسى ئەتىرەتلىرى سۇغا تويۇشى ئۈچۈن، زىرائەتلىرىمىز سۇغا قېنىشى ئۈچۈن، بىزگە بىر ئىنشائات زادىلا

كېرەك، ــ دەپ قۇۋۇەتلىدى يەنە بىر ھەيئەت، ــ ئاشلىقنىڭ مول بولۇشى دۆلەت ئۇچۇنمۇ، كوللېكتىپ ئۇچۇنمۇ، گۈزۈشى ئەزالىرى ئۇچۇنمۇ پايدا كەلتۈرىدۇ، قۇرۇق گەپ بىلەن قورساق توپىمايدۇ.

ــ توسما قۇرماي كىم ئۆلۈپ قاپتۇ؟ ــ دەپ قارشى چىقتى ھامۇت يەنە، ــ سىلەر بۇ توسما ئارقىلىق ئىنقىلابىي ـ سىياسىي ھەرىكەتنى توسۇۋېلىش غەرىزىنى چۈشىنىشىڭلار كېرەك. بىز بۇرۇنقى قىدەك ئۇسۇل ئارقىلىقمۇ تىرىكچىلىك قىلۋېرىمىز.

ــ بۇرۇنقىدەك ئۇسۇل بىلەن تىرىكچىلىك قىلىش جەمئىيەت تەرەققىياتىدىن كېيىن قېلىۋاتىدۇ. دۆلىتىمىزنىڭ تېخىمۇ بايى بولۇشى، خەلقىمىزنىڭ توق تۇرمۇش كەچۈرۈشى ئۇچۇن، ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۈرمىسەك بولمايدۇ، ــ دېدى قۇتلۇق ئاكا ۋەزمىن ئاھاڭدا ھەربىر سۆزنى دانە ـ دانە قىلىپ، ــ ھەرقانداق سىياسىي ھەرىكەتمۇ مول ماددىي ئاساسقا ئىگە بولغاندا ئۇنۇملۇك بولىدۇ...

ــ ماددىي ئاساس دېگەن ئىككىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ، ــ دەپ يەنە گەپنى بۆلىدى ھامۇت، ــ روھىي ئاساس بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدۇ. سىياسىي شۇئار كىشىلەرنىڭ روھىنى ئۇرغۇتىدىغان بىردىنبىر ئامىل.

قۇتلۇق ئالقىنى بىلەن ھامۇت پۈۋلىگەن ئاچچىق تاماكىنىڭ تۈتۈنىنى تارقىتىپ تۇرۇپ ئۇزۇلۇپ قالغان سۆزىنى يەنە داۋام قىلدى:

ــ روھىي ئاساسمۇ سەل قاراشقا بولمايدىغان ئامىل. ھازىر بىز ئەزەلىيە جەھەتتىكى مەسىلىنى ئەمەس، كۆز ئالدىمىزدىكى ئەمەلىي مەسىلىنى ئويلىشىپ باقايلى. بىزنىڭ يېنىمىزدىكى بۇ دەريا بىزگە يېتەرلىك مەنپەئەت بەرمەي بىھۇدە ئېقىۋاتىدۇ. بىزنىڭ ئۇنى

يۈگەنلەشكە ئاتالىنىشىمىز، ئۇنى ئۆزىمىزگە خىزمەت قىلدۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىشىمىز بىزدە روھىي ئاساسىنىڭ تولۇق ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرمەمدۇ؟

ھامۇت تەرسالىق بىلەن يەنە قارشى چىقتى:

— ئەمما بۇ توسما، قانداقتۇر كىچىك باللارنىڭ ئېرىقنى توسۇپ ئويناپدىغان توسمىسى ئەمەس-تە؟ ئۇ نەچچە ئون يىللاردىن بۇيان بىزنىڭ يىلىكىمىزنى سۈيۈلدۈرۈۋەتكەن بىردەرياغا قۇرۇلىدىغان چوڭ ئىنشائات. بۇنداق ئىشقا ئىشەنچسىز، تەجرىبىسىز بىر ئايالنىڭ ئارىلىشىۋېلىشى تېخىمۇ چوڭ پالاكەت ئېلىپ كېلىدۇ. ئومۇمەن ھازىر بۇنداق ئىنشائات بىلەن شۇغۇللىنىش، بىز ئۆچۈن ئېيتقاندا، ھەممە جەھەتتىن مۇۋاپىق كەلمەيدىغان ئوشۇق ئاۋارىچىلىق.

سىز دېگەن "ھەممە جەھەت"نى قانداق چۈشىنىمىز؟— دېدى پارتكومنىڭ مۇئاۋىن شۇجىسى.

— ھەممە جەھەت دېگەن بارلىق جەھەت، دېگەن بولمامدۇ؟— دېدى ھامۇت ئاچچىقى كەلگەنلىكىدىن بوغۇلۇپ، — ئاۋۋال سىياسىي جەھەت. ھازىرقى شارائىتتا ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئېلىپ بارغانلىق سىياسىينى باسقانلىق، سىياسىي ھەرىكەتنى چەتكە قاققانلىق بولىدۇ. ئاندىن قالسا ئىقتىسادىي جەھەت. گۈڭشېمىزنىڭ ئاران-ئاران جان ئوتكۈزۈۋاتقان ئىقتىسادىي مەبلىغىنى ئىشەنچلىك بولمىغان توسما ئۈچۈن سەرپ قىلىپ، بەشىنچى ئايىنىڭ ئاخىرىدا كېلىدىغان كەلكۈنگە يەم قىلىپ بېرىشكە بولمايدۇ. ئۇچىنچى جەھەت شۇكى، گۈلئايىمنى ھازىر تېخى پرولېتارىيات جەڭچىسى دېيىشكە بولمايدۇ. ئۇ زىيالىي. يەنى بۇرژۇئازىيىگە مەنسۇپ. گەپنىڭ ئانچە تېگىدىغىنى شۇكى، مەن توسما قۇرۇلۇشىغا قارشى. ھەرقانداق لايىھىنى مۇزا-

كىره قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. ئۇسسۇزلۇقتىن ئۆلسەكمۇ مەيلىكى، پرولېتارىيات پرىنسىپىدىن ۋازكېچىپ قۇرۇلغان توسمىنىڭ بايراقىنى ئۆيىدىن پايدىلانمايمىز...

ئۇنىڭ سۆزلىرى كۈلكىگە سەۋەبچى بولدى. پارتكوم ھەيئىتىنىڭ ئەزالىرى ئۇنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان "ھەممە جەھەت"لىرىنى بىر-بىرلەپ رەت قىلىپ پىكىر بايان قىلىشتى، ئىقتىسادىي مەبلەغ مەسىلىسىگە كەلگەندە، بۇنى ھەل قىلىشنىڭ چارىسىنى قۇتلۇق ئاكا ئىشەنچ بىلەن چۈشەندۈردى:

— توسما ھەقىقەتەن پۇختا، ئىشەنچلىك بولۇشى ئۈچۈن، ئۇنىڭغا كۆپ مىقداردا سېمونت، پولات چۈۋەلار كېرەك بولىدۇ. مۇشۇ مەسىلىدە ناھىيىلىك پارتكوم ھازىر بىزگە قوشنا بولغان ئىشلەپچىقىرىش-قۇرۇلۇش ئارمىيىسى دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن جىددىي كېڭەش ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ. ئۇلاردىكى سۇ قىيىچىلىقىمۇ مۇھىم بولغانلىقتىن، ئۇلار بۇنداق توسما قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشنى قىزغىن قوللاپ، ياردەم بېرىشنى ئوتتۇرىغا قويۇۋاتىدۇ. بىز ئۇلارنىڭ سۇ ئېھتىياجى ئۈچۈن ياسىماقچى بولۇپ پىلانلاپ يۈرگەن سۇ ئامبىرى ئورنىغا يەر-زېمىن ۋە شارائىت بېرىمىز. بۇنداق بولغاندا، ناھىيە ۋە ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى كېتەرلىك مەبلەغنى مۇۋاپىق ھۆددىگە ئالىدۇ...

— ياخشى ئىكەن، ئۇنداقتا توسمىنى ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى ئوزى ياسىسۇن، — دەپ ھۇرپەيدى ھامۇت غەزەپلەنلىكىدىن لەۋلىرىنى تىترىتىپ، — بىز مۇزاكىرە قىلمىز دەپ ئاقماس لايىھىگە نېمىشقا يېپىشۋالىمىز؟

— سۇ ئەڭ ئاۋۋال كۈچىمىزغا مۇناسىۋەتلىك، — دېدى قۇت-

لۇق ئاكا جىددىي ۋە قەتئىي تۇردە. ئۇنىڭ تۇرقى ۋە سۆز ئورا-
مىدىن ئەمدى جاسارەت، چېكىنمەسلىك ئالامىتى چىقىپ تۇراتتى، —
توسما قۇرۇلغانىدىن كېيىن، باشقا گۇڭشىلار قاتارىدا، ئەگ ئاۋۋال
بۇ سۇدىن بىز پايدىلىنىمىز، شۇ سەۋەبتىن بىز ناھىيە ۋە ئارمىيە
دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئاسانلىقىدا ئەشيالىرى بىلەن قاتناش تەرەپ-
لىرىدە بېرىدىغان ياردەمگە تايىنىمىز. ئەمگەك كۈچى ۋە قىسمەن
مەبلەغنى بىز ئۆزىمىزمۇ چىقىرىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

— "سەۋزىدىن خەۋەر يوق، گۇرۇچ دەم يەپتۇ" بولىدىكەن-دە، —
دەپ مازاق قىلىپ كۈلدى ھامۇت، — پۈتۈن ۋىلايەتنى ياردەمگە
چاقىرىڭلار، نېمە ئۈچۈن، نېمىگە ئاساسلىنىپ ياردەم بېرىشنى ئۆلار
ئويلانمايلا سېمونت بىلەن پولات چۈشۈرسە، قويىدىغان
يەر تاپالمايۋاتىدۇ، تېخى!...

— نېمىشقا بۇنداق توقۇناقلىق قىلىسىز؟ — قۇتلۇق ئاكا خىجىلا
تەلەپچانلىق بىلەن ھامۇتنى جىم ئولتۇرغۇزۇپ قويىدى، — نېمىگە
ئاساسەن بولاتتى؟ ئەلۋەتتە لايىھىگە ئاساسەن بولىدۇ، بۇ لايىھىنى
يولداش گۈلئايىم ئىشلەپ چىقىدۇ. ناھىيىلىك پارتكۇم ۋە ئالاقىدار
تارماقلار گۈلئايىمغا ئىشەنسە بولىدىغانلىقىنى، ئۇنىڭ ناھىيىمىزدىكى
يۇقىرى مەلۇماتلىق سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسلىرىدىن بىرى ئىكەنـ
لىكىنى ئوتتۇرىغا قويغان. دورۇس، ئۇنىڭ لايىھىسى رەسمىي چېر-
تيوژغا چۈشكەندىن كېيىن رەسمىيەت بويىچە ناھىيىلىك ئولچەش-
لايىھىلەش ئورنى بىلەن ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ لايىھىلەش
ئىشخانىسىنىڭ تەكشۈرۈپ كۆرۈشىگە سۇنۇلىدۇ. كېيىن رەسمىي
قۇرۇلۇش باشلىنىپ قالسا، لايىھىلەش گۇرۇپپىسى تەشكىللىنىشى
مۇمكىن...

قۇتـلۇق ئاكىنىڭ سۆزلىرىنىڭ كېيىنكى قىسىملىرىنى تولۇق ئاڭلىـ
يالـمىدىم. ماڭا بۇنچىلىك ئىشەنچ بىلدۈرگەن پارتىيە تەشكىلاتىنىڭ
سۆزلىرىنى پۈتۈن ھاياتىمـدا تۇنـجى قېـتىم ئاڭـلاپ ئولـتۇراتتىم.
يۈرىكىم ئۆز جايىدىن چىقىپ كەتمەكـچى بولغاندەك تېپىرلايتـتى ۋە
مەن ئۇنىڭ سوقۇۋاتقان ئاۋازىنى بەھـۇزۇر ئاڭلىماقتا ئىدىـم. مەن
ياغلىقىمنى ئېلىپ ئانچە ئىـسىپ كەتمىگەن ئىشخانىـدا تەرلەپ كەتـ
مىگەن بولـاممۇ، شۇ تاپتا چاناقلىرىمغا توشۇۋالغان كۆز ياشلىرىمنى،
تەرىمنى سۈرتكەن بولۇپ ھېچكىمگە بىلىندۈرمەي ئاستا-سۈرتۈۋالدىم.
قۇلـقىممۇ تۇگمەنگە كىرىپ چىققانغا ئوخشاش غوڭۇلدايتـتى. ماڭا
يەقەت: "يولداش گۇلئايىمغا ئىشەنـسە بولىدۇ"، "ئۇ، ناھىيىمىزدىكى
ھۈماتلىق سۇ ئىشلىرى مۇتەخەسسىسى"، دېـگەن سۆزلەر تەكـرار-
ھەكرار ئېيتىلىۋاتقاندەكلا بىلىنەتتى...

يىغىن تۇگىگەندە، ھامۇتىنىڭ شۇنچـىۋالا قارشـىلىق قىلغانلـىقىغا
قارىماي دەسلەپكى لايىھە ۋە پىلان مەزمۇنەن تەستىقـتىن ئۆتـتى.
تېخنىكـىلىق تەرەپـلەردە تەلەپ قىلىنىدىـغان تەپـسىلىي چېرتيوژ
ئىشلىشىم لازىملىقى، توسما ئۇچۇن كېتىدىغان ماتېرىياللارنىڭ تۇرى،
سانى ھەم ئۆلچەملىك بەلگـىلىرى توغرىـسىدا تەپـسىلىي ئىزاھـنامە
بىلەن قوشۇمچە دوكلات تەييارلاش ۋەزىپىسى تاپشۇرۇلدى.

كېيىنكى تاپشۇرۇق مەن ئۇچۇن خېلىلا قـىيىن كېلىدىغان مەسىلە
ئىدى. چۇنكى مەن ئەسلىدە بىر گۇڭشېنىڭ ئەمەلىي ئەھۋالىنىلا كۆزدە
تۇتۇپ ئاددىيراق لايىھە ئىشلىگەنىدىم. ئەمدى ماڭا يەنە قايتـىدىن
ئۆلچەش، پىلانلاش ۋە توسمىنىڭ چىداشـلىق بېرىـش دەرىجـىـ
ئۇستىدە ئىلمىي ئىسپاتلاش زۆرۈرىيىتى تۇغۇلدى. بۇ ھالدا كەلكۇن
كەلگەندە ئوشۇق سۇنى ئېقىتىۋېتىدىغان قوشۇمچە ئۆستەڭنىڭ زۆرۈ-

ريتىمۇ ئەمەلدىن قالاتتى.

— سىز نېمە دەپ ئويلىغان ئىدىڭىز؟ — دەپ سورىدى قۇتلۇق ئاكا كۈلۈپ كېتىپ، — سىز رەسىملاردەك سىزىپ رەسسامنى كۆر-سەتسەملا قالمىنىنى ئۇلار ئۆزى بىلىپ ئىشلەيدۇ، دەپ ئويلىغانمى-دىڭىز؟ ئەستايىدىللىق بىلەن مۇكەممەل، تەپسىلىي ۋە ئىنچىكە ھېساب بىلەن ئىشلەپ چىقىلغان مەلۇمات يوللاڭ. كەم ھېسابلاشمۇ، بىھۇدە ئىسراپچىلىقمۇ بولمىسۇن. تېخنىكا تەلىپىدە قانداق قىلىشقا توغرا كەلسە شۇنداق قىلىڭ، بۇ تەرەپكە كەلگەندە سىز كەسىپ ئەھلى، چۈشەندۈرۈشسىزمۇ بىلىسىز.

مەن ئۇنىڭ جىددىي، تەلەپچان قاراشلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ بېشىمنى "ماقۇل" ئىشارىتىگە لىڭشىتتىم. ئۇنىڭ سۆزلىرىدىن مەن ئۇ ئېيتمىغان، ئېيتتىشنى خالىسىمۇ، مېنى چۈشىنىدۇ دەپ قارىغانلىقى-تىن، پەقەت بېشارەت بېرىش بىلەنلا چەكلەنگەن سەممىي ئۈمىد ھەم ئەستايىدىل تەلەپ قويۇۋاتقان "قارا، بىز سېنى شۇنچىۋالا زور كۈچ بىلەن قوللاۋاتىمىز. چاتاق چىقىرىپ قويۇپ ئۆزەڭنىمۇ، بىزنىمۇ مات قىلىپ قويما!" دېگەندەك ئىچكى مەنىنى چۈشەنگەندىم.

قۇتلۇق ئاكا تەلەپ قىلغان دوكلات ۋە ئىزاھنامە مەلۇماتلىرىنى ئىشلەپ چىقىشقا كېتىدىغان ۋاقتىنى ئېيتقىنىمدا، ئۇ ئانچە رازى بولمىدى.

— بىر ئاي دەمسىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ مېنىڭ جاۋاب ھېسابىغا باش لىڭشىتقىنىمنى كۆرگەندىن كېيىن، سەل ئۆتكەندىن كېيىن يەنە ئۈدۈلدىكى تامنىڭ ئاللىقانداق يېرىگە قاراپ تۇرۇپ خۇددى ئۆزىگە سۆزلىگەندەك ساناشقا باشلىدى، — يەنە بىر ئايدىن كېيىن ئىككىنچى ئاينىڭ ئوتتۇرىلىرى بولىدىكەن. پىلان ۋە چېرتىيوژلارنى يېرىم ئاي

ئىچىدە تەستىقلىدى دېگەندە، ئۇچىنچى ئاي كىرىپ قالىدى دېگەن سۆز...

— مەن يېگىباشتىن تەكشۈرۈپ، ئەستايىدىل ۋە پۈختىراق ھېساب قىلىپ بېقىشنى كۆزلەۋاتىمەن، — دەپ چۈشەندۈردۈم ئۆزەمنى ئاقلىغاندەك بولۇپ.

دېمىسمۇ، قۇتلۇق ئاكىنىڭ ئېيتقان ۋاقتى ئەملىيەتتىن ئېلىنغان بولۇپ، لايىھە، چىرتىيوژلار ھامۇت ئېيتقاندەك "يۇقىرى"دا بىرمۇنچە تالاش-تارتىش، مۇھاكىمىلەر ئارقىلىق بىر تەرەپ قىلىنىشى مۇمكىن ئىدى. ھامۇت، رېھىم دېگەنگە ئوخشاش كىشىلەر ئۇنى رەت قىلىش ئۈچۈن ناھىيىدە "كەڭ كۆلەملىك ھەرىكەت" لىپ بېرىپ، ئۇنى ئەملەدىن قالدۇرۇشقا تىرىشىپ كۆرىدىغان-لىنى قىلچە يوشۇرماي ئېيتىپ يۈرگەن شارائىتتا، مۇبادا چىرتىيوژ ئەستقلاندى، دېگەندەمۇ، ئەتىيازلىق تېرىلغۇ، ئۇنىڭ كەينىدىن ئېتىز-ئېرىق پەرۋىشى بىلەن، قۇرۇلۇشقا ئىش باشلاش يازغا قالاتتى. يازلىق يېغىم، كۈزلۈك تېرىلغۇ بىلەن يەنە قىش باشلىنا-تاتتى. بۇ، توسما قۇرۇلۇشىغا ئىش باشلاش كېلەر يىلغا قالدى. دېگەن گەپ ئىدى. بىراق...

— مەيلى، سىز تېخنىكا ئەھلى، — دېدى قۇتلۇق ئاكا ئامالسىز-لىقىنى بىلدۈرۈپ، — تېخنىكا ئۆلچىمى، تەلىپى ۋە قانۇنىيىتى بويىچە ئىشلەڭ.

يېغىن تۈگەپ ھەممە تارقىغاندا ئۇ ماڭا ئايرىم:

— سىز نېمىدىندۇ ئەندىشە قىلىۋاتقانىدەك تۇرامسىز نېمە؟ — دەپ سوئال بەردى.

مەن راستىنى ئېيتتىم:

ـــ شۇنداق شۇجى، مەندە بىرئاز ئەندىشىمۇ بار. ئەگەر كىچىك-كىنە بىر سىزىق خاتا سىزىلىپ قالسا ياكى بىرەر خانە سان سەۋەن ھېسابلىنىپ قالغۇدەك بولسا، مىكىلغان ئادەمنىڭ ئەمگىكى، نۇرغۇن-لىغان ماددىي ئەشيا، ماتېرىياللار كەلكۈن سۈيى بىلەن ئېقىپ كېتىدۇ. ئۇ چاغدا پارتىيە، خەلق ئالدىدا ئۆتكۈزگەن گۈناھىمنى ئەۋلادلىرىمۇ يۇيۇپ تۈگىتەلمەيدۇ...

قۇتلۇق ئاكا قوشۇمسىنى تۇرۇپ بىرپەس تۇردى. ئاندىن:

ـــ قىلماقچى بولغان ئىشىڭىزغا بۇنچىۋالا مەسئۇلىيەتچانلىق بىلەن قارىشىڭىزدىن راستىنلا تەسىرلىنىۋاتىمەن. ئەمەلىي مەسىلە ھەققەتەن سىز دېگەندەك ئېغىر ھەم مۇھىم، ـــ دېدى ھەم دەرھاللا چىرايىنى ئوچۇق كۈلكە بىلەن ئالماشتۇردى، ـــ شۇنداقتىمۇ ھەددىدىن ئارتۇق يۈرەكئالدى بولۇپ كېتىپسىز. بۇ يەردە ئىلمىي قانۇنىيەتمۇ بار ئەمەسمۇ، سىز تېخنىكا تەلەپلىرىدىن خەۋرىڭىز بارغۇ؟

ـــ ئۇغۇ شۇنداق، بىراق دەريا ئېقىنىنىڭ ئاستى، يەر قاتلام تۈزۈلۈشى ئالاھىدىرەك ئىكەن، ـــ دېدىم ئەندىشە قىلىشىم ئورۇنلۇق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن، ـــ ئېقىنىنىڭ پەس تەرىپى تاش قاتلىمىنىڭ سىرغىپ تۇرۇشى بىلەن قۇرۇلغان بولغاچقا، توسما خۇددى يېقىلۇاتقان تامنى تېرەك قويۇپ توختاتقاندەك بولىدۇ. كۈچلۈكرەك كەلكۈن بىرىنچى ئۇرۇنۇشىدا بۇ توسمىنى ئەكتىشى مۇمكىن.

ـــ بۇنداق نازۇك تەرەپلىرى سىزگە بەكرەك چۈشىنىشلىك، ـــ دېدى ئۇ يەنە مېنىڭ توغرا ياكى خاتا سۆزلەۋاتقىنىمنى باھالىمايلا، ـــ نېمىلا بولسۇن بىر يىل، ئىككى يىللىق ئەمەس، ئۇزاق يىللار چىدىغۇدەك، پۇختا، مەزمۇت توسما قۇرۇشىمىز لازىم. بۇنداق ئىكەن، بىر ئاي كەتسە كەتمەمدۇ...

2

شۇ كۈنلەردە بەزىلەر بىزگە ئوخشاش ئالىي مەكتەپتە ئوقۇغان ياشلارنى "ئاغزىدا شەھەر ئالدىغان پوچى"لار دەپ ئەيىبلىشەتتى. ياتقىمغا كەلگۈچە ئاشۇ سۆز ئېسىمگە كېلىپ قالدى-دە، گويا ئەتراپتا بىرەرسى مېنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ ئاشۇنداق دەۋاتقاندەك تۆت تەرەپكە بىر قاراپ قويۇپ ئىزا تارتىپ قالدىم. ياتاقتا كىرىپ ئوت يېقىشمۇ خۇش ياقماي، چايمۇ ئىچمەي مۈكۈلىنىپ ئولتۇرۇپ خېلى ۋاقىتقىچە خىيال سۈردۈم. راستىنى ئېيتسام، ئەندىشە ئەمەس، ۋۇجۇدۇمنى جۇرئەتسىزلىك، قورقۇنچاقلىق ئىگەللىۋالغانلىقىنى ھېس قىلدىم.

مەن خىيالدىن ئازاد بولۇپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتتىم. ئوت قالاڭمىغانلىقتىن، ياتاق مۈزلاپ كەتكەن، مەن ھەتتا پۈتلىرىمنىڭ كۆيۈشۈپ قالغىنىمۇ سەزمەي ئولتۇرۇۋېرىپ ئۇخلاپ قاپتىمەن. ئالدىراچ قارا ئىغۇ چۈشۈپ كەتكەن بولۇپ، سەرەڭگىنى مىڭ تەسلىكتە تېپىپ كىرسىن لامپىسىنى ياندۇردۇم-دە، لايىھەمنى شىرەگە يېيىپ ئۇنىڭغا قايتا سەپسېلىپ قارىدىم.

مەن قانچىلىك تۇردۇم، يادىمدا يوق. ئەمما ئۇزەمنىڭ ئاجىزلىقىنى سېزىپ قالدىم. مەن مۈزاكىرىگە سۈنغان لايىھىنى ماتېرىيال ئۇنچىلا كۆپ بولمايدۇ، پولات چۈۋىلارمۇ ئانچە كۆپ كەتمەيدۇ، دېگەن تونۇشقا ئاساسەن ئىشلىگەنىدىم. قۇتلۇق ئاكىنىڭ ماددىي ئەشيالار مەنبەسى توغرۇلۇق ئېيتقانلىرىغا ئاساسلانغاندا، قايتا لايىھە ئىشلەش زۆرۈرىيىتى بار. ئەمما ئۇ ئەشيالار لايىھىگە ئاساسەن يۆتكەپ كېلىنەمدۇ؟ دۇ،ياكى لايىھە ماددىي ئەشيالار مەنبەسىگە ئاساسلىنىپ ئىشلىنەمدۇ؟

مەن قۇتلۇق شۇجىنىڭ ئۆيىگە بېرىش قارارىغا كەلدىم-دە، قەغەزلىرىمنى رەتلەك يىغىشتۇرۇپ سومكامغا سېلىپ ئورنۇمدىن تۇردۇم. "ئۇخلىغان بولسىمۇ ئويغىتىمەن، كۆڭلۈمدىكى گەپلەرنىڭ، چىگىش سوئاللارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىمەن، — دەيتتىم سوغۇق شامال ئۇرۇپ تۇرغان قاراڭغۇ يولدا ئېگىز-پەس دەسسەپ كېتىۋېتىپ، — مەن ئۆز قابىلىيىتىمگە ئاساسەن لايىھە ئىشلەۋەرسەم، گۇڭشېمىز، ناھىيىمىزنىڭ ماددىي ئەشيا شارائىتى يېتىشەلەمدۇ؟ دەپ سورايمەن."

بۇگۈن يىغىن كەچ‌رەك تۈگىگەنلىكتىن، قۇتلۇق ئاكىنىڭ بىر ياقتا كېتىپ قېلىشى مۇمكىن ئەمەسلىكىگە ئىشىنەتتىم. دېگەندەكلا، گۇڭشې كادىرلىرىنىڭ ئائىلىلىكلەر قورۇسىغا بارغىنىمدا، قۇتلۇق ئاكا ئولتۇرغان ئۆينىڭ دېرىزىسىدىن چىراغ يورۇقى چىقىپ تۇراتتى. مەن خۇش بولۇپ كەتكەنلىكىمدىن يۇگۇرگەندەك بېرىپ ئىشىكنى قاقتىم.

— كەچۇرۇڭ قۇتلۇق ئاكا، — دېدىم مەن ئىشىكنى ئېچىپ چىققان قۇتلۇققا خۇش خۇي ئاۋاز بىلەن مۇراجىئەت قىلىپ، — كېچىدە كېلىپ سىزنى ئاۋارە قىلىدىغان بولدۇم.

ئۇ ھېچ نەرسە بولمىغاندەك كۈلۈپ، يېيىلىپ قارشى ئالدى:

— كېلىڭ كۈلئايىم، ئۆيگە كىرىڭ، — مەن ئۇ باشلىغان ئۆيگە كىرىپ بولغاندىن كېيىن ئۇ سورىدى، — خوش، يېرىم كېچە بولۇپ قالدى، سىز تېخىچە ئۇخلىماپسىزغۇ؟

مەن ئۇ سېلىپ قويغان كۆرپىگە ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن جاۋاب بەردىم:

— مەن سىزنىڭ ئالدىڭىزدا ئۆزەمنى تەكشۈرگىلى كەلدىم، بۇگۈن قورقۇنچاقلىق، جۈرئەتسىزلىك قىلىپ قويغىنىمنى بايىاتىن ھېس

قىلدىم. مېنىڭ بىر ئاي ۋاقىت كېتىدۇ دېيىشىم، ھەقىقەتەن جۇرئەتسىزلىك بولىدىكەن. ئۇنى تېزرەك ھېسابلاشقىمۇ بولىدىغاندەك تۇرىدۇ...

ئۇ مېنىڭ ھاياجانلىنىپ، تۇشمۇتۇش سۆزلەۋاتقان ھالىتىمدىن ئۆزىچە بىر خۇلاسە چىقاردى بولغاي، گېپىمنى كېسىپ قويدى:

— توختاڭ، توختاڭ. سەل-پەل ئارام ئېلىپ ئۆزىڭىزنى بېسىۋېلىڭ. ئاۋۋال ئازراق چاي ئىچىڭ، ئاندىن بەھۇزۇر سۆزلەپ بېرىسىز.

مەن ئۇنىڭغا رەھمەت ئېيتىپ، چاي ئىچمەيدىغانلىقىمنى ئېيتىشىمۇ ئۇلگۈرەلمىدىم. قۇتۇلۇق ئاكا سۆزلەپ بولۇپلا تېز بۇرۇلۇپ باشقا ئۆيگە چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ مەن ئولتۇرغان بۇ ئۆيى ئاددىيلا سەرەمجانلاشتۇرۇلغاندى. چوڭ سۇپىغا گۈللىرى بىر-بىرىگە ئوخشايدىغان ئىككى كىگىز سېلىنغان، تامغا كىچىك گۈللۈك تېگى قىزىل چىتتىن زەدىۋال تۇتۇلغانىدى. سۇپىنىڭ ئىشىك تەرەپكە يېقىنراق لېۋىگە قويۇلغان قىسقا پۇتلۇق يۇمىلاق شىرەنىڭ ئۈستىدە قەلەم قىستۇرۇپ قويۇلغان قېلىن، كۆك تاشلىق خاتىرە دەپتەر بار ئىدى. مەن كىرىشنىڭ ئالدىدا ئۇنىڭ بىرەر نەرسە يېزىۋاتقانلىقى بىلىنمىلا تۇراتتى.

ئۇ ھايال قىلماي داستىخان ۋە چايدان بىلەن كىرىپ كەلدى. دەپتىرىنى ئېلىۋېتىپ شىرەنى مەن بار تەرەپكىرەك سۈرۈپ قويۇپ داستىخاننى يايدى. ئۇنىڭدا سىڭدۈرۈپ پىشۇرۇلغان تۆت-بەش جەۋەندە نان تۇراتتى. قۇتۇلۇق ئاكا توسقۇنۇمغا قارىماي نان ئوشتۇدى، ئاندىن پىيالىغا چاي قۇيۇپ، مېنىڭ ھەرقانداق تەكەللۇپ قىلىشىمنىڭ ئالدىنى ئالماقچى بولغاندەك يېرىم چاقچاق، يېرىم جىددىي ئاھاڭدا:

ـــ قېنى، قاتتىق ـ قۇرۇق بولسىمۇ بەھۈزۈر ئېغىز تېگىدۇ. بۇ بىز دېھقان خەقلەرنىڭ ئالىي يېمەكسىمىز، ـــ دېدى ۋە ، ـــ بالىلارنىڭ ئانىسى دوختۇرخانىدا يېتىپ قالغانىدى، ـــ دەپ قوشۇپ قويدى.

مەن نانىدىن بىر پارچە ئېلىپ چايىغا تۇگىۇردۇم، ئاغزىمغا سالماي تۇرۇپلا ئىچمەكچە پاتماي تېپىرلاۋاتقان سۆزلەرنى ئېيتىشنى باشلاۋەردىم:

ـــ شۇجى، سىز بۇگۈن مېنى پوچى ئەكەن، دەپ ئويلاپ قالدىڭىزغۇ، دەيمەن؟

ـــ نېمىشقا شۇنداق ئويلاپ قالدىكەنمەن؟ ـــ دەپ سورىدى ئۇ ھەيران بولغانلىقىنى ئىپادىلەپ، ئاغزىغا ئاپارغان پىيالىسىنى يانداپ رۇپ، ـــ سىز نېمىگە ئاساسەن شۇنداق خۇلاسە چىقاردىڭىز؟

ـــ شۇنىڭ ئۈچۈنكى...، ـــ مەن ئەمدى سورىغان سوئالىم ئۈچۈن خىجالەت بولۇپ قالدىم. ئۇ ئۇنداق ياكى بۇنداق ئويلىمىغانلىقىنى ئىسپاتلاپ جاۋاب بېرىپ مېنىڭ روھىي تەييارلىقىمنى قوچۇۋەتكەندى، ـــ شۇنىڭ ئۈچۈنكى، مەن لازىملىق ماتېرىياللار ئۈچۈن زۆرۈر بولغان دوكلات تەييارلاش ۋە چېرتيوژ ئىشلەشكە كېتىدىغان ۋاقىتنى مۆلچەرلىگىزدىكىدىن ئۇزۇنراق ۋاقىتقا سۆرەپ ئىشەنچىگىزنى يەردە قويغاندەك تۇرىمەن.

ـــ ياق، ياق. سىز رەنجىپ قالماڭ، ـــ دېدى ئۇ مېنى چايغا يەنە بىر قېتىم زورلاپ قويۇپ، ـــ قارىغاندا، سىزدە گۇمانكەرچىلىك بار ئىكەن. راستىنى ئېيتقاندا، سۇ قۇرۇلۇشىغا دائىر ئىنچىكە تېخنىكىنى بىز تازا چۈشەنمەيمىز. قۇرۇلۇش لايىھىسى ئىشلەپ چىقىشتىكى ئىلمىي قانۇنىيەتلەردە ئۆزىمىزنى ساۋاتسىز دېسەكمۇ بولىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ جەھەتتە كەسىپ ئەھلى بولغان سىزگە

تاپىنمىز. تايانغاندىمۇ سىزگە ئىشىنىپ تاپىنىمىز. ئەگەر بالىدۇرقى ۋاقىتلارغا ئوخشاش قوزۇق قېقىپ، تاش سېلىنغان سىم تور تاشلاپ، شاخ-شۇمبا بىلەنلا قىلىۋېتىدىغان ئىش بولغىنىدا، بىز بۈنى سىزگە تاپشۇرمايلا ئۈچ-تۆت كۈن ئىچىدە "ھە-ھۇ" بىلەن پۈتتۈرۈۋېتەتتۇق. بىراق بىز پۇختا، چىداملىق بولىمىز، مۇنتىزىم مۇكەممەللەرلەك بولىمىز، ئۆز ھالىمىزغا يارىشا زامانىۋىراق بولىمىز، دەۋاتىمىز ئەمەسمۇ؟

مەن كۆڭلۈمگە كەلگەن گۇمانىمنى يوشۇرمىدىم:

— ئۇنداقتا، سىز بىر ئاي ۋاقتىقا قانائەت ھاسىل قىلماي، ئاستا بولۇپ قالىدۇ دېگەنىدەكلەرلەك بىر ئىپادىنى بىلىدۇرگەن ئىدىڭىز...

قۇتلۇق ئاكا قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى. پىيالەمنى لىقىلاپ چاي قۇيۇپ قويغاندىن كېيىن:

— بەك نازۇك، زىل، تۇيغۇن ئىكەنسىز، — دېدى ۋە كۈلكىدىن بوشاپ يەنە داۋام قىلدى، — بۇنداق خاراكتېرنىڭ ياخشى تەرىپىمۇ بار. سىزنىڭ سەزگۈنىڭىزمۇ ئەملىيەتتىن يىراق ئەمەس، مېنىڭ ھەيران بولغۇنۇم راست. نېمە ئۈچۈن پۈتكەن، تەييار بولغان لايىھىنىڭ چېرتيوژى ۋە لازىملىق ماددىي ماتېرىيال ھېسابلاش ئۈچۈن بۇنچە ئۇزاق ۋاقىت كېتىدۇ، دەپ ئويلىغانىدىم.

— چۈنكى ئىككى خىل ماددىي مەنبەگە ئاساسلىنىدۇ ئەمەسمۇ؟ — دەپ چۈشەندۈرۈشكە ئالدىرىدىم مەن. — مۇزاكىرىگە قويۇلغىنى ئۆز گۈزىمىزنىڭ ئەھۋالىغا لايىقراق كېلەتتى. ناھىيىنىڭمۇ، دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭمۇ ئارىلىشىدىغانلىقىنى ئويلىمىغان، كۆزدە تۇتمىغانىدىم.

قۇتلۇق ئاكا ئىككىلىمىزنىڭ پىيالىسىنى لىقىلاپ قويۇپ، پەسلەۋاتقان لامپىنىڭ پىلىكىنى چىقىرىۋاتقاچ سۆزلەيتتى:

ـــ بۇ بىزنىڭمۇ، سىزنىڭمۇ سەۋەنلىكىڭىز ئەمەس. لايىھىڭىز بويىچە قارىغاندا، دەريا سۇيىنىڭ 60 پىرسەنتىدىن پايدىلىنالايمىز. توسما بىر تەرەپتىن باشلاپ قوپۇرۇلۇپ يەنە بىر تەرەپكە بەش مېتر قالغاندا ئوچۇق قالدۇرۇلىدۇ. سۇ ئاز ۋاقىتلاردا ئۇ يەرگە ۋاقتىلىق كۆتۈرمە قۇپۇرۇلىدۇ، كەلكۈن بولغاندا سىز چۈشەندۈرگەن قوشۇمچە ياي شەكىللىك ئۆستەڭ ئارقىلىق سۇ ئېقىتىلۇبرىدۇ. بۇلار چۈشىنىشلىك. مېنىڭ ئويلىغىنىم، ھېلىقى بوش قالدۇرۇلغان جاي ئېتىپ تاشلانسىلا بولمىدىمۇ؟ دېگەندىن ئىبارەت ئىدى، سۇ كۆپ كەلسە قوشۇمچە ئۆستەڭ بار ئەمەسمۇ؟

ئۇ ماڭا قاراپ كۈلۈۋەتتى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى تۈزىتىپ قويدۇم:

ـــ پۈتۈن توسۇپ قويۇلسا تاشقىن بولىدۇ، شۇجى، ـــ دېدىم مەنمۇ ئەگىشىپ كۈلۈپ، ـــ قوشۇمچە ئۆستەڭگە ئۇ چاغدا تايانغىلى بولمايدۇ. كەڭ دەريا قېزىشقا توغرا كېلىدۇ، بۇ دەريانىڭ ئېقىنى يولىنى ئۆزگەرتىش رولىنىلا ئويناپ، بىر-ئىككى يىلدىن كېيىن "ئىككى يەردە سەككىز ـــ ئون ئالتى" دېگەندەك بىر ئىش بولىدۇ.

ـــ ئۇنداق بولسا، سىز ئىلمىي قائىدە بويىچە ئىشلەڭ، ـــ ئۇ سەل جىم بولدى-دە، يەنە چىرايى ئۆتۈلۈپ سورىدى، ـــ باشقىچە لايىھە ئىشلەپ چېرتيوژ سىزسىڭىز تامامەن يېڭىباشتىن باشلامسىز؟ ئۇ چاغدا بىز ھەممىنى باشقىدىن باشلاپ مۇھاكىمە قىلامدۇق؟

ـــ ياق، لايىھە مۇشۇ بويىچە بولىدۇ، چېرتيوژنى باشقىدىن سىزىپ چىقمەن. چۈنكى ئېقىن، يەر ئاستى قاتلاملىرى، تۇپراق ئالاھىدىلىكلىرى ھەققىدە قايتا تەكشۈرمىسەممۇ بولىدۇ. ماددىي ماتېرىياللارنىڭ ئۆزگىچىمى مەن تۈزگەنگە لايىق دەپ قارالسا، شۇنداق، ئۆزگەچىلىك ماتېرىيال تېپىلسىلا ئون كۈندە تەييار قىلىمەن.

ـــ مەسلەن، قانداق ماتېرىيال؟
ـــ 400 دىن يۇقىرى 500 دىن تۆۋەن نومۇرلۇق سېمونت بىلەن ھەر خىل دېئامېترلىق پولات چۈنۈق.
ـــ ناھايىتى ياخشى، ـــ دەپ خۇشال بولۇپ كەتتى قۇتلۇق ئاكا، ـــ ماتېرىيالدىن بىزنى قورقۇتالمايسىز. مەن نېمىشقا بۇنداق ئىشەنچ بىلەن سۆزلەۋاتقىنىمنى بىلەمسىز؟ ناھىيىمىزدە ھازىر بېسىلىپ ياتقان خېلى نۇرغۇن مىقداردىكى پولات چۈنۈلار دات بېسىپ تۇرۇۋېتىپتۇ. بۇ ئەشيالار تەقسىماتقا ئاساسەن ئون نەچچە يىلدىن بېرى يۆتكەپ كېلىنىۋېرىپ بۇرۇن بىر تەسىمى نەيزە ياساشقا ئىشلىتىلگەندىن باشقا، قالغانلىرى كارىۋات، ئالارغا پۇت بولۇشتىن باشقا ئىشقا يارىمايدۇ دەپ قارىلىپ ماددىي شيالار ئىدارىسىنىڭ ماتېرىيال ئامبىرىدا تۇرۇۋاتقۇدەك. ئارمىيە بىھقانچىلىق مەيدانىدا 450 نومۇرلۇق ياخشى سېمونت بار ئىكەن. يولداش ئىبراھىم بۇلارنى ماڭا ئېيتىپ، ئاشۇ ماتېرىياللارنى توسمىغا ئىشلەتسەك بولىمامدۇ، دەپ سورىدى. شۇڭا سىز خاتىرجەم بولۇپ، تېز ھەم ياخشى لايىھىلىسىگىزلا بولىدۇ. مېنىڭ ئالدىرىغىنىم ئەتىيازلىق تېرىلغۇ باشلىنىپ كەتسە، پۇتۇن دىققىتىمىز، ئەمگەك كۈچىمىز توسما قۇرۇلۇشىدىن چەتلىمەي قالمايدۇ.
ـــ ئۇنداق بولسا، سىزمۇ مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ، ـــ دەپ ئورنۇمدىن تۇردۇم مەن، ـــ چوقۇم تەلەپكە لايىق، تېز ئىشلەپ پۈتكۈزىمەن.
ـــ بەزى كىشلەرنىڭ گەپ-سۆزلىرىدىن، نېرى-بېرى پوپوزلىرىدىن ئېسەنكىرەپ كەتمەڭ، ـــ دېدى شۇجى مېنى ئۇزىتىۋاتقۇچە، ـــ ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ پىكرىمۇ ئاساسەن بىردەك. بەزىلەرنىڭ

غودۇراشلىرى، شالىسنى چېچىپ ۋارقىراشلىرى ئۇلارغا سىڭىپ قالغان ئادەت. ئۇلار قانداق شامال چىقارسىمۇ بىزنى تەۋرىتەلمەيدۇ. سوۋېتىمىزنىڭ ئۇچۇن كۆپرەك ئاشلىق تېرىش، مەھسۇلاتنى مول ئېلىش، خەلقىمىز ئۇچۇن پاراۋان تۇرمۇش يارىتىپ بېرىش — بىزنىڭ ئىستىكىمىز. پارتىيەمىزنىڭ بىزدىن كۈتكىنىنى شۇ!

3

مەن ئەتىسى ناھايىتى سەھەر تۇردۇم. بۇگۈن ھاۋا شۇنچىلىك ئېچىلىپ كەتكەنىدىكى، ئاسماندا بىرەر پارچە بۇلۇتمۇ كۆرۈنمەيتتى، بۇنداق ئوچۇق ھاۋادا ئادەتتە بەك سوغۇق بولىدىغان. يا بۈگۈنمۇ شۇنداق سوغۇقمۇ، يا مېنىڭ كەيپىياتىم يۇقىرى، روھىم ئۇستۈن تۇرغانلىقىدىنمۇ، ھاۋانى يىللىپ قالغاندەك ھېس قىلاتتىم. شۆلى، نەرسە - كېرەكلىرىمنى تېگىپ ئىشىك ئالدىغا ئاچقىپ تۇرۇشۇمغا كونا ۋېلىسىپىتىنى يېتىلەپ قۇتلۇق ئاكىمۇ كېلىپ قالدى. ئۇ مېنىڭ سەپەرگە چىقىشىم توغرىسىدا ھېچقانداق ئالدىن خەۋەر ئاڭلىمىغانلىقىدىن، مېنى كۆرۈپ ھەيران قالغىنىچە تۇرۇپ قالدى.

— نېمە گەپ؟ — دەپ سورىدى ئۇ مېنىڭ بېشىمدىن ئايىغىمغا بىر قاراپ ئاندىن شۆلىيىمنى ئىشارەت قىلىپ.

— بۇ يەردىن كۆچۈپ كەتمەكچىمەن شۇجى، — دېدىم قانچە چاندۇرماي دېگىنىم بىلەن كۆلۈپ تاشلاپ.

ئۇ تېخىمۇ ھەيران قالدى. ھېچنېمىگە چۈشەنمىگىنىنى بىلدۈرۈپ:

— نەگە كۆچۈپ كېتىسىز، نېمە ئىش يۈز بەردى؟ — دەپ يەنە سورىدى ئۇ.

مەن تېپىشماقنى دەرھال يېشىۋەتتىم:

ـــ ئـۇچىنچـى دادۇيـده مېـنىڭ بىر ئاتام بار. مەن گۈڭشـيغا دەسلەپ كەلگەن كۈنى ئۇنىڭ ئۆيىگە چۈشۈپ بىر ئاخـشام قونغانـدىم. بىز ئاتا ـ بالا بولۇشقاندۇق. مېنىڭ ئاساسـلىق خىزمـىتىم بۇ ئىدارىدە بولمىغاندىن كېيىن كۆچۈپلا كېتەي، دەۋاتىمەن.

قۇتلۇق ئاكا بىر مىنۇتچە تېڭـىرقاپ تۇرۇپ قالغانـدىن كېيىـن، ھەرىزىمنى چۈشەندى ـ دە، ئۆزىمۇ كۈلۈۋەتتى:

ـــ غېيىده غايىب بولىمەن، دەپتىكەنسىز ـ دە؟ ئەمما بۇ خىزمەت ھۇناسۋىـتى رەسمىيتىـگە ئۇيـغۇن كەلمەيـدۇ. ئالـدىن ئېيتـىپ قويۇشىڭىز كېرەك ئىدى.

ـــ كۆچۈپ بولۇپ ئېيتساممۇ بولار دەپ ئويلاپتىمەن.

ـــ بوپتۇ كېتىڭ، سىزگە دېمىسىمۇ دەريانىڭ بويى ئەپلىكرەك، ـــ بۇيتۇ كېتىڭ، سىزگە دېمىسىمۇ دەريانىڭ بويى ئەپلىكرەك، ـــ بۇۋايـىنىڭ ئۆيـىده يـدى قۇتـلۇق ئاكا سەل ئويـلـىنـۇۋېلـىپ، ـــ بۇۋايـىنىڭ ئۆيـىده قونغان بولـىڭىز ئەھۋالـىنى بىلگۈدەكسـىز. بىز سـىزگە ئوتۇن ـ كۆمۈر يەتكۈزۈپ بېرەيلى. قىينىچىلىق تارتىپ قالسىڭىز ئىشخانىدىـ كىلەرگە ئېيتىڭ.

ـــ خاتىـرجەم بولۇڭ شۇجـى، ـــ مەن ئۇنىڭ غەمـخورلۇقىـدىن ھەم تەسـىرلىنـىپ، ھەم تېتىكلىنـىپ قالـدىـم، ـــ مەن ئۇلار بىلەن چىقىشىپ كېتەلەيمەن. قىينىچىلىق جاپا دېگەنلەرگىمۇ چىدىيالايمەن. مېنىڭ ئاتا ـ ئانامۇ ئاشۇلاردەك دېھقان ئەمەسمۇ؟

مەن گۈڭشې ئىدارىـسىنىڭ ئېشەك ھارۋىـسىغا يۈك ـ تاقلىرىـمـنى بېسىپ ئاشۇاقتى بولغۇچە كېرىم ئاكىنىڭ ھويلىسىنىڭ ئالدىغا بېرىپ بولدۇم. بۇۋاينىڭ قورۇسى، ئەھۋالى ماڭا تونۇش ئىـدى. گەرچە ئۆتكەن يىلى كەچ كۈزده بىر ئاخشام ۋە ئەتىسى چۈشكىچىلا تۇرغان بولۇشۇمـغا قارـمـاي، ئۇنىڭ كېـلـىلـىرى، ئوغۇلـلـىرى ۋە چـوڭ

ئوغلىنىڭ تۆت ياشلىق بالىسى بىلەنمۇ تونۇشۇۋالغانىدىم. بۇ قېتىم بوۋاي كۈلۈپ تۇرۇپ:

— مەن سېنى بىر كەلمەي قويمايدۇغۇ، دەپلا ئويلايتتىم قىزىم. توختىنى كۆرسەملا سېنى سورايمەن. ئۇ قىزىڭ بار بوۋا، دەيدۇ، باشلاپ كەلمەيدۇ. مانا ئۆزەڭ كېپسەن. خوپ، ئۇنتۇپ قالماپسەن. ئۆز ئۆيۈڭدەك تۇرىۋەر، — دەپ قارشى ئالدى.

ئەتىسى گۈڭشېدىن ئوتۇن ۋە كۆمۈر ئېلىپ ئىككى ھارۋا كەلدى. بۇنىڭ قۇتلۇق ئاكا بىلدۈرگەن غەمخورلۇق ئىكەنلىكىنى دەرھال ئەسلىدىم ھەم كېردىم بوۋايغا ماڭا بىر ئۆي راسلاپ بېرىشنى، مەن ئۇ ئۆيدە يېتىپ ھەم ئىشلەيدىغانلىقىمنى، ئەگەر بوۋاي بار ئۆيدە تۇرسام، كېچىسى ئىشلەيمەن دەپ ئۇلارنى ئاۋارە قىلىپ قويۇشۇم مۇمكىنلىكىنى ئېيتتىم.

— تاماقنى ئۆزەم قىلىپ بېرىمەن بوۋا، — دېدىم ئۇنىڭغا ئوچۇق چىراي بىلەن چۈشەندۈرۈپ، — تاماق يەيدىغان ئۇنۇمنى ئۆزەم ئېلىپ كېلىمەن. سەي-كۆكتاتنى سىز چىقىرىسىز، بۇنىڭغا پۇل تۆلەيمەن.

بوۋاي بۇ سۆزگە رەنجىگىنىنى ئېيتتى:

— ناھايىتى يوغان ئىش قىلىدىكەنسەن. سېنىڭ تۆلىگەن پۇللىرىڭ بىلەن ئىشكىمنى تاقاپ ياتىدىغان بولامدىمەن تېخى؟

ئۇنىڭ گېپى كېلىنلەر بىلەن مېنى خېلىغىچە كۈلدۈردى. بوۋاي ئۆزىنى راستتىن خاپا بولغاندەك كۆرسەتكۈسى كېلىپ، ئۆزىچە غودۇڭشىپ ئاخىرى بولالماي ھىجايدى-دە:

— يېڭى كەلگەن چېغىدا ئاسلانغا ئوخشاش تۇگۈلۈپ، سرقىراپ ئولتۇراتتىڭ، بىر-ئىككى ئاي ئۆتۈپ خېلى گەپدان،

شوخ بولۇپ قاپسەنغۇ؟ ــ دېدى.

ــ سۈيى ياراشتى، ــ دېدىم قىسقىلا قىلىپ.

مېنىڭ نېمە ئىش قىلىپ يۈرگىنىم ھېچكىمگە سىر ئەمەس ئىدى، خېلى بالدۇردىن تارتىپ دەريا بويىدا توپا قېزىپ، شېغىل كولاپ يۈرگىنىمدىلا شۇ ئەتراپتىكى گۈزەل ئەزالىرى مېنىڭ كەسپىمنى بىلىپ بولغانىدى. كېرىم بوۋاينىڭ ئۆيىگە كۆچۈپ كەلگىنىمۇ توسما قۇرۇلۇشىغا مۇناسىۋەتلىك ئىكەنلىكىنى يوشۇرغىلىمۇ بولمايتتى. بارغان كۈنۈم بوۋاي يېرىم كۈنگىچە ئەتراپتىكى قوشنىلارنىڭ ۋە گۈزەل ئەزالىرىنىڭ مەن بىلەن كۆرۈشۈپ چىقىشىغا رۇخسەت بەردى. مەن ئىشنىڭ ئالدىدا ئون كۈن تۇرىدىغانلىقىمنى ئېيتىپ ۋىداچقا، ئۇ، ئەمدى كەلگەنلەرگە:

ــ قىزىم دەريادا، شۇ يەرگە بېرىڭلار، ــ دەپ چاقچاق قىلىپ كىرگۈزمەيدىغان بولۇۋالدى. مەنمۇ جىددىي ئىشلەپ سىزىقلارنىڭ ئارىسىغا چۆكۈپلا كەتتىم. بەزى چاغلاردا زۆرۈرىيەت يۈزىسىدىن دەريادا باراتتىم. بۇنداق چاغلاردا كېرىم ئاكا مەن بىلەن بىللە بولاتتى. ئۇ ئۆزى كىچىك چاغلاردا مول سۇ ئاققان، ئەمدىلىكتە بارا-بارا سۇ چىقماي قالغانلىقتىن، پايناپ دەپ ئاتىلىپ خېلىلا ئېگىز تۆپۈلۈككە ئايلىنىپ كەتكەن تېرىلغۇ ئېتىزلىرىنى ياكى بوشلۇقلارنى بىر-بىرلەپ كۆرسىتىپ ھېكايە ئېيتقاندەك سۆزلەپ بېرەتتى. بوۋاينىڭ بەكمۇ يېراقتا قالغان ئۆسمۈرلىكىدە بېشىدىن كەچۈرگەنلىرى كىشىنى ئېچىندۇراتتى. مېنىڭ يادىمدا قالغىنى ئۇنىڭ 18 ياش ۋاقتىدىكى ئۆيى توغرىسىدا ئېيتقانلىرى بولۇپ، شۇ چاغدىكى كەلكۈن ئۇنىڭ ئۆيىنى خۇددى يوپۇرماقنى ئېلىپ ماڭغاندەك سىرىپلا ئەكەتكەنىكەن. جاننى ئاران ئېلىپ قاچالىغان ئائىلە تاكى بوۋاي

40 يېشىدا ئۆيلەنمەكچى بولغۇچە قايتا ئۆيى كۆرمىگەنسىكەن. يەر ئىسلاھاتىدا ئۇنىڭغا ئۆيمۇ، سەرەمجانمۇ بېرىلمەپتۇ. شۇ قاتاردا ئالدىنقى يىل ئەتىيازدا قازا قىلىپ كەتكەن، ئەسلىدە بايىنىڭ دېدىكى بولغان قەدىناس ھەمراھىنمۇ بېرىپتۇ.

مەن بالىدۇررىاق بۇ يەرگە كۆچۈپ كەلمىگەنلىكىمگە خېلىلا پۇشايمان قىلدىم. نېمىلا بولمىسۇن مەن بىر كۈندە ھېچ بولمىسا بىر-ئىككى سائەت گۈزىشې ئەزالىرى بىلەن بىرگە بولاتتىم ياكى ئۇچرىشىپ قىسقىراق بولسىمۇ پاراڭلىشىپ تۇراتتىم. پاختىلىرى تىتىلىپ كەتكەن قىشلىق چاپىنىنىڭ مۇرىسىدە تاغار قويۇپ قىغ ياكى توپا توشۇۋاتقان قىز-ئاياللار مېنى كۆرگىنىدە ئېرىنمەستىن تاغرىنى يەردە قويۇپ كۈلۈمسىرەپ:

— گۈلئايىم، تىنچمۇسىز؟ بۇيان چىقىپسىز، — دەپ بېشىنى ئېگىپ سالاملىشاتتى. مەنمۇ ئۇلارنىڭ ئالدىغا تېز باراتتىم-دە، شامالدا يېرىلغان، سوغۇقتىن قىزىرىپ كەتكەن، ئەمما تۆمۈردەك چىڭ مەكزىلەرگە يۈزۈمنى يېقىپ كۆرۈشۈپ ئەھۋال سورايتتىم.

قارىداپ، يۈگى بۇرتۇپ چىقىقان ئاق تۇماقلىرىنى قىستۇرۇپ كىيىۋالغان ئەرلەرمۇ مېنى كۆرگەندە كەتمىنىنى قويۇپ ھېجىيىپ:

— قانداق تېخنىك ئەھۋالىڭىز، توسمىغا قاچان ئەۋەتىسىز؟ — دەپ سورىشاتتى.

مەن ئۇلارنىڭ ماڭا قاراشلىرى، قىزغىنلىقلىرىدىن ھۇرمەتلىدى دېگەندىن كۆرە، مېنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشلىرىمغا ئۈمىد، ئارزۇسىنى بېغىشلىدى، دېگەن تۇيغۇنى تولاراق سېزەتتىم. بۇ كىشىلەر تولىمۇ ئاق كۆڭۈل، خۇش چاقچاق ئىدى. كۈلسە چىن دىلى بىلەن قېتىقىنىپ راست كۈلەتتى. خاپا بولسىمۇ ۋايىغا

يەتكۈزۈپ خاپا بولاتتى. ئۇلار ھەربىش - چارچاشنى بىلمەيتتى. ئۇلارنىڭ قانداق چاغدا دەم ئالىدىغانلىقىنى، قانداق چاغدا تاماق يەيدىغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار كۈلۈپ ياشايتتى. مەن ئاشۇ تەسىراتلىرىمنى بىركۈنى كەچ كېرىم ئاكىغا سۆزلەپ بەردىم. ئەمما ئۇ ھاياجان بىلەن:

— بىزنىڭ بۇ ئادەملەرنىڭ ئاشۇنداق مىجەزى نەدىن كەلگەنلىكىنى سىلەردەك ئوقۇغان ئادەملەر بىلىسىلەر، — دېدى ۋە ماڭا تىكىلىپ قاراپ داۋام قىلدى، — سەن كىشىلەرنىڭ چىراي-شەكلىنى، كۆلكە - قايغۇسىنى ئۆلچەپ يۈرگۈچە، ھېلىقى توسما دەمسەن، پوسما دەمسەن ئاشۇ بىرنېمىگىنى تېزرەك باشلىساڭ بولاتتى. ھەر يىلى قىشتا بىر - بىر يېرىم ئاي ۋاقتىمىز دەريانىڭ بېشىغا شاخ - شۇمبا قويۇپ قوزۇق قېقىش بىلەن كېتىدۇ. ئۇنداق قىلمىساڭ باش يازدا قاشنى سۇ چېقىپ زىرائەتنى باسىدۇ. كۈسۈتكە يىغقان ئاشلىقىمىز دەريانىڭ بېشىدا يېيىلىپ تۇگەپ، ئەتىيازدا مەدەڭ يېگىلى تاس قالمىدى. بۇ يىل قىش ھەممە ئەزالار ساڭا زور ئۈمىد بىلەن قاراۋاتىدۇ. شۇڭا ئۇلار سېنى كۆرسە مەسلىكى كېلىدىغاندۇ...

بۇنداق گەپلەر ماڭا قامچىدەك تېگەتتى ھەم قېنىمنى قىزىتاتتى. زىممەدىكى مەسئۇلىيەتنى تېخىمۇ سېزەتتىم.

— سەن خىيالىڭدا، مەن كادىر بولغانلىقىم ئۈچۈن ئەزالار ھۆرمەت قىلىدىكەن دەپمۇ چۈشىنىدىغانسەن، — دەيتتى بوۋاي دەريا بويلاپ يۈرگىنىمىزدە، — ئۇلار سۇ قېيىنچىلىقىمىزنى ھەل قىلىپ بېرىدىكەن، دەپ ساڭا بۆلەكچە ئىخلاس قىلىۋاتىدۇ. ساقا ياغ تامىدىغان يەرلىرىمىز بار. بىراق، سۇنىڭ ئىشى چاتاق. پولۇمۇ

چايىز بولمايدۇ ئەمەسمۇ قىزىم؟...

مەن تازا بېرىلىپ ئىشلەۋاتاتتىم. كەچلىرى ھەربىر سىزىق سىزىلىپ پۈتكەندە، ھاياجانلىنىپ ئۆزەمنى بېسىۋالالمايتتىم. ھەتتا ئۆيۈمنى، بالىلىرىمنىمۇ ئۇنتۇلۇپ قالغاندەك ئىدىم. تاسادىپ ئۇلار يادىمغا كېلىدۇيۇ، يەنە ئۇلارنىڭ ئورنىنى قەغەزدىكى سىزىقلار، سانلار ۋە سىركۇل بىلەن قېرىنداشلار ئىگەللەپ ئالاتتى. شۇ توسمىنى پۈتتۈرۈۋېتىش تەقەززاسىدا بەزىدە كېچىك بالىلاردەك خىيالىلارغا غەرق بولۇپ كېتىمەن. كۆڭلۈمدە كۈنىگە مىڭ قېتىم: "چوقۇم پۈتىدۇ، ياخشى توسما بولۇپ چىقىدۇ" دېگەنلەرنى تەكرارلايمەن.

مۇشۇ ۋاقىتقا قەدەر ماڭا جىددىي ئىلتىماس بىلەن مۇراجىئەت قىلىپ باقمىغان دادۇي شۇجىسى توختىمۇ بىركۈنى كېلىپ سەل ئولتۇرغاندىن كېيىن:

— تۇڭتەمسىز، قانداق؟ — دەپ سورىدى تەقەززالىق بىلەن، — يازسىز، يازسىز، ئۆلچەيسىز، يەنە ئۆلچەيسىز، ئويغا چۈمۈسىز، نۇرغۇن يەرلەرنى كولاپمۇ ھارمىدىڭىز، بىزنىڭ ئەزالارنىڭ بولسا تاقىتى بىر يەرگە بارغىلى تۇردى.

4

لايىھىنى ئاخىر ئاياغلاشتۇردۇم. سىلىشتۇرۇپ، قايتا تەكشۈرۈپ قانائەت ھاسىل قىلغاندىن كېيىن يەڭگىللىنىپ قالدىم. بۈگۈن ۋەدە بەرگىنىمگە يارىشا 10-كۈن ئۆتۈپ، قەلەمنى قويغىنىمدا 11-كۈننىڭ تاڭ سەھەر ۋاقتى سائەت ئۈچ بېرىم بولغانىدى.

مەن كىرسىن لامپىسىنىڭ ئوتىغا كۆزۈم تالغۇچە قاراپ ئولتۇر-

دۇم، ئۇيقۇم كەلمەيدىغاندەك تۇيۇلاتتى. ئالدىمدا يېيىلىپ ياتقان قېلىن قەغەزگە سىزىلغان ئىنچكە، گادىرماش سىزىقلاردىن ئاستا-ئاستا بىر ھەيۋەتلىك توسما كۆتۈرۈلۈپ چىقىۋاتقاندەك كۆرۈنمەكتە. ئۇ ئاجايىپ چىرايلىق، قۇدرەتلىك ۋە مەزمۇت. ئۇنىڭ گەۋدىسى 53 مېتر كېلىدىغان دەريا كەڭلىكىنى بەتلەگىلىك يادەك توسۇپ ياتماقتا. قورقۇنچلۇق كەلكۈن سۇ تۇرۇلۇپ كېلىپ ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ئۆزىنى ئۇرسىمۇ، ئۇنىڭ ئېقىمىغا قارشى ياسالغان، بۇرتۇپ چىققان رومبا شەكىللىك قانىتىغا تېگىشى بىلەن بۆلۈنۈپ كەتمەكتە. ئاچچىق بىلەن مەۋج ئۇرۇپ ئاققان سۇ ئۆزىگە رۇخسەت قىلىنغان ئېغىزلاردىن ياۋاشلىق بىلەن باش ئېگىپ ئۆتۈپ ئاياغقا ئاقماقتا. مۇنتىزىم تاقاقلار خالىسا ئۇنى پۈتۈنلەي توسۇپ قويالايدۇ. توسۇلۇپ كۆپكەن سۇ پىرقىراپ-چۆگىلەپ كېيىن ئۆستەڭلەرگە، ئاندىن ئېرىقلارغا بۆلۈنۈپ، ئۇششاق كۆپۈكچىلەرنى چاچرىتىپ ئۇسۇل ئويناپ، ناخشا ئېيتماقتا. بۇغداي مايسىلىرى، زىغىر، قىچىلار يېنىك تەۋرىنىپ ئۇسسۇل ئوينىماقتا...ئەنە ئۇ مايسىلار سارغايدى، پىشتى. ئورغاقلار ئۇلارنى يىقىتماقتا...سەل نېرىدا يېڭىدىن ئېچىلىپ كېڭەيتىلگەن پايانسىز ئېتىزدا، دېھقىنلار ئۆزۈپ كېتىۋاتقان پاراخوتتەك قەد كېرىپ كومباينىلارگۇرۇلدەپ يۇرۇشمەكتە. سۇنىڭ دولقۇنلىرىنى بېسىپ چۈشمەكچى بولغاندەك بۇغداي دانلىرىنىڭ شارقىرىشىدىن ئۆرلەۋاتقان چەشىلەر بىر خىل ئاۋازدا شارقىراپ ماشىنا كوزۇپلىرىغا تۆكۈلمەكتە... ئۇنىڭ ئەتراپىغا ئولىشۋالغان قىز-يىگىتلەر، بوۋاي-مومايلار خۇشال كۈلۈمسىرىمەكتە...

"تاراقلىدە" قىلىپ ئېچىلغان ئىشىكنىڭ تۇيۇقسىز ئاۋازى مېنى چۆچۈتۈپ خىيال قوينىدىن تارتىپ كەلدى. ساڭگىلاپ كەتكەن

جمیەكلىرىگە يېپىشقان قار بىلەن ئاق ماموقتىن تۇماق كىيىۋالغاندەك كۆرۈنۈپ كېرىم ئاكا كىرىپ كېلىۋاتاتتى.

ــ قارىسام چىرىغىك ئۆچمەپتىكەن، مۇشۇنداق كېچىچە ئىشلىسە قانداق بولار، دەپ ئەنسىرىگەنىدىم. ھازىر قارىسام يەنىلا يورۇق چىقىپ تۇرۇپتۇ. دېرىزىدىن مارىسام بىر ئەپەلەك ئۇخلاۋاتسەن، ــ دېدى ئۇ كايىغان ھالدا، ــ ھەجىيىپ ئۇخلاۋاتسەن، ئۆيۈڭ چۈشۈڭگە كىرىپتۇ ـ دە؟

ــ كېلىك، ئولتۇرۇڭ بوۋا، ــ دەپ كارىۋىتىنى تەكلىپ قىلدىم ئۇنىڭغا. بوۋاي ئولتۇرماستىن ماڭا كايىدى.

ــ ماڭا ئىش تېپىپ بەرمىگىن يەنە؟ سەن ئاغرىپ بەرسەك بۇنىڭ ھۆددىسىدىن چىقالمايمەن قىزىم. ئۇنىڭ ئۇستىگە ئېغىر ئۇستىخان ئىكەنسەن، ئۆزەڭنى ئاياشنى بىلمەيدىكەنسەن.

ــ مەندىن خاتىرجەم بولۇڭ بوۋا، ــ دەپ كۈلۈپ تاشلىدىم مەن، ــ ئۇخلاپ ئولتۇرغىنىم يوق. پەقەت خىيال سۈرۈپ مۈگدەپ قالغاندىمەن. كۆز ئالدىمغا توسما پۈتكەندىن كېيىن بولىدىغان كۆرۈنۈشلەر كېلىۋېلىپ، شۇنىڭ خۇشلۇقىدا ھەجايغاندىمەن.

ــ نېمە دېدىڭ؟ ــ دېدى ئۇ قىسقا لېكىن قاتتىق ئاۋاز بىلەن توۋلاپ، ــ سەن توسماڭنى يېزىپ تۈگەتتىڭمۇ، ئەمدى كەتمەنىنى ئېلىپ ماڭساق بولامدۇ؟

مەن ھاياجانلانغانلىقىمدىن بېشىمنى "ھەئە"، ئىشارىسىگە لىڭشىتىپ چېرتىيوژ سىزىلغان قەغەزلەرنى بوۋاي تەرەپكىرەك سۈرۈپ قويدۇم. ئۇ قارى ئېرىپ سۇ تامچىلىتىۋاتقان تۇمىقنى قولىغا ئېلىپ قەغەزلەرگە قىزىقىپ ھەم ئەيمىنىپ قاراپ تۇرۇپ كەتتى ـ دە:

ــ ناھايىتى ياخشى قىپسەن قىزىم. تۈگىتىپ بەك ئوبدان

قىپسەن، ــ دېدى.

ــ مانا بۇ دەريانىڭ ئاساسىي ئېقىنى، ماۋۇ دۆگىلەكلەر توسمىسىنىڭ سۇ ئۆتۈش ئېغىزلىرى، بۇ قىزىل تۇرغىنى توسما گەۋدىسى، ــ دېدىم ئۇنىڭغا قەغەزدىكى بەلگىلەرنى كۆرسىتىپ، ــ ماۋۇ يەرگە سۇ ئامبىرى ياسىلىدۇ. بۇ يەر سۇ ئاقىدىغان غول ئۆستەڭ. تۇپراق تۇزۇلمىسى مۇنۇ ئىككىنچى قەغەزدە...

ــ رەھمەت قىزىم، سەن مېڭىڭ كۆن كۆرسەتكىنىڭ بىلەن بۇ قەغەزدىكىلەرنى مەن چۈشىنەلمەيمەن. ماڭا چاپىدىغان يەرنى كۆرسەتسەڭ، مۇشۇنچىلىك كۈچۈم بار چاغدا ئالتە كەتمەن قۇم چاپمىسام كۆزۈم ئوچۇق كېتىدۇ. قەغەزلىرىڭنى سەن پارتكومغا ئوقۇپ بەر. ئەمدى قەغەزلىرىڭنى نېرىراق ئېلىۋېتىپ تۇر. مەن سېنى دەپ كېلىنلەرگە ئېيتىپ قويۇۋېدىم...

ــ بۇ قانداق قىلغىنىڭىز بوۋا؟ ــ دېدىم ئۇنىڭ نېمىنى كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىنى چۈشەنگەندىن كېيىن راستتىنلا خىجالەت بولۇپ، ــ سىز بۇنداق قىلسىڭىز مەن ئەتىلا كۆچۈپ كېتىمەن.

ــ تەڭ كۆچمىز قىزىم، ــ دېدى ئۇ پەرۋاسىزلىق بىلەن، ــ سەنمۇ مەنمۇ تەڭ كۆچمىز. ھەرقانچە كۆچمەك دەريا بويىغا كۆچەرمىز؟ لېكىن ھازىرچە قەغىزىڭنى نېرىراق ئېلىۋەت، ئاشىنىڭ سۆيى تېگىپ كەتمىسۇن.

بوۋاي ماڭا كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويۇپ چىقىپ كەتتى. ئەمما ئۇ تېخى قارىغۇلۇققا سىڭىپ بولماي تۇرۇپلا بوسۇغىدا ئۇنىڭ كېلىنى نىساخان پەيدا بولدى. نىساخاننىڭ قولىدا ھورى چىقىپ تۇرغان سۆيۈقئاش بار چىنە تۇراتتى.

ــ بۇ ئاشنى ئېلىپ چىقىپ كېتىڭ نىساخان، ــ دېدىم مەن

كۆزۈمنى توسۇۋالغان ياش پەردىسىنى يىغىشتۇرۇۋالالمايدىغانلىقىمنى چۈشەنگەن هالدا، ــ مەن سىلەرنىڭ ئائىلەڭىلەر بىلەن ئوخشاش تاماق يېگەن تۇرۇقلۇق يەنە تۆتىنچى قېتىم ئوشۇق تاماق يەمدىمەن، مەن بۇنى ئالدىنقى كېچىسى تاماق ئەتكەن ۋاقتىڭىز-دىمۇ تاپىلاپ ئېيتقان ئىدىمغۇ؟

ــ ئاشنى سۇۋۇتماي قىزىقىدا ئىچىۋال قىزىم، ــ دەپ كىرىپ كەلدى بوۋاي يەنە شۇ چاغدا، ــ غەلۋە قىلما. سەن تۆت قېتىملىق تاماققا لايىق كۆپ ئىشلىگەندىن كېيىن بۇنچىلىك ئاشنى ئىچىۋېتىش هېچ گەپ ئەمەس. سۈيۇقىئاش دېگەن بىر كىرىلىسىڭ تۇگەيدىغان نەرسە.

ــ قىزىقىدا ئىچىۋېلىپ ئاچا، ــ دەپ بوشراق پىچىرلىدى نىساخانىمۇ، ــ يەنە بىر جانىمۇ بار، ئۇنى ئويلاپ قويمىسىڭىزمۇ بولماس...

مەن مەزىلىك ئېتىلگەن، تۇخۇم چېقىلغان سۈيۇقئاشنى تەرلەپ ئولتۇرۇپ راهەتلىنىپ ئىچىپ تۇگەتتىم. بوۋاي بىلەن كېلىنى چىقىپ كېتىشىدە مېنى ئۇخلۇۋېلىشقا ئۇندىگەنىدى. لېكىن يالغۇز قالغىنىمدىن كېيىن يەنىلا ئۇيقۇم كەلمىدى. بوۋاينىڭ ۋە كېلىنىنىڭ ماڭا كۆيۈنۈشى ۋە غەمخورلۇقى يادىمغا كېلىپ تەسىرلىنىپ بىرپەس ئولتۇردۇم. بۇ غەمخورلۇق ۋە كۆيۈنۈشلەر ماڭا قىلىنغان بىھۇدە ئاۋارىگەرچىلىك بولماستىن، بوۋاينىڭ ماڭا پات-پات ئېيتقىنىدەك، مېنىڭ قىلماقچى بولغان ئىشىم تۇپەيلىدىن بىلدۇرۇلگەن هۆرمەت ئىكەنلىكىنى ئويلىغىنىمدا، كۆز ئالدىمغا يەنە توسما قۇرۇلۇشى كېلىپ گەۋدىلەندى - دە، ئۇيقۇ قاياقلارغىدۇ غايىب بولۇپ، ئۆزەمنى تېتىكلىشىپ قالغاندەك سەزدىم. چېرتيوژ سىزىلغان قەغەزلەرنى يەنە

يېيىپ قايتا بىر قېتىم تەكشۈرۈپ چىقتىم. قىلغان ئىشىم ۋە ئۇنىڭ قولۇمدىن چىققانلىقى ئېلىپ كەلگەن خۇشاللىق بىلەن روھىم كۆتۈرۈلۈپ قىلچە هارغىنلىقمۇ سەزمىدىم.

مەن سىرتقا چىققىنىمدا تاڭ ئېتىپ قالغاندى. قار تېخىچە يېغىۋاتاتتى. سەگىدەش هەم بوۋايىنى ئاۋارە قىلماسلىق ئۈچۈن، يۈمشاق قار بىلەن مەكىزىمنى ئىشقىلاپ يۈزۈمنى يۇيۇۋالدىم. شۇ چاغدا نىساخاننىڭ ئىشىكىمۇ غىچىلداپ ئېچىلدى ـ دە، ئۇنىڭ ئۇيقۇسىرىگەن كۆزلىرى ئەجەبلىنىپ كېرىلدى:

ــ ۋاي ئاچا، سىز قار بىلەن يۈز يۇيۇۋاتسىزغۇ؟ مەن سىزگە ئىسسىق سۇ ئاچىقىپ بېرەتتىم، ــ دېدى ئۇ ئالدىراپ، ــ سىزمىزە، بۇگۈن نېمانچە سەھەر تۇرۇۋالغانسىز؟

ــ بۇ يىل قىش قار ئۇبدان يېغىپ بەردى، ــ دېدىم مەن ئۇنى جاۋابسىز قالدۇرۇپ، ــ قار بۇنداق ياغسا سۇمۇ كۆپ كېلىدۇ. تۇپراقتىمۇ نەملىك كۆپ بولىدۇ.

ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ ئاستا، ئۇششاق قار سېپىۋاتقان ئوسمىدەك ئاسمانغا تىكىلىپ قاراپ تۇرۇپ:

ــ دېگىنىڭىزغۇ راست، لېكىن بىزنىڭ بۇ يەردىكى يەرلىرىمىز سۇغا تويمايدىغان ئاچ ئەرۋاھ، ــ دېدى ـ دە، مەرھۇمۇاتقان ئۆچكىلىرى بار ئېغىل تەرەپكە كېلىپ، ئوقۇرغا ئاق قوناق شېخىنى تاشلاشقا باشلىدى. بوۋاينىڭ ئوتتۇرانچى ئوغلىغا تەۋە بۇ ئۆچكىسى ئۆتكەن يىلى ئەتىيازدا ئىككىنى ئوغلاتقان، بۇ يىلمۇ يەنە ئىككىنى ئوغلاقلايدۇ، دەپ تەمە قىلىپ ئوبدان باقاتتى. بوۋاينىڭ چوڭ ئوغلى ئىشكىنى ئايرىم ئېچىۋالغان بولسىمۇ ئوغلاقتىن بىرنى ئۇنىڭغا بەرگەنىكەن، ئۇمۇ ئوغلاقلايدۇ، دەپ يۇرۇشكىنىنى بىلەتتىم.

نساخان شاخ تاشلاپ بىرىۋاتقۇچە كوروسلىتىپ چاپىناۋاتقان ئۆچكىلەر بىلەن بىرنەرسىلەرنى دەپ، خۇددى بۇ ھايۋانلار ئۇنىڭ سۆزلىرىنى چۈشىنىۋاتقاندەك چاقچاق قىلىشىپ تۇراتتى.

مەن ئۇنىڭ ساددا، تەبىئىي، خۇش چاقچاقلىقىغا بىرپەس قاراپ تۇرۇپ، ئۆزەمچە كۈلۈپ قويدۇم. ئىنسان دېگەن ھەرقانچە مۇرەككەپ بولسىمۇ، بىراق، ئۇ ئەسلى تۇغۇلۇشىدىنلا ساپ، ساددا بولغانلىقىدىن ئۆزىنىڭ ئۆمۈر مەزمۇنىغا ھامان ئاشۇ ساپلىق ۋە ساددىلىقتىن نەقىش سىزىدۇ. مانا، نساخانىڭ ئۆچكىلەرگە قىلىۋاتقان مۇئامىلىسى ھەرقانداق يېقىنلىرىغا قىلىدىغان مۇئامىلىسىگە قارىغاندا شۇنچىلىك ساپ ۋە تەبىئىي.

قىلىدىغان باشقا ئىشىم يوق ئىدى. تەبىئەت گۈزىل ۋە يېقىملىق ئىدى. مەن تامغا يۆلەكلىك تۇرغان سۈپۈرگىنى ئالدىم-دە، ھويلىدىكى قارلارنى سۈپۈرۈشكە باشلىدىم. يۇمشاق قار قېلىن بولغىنىغا قارىماي، سۈپۈرگىگە بويسۇنۇپ سۈس ئاۋاز چىقىرىپ سۈرۈلەتتى. يۈز، قۇلاق ۋە بارماقلىرىمنىڭ ھەممىسىدە ئېچىشتۇرغۇدەك سوغۇق سېزىپ تۇرسامۇ، روھىم خېلى ياخشى بولۇپ، چارچاش سەزمەي قار سۈپۈرەتتىم...

سەككىزىنچى باب

يىغىن ۋە مۇھاكىمە لايىھە تەرەپتە

1

ئەتىگەنلىك ناشتىغا ئولتۇرۇپ چاي ئىچىۋاتقىنىمىزدا ئۆيگە توساتتىنلا توختى شۇجى بىلەن قۇتلۇق ئاكا كىرىپ كەلدى. ئۇلارنىڭ كىرىشى شۇنچىلىك تۇيۇقسىز بولدىكى، ھېچقايسىمىز ئورنىمىزدىن تۇرۇپ قارشى ئېلىشقىمۇ ئۇلگۈرەلمىدۇق. سىرتتىكى سوغۇقنىڭ تەسىرىدىن بولسا كېرەك، ئۇلارنىڭ قۇلاقچا ۋە تۇماق-لىرىنىڭ يۇڭلىرى ۋە قاش، كىرپىك، ساقال-بۇرۇتلىرىغىچە ئاپپاق قىراۋداپ كەتكەنىدى.

قۇتلۇق ئاكا نىساخانىنىڭ ئۆيىدىكى پاخال ئۈستىگە سېلىنغان كېگىزگە ئولتۇردى. توختى شۇجىمۇ ئۇنىڭ يېنىغا باداشقان قۇردى. ئۇلارنىڭ ئېغىرلىقىدىن كىگىز ئاستىدىكى پاخالىلار غىرىسلاپ ئاۋاز چىقاردى. قۇتلۇق ئاكا نىساخانىنىڭ چاي ئەكىرىشىنىمۇ كۈتمەي:

— ئاخىر تۈگىتىپسىز-دە؟ — دەپ سورىدى ئالدىراپ، — كېرىم ئاكا بايىاتىن توختاخۇنغا خەۋەر قىلغانىكەن، — ئۇ توختى شۇجىنى كۆرۈستىپ كۈلدى، — مەن توختاخۇندىن ئاڭلىدىم...

توختى شۇجىمۇ تەستىقلاپ بېشىنى لىڭشىتىپ كۈلدى.

— شۇنداق، مېنىڭچە، تۈگىدى دېسەممۇ بولار، — دېدىم مەن.

توختى ئاكا قىزىق چايدىن بىر ئوتلۇۋېتىپ ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويغاندىن كېيىن قۇتلۇققا بۇرۇلۇپ:

ــ پارتكوم ئەزالىرىنى دادۇيگىلا چاقىرساق قانداق؟ ــ دېدى.

قۇتلۇق ماقۇللاش ئىشارىسىگە باش لىڭشىتىپ:

ــ شۇنداق قىلماقچى. مەن دادۇيدىكىلەرگە بۇنى ئېيتىپ قويغاچ كەلدىم. دادۇينىڭ تېلېفونى ئارقىلىق ھەممە پارتكوم ئەزالىرىغا ئۇقتۇرۇش قىلىنماقچى بولغان، بىرەمدىن كېيىن كېلىپ قالار، ــ دېدى.

مەن ئۇ ئىككىيلەننىڭ كەيپىياتى، ئۆزئارا پاراڭلىرى ئارقىلىق ئۇلارنىڭمۇ ماڭا ئوخشاشلا ھاياجانلىنىۋاتقانلىقىنى، ئالدىراۋاتقانلىقىنى سەزدىم. ئۇلار گەرچە بۇ يەردە ئولتۇرسىمۇ پىكرى بۇ يەردە ئەمەس ئىدى، گويا ئۇلارنىڭ كېلىشى مېنى ئالدىرىتىپ ئېلىپ كېتىش ئۈچۈندەك پات ـ پات ماڭا قاراپ قويياتتى. مەنمۇ چېيىمنى ئالدىراپ ئىچىپ بولۇپ، باشقا كۈنلەردىكىدەك قاچا يۇيۇشقا تۇتۇنماي ئورنۇمدىن تۇردۇم ـ دە، ئۇلارنىڭ كەيىنىدىن دادۇينىڭ ئىشخانىسىغا كەلدىم. ئىشخانىدا مەن كۆرگەن پارتكوم ئەزالىرىنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ئولتۇرۇشاتتى. بىز كىرگەن ھامان ئۇلارنىڭ پاراڭلىرى، كۈلكىلىرىمۇ توختىدى.

ــ مانا بىز قۇلۇپنىڭ ئاچقۇچىنى ئېلىپ كەلدۇق، ــ دېدى قۇتلۇق، ھۇرمىتى ئۈچۈن ئورنىدىن تۇرغانلارنى ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلىپ، ــ ھەممەيلەن تولۇق كەلگەندەك تۇرامدۇ نېمە؟

ــ ھامۇت كېلەلمىدى. ئۇ يولداش ئىبراھىم بىلەن پاراڭلىشىپ قالغانىدى، ــ دەپ مەلۇم قىلدى مۇئاۋىن شۇجى.

قۇتلۇق ئاكا جانلىنىپ:

— نېمە، يولداش ئىبراھىمنۇ گۈڭشىغا كەلگەنمىدى؟ — دەپ سورىدى.

— ئۇ توققۇزىنچى گۈڭشىغا كېتىۋاتقانىكەن، بۇ يەردە يىغىن ئاچىدىغانلىقىمىزنى، يىغىنىنىڭ مەزمۇنىنى ئۇققاندىن كېيىن قاتناشماقچى بولغانىدى، ھامۇت ئۇنى كۆرۈپلا غەلۋىسىنى باشلىدى.

— سەل كۈتۈپ تۇرايلى، يولداشلار. ئۇلار كەلگەندە باشلارمىز.

مەن ئىشىكتىن كىرىشىمگىلا ماڭا بولغان كۆيۈمچان، يىلىلىق قاراشلارنى سەزگەنىدىم. گويا مەن ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى ئۇچۇن ئورتاق مېھماندەك، ھەممەيلەن مېنى مەشكە يېقىنراق جايدا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلىشتى. مەن بۈگۈنكى يىغىنىڭ مەزمۇنىنى بىلگەنلىكىمدىنلا ئەمەس، ناھىيىلىك پارتكومىدىن يولداش ئىبراھىمنىڭمۇ كېلىپ ئاڭلايدىغانلىقىنى بىلىپ سەل-پەل ھودۇقۇ-ۋاتقانلىقىمنى تۇيۇپ قالدىم. لېكىن پارتكوم ئەزالىرى بىرئاز سۈكۈتتىن كېيىنلا جانلىنىپ ئوخشىمىغان ماۋزۇلاردا ئۆزئارا پاراڭغا چۈشتى. بۇ يىل قارنىڭ ئوبدان يېغىپ بەرگەنلىكى، قايسى دادۇيده بۇغداي توپلىنىپ بولغانلىقى، قايسىبىر دادۇيده ئۆستەڭ-ئېرىق چېپىشنىڭ سۈرئىتى...توغرۇلۇق سۆھبەت باشلاندى. بۇرۇنقى چاغلارغا ھېچبىر ئوخشىمايدىغان بىر تەرزده، ئۇلارنىڭ ئىچىدىن بىرەرسىمۇ مەندىن لايىھە، چېرتيوژلار توغرىسىدا سوئال سوراپ قويمىدى ياكى ئالدىنئالا پۈتۈشۈۋالغاندەك، ئۆزئارا سۆھبىتىنىڭ ماۋزۇسىنى توسما قۇرۇلۇشىغا ئائىت تەرەپكە يۆتكىمىدى. ھەتتا بۇ ئىشنى مېنى نەدە كۆرسە شۇ يەردە ئۇجۇر-بۇجۇرىگىچە سورايدىغان توختى ئاكىمۇ بۈگۈن ئەتىگەندىن تارتىپ ماڭا پات-پات كۈلۈمسىرەپ قاراپ قويۇشنى ھېسابقا ئالمىغاندا، ھېچ نەرسە دېمەي

باشقىلارنىڭ سۆزىگىلا قۇلاق سېلىپ ئولتۇراتتى.

مەن يەنە بىرئاز ئولتۇرۇپ ناھىيىلىك پارتكوم شۇجىسى قاتناشقان گۇرۇپپا پارتكوم ئەزالىرى يىغىندا دوكلات قىلماقچى بولغان قەغەزلىرىنى سومكامدىن ئالدىم-دە، تىزىمغا يېيىپ يەنە بىر قېتىم قاراپ بېقىشقا تۇتۇندۇم. بۇ ماڭا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئىشلىگەن خىزمەتلىرىمدىن پارتىيىگە بېرىدىغان دوكلاتىم بولدىغانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە، چېرتيوژلارغا قارىغان كۆزلىرىمنىڭ تورلىشىۋاتقىنىنى، قەغەزنى تۇتقان بارماقلىرىمنىڭ بىلىنگۈدەك دەرىجىدە يەڭگىل تىترەۋاتقانلىقىنى سېزەتتىم.

ئىبراھىم شۇجى بىلەن هامۇت بىرگە كىرىپ كەلدى. مۇئاۋىن مۇدىر هامۇت گويا "قارىغىلار، مەن كىم بىلەن بىللە كېپتىمەن؟" دېگەندەك بىر خىل نەزەر بىلەن هەممەيلەننىڭ ئۈستىدىن مەغرۇرانە قاراپ چىقتى، ئاندىن ئىبراھىم بىلەن بىرلىكتە هەممەيلەننىڭ قولىنى سىقىپ كۆرۈشتى. ئۇ ماڭا قولىنى بەرگەندە قولىنىڭ تىترەۋاتقىنىنى، ئىككى زىنىقىدا سارغۇش دائىرە پەيدا بولغىنىنى سېزىپ تۇراتتىم. مەن ئۇنىڭ بارماقلىرىنى بوشلا تۇتۇپ قويۇپ ئېتىبارسىزلىق بىلەن چەتكە قارىدىم.

ئىبراھىم ئاكا ئىككى-ئۈچ مىنۇتتەك ئۇيان، بۇ يانىنىڭ گەپلىرىنى سۆزلەپ بولۇپ قۇتلۇقلا قاراپ "باشلايلى" ئىشارىتىگە كۆزىنى قىسىپ قويدى. قۇتلۇق:

— توسما قۇرۇلۇشنىڭ لايىهىسى، چېرتيوژلىرى هەم لازىملىق ماددىي ماتېرىياللار توغرىسىدىكى دوكلات تەييار بوپتۇ. يولداشلىرىمىز بۇنى خېلى ۋاقىتلاردىن بۇيان كۈتۈۋاتقانىدى، — دېدى هەم ماڭا مېهرىبانلارچە بىر قارۋېلىپ، نەزىرىنى باشقىلارغا يۆتكىدى، —

بۇگۈنكى يىغىلىشىمىزدا بىز يولداش گۈلئايىمنىڭ مۇشۇ ساھەدىكى ئىشلىگەن خىزمىتىنىڭ ئەھۋالىدىن بەرىدىغان تونۇشتۇرۇشنى ئاڭلىماقچى...

ئۇ مېنىڭ ئىسمىمنى ئاتىغان چاغدىلا ھەممەيلەننىڭ كۆزى ماڭا تىكىلگەنىدى.

ئولتۇرغانلار قاتارىدىن پەقەت ئىبراھىم شۇجى بىلەن مۇئاۋىن مۇدىر هامۇتلا ماڭا قارىمىدى: ئىبراھىم ئاكا موخۇركا ئوراش بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقاچقا، قۇتىسىدىن نەزىرىنى ئالمىدى. هامۇت بىردەم تۇڭلۇككە، بىردەم تامغا يېزىلغان شوئارلارغا قاراپ ئولتۇراتتى.

مەن قۇتلۇقنىڭ باش ئىشارىتى بىلەن قەغەزلىرىمگە ئېگىشتىم. بۇ يەردە ئولتۇرغانلارنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ماڭا تونۇش ئىدى. ئۇلارنىڭ بەزىسى مېنى باشلاپ دەريا بويلىرىغا ئاپارغان، بەزىلىرى مەن بىلەن بىرگە يەر كولىغان، بەزىلىرى مەن بىلەن بىرگە يەر قاتلاملىرىنى تەكشۈرگەن بولۇپ، مېنىڭ ئىشنى قانداق باشلىغانلىقىم ۋە نېمىلەرنى قىلغانلىقىم توغرىسىدا خەۋىرى بار ئىدى. شۇڭا ئەھۋالنى يۈزەلا بايان قىلىپ ئېيتىپ بېرىپلا خەرىتىلىرىمنى قوپال، بۇدۇر - چوقۇر شىرە ئۈستىگە يايدىم.

— مانا بۇ بىرىنچى خەرىتىدە دەريا ۋە ئۇنىڭ قاسىنقىنىڭ يەر تۈزۈلۈشى كۆرسىتىلگەن، — دەپ باشلىدىم مەن تونۇشتۇرۇشۇمنى.

ماڭا يېقىنراق ئولتۇرغانلار خەرىتىگە ئېگىشىپ قاراشتى. نېرىراق-تىكىلەر بويۇنلىرىنى سوزۇپ گادىرماش سىزىقلار ئىچىدىن بىرەر مەنىنى چۈشەنمەكچى بولغاندەك كۆزلىرىنى چىمچىقلاتتىپ قاراشتى. ئىبراھىم شۇجى بۇ خەرىتىلەر ئۈنىڭغا يېراق بولغانلىقىدىنمۇ ياكى خەرىتىسىزلا ئىزاهات ئاڭلاشنى خالىغانلىقىدىنمۇ، ئىشقىلىپ تاماكا-

سنى چېكىپ ئولتۇرۇپ ھامان ئالدىدىكى تاماكا قۇتىسىنى ئايلاندۇرۇپ ئولتۇراتتى. ئەمما، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە كىشىگە ئىلھام بېرىدىغان رازىمەنلىك، خۇشاللىق نۇرلىرى يالتىرايتتى.

مەن يىغىن ئەھلىنىڭ دىققىتىنى تامامەن مەندە ئىكەنلىكىنى سەزگەندىن كېيىن، خېلىلا روھلانغان ھالدا دەريانىڭ قىرغاقلىرىدىكى يەر قاتلىمىنىڭ بەزى ئوخشاشمىغان قىلىرىنى ۋە بۇنىڭ سەۋەبلىرىنى، سۇ ئېقىمىنىڭ ئۆزگىرىپ تۇرۇشلىرىنى ھەم بۇنىڭغا ئۆزەمنىڭ تەھلىلى ئارقىلىق چىقارغان ھۆكۈملىرىمنى قوشۇپ سۆزلەشكە باشلىدىم، ئىككىنچى خەرىتە يۇقىرىدىكى سەۋەبلەرگە ئاساسەن دەريا ئېقىنىنىڭ ئۇچىنچى دادۇي تەۋەسىدىن ئۆتىدىغان جايىنىڭ باش تەرىپىگىرەك قۇرۇلىدىغان توسمىنىڭ چېرتيوژى ئىدى.

مېنىڭ سۆزلىرىمنى ھەممەيلەن رازىمەنلىك بىلەن باش لىڭشىتىپ، شادلانغانلىقلىرىنى بىلدۈرۈپ، تامىقىنى چاكىلدىتىپ ئولتۇرۇپ ئاڭلىدى. ئىبراھىم ئاكا يەنىلا تاماكا قۇتىسىدىن كۆزىنى ئالماي، ئۇنى توختىماي پىرقىرىتىپ ئولتۇراتتى. ئەمما، كۆزلىرىدىكى تەبەسسۇم كۈلكە كۆز چۆرىلىرىگە يەلپۈگۈچتەك قورۇقلارنى يېيىپ تۇراتتى. كۆپچىلىكنىڭ بۇ خىل كەيپىياتى ماڭا يەنىمۇ رىغبەت بولۇپ، مەن تېخىمۇ ھاياجان بىلەن قىرغاقتىن قانچىلىك مىقدارىدا، ئېقىنىنىڭ ئاستىدىكى جايىدىن قانچىلىك مىقدارىدا توپا قېزىلىشى لازىملىقى، قېزىلغان جايىنىڭ چوڭقۇرلۇقى قانچىلىك بولۇشى كېرەكلىكى ھەققىدىكى سانلىق مەلۇماتلارنى ۋە چېرتيوژدىكى شەكىل، سىزىقلارنى چۈشەندۈرۈشكە كىرىشتىم.

مەن سۆزدىن توختاپ بېشىمنى كۆتۈرۈپ كۆپچىلىككە قارىدىم،

توختى ئاكا دەرھال قاياقسۇ قۇيۇلغان ھېجىرنى ئالدىمغا قويدى. مەن ئۇنىڭدىن ئىككى ئوتلام ئىچىپ قۇرۇغان گەلەمنى نەملەپ تۇرۇشۇمغا ئىبراھىم ئاكا ماڭا قاراپ كۈلۈپ قويدى ـ دە:

ـ ئەمدى سىز توسمىغا كېتەرلىك ماتېرىياللار توغرىسىدا سۆزلەيسىزغۇ، دەيمەن؟ ـ دەپ سوراپ قالدى.

مەن شۇ ئان بېشىمنى لىڭشىتىپ:

ـ شۇنداق، مەن ئەمدى ماتېرىياللار توغرىسىدا سۆزلىمەكچى دىم، ـ دېدىم، لېكىن لايىھە توغرىسىدا ئۇنىڭ باشقىچە كۆز قاراشلىرى بارمۇ نېمە دېگەندەك خىيال بىلەن، ئۇنىڭ بىرنەرسە دەپ ئېيادە بىلدۈرۈشىنى كۈتۈپ جىم ئولتۇرۇپ قالدىم. ئەمما، ئىبراھىم ئاكا مېنىڭ سۆزلەپ بولغانلىرىم توغرىسىدا ئەمەس، ئەمدى سۆزلىمەكچى بولغانلىرىم توغرىسىدا باشقىچە بىر تەكلىپى بارلىقىنى ئېيتتى:

ـ بىز دېھقان خەق تولاراق ئەملىيەتچى كېلىمىز. ئاۋۋال توختىكام ناشتىلىقىمىزنى بېرىۋەتسە، قورساقنى ئەستەرلىۋالغاندىن كېيىن، دەريا بويىغلا بارمايمىزمۇ؟ ـ دېدى ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ دەسلەپ ماڭا، ئاندىن باشقىلارغا قاراپ، ـ بىز نەق مەيدانىنىڭ ئۆزىدە توسمىنىڭ قەيەرگە قۇرۇلىدىغانلىقى، قانداق قۇرۇلىدىغانلىقى توغرىسىدا ئاڭلاپ باقساق. چۈنكى، گۈلئايىم بايا تىن سۆزلەپ بەرگەنلىرىنى ئۇ يەردە يەنە بىر تەكرارلاپ بەرمىسە ئېسىمىزدىنمۇ چىقىپ قالىدۇ. شۇ يەردە پاراڭلاشساق، ئوخشىمىغان كۆز قاراشلار بولسا مۇھاكىمە قىلساق، تېخنىكىۋى مەسىلىلەرگە يولداش گۈلئايىم ئېنىقلىما بەرسە قانداق دەيسىلەر يولداشلار؟

باشقىلار ماڭا قاراپ قويدى. ئۇلارنىڭ كۆز قاراشلىرىدىن گويا

بۇ تەكلىپكە مەن بولىدۇ ياكى بولمايدۇ، دەپ جاۋاب بېرىشىم زۆرۈردەك بىر مەنىنى سەزگىلى بولاتتى.

ــ ئۇنداق قىلساق تېخىمۇ ياخشى بولاتتى، ــ دېدىم مەن راستىنلا خۇشال بولۇپ، ــ نەق مەيداندا سۆزلىسەم ماڭىمۇ ئوڭاي، يولداشلارنىڭ ئېنىقراق چۈشىنىشىگىمۇ پايدىلىق بولاتتى.

ــ يۇقىرى دەرىجىلىك تېخنىكا ـ ئۆلچەش ئورگانلىرىنىڭ تەستىقسىز لا دەرىيا بويىغا بېرىپ "بولدىمۇ، بولدى" قىلىپ بۇ لايىھىنى تەستىقلاۋېتىدىغان ئىش ئىكەن ـ دە؟ ــ دەپ سورىدى ھامۇت ئىبراھىمغا قادىلىپ قاراپ.

ــ تەستىقلىتىمىز، تېخنىكا ـ ئۆلچەش ئورگانلىرى كۆزدىن كەچۈرىدۇ، بۇ ئىشلار كېيىنكى باسقۇچقا مەنسۇپ، ــ دەپ ئىزاھات بەردى ئىبراھىم ئاكا، ــ بىز ئاۋۋال پارتكوم ئەزالىرى ئىچىدە بۇ لايىھىنى چوڭقۇرراق ۋە ئەتراپلىقراق مۇزاكىرە قىلىپ باقمىساق بولمايدۇ. شۇنداقمۇ يولداشلار؟

باشقىلارنىڭ بەزىلىرى ئاۋازىنى چىقىرىپ "شۇنداق"، دەپ ئىپادە بىلدۈرۈشتى. بەزىلىرى باش ئىشارىتى ئارقىلىق قوشۇلدىـ غانلىقىنى بىلدۈرۈشتى.

ــ پارتكوم تەستىقلىغان دەپ قانۇنىيلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىكەن ـ دە؟ ــ دېدى ھامۇت يەنە غودۇڭشىپ. ئۇنىڭ يۈزلىرى ھازىرلا بىرسى بىلەن قاتتىق سوقۇشۇپ قالغاندەك قىپقىزىل بولۇپ ئېسىلىپ كەتكەنىدى. ئەمما ئۇنىڭ سۆزى ئانچە ئېتىبارغا ئېرىشەلمىدى.

باشقىچە پىكىر چىقىپ قالامدۇ قانداق، دېگەندەك ئىپادە بىلەن قۇتلۇق كۆپچىلىككە بىر مىنۇتچە قاراپ تۇرغاندىن كېيىن:

ــ ھازىر ناشتا قىلىمىز! ــ دېدى ۋە باشلاپ ئورنىدىن تۇردى.

هەممەيلەن كۆلۈۋەتتى ـ دە، ئورنىدىن تۇرغۇشتى. توختى ئاكا شۇ ئارىلىقتا چىقىپ كېتىپ بىر تەۋەكدە يېگى قۇمۇرۇلغان ئىسسىق كۆممىسقوناق زاغرىسىنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كىردى. يەنە بىر چىقىپ كىرىشىدە بىر دەستە چىنە ۋە چايدان ئېلىپ كىردى.

2

ھاۋا ناھايىتى ئوچۇق بولۇپ، ئاسماندا ئالقانچىلىك بۇلۇتمۇ كۆرۈنمەيتتى. ئەمما، سوغۇق شامال چىقىپ تۇراتتى ۋە ئۇ يۇز، قوللارغا يېگىندەك سانجىلاتتى. قۇياشنىڭ نۇرى كەڭ دالادىكى قار داستىخانلىرى ئۈستىدە چىمىرلاپ ئۇنىڭ ئەكس ئېتىشىدىن قايتقان ئوچلۇك نۇر كۆزنى چېقىپ قاماشتۇراتتى.

پارتكوم ئەزالىرى ئىككى ـ ئۈچتىن بۆلۈنۈپ ئۆزئارا نېمىلەر-نىدۇ سۆزلەشكەچ توسما قۇرۇلماقچى بولغان دەريا بويىغا كېتىشىۋاتاتتى. يول تاراق بولغانلىقتىن هەممەيلەن توغرا سەپ بولۇپ ماڭغىلى بولمايتتى، شۇنداقتىمۇ، بۇ يول كېيىن ئېتىزلار تەرەپكە بۇرۇلۇپ، توسما قۇرۇلماقچى بولغان تەرەپكە توپتوغرا قار كېچىپ مېڭىشقا توغرا كەلدى. ئۆزئارا قىلىشۋاتقان پاراڭلارمۇ توختاپ، هەممەيلەن پۈتىنىڭ ئۇچىغا قاراپ بىردىن قاتارلىشىپ يۇرۇشكە باشلىدى. توختى ئاكا هەممىنىڭ ئالدىدا يول ئېچىپ ماڭدى. باشقىلار ئۇنىڭ ئىزى بىلەن كېتىۋاتاتتى. مەن هەممىنىڭ كەينىدە، ئىبراهىم ئاكىنىڭ ئارقىسىدىن ماڭغانىدىم. ئۇ توساتتىن قەدىمىنى ئاستىلىتىپ ماڭا قىيا بۇرۇلدى ـ دە:

ـ ئائىلىڭىزنى سېغىنىدىڭىزمۇ؟ ـ دەپ سورىدى ۋە يەنە ئالدىغا قاراپ كېتىۋاتقاچ ماڭا ئاڭلانغۇدەك ئاۋاز بىلەن سوئالىغا ئىزاهات

بەردى، — سىز ئۆيىگىزدىن ئايرىلغانلىغا ئىككى ئايدىن ئاشتىغۇ دەيمەن؟

مەن ئېرىمنى، باللىرىمنى سېغىنغىنىمنى يادىمغا كەلتۈردۈم، بەزىدە ئاشۇنداق سېغىنىش تەسىرىدە يۈرىكىم شۇڭۇلداپ، بەدەنـ لىرىمدە ئۆزەممۇ ئېنىق ئايرىپ ئېيتىپ بېرەلمەيدىغان ئاجايىپ بىر سېزىمنى بايقايدىغانلىقىمنى ئەسلىدىم. ئۇنىڭ ئېيتقىنى توغرا، مەن بۇ يەرگە كەلگىنىمگە راستىنلا ئىككى ئايدىن ئاشقانىدى.

— ھەئە، ئىككى ئايدىن ئاشتى، — جاۋاب بەردىم مەن ئۇنىڭ قارىنى غاچىلدىتىپ تاشلاۋاتقان قەدىمگە ماسلىشىپ يانداش مېڭىشقا تىرىشىپ، — ھەر ھەپتىسى دېگۈدەك خەت كېلىپ تۇرۇۋاتىدۇ، مەنمۇ يېزىپ تۇرۇۋاتىمەن. باللىرىممۇ سالامەت ئىكەن.

— سەل بوش بولسىڭىز بېرىپ كەلسىڭىزمۇ بولاتتى، — دېدى ئۇ. ئۇنىڭ ئاخىرقى تاۋۇشى پەسلەپ كەتتى. مەن بىرنەرسىدىن سەسكىنىۋاتامدىكىن دەپمۇ ئويلاپ قالدىم. شۇڭا دەرھال:

— مەن مۇشۇنداق ئالدىراش خىزمەت بولۇشىنى، مۇشۇنداق قانغۇدەك بىر ئىشلەۋېلىشنى ناھايىتى ئارزۇ قىلاتتىم، — دېدىم مەن چىن كۆڭلۈمدىن چىقىرىپ راستلىق بىلەن، — يۈرىكىمدىكىنى ئېيتسام، ھازىرقى ئىشلىرىم تېخى رەسمىي ئىشنىڭ بىسىللىسى بولسىمۇ، ماڭا كۆڭۈللۈك تۇيۇلىدۇ. مۇشۇ توسما قۇرۇلۇشى مېنىڭ تۇنجى لايىھەلەپ چىققان ئەمگىكىمنىڭ مېۋىسى. ئوقۇغانلىرىم ئۇچۇن بېرىدىغان ئەمەلىي ئىمتىھانىم بولارمىكىن دەپ ئويلاۋاتىمەن. نەتىجەم قانداق بولىدۇ، تېخى؟ ئۆيۈمگە كېيىنچىرەك بارساممۇ بولار دەپ ئويلاۋاتىمەن.

ئىبراھىم ئاكا قانائەتلىنىپ كۈلدى ـ دە:

— توسما پۇتۇپ بولغاندىغۇ بارارسىز. ئۇنىڭغىچىمۇ بېرىپ كېلىڭ. لايىھە، چېرتيوژلىرىڭىزنى ناھىيىدە يەنە مۇزاكىرە قىلىمىز. تەستىقلىنىشىغا مەن ئىشىنىمەن، تەييارلىق ئىشلىرى پۇتۇپ بولغۇچە بىر قېتىم بېرىپ كەلسىڭىز ۋاقىت يېتىشىدۇ، — دېدى.

توسما قۇرۇلىدۇ، دەپ بېكىتكەن جايىغا كېلىپ قالغانلىقتىن، ئىككىمىزنىڭ سۆھبىتى ئۇزۇلۇپ قالدى. دەريا قىرغىقى بىزنىڭ كۆز ئالدىمىزدا ئاقىرىپ ياتاتتى. ئۇ قېلىن قارىغا كۆمۈلگەنلىكتىن بالدۇر-قىدىن پەسلەپ كەتكەندەك ياكى بىزنى كۆرۈپ مۇكچىيۇۋالغاندەك كۆرۈنەتتى. دەريانىڭ سۈيىمۇ بالدۇرقىدىن ئازلاپ تارتىلىپ قالغاندەك، شۇنداقلا بىر قارىغاندا، ھەتتا ئۇ ئاقماي توختاپ قالغاندەك تۇيۇلاتتى. پەقەت سۈيى ئازلاپ قالغانلىقتىن، قىرغاقتىكى قۇرۇغان چۆپلەرلا توختماي مىدىرلاپ تۇراتتى، چۆپلەرنىڭ ئەترا-پىدىكى سۇنىڭ سۇس چىمىرلاشلىرى دەريانىڭ ئويغاق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەتتى.

توختى ئاكا توختاپ ماڭا قارىدى. باشقىلارمۇ كېلىشۋالغاندەك ماڭا تىكىلدى. بۇ يەر سەل ئېگىزرەك بولۇپ دالدا بولغۇدەك بىرەر توسالغۇ بولمىغانلىقتىن، شامال بەكرەك سوقاتتى ھەم شۇ سەۋەبتىن قاتتىق سوغۇق ئىدى، ھەممىز دېگۈدەك شامالغا دۇمبىمىزنى قىلىپ بىر تەرەپكىلا قاراپ تۇرساقمۇ، مەن ئۇلارنىڭ دىققىتى مېنىڭ نېمە دەيدىغانلىقىمدا ئىكەنلىكىنى سېزىپ تۇراتتىم.

— توسما مانا شۇ جايىغا قۇرۇلىدۇ، — دېدىم مەن ئالدى تەرەپتىكى دەريانى كۆرسىتىپ.

— قېنى، ئەمدى بايىاتىن سۆزلىگەنلىرىڭىزنى قىسقىچە تەكرارلاپ باقسىڭىز، — دېدى قۇتلۇق ئاكا.

مەن يەنە ياندۇرمىلاپ تەپسىلىيرەك سۆزلەشكە باشلىدىم. ئىچكى هاياجانىمنىڭ تەسىرىدىن بولسا كېرەك، سوغۇقنىمۇ سەزمەيتتىم. شۇنىڭ ئۈچۈنمىكىن، قولۇمنى چىقىرىپ ئۇ ياق، بۇ ياقلارغا شىلتىپ كۆرسىتىپ تۇرۇپ سۆزلىگەن بولسامۇ، يەنىلا قىزىپ، تەرلەۋاتقىنىمنى تۇيۇپ تۇراتتىم. مېنىڭ كۆرسەتكەنلىرىم توسما قۇرۇلغانلىرىدىن كېيىن قېزىلماقچى بولغان ئىككى ئاساسىي غول ئۆستەڭنىڭ ئورنى، توسمىنىڭ ئېغىزلىرىنى پۈتۈن توسۇپ هەممە سۇنى ئاقتۇرۇۋالغاندىمۇ، بۇ ئۆستەڭلەرنىڭ سۇ سىغدۇرۇپ كېتەلەيدىغانلىقى قاتارلىقلار ئىدى. مېنىڭ قىزغىنلىقىمغا سەۋەبچى بولغان يەنە بىر ئامىل ئاڭلاۋاتقانلارنىڭ كەيپىياتى ئىدى. ئۇلار ناهايىتى ئەستايىدىل، بېرىلىپ ئاڭلىماقتا ئىدى، ئۇلارنىڭ چىرايىدا خۇشال تەبەسسۇم جىلۋىلىنەتتى، گويا ئۇلار كەلگۈسىدىكى پۈتكەن ئۆستەڭلەرنى، ئۇنىڭدا ئېقىۋاتقان سۇلارنى كۆرۈۋاتقاندەك هېجىيىپ تۇراتتى. هەتتا هامۇتمۇ دەسلەپىدە بۇ ئومۇمىي شادلىققا قىزغىن قوشۇلۇپ، كۈلۈمسىرەشلەرگە ئارىلىشىپ قالغانلىقىنى تۇيماي قالغانىدى. بىراق، مېنىڭ سۆزۈم ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، ئوچۇق هاۋادا قار ياغقاندەك توساتتىن جىددىيلىشىپ چىرايىنى غەلىتە پۇرۇشتۇردى.

— مېنىڭچە گۈلئايىمخان بىزگە ئۇچار ئات توغرۇلۇق توقۇلغان چۆچەككە ئوخشايدىغان چىرايلىق بىر ئەپسانىنى ئېيتىپ بەردى. بىز بۇ يەردە چوكا مۇزغا ئايلىنىدىغان ئەلپازدا تۇرۇپ ئاڭلىغان بولساقمۇ، ئۇنىڭ تەسەۋۋۇرىنىڭ هەممىسى بىر ئارزۇ بولۇپ قالىدۇغۇ، دەيمەن، — دېدى ئۇ دەسلەپ ماڭا هېجىيىشقا تىرىشىپ، زەهەردەك قاراپ، كېيىن نەزىرىنى ئىبراهىم ئاكىغا بۇراپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۇنداق چوڭ تېپتىكى، سەنمىنىشياغا ئوخشىتىلغان

هەيۋەتلىك تەسمىنى بىزنىڭ گۈزەللىكىمىزنى قۇرۇپ چىقالايدۇ، دەپ ئىشىنىش زىيالىيلارچە خام خىيالغا بېرىلگەن ھەۋەس بولۇپ قالىدۇ.

شۇ تاپتا ھامۇتنىڭ مەسخىرە قىلىۋاتقىنى يالغۇز مەن بولماستىن، مۇشۇ يەردە تۇرغان كوللېكتىپنىڭ ھەممىسى ئىكەنلىكىنى ھەربىر كىشى ئېنىق بىلەتتى. ئىبراھىم ئاكا قولىنى قوۋۇشتۇرۇپ باشقىلاردىن ئېگىزرەك بىر جايدا دەريا‌غا قاراپ ئۇنچىقماي تۇراتتى. ھەممەيلەن-نىڭ دىققىتى نەزىرى ئۇنىڭغا تىكىلگەندىمۇ ئۇ تۇرقىنى قىلچە ئۆزگەرتمىدى. ئۇ شېئىر ئويلاۋاتقاندەك ياكى كەلگۈسى ھەقىدە شېئىرىن خىيالىلارنى قىلىۋاتقاندەك بىر خىل ھالەت بىلەن ئالدىرىمايۋ، سۆزلەرنى سوزۇپ، ئېنىق قىلىپ ھامۇتقا جاۋاب بەردى، شۇنداقتىمۇ ۋىنىڭ سۆزلىرى ھەممەيلەن ئۈچۈن ئورتاق ئىدى:

— شۇنداق، ھەممىز بىر نىيەتتە تىرىشساق، مۇشۇ يەردە تۇرغان پارتكوم ئەزالىرى ئوخشاش كۆڭۈل بىلەن خەلق ئاممىسىغا يېتەكچىلىك قىلساق، بۇ جايدا ئۆزىمىزنىڭ سەنئەتشىياسى بەرپا بولۇپ قالسا بۇنىڭ نېمە يامىنى بار؟

— تىرىشىش بىلەنلا پۈتەمدۇ؟ قېنى مەيلەغ، قېنى ماتېرىيال؟

ئىبراھىم ئاكا يەنىلا ھامۇتقا قارىمىدى، ھامۇتنىڭ سوئالىغىمۇ ئۇ ئېيتىپ بەرمەكچى بولغاندەك ئالدىراپ:

— مەيلەغ ۋە ماتېرىيال - ئەشيا مەسىلىسىدە ناھىيە قاراپ ئولتۇرماي-دۇ. بىز ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى بىلەن ھېلىغىچە مۇشۇ ھەقتە سۆزلىشىۋاتىمىز. سىلەرنىڭ گۈزىلىڭ ئەمگەك كۈچى توغرىسىدا كۆپرەك باش قاتۇرسىلا بولىدۇ، شۇنداقتىمۇ ناھىيىلىك پارتكوم ئەمگەك كۈچىنىڭ تولۇق بولۇشىدا سىلەرگىلا قاراپ تۇرماسلىقى مۇمكىن. ئەمما، مۇھىم نەرسە لايىھە...

هامۇت قاملاشمىغان، سۇنىسىلىكى چىقىپ تۇرغان كۆلكىسى بىلەن ئىبراھىم ئاكىنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ:

— بەلكى، كۆلىمى ھەقىقەتەنمۇ مىسلىسىز بولغان بىر ئىشلەپ-چىرىش ئىنقىلابىي بولىدىغانلىقىنى ئويلىمىغانكەنسىز. بۇ ھالدا بارلىق سىياسىي ھەرىكەتلەر، نۆۋەتتە مۇھىم دەپ ئوتتۇرىغا قويۇ-لۇۋاتقان ئىنقىلابىي ئاممىۋى ھەرىكەتلەر بىراقلا بېسىلىپ كېتىدىغان بوپتۇ - دە؟ — دېدى.

ئىبراھىم ئاكا تېز بۇرۇلۇپ ھامۇتقا زەردە بىلەن تىكىلىپ قارىدى. ھامۇتمۇ بۇنداق ئۆتكۈر تىكىلىشكە چىداشلىق بېرەلمەي كۆزىنى ئىبراھىم ئاكىدىن يۆتكەپ پۈتىنىڭ ئۇچىغا قارىۋالدى. ئۇنىڭ يۈزىدىكى مەسخىرىلىك كۈلكىمۇ غايىب بولدى. مەن شۇ تاپتا ئىبراھىم ئاكىنى ئاچچىق بىلەن بىرنەچچە ئېغىز سۆز قىلىپ ھامۇتقا رەددىيە بېرىدۇ، دەپ كۈتكەنىدىم، ئەمما ئۇ مېنىڭ كۈت-كىنىمگە قارشى بىر سېكۇنتتىن كۆپرەك ۋاقىت جىمىپ قېلىپ، ئاندىن كۈلۈپ قويدى - دە، مۇنداق دېدى:

— سىز يولداش ھامۇت سىياسىي جەھەتتىن كۆپرەك چېنىقىڭىز بولغۇدەك. يولداش ماۋ زېدۇڭمۇ سوتسىيالىستىك ئىنقىلاپنىڭ مەقسىتى ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرىنى ئازاد قىلىش ئىكەنلىكى توغرۇلۇق كۆپ قېتىم ئېيتقانىدى. مېنىڭچە، ھەرقانداق شەكىل ۋە ھەرقانداق كۆلەمدىكى سىياسىي ھەرىكەت، ئاممىۋى ئىجتىمائىي ھەرىكەتنىڭ ئۇنۇمى ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۈرگەنلىكى ياكى ئەكسىچە بولغان-لىقى بىلەن ئۆلچىنىدۇ.

— توسما قۇرۇلۇشى ئېلىپ بارساق، قۇرۇلۇش گۈڭشېمىزنىڭ، ناھىيىمىزنىڭ، ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىغا

ئاھايىتى زور پايدا يەتكۈزىدۇ، بۇنىڭ قانداق يامان يېرى بار؟ــ دەپ قوشۇلدى قۇتلۇق.

ــ ئىنسىمز ھامۇت سەل جاپا تارتىپ قالىدۇ، شۇ! ــ دېدى توختى ئاكا تەنە بىلەن.

ئىبراھىم شۇجىدىن باشقىلارنىڭ ھەممىسى پاراقلىدە كۈلۈشۈپ كەتتى ۋە ھامۇتقا قاراپ قويدى. ھامۇتنىڭ غەزىپى كەلگەنلىكى چىرايىدىنلا بىلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ يۈز مۇسكۇللىرى تارتىشىپ، زىناقلىرى لىپىلداپ كەتتى. ئۇ قاپىقىنى تۈرۈپ دومايدى.

ئۇ ھېچكىم بىلەن خوشلاشماي، ئىككى قولىنى شىمنىڭ يانچۇقىغا تىقىپ زەردە بىلەن گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ كېتىپ قالدى. پارتكوم ەزالىرىدىن بىرەرسىمۇ ئۇنى توۋلاپ توختىتۇالمىدى، چۈنكى، ئۇنى چاقىرغان بىلەنمۇ پايدىسىز بولۇپ، ھامۇتنىڭ بۇنداق قىلىقى ھەرقانداق يىغىندا بىر قېتىم تەكرارلىنىپ، ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلىنىپ قالغانلىقى كۈڭۈشې ئەزالىرىنىمۇ مەلۇملۇق ئىدى. پارتكوم ئەزالىرى ئاپئاق قار بىلەن كۆمۈلگەن دالىدا ئۇنىڭ قارىسى بارغانسېرى كىچىكلەپ ئاخىرى چېكىتتەك چوڭلۇقىغا يەتكۈچە ئۇنىچىقماي تۇرىۋەردى. ئاخىر قۇتلۇق شۇجى باشقىلارغا بۇرۇلۇپ:

ــ مېنىڭچە، بىر ھامۇتنىن باشقا پارتكوم ئەزالىرى بۇ لايىھىگە قوشۇلىدۇ، دەپ ئويلايمەن، شۇنداقمۇ؟ ــ دەپ سورىدى.

ــ شۇنداق، ــ دېدى توختى ئاكا ۋە ئۇنىڭ يېنىدا تۇرغان ئىككىلەن تېز ئىنكاس قايتۇرۇپ باش لىڭشىتتى.

ــ قوشۇلمىز، ناھىيىنىڭ تەستىقلاپ بېرىشىگە يوللاپ بېرەيلى، ــ دېدى يەنە ئۇچ ئاۋاز ئۇلارنىڭ كەينىدىن.

سەل جىملىقتىن كېيىن، ئۆزلىرىگە سوئال نەزىرى بىلەن قاراۋاتقان

قۇتلۇق شۇجىغا ئاخىرقى ئىككىيلەن جاۋاب بەردى:

— بىزدە باشقىچە پىكىر يوق، لايىھىدىكى توسما قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىشقا قوشۇلىمىز.

مەن ئۇنىڭچىقماي بۇ يەردە تۇرغان مەندىن باشقا توقۇز كىشىگە بىر-بىرلەپ قاراپ چىقتىم. ئۇلارنىڭ ئىچىدە ئىبراھىم ئاكىدىن باشقا سەككىزى گۇڭشې پارتكومىغا تەۋە ئىدى. ئۇلارنىڭ چىرايى جىددىي، كۆرۈنۈشى قەتئىي تۈس ئالغانىدى. ئۇلار تەكشى بولمىغان ئېگىز-پەس جايدا قالايمىقان ھالدا تۇرۇشقان بولسىمۇ، مېنىڭ كۆزۈمگە ھەممىسى بىر سەپتە رەتلىك تۇرغاندەك، ئۆزىدىن نەچچە ئون باراۋەر ئوشۇق ساندىكى دۈشمەنىنىڭ مۇھاسىرىسىنى بۆسۈپ چىقىپ كېتىش ئالدىدا تۇرغاندەك، ياكى دۈشمەنگە قارشى ھۇجۇمغا ئۆتۈش ئالدىدا قەسەمياد قىلىۋاتقان جەڭگىۋار جەڭچىلەر-دەك كۆرۈنۈپ كەتتى. ئاشۇنداق كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە، ئۇلارنىڭ ئالدى تەرىپىدە ئېگىز بويلۇق، چىرايى قارايغان، كۆز قاراشلىرىدىن ئىرادىسى ۋە قەتئىيەتلىكى بىلىنىپ تۇرغان ئىبراھىم ئاكىنى بۇ جەڭگىۋار سەپنىڭ قوماندانى دەپ تونۇشقا بولاتتى. مەن شۇ چاغدا ھامۇتنىڭ بايىقى بىمەنە سۆزلىرىنى ئەسلىگىنىمدە، ئىچ-ئىچىمدىن ئۇرغۇپ تېشىۋاتقان پەخىرلىنىش ھېسسىياتىمنى ناھايىتى تەستە تۇتۇپ تۇرۇۋاتقىنىمنى سېزىپ تۇراتتىم. مەن ئاشۇنداق بىر جەڭگىۋار توپنىڭ ئەزاسى بولىمامۇ، ئاشۇ توپنىڭ ھمايىسىدە ئىكەنلىكىمنى ئېنىق چۈشىنەتتىم. شۇ سەۋەبتىن ئىككىلەنمەي، قەتئىي ئىرادە بىلەن بۇ جەڭگىۋار سەپكە ئەگەشىم ئىشەنچلىك بولىدىغانلىقىنى، يېڭىلمەيدىغانلىقىنى، ئېزىپ كېتىپ قالمايدىغانلىقىنى ھېس قىلدىم. بۇ جەڭگىۋار سەپ قىينىچىلىقتا قالغاندا ئىلھام، مەدەت

بېرىدىغانلىقىغا، ئوگۇشسىزلىققا ئۇچرىغاندا قولىدىن يېتىلەيدىغان-لىقىغا قەتئىي ئىشەنمىدىم... مېنىڭ بۇ تاتلىق خىياللىرىمنى ئىبراھىم شۇجىنىڭ سۆزى بۆلۈۋەتتى. مەن يەنە رېئاللىققا — دەريا بويىغا — توسما قۇرۇلماقچى بولغان جايغا قايتىپ كەلدىم.

— گۇڭشې پارتكومى بىرگە قارشى سەككىز ئاۋاز بىلەن يولداش گۈلنايىم ئىشلەپ چىققان لايىھىگە قوشۇلدى.

— بىز پارتكومنىڭ بۇ قارارىنى ئىلتىماس تەرىقىسىدە ناھىيىلىك پارتكومغا يوللايمىز، — دېدى قۇتلۇق ئاكا كۈلۈپ تۇرۇپ، — يولداش گۈلنايىمنىڭ لايىھە، چېرتيوژلىرىنىمۇ قوشۇمچە ھۆججەت قىلىپ بىرگە ئەۋەتىپ بېرىمىز.

— بولىدۇ، شۇنداق قىلىڭلار، — دېدى ئىبراھىم ئاكا قوشۇلۇپ ، ئاندىن ماڭا بۇرۇلۇپ، — سىز ئەتە چۈشتىن كېيىن ئىدارىڭىزگە بېرىڭ، لايىھىڭىز ئۆستىدە بولىدىغان مۇھاكىمىگە قاتنىشىسىز، ئىزاھ بېرىسىز.

مەن بېشىمنى ماقۇل ئىشارىتىگە لىڭشىتتىم. ئۆزەمۇ ئېنىق چۈشەندۈرۈپ بېرەلمەيدىغان بىر خىل ئىچكى ھاياجان تەسىرىدىن پۈت-قولۇم بوشىشىپ، ماغدۇرسىزلىنىپ قالغانىدەك تۇيۇلدى، كۆزلىرىمگە ياش كەلدى ۋە مەن ئۇ ياشنى سىرتقا چىقارماسلىققا تىرىشىپ باقتىم. بۇرنۇمنىڭ ئىچى ئېچىشىپ كەتتى. بۇ ئېھتىمال ھاياتىمدا ئۇچرىغان ئەڭ ئەھمىيەتلىك ئىشلارنىڭ بىرىسى بولغان ئەمگىكىمنىڭ دەسلەپكى ئۇنۇمىنى كۆرگەنلىكىمدىن پەيدا بولغان تۇيغۇ تەسىرىدىن بولۇۋاتسا كېرەك.

3

یەغەن باشلىنىدىغانلىقى ئېلان قىلىنىشتىن ئىلگىرىلا سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ ئانچە كىچىك بولمىغان يەغەن زالى توشۇپ كەتكەندى. كېيىنرەك كىرگەنلەر تام ياقىلاپ قويۇلغان ئورۇندۇقلارغا سىغمىغانلىقتىن، زالنىڭ ئوتتۇرىسىغا سېلىنغان گىلەم ئۈستىگىلا ئولتۇرۇشقا توغرا كەلدى. ئىشككە يېقىنراق قويۇلغان توم، چوڭ كانايلىرى زالنىڭ بۇ چېتىدىن نېرىقى تەرىپىگە قەدەر سوزۇلغان مەش شۇنچىلىك قىزىپ كەتكەنىدىكى، كىشىنىڭ دېمىقى ئىچىشپ، پېشانىدىن تەر قۇيۇلاتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئەرلەرنىڭ ھەممىسى تاماكا چەككەنلىكتىن، توروستا قېلىن، قويۇق ئىس قاتلىمى لەيلەپ تۇراتتى.

يەغەن زالنىڭ ئىشىكە ئۇدۇل تېمى يەغەن باشقۇرغۇچىلىرى ئۈچۈن ئادەتتىكىدەكلا راسلانغان، ئۇزۇن شىرە، ئۈستىدە ئەينەك ئىستاكان ۋە بىرنەچچە چايدان قويۇلغانىدى. يەغەن باشقۇرغۇچىلىرى قاتارىدا مەن تونۇيدىغان كىشىلەردىن ئىبراھىم شۇجى بىلەن سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى رېھىملا بار ئىدى. ئىبراھىم ئاكا ئۆزىنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرغان يېشى 50 لەرگە بارغان بىر خەنزۇ بىلەن ھەم ئېگىز، ئورۇق، ياشىراق يەنە بىر خەنزۇ بىلەن نۆۋەتلىشىپ پاراڭ سېلىپ ئولتۇراتتى. مەن ئۇ خەنزۇ كىشىلەرنى ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ رەھبەرلىرى بولسا كېرەك، دەپ پەرەز قىلدىم. بىرىسىدا ئولتۇرغان رېھىم جۈيجاڭ قاپىقىنى سېلىپ، ئۆزىگە سۇرلۇك تۇس بېرىپ جىمجىت ئولتۇراتتى.

ئاخىر ئىبراھىم ئاكا سائىتىگە قارىدى ۋە بۇيۇنداپ رېھىمگە ئۇنلۇك ئاۋاز بىلەن:

— يولداش رېھىم، باشلىساق قانداق؟ — دېدى.

رېھىم جۇيجاڭمۇ سائىتىگە قارىدى، قايسىدۇ بىر بۇلۇڭدىكى كىشىلەر ئارىسىدىن بىرسىنى ئىشارەت قىلدى. ئۇ تەرەپتىن رەيھان-نىسا ئورنىدىن تۇردى، مەن ئۇنى شۇ تاپتىلا كۆردۈم، ئۇ خېلى بالدۇرلا كەلگەن بولسا كېرەك، يالاڭ چاپان كىيىۋالغانىدى. مەن لايىھە توغرۇلۇق سۆز قىلىشىم مۇمكىنلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، ئىبراھىم ئاكىنىڭ كۆز ئىشارىتى ئارقىلىق يېغىن باشقۇرغۇچىلىرى ئولتۇرىدىغان شىرەگە يېقىنراق بىر ئورۇندۇقتا ئولتۇرغانلىقىمدىن، رېھىم جۇيجاڭ بىلەن رەيھانىسانىڭ پارىڭىنى ئېنىق ئاڭلىدىم:

— چاقىرىشقا تېگىشلىك بىزنىڭ كىشىلەردىن بەزىسى كۆرۈنمەيدىغۇ رەيھانىسا؟

— ئىشقىلىپ ھەممىسىگە خەۋەر قىلدىم، سىزنىڭ ئالاھىدە يولىيورۇقىڭىزنى تەپسىلىي يەتكۈزدۇم.

— قارا، ۋاقىت ھېلىمۇ ئون مىنۇت ئېشىپ كەتتى. سەن شەيتان-چىغىڭغا مىنگىن-دە، دەرھال بېرىپ ماشىنا ئەترىتىنىڭ باشلىقىنى "ھايت"، دەۋېتىپ كەل.

— چاي-پاي قۇيۇپ تۇرۇڭ...

— تېز بول. ئۇسسۇغانلار ئۆزى قۇيۇپ ئىچىدۇ.

رەيھانىسا يېنىككىنە كۈلۈپ قويۇپ، پەستە ئولتۇرغانلارنىڭ ئارىسىدىن تولغىنىپ ئۆتۈپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، رېھىم جۇيجاڭ گېلىنى قىرىپ يۆتەلدى. زالغا تەكشى بىر قارىدى. ئاندىن:

— يولداشلار، — دەپ سۆز باشلىدى ئۇ بوغۇق ئاۋازدا، —

بۇگۈنكى يىغىندا سۇ قۇرۇلۇشى لايىھىسى مۇھاكىمە قىلىنىدىغانلىقى ئۇقتۇرۇلۇپتۇ، مېنىڭچە، بۇگۈنكى يىغىندا سۇ قۇرۇلۇشىنى قانداق ئېلىپ بېرىش مەسىلىسىنى ياكى قانداقتۇر لايىھە ۋە چېرتيوژ دېگەن نېمىلەرنى ئەمەس، بەلكى ھازىرقى پەيتتە بۇ سۇ قۇرۇلۇشىنى ئېلىپ بېرىش - بارماسلىق مەسىلىسىنى سوغۇققانلىق ۋە جىددىي پوزىتسىيە بىلەن مۇھاكىمە قىلىشىمىز كېرەك. مېنىڭچە، ھازىرقى ۋەزىيەتتە، ئىنقىلابنى تاشلاپ قويۇپ، سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش، ئىشلەپچىقىرىشنىلا تەكىتلەش مەركەزنىڭ روھىغا زىت، يولداشلار. سىنىپىي دۈشمەنلەر ئۇسۇلىنى ئۆزگەرتىپ قۇتراۋاتقان ئەھۋالدا، ئىنقىلابنى قانداقمۇ تاشلاپ قويغىلى بولسۇن! بۇ ئاممىنىڭ جانجان مەنپەئىتىگە زىت كەلمەمدۇ؟! ئاۋۋال مۇشۇ مەسىلىنى نەزەرىيە جەھەتتىن ئايدىڭلاشتۇرۇۋېلىشىمىز لازىم، يولداشلار. ئەگەر خالىساڭلار، بەزى مۇھىم ماقالىلەر بار، ئاۋۋال شۇ ماقالىلەرنى ئوقۇپ ئۆتەيلى، قانداق دەيسىلەر؟

ئۇنىڭ بۇ مۇقاملىرى يىغىن ئەھلىگە تاسادىپ تۇيولدىمۇ، نېمە، زالدا غۇلغۇلا كۆتۈرۈلۈشكە باشلىدى:

— يىغىن ئۇقتۇرۇشىدا توسىما قۇرۇلۇشى لايىھىسى مۇھاكىمە قىلىنىدۇ، دېيىلگەنىدىغۇ!...

— ئىشلەپچىقىرىشنى تۇتۇشمۇ ئاممىنىڭ جانجان مەنپەئىتى ئەمەسمىكەن!...

زالدا گۇدۇڭلاش، غۇدۇراش ئاۋازلىرى بارغانسېرى كۈچەيىپ، كىمنىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى بىلگىلى بولمايدىغان دەرىجىگە يەتتى. بۇ غۇلغۇلىنى ئاخىر يەنە رېھىم جۇيجاڭنىڭ ئۆزى باستى:

— يولداشلار تىنچ! تىنچلىنىڭلار دەيمەن! — دەپ شىرەنى

مۇشتلىدى، ــ بىر ـ بىردىن سۆزلەڭلەر!

ــ ئانداق بولسا، يىغىننىڭ كۈنتەرتىپى بويىچە، توسما قۇرۇلۇ- شىنى مۇھاكىمە قىلايلى. لايىھىنى ئوتتۇرىغا قويۇڭ جۇيجاڭ، ــ دەپ توۋلىدى ئىشىك تەرەپتە ئولتۇرغانلاردىن بىرى.

ــ نېمانچە قۇتراتقۇلۇق قىلىسىز؟ ــ رېھىم جۇيجاڭ ئاۋاز چىققان تەرەپكە بويۇنداپ قارىدى. ئاندىن غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، يۇقىرى ئاۋاز بىلەن ۋارقىراپ سۆزلەشكە كىرىشتى، ــ لايىھىگە ئەجەب قىزىقىپ قاپسىلەر، بۇنىڭ قانداق لايىھە ئىكەنلىكىنى، قانداق بىر ۋەزىيەتتە ئوتتۇرىغا چىقىرىلغانلىقىنى نېمىشقا ئويلىمايسىلەر...

مەن رېھىمنىڭ غەزەپلىك چىرايىغا، ئاچچىق بىلەن ئورنىدىن ئورۇپ، يىغىن ماۋزۇسىنى بۇراپ سۆزلەۋاتقان ئەلپازىغا قاراپ، لايىھە مەسلىسىنى مۇھاكىمە قىلىشنىڭ بۇ يەردىمۇ ئاسان ئەمەس- لىكىنى، گۇڭشې پارتكومىدا مۇزاكىرە قىلىنغاندىن قېيىن بولدى- غانلىقىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈردۇم- دە، ئىبراھىم ئاكىغا قارىدىم. شۇجى بەستىنى سەل بۇراپ رېھىمگە قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇ رېھىمگە گويا ئونى ئەمدى تۇنجى كۆرۈۋاتقاندەك بىر خىل نەزەر بىلەن تىكىلىپ قارايتتى. ئۇنىڭ ئىككى تەرىپىدە ئولتۇرغانلارمۇ تەرجىمانىنىڭ ياردىمى بىلەن رېھىمنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ئولتۇراتتى، قىياپىتىدىن ھەيران بولغانلىقى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى.

شۇ تاپتا رېھىم جۇيجاڭ دەريا توسمىسى قۇرۇلۇشىنى بىر تەرەپ قىلىۋېتىش ئۈچۈن داۋام قىلماقتا ئىدى. ئۇ سۇ قۇرۇلۇشى بىلەن شۇغۇللىنىشنىڭ سىياسىي جەھەتتىكى ئەھمىيىتى ۋە يۆنىلىشكە قارشى مۇقام تۇتۇلغانلىقىنى دېرەك بېرىدىغانلىقىنى،

ئىقتسادىي جەھەتتە ئىسرائچىلىق بولىدىغانلىقىنى، تېخنىكا جەھەتتە ئىشەنچسىز ئىكەنلىكىنى چۈشەندۈرمەكتە ئىدى. گېزىتلەرنىڭ قايسىبىر ماقالىلىرىدە نېمىلەر يېزىلغانلىقى توغرىسىدا ۋە ئۇ ماقالە روھىغا قارىغاندا ھازىرقى شارائىت ۋە ۋەزىيەتتە سۇ قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىش جەزمەن نىشاندىن ئادىشىش بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپ پوپوزا قىلاتتى. ئۇ زالدىكى كەيپىياتنى ھېسابقا ئېلىپ، ئەيىبنى توپتوغرا ئىبراھىم ئاكىنىڭ ئۈستىگە ئارتتى.

— بۇ قانداق مۇھاكىمە يىغىنى؟ — دەپ رېھىمنىڭ سۆزىنى بۆلدى دېرىزە ئۈدۈلىدا ئولتۇرغان بىر ئوتتۇرا ياشلىق كىشى، — پارتىيەۋىلىك پرىنسىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئىتى دېگەن نۇقتا بولۇشى كېرەكمۇ، يوق؟ سىز، يولداش رېھىم، ھە دەپ كىشىلەرنى ئەيىبلەيسىزۇ، پۈتۈن بىر يىغىنى ئۆز خاھىشىڭىزنى تەشۋىق قىلىشقا بۇرۇۋالسىڭىز بولامدۇ؟ مەن بۇنداق بولۇشنى توغرا ئەمەس، دەپ قارايمەن، — سۆزلىگەن كىشى ئورنىدىن دەس تۇردى- دە، سۆزىنى داۋام قىلدى، مەن ئۇنى بۇرۇن كۆرمىگەنلىكىمدىن قايسى ئىدارىنىڭ مەسئۇلى ئىكەنلىكىنى، ئىسمىنىڭ كىم ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتىم، لېكىن ئۇنىڭ سۆزلىرىنى كۆڭلۈمدە ياقتۇرۇپ قالدىم، — سۇ قۇرۇ- لۇشىغا ئائىت لايىھە بولغانلىقتىن مۇھاكىمە يىغىنى سىزنىڭ ئىدارىڭىز- نىڭ باشقۇرۇشىدا ئېچىلىشى، بۇ سىز بىر شەخسنىڭ خۇسۇسىي ئىگىدارچىلىقىڭىزنىڭ چېكى يوق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرەمسۇ؟ ياكى سىزدەمۇ پارتىيەۋىلىك كۆز قارىشى، دېموكراتىك ئىستىل بولسۇن، دەپ تەلەپ قويغىلى بولامدۇ؟

— مەندە پارتىيەۋىلىك كۆز قارىشى يوقمىكەن؟ — دەپ ھۇرپەيدى رېھىم ئاچچىقى بىلەن چالۋاقاپ، — يولداش ئىبراھىمنىڭ سېپىق

زىيالىيىلارنى ئېتىبارلاپ، كۆكىكە كۆتۈرۈپ، ئۇنىڭ ھېچ يەردە ئۆتمەيدىغان ئەبجەق لايىھىسىنى يىغىنغا ئەكەلسە، بۇ پارتىيەلىك كۆز قارىشى بولىدىكەن ـ دە؟ ھەتتا ئۇ بۇرژۇئا زىيالىيىسىنى گۈڭشۈپ پارتكۇمىنىڭ يىغىنغا سۆرەپ كىرىپ، نامدا ئىزاھاتنامە بېرىدۇ دېگەن قالپاق بىلەن بېزەپ، ئەمەلىيەتتە ماقۇللاش ئاۋازىنى كۆپەيتىۋالسا، بۇ پارتىيەلىك كۆز قارىشى بولىدىكەن ـ دە؟

ـــ سىز پۈتۈنلەي يالغان گەپ قىلىۋاتىسىز، ـــ دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتى قۇتلۇق ئاكا رەددىيە بېرىپ، ـــ گۈڭشۈپ پارتكومىنىڭ يىغىنى توغرىسىدا ئېيتقانلىرىڭىز تامامەن ئىغۋا...

ـــ قىسقىسى، مەن زوراۋانلىقنىڭ دەستىدىن جاق تويدۇم، ـــ دەپ شىرەگە مۇشتلىدى رېھىم، ـــ ماڭا پەقەت يۇقىرىغا نارازىلىق ئەرزى بېرىشتىن باشقا چارە يوق. مەن بۇنداق يىغىنغا قارشى تۇرىمەن...

ـــ يولداش رېھىم، سىز پارتىيە ئەزاسى، نىزامنامە بويىچە ئۆز پىكىرلىرىڭىزدە قېلىشقا، پىكرىڭىزنى مەركىزىي كومىتېتقىچە بېرىشكە ھوقۇقلۇقسىز. لېكىن مەسىلىنى تىل ـ ھاقارەت ياغدۇرۇش، نىشانىنى بۇراش، تۆھمەت چاپلاش بىلەن ھەل قىلىمەن دېسىڭىز بۇنىڭغا يول قويۇلمايدۇ. مەن يولداش گۈلئايمغا ئۆزۈم ئۈچۈن خۇسۇسىي تۆگمەن ياكى ئېرىق لايىھەلەتكىنىم يوق. خەلق پايدىلىنىدىغان ئىنشائات ئىسكەن، ئۇنى مۇھاكىمە قىلىمىز. كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى، دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ھەم ۋىلايەتلىك ئۆلچەش ـ لايىھىلەش ئورگانلىرىدىن كەلگەن خادىملار چېرتىيوژنى كۆرۈش، تەستىقلاش ئۈچۈن ساقلاۋاتىدۇ. سىز قاتنىشىشنى خالىمىسىڭىز، بىز يىغىنىنى ئېچىۋېرىمىز.

ئىبراھىم ئاكىنىڭ سۆزلىرى يىغىن قاتناشچىلىرىنى تەسىرلەندۈرگەنلىكىتىن، ھەمىلەن قىزغىن چاۋاك چېلىشتى. ئۇنىڭ بىلەن شۇمشىيىپ ئولتۇرغان رېھىمنى سېلىشتۇرغاندا، ھەقىقەتنىڭ، كۆچىنىڭ ئەملي غەلىبىسىنى تولىمۇ ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى، مەنمۇ خۇشال بولۇپ قالدىم.

شۇنداق قىلىپ يىغىن ئېچىلدى. رېھىم بۇنداق يىغىنغا قارشى تۇرىدىغانلىقىنى جاكارلىغان بولسىمۇ، يىغىنغا يەنە قاتناشتى. يىغىندا ئۇ يىغىنغا قاتنىشىپ ۋەزىيەتنىڭ يۆنىلىشىگە "توسقۇن" بولىدىغان بۇنداق توسما قۇرۇلۇشنىڭ خەتەرلىك تەرەپلىرىنىمۇ كۆرۈپ-بىلمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ ئۆتتى.

ئۇنىڭ بۇ سۆزلىرى ھېچكىمگە دېگۈدەك ئالاھىدە تەسىر بېرەلمىدى، ھەتتا مېنىڭ نەزىرىمدىمۇ رېھىم يىغىنغا قاتناشماسلىقى مۇمكىن ئەمەس، ئۇنىڭ قاتنىشىشى يىغىننى بۇزۇش، قاتناشمايمەن، دەۋېلىشى پوپوزىدىنلا ئىبارەت ئىدى.

يىغىن قىزغىن تالاش-تارتىش بىلەن ئىككى كۈن ئېچىلدى. رېھىم قاتارلىق ئۇچ-تۆت كىشى ۋاقتىنىڭ ئۇچىتىن بىرىنى ئىگەللىۋالدى، ئۇ توختىسا بۇ، بۇ توختىسا ئۇ سۆزلەپمۇ ھېچ نەرسە چىقىرالمىدى. يىغىن قاتناشچىلىرى ئېچىدىمۇ ئىدىيىۋى بىرلىككە، ھېسسىي ئورتاقلىققا ئىگە قۇدرەتلىك بىر كۈچ بارلىقى ئوچۇق بىلىنىپ تۇراتتى. بۇ كۈچ گەپنى كۆپ قىلمىغان بىلەن سالماقلىق قىلاتتى، داغدۇغىلىق شوئارلارنى ئۆز ئىشىنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە ئولچەم قىلمايتتى. ئەكسىچە، ھالقىلىق مەسىلىلەرگە دادىل تۇرۇپ كۆز قاراشلىرىنى قىسقا، ئېنىق قويۇشاتتى. ئەمىيەتلىك ئىشلارنىڭ سالمىقىنى ئۆزىنىڭ دەرىجىسى، مەنسىپىنىڭ ئېھتىياجى بىلەن ئەمەس،

ئومۇمىنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن كېلىش - كەلمەسلىكى بىلەن باھالايتتى. بۇ كۈچ، سالماقلىقىغا ئاساسەن ئىشەنچ بىلەن ئىشلەيتتى ۋە سۆزلەيتتى، شۇ سەۋەبتىن باشقىلارنىمۇ ئىشەنچكە ئىگە قىلاتتى. كىشىگە ئۇمىد بېغىشلايتتى.

رېھىم قاتارلىقلارنىڭ تەرلەپ - پىشىپ سۆزلەشلىرى، قىزىرىپ، بوغۇلۇپ ئوپكىدەشلىرى، قايسىبىر گېزىت ماقالىلىرىنىڭ يادىدا قالغان ئابزاسلىرىنى ۋاراقلاپ دەلىل كەلتۈرۈشلىرى ئۇلارنىڭ ھەقلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇستۇن ئورۇندا تۇرىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاشقا كۈپايە قىلمىدى. زالدىكى يېغىن قاتناشچىلىرى ئۆزىنىڭ قۇدرەتلىك ئىكەنلىكىنى، ئۇلارغا مەيلى سىياسىي جەھەتتىن ياكى تېخنىكا جەھەتتىن چۈشەندۈرۈپ كۆپلەپ ساۋات بېرەلەيدىغان قۇربەتكە ئىگە ئىكەنلىكىنى ئەمەلىيەتتە كۆرسەتتى.

دۇرۇس، ناھىيە، ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى ۋە ۋىلايەتلىك ئۆلچەش - لايىھىلەش ئورۇنلىرىدىن كەلگەن تېخنىكىلار، مۇتەخەسسىسلەر مېنىڭ لايىھەمنى، چېرتيوژلىرىمنى ھەم لازىملىق ماتېرىياللار توغرىسىدىكى ئىزاھاتلىرىمنى تولۇق، مۇكەممەل دەپ ھېسابلىمىدى. ئۇنىڭغا بەزى ئۆزگەرتىش كىرگۈزۈش، تولۇقلاش زۆرۈرىيىتى بارلىقىنى كۆرسىتىپ ئۆتتۇشتى. يېغىن ئاخىرىدىكى قارارىدا ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى ھەم ناھىيىدىن ئۇچ نەپەر تېخنىك ئاجرىتىپ لايىھە - چېرتيوژلارنىڭ يېتەرسىز جايلىرىنى تولۇقلاشقا يارەملەشتۈرۈش بەلگىلەندى. بۇلارنىڭ ھەممىسى مېنى ئاجايىپ خۇشال قىلاتتى. قارارىدا يەنە مېنىڭ ئىشلىگەن لايىھەمگە ئاساسەن توسما قۇرۇلۇشى ئېلىپ بېرىلىدىغانلىقى، توسما قۇرۇلۇشى ئىش ئورنى قوماندانلىق پونكىتى تەشكىللىنىدىغانلىقى توغرىسىدا ناھىيىلىك

پارتكومغا ئىلتىماس قىلىش كۆرسىتىلگەنىدى.

رېھىم جۈيجاڭ قاتارلىق كىشىلەر ئامالسىزلىقتىن قوشۇلىدى ۋە مۇئاۋىن باش قوماندانلىققا كۆرسىتىلدى. ئۇ بۇنىڭغا ھېچنېمە دېمىدى، بىرنەچچە قېتىم دېمىغىنى قېقىپ قويۇپ بارماقلىرىنى قاراسلىتىپ ئولتۇرۇۋەردى.

تېخنىكا يېتەكچىلىكى جەھەتتىن بىر ئىنژېنېرلار گۇرۇپپىسى تەسىس قىلىشنى ئىلتىماس قىلغان چاغدا، كۆپچىلىك يىغىن ئەھلى مېنى باش ئىنژېنېر قىلىپ تەيىنلەش توغرىسىدا تەكلىپ بېرىشتى. مېنىڭ ئۆزۈم ئېيتىپ رەت قىلىشلىرىم پايدىسىز ئۇرۇنۇش بولۇپ قېلىۋەردى.

ئىككى قېتىملىق يىغىن ماڭا ھەممە مەسىلەلەرنى ئۇستىدىكى چېگىشنىڭ ئەسلى نېگىزىنى چۈشەندۈرگەندەك ئىدى. ئەمما، مەن بۇنچىۋالا مۇرەككەپ بولماسلىقى كېرەك بولغان ئىشنىڭ مۇنچىۋالا تەسلىكتە ماقۇللىنىشىنى تۆت توك-توك ئادەمنىڭ ئىش بىلمەسلىكىدىنلا كۆرۈشكە بولمايدىغانلىقىنى پەملىدىم. مەسىلە چوڭ ئەمەس، غەرەز چوڭ ئىدى.

توققۇزىنچى باب

توسما قۇرۇلۇشى تىپتىنچ پۈتۈرمىدى؟

1

شۇ كۈنى، 1976 - يىل باھار بايرىمى ئاخىرلاشقان، كىشىنىڭ يادىدا ئاسان قېپقالمىغان بىر كۈن ئىدى.

شۇ كۈنى مېنىڭ 31 يىللىق ھاياتىمدا كەمدىن - كەم تېپىلىدىغان ئۇنتۇلغۇسىز بىر كۈن ئىدى.

شۇ كۈنى مەن ھايات تەرىپىدىن مۇكاپات ئالغان، ئۆزەمنىڭ ئەجرى ئۈچۈن كۈتكىنىمدىن ئارتۇق سوۋغات ئالغان بىر كۈن ئىدى...

باھار بايرىمنى دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئۆيۈمگە قايتىپ بېرىپ ئېرىم، بالىلىرىم ۋە بۇرۇن بىرگە ئوقۇغان، كېيىنچە بىللە چېنىققان ساۋاقداشلىرىم بىلەن بىللە ئۆتكۈزگەنىدىم. مېنىڭ ئىشلىگەن لايىھەم بويىچە توسما قۇرۇلۇشى ئىلىپ بېرىلىدىغانلىقى ھازىر پۈتۈن ناھىيە تەۋەسىگە يېيىلىپ كەتكەن خەۋەر بولغاچقا، دېھقانچىلىق مەيدانى تەۋەسىگمۇ ئاللىبۇرۇن ئاڭلىنىپ بولغانىكەن. مەن دېھقانچىلىق مەيدانىغا كېلىپ تېخى ئۆيۈمگە بارماي تۇرۇپلا يول بويى بىرمۇنچە تونۇش - بىلىشىلەرگە ئۇچراشتىم. ئۇلارنىڭ بەزىلىرى رەھبىرىي خادىملار بولۇپ، مەندىن:

ـــ ھە، گۈلنايىم، ناھىيگە بېرىپ كىشىلەرنى ھەيران قالدۇرۇ-
دىغان كەشپىياتىلارنى ئىختىرا قىلىۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىدۇق،
راستمۇ؟ ـــ دەپ سورايتتى.

بەزىلىرى:

ـــ ناھىيىدىكى رەھبەرلەر سىزنى دەپ ئىككى قاشقا بۆلۈنۈپ
بىر-بىرىنى يوقۇزلىشىۋاتىدۇ دەپ ئاڭلىدۇق، سىگىگەن نېنىڭىزنى
يەپ، خوتۇن كىشىلىكىڭىزنى قىلىڭىز بولماسمىدى؟ ـــ دەيتتى.

يەنە بەزىلەر:

ـــ بۇ توسمىغا ئىشلەش ئۇچۇن مەيدانىمىزغىمۇ ئادەم ۋە ماشىنا
بېرىش بۇيرۇلۇپتۇ، بۇنىڭ بىزگىمۇ پايدىسى بارمۇ ياكى ئاۋارىچىلە-
قىنى بىز تارتىپ، مەپەئىتىنى خەق كۆرىدىغان ئىشمۇ؟ ـــ دەپ
قىزىقاتتى.

سەپتىراق گەپ قىلغانلارغا مەنمۇ ئۆز لايىغدا جاۋاب بېرەتتىم.
ئۇلاردىن تاشقىرى ئىشچىلار ئارىسىدىنمۇ ئۇچرىغان كىشىلەر مەندىن
ھال سوراشتى ۋە تەبرىكلەشتى. ئەلۋەتتە، ياپتا گەپ بىلەن قارشى
ئالغانلارمۇ خېلى بار ئىدى:

ـــ ئەتىگەندىكى دولقۇن، كەچتىكى سەكرەش ئاز كېلىپ قېلىپ،
ناھىيە خەلقى كۆپ ئارام ئېلىپ كەتتى، غەمخورلۇق قىلىپ قويايلى
دەپسىز-دە؟ ـــ دەيتتى بەزىلەر يۈزى كۇلگەندەك تۇرغىنى بىلەن
كۆزىدە نارازىلىقنى ئىپادىلەپ، ـــ بۇ ئىختىراڭىز ئۇچۇن ئاپىرىن
ئوقۇيمىز...

مەن بۇنداق سۆزلەرنى غەلىتە ھېسابلىمىدىم. چۇنكى، ئۇلارنىڭ
ھېسىياتى ماڭا چۇشىنىشلىك بولۇپ، ئۇلار بىھۇدە، ئورۇنسىز،
پايدىسىدىن زىيىنى كۆپ سۇ قۇرۇلۇشلىرىغا، يول ئېلىش، ئېتىز

سالالاشتۇرۇشلارغا قاتنىشۇپرىپ جۇلقى چىقىپ كەتكەن، ئۇمىدسىز-لىك ئىچىگە بويىنغىچە چۆكۈپ كەتكەنىدى. بۇ قېتىم قىلىنماقچى بولغان قۇرۇلۇش، مۇشۇ چاققىچە قىلىنغان سۇ قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ھەرقانداقىدىن زامانىۋى ئىدى. ئۇ چىدامىلىق، پايدىسى كۆپ ئىدى. بۇنداق كېيىن ھەر قىشلىقى قىلىنىدىغان ۋاقىتلىق سۇ قۇرۇلۇشلىرىنىڭ ئېغىر ئەمگىكىدىن كىشىلەرنى قۇتۇلدۇرىدىغان ئەھمىيەتلىك ئىش ئىدى. مەن بۇلار توغرىسىدا ھەمىيلەنگەن بىر-بىرلەپ چۈشەندۈرۈپ بولالايمەنمۇ؟

مەيداندىكى ئۆيۈمگە بارغاندىمۇ بىرمۇنچە كىشىلەر مېنى تەبرىكلىدى ۋە مۇۋەپپەقىيەت تىلەشتى. ناھىيىلىك پارتكومىنىڭ قارارى بويىچە دېھقانچىلىق مەيدانىدىنمۇ بىر بۆلۈك دېھقانچىلىق ئىشچىلىرى ۋە ماشىنا، تراكتورلار توسما قۇرۇلۇشى ئىش ئورنىغا بېرىشى لازىم ئىدى، بۇ ئىشقا ئاجرىتىلغانلارمۇ ئالايىتەن مېنى يوقلاپ كېلىپ بىر يەردە ئىشلەيدىغانلىقىغا خۇشال ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشتى. شۇڭا، مېنىڭ ئائىلەمدە ئۆتكۈزگەن ئۇچ كۈنلۈك ۋاقتىم بىر كۈنچىلىكمۇ بىلىنمەي ئۆتۈپ كەتتى.

قايتىش ھارپىسىدا بىزنىڭ ئۆيگە ساۋاقداشلىرىم يەنە جەم بولۇپ ئولتۇرۇش قىلىشتى. بۇ قېتىمقى ئولتۇرۇش مەن دەسلەپ مەيداندىن ئۈزايدىغان چاغدىكى ئولتۇرۇشقا ئوخشايتتى. دوستلار خۇشال بەزمە تۈزۈپ ھاراق ئىچىشتى، ناخشا ئېيتىشتى، ئۇسۇل ئويناشتى، تاناسا قىلىشتى، قىزلاردىن خالىدە بىلەن زىننەت ئۆزلىرىنىڭ ياشلىقىنى ئەسلەپ يىغلاشتى. ئەمما، پۈتۈن كەيپىيات ئالدىنقى قېتىمدىكىدەك روھسىز، ئۇمىدسىزلىك بىلەن بۇلغانمىدى. ھەتتا ئۆمەر يىغلىغان قىزلارنى تاناسىغا تارتىپ كۆڭلىنى كۆتۈرۈپ تۇردى.

ئولتۇرۇشنىڭ ئاخىرىدا ھەممەيلەن ماڭا مۇۋەپپەقىيەت تىلەشتى. ماموت ئاتايىتەن سۆز قىلىپ:

— سىز بىز زىيالىي ياشلارنىڭ قولىدىن ئىش كېلىدىغان ئىلىم-پەن خادىملىرى ئىكەنلىكىمىزنى ئىسپاتلاپ قويۇڭ. سىزنىڭ نەتىجە-ڭىز بىر ئۆزىڭىزگىلا مەنسۇپ بولۇشتىن ھالقىپ، بىزگىمۇ، بىزگە ئوخشاش تاشلىنىپ كېتىۋاتقان ناھايىتى نۇرغۇن زىيالىيلارنىڭمۇ قابىلىيىتى بارلىقىغا ئىسپات بولۇپ قالسۇن، — دېدى.

شۇنداق قىلىپ مەن ئۆيۈمدىكىلەر بىلەن، ساۋاقداشلىرىم بىلەن ۋە قولۇم-قوشنىلىرىم بىلەن خوشلىشىپ يەنە ناھىيە بازىرىغا قايتىپ كەلدىم. ئۇلارنىڭ ھەممىسى مېنى يەنە بىرنەچچە كۈن ئوشۇق تۇرۇشقا دەۋەت قىلغان بولسىمۇ، قايتىپ كېتىش پىكرىمدە چىڭ تۇردۇم. نېمىشقىدۇ قايتىپ كەتمىسەم بولمايدىغاندەك، مېنى تولىمۇ كۈچلۈك بىر ئىلھامنىت دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ناھىيە تەرەپكە تارتىپ تۇرۇۋاتقاندەك بىلىنەتتى.

چۈنكى، شۇ كۈنى دەريادىكى توسما قۇرۇلۇشى رەسمىي باشلىنىدىغان كۈن ئىدى.

كىشىنىڭ ھاياتىدا شادلىق بىلەن قايغۇ كۆپ ھاللاردا بىلىنىپ-بىلىنمەي دېگۈدەك ئالمىشىپ تۇرىدۇ. چوڭ خۇشاللىق بىلەن بەكرەك تەسىر قىلىدىغان قايغۇ-ئەلەملا شۇنداق بولۇپ قالماي، بىر قارى-ماقىقا تەسىرسىز كۆرۈنىدىغان ئۇششاق شادلىق بىلەن قايغۇلارمۇ شۇنداق بولىدۇ. شادلىق ئارقىسىدىن تۇيدۇرۇپ-تۇيدۇرماي خاپىلىق كېلىدىغان، بەزىدە خۇشاللىق خاپىلىقىغا ۋە يەنە بەزىدە خاپىلىق خۇشاللىقىغا ئورۇن بېرىپ تۇرىدىغان، بەزىدە باشلاپ كېلىدىغان، بەزىدە بىر-بىرىگە سەۋەبچى بولىدىغان ئىشلار پات-

پات بولۇپ تۇرىدۇ. شۇ كېيىنكى ئىككى يېرىم ئايلىق ھاياتىمدا ئەنە شۇنداق ھاللار پات-پات تەكرارلىنىپ تۇردى. لېكىن، مەن پەيدىنپەي ئۆزەمدە يېتىشۋاتقان بىر خىل يېڭى مىجەزنى پايقاشقا ۋە ئۇنىڭغا ئادەتلىنىشكە باشلىغانىدىم، ئۇ بولسىمۇ، بەزىلەر مېنى ئەتەي خاپا قىلىشقا ئۇرۇنۇپ كېلىشتى. بۇنداق كىشىلەر مېنى ئىش قىلدۇرماسلىق، ئىشتىن ۋازكەچكۈزۈشكە ئۇرۇناتتى، مۇشۇ ئۇرۇنۇش-لىرى بىلەن ئۆزىگىمۇ خۇشاللىق تېپىش كويىدا ھەرىكەت قىلىشاتتى. مەن بۇلارنى سېزىپ تۇراتتىم. لېكىن، مەندە ئۆزەم يېڭىشكە قۇربىم يەتمەيدىغان، ۋازكېچىشكە، چەتنەپ ئۆتۈپ كېتىشكە كۈچۈم يېتىشمەيدىغان بولۇپ كۆرۈنىدىغان بىر ئارزۇ بار ئىدى. بۇ ئارزۇ ھەمىشە ماڭا: "سەن سۇ ئىشلىرى ساھەسىدە ئىگەللىگەن بىلىمىڭگە يارىشا بىرەر پايدىلىق ئىش قىلىشىڭ كېرەك ئىدى. بۇ ئىش خەلققە كۆپرەك مەنپەئەت بېرەلىسە، بۇ ماڭا خۇشاللىق، شادلىق بېغىشلىماسمىدى؟" دەپ سوراۋاتقاندەك بولاتتى. ئوقۇش جەريانىدا نى-نى ئارزۇ-ئارمانلارنىڭ پىراقىدا يېنىپ، تۇنەپ يۈرگەنلىرىمنى يادىمغا ئالىسام، ئوقۇش پۈتتۈرگەندىن كېيىن ئۇ ئارزۇلار ئارزۇ پېتىدىلا قالدى. ئىستەكلەر ئىس-تۇتەككە ئوخشاش باش ئۇستۈمدە لەيلەپ يۈرۈپ تاراپ كەتكەندەكلا بولدى. ئۆزۈن يىللارنى، ئېنىق ئېيتقاندا، بىھۇدە ئۆتكۈزگەندەك بولدۇم. دۇرۇس، بۇنداق بىھۇدە ئۆتكۈزۈش پۈتۈنلەي ئۆز ئىختىيارىمچىلا بولغىنى يوق. مېنىڭ بۇنداق لەتىجىدىن ئازاپلانغىنىم، مۇڭلانغىنىم، ئىچىم پۇشقىنىمۇ راست.

ناھىيىلىك پارتكوم بىلەن گۇڭشې پارتكومى ماڭا مەدەت بەردى. مېنى ئۆز قابىلىيىتىمنى ئىشقا سېلىش يولىغا باشلاپ قويىدى. گويا، مەن بىر جاڭگاللىقتا، قېلىن چاتقاللار ئارىسىدا نەگە بېرىشنى،

قانداق مەكتىنى بىلمەي قالغاندەك، پارتكوم بولسا يېقىنلا جايدا تۇرۇپ "مانا بۇ ياقتا سەن ماكىدىغان يول بارغۇ"، دېگەندەك بولدى. مەن شۇ چاغدا كۆزى ئېتىلىپ قالغان بۇلاق قايتىدىن بۇلدۇقلاپ ئېتىلغاندەك، ھېلىقى ئارمانلىرىمنىڭ قايتىدىن باش كۆتۈرگەنلىكىنى ھېس قىلدىم. ئەمما بۇنى غۇڭا، گېرىمەن ئويلە-شىم تازا مۇڭاپىق بولمىغاندەك، مۇكەممەل بولمىغاندەك تۇيۇلغىلى تۇردى. مەن خۇددى تاك سەھەردىكى قۇياشنىڭ ئالتۇن رەڭ نۇرلىرىنى كۆرۈپ تۇرغانغا ئوخشاش، ئارزۇ-ئارمانلىرىمنىڭ ئىشقا ئېشىش پەيتى كەلگەنلىكىنمۇ ئېنىق كۆرگەن بولسام، غۇڭا پەرەز قىلىماي ئوچۇق سەزگەن بولسام، ئەڭ مۇڭاپىق ۋە مۇكەممەل بولىدىكەن. ئەنە شۇ كىچىككىنە ئۆتكەل يەنى تۇيغۇدىكى ئالمىشىش-نىڭ ئاسان پايقىغىلى بولمايدىغان زەررىلىرى مېنى ھاموتتىن، رېھىمدىن رەنجىشكە ئاپارغانلىقىنى ئەمدى چۈشىنىش ئۆزەم ئۈچۈن كۈلكىلىك تۇيۇلاتتى.

مېنى شادلاندۇرغان يەنە بىر ئىش شۇ بولدىكى، مەن ئۆيۈمگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن بىر چاغلاردىكى غەزەپلىنىپ توساتتىن مۇڭلىنىپ يۇرىدىغان، بەزىدە قۇتراپ، بەزىدە ئۆمىدسىزلىنىپ ئاھ-ئۇھ چېكىدىغان ھېلىقى دوستلىرىمنى ۋە ساۋاقداشلىرىمنى كۆرەلمىدىم. مېنىڭ سۇ قۇرۇلۇشى لايىھەش بىلەن شۇغۇللانغانلە-قىم، بۇ ئىشنىڭ پارتكوم تەرىپىدىن قوللاپ-قۇۋەتلەنگەنلىكى ۋە ئاخىردا تەستىقلانغانلىقى، بولۇپمۇ قۇرۇلۇش ئورنىنىڭ باش ئىنژې-نېرلىقىغا تەيىنلىنىشىم ئۇلارنىڭ ئۆمىدسىز ھالەتلىرىنى داۋالغۇتۇۋەت-كەن. ئۇلار تېرىشىپ ئىشلىسىلا قىلغان ئەجر-ئەقىدىسىنىڭ يەردە قالمايدىغانلىقىنى چۈشەنگەندى. ئۇلار ئۆز ئىچىدىن، شۇ قاتاردا

ئۆزلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىن بىر خىل غەيرەت ـ شىجائەتىنى كۆرۈشكەن، ئۆزلىرىنىڭ كەلگۈسىدىكى ئىستىقبالىغا ئىشەنچ بىلەن كۆز تىكىشكەنىدى.

ئىنسان روھىدا ھەمىشە ئاشۇنداق تۇيغۇ ئالمىشىشى بولۇپ تۇرىدۇ. كىشىنىڭ ئەمەلىي كۈچ ـ قۇدرىتى چەكلىك بولغانلىقتىن، ئۇنىڭ تەپەككۇرى ئۆز قۇۋۋىتىنى ئاساس قىلىدۇ ۋە شۇ قۇۋۋىتى يار بېرىدىغان دائىرە ئىچىگە تەسەۋۋۇر ئۇرۇقىنى چاچىدۇ. بۇنداق ئۇرۇقتىن ئۇنۇپ چىقىدىغان مايسا ۋە شۇ مايسىنىڭ بېرىشى مۇمكىن بولغان ھوسۇلى توغرىسىدىكى مۆلچەرمۇ ئەمەلىيەتتە دەسلەپكى تەپەككۇرنى ئۆلچەم قىلىدۇ. مېنىڭ ساۋاقداشلىرىم، بىللە ئىشلىگەن دوستلىرىم بىلەنمۇ خۇددى شۇنداق بولغانىدى. ئۇلار بىر چاغلاردا ئۆزىنى تاشلاندۇق، كېرەكسىز دەپ ھېس قىلغانلىقلىرىدىن، ئۇلار ـ نىڭ ئەمەلىي ئىش ئۇنۇمىمۇ، تەبىئىيكى، ئاشۇ ھېسسىياتىنىڭ مەھسۇلاتى بولغانىدى. ئەلۋەتتە، مەن ئۇلارغا ئۆرنەك ئەمەس. شۇنداق تەمۇ، مېنىڭ قىلغان ئازغىنا ئىشلىرىم ئۇلارنىمۇ خۇشال قىلغان، ئۇلارمۇ ئاز ـ تولا ئىش قىلسا توغرا يولدا ماڭغانلىق بولىدىغانلىقىنى سەزگەنىدى. ھېلىقى بىر چاغلاردا ئۇمىدسىزلىك ئۇچقۇنلىرىنى يۈيۈپ ئۆچۈرۈۋېتىشكە كۈچى يەتمىگەن ياشلار بىلەن نەملەنگەن كۆزلەردىن ئەمدىلىكتە خۇشاللىق، شادلىق ئۇچقۇنلىرىنى ئۆچۈرۈۋېتىشكە كۈچى يەتمەيدىغان ياشلار تۆكۈلگەن. مېنىڭ ئۆزەمگە ئۇنچۋالا ئالاھىدە بىلىنىپ كەتمىگەن بىرمەزگىللىك ھايا : مۇساپەم بۇ دوستلارغا خېلى زور مەزمۇنلارغا تولغان قىزىقارلىق كىتاب تەسىراتىنى بەرگەن، ئۇلار ئاشۇنداق ھېس ـ تۇيغۇلىرىنى ماڭا يۈز تۇرانە ئېيتىپ بەرگىنىدە، مەنمۇ ھاياجانلىنىپ كەتتىم ۋە شادلانغان ـ

غانلىقىمدىن كۆزۈمنىڭ چاناقلىرىغا توشۇپ كەتكەن ياشلىرىمنى يوشۇرۇپ قالالمىغانىدىم. مېنىڭ كىچىككىنە ئەمەلىيىتىمدىن بىرمۇنچىلىغان زىيالىي ياشلار ۋە بىزگە ھېسداشلىق قىلىدىغان دوست-يارلار پارتىيىنىڭ ھەمىشە بىزگە كۆيۈنىدىغانلىقىنى، بىزنى تەربىيەلەپ ئىشلىتىدىغانلىقىنى چۈشەنگەن. ئۇلار مەندىن ھەممىنى ئېيتىپ بېرىشنى، ئۇلاردىن ئايرىم ياشىغان چاغلىرىمدىكى سەرگۈزەشتىلىرىمنى، ئويلىغانلىرىمنى سۆزلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلىشتى، ھەممە ئىشنىڭ ئوگۈشلۈق بولغان-بولمىغانلىقىنى سۈرۈشتە قىلىشتى. مەن كۆڭلۈمدە بار خۇشاللىقلارنىڭ ھەممىسىنى ئېيتىپ بەردىم. رەھبىرىي كادىرلارنىڭ، ئاساسىي قاتلامدىكى دېھقان كادىرلارنىڭ ۋە ئاممىنىڭ ياردىمىنى تەپسىلىي سوزلەپ بەردىم. لېكىن سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى رېھىم بىلەن گۈگۈشېنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ھامۇت بىلەن بولغان توقۇنۇشلار ھەققىدە، ئۇلارنىڭ مېنى خاپا قىلىشقا ئۇرۇنۇشلىرى ھەققىدە ھېچ نەرسە دېمىدىم. بۇلارنى ئېيتىش كىشىنىڭ كۆڭلىنى غەش قىلاتتى. ئۇنىڭ ئۇستىگە شۇنىمۇ ئېنىق چۈشىنىپ تۇراتتىمكى، بۇ ئاي، بۇ كۈنلەردە رەنجىتىلۈاتقانلار، خاپىلىق تارتۇاتقانلار يالغۇز مەن ۋە مېنىڭ ساۋاقداش دوستلىرىملا ئەمەس ئىدى. بىزنىڭ سائادىتسىز ئۇچۇن تەر تۆككەن، قان ئاققۇزغان سانسىز پېشقەدەملەرمۇ رەنجىتىلۈاتاتتى ۋە ئورۇنسىز، زورمۇزور خاپىلىق تارتۇاتاتتى. بىراق ئۇلار قاقشاپ ئولتۇرماي ئىشلەۋاتاتتى، ئۇنچىقماي، ئۆزىنى نامايىش قىلماي يەنىلا خەلق ئۇچۇن تەر تۆكۈپ ۋەتەنگە ئەجرىنى بەرمەكتە ئىدى. ئۇلار رەنجىگىنىنى، خاپا بولغانلىقىنى سۆزلەپ يۈرمەيتتى. بەلكى، ئۆزلىرىنىڭ توغرىلىقىنى ئەمەلىي ئىشى بىلەن ئىسپاتلىماقتا ئىدى...

مەندە ئەنە شۇنداق ھېسسيات خېلىلا مۇستەھكەم تىكلەنگەن ۋە ئۇ يۇرىكىمنىڭ چوڭقۇر قېتىغا يىلتىز تارتقانىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئەتراپ-مۇھىت بۇرۇنقىدىن باشقىچە كۆرۈنەتتى. مۇبادا ئاشۇنداق بولمىغان بولسا، ناھىيە بازىرىغا بېرىپلا كۆرگەن ئالامەتلەردىن پېيىم سىرقىراپ، ئەقلىم تۇتۇقلاشقان بولار ئىدى.

بۇگۈن توسما قۇرۇلۇشى رەسمىي باشلانغان كۈن ئىدى. ناھىيە بازىرىدا ھەرقانداق ۋاقىتقا قارىغاندىمۇ جىمجىتلىق ھۆكۈم سۈرەتتى. بۇ جىمجىتلىقنىڭ سەۋەبىنى بىر قاراپلا چۈشەنگىلى بولاتتى: ئاساسىي كوچىلارنىڭ تاملىرىغا "قاتتىق تېرىشىپ ئىشلەپ توسما قۇرۇلۇشنىڭ غەلىبىسىنى قولغا كەلتۈرەيلى"، "ھەممەيلەن بىر نىيەتتە ئاتلىنىپ يېزا ئىگىلىكىنى زامانىۋىلاشتۇرۇش ئۈچۈن كۈرەش قىلايلى" دېگەندەك پلاكاتلار چاپلانغان بولۇپ، ناھىيە بازىرىدىكى ئىدارە-جەمئىيەت ۋە باشقا ئورۇنلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەرنىڭ توسما قۇرۇلۇشى مەيدانىغا سەپەرۋەر قىلىنغانلىقى بىلىنىپ تۇراتتى. لېكىن ئاشۇ پلاكاتلارنىڭ مەزمۇنىغا قارىمۇ قارشى ھالدا "'ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ نەزەرىيىسى'نىڭ مەھۇلاتى بولغان سوتسىيالىزىمنى توسىدىغان توسمىنى پاچاقلاپ تاشلايلى"، "ئەجنەبىلەرچە زامانىۋىلىشىشنىڭ چاپارمەنلىرىنى تەختىتىن چۈشۈرەيلى" دېگەندەك شوئارلارمۇ چاپلانغانىدى.

مەن ئولتۇرۇپ كەلگەن تراكتور ماي قاچىلىۋېلىش ئۈچۈن توختىدى ۋە تراكتورچى مېنىڭ كۈتۈپ تۇرۇشۇمنى ئېيتىپ قويۇپ ماي ئىسكىلاتىغا كەتتى. شۇ چاغدا مەن دوقمۇشتىكى تامغا چاپلانغان چوڭ خەتلىك گېزىتنىڭ بېشىدىكى ئۆز ئىممىنى كۆرۈپ توختاپ

قالدىم. بۇ چوڭ خەتلىك گېزىتكە «بۇرژۇئازىيىنىڭ سىياسىي ماتارىپ ئورنىدىن چىققان گۇلتايىم قانداق مال؟» دەپ سەرلەۋھە قويۇلغانىدى. چوڭ خەتلىك گېزىت يوغان سەككىز پارچە قەغەزگە ئۇششاق ھەرپلەر بىلەن سىغدۇلۇپ يېزىلغان خەتلەر بىلەن تولغانىدى. ئادەتتە، بۇ دوقمۇش كىشىلەر كۆپرەك توپلىنىدىغان بىر جاي ئىدى، ئەمما، ھازىر ھېچكىم كۆرۈنمەيتتى. مېنىڭ يۈرىكىم ئېغىپ، ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالغاندەك تۇيۇلدى ۋە تېز-تېز ئوقۇشقا باشلىدىم، مەن ئۇ خەتلەرنى ئوقۇغانسېرى يۈرىكىمنى بېسىپ تۇرغان ئېغىرلىقنىڭ يوقلۇۋاتقانلىقىنى تۇيۇۋىتىپ باشلىدىم. ئاخىرىغا يەتكەنسېرى بۇ چوڭ خەتلىك گېزىت ھېچنېمە ئەمەستەك كۆرۈنۈپ، ئوقۇپ تۈگەتكەن چېغىمدا ئەسلىدىكى ھالىمغا كېلىپ قالدىم. چۈنكى، بۇ چوڭ خەتلىك گېزىتتە ماڭا مەلۇم بولمىغان يېڭىلىقلار يوق ئىدى. ئۇ ماڭا بۇرۇنقىدىن تونۇش بولغان تىل-ھاقارەتلەرنىڭ تەكرارلىنىشىلا بولۇپ، قايتا-قايتىلاپ ئېغىزغا ئېلىنىغان يامان سۆزلەرنىڭ يىغىندىسى پەقەت مېنىڭ ئالدىمدىكى مەكتەپتە ئوقۇغانلىقىم، بۇ ناھىيىگە كەلگەندىن كېيىن توسقۇنلۇقلارغا ئۇچرىغانلىقىمدىنلا ئىبارەت ئىدى.

مەن چوڭ خەتلىك گېزىتتىن كۆزۈمنى ئالغىنىمدا، پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى چۈچۈمەل بىر خىل ھېسسىيات قاپلاۋاتقىنىنى سەزدىم. مەن مۇشۇنداق تىل-ھاقارەت بىلەن كۈن ئوتكۈزىدىغان، ئەتىدىن كەچكىچە كىم بىرەر پايدىلىق ئىش قىلاي دېسە شۇنىڭ قەستىدە يۈرۈپ ئىزىنى پايلايدىغان كىشىلەرنىڭ نېمىگە ئېرىشىشى مۇمكىنلىكىنى تەسەۋۋۇر قىلىپ باقتىم. ئۆز چۈشەنچەم بويىچە چىقىرالايدىغان خۇلاسەم شۇ بىرلا ئىدى: ھەممە كىشى

ئىشلىمەسلىكى، يېتىپ يېيىشى كېرەكمۇ؟ توسما قۇرۇلسا، بۇ، بۇنداق ئادەملەرگە قانداق زىيان كەلتۈرۈشى مۇمكىن؟ ئېتىز-ئېرىقلارغا مول سۇ ئېقىپ بارسا، مەھسۇلات ئاشسا، خەلق بايىاشاد تۇرمۇش كەچۈرسە، بۇ، دۆلەتكىمۇ، كوللېكتىپقىمۇ ۋە شەخسلەرگىمۇ پايدا كەلتۈرىدىغۇ؟...

شۇ ئارىدا بىرسى يېڭىدىن تارتىتى. مەن چۆچۈپ بۇرۇلۇپ قاراپ قاچان كەلگەنلىكى مەلۇم بولمىغان تراكتورچىنى كۆردۈم. ئۇ كېلىپ بۇ چوڭ خەتلىك گېزىتنى ئوقۇغان بولسا كېرەك، چىرايىدا مەسخىرىلىك كۈلكە ئەكس ئېتەتتى.

— بۇ ئەسكى پالاسقا نېمانچە ئۇزاق قاراپ كېتىسىز؟ — دەپ سورىدى ئۇ چوڭ خەتلىك گېزىتنى قېشىنىڭ قۇيرۇقىغا بىلەن ئىشارەت قىلىپ، — يۇرۇڭ قۇرۇلۇش مەيدانىغا بارايلى.

— كۆرمەمسىز، يەنىلا شۇ تىل-ھاقارەت...، — مەن ئىزا تارتقاندەك يېقىمسىز تەسىراتتىن ئەيمىنىپ ئۇنىڭغا ئەگەشتىم.

— بۇ بىرنېمىلەر ھەمىشە ئاشۇنداق تەتۈر توقۇناقلىق قىلىدۇ، ئۆزىچە، "سېپىق زىيالىيلار كەمبەغەل-توۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قان-تەرىنى شوراپ ياتىدۇ،" دەپ ۋارقىرىشۋاتاتتى. مانا ئەمدى بىر ئوبدان ئىش قىلىۋاتساڭلار، "كاپىتالىزىمنى تېرىلدۇرىمەن دەپ بەك ئىشلەپ كەتتى"، دەپ كاكىرىشىپتۇ، — ئۇ يەڭگىل ھەرىكەت بىلەن ئىرغىپلا تراكتور كابىنكىسىغا چىقىۋېتىپ قوشۇپ قويدى، — بۇنداق ئادەملەر ئۈچۈن نېمە قىلساڭمۇ توغرا ئەمەس...

مەن كۈلۈۋەتتىم ھەم ئۇنىڭ كەينىدىن كابىنكىغا چىقتىم.

توسما قۇرۇلۇشى بولۇۋاتقان جاي نەرسىدىن قارىغاندا ھەر خىل رەڭلىك دولقۇن بىلەن تەۋرىنىۋاتقان كەڭ كۆلىنىڭ يۈزىدەك سۈس تەۋرىنەتتى. يېقىنلاشقانسېرى ئادەملەرنىڭ تىنىمسىز قىمىر-لىشى بىلەن توشقان ئىش مەيدانى ئىكەنلىكىنى پەرق قىلغىلى بولاتتى. تېخىمۇ يېقىنلاپ ئۇنىڭ ئىچىگە كىرگەن چاغدىلا ھەقىقىي قىزغىن مەنزىرە كىشىنىڭ كۆز ئالدىدا ھەيران قالارلىق تۈس ئالاتتى. بۇ يەردىكى كۈلكە-چاقچاقلار، ناخشا سادالىرى، "ھە-ھۇ" ئاۋاز-لىرى بىر-بىرىگە ئارىلىشىپ، ھەممە ئادەم كۈلۈۋاتقاندەك، ھەم-مەيلەن ناخشا ئېيتىۋاتقاندەك تەسىرات قالدۇراتتى. بۇلارنىڭ ئۈستىگە قول ھارۋىلىرىنىڭ غىچىرلىشى، كەتمەن-گۈرجەكلەرنىڭ بىر-بىرىگە تېگىپ كەتكەندە چىقارغان جاراق-جۇرۇقلىرى ۋە توك يەرنى چاناۋاتقان جوتۇلارنىڭ گۈپ-گۈپلىرى زادى توختىماي داۋاملاشقاندەك بىلىنەتتى. مانا بۇ توسما قۇرۇلۇشى ئىش ئورنىدىكى ئەمگەك مەنزىرىسى ئىدى.

ئەمگەك قوشۇنى كېلىشتىن بىرنەچچە كۈن ئىلگىرى باشلانغان تەييارلىق ئىشلىرىمۇ ئەمدى ئۆزىنى كۆرسىتىپ رول ئويناشقا باشلا-غانىدى. ناھىيىدىكى خىزمەت ئۆتەش تارماقلىرىنىڭ كۆچمە دۇكان-لىرى تىجارىتىنى باشلىغان، ۋاقىتلىق يېمەك-ئىچمەك تەنزىلىرىدىن ھۇر چېقىپ تۇرغان، شۇ قاتاردا ناھىيىلىك دوختۇرخانىسىنىڭ ئاق خالاتلىق خادىملىرى كرېسىت بەلگىلىك سومكىلىرىنى كۆتۈرۈپ يۈرۈشەتتى.

ئېگىز قادالغان ياغاچلارغا بېكىتىلگەن رادىئو كانايىلىرى ئىش ئۈنۈمىنى، سۈرئىتىنى توختىماي مەلۇم قىلىپ تۇراتتى. ناھىيىدىكى ئىدارىلەر ۋە گۈڭشېلاردىكى دادۇيىلەر ئىچىدە ياخشى ئىشلەۋاتقان كوللېكتىپ ھەم شەخسىلەر تەقدىرلىنىپ تۇراتتى، دەققەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلار ۋاقتى-ۋاقتى بىلەن كۆرسىتىلىپ تۇراتتى. ئارىلاپ ناخشا ياكى مۇزىكىلار بېرىلەتتى.

ئومۇمەن، ئەمگەك مەيدانىنىڭ ئۆزى بىر خۇشاللىق، كۈلكە دۇنياسى ئىدى. دېھقانچىلىق مەيدانلىرىدىن كەلگەن ئىشچىلار، گۈڭشېلارنىڭ ھەرقايسى دادۇيلىرىدىن كەلگەن گۈڭشې ئەزالىرى گەرچە ئايرىم-ئايرىم بۆلۈپ بېرىلگەن چامدا ئىشلەۋاتسىمۇ، كۆپ ھاللاردا، ئارىلىشىپمۇ كېتەتتى. قېزىلغان توپىلارنى توشۇپ چىقىرىۋېتىش ئۈچۈن تەييارلانغان يوللاردا قىستىلىپ كەتكەن قول ھارۋا ھايدىغۇچىلىرىنىڭ "پوش-پوش"لىرىمۇ كۈلكە بىلەن ئارىلىشىپ كەتكەن. نەدىدۇ بىر جايلاردا ئىش ئارىلىقىدىكى ئارام ئېلىش ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ سورۇن تۈزۈپ ئۇسسۇل ئويناۋاتقانلار ياكى ناخشا ئېيتىۋاتقانلارنى بىلگىلى بولاتتى. ئۇلارنىڭ چاۋاكلىرى، تەنتەنىلىرى بەزىدە كەتمەن-گۈرجەك، جوتۇلارنىڭ شېغىل قېزىۋاتقاندىكى جاراك-جۇرۇڭلىرىنى بېسىپ كەتسە، بەزىدە بېسىلىپ قالاتتى.

قىسقىسى ئىش تەرتىپلىك، بەلگىلىمىگە مۇۋاپىق، تېز ۋە ئۈنۈملۈك داۋام قىلىۋاتاتتى.

مېنىڭ ۋەزىپەم قوماندانلىق شتابى، دەپ ياسالغان بىرىزېنت چېدىرىنىڭ ئىچىدە ئولتۇرۇپ ياردەمچى ئىنژېنېرلارنىڭ دوكلاتىنى ئاڭلاش ۋە تېگىشلىك تېخنىكىۋى كۆرسەتمىلەرنى بېرىپ تۇرۇش

ئىدى. ئەمما ئىش تەقسىم قىلىشىنىڭ تەشكىللىك بولۇشى، توسما فۇندامېنتىنىڭ كەڭلىكى ۋە چوڭقۇرلۇقى قېزىلغان توپا-شېغىللارنىڭ قانداق بىر تەرەپ قىلىنىشى توغرىسىدا ئالدىنئالا ئەتراپلىق چۈشەنچە بېرىلگەنلىكى ئۈچۈن، ئۇنچۇالا كۆپ دوكلات قىلىش ھەم قايتا چۈشەندۈرۈپ، توختىماي ئىزاھلاش زۆرۈرىيىتى كۆپ بولمىدى. شۇڭا تولاراق ۋاقتىمنى ئىش ئورنىدا ئۆتكۈزەتتىم.

بۇگۈنمۇ ئىككى سائەتكە يېقىن ۋاقىتتا چېرتيوژلارنى كۆرۈپ ئولتۇرۇپ يارەمچىلىرىمنى كۈتتۈم. ئۇلار كەلمىگەنلىكتىن، ئورنۇمدىن تۇردۇم-دە، سىرتقا چىقتىم. چېدىرنىڭ سول تەرىپىدىن ئىككى مېتىرچە نېرىدىكى يانتۇ ئويمانلىققا ئېسىلغان قازاندىكى قايناقسۇغا چاي سېلىۋاتقان ياش يىگىتكە:

— ئادىل، مەن شۇبەن تاش توشۇۋاتقانلار تەرەپكە بېرىپ كېلەي، لازىم بولۇپ قالسام شۇ تەرەپتىن ئىزدەرسىز، — دېدىم.

ئادىل ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت ئىشخانىسىنىڭ خەۋەرچىسى بولۇپ، يېشى تېخى 20گە بارمىغان، ئېگىز بويلۇق، ئاق سېرىق، يادائىغۇ بىر يىگىت ئىدى. ئۇ بۇ يەرگە ۋاقتىلىق ئاشپەز، تېلېفون نۆۋەتچىسى بولۇپ ئىشلەشكە كەلگەنىدى. ئۇ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىماندىن كېيىن، قەددىنى رۇسلاپ ماڭا تىكىلىپ قارىدى. گېپىم ئۇنىڭغا ئېغىر كەلگەندەك ياكى راستىنلا چاقىرىش كېرەك بولۇپ قالسا ئۆزى ئۈچۈن ئوشۇقچە ئاۋارىگەرچىلىك بولىدىغاندەك بىر خىل ھالەتنى نامايان قىلدى. ئەمما، جاۋاب قايتۇرغىنىدا بولسا ئىككىنچى بىر خىل ئىپادىنى بىلدۈردى:

— سىز باش ئىنژېنېر. مۇشۇ چېدىر ئەتراپىدىن يىراققا كەتمەسلىكىڭىز لازىم ئىكەن، ئىبراھىم شۇجى ماڭا شۇنداق تاپشۇرغانىدى.

ـــ ئەتراپىمىزنىڭ ھەممىسى مۇشۇ چېدىرغا يېقىنغۇ؟ـــ دېدىم مەن ئۇنىڭ مەسۇم چىرايىغا مەسلىكىم كېلىپ قاراپ، ـــ ھەممەيلەن ئىشلەۋاتسا مەن ئولتۇرۇپ زېرىكىدىكەنمەن.

ئۇ مېنى توسۇپ قالغۇدەك سۆز تاپالمىغانلىقىغا ئۆكۈنگەندەك سەل تۇردى ـ دە:

ـــ مەن سىزگە تازا قول بالىسى قىلىپ بىر چاي دەملەپ بېرەي دەپ تەرەددۇت قىلىۋاتاتتىم، ـــ دېدى.

مەن كۈلدۇم ـ دە:

ـــ رەھمەت ئۇكام، چېيىڭىزنى كېلىپ ئىچەي، بەك ھايال بولمايمەن، ـــ دېدىم.

ئۇ يېرىمىنى تاشلاپ قالغىنىنى سقىمداپ تۇرغان چاينى يادىدىن مقارغانىدەك تۇرۇپ قالدى. مەن قارلاردىن تازىلانغان، دەسسەپ ئۇيۇپ شىلىپلاپ قالغان تار يول بىلەن مېڭىپ دەريا‌غا چۈشتۇم.

بۇ تەرەپتىكى چام گۈڭشىي ئەزالىرىغا بۆلۈپ بېرىلگەنىدى. چۈنكى، قىرغاق تەرەپ سۇيى ئاز، سېغىزلىق بولۇپ چاپماقمۇ، توپىسىنى يۆتكىمەكمۇ ئاسان ئىدى. بۇ تەرەپكە نېمە سەۋەبتىن گۈڭشىي ئەزالىرىنى ئورۇنلاشتۇرغانلىقىمۇ چۈشىنىشلىك ئىدى. گۈڭشىي ئەزالىرىنىڭ رېزىنكە ئۆتۈكى يوق ئىدى، ئۇلارنىڭ قول تراكتورلىرىمۇ يوق ئىدى. قېزىلغان توپىنى ئەرلەر زەمبىل بىلەن، ئاياللار قاپلار بىلەن قىرغاققا توشۇيتتى. دەريانىڭ ئوتتۇرىسىغا يېقىنلاشقانسېرى توپا قاتلىمى ئاستىدىن شېغىل چىقاتتى ۋە قېزىش قىينلاشقانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سۇ كۆپ ئىدى. بۇ يەرگە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ چامى بۆلۈنگەنىدى، شۇ تاپتا دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ توپا قېزىش ـ ئىتتىرىش تراكتورى قېزىپ ھەم ئىتتىرىپ قۇم ـ شېغىل ـ

لارنی سۇسىز بوشاۋقا دۆۋىلەيتتى. دۆۋىلەنگەن بۇ قۇم-شېغىل-لارنى ناھىيە ئىدارىلىرى تەۋەسىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر قول تراكتورلىرى، رېزىنكە چاقلىق قول ھارۋىلىرى بىلەن قىرغاقتىن يىراقتا توشۇيتتى.

ئىش ئورنىغا كىرگەندىن كېيىنلا قۇلىقىمغا بىر ئايالنىڭ ناھايىتى جارانلىق ناخشىسى ئاڭلاندى:

يەردە مۇزلار، كۆكتە قار،
دىلدا يالقۇن-ئوت يانار.
ئۆشنىدە قاپ لىق توپا،
قولدا جوتۇ توك يارار.
ئىشلەك ئىشقى بار باللا...

ناھايىتى نۇرغۇن كىشىلەرنىڭ كۆلكىسى ئۇنىڭ ناخشىسىنى ئۇزۇپ قويدى. مەن قىزىققىنىمدىن ئاشۇ ناخشا ۋە كۆلكە چىققان تەرەپكە قاراپ قەدەم تاشلىدىم.

گۈگۈمپ بىلەن دېھقانچىلىق مەيدانىغا بۆلۈپ بېرىلگەن چامنىڭ ئايرىلىدىغان جايىغا يېقىن بىر يەرگە ئېسىلغان چوڭ قازاننىڭ ئالدىدا ماڭا مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇتنى كۆرۈشكە توغرا كەلدى. ئۇ، يېڭى سويۇلغان مالنىڭ بولسا كېرەك، قېنى قاچمىغان ئىككى بۆرەك بىلەن يوغان بىر پارچە جىگەرنىڭ پارچىلىرىنى ھۆل يۇلغۇن چۆدىر-قىغا ئۆتكۈزۈپ ئوتقا قاقلاپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ سەل نېرىسىدىراق چوڭ تاختايىنى ئەمەل قىلىپ ئۇستىدە چامغۇر توغراۋاتقان كېرىم بوۋاي قاپقىنى تۇرۇپ ئولتۇراتتى.

هاموت مېنى كۆردى ـ ده، كاۋېپىنى ئايلاندۇرۇشنى توختتىپ يېقىمسىز ھىجايدى:

ــ ھه، ئىنژېنېر خانىم، تۆۋەنگە چۈشۈپ كۆزدىن كەچۈرۈۋاتام ـ سىز؟ كېلىك، ئوچاق ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئوت سۇنۇۋېلىك.

مەن ئۇنىڭ مەسخىرىسىگە جاۋاب بەرمەي، ماڭا قاراپمۇ قويمىغان كېرىم بوۋايغا چاقچاق قىلدىم:

ــ كېرىم ئاكا، سىز قازىنىڭىزنى دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدا بىر قاينىتىۋېتەي دەپسىز ـ ده؟

ئۇ بېشىنى كۆتۈردى، تۇتۇلغان چىرايىدا زورلانغان كۈلكە ئالا ـ مەتلىرى كۆرۈندى.

ــ كەل قىزىم، سالامەت تۇرامسەن؟ ــ دەپ سالاملاشتى ئۇ مەن بىلەن ۋە ئۆزى ئولتۇرغان كونا ئۆچكە تېرىسىنىڭ بىر تەرىپىنى بوشتىپ داۋام قىلدى، ــ سۇنى سەن باشقۇرۇپ بېرىدىغانلا بولساڭ، سۇ ئۇستىدە لەيلىتىپ يۈرۈپ قازان قاينىتالايمەن.

ئۇ نېمىشقىدۇ سۆزىنى تۇگىتىپلا كاۋاپ پۇشۇرۇۋاتقان ھامۇتقا يەر تېگىدىن قاراپ قويدى. ھامۇت بۇ چاغدا كاۋېپىنى پىشتى ھىسابلاپ كالپۇكلىرىغا قارا كۈيە يۇقتىنىمۇ سەزمەي مالاچلىتىپ چاياشقا باشلىغانىدى. مەن بوۋايدىن سالامەتلىكى، تۇرمۇشى، ئوغۇل ۋە كېلىنلىرى ھەققىدە سوراشتۇردۇم.

ــ ياخشى بولۇپ كېتەرمىز قىزىم، ــ دېدى بوۋاي چامغۇر توغراشتىن بېشىنى كۆتۈرمەي، ــ مانا بۇ جاھىل دەريا بۇ يىل بىزگە تولۇق سۇ بېرىشكە باشلىسا، بىرمۇنچە بىنەم ئېچىۋېلىشقىمۇ بولىدۇ دېگىنە؟ مەن شال تېرىشقا تەييارلىق قىلىپ قويۇش توغرىسىدا توختىنى ئىندەككە كەلتۈرۈپ قويدۇم. كۈزدە كەلسەك مېنى سەۋزە

توغراۋاتقان هالدا كۆرۈپمۇ قالارسەن، دەپ ئۇمىدلىنىمەن.
مەن كۈلۈۋەتتىم. بوۋايىنىڭ ئۇمىد بىلەن توشقان چاقچەقىغا بىرنەرسە دەي دېگۈچە مۇئاۋىن مۇدىر هامۇت لوقما تاشلىدى:
ــ گۈلئايىمدەك سۇ ئىلاهى پىلان قۇرۇپ بەرسە، چامغۇرنى سەۋزە دەپ ئاتاشقىمۇ بولىۋېرىدۇ، ــ دېدى ئۇ زەھەرلىك قاراپ، ــ لېكىن مەن ئالدىنئالا ئىشەنچ بىلەن ئېيتىمەنكى، بۇ توسما پۈتكەن هالەتتىمۇ بەشىنچى ئايىنىڭ ئاخىرىدىكى هەر يىلدا كېلىدىغان كەلكۈن بىلەن هېچ نەرسىسى قالماي ۋەيران بولىدۇ. كەمبەغەل ـ تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ قان ـ تەرىدىن ياسالغان بو توسما چامغۇرمۇ تېرىيالمايدىغان قىلىپ قويامدۇ، تېخى! شۇ چاغدا بىزنىڭ مەشھۇر ئىنژېنىر گۈلئايىمخان توغرۇلۇق ئېيتقان هۆكممىز توغرا بولۇپ ئىسپاتلىنىدۇ.
ــ لىللا سۆزلەۋاتىسىز مۇدىر، ــ دەپ ئاچچىق كۈلدى كېرىم بوۋاي ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، ــ ئادەم سىياقىدىكى كەلكۈن ئاي ـ كۈن دەپ ئايرىماي، سۈيى توسالغان دەريانىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مۇشۇ قازانىنىڭ ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئىككىنچى ئايدىمۇ بىزنى چامغۇردىن مەھرۇم قىلىۋاتامدۇ؟
بوۋاي سۆزلەۋاتقۇچە هامۇتقا قادىلىپ قارىغاندى. سۆز توختاپ ئاخىرقى بىر بۇردا جىگىرى قالغان يۈلغۇن چۈنقىنى ئاغزىغا ئاپارغان هامۇتنىڭ قولى ساڭگىلاپ قالدى. ئۇ بوۋايغا غەزەپ بىلەن هومىيىپ قارىغىنىدا، بوۋاي يەنە ئۆزىنىڭ مەشغۇلاتىغا كىرىشىپ كەتكەنىدى. مەن ئۆزەمنى تۇتۇۋالالماي كۈلۈۋەتتىم، بوۋاينىڭ نېمە دەۋاتقىنىنى پەملەپ بولغان هامۇت ئاچچىق بىلەن هۇرپىيىپ يۈلغۇن چۈنقىنى شىلتاپ تۇرۇپ:

ـــ هەي قىتىغۇر تەبرى، كەلكۈن دەپ كىمنى كـۆزدە تۇتۇۋاتە-
سەن؟ ـــ دەپ دوق قىلدى.
كېرىم بوۋاي كۈلۈمسىرەپ تۇرۇپ:
ـــ كىمنى بولاتتى؟ ئەلۋەتتە سـىزنى مۇدىـر، ـــ دېدى ئۇ نەشـ-
تەردەك قادىلىپ قاراپ، ـــ بۇ يەرگە سىزدىن باشقا كەلكۈن كەلگىنى
يوق. "ھاۋا سوغۇق، تىزغىچە سۇدا ئىشـلەۋاتىـمىز"، دەپ توختى
بىر قوي سويغانىـدى. قىمرلىـماي تۇرۇپ مۇشـۇكنىڭ كاللىسىدەك
زەللە ئالدىڭىز، يەنە شۇنچىلىكىنى ئۇكـلەپ يەپ تۇگەتتىڭىز. كەچ
بولغۇچە بۇ چامغـۇر تۇرامـدۇ، قانـداق؟ دەپ غەم قىلىپ تېزرەك
توغرىۋېتەي دەۋاتامدىمەن؟

مەن ئىبراھىم ۋە قۇتلۇق ئاكىلار بىلەن شـىبەن تاشلار دۆۋىلە-
نىۋاتقان نېرىقى قىرغاققا چىقىپ ئۇچرىشىپ قالدىم، ئۇلارنىڭ يېنىدا
ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىدىن ئاجرىتىلىپ بېرىلگەن مېنىڭ ياردە-
چىم ئىنىڭزېنېر گولـياڭ بىلەن مەن تونۇمايـدىـغان يەنە بىر خەنزۇ
يولداشـمۇ تۇراتـتى. ئۇلار بىرنەرسىنى مۇزاكىرە قىلىۋاتقان بولـسا
كېرەك، مەن يېقىنلاشقاندىن كېيىن سۆزدىن توختاپ قېلىشتى. مەن
ئۇلار بىلەن بىرمۇبىر سالامـلىـشـىپ كۆرۈشـتۇم. نـۆۋەت ناتونۇش
خەنزۇ يولداشقا كەلگەندە، ئىبراھـىم ئاكا ئۇنى ماڭا تونۇشتۇرۇپ:
ـــ بۇ كىشى مەيـدان پارتكومـىنىڭ مۇئاۋىـن شۇجىسى يولداش
جېڭ ياۋخۇەن بولىدۇ، ـــ دېدى.
ئۇ پاكار بويلۇق، ۋىجىك كـىشى ئىدى. گـۆشى قاچقان ئىنچىكە
بارماقلىق ئالقىنى بىلەن مېـنىڭ قولۇمنى چـىڭ سىقىپ تۇرۇپ مېنى

تەبرىكلەيدىغانلىقىنى بىلدۈردى. ئاندىن ۋىجىكلىكىگە قارىماي، سەل مۈكچەيگەن قەددىنى كەينىگىرەك تارتىپ ئىبراھىم ئاكا تەرەپكە بۇرۇلدى. ئۇنىڭ ھازىرقى تۇرقىدىن بىرەر نەرسىگە ئالدىراۋاتقانلىقى، سۆزىنى ئىتتىك ئېيتىۋېلىش تەقەززاسى چىقىپ تۇراتتى.

— ماشىنىلىرىمىز ئىسراپ بولۇپ كەتمىسۇن، دەپ ئەنسىرەۋاتىمەن، — دېدى ئۇ لەۋلىرى تىترىگەن ھالدا. ئۇنىڭ بۇ ھالىتى ئەسلىدىن گەپ قىلسا شۇنداق لەۋلىرى تىترەيتتى ياكى ھازىر راستىنلا ئەنسىرەۋاتقانلىقىنى چۈشەندۈرەلمەيتتى، — كۆرۈپ تۇرۇپسىزكى، بىزنىڭ زىممىمىزدىكى ۋەزىپىمىز ئاياغلاشتى، سېمونتنىمۇ توشۇپ بولدۇق. فۇندامېنتقا لازىملىق شىبەن تاش توشۇشقا يارەملىشىۋاتىمىز.

— ئىسراپ بولمايدۇ يولداش لاۋجېك، — دېدى ئىبراھىم ئاكا كۈلۈپ، — شىبەن تاشلار توشۇلۇپ تۈگىگىچىلىك توپا قېزىشمۇ ئاخىرلىشىپ قالىدۇ.

— ئەتە كەچكىچە توپا قېزىش پۈتۈنلەي ئاياغلىشىدۇ، — قوشۇمچە قىلدى قۇتلۇق، — قالدى-قاتتى ئىشلار كېچىككەندىمۇ ئۆگۈنلۈككە تۈگەيدۇ.

— ناھىيە تەرەپتىن يۆتكىلىدىغان پولات چۈشلار توشۇلۇپ بولالامدۇ؟ — دەپ سورىدى لاۋجېك ئالدىراپ.

— سىلەرنىڭ ماشىنىلىرىڭلار تاش توشۇشقا يارەملەشكەندىن كېيىن، بىز قاتناش كۈچىنى ئەلۋەتتە پولات چۈشۈق يۆتكەشكە ئىشلىتەلەيمىز، — ئىبراھىم ئاكا خاتىرجەم، تەمكىن ھەم كەيپى چاغ كۆرۈنەتتى، — سىز لاۋجېك، ئەۋەتىدىغان بېتون قۇرۇلۇش ئەترىتىڭىزنى سەپەرۋەر قىلىۋېرىڭ.

ـــ سەپەرۋەر قېلىش قىيىن ئىش ئەمەس، ـــ دېدى لاۋجېك كۈلۈپ تۇرۇپ، ـــ سىلەر ماسلىشىپ بېرەلمىسەڭلار ئىسراپچىلىق بولۇپ قالمىسۇن دەۋاتىمەن. مانا، مەسلەن، بىزنىك ماشىنىلار...

ھەممەيلەن كۈلۈۋەتتى. ئىبراھىم ئاكا ئالدىراپ:

ـــ ماشىنىلىرىڭىز بىر ئوبدان ئىشلەۋاتىدىغۇ؟ ـــ دېدى شىبەن تاشلار توشۇلۇۋاتقان تەرەپنى بېشى بىلەن ئىشارەت قىلىپ، ـــ سىز ئىش سۈرۈشتىگە ماسلاشقان ھالدا سېمونت توشۇشنى ئورۇنلاشتۇرسىڭىز بوپتىكەن.

ـــ ئۇنداقتا، ماشىنىلار قايتىشدا يۆتكەپ بولۇنغان سېمونتنى ئېلىپ قايتسۇنمۇ؟

ـــ ئىسراپچىلىق بولۇشتىن قورقمىسىڭىز ئۇنداق قىلىشقىمۇ بولىدۇ، ـــ ئىبراھىم ئاكا كۈلۈپ قويدى، ـــ مەيلى بولمىسا، مەن ناھىيىگە قايتىپ پولات چىۋىق توشۇش ئىشىنى تەكشۈرۈپ باقاي، ـــ ئاندىن ئۇ ماڭا قاراپ بۇيرۇدى، ـــ فۇندامېنتنىك توپىسى قېزىلىپ بولغاندىن كېيىن، تېخنىكا ئۆلچىمىگە ئۇيغۇن كەلگەن-كەلمىگەنلىكىنى ئەستايىدىللىراق تەكشۈرۈڭلار. كېيىن يەنە قايتا ئىشلەش بولۇپ يۈرمىسۇن!

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولدۇم. ئىبراھىم ئاكا ھەممەيلەن بىلەن كۆرۈشۈپ خوشلىشىپ كېتىپ قالدى. لاۋجېكمۇ ئۇنىڭ كەينىدىن بىز بىلەن خوشلىشىپ شىبەن تاش چۈشۈرۈۋاتقان ماشىنا-تراكتورلار تەرەپكە كەتتى.

مەن يارەمچىم گو لياڭغا:

ـــ ئىبراھىم شۇجىنىڭ سۆزىدە داۋلى بار. ئىدارە ۋە كۈچلەر بۆلۈپ بېرىلگەن چاغنى تېز تۈگىتىش ئۈچۈن چوڭقۇرلۇقى ۋە

كەڭلىكى ئۆلچەمگە مۇۋاپىق بولۇش - بولماسلىقى بىلەن كارى بولمايدىغان بىخەستەلىك چىقىپ قالماسلىقىغا ھەزى بولساق بولغۇدەك، — دېدىم. گو لياڭ كۈلۈپ قويۇپ:

— خاتىرجەم بولۇڭ، ۋەزىپىسىنى تۈگەتكەنلەر قايتىدىغان چاغدا مىللىمىتر ھېسابى بويىچە ئۆلچەپ تاپشۇرۇۋالىمەن، — دېدى ۋە ئىشچى - خىزمەتچىلەر ئىشلەۋاتقان تەرەپكە بېرىپ ئارىلاپ باقىدىغانلىقىنى ئېيتىپ كېتىپ قالدى.

— گۈڭشې ئەزالىرىدىن غەم قىلماڭ، — دېدى ئۇنىڭ ئارقىسىدىن توۋلاپ قۇتلۇق ئاكا، — ئۇلارنىڭ چامىغا مەن ئۆزەم كېپىل!

پەستە — سۈيى ئەگىتىۋېتىلگەن قۇرۇق دەريا ئوتتۇرىسىدا دولقۇنلانغان دېڭىز سۈيىدەك ساناقسىز ئەمگەك قوشۇنىنىڭ ئىشى داۋام قىلىۋاتاتتى. بۇ يەردىن تۇرۇپ ھېچكىمنى تونۇغىلى بولمايتتى. لېكىن ئادەملەر توپى تېنىمسىز تەۋرىنىپ تۇراتتى. ئۇ يەر، بۇ يەردىن كۆتۈرۈلۈۋاتقان ئاق كۆكۈش رەڭ ئىس تۈۋرۈكلىرى مەلۇم بوشلۇققا بارغاندىن كېيىن تاماكا ئوتۇنىدەك سۇس يېيىلاتتى ۋە يېنىك شامالغا ئەگىشىپ يىراقلارغا ئۇچۇپ كېتىۋاتقۇچە تارقىلىپ توزۇپ كېتەتتى. توپا قېزىۋاتقان، توپا توشۇۋاتقان تراكتورلارنىڭ ئاۋازى بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ غۇۋا سادا چىقىراتتى. بۇنىڭغا كىشىلەرنىڭ ۋاڭ - چۇڭلىرى قوشۇلۇپ پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بىر خىل ئاۋاز پەيدا قىلاتتى. بۇلارنىڭ ھەممىسىدىن قۇندامېنت قېزىلمىش ئىشىنىڭ ئەتە كەچقۇرۇنلۇققىچە ئاياغلىشىشى تامامەن مۇمكىن ئەمەسلىكىنى سېزىشكە بولاتتى.

— نېمىدېگەن زور كۈچ بۇ - ھە؟ — دېدىم مەن ئۆزەمگە سۆزلىگەندەك بوش ئاۋاز بىلەن.

براق، بۇ سۆزۈمنى يېنىمدا تۇرغان قۇتلۇق شۇجى ئاڭلىغان بولسا كېرەك:

ــ شۇنداق، خەلق ئاممىسى سەپەرۋەر قىلىنسا، ھەقىقەتەن زور كۈچ بولۇپ ئۇيۇشىدۇ. بىز ئۆز ۋاقتىدا بۇ كۈچنى ئىشلىتىشنى بىلسەك، مانا شۇ ئاجايىپ قۇرۇلۇشلارنى ۋۇجۇدقا چىقىرالايمىز، ــ دېدى.

مەن بېشىمنى لىڭشىتىپ ئۇنىڭ سۆزىگە قوشۇلىدىغانلىقىمنى بىلدۈردۈم. كۆڭلۈمدە بولسا: "بىر ئىنژېنېرنىڭ مەسئۇلىيىتى نەقەدەر مۇھىم ــ ھە؟ ــ دەپ ئويلايتتىم، ــ ئاشۇنچىۋالا زور كۈچنى ئىسراپ قىلماسلىق، جايىدا ئىشلىتىشكە كاپالەتلىك قىلىش لازىم..."

قۇتلۇق ئاكىمۇ خىلىغىچە ئۇنچىقمىدى. كېيىن جەينىكىمگە بىش تېگىپ قويۇپ مېڭىش ئىستىكىنى بىلدۈردى. بىز شېھەن تاش چۈشۈرۈۋاتقان ئىش ئورنىغا كېتىۋاتقان چاغدىلا ئۇ مۇلاھىزە قىلغاندەك سۆزلەشكە كىرىشتى:

ــ سىزنىڭ ئىشىڭىز ناھايىتى مۇھىم ۋە ئەھمىيەتلىك خىزمەت گۇلئايىم. ناھىيىلىك پارتكوم لايىھىڭىزنى تەستىقلىغاندىن كېيىن بىر سەپەرۋەر قىلغانىدى، قارىغا شۇنچىۋالا زور قوشۇن ھەرىكەتكە كەلدى. پارتىيىمىزگە خەلق ئاممىسىنىڭ ئىشىنىشى، ھۇرمەت قىلىشى پارتىيىمىزنىڭ ئۇلارغا بەخت ـ سائادەت يارىتىپ بېرەلەيدىغانلىقىغا ئىشىنىشىدىن كېلىپ چىققان. بىزنىڭ بۇ قۇرۇلۇشنى باشلىيالىشىمىز ئاسانغا توختىغىنى يوق. بۇنى ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز. بۇ ئىشنى قوللىغۇچىلار ۋە قارشى تۇرغۇچىلارمۇ ئەك ئاۋۋال پارتىيىمىزنىڭ ئىچىدىكى بەزى يولداشلاردا، بولۇپمۇ رەھبەرلىك خىزمىتى ئىشلەۋاتقان يولداشلاردا سادىر بولىدى. قوشۇلماسلىق بەزىدە تونۇش مەسـ

لمسی، بىرمەزگىللىك چۈشەنچە مەسىلىسى بولۇپمۇ كۆرۈنىدۇ، بىراق قارشى تۇرۇشچىۇ؟ بۇنىسى باشقا گەپ. قارشى تۇرىدىغان ئىشلارمۇ بولىدۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ مەنپەئىتىگە ئۇيغۇن ئىشلارغا قارشى تۇرۇش بۇ ئۆزىنى ھالاك قىلىش، ئۆزىنى خەلقتىن ئايرىۋىتىپ يېتىم، يەككە قىلىش دېگەنلىك بولىدۇ. پارتىيەمىز ئىچىدە ئازسانىدىكى ناباپ ئادەملەرمۇ بار. ئۇلارنىڭ خەلق بىلەن كارى يوق. باشقىلار ئاچ-توق قالسىمۇ قالسۇن، ئۆزەم ئوبدان ياشسام بولدى، دەپ قارايدۇ. ئۇلار پارتىيىدىن كۆنلۈك ياكى جۈۋا ئورنىدا پايدىلىنىدۇ. يامغۇر ياغقاندا، سوغۇقتا توڭغانىدا ئىشلىتىۋالماقچى، ئۆزىنى ئاسراش ئۈچۈن پايدىلانماقچى بولىدۇ، ھاۋا يىللىسچۇ؟ ئۇلار دەرھال ھەممنى تاشلىۋېتىشكە تەييار...

— پارتىيە قارارلىرىغا قارشى مەۋقەدە تۇرۇپمۇ پارتىيە ئەزاسىمەن دەپ ئويلىماسلىق كېرەك ئىدى...

— توغرا، — قۇۋۋەتلىدى قۇتلۇق ئاكا، — لېكىن ئۇنداقلار پارتىيىنىڭ ئۆزلىرىگە لازىملىق قارار چىقىرىشىنى كۈتىدۇ. ئۆزلىرىگە كېرەكلىك قارار چىقىرىلغاندا، پارتىيىنى ئۆزىنىڭ خۇسۇسىي مۈلكى ئورنىدا كۆرىدۇ...

مېنىڭ كۆز ئالدىمغا باياتىن كۆرگەن مەنزىرە يېيىلدى، ئۇنىڭغا يەنە يېڭى كۆرۈنۈشلەر قوشۇلدى: ئەنە، بىر تەرەپتە چامغۇر توغرالغان ئوماچ ئېچىپ كۈلۈپ ئولتۇرغان ئەر-ئايال گۈڭشې ئەزالىرى. ئۇلار ئىشتىن چۈشكەن، لېكىن، يەنە ئىشلەش ئۈچۈن ئالدىرىشىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ئۇدۇلىدا گەۋدىسى كىچىك، كىچىكلىكى قوڭغۇزچىلىك كېلىدىغان ھامۇت پۇتلىرىنى ئۆزۈن سۇنۇپ ئولتۇرىدۇ. ئۇنىڭ ئاغزى چوڭايماقتا. بارغانسېرى يوغىناپ گەۋدە-

دىنمۇ چوڭىيىپ كەتتى. بۇ ئېغىز بۇردا ـ بۇردا كاۋاپ پارچىلىرىنى ئاغزىغا سېلىۋاتىدۇ. شۇنداق بولسىمۇ نارازى بولغان كۆزلىرى چەكچىيىپ قاپاقلىرى سېلىنىپ چۈشمەكتە، بارا ـ بارا بۇ قاپاقلىرى كۆز، بۇرۇنلىرىدىنمۇ ئارتىلىپ ساڭگىلاپ كاۋاپ تىقىلىپ يۇمۇلماي قالغان، قارا ـ قۇرا كۈيەر يېپىشقان كالپۇكلىرىنى پۈتۈنلەي يېپىۋالدى...

مەن چۆچۈپ كۆزۈمنى يۇمۇۋالدىم. ئۇنداق كۆرۈنۈشنىڭ داۋاملىشىشنى خالىغىم يوق ئىدى.

ــ پارتىيىگە كىرىشنى باشقىلارغا راھەت ـ پاراغەت يارىتىپ بېرىش ئۈچۈن دەپ تونۇماي، ئۆزى كۆپرەك ھۈزۈرلىنىش ئۈچۈن دەپ ئويلىغۇچىلار پارتىيىگە كىرىپ ئالالىغاندىمۇ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئىجدانى ئۇلارنى كومۇنىست دەپ تونۇمايدۇ، ــ دەۋەتتىم مەن ئاياجانلانغانلىقىمدىن ئۆزەمنى تۇتالماي.

قۇتلۇق ئاكا توك سوقىقاندەك چىپچىدە توختاپ قالدى. ماڭا ئىنتايىن مېھرىبانلىق بىلەن تىكىلدى ۋە:

ــ سىز يولداش گۇلنايىم، پارتىيىگە ئىشىنەمسىز؟ ــ دەپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭغا بۇرۇلۇپ ھەيران بولۇپ قارىدىم. ئۇنىڭ كۆزلىرى مەن كۆرگەن ھەرقانداق چاغلاردىكىدىنمۇ مېھرىبان، يىلىلىق ۋە خۇش خۇي كۆرۈنەتتى. شۇ تاپتا مەن ئۇنىڭ بۇ سوئالىنى سوراش بىلەن نېمە دېمەكچى بولۇۋاتقىنىنى زادىلا چۈشىنەلمىگەنىدىم. نېمە دەپ جاۋاب بېرەي؟ بۇ سوئال ھەقىقەتەن سەل غەلىتىدەك تۇيۇلۇۋاتاتتى.

ــ نېمە دېسەم بولار، مەن پارتىيىگە نېمىشقا ئىشەنمەي؟ ــ

دېدىم مەن توساتتىن كۆزلىرىمگە يىغلىۋالغان ياشلارنى يوشۇرۇپ كېتەلمەيدىغىنىمنى سېزىپ، ــ مەن پارتىيىگە ھەقىقەتەن ئىشىنىمەن. پارتىيە بىزگە ئازادلىق ئېلىپ كەلدى. پارتىيە مىڭلىغان يوقۇللار قاتارىدا مېنىڭ ئائىلەمگىمۇ قەد كۆتۈرۈپ ئادەمدەك ياشاش ئىمكانىيىتىنى بەرگەنىدى. پارتىيە مېنى 15 يىل ئوقۇتۇپ بىلىم بەرگەنىدى. پارتىيە ھېلىمۇ ماڭا ئەقىل ـ پاراسەت، غەيرەت ـ شىجائەت بېرىۋاتىدۇ. قېنىچىلىقتا قالسام، ئوكۇشسىزلىقلارغا ئۇچرىسام، ئاتىدارچىلىق قىلىپ ياردەم قولىنى سۇنۇۋاتىدۇ...

ــ نېمە ئۇچۇن، نېمە ئۇچۇن شۇنداق قىلىۋاتىدۇ؟ بۇلارنى ئويلاپ كۆرگەنمىدىڭىز؟

مەن قۇتۇلۇق شۇجىغا ــ ئۇنىڭ كۇلۇمسىرەۋاتقان، كىچىك بالىلارىدەك شادلىق ئۇچقۇنلىرىنى چاچرىتىۋاتقان كۆزلىرىگە دېدىل قاراپ:

ــ مەن بۇلارنى كۆپ ئويلىغانىدىم، پارتىيىنىڭ شۇنداق قىلىشى ــ مېنىڭ خەلق ئۈچۇن ئىشلىشىم، خەلق ئاممىسىنىڭ بەخت ـ سائادىتىنى يارىتىش يولىدا تۆكۈۋاتقان ئەرزىمەس خىزمىتىم ئۇچۇن!

ئۇ ئىمتىھان ئېلىۋاتقان ئوقۇتقۇچىدەك:

ــ جاۋابىڭىزنىڭ يېرىمى توغرا، ــ دېدى بېشىنى ماقۇل ئىشارىتىگە لىڭشىتىپ، ــ ئەمما ئەرزىمەس خىزمەتلەر ئۇچۇن پارتىيە قوللاپ قۇۋۋەتلەپ يۇرمەيدۇ. سىز ئەرزىگۈدەك ئىش قىلىۋاتىسىز، ــ ئۇ قېتىرقىنىپ كۇلۇۋەتتى. مەنمۇ خىجالەت ئارىلاش قوشۇلدۇم، ــ شۇنداق، سىز ئەرزىمەس ئىش قىلىغىنىڭىز يوق. شۇنداقتىمۇ مەغرۇرلانماسلىقىڭىز، يەنىمۇ تىرىشىپ كۆپرەك ئىش قىلىشىڭىز لازىم.

مەن ماقۇل ئىشارىتىگە باش لىڭشىتتىم:

ــ پارتىيىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى زادى ئۇنتۇمايمەن، ئۆمۈرۋايەت تىرىشىپ ئىشلەيمەن، ئەمەلىي خىزمەت قىلىش ئارقىلىق پارتىيىنىڭ ئىشەنچىنى ئاقلايمەن.

ــ سىز مۇشۇ قوشۇنىنىڭ ئەزاسى بولۇشنى ئويلاپ باقمدىڭىزمۇ؟ ــ دەپ سوردى ئۇ خېلى جىملىقتىن كېيىن. بىز بۇ چاغدا مېڭىپ كېتىۋاتاتتۇق.

مەن توختاپ قالدىم. ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قېلىپ نەپەس ئېلىشىم قىيىنلىشىپ كەتكەندەك بولدى. بېشىمدىلا چاقماق چېقىلغاندەك، مېنىڭ كۆز ئالدىمدا ئۇنىڭ نۇرلىرى شولا چېچىۋاتقاندەك ۋىيۇلۇپ كەتتى.

ــ مەن... مەن... بۇ قانداق... مۇمكىن بولارمۇ؟ ــ دەپ توختاپ قالدىم. چۈنكى، سۆزۈمنى داۋاملاشتۇرالمايدىغانلىقىمنى بىلىپ قالدىم. ئەگەر دېمەكچى بولغانلىرىمنى ئېيتسام ئاۋازىم يېتىشمەيدىغاندەك، ياكى باشقىچە بىر ھادىسە سادىر بولىدىغاندەكلا تۇيۇلاتتى. بىراق، شۇ چاغدا يەنە نېمە دېيىشىمنى، نېمىلەرنى دېيەلىشىم مۇمكىنلىكىنى ئۆزەممۇ ئېنىق بىلمەيتتىم.

ــ كۆڭلىڭىزدىكىنى ئېنىق ئېيتىڭ. مۇمكىن بولىدىغان ياكى بولمايدىغان نېمىسى بار؟

قۇتلۇق ئاكا ھامان كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. ئۇنىڭ قاراشلىرى سوئال ئارقىلىق كۆڭۈلدىكىنى بىلىشنى ئەمەس، بەلكى كۆڭۈلدىكىنى ئالىلقاچان بىلىپ بولۇپ ئەمدىلىكتە تەستىقلىتىشنى خالاۋاتقاندەك تۇراتتى. مەن راستىنى ئېيتتىم:

ــ مەن، شۇجى... داشۆدە ئوقۇغان زىيالىي تۇرسام... ئارزۇ

قىلغىنىمدىمۇ مۇمكىن بولامدۇ؟

سوزۇم ئاخىرلىشا ـ ئاخىرلاشمايلا قۇتلۇق ئاكا مېنى چۆچۈتۈپ قاقاقلاپ كۈلۈۋەتتى ـ دە:

ــ قارىغاندا، سىز پارتىيە ئەزاسى بولۇشنى بىر تەرەپلىمىرەك چۈشىنىدىغان ئوخشايسىز، يۇرۇك، ماكىغاچ سۆزلىشەيلى، ــ دېدى ۋە خارامۇش بولۇپ قالغانلىقىمنى، ھاكىۋېقىپ قالغانلىقىمنى سەزگەندەك، ئۆزىمۇ ئاستا مېكىپ چۈشەندۈرۈشكە كىرىشتى، ــ نېمىشقا زىيالىيلارنىڭ پارتىيىگە كىرىشى چەكلىنىدۇ، دەپ ئويلايسىز؟ پارتىيە ئەزاسى بولۇشنى نېمە ئۈچۈن ئۆزىگىزگە غەلىتىلىك، دەپ قارايسىز؟ بۇ سىزدىكى پارتىيىگە بولغان تونۇشنىڭ چوڭقۇر ئەمەسلىكىنى كۆرسىتىدۇ، بىزنىڭ پارتىيىمىز ناھايىتى كۆپ بىلىملىك ئەزالارغا ئېگە بولۇشى لازىم. ئۇ بىلىملىك ئەزالىرى بىلەن ئالغا يۈكسىلىشكە، زامانىۋىلىشىشقا يېتەكچىلىك قىلىشى لازىم. ئۇ مەملىكىتىمىزنى زامانىۋىلاشقان، قۇدرەتلىك، ئىلغار دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىش سەپىرىگە باشچىلىق قىلالىشى ئۈچۈن، بىلىملىك پارتىيە بولۇشى لازىم. نېمە، سىز پارتىيە ئەزاسى جەزمەن ساۋاتسىز ياكى ساۋادى بولغاندىمۇ ئالىي مەكتەپتە ئوقۇمىغان بولۇشى لازىم، دەپ ئويلايدىغان ئوخشىمامسىز؟

ــ ياق، ياق...، ــ دەۋەتتىم مەن ئالدىراپ، ــ مەن ئۇنداقمۇ ئويلىغىنىم يوق. بىراق، سىز ھازىرقى ۋاقىتتا بىزلەر توغرۇلۇق نېمىلەر دېيىلۋاتقىنىنى بىلمىسىزغۇ، شۇجى؟

قۇتلۇق ئاكىنىڭ چىرايى جىددىي تۈس ئالدى، ئۇ سەل جىم بولۇۋېلىپ ئېغىر تىنىپ قويدى ـ دە، ئالدىرىماي سۆزلەشكە كىرىشتى:

ــ جەمئىيەتتە، رەھبىرىي ئورگانلاردا شۇنداق بىر خىل سۆزلەرمۇ

بار. بۇنى مەنمۇ ئاڭلايمەن، — دېدى ئۇ ئۇنىنى پەس چىقىرىپ، — لېكىن، سىلەرنى "سېسىق زىيالىي" دېسە بۇنى پارتىيىمىز دېگەن ئەمەس. پارتىيىمىز زىيالىيلارغا قارىتا بۇرۇندىنلا ئىنتىپاقلىقىش، تەربىيىلەش سىياسىتىنى قوللىنىپ كېلىۋاتىدۇ، بۇمۇ كونا زىيالىيلارغا قارىتىلغان سىياسەت، چۈنكى، پارتىيە ئۆزى تەربىيىلىگەن زىيالىيلارنىڭ ئۇنچە كۆپ ئەمەسلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، كونا زىيالىيلارغا قارىتا جانلىق سىياسەت قوللانغاندى، ھازىر بەزى نېيىتى ياماق، كۆڭلى قارا ئادەملەر پارتىيىمىزنىڭ نامىنى سۇيىستېمال قىلىپ، پارتىيە ئەزالىرىنى، خەلق ئاممىسىنى نادانلىقتا تۇتماقچى بولۇۋاتىدۇ، ئۇلار نادان ئادەملەرگە نېمە دېسە "ھە"، دەيدۇ، دەپ رايدۇ. سىز يولداش گۈلئايىم، پارتىيىمىزنىڭ تۈپ پروگراممىسىنى ستايىدىل ئۆگىنىڭ، بەزى گېزىتلەردىكى، جەمئىيەتتىكى تىل-ھاقارەتلەر، تۆھمەت-بوھتانلارنىڭ بازىرى كاسات ئىكەنلىكىنى، ئۇنداق سەپسەتىلەرنىڭ بەربىر ئەخلەت دۆۋىسىگە تاشلىنىۋاتقانلىقىنى ئۇنتۇپ قالماڭ، پارتىيىمىز چوقۇم زۇلمەت ئۇستىدىن غەلبە قىلىدۇ. ئۇ غەلبە قىلىشقا قادىر ئىكەنلىكىنى ئاللىقاچان ئىسپاتلىغان. قاراپ باقمامسىز، ئۇلار ناھىيىلىك پارتكومغا، يولداش ئىبرا-ھىمغا خىرىس قىلىشىپ، ئىغۋا توقۇپ، چوك خەتلىك گېزىت، پلاكاتلارنى چاپلاپ، باھار بايرىمى مەزگىلىدە ئالتۇپىلاڭ كۆتۈرۈۋەتكەندى. بۇنداق چوڭ خەتلىك گېزىتلەر سىز بىلەن مېنىڭ ئۇستۇمدىمۇ بار. ئەمما، پارتكوم ئورۇنلاشتۇرۇپ، سەپەرۋەر قىلىۋىدى، مۇشۇنچىۋالا خەلق ئاممىسى گۇلدۇر-تاراق گەپ-سۆزلەر بىلەن توشقان چوڭ خەتلىك گېزىتلەرگە ئەمەس، پارتكومنىڭ چاقىرىقىغا ئاۋاز قوشتى.

ـــ مەن بۇلارغا ئىشىنىمەن. ئىشىنىك شۇنداق بولغانلىقىنمۇ كۆرۈپ چۈشەندىم.

ـــ شۇنداق، سىز بۇلارنى توغرا چۈشىنىپ ياخشى قىلدىڭىز. تىرىشىپ ئۆگىنىڭ، پارتىيەمىز سىپىگە كىرىش ئارزۇيىڭىز بولسا، بۇنىڭ مۇمكىن بولىدىغان ئىش ئىكەنلىكىگە ئىشىنىك. پارتىيەنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىغا چىن نىيەت بىلەن ئېتىقاد باغلاڭ، ـــ قۇتلۇق ئاكا شۇنداق دېدى ـ دە، ماڭا كۆيۈنۈش نەزىرى بىلەن قاراپ قويۇپ دەريا تەرەپكە نەزەر تاشلىدى ھەم شۇنداق دەپ قوشۇپ قويدى، ـــ ھازىرچە شۇنچىلىك سۆزلىشەيلى، مەن گۇڭشې ئەزالىرى تەرەپكە بېرىپ باقاي. چۈشكە يېقىنلاپ قالدى، بىرئاز توپا توشۇۋېتەي. خالىسىڭىز چۈشتە كېلىڭ، تاماقنى بىللە يەيمىز.

قۇرۇلۇش ئىش مەيدانىنىڭ ۋاقتىلىق رادىئو پونكتى، قوماندانلىق شتابى چېدىرىنىڭ يېنىدىكى كىچىكرەك بىر چېدىردا ئىدى. رادىئو ئاپپاراتلىرى يۆتكەپ ئىشلىتىشكە ئەپلىك دىزېلماتورغا چېتىلغان توك چىقارغۇچ (فادىيەنجى)نىڭ ئېنېرگىيەسىدىن قۇۋۋەت ئالاتتى، توك چىقارغۇچنىڭ توكى بىلەن يەنە دەريا ئىچىدىكى كولانغان يەرلەرگە يىغىلۇالغان سۇلارنى تارتىدىغان سۇ پومپىلىرىنمۇ ئىشلەپ تۇراتتى. دىزېلماتور چېدىردىن يىراقراق بىر چوڭقۇرلۇققا جايلاشتۇرۇلۇپ، ئۇستى يېپىلغان بولسىمۇ، يەڭگىل پاقىلدىغان ئاۋازى بىلەن ئەتراپنى بىر خىل رىتىمدە تەرتىپ تۇراتتى.

ھېلىلا بىز قوماندانلىق شتابىدا يىغىن ئاچقانىدۇق. مۇزاكىرە قىلىنغان مەسىلەر قاتارىدا قېزىلغان قۇم ـ شېغىل، توپىلارنىڭ

بارغانسهری دەریا قىرغىقىغا يېقىن تۆكۈلۈۋاتقانلىقى مەسلىسىمۇ بار ئىدى. ئەگەر بۇ ئىشقا سەل قارالسا، قۇم-توپىلارنىڭ دەريا ئىچىگە سىرغىپ چۈشۈپ كېتىشىدىن ساقلانغىلى بولمايتتى، شۇڭا ئۇنى يىراقراق ئاپىرىپ تۆكۈشكە توغرا كېلەتتى. بۇ ئىش ھەرقايسى ئىش ئوچاستىكىلىرىنىڭ مەسئۇللىرىغا تاپىلاپ قويۇلدى، شۇنداقتىمۇ ئومۇميۈزلۈك ئاكتىلىتىش - تەكتىلەش ماڭا تاپشۇرۇلغانلىقىتىن، مەن رادىئو پونكتى چېدىرىغا كىردىم.

شۇ تاپتا ئىش ئۈستى ئىختىيارىي مۇخبىرلىرىنىڭ خەۋىرىگە ئاساسەن رەتلەنگەن ياخشى ئىش، ياخشى ئادەملەرنىڭ لېنتىغا ئېلىنغان ماتېرىيالىنى ئاكتىلىتىپ، ناھىيىلىك رادىئو پونكتىدىن كەلگەن مايىەم ئۆزى يالغۇز ئولتۇراتتى.

— كېلىڭ گۈلئايىم ئاچا، — دەپ ئورنىدىن تۇردى مايىەم مېنى كۆرۈپلا، — كېلىڭ، ئولتۇرۇڭ.

مەن، ئۇ قويۇپ بەرگەن ئورۇندۇققا ئولتۇرۇۋېتىپ:

— ئەھۋالىڭىز قانداق، زېرىكىپ قالمىغانسىز؟ — دەپ سورىدىم.

— نەدىكى زېرىكىش؟ — ئۇ قېشىنى لىكىلدىتىپ قويدى، — ئۆزەم يالغۇز بولغانلىقتىن ئىش يېتىپ ئاشىدۇ. دەريادا ئىش ئالدىراش بولغاچقا، ئىختىيارىي مۇخبىرلار خەۋەرلىرى ئالدىراپ نېرى-بېرىلا يازىدۇ. مەن ئۇلارنى جاي-جايىغا كەلتۈرۈپ رەتلەيمەن، ئۇنىڭغۇ لېنتىسىغا چۈشۈرىمەن، ھەر خەۋەر ئارىلىقىغا مۇزىكا قىستۇرىمەن، ئاندىن مۇشۇنداق ئاكتىلىتىمەن.

ئۇ سۆز قىلىۋاتقاچ ئالدىدىكى ئاپپاراتنى ئىشارەت قىلىپ كۈلۈپ قويدى، سۆز تەلەپپۇزىدا ئۆزىنىڭ قىلىۋاتقان ئىشىدىن پەخىرلىنىش، قايىل بولۇش ۋە رازىمەنلىكى چىقىپ تۇراتتى.

ــ هه، ئۇنداقتا، خېلىلا ئالدىراش بولىدىكەنسىز، يەتكۈدەك جاپا چېكمىدىكەنسىز، ــ دېدىم قايىل بولغانلىقىمنى بىلدۈرمەكچى بولۇپ.

ــ قانداقمۇ جاپا دېگىلى بولىۇن؟ ــ دېدى مايىم بېشىنى چايقاپ، ــ ئەگەر ئاز ـ تولا جاپا دېيىلگەندىمۇ ھېچقىسى يوق. دەر-يادا سۇ كېچىپ، موز، توك يېرىپ ئىشلەۋاتقانلارغا قارىغاندا مېنىڭ قىلىۋاتقىنىم قانچىلىك ئىش دەيسىز؟ مانا، سىزمۇ ئاشۇ ھالىڭىز بىلەن كەچكىچە چېپىپ يۈرۈۋاتمامسىز؟

ئۇ "ئاشۇ ھالىڭىز" دېگەنىدە، مېنىڭ خېلىلا يوغىناپ قالغان قورسقىمىغا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ كۆزىدە تۇتقىنىمۇ راست، ئۇ سۆزلەۋاتقىنىدا قورسقىمىنىڭ ئوڭ تەرىپى ئىچىدىن تارتىشقاندەك بولۇپ بىرنەرسە تېزلا قىمىرلاپ كەتتى، ئاللىقاچان ئىككى بالىنىڭ ئانىسى بولغان مەن ئۇچۇن ئېيتقانداق، بۇنداق ھالەت سىرلىق ئەمەس ئىدى، شۇڭا كۈلۈپ قويدۇم. مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئالدىن بىلىۋالغاندەك ئۇمۇ كۈلۈپ قويدى ۋە ئورنىدىن تۇرۇپ ئوتنى پەسلەپ قالغان تۇنكە مەشكە ئوتۇن سېلىۋېتىپ يەنە جايىغا كېلىپ ئولتۇردى.

مەن ئايلىنىۋاتقان لېنتا پلاستىنكىسىنى ئىشارەت قىلىپ:

ــ قاچانراق تۇگەيدۇ؟ ــ دەپ سورىدىم.

ــ يەنە ئون مىنۇتتا تۇگەيدۇ، ــ دېدى ئۇ سائىتىگە قارىۋالغاندىن كېيىن ھېچبىر ھودۇقماي، ــ سىزنىڭ ئاڭلىتىشقا تېگىشلىك سۆزىڭىز بارمىدى؟

مەن ئاڭلىتىشقا تېگىشلىك ئۇقتۇرۇش بارلىقىنى، ئۇقتۇرۇشنىڭ مەزمۇنىنى ئېيتىپ بەردىم. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ چايدانىدىن چاي

قۇيدى، ئىستاكانىنى يان تەرىپىدە تۇرغان ئۇستەلگە قويۇپ كۆيۈنگەندەك:

— ئولتۇرۇك ئاچا، ئون مىنۇت بولسۇ ئارام ئېلىڭلك، دەريادىكى ئىشىڭ يۇرۇشۇۋاتامدۇ؟ نېمانچىلا ئالدىرايسىزكىن، ئۆزىڭىزنىڭ ئاسراپ قويۇڭ، — دېدى.

مەن ئۇنىڭ مېھرىبانلارچە كۆيۈنۈپ سۆزلىشىدىن تەسىرلەندىم ۋە نېمىشقا شۇنچە ئالدىرايدىغانلىقىنىڭ چۈشەندۈرۈپ قويغۇم كەلدى:

— بۇ توسما قۇرۇلۇشى گەرچە ئۇنچۇالا مۇرەككەپ، ھەيۋەتلىك ئىنشائات بولماسلىقىڭ مۇمكىن. لېكىن ئۇ مېنىڭ تۇنجى قېتىم لايىھەلەپ چىققان چوڭ-راق ئەمگىكىم ئىكەنلىكىم، — دېدىم مەن ئۇنىڭ ماڭا ھەقىقىي كۆيۈنۈشىنى تەلەپ قىلماقچى بولغانىدەك، — مىسالغا ئالغاندا، بىر ئايال كىشى ھامىلدار چېغىدا قانداقراق بالا تۇغارمەن، دەپ ھەمىشە تەقەززالىق بىلەن خىيال سۈرىدۇ. ئەنە شۇ تەقەززالىق تولغاقتا تارتماقچى بولغان ئازابلىرىنىڭ ئۇنتۇلدۇرۇۋېتىدۇ. شۇنىڭغا ئوخشاش، ئۇن نەچچە يىل ئوقۇدۇم، كۆكلۈمدە مۇشۇنداق بىر ئىش قىلالىسام بولاتتى، دەپلا ئويلاپ كەلگەنىدىم. ئەمدى بۇ ئىشلارغا ئالدىرىشىم، شۇ توسمىنىڭ پۈتكەندىن كېيىنكى ھالىتىنى تېزرەك كۆرگۈم كېلىدۇ. قوپالراق ئوخشىتىپ قالدىم، سىز تۇرمۇشقا چىققانمىدىڭىز؟

- مېنىڭ سۆزلىرىمنىڭ ئۇنىڭغا قانداق تەسىر قىلغانلىقىنى بىلمەيمەن. ئۇ دەرس تېگىشاۋاتقاندەك ئەستايىدىل ئاڭلىدى. پەقەت ئاخىرقى سوئالىم چىققان چېغىدا قوشۇمىلىرى تۇرۇلدى، ئۇزاقتا قالغان بىر خاتىرىنى ئەسلىگەندەك ئىپادە پەيدا بولدى ۋە نېمىشقىدۇ مەن سورىغان سوئالىغا جاۋاب بەرمەي، پەس ئاۋاز بىلەن

قايتۇرۇپ سورىدى:

ــ توسما قۇرۇشقا سىزىقنىڭ نېمە مۇناسىۋىتى بار؟

مەن ھېچ نەرسىگە چۈشىنەلمىگەنلىكىمنى ئىقرار قىلدىم:

ــ قانداق دەيسىز؟ نېمە سىزىق؟ مەن چۈشىنەلمىدىم.

مايىمم ئاۋاز تارقىتىش ئاپپاراتىغا قاراپ قويدى. ئۇنىڭ نورمال ئىشلەۋاتقىنىغا ئىشەنچ ھاسىل قىلغاندىن كېيىن ئورۇندۇقىنى تارتىپ ئەكىلىپ تىزىمغا تىزىنى تەگكۈزۈپ ئولتۇرۇپ:

ــ توسما قۇرۇلۇشىغا سىزىقلارنىڭ قانداق چېتىشلىقى بارلىقىنى مەنمۇ بىلمەيمەن. مەن ئاپپارات باشقۇرۇشىنى چېنىقىپ يۈرگەن چاغلىرىمدا گۈڭشېنىڭ رادىئو پونكىتىدا، ئىشكىنىڭ يوچۇقىدىن قاراپ ئۆگىنىۋالغان. لېكىن سىز لايىھىلىگەن بۇ توسما قۇرۇلۇشىنىڭ قانداقتۇر بىر سىزىقلار بىلەن چېتىشلىقى بارمىكىن، دەپ پەرەز قىلدىم، ــ دېدى ئەزىلىك بىلەن ئالدىرىماي سۆزلەپ.

شۇنداقتىمۇ ئۇنىڭ ئاۋازى ئەنسىز، چىرايىدا بىر خىل جىددىيلىك ئەكس ئېتەتتى. مەنمۇ سەل جىددىيلىشىپ:

ــ قانداق سىزىق، سىز نېمە سىزىقلار بىلەن توسمىنىڭ چېتىشلىقىنى پەرەز قىلالىدىڭىز، ئېيتىپ بېقىڭا؟ ــ دېدىم. ھەتتا بۇ سۆزۈمدە خېلى بەك يېلىنىش بار ئىدى.

ئۇ سائىتىگە بىر قارىۋالدى، ئاندىن:

ــ مەن سىزىقلار توغرىسىدا تەپسىلىي بىلمەيمەن. بىر سائەتچە ئىلگىرى تۆۋەندىن خەۋەرلەرنى ئېلىپ كېلىۋاتاتتىم. بۇ چاغدا ھەمىمىلەن دەم ئېلىۋاتقانىدى، ئۆزىڭىزمۇ بىلىسىز، خەۋەر يازىدىغانلار پەقەت دەم ئېلىش ۋاقىتلىرىدىلا يازىدۇ ئەمەسمۇ؟ ــ دېدى ۋە مېنىڭ باش لىڭشىتقىنىمدىن كېيىن داۋام قىلدى، ــ قايتىپ كېلىۋا-

تاتتىم، يول ئانچە كەك ئەمەس، ئالدىمدا ئىككى ئەر كىشى شۇنچە-لىك ئاستا مېڭىپ كېتىپ باراتتىكى، يا ياندىاپ ئۆتەلمەيمەن، ئىككى تەرەپ تىك بولۇپ كەتكەن قۇم-شېغىل. يا كەينىدە قالالمايمەن، چۈنكى بەك ئالدىرايتتىم. قىسقىسى ئۇلارنىڭ قىلىشىۋاتقان سۆزىگە قۇلاق سېلىشقا توغرا كەلدى...

— نېمە دېيىشتى؟ — دېدىم مەن ئالدىراپ.

— باش-ئايىغىنى ئۇقالمىدىم، ئاۋازىمۇ ناھايىتى تۆۋەن. ئۇلارنىڭ پىچىرلىشىدىن "سېزىقلىرىنلا نېرى-بېرى قىلىۋەتسەك، گۈلئايىمنىڭ توسمىسى ئوسما بولۇپ كېتىدۇ" دېگەن سۆزىنىلا ئاڭلاپ قالدىم.

— ئۇلارنىڭ كىم ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالمىدىڭىزمۇ؟

— ياق، ھەر ئىككىسى چىپەرقۇت ئىشتان-چاپان كىيگەن، بېشىدا ئاق تۇماق بار. سەل ماڭغاندا، ئۇلار ئايىغ تەرەپكە كەتتى، مەن بۇياققا قايرىلىشقا توغرا كەلدى. يانداپ ئالدىغا ئۆتۈپ قارايدىغان دېسەم يول تار، مەن دەسلەپ ئەسكى ئەر كىشىلەرنىڭ ئايالىلار يوق يەردە دېيىشىدىغان قېلىن گەپى بولسا كېرەك، دەپمۇ ئويلاپتىكەنمەن...

مەن مايسەمنىڭ سۆزلىرىنى تولۇق چۈشەندىم. ھېلىقى ئىككى ئەر كىشىنىڭ "سىزىق" دېگىنى ئىھتىمال چېرتيوژىلاردىكى سىزىق بولسا كېرەك. چېرتيوژدىكى سىزىقنى "نېرى-بېرى" قىلىۋەتسە، توسما ھەققەتەن ئوسما بولىدۇ، ئەمما چېرتيوژنى پەرق قىلالايدىغان، ئۇنىڭ ئىنچىكە، نازۇك سىزىقلىرىنى "نېرى-بېرى" قىلىپ چاندۇرۇپ قويمايدىغان كىملەر بار؟

مەن مايسەمنى چۆچۈتمەسلىك ئۈچۈن ئۆزەمنى خاتىرجەم كۆر-

سىتىشكە ئۇرۇنىدۇم ۋە ئۇنىڭ ئەندىشىسىنى چىقىرىپ تاشلىماقچى بولغاندەك زورلىنىپ كۈلۈپ:

— سىزنى دېگەن چېرتىيوژلاردا بولىدۇ سىكىلىم. ئەما بۇ چېرتىيوژلار ھازىر سىزىلىپ بولغان. دەريادىكى ئىشلارمۇ شۇ سىزنى-لاردا كۆرسىتىلگەنگە قاراپ ئىشلىنىدۇ. ئەمدى ئۇنى نېرى-بېرى قىلغىلى بولمايدۇ. ھېلىقىلار شۇنداق بىر دەپ قويغان بولسا كېرەك، — دېدىم.

— ئۇنچىلىك بولسا ياخشى ئىكەن، — دېدى مايەم يېنىك تىنىپ. ئاندىن ئۇ ئورۇندۇقنى يۆتكەپ ئەسلىدىكى جايىغا بېرىپ ئولتۇردى.

لېكىن مەن ئولتۇرالماي قالدىم. قانداقتۇر ئەنسىزلىك پۈتۈن ۋۇجۇدۇمنى ئىگەللەشكە باشلىدى. شۇڭا ئورنۇمدىن تۇرۇپ:

— سىز قوماندانلىق شتابىنىڭ نامىدىن ئېيتىپ قويسىڭىز، قېزىلغان قۇم، توپا، شېغىللارنى قىرغاقتىن 100 مېتر يىراققا ئاپىرىپ تۆكمىسە بولمايدۇ. دەريانىڭ سىرىغىپ چۈشۈپ كېتىدۇ، — دېدىم ۋە كۈلۈپ قوشۇپ قويدۇم، — مانا بۇگۈن سىزمۇ ئىككى كىشىنى يانداپ ماڭالماپسىز ئەمەسمۇ؟ قىرغاقنى بەك ئېگىز دۆۋىلىنىپ كەتتى.

ئۇ يەنە بىرئاز ئولتۇرۇشۇمنى، ئۇقتۇرۇشنى ئۆزەمنىڭ ئاڭلىتىشىمنى تەلەپ قىلدى. لېكىن مەن ئەدەب بىلەن رەت قىلىپ ناھايىتى مۇھىم ئىشىم بار دەپ باھانە كۆرسىتىپ چىقىپ كەتتىم. چىقىپ كېتىش ۋاقتىدا ئۇقتۇرۇش ئاڭلىتىشنى يەنە بىر قېتىم جېكىلىدىم.

مەن ئىشلەيدىغان چېدىر شتابنىڭ ھەممە خىزمەتچىلىرىگە ئورتاق

ئىشخانا ئىدى. ئۇنىڭدا ئىبراھىم ئاكا قاتارلىق رەھبەرلەرنىڭ ئىشلىتىشى ئۈچۈن قويۇلغان شىرەدىن تارتىپ مېنىڭ، يارەمچى ئىنژېنېرلارنىڭ، كاتىپ ۋە ئارقا سەپ خىزمەتچىلىرىنىڭ شىرەلىرىگىچە قويۇلغانىدى. بىر چەتتە شتاپ خىزمەتچىسى ئادىلنىڭ كارىۋىتىمۇ بار ئىدى. شۇڭا چېدىر چوڭ بولغىنى بىلەن ناھايىتى زىچ، قىستاڭ ئىدى. ئەتراپلىرىغا شىرەلەر قويۇلغان، پەقەت ئوتتۇرىسىدىلا بىرئاز بوشلۇق بار ئىدى. بۇ چېدىرغا ئادەتتە ھەرقانداق كىشى ئىختىيارىي كىرىپ چىقالايتتى ۋە ئۇنىڭ ئىشىكى ھېچقاچان قۇلۇپلانمايتتى.

مەن ئۆزەمگە خاس تېزلىك بىلەن ئېتىلىپ كىرىپ، ئۇدۇل ئىش شىرەيىمنىڭ تاتمىسىدىكى قۇلۇپنى تەكشۈردۈم. قۇلۇپ ساق ئىدى، خۇددى چۈش كۆرگەندە ئادەم لەپىدە كۆتۈرۈلۈپ كەتكەندەك، كۆڭلۈمدىكى ئەنسىزلىك كۆتۈرۈلۈپ كەتتى. يېنىككىنە بىر تىنۇېلىپ تارتمىنى ئاچتىم. ھەمىشەمدىكىدەك چېرتيوژلار ھەممىنىڭ ئۈستىدە ئىدى. ئۇلارنىڭ بەت نومۇرى ھازىر مەن ئۆزەم رەتلەپ قويغاندەكىدەك تۇراتتى. لېكىن بۇ قانچىلىك ئىشەنچلىك؟

شۇ تاپتا، قار دەسلەپ ياغقان كۈنى كەچقۇرۇنلۇقى ھامۇتنىڭ ئىشكىمنى ئېچىپ كىرەلىگەنلىكى ئېسىمگە چۈشۈپ قالدى. بۇ چېرتيوژلارنى ھازىر يېڭىباشتىن تەكشۈرۈپ چىقىشقا سەرپ بولىدىغان ۋاقتىنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە پۈت-قوللىرىم بوشىشىپ كەتتى. ئۇلار بۇ چېرتيوژدىكى قايسى سىزىقنى "نېرى-بېرى" قىلالىشى مۇمكىن؟ قايسى يېرىنى قانداق قىلىشنى قانداق بىلگىلى بولىدۇ؟ كىچىككىنە سىزىق بىر مىللىمېتر ياكى ئۇنىڭدىنمۇ كىچىك مىقداردا ئۆزگەرتىۋېتىلسە، ئاقىۋىتى ھەقىقەتەن ھېلىقىلار ئالدىنا-

ئالا هۆكۈم قىلغىنىدەك توسما مېنىڭ ئوسمام بولىدىغانلىقى راست. مەن سىزنىڭلارنىمنى يېڭىباشتىن تەكشۈرۈپ ئەمەلىيلەشتۈرۈپ بولغۇچە قىزغىن كېتىۋاتقان ئىش توختاپ تۇرامدۇ؟ ئۈگۈنلۈكە توسما فوندامېنتىغا شېبەن تاش بېسىلىدىغان تۇرسا، "سىزنىڭلار ئىشەنچىلىكمۇ، ئەمەسمۇ، تەكشۈرۈپ كۆرمەكچى بولدۇق"، دېيىلسە، قۇرۇلۇش ئۇچۇن يۆتكەپ كېلىنىدىغان يۇز نەچچە ئىشچى ۋە گۈڭشې ئەزالىرىدىن تەركىب تاپقان بېتون قۇرۇلۇشى ئەتراپىنىڭ گۈڭىنى، ئادەم ئىسراپچىلىقىنىڭ جاۋابىنى قانداق بەرگىلى بولىدۇ؟

بەشىنچى سەل - پەل ئايلىنىۋاتقاندەك بولدى. كۆزۈمگە تور پەردە يېيىپ قويۇلغاندەك، قۇلىقىمنىڭ ئىچىدە ئاللىقانداق ئاۋازلار غۇڭۇلداۋاتقاندەك بولاتتى. كۆڭۈمدە يەنە ئۆز - ئۆزەمنى بەزلەشكە مۇۋاپىق سۆز يوقلۇقىنى خىيال قىلاتتىم. دۇرۇس، بۇ چېرتيوژنىڭ ناھىيىلىك سۇ ئىشلار ئىدارىسىنىڭ ئۆلچەش - لايىھەلەش بۆلۈمىدە ۋە ۋىلايەتلىك ئۆلچەش - لايىھەلەش ئىشخانىسىدا كۆپەيتىلگەن ئوخشاش نۇسخىلىرىمۇ بار ئىدى. ئەمما، ئۇنى ئەكەلدۇرۇشكىمۇ، ئەكەلگەندىن كېيىن سېلىشتۇرۇشقىمۇ ۋاقىت كېتەتتى. ھېچ بولمىغاندا ئىنژېنېرلارنىڭ ۋە بۇنداق چېرتيوژ سېلىشتۇرۇشتىن خەۋەر تاپقانلارنىڭ كۆڭۈل ئارامچىلىقى بۇزۇلىدۇ. ئىش ئورنىدا خاتىرجەملىك بۇزۇلۇپ ھەر خىل چۈشەنچىلەر پەيدا بولۇشى، توسمىنىڭ ئاخىرقى ھېسابتا مۇۋەپپەقىيەتلىك پۈتۈپ چىقىشىغا نىسبەتەن ئىشەنچ سۇسلىشىشىمۇ مۇمكىن.

مەن شۇ چاغدا چېدىرنىڭ ئوچۇق ئىشىكىدىن ئادىلىنىڭ ئالدىراپ ئۆتۈپ كېتىۋاتقانلىقىنى كۆرۈپ قالدىم - دە، ئۇنى چاقىردىم. ئۇ ئاۋازىمنى ئاڭلىشى بىلەنلا كىرىپ كەلدى. مەن ئوچۇق چىراي

ئېچىشقىمۇ، بوشىشىپ كەتكەن بەستىمنى كۆتۈرۈشكىمۇ كۈچسىز ئىدىم. شۇڭا ئولتۇرغىنىچىلا سورىدىم:

ــ بۇ ئىشخانىغا مەن يوق چاغلاردا بىرەرسى كىردىمۇ؟

ــ گولياك كىردى. ئۆزىنىڭ شىرەسىدە ئولتۇرۇپ بىر نەرسە-لەرنى يازدى. كېيىن چىقىپ كەتتى، ــ دېدى ئۇ مېنىڭ سوئالىمدىن ئەجەبلەنگەنلىكىنى يوشۇرماي.

ــ يەنىچۇ، ئەسلەپ بېقىڭا، يەنە كىملەر كىردى؟

ــ ئېنىق يادىمدا، يىغىن تۈگەپ هەممەيلەن تارقاپ كەتكەندىن كېيىن رېھىم جۈيجاڭنىڭ يېنىغا يەتتىنچى گۇڭشېنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى هامۇت كىردى، قانداق دەيسىز؟

ــ ئۇلار نېمە ئىش قىلدى؟ ــ مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ كەتكەنىمنى سەزمەيلا قالغانىدىم. لېكىن ئورنۇمدىن تۇرۇشتا ئەپسىز هەرىكەت قىلدىممۇ ياكى باشقىچە سەۋەبتىنمۇ، ئەيىتاۋۇر، مۇدۇرۇپ كېتىپ يەنە جايىمغا ئولتۇرۇپ قالدىم. پېشانەمدىكى مۇزدەك تەرنى ئالقىنىم بىلەن سۈرتۈۋالدىم.

ــ ئوت سۇنۇپ ئولتۇرۇشتى. مەن مەشكە ئوتۇن سېلىپ، كانايلىرىنىچە قېپقىزىل قىلىپ بەردىم، ــ دېدى ئادىل پەرۋاسىزلىق بىلەن، ــ چاي قۇيۇپ بەرسەم ئىچىشتى. قارا چاينى كۆپرەك سېلىپ دەملىمەپسەن، دەپ تەنقىدلىدى.

ــ ئۇلار چىقىپ كەتكۈچە چېدىردا سىزمۇ بىللە بولدىڭىزمۇ؟ ئۇلارنىڭ نېمىلەرنى دېيىشكىنى قۇلىقىڭىزغا چۈشۈپ قالمىدىمۇ؟

سوراق قىلىۋاتقاندەك كەينى-كەينىدىن سوئال سوراشلىرىمدىن ئۇ ئەجەبلىنىپ قالدىمۇ، ياكى مېنىڭ ئەنسىزلىكىم يۇقۇپ قالدىمۇ، ئىشقىلىپ ئۇمۇ جىددىيلىشىپ سارايسىمگە چۈشۈپ قالدى، هەيران

بولغانلىقىدىن كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ غەلىتە قىياپەتكە كىرىپ قالدى. شۇنداقتىمۇ، مەن سورىغان سوئالىغا ئېنىق جاۋاب بەردى:

ــ ئۇلار ناھايىتى ئازلا ۋاقىت ئولتۇردى. چاينىمۇ ئىككى- ئۈچ يۇتۇمدىن ئارتۇق ئوتلاشمىدى. سىزنىڭ شىرەيىگىزنى كۆرىستىپ، مەشىتىن يىراقراق قويۇلۇپ قاپتۇ، توكۇپ قالغۇدەك، دېيىشتى. ئۇنىڭدىن باشقا پاراكىلىرى، قايسى دادۇينىڭ چام يېرىدە سويۇلغان قوي سېمىز، قايسىسىنىڭكىدە سويۇلغىنى ئورۇق... دېگەندەك نەپسى ئاۋارىلار سۆزلىشىدىغان يېمەك- ئىچمەك توغرىسىدىكى يوقلاك گەپلەر...

مەن يېنىك تىن ئالدىم. ئەھۋالدىن قارىغاندا ئۇلار ھازىرچە تېخى سىزنىقلارنى "نېرى- بېرى" قىلىۋېتىشكە ئۇلگۈرمىگەندەك تۇراتتى. ئەمما، مېنىڭ شىرەيىمنى كۆرىستىپ، ئوتتىن يىراق- يېقىنلىقىنى ئىشارەت قىلىشىپ ماكا "كۆيۈنۈپ" كەتكىنىگە قارىغاندا، ھەر ھالدا قانداقتۇر بىرنېمىلەرنى پىلانلىغاندەك تۇراتتى. سىزنىقلار بىلەن ھەپىلىشىدىغانلارمۇ پەقەت شۇلارلا بولۇشى مۇمكىن. ئۇنداق بولمىغاندا، مېنىڭ توكۇپ قېلىشىم بىلەن كارى بولىدىغان ئادەم- لەرمۇ ئۇ؟ ئېھتىمال ئۇلار بۇ يەردە پاراكىلىشۇېرىشنى بىئەپ ھېس قىلىشىپ سىرتقا چىقىپ كەتكەن بولسا كېرەك... ئامال بولغىنىدا، ئۇلارنىڭ قانداق قىلماقچى ئىكەنلىكىنى بىلگىلى بولسا ئىدى...

ــ كۆلىمىم ئاچا، بىرەر ۋەقە يۈز بەردىمۇ؟ ــ دەپ سورىدى ئادىل بالىلارغا خاس قىزىقىش ۋە ئىسەنكىرەش ئارىلاشقان ئاھاڭ- دا، ــ كەيپىياتىڭىز بۇگۈن غەلىتە، چىرايىڭىز باشقىچىلىغۇ، ئەجەب بىر سوئاللارنى سوراپ كەتتىڭىزا...

مەن زورلىنىپ كۈلۈشكە تىرىشتىم. ئۇنى تېخىمۇ بىئارامجان قىلماسلىق، كۆڭلىنى توختىتىش ئۈچۈن:

— ھېچ گەپ يوق ئۇكام. مېجەزىم ياخشى، كەيپىياتىمۇ جايىدا. سەل-پەل چارچاپ قالغانلىقىدىن كۆزىگىزگە باشقىچە كۆرۈنىدىغاندىمەن. سىزدىن ئاسماقچىلاپ سوراپ كېتىشلىرىمنىڭ باشقا سەۋەبى يوق، مېنى بىرسى ئىزدىدىمۇ قانداق، شۇنى بىلەي دەپ سۈرۈشتۈرگىنىم، — دەپ قويدۇم.

— ئۇنداق بولسا، جېنىگىزنى ئۈپراتماي ئوبدانراق ئارام ئالسىڭىز بولمامدۇ؟، — دېدى ئۇ ۋە كۆيۈنۈش ئاھاڭىدا، — بۇنچۋالا چوڭ دامبا كۆپچىلىكنىڭ كۈچى بىلەن پۈتىدۇ، سىزنىڭ كۈچىڭىز بىلەنلا ئەتە پۈتۈپ كەتمەيدۇ، — دەپ ئەيىبلەپ قويدى. مەندىن ئىنكاس چىقمىغىنىنى كۆرۈپ ئالدىراپ سورىدى، — ماڭا بۈيرۈيدىغان باشقا ئىش-كۈشلىرىڭىز بارمۇ؟

شۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدە كاللامغا گۇ لياڭنى ياكى قۇتلۇق ئاكىنى چاقىرتتۇرسام قانداق بولار، دېگەن خىيال كېلىپ قالدى. بۇ خىيال ئادىلىنىڭ سوئالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن تۇغۇلغانىدى، مەن ئۇنى بۈيرۇش ئۈچۈن ئاغزىمنى ئۆمەلەۋاتقىنىمدا، ئالدىراش قەدەم تاشلاپ رېھىم كىرىپ كەلدى. ئۇ مېنى كۆرۈپ ۋىللىدە قىزاردىيۇ، سەل-پەل ئېگىلگەن قەددىنى رۇسلاپ:

— ئوھوي، بۇ يەردە باش ئىنژېنېر گۇلئايىم بار ئىكەنغۇ؟ قانداق، يولداش گۇلئايىم، ياخشى تۇرامسىز؟ ھېردىپ كەتكەنسەڭ تۇرامسىز نېمە؟، — دەپ سوراپ كەتتى. ئاندىن ماڭا كۆيۈنگەنسەڭ داۋام قىلدى، — دەم ئېلىشنى بىلمىگەن كىشى ئىنقىلاب قىلىشنىمۇ بىلمەيدۇ، ھاردۇقمۇ ئېلىك، خىزمەتنىمۇ قىلىك!

مەنمۇ ئۇنىڭ بىلەن بېشىمنى ئېگىپ سالاملىشىپ قويدۇم. شۇ تاپتا يادىمغا ئېلىشىمچە، مەن ئۇنىڭ بىلەن تونۇشقاندىن بۇيان بۇ قەدەر قىزغىن، ھۆرمەت بىلەن سالاملىشىش تېخى تۇنجى قېتىم ئىدى. مايسەم ئېيتقان "سىزنىق"لارنىڭ سىرىنى ئىنژېنېرلاردىن باشقا پەقەت مۇشۇ رېھىملا چۈشىنەلەيدۇ، ــ دېگەنلەرنى خىيالدىن ئۆتكۈز-دۈم مەن، ــ ئەمما بۇ ئادەم ئاشۇ ئىشنى قىلىشى مۇمكىنمۇ؟ ئۇنىڭ ئۇستىگە مايسەم تەرىپىلەپ بەرگەن ئادەمنىڭ قىياپىتى بىلەن بۇ ئوخشىمايدىغۇ؟ ھەقىقەتەن رېھىمنىڭ بېشىدا قارا كۆل قۇلاقچا بار ئىدى. ئۇستىدىكى قايرىما ياقىلىق چاپىنى چىبەرقۇتتىن تىكىلگەن بولسىمۇ، شىمى چىبەرقۇت ئەمەس، سوكنىدىن تىكىلگەن نىمكەش شىم ئىدى. رېھىم مەن بىلەن قايتا سۆزلىشىپ يۈرمەي ئادىل تەرەپكە بۇرۇلدى.

ــ سەن ئۇكا، ھازىرنىڭ ئۆزىدە ناھىيىگە چاپ. ئىشتىن چۈشۈپ قايتىشقا تەييارلىنىۋاتقان تراكتور ياكى ماشىنىلاردىن بىرەرسىگە ئولتۇرۇۋېلىشنىڭ ئامالىنى قىل، ــ دېدى ئۇ.

ئادىل ئەجەبلىنىپ:

ــ ناھىيىگە قايتىپ نېمە ئىش قىلىمەن؟ ــ دەپ سورىدى.

رېھىم يان يانچۇقىدىن بىر كونۋېرتنى چىقىرىپ مۇلايىملىق بىلەن تاپىلىدى:

ــ مانا بۇ خەتنى ناھىيىلىك ماددىي ئەشيالار ئىدارىسىنىڭ باشلىقى يولداش باقىنىڭ ئۆز قولىغا تۇتقۇز. توسما قۇرۇلۇش قوماندانلىق شتابىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى يولداش رېھىم جۇيجاڭ ئۆز قولى بىلەن ئەۋەتتى، دەپ ئېيت. مېنى سورىسا دېھقانچىلىق مەيدانىغا كەتتى، دەپ قويارسەن.

— بۇنداق كەچته بارسام بۇگۈن قايتىپ كېلەلمەيمەن - دە؟ — ئادىل بېرىشنى خالىماسلىقتەك بىر ئىپادە بىلەن كونۇبرتنى ئالغان بولسىمۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن گەدىنىنى تاتىلاپ قويدى.

رېھىم قاقاقلاپ كۈلۈپ ئادىلنىڭ مۇرىسىگە قېقىپ تۇرۇپ:

— ھە، ئەلۋەتتە قايتىپ كېلەلمەيسەن. ئەتە ئەتىگەنلىككە بۇ ياقتا پولات چۈۋىقلارنى توشۇيدىغان ماشىنىلارنىڭ بىرەرسىگە چۈشۈۋالسەن، — دېدى ۋە ھەرقانداق كىشىنىڭ ئىختىيارى ئۆز قولىدا تۇرمىدىغان كىشىلەرنىڭ تەلەپپۇزىدا سەل ئاچچىق ئارىلاش داۋام قىلدى، — مېنىڭ غەمخورلۇقۇم ئەنە شۇنداق ئەترапلىق بولىدۇ، مەن ئىشلىتىشنى بىلمەن، ئارام ئالدۇرۇشنىمۇ بىلمەن. بېرىپ ئاناڭنىڭ باغرىدا بىر ئاخشام قېنىپ ئۇخلىۋېلىپ كەل.

ئۇ سۆزىدىن كېيىن ئادىلنى ئالدىغا سېلىپ چىقىپ كەتتى. لېكىن ھايال ئۆتمەيلا ئادىلنىڭ بېشى چېدىرىنىڭ ئىشىكىدىن سوزۇلۇپ كىردى.

— گۈلئايىم ئاچا، ئىشخانا قالدى، — دېدى ئۇ ئالدىراپ، — مەشىنى ئۆچۈرۈپ قويماڭ. كېچىچە ياتىدىغان ئادەم ئورۇنلاشتۇرۇپ قويارسىزلەر...

— بېرىۋەر ئەخمەق، ئىشخانىغا قارايدىغان نۆۋەتچىنى مەن ئۆزەم ئورۇنلاشتۇرىمەن، — سىرتتىن رېھىمنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى.

ئاياغ ئاۋازلىرى يىراقلىشىپ كەتكەندىن كېيىن مەن ئويلىنىپ قالدىم. ماڭا رېھىمنىڭ گەپ - سۆزلىرى غەلىتە بىلىنىشكە باشلىدى. ئۇنىڭ مەن بىلەن سالامىلىشىشىكى قىزغىنلىقىدىن تارتىپ ئادىلغا بىلدۇرگەن غەمخورلۇقىغا قەدەر غەلىتە، چۈشىنىكسىز ۋە يېگانە بىر ئىجادىيەت ئىدى. ئادەتتە ئۇ ھېچقاچان قول ئاستىدىكى ئىشچى-

خىزمەتچىلەرگە بۇنداق مۇئامىلە قىلمايتتى. مايسەم ئېيتىپ بەرگەن چېرتيوژ سىزىقلىرىنى نېرى-بېرى قىلىۋېتىش بىلەن بۇنداق مۇئاملىنىڭ باغلىنىشلىقى بارمۇ، يوق؟ هامۇت بىلەن ئىككىسىنىڭ مېنىڭ شىرەيىمىنىڭ مەشتىن يىراق-يېقىنلىقىنى دېتالاپ بېقىشىدا قانداق چۈشەنچە ئاساسىي بولۇشى مۇمكىن؟ ياكى بۇ بىرەر غەرەزنىڭ شەپسىمۇ؟

مەن سىرتقا چىقتىم. كۈن ئولتۇراي دەپ قالغانىدى. دەريانىڭ نېرىقى ئېگىز قىرغىقىدا مىغىلداپ يۈرگەن ئادەملەر كۆرۈنەتتى. ئۇلار ناهىيە بازىرىدىن چىققان ئىدارە-جەمئىيەت ئىشچى-خىزمەتلىرىنىڭ خالىس ئەمگەكتىن يانغان توپلىرى بولۇپ، ئۇز ئىدارە-لىرىنىڭ ياكى باشقا ئىدارىلەرنىڭ ماشىنا، تراكتورلىرىغا ئولتۇرۇۋېلىش هەلەكچىلىكىدە چېپىپ يۈرۈشەتتى. بۇلارنى كۆرگىنىمدە، ئادىل قايسىدۇ بىر ماشىنىغا چىقىش ئۈچۈن مېڭىپ يۈرگەنىدەك كۆزۈمگە كۆرۈنۈپ كەتتى. رېھىمنىڭ ئادىلنى ناهىيىگە ئەۋەتىۋېتىشىمۇ قىزىق بىر ئىش بولۇپ تۇيۇلدى. چۈنكى، ئاغزى يېپىشتۇرۇلغان كونۋېرتتىكى خەتنى، ئاتايىن ئادىلنى ئىشخانىدىن ئاجرىتىۋېلىپ ئەۋەتمىسىمۇ، ناهىيىگە قايتىدىغان ئىشچى-خىزمەتچىلەر قاتارىدىكى ماددىي ئەشيالار ئىدارىسىنىڭ ئادەملىرىدىن بىرەرسىگە بېرىپ قويۇش تامامەن بولىدىغان ئىش ئىدى. "بۇنداق قىلماسلىقتا ئىشخانا چىدىرىنى ساقلايدىغان ئادىل بولمىسا ياخشى بولىدىغاندەك بىر نىيەت بارمۇ، قانداق؟" دەپ ئەنسىرەشكە باشلىدىم ۋە قوشنا چىدىرىدىكى مايسەمنى چاقىردىم. مايسەم شۇ تاپتا ئىشتىن چۈشۈۋاتقان ئەمگەك-چىلەرنىڭ كەچتىكى هاردۇقى ئۈچۈن مۇزىكا قويۇپ بېرىۋاتقانىدى، شۇڭا مېنىڭ ئاۋازىمنى ئاڭلىيالمىدى بولغاي، ئىككىنچى قېتىم

قاتتىقراق چاقىرغىنىمدىن كېينىلا چېدىرىدىن بېشىنى چىقاردى ۋە "نېمە بولدى"، دېگەندەك قىلىپ قارىدى.

— سىڭلىم، ماڭا بىر كىشىنى چاقىرىپ بەرسىڭىزمۇ بوپتىكەن، — دېدىم مەن قىينىلىۋاتقىنىمنى يوشۇرماي.

— بولىدۇ، كىمنى دېسىڭىز رادىئو كانىيىدىنىلا چاقىرىمەن، بولامدۇ؟ — مايىمم قىزىقچىلىق قىلىپ ئىككى ئالقىنىنى كانايغا ئوخشاش جۇپلەپ شۇنداق ئارىلىقىدىن سورىدى.

بۇ تەكلىپ ماڭمۇ ياقتى. شۇنداق قىلىۋاندا، ئىشتىن چۈشۈش ئالدىراشچىلىقىدا يۈرگەن كىشىلەر ئارىسىدىن ھەرقانداق كىشىنى تېپىشمۇ ھەقىقەتەن قىيىن ئىدى. بۇنداق ياخشى چارىنىڭ ئۆزەمنىڭ يادىغا كەلمىگىنى ئۈچۈن مايىمگە ئامرانلىقىم كېلىپ كۈلدۈم - دە:

— شۇنداق، قىلىڭ سىڭلىم، يەتتىنچى گۈڭشېنىڭ پارتكوم شۇجىسى قۇتلۇق ئاكىنى شتابقا كېلىپ كېتىڭ، دەپ چاقىرىۋېتىڭ. بولماي قېلىشنى كۆزدە تۇتۇپ شۇ گۈڭشې ئۈچىنچى دادۇيىنىڭ شۇجىسى توختى ئاكىنىمۇ چاقىرىۋەتسىڭىز، — دېدىم.

مايىمم غايىب بولۇپ بىر مىنۇت ئۆتمەيلا رادىئو كانىيىدىن چىقىۋاتقان ناخشا - مۇزىكىلار توختاپ قالدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ئۇنىڭ ياڭراق ئاۋازى قۇتلۇق ئاكا بىلەن توختى ئاكىنى ناھايىتى تېزلىكتە قورۇلۇش ئورنى قوماندانلىق شتابىغا كېلىشكە چاقىرىشقا باشلىدى.

مېنىڭ كۆڭلۈم جايىغا چۈشۈپ روھىمۇ كۆتۈرۈلۈپ قالدى. قۇدرەتلىك ھىمايىچىغا ئىگە بولغان ئاجىز كىشىلەردە بولىدىغان خۇشاللىنىش تۇيغۇسى پۈتۈن ۋۇجۇدۇمغا يامرىماقتا ئىدى...

ئونىنچى باب

ئۆلمىدىم، ياردار قىلىشتى

1

هوشۇمنى سەل-پەل بىلىپ كۆزۈمنى ئاچقىنىمدا، ياتقان ئورنۇم-نىڭ قۇرۇلۇش مەيدانىغا قۇرۇلغان ۋاقىتلىق دوختۇرخانىسىنىڭ چېدىر كېسەلخانىسى ئىكەنلىكىنى پەرق قىلالىدىم. لېكىن، چېدىردا هازىر مەندىن باشقا هېچ كىشى يوق ئىدى. بەدەنلىرىم ئۆزەمنىڭ ئەمەستەك بىلىنەتتى. ناهايىتى تەسلىكتە قىمىرلاپ يۇرۇپ، مىگىبر جاپادا جەينەكلەپ بېشىمنى كۆتۈردۈم ۋە مۇرەم بىلەن ياستۇقنى مىدىرلىتىپ سەل پەسكىرەك چۈشۈردۈم-دە، ئۆزىرەك بولۇپ ياتتىم...

بۇ چېدىر يوغان، ئازادە بولۇپ بىر چېتى ئاق رەخت بىلەن توسۇپ قويۇلغانىدى. چېدىرنىڭ ئىشىكىدىن كىرىشكىلا سول تەرەپكە دورا شېشىلىرى تىزىلغان شىرە، بېرىسىغىراق، بىر-بىرىگە ئۇدۇللاپ ئىككى كارىۋات قويۇلغانىدى. ئەمما، شۇ تاپتا هەر ئىككىلا كارىۋات بوش بولۇپ، مەشىنىڭ ئۇدۇلىدىكى يۆلەنچۈكلۈك يىغما ئورۇندۇقتا ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن خەنزۇ ئايال دوختۇر بېشىنى ئارقىسىغا تاشلاپ، ئاغزىنى چوڭ ئېچىپ، خالاتلىرى-نىمۇ يەشمىگەن پېتى ئۇخلاپ ياتاتتى. مەن بايا تىن تازا دىققەت قىلمىغانلىقىمدىن مەندىن باشقا ئادەم يوق دەپ ئويلىغانىكەنمەن.

تالادا خېلى قاتتىق شامال چىقىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. قاتتىق شامالنىڭ تەسىرىدىن چېدىرنىڭ تاملىرى بىر ئىچىگە، بىر تەرەپكە كۆپۈپ، لەپەڭشىپ تۇراتتى. چېدىرنىڭ تورۇسىدىكى پانۇس لامپىمۇ نۇرلىرى بىلەن باراۋەر چايقىلىپ توختىماي لەڭشىپ تۇراتتى. مەن جەينەكلىنىپ يەنە بىرئاز كۆتۈرۈلۈپرەك ياتتىم. بېشىم قېيىپ، كۆڭلۈم ئايىنىشى كۈچەيدى. ئاغزىم ئاچچىق كەكرە چاينىغاندەك بولۇپ قالغان، گېلىم، بۇرنۇم، لەۋلىرىم قۇرۇپ كەتكەندى.

مەن نېمە بولدۇم، نېمە بولۇپ بۇ كېسەلخانا چېدىرىگە كىرىپ قالغاندىمەن، نېمىشقا پۈتۈن بەدىنىم سىرقىراپ ئاغرىيدۇ؟

يادىمدا قىلىشچە، بۇ، ھېلىقى كەچتە رادىئو كانىيى ئارقىلىق قۇتۇلۇق ئاكا بىلەن توختى ئاكىنى چاقىرتقاندىن كېيىنكى بىرپەسلىك ئىقت ئىچىدە سادىر بولغان ئىشلار ئىدى.

مايسەمنىڭ چاقىرتىشىدىن كېيىن سەل ئۆتۈپ توختى ئاكا كەلدى. ئۇمۇ خېلى ئەنسىزلەشكەنىدى. مەن ئۇنىڭدىن قۇتۇلۇق شۇجىنىڭ ناھىيىلىك پارتكومغا جەددىي يىغىن مۇناسىۋىتى بىلەن ھېلىلا كېتىپ قالغانلىقىنى ئۇقتۇم. توختىكامغا ئەھۋالىنى ــ مايسەمدىن ئەھۋال ئاگلىغاندىن باشلاپ رېھىم جۈيجاڭ بىلەن ھامۇتىنىڭ ئۇچرىشىش-لىرى، رېھىمنىڭ "غەمخورلۇق"لىرى، ئادىلىنى توساتتىن ناھىيىگە ئەۋەتىۋەتكەن ئىشلارغىچە بىر-بىرلەپ سۆزلەپ گۇمانىمنى ئېيتىپ بېرەيمۇ، بەرمەيمۇ دەپ ئىككىلىنىپ قالدىم. ئەگەر بۇلارنى ئۆز پەرىزىمگە قوشۇپ ئېيتىپ بېرىدىغان بولسام، ئۇنىڭ چۆچۈپ كېتىشى تەبىئىي ئىدى. ھېنىڭ گۇمانىمچە، چېرتيوژنىڭ سىزغىلىرىنى بىلىنىدۇرۇپ ياكى بىلىندۇرمەي بۇزۇپ قويىدىغانلار ئاشۇ رېھىملار بولۇشى مۇمكىن ئىدى. لېكىن ئۇلار شۇ بۇگۈن قول سالامدۇ ياكى باشقا

كۈنىمۇ، بۇ ماڭا نامەلۇم ئىدى. دېمەي دەپ ئويلىسام ئەھۋال مۇرەككەپ بولۇپ، "كوزا كۈندە چېقىلماي بىركۈنى چېقىلىدۇ" دېگەندەك بولۇپ قالسا، ئىشنىڭ ئاقىۋىتىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايتى. نۇرغۇن كىشىلەردىن ئاڭلىغىنىمغا قارىغاندا، رېھىم ئون يىللار- دىن بۇيان ناھىيە ئىچىدە بىرمۇنچىلىغان ئىشلارنى "نەپرى- بېرى" قىلىۋەتكەن، بۇنداق ئىشلاردا چېنىقىپ خوردا بولۇپ كەتكەن ئادەم ئىدى، ئۇ ھامۇت بىلەن بىر يەكدىن قول چىقارسا ئۇستاتلىقىنى سەل چاغلىغىلى بولمايتتى. ئەگەر مەن گۇمان، پەرەزلىرىمنى، ئاڭلە- غان- كۆرگەنلىرىمنى توختى ئاكىغا ئېيتسام، ئۇلار بۇنى بىلىپ قول سېلىشنى كېچىكتۈرسە ياكى ۋازكەچسىمۇ بىرگەپ، ئەكسى ھالدا مېنى "ئەنزە پەيدا قىلىشقا ئۇرۇندى"، دەپ چۇقان كۆتۈرۈشتىن يانمايتتى. چۈنكى، رېھىم ھازىرچە ناھىيىلىك ئىنقلابىي كومىتېتىنىڭ ئەزاسى، سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى بولۇپ، "سە، ئەمەس — مەن" دەپ يۇرگەن بىر "رەھبەر" ئىدى، ئۇنىڭغا ياندا، شۇ ھامۇتمۇ بار بولۇپ، ئۇ بىر گۇڭشې ئىنقىلابىي كومىتېتقا مۇئا- ۋىن مۇدىر، پارتكومغا دائىمىي ئەزا ئىدى. ئۇلار مېنىڭ تۇيۇپ قالغىنىمنى، ئۇلارغا نىسبەتەن دەرىجىسى "تۆۋەن" تۇرىدىغان توختى ئاكىغا ئۇلارنىڭ ئۇستىدىن ئەھۋال ئېيتقىنىمنى ئۇقۇپ قالسا، بۇنىڭ ئاخىرى بېرىپ ئىبراھىم شۇجى ۋە قۇتلۇق ئاكىلارغا ئاۋارە- چىلىق كەلتۈرۈش بىلەن ئاياغلىشىشى مۇمكىن ئىدى. مېنىڭ قولۇمدا ئىشەنچلىك دەلىل- ئىسپات يوق، پەقەت ئاڭلىغان ئىنكاسلارغا ئۆزەم قوشقان پەرەزلەرلا بولۇپ، گۇمان پاكىتنىڭ ئورنىنى باسال- مايتتى. رېھىم، ھامۇتتەك كىشىلەر ھېلىمۇ ئىبراھىم ئاكىلارنى "سېسىق زىيالىيلارنى يۆلەپ قوپۇرۇپ ئېتىبارلاپ ئىشلىتىۋاتىدۇ"،

"بۇرژۇئازىيە تېخنىك نوپۇزلۇقلىرى بىلەن بىر ئېقىم بولۇپ پرولېتارىيات سىنىپىنى ئۇنتۇدى" دېگەنىدەك بوھتانلار بىلەن ھاقارەت قىلىۋاتاتتى. شۇڭا مەن ئۇچۇن ھازىرچە مۇداپىئە قىلىش، ئۇلارنىڭ "چېرتيوژ سىزىقلىرىنى نېرى-بېرى قېلىۋېتىشىگە" يول قويماسلىق مۇۋاپىق چارىدەك بىلىندى. مەن ئەنسىزلىنىپ جاۋاب كۇتۇپ تۇرغان توختىكامغا قاراپ كۇلۇپ:

— رەنجىمەڭ توختىكا، خۇسۇسىي ئىش ئۇچۇن چاقىرتقانىدىم، — دەپ قويدۇم.

توختىكام ئىشەنمىدى. لېكىن ئىشەنمىگىنىنى چاندۇرماي مىيقىدا كۇلۇپ قويۇپ:

— نېمە خۇسۇسىي ئىش؟ قۇتلۇق بولسا ئېيتارمىدىڭ؟ — دېدى ۋەمبەرلەرچە قاراپ، — ھە بوپتۇ. ئېيتىدىغىنىڭنى ئېيتىۋەر، ئوتتۇن يېرىپ بېرەمدىمەن ياكى سۇ توشۇپ بېرەمدىمەن؟

ئۇنىڭ چاقچىقىغا مەنمۇ خۇشال جاۋاب بەردىم:

— ئۇندىماق ئەمەس توختىكا. ئادىل بالا ھەممىنى تەل قىلىپ ناھىيىگە كېتىپ قالدى. بۇ چېدىر نېمىلا بولمىسۇن بىر ئىشخانا، يالغۇز تاشلاپ قويۇشقا بولمايدىكەن. مەن بۇگۇن ئورۇن-كۆرپىمنى ئېلىپ كېلىپ مۇشۇ چېدىردا قونايى، دېگەنىدىم. يالغۇز قورقىدىغان-دەك تۇرىمەن. ئايال ئەزالىرىنىڭ ئىككى-ئۇچى كېلىپ ھەمراھ بولسا...

— كارى چاغلىق ئىكەنغۇ، بۇ قانداق خۇسۇسىي ئىش بولىدۇ؟ — توختىكام ئورنىدىن تۇرۇپ كېرىلىپ قويىدى، — ئۆيۈڭنىڭ ئىشلىرىنى سەنمۇ بىلىسەن، ئاياللار بۇ ۋاقىتقىچە كېتىپ قالغاندۇ. سەن كېرىم بوۋايىنىڭ ئۆيىگە كەت، ئارىلىق يىراق

ئەمەس، بۇرۇنمۇ سەن تۇرغان ئوي. بۇ ئىشخانىغا ئىش ئورنىدىن كەتمەي سايمان ساقلايدىغان يىگىتلەردىن ئىككىنى ئەۋەتىمەن.

— ئۆزەم ياتمسام بولمايدۇ، — دەۋەتكىنىمنى تۇيمايلا قالدىم ۋە يەنە ئۆزەمنى تۇتۇۋېلىپ چۇشەندۇردۇم، — مەن ئايرىلالمايمەن توختىكا، سىزمۇ بىلىسىز، قۇرۇلۇشنىڭ لايىھە - چىرتيوژلىرى...

ئۇ كۆزۈمنىڭ ئىچىگە قاراپ:

— بىزنىڭ يىگىتلەر ئىشخانىلارنى ساقلاپ بەرسىمۇ بولىمادۇ؟ — دەپ سورىدى، — مەن ئىشەنچلىك بالىلارنى ئەۋەتسەمچۇ؟

مەن ئاز ۋاقىتلا ئويلاندىم - دە، ھازىرلا يادىمغا كەلگىنىنى تەكلىپ قىلدىم:

— مەيلى، مەن مايسەمنى كەتمەسلىككە كۆندۈرەي. ئۇ ئىككىسىز بۇ چېدىردا ياتايلى. سىز ئەۋەتكەن ئەزالار رادىئو پونكتى چېدىرىدە ياتسىمۇ بولىدۇ.

— كارى چاغلىق، — دېدى يەنە توختىكام، — سەن دېگەندەك ئورۇنلاشتۇرساقمۇ بولۇۋېرىدۇ. ئەمما، سەل كۈتۈپ قالىسىلەر. چۈنكى، بىزنىڭ ھامۇت مۇئاۋىن مۇدىرىنىڭ توساتتىنلا بۇگۈن ئاخشام ئومۇمىيۈزلۈك ئەزالار يىغىنى ئېچىپ ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرۈشكە سەپەرۋەر قىلغۇسى بار ئىكەن، بىر ئادەمنىڭمۇ قاتناشمايچەتتە قېلىشىغا بولمايدىكەن.

مەن ماقۇل بولدۇم ھەم ئۇنىڭ كەينىدىن چېدىردىن چىقىپ مايسەمنىڭ چېدىرىغا كىردىم. ئۇ رادىئو ئەسۋابلىرىنى يىغىشتۇرۇپ، چېدىر ئىچىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولغانىكەن، ئۆيگە قايتىپ كېتىشىنىڭ تەرەددۇتىدا كىيىنىپ تەييارلىنىپ بولغانىدى. مەن ئۇنى يولدىن توستۇم:

— بۇگۈن كەچ ئادەل يوق، ئۇنى ناھىيىگە ئىشقا بۇيرۇدى. سىزنىڭ چېدىر بىلەن بىزنىڭكىگىمۇ قارايدىغان كىشى يوق. بۇ ئاخشام قايتىپ كەتمىسىڭىز قانداق؟

مايىمەم چېدىرنىڭ كىچىك دېرىزىسىدىن سىرتقا قارىدى. ئۇنىڭ كۆزى نېرىقى قىرغاقتا ئىدى. ئۇ تەرەپتە ناھىيىگە قايتىش ئالدىدا تۇرغان ئاخىرقى ماشىنا ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدا بىرمۇنچە ئادەملەرنىڭ قارىسى مىدىرلاپ تۇرانتى. ئۇ كۆزىنى دېرىزىدىن ماڭا يۆتكىدى- دە:

— قورققۇم كېلەر ئاچا؟ — دېدى.

مەن كۈلۈۋەتتىم ۋە:

— ئىككىمىز بىزنىڭ ئىشخانا چېدىرىدا ياتىمىز. مەن توختىكامغا بېتىتىم، ئۇ گۈڭشې ئەزالىرىدىن بىرنەچچىنى ئەۋەتمەكچى. ئۇلار بۇ چېدىرغا كېلىدۇ، قورقمايمىز، — دېدىم.

ئۇ بېشىنى يەڭگىل لىڭشىتىپ ماقۇل بولدى. سومكىسىنى قولۇمغا تۇتقۇزۇپ:

— رەنجىمەي تۇتۇپ تۇرسىڭىز. مەن ناھىيىگە قايتىدىغانلاردىن ئۆيۈمگە خەۋەر قىلىشنى تاپىلاپ قويۇپ كېلەي، — دېدى.

ئىككىمىز سىرتقا چىقتۇق. مايىمەم نېرىقى قىرغاق تەرەپكە چېپىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ قارىسى يوقالغۇچە قاراپ تۇرۇپ، ئاندىن ئىشخانا چېدىرىغا كىردىم. بىزنىڭ تاماق يەيدىغان ئاشخانىمىز يەتتىنچى گۈڭشې ئىدارىسىدىكى كادىرلارنىڭ تاماقخانىسى بىلەن بىر ئىدى. ئۇ يەرگە بېرىش ئۇچۇن ئىككى- ئۈچ يۈز مېتىردىن ئارتۇق يول مېڭىشقا توغرا كېلەتتى. مېنىڭ قورسىقىم ناھايىتى ئېچىپ كەتكەن، شۇنداق بولۇشىغا قارىماي، چېدىردىن كېتىشكە رايىم بارماي مايىمەنى كۈتۈشكە باشلىدىم.

مەن ئوتى پەسلەپ كەتكەن مەشكە ئوتۇن تاشلاۋاتقىنىمدا، چېدىرنىڭ ئىشىكىدىن كىرگەن ئادەم شەپسىنى سەزدىم - دە، تاسادىپىي يىلىقتىن چۆچۈپ بېشىمنى بۇراپ رېھىمنى كۆردۈم. نېمىشقىدۇ يۈرىكىم سېلىپ كەتتى. ئۇمۇ مېنىڭ مەش ئالدىدا ئولتۇرۇپ ئوتۇن تاشلاۋاتقىنىمدىن ھەيرانلىق ھېس قىلدى:

— ھە، ئىنژېنېر گۇلنايىم، تاماقىمۇ بارماي ئولتۇرۇپ كېتىپسىزغۇ؟ — دەپ سورىدى.

ئۇنىڭ ئاۋازىدا مەسخىرە قىلىش بىلەن ھەيرانلىقنىڭ ئارىلاشمىسى بار ئىدى. مەن نېمە دەپ جاۋاب بېرىشىمنى بىلمەي:

— ھە، كېلىڭ جۇيجاڭ، ئوت سۇنۇۋېلىڭ، — دەپ قويدۇم.

رېھىم بوش ئورۇندۇقتىن بىرنى تارتىپ ئەكىلىپ مېنىڭ ئۇدۇلۇمغا ئولتۇرۇپ:

— قارىغاندا، بىرەر نەرسىدىن زېرىككەندەك، ياكى بىرنەرسىدىن غەم يەۋاتقاندەك كۆرۈنىسىزغۇ؟ — دېدى ھېجىيىش بىلەن. مەشىنىڭ ئىشىكىدىكى يوچۇقتىن چىققان ئوتنىڭ شولىسى دەل ئۇنىڭ جاۋغىيىغا چۈشۈپ تۇرغانلىقىدىن، كالپۇكنى ئېچىپ گەپ قىلغىنىدا، ئاغزى بىر ھەسسە يوغىناپ كېتىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى، — دېمىسىمۇ، مەسئۇلىيەتسىزنى ئەمدى چۈشىنىپ قالارسىز. ئۆزىڭىز كۆرگەندەك، مىڭلىغان ئادەمنىڭ كۈچى، شۇنچىۋالا كۆپ سېمونت، پولات چۈنقىلار بىلەن قۇرۇلغان توسما، يازدىكى كەلكۈن بىلەن تەڭ بەربات بولۇپ كەتسە، ئېشىكى ئۇچ تەڭگە، توقۇمىسى بەش تەڭگە بولۇپ قالامدۇ تېخى! ئەمما، ئۇ چاغدا كېچىكىپ قالىسىز. پۈشايمان قىلسىڭىزمۇ ئورنىغا كەلمەيدۇ. سىز، بىزلەر بىلەن بامەسلىھەت ئىش قىلماي يامان قىلدىڭىز - دە؟ مەن تېخى بۇ توسما پۈتمەي قالارمىكىن،

دەپىۇ ئويلايمەن.

— پۈتىدۇ، ھېچقانداق غەم- ئەندىشە قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق، — دېدىم مەن ئوتتىن كۆزۈمنى ئېلىپ ئۇنىڭغا دېدىل قاراپ، — سىز جۈيجاڭ توسمىسىنىڭ پۈتمەي قېلىشىدىن، بىرەر ھادىسە چىقىپ، قۇرۇلۇشنىڭ ئاقساپ قېلىشىدىن ھەمىشە ۋەھىمە يەپلا يۈرىدىغانسىز.

رېھىمنىڭ چىرايىدىكى مەسخىرىلىك تەبەسسۇم غايىب بولۇپ، ئاچچىقى كەلگەن چاغدىكى تېرە تارتىشىش ھالىتى پەيدا بولدى. ئۇ ماڭا ئاستىرتىن سانجىپ قارىدى. ئورنىدىن ئاستا تۇرۇپ بىر قولى بىلەنلا كېرىلدى ۋە:

— كۆرىمىز، قانداق بولۇشىنى كۆرىمىز. ھازىر تېخى ئەتىيازمۇ بولغىنى يوق. چۈجىنىڭ سانىنى كۈز پەسلى كەلمەي تۇرۇپ ھېچكىم ئېيتىپ بېرەلمەيدۇ، خانىم! — دېدى- ده، ئەمدىلا يادىغا كەلگەندەك، ئۇدۇللاپ بېرىپ تېلېفونىنى چۆرۈشكە باشلىدى، تۇرۇپ- كىنغا ھە دەپ پۈۋلەپ ئالدىراش ئىكەنلىكىنى ماڭا نامايىش قىلىپ بىرنەچچە مىنۇت تۇردى. بۇ تېلېفون يەتتىنچى گۈزىپ باش ئاپپاراتى ئارقىلىق ئۇلىنىدىغان تېلېفون بولۇپ، ئادەتتە، قۇرۇلۇش ئورنى ئۇچۇن ھەرقانداق ۋاقىتتا كېرەك يەرنى ئۇلاپ بېرەتتى. بۇگۈن نېمىشقىدۇ رېھىم جۈيجاڭ ئاۋارە بولۇۋاتاتتى. ئۇ تۇرۇپكىنى جايىغا قويۇپ ماڭا بۇرۇلدى:

— مەن ھازىرلا يەتتىنچى گۈزىپ ئىنقلابىي كومىتېتنىڭ مۇئا- ۋىن مۇدىرى يولداش ھامۇت بىلەن كۆرۈشۈشۈم لازىم ئىدى. سىز ھامىنى ئۇلار بىلەن بىرگە تاماق يېگەندىكىن، بېرىپ تاماق يېگەچ بۇ ياقتا چاقىرىڭ- تىزگىنز قانداق؟

مەن تەئەججۇپلەندىم. رېھىمنىڭ ماڭا تەلەپچانلىق بىلەن تىكە-

لىپ قارىشىغا بەرداشلىق بېرىپ، روبىرو قارىغىنىمچە بىرئاز ئولتۇرۇپ قالدىم. شۇ ۋاقتىنىڭ ئۆزىدە كۆڭلۈمگە: "مەن ئۇنىڭغا بۇ ئىشخانىنى تاشلاپ چىقالمايدىغانلىقىمنى، بولۇپمۇ چېرتىيوژلار بار شىرەنىڭ تارتمىسىنى ئۇنىڭ ئىختىيارىغا تاشلاپ قويۇپ يىراقتا بارالمايدىغانلىقىمنى قانداق چۈشەندۈرەي؟ ئۇ ئەسلى بىر جۈيجاڭ، ھازىر قۇرۇلۇش قوماندانلىق ئورنىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى. مۇشۇنداق سالاھىيەتتىكى بىر ئادەمنىڭ تەلۈلۈك قىلىپ چېرتيوژ "سىزىق" لىرىنى "نېرى - بېرى" قىلىۋېتىشىگە قانداقمۇ ئىشىنەي؟ شۇنداقلا، ئۇنىڭغا ئىشەنمىدىم، دەپ ئويلىغانلىرىمنى قانداق چۈشەندۈرەي..." قاتارلىق ۋەھىمىلىك خىياللار كەچتى.

— مېنىڭ بۇگۈن پەقەت مىجەزىم يوق، كۆڭلۈم ئاينىپ، بېشىم قېيىپ ئاران ئولتۇرۇۋاتىمەن، — دېدىم مەن ئاخىرى ئوڭاي قۇتۇلدۇغان جاۋابىنى بېرىپ، — ھەتتا تاماقمۇ كۆڭلۈم تارتمايدۇ. كەچۈرۈڭ، مايىسەم بۇگۈن ئۆيىگە قايتمىدى، ئۇ ھازىرلا يېتىپ كېلىدۇ، شۇنى ئەۋەتمەيمىزمۇ؟

رېھىم ماڭا قاراپ بىرنەچچە مىنۇت تۇرۇپ قالدى. ماڭا ئوخشاش قول ئاستىدىكى بىر خىزمەتچىنىڭ ئۇنىڭ سۆزىگە ئۇنمىغانلىقىغا ئاچچىقى كېلىۋاتامدۇ، ياكى باشقىچە بىرنەرسىلەرنى ئويلاۋاتامدۇ، زادى بىلگىلى بولمايتتى.

— بولىدۇ. بۇ ناھىيىدىكى سۇ ئىشلىرى مېنىڭ ۋەزىپەم دائىرىسىدىكى ئىش، مەن قۇرۇلۇش مەيدانىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقلىقىدەك قورچاق ۋەزىپەم بولغانلىقىدىن ئۆزۈم بارمىسامۇ بولمايدۇ، — دېدى ئۇ بىرھازادىن كېيىن. ئاندىن چىقىپ كېتىش ئۈچۈن بۇرۇلۇپ كېتىۋېتىپ غودۇڭشىدى، — ئىنژېنېرخانىم كاتتا كىشى بولۇپ كەتتى.

ئۇ بەخىرامان ئوت سۈنۈۋالغاي...

مېنىڭ كۆلگۈم كەلدى، ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئىختىيارسىز ئاۋازىمنى قويۇپ بېرىپ كۆلۈۋەتتىم ـ دە، كۆيۈشۈپ قالغان پۈتلىرىمغا ئارام بەرگەچ مايىمىگە قاراپ بېقىش ئۈچۈن چىدىردىن سىرتقا چىقتىم. مايىم كەلسە ئۇنىڭ ۋە ئۆزەمنىڭ ئوروۇن ـ كۆرپە ـ لىرىمنى ئىشخانىغا يۆتكىشىمىز لازىم ئىدى.

ئەمما، كىشىنى ئەنسىزلەندۈرۈپ، مايىمىنىڭ قارىسىمۇ كۆرۈنمەيتتى. قىش پەسلىنىڭ كۈندۈزى ھەممىگە مەلۇم بولغىنىدەك ئىككى غېرىچلا بولۇپ، تۇنى ئۇزۇن بولغاچقا، بارا ـ بارا ئەتراپنى قاراڭغۇلۇق قاپلىماقتا ئىدى. شۇ تاپتا، نېرىقى قىرغاق غۇۋا گوگۇم قوينىغا سىڭىپ كەتمەكتە ئىدى. ماڭا، باشقىلار مايىمنى زورلاۋەر ـ گەن بولسا، ئۇلاغا يۈز كېلەلمەي ماشىنىغا چۈشۈپلا كېتىۋەرگەندەك تۇيۇلۇشقا باشلىدى. يەنە بىرنەچچە مىنۇت تۇرۇپ باقتىم. ئەمدى 20 ـ 30 قەدەم يىراقلىقتىكى نەرسىلەرنى ئىلغىغىلى بولمىغۇدەك دەرىجىدە قاراڭغۇلۇق باسقانىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە بارغانسېرى شۇرغان كۈچەيگىلى تۇردى. مەن چىدىرغا قايتىپ كىردىم.

چىدىرنىڭ ئىچى ناھايىتى ئىسسىپ كەتكەنىدى. لېكىن مەن بارغانسېرى توڭۇپ كېتىۋاتقاندەك پۈتۈن ئەزايى ـ بەدىنىمگە تىترەك ئولىشىۋاتاتتى. مەشىنىڭ ئالدى تەرەپتىكى ئېغىزىدىن ئوخچۇپ چىقىۋاتقان ئوتنىڭ يورۇقىدىن پايدىلىنىپ پانۇس لامپىنى تېپىپ يانداۋۇر ـ دۇم ھەم ئەنسىزلىك ئىچىدە بىرنەچچە شىرەنىڭ تارتمىسىنى ئاچتىم. كاللامغا شۇ تاپتا كەلگەن پىكىرگە ئاساسەن، چېرتيوژلارنى ئېلىپ ئاشخانا تەرەپكە كەتمەكچى ۋە مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇت ئاچقان يېمەن ئوگىنىدىن كېيىن توختىكام ئەۋەتمەكچى بولغان يىگىتلەرنى ئەكە ـ

لىپ ئىشخانىغا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويۇپ، ئۆزەم گۈڭشې ئەزالىرى بىلەن بىرگە كېرىم ئاكىنىڭكىگە كەتمەكچى بولدۇم.

مەن تارتمىدىن چېرتيوژلارنى ئالدىم. چېدىر تېمىدىكى ئىلمەككە ئېسىپ قويۇلغان سومكامنى ئېلىپ چىرتيوژلارنى ئۇنىڭغا سالدىم. تارتمىنى يەنە قۇلۇپلاپ ئورنۇمدىن تۇردۇم- دە، چېدىردىن چىقىش ئۈچۈن بۇرۇلدۇم...

مېنىڭ ئەسلىيەلەيدىغىنىم ئەنە شۇ ئىدى. پەقەت بۇرۇلغانلىقىم- نىلا بىلىمەن- خالاس. شۇ چاغدا چېدىر چېدىر ئەمەس، تاغنىڭ ئۈڭكۇرىدەك، تورۇستىن يوغان بىر پارچە تاش گەجگەمگە غولاپ چۈشكەندەك تۇيۇلدى. كۆز ئالدىم قاراڭغۇلىشىپ، قۇلىقىم تۇتۇلىدە قاتتىق، چىرقىراق ئاۋازلىق ھۇشتەك چېلىنغاندەك بولىدى. ئەتراپ مېنى پىرقىرىتىۋاتامدۇ ياكى مەن شۇڭ تۇرۇپ ئەتراپ پىرقىراپ ئايلىنىۋاتامدۇ، ئايرىپمۇ ئالالمايتتىم...

2

مەن ئىگىراپ سالغان بولسام كېرەك، يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئۇخلاپ قالغان ئايال دوختۇر چۆچۈپ تۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇنداق تېز ھەرىكىتى بىلەن ئورۇندۇق گويا بىرسى تەۋرىتىۋاتقاندەك سىلكىنىپ كەتتى. ھەتتا بۇ سىلكىنىش دوختۇر مېنىڭ كارىۋىتىمغا يېقىنلىشىپ كەلگەن چاغدىمۇ توختىمىدى.

— سىز ئورنىڭىزدىن تۇرۇۋالماقچى بولۇۋاتامسىز؟ مۇمكىن ئەمەس، تېز يېتىڭ، — دەپ بۇيرۇدى دوختۇر بۇيرۇق ئاۋازى بىلەن كەسكىن قىلىپ. ئۇنىڭ ئىشىغان قاپاقلىرىغا قاراپ ئۇيقۇغا قانمغانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. لېكىن ئۇنىڭ كۆزلىرى سەگەك،

زېرەكلىك بىلەن تىكىلەتتى. ئۇ دولامدىن بېسىپ يوتقانىنى بوينۇم تەرەپكە قارىتىپ تارتىشقا باشلىدى.

— ئالدىرىماي تۇرۇڭا دوختۇر، — دېدىم مەن يالۋۇرغان ئاھانىدا ئۇنىڭ بېغىشىغا ئېسىلىپ، — مەن قانداق بولۇپ بۇ يەرگە كېلىپ قالدىم، مېنى كىم ئەكىلىپ قويدى، مېنىڭ سومكام بار ئىدى، ئۇ قېنى؟

— نېمە بولغانلىقىڭىزنى ئەتە ئەتىگەندە دوختۇر كەلگەندىن كېيىن ئېنىقلايدۇ، — دېدى ئۇ ئەمدى ئاۋازىنى مۇلايىم چىقىرىپ كۈلۈمسىرەشكە تىرىشىپ، — مايسەم دېگەن قىزنىڭ ئېيتىپ بېرىشىگە قارىغاندا، ئۇ سىزگە تاماق ئېلىپ چېدىرگە يېقىنلاشقاندا، تۇيۇقسىز چىراغ ئۆچۈپ كۈلدۇر-تاراق ئاۋاز چىقىپتۇمىش. ئىنتىلىك يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ "ۋاي گۈلئايىم ئاچا!"، دېگىنىچە كىرىپ قارىغۇدەك بولسا، سىز ئورۇندۇقىنىڭ گىرۋىكىگە يېشانىڭىزنى ئۇرۇۋېلىپ يېقىلىپ ياتقانمىشسىز. مەن سېستىرا بولسامۇ، دوختۇر بولمىغانلىقتىن پېشانىڭىزنى تېڭىپ قويدۇم، دورا ئىچكۈزدۈم، ھېلىمۇ قىزىتمىڭىز بار...

— مايسەم ناھىيىگە قايتماپتىكەنمۇ؟ ئۇ مېنىڭ سومكامنى ئېلىپ قويماپتىمۇ؟

— ھاياجانلانماڭ، ياخشى دەم ئېلىڭ، — دەپ يەنە مۇرەمدىن تۇتۇپ پەسكە باستى سېستىرا، — مايسەم توغرۇلۇق، سومكىڭىز توغرۇلۇق ئەتە ئۇقۇشۇۋالىسىز. ھازىر تاڭ ئېتىشقا ئاز قالدى، سىز ئوبدانراق ئۇخلاڭ.

مەن ئىلاجسىز سوزۇلۇپ ياتتىم. ئەمما، ئۇيقۇم كەلمىدى. چېدىرنىڭ تورۇسىدىكى ئىلمەكىكە ئېسىپ قويۇلغان پانۇس لامپا

توختماي تەۋرەپ تۇراتتى ۋە ئۇنىڭ پۇلاڭشىغا ئەگىشىپ ئاجايىپ نەقىش شەكلى پەيدا قىلغان نۇر شولىسىمۇ ئۇ ياقتىن، بۇ ياققا لەپەڭ-شپ تۇراتتى. سېنترا ئايال مېنىڭ كارىۋىتىمىنىڭ ئاياغ تەرىپىدە تۇرغان بولسا كېرەك، ئۇنىڭ چېدىر تورۇسىغا چۈشكەن ئۇزۇنچاق قوغۇندەك باش سايىسى لىپىدە يېراقلاشتى. مەن ھېچقانداق قىلىپ ئۇخلىيالمايدىغانلىقىمنى، ياتقىنىم بىلەنمۇ بەربىر ئەنسىزلىنىۋاتقانلىقىمنى، سومكامنىڭ ئىز-دېرىكىنى ئالمىسام، ھامان خاتىرجەم بولالمايدىغانلىقىمنى سەزدىم. شۇڭا، يەنە چىڭقىلىپ جەينەكلەپ ياستۇققا تاغاقلىرىم تەگكۈچە كوتۇرۇلۇپ تۇردۇم. سېنترا شۇ چاغدا مەن تەرەپكە ئارقىسىنى قىلىپ مەشكە ئوتۇن سېلىۋاتاتتى. ئوتۇننىڭ چارسىلداپ كۆيۈشى، مەش كانىيىنىڭ بىر خىل غۇگۈلداش ئاۋازلىرى گۈركىرىشى تالادىكى شامالنىڭ ئاۋازى بىلەن بىرلىشىپ جىمجىتلىقنى بىلدۈرمەيتى. سېنترا ئايال زۇكۇنىپ ئولتۇرۇپ ئىنچىكە تۆمۈر سىم بىلەن مەشىنىڭ تېگى ئاغزىغا بوش ئۇرۇپ كۈل چۈشۈردى، ئاندىن يۆلەنچۈكلۈك ئورۇندۇققا بېرىپ ئولتۇردى. ئۇ بۇ ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى ئاۋايلاپ، ئارتۇقچە تىۋىش چىقارماي قىلاتتى.

ئۇنىڭ ماڭا ئانچە دىققەت قىلمىغان ۋاقتىدىن پايدىلىنىپ، تېخىمۇ غەيرەت بىلەن كۈچەندىم- دە، ياستۇققا بېلىم بىلەن يۆلەنگۈدەك كۆتۈرۈلدۈم، لېكىن مېنىڭ بۇنداق ئولتۇرۇشۇمدىن ئىكىكى چېكەم پېچاق تىققاندەك زىڭىلداپ ئاغرىپ، بېشىم قېيىپ كەلتى. شۇڭا، دەيدىغان گېپىمنى دېيەلمەي:

— سېنترا...، — دەپ توختاپ قالدىم.

سېنترا ئورنىدىن تېز تۇردى. ئىتتىك قەدەملەر بىلەن كارىۋىتىمنىڭ يېنىغا كېلىپ كۆزلىرىدە ئەيىبلەش، ئاۋازىدا رەنجىش

بەلگىلىرىنى ئېنىق ئېيتىپ قىلىپ:

— سىز ھازىر شەرتسىز ئارام ئېلىشىڭىز لازىم. ھەرقانداق سوئاللارنى بېرىشكە بولمايدۇ. تىنچ يېتىشىڭىزنى بۇيرۇيمەن، — دېدى.

ئۇ سۆزلىگەچ بىر قولىدا يوتقانىنى تارتىپ، بىر قولى بىلەن مېنى خېلىلا كۆچلۈك ھەرىكەت ئارقىلىق يېتىشقا ئۇندىدى.

— مېنىڭ سومكامدا ناھايىتى مۇھىم ماتېرىيال بار ئىدى، — دېدىم مەن ئاۋازىمنى ئېگىز كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئۇندەشلىرىگە بويسۇنمايدىغانلىقىمنى ئىپادىلەپ، — مەن سومكامنىڭ تەقدىرىنى بىلمەي تۇرۇپ قانداق ياتالايمەن؟ سىز بىلىشىڭىز كېرەك، مېنىڭ زەخمدار بولۇشۇم ئاشۇ سومكا بىلەن مۇناسىۋەتلىك بولۇشى مۇمكىن. سىز ياردەم قىلىڭ يولداش سېسترا...

ئايالنىڭ كۆزلىرى چوڭ-چوڭ ئېچىلىدى. چىرايىدا ھەيران قېلىشنىڭ ئالامەتلىرى ئەكس ئەتتى. ئۇ قولىدا كۆتۈرۈپ تۇرغان يوتقانىنى بوينۇمغىچە تارتىپ يېپىپ قويۇۋېتىپ:

— راستىنى ئېيتسام، مەن سومكىڭىزنى كۆرمىدىم. سىزنى بۇ يەرگە مايسەم ئىسىملىك قىز بىلەن مەن تونۇمايدىغان ئىككى دېھقان يېگىت ئېلىپ كەلدى، — دېدى.

— مايسەمدىن ئۇقۇپ بېقىشقا بولىدۇ، — دېدىم مەن تەرسالىق بىلەن.

سېسترا رازى بولمىسىمۇ، مېنىڭ قەتئىيىتىمدىن خېلىلا تەمتىرەپ قالغانلىقىنى چاندۇرۇپ تۇراتتى. ئۇ مېنىڭ بايا تىنقى سۆزلىرىمدىن چۆچۈگەن بولسا كېرەك، مېنى قالدۇرۇپ ئاق رەخت بىلەن توسۇپ قويۇلغان نېرىقى تەرەپكە كىرىپ كەتتى.

مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئۆز تەشۋىشلىرىمنى خىيال قىلىپ يېتىپ ئاڭلىيالماي قالدىمۇ، ياكى ئۇ ئاۋازىنى مەن ئاڭلىيالمىغۇدەك پەس چىقىرىپ ئويغاتقانمۇ، ئىشقىلىپ، ھايال ئۆتمەي، مايسەم چاچلىرى چۈۋۈق، مەڭزى ئىشىشقان، يالىڭاياغ، ئۇيقۇ نېرى كەتمىگەن كۆزلىرىنى ئۇۋۇلىغىنىچە توساق كەينىدىن چىقىپ كەلدى. مېنىڭ ئۆزىگە قاراپ ياتقىنىمنى كۆرۈپ بىردىنلا تېتىكلەندى ۋە ئېتىلىپ كەلگىنىچە ماڭا ئۆزىنى تاشلاپ:

— جېنىم ئاچا، خېلى ياخشى بولۇپ قالغاندەك تۇرامسىز؟ مەن ناھايىتى قورقتۇم، — دېدى.

ئۇ، ئۇستىدىكى پاختىلىق چاپىنىنلا يېشۋېتىپ كىيىملىرى بىلەن پۈتۈن ياتقان بولسا كېرەك، يوپيكسى پۈرلاشقان، پوپايكسى تۇرۇلۇپ كەتكەنىدى. مەن ئۆز ئەھۋالىمنى قويۇپ تۇرۇپ:

— سومكام قېنى سىڭلىم، مەن نېمە بولدۇم؟ — دەپ سورىدىم.

— ناھىيىگە كېتىدىغانلار بىلەن كۆرۈشۈپ، مېنىڭ قايتىپ كەتمەيدىغانلىقىم، سىز بىلەن بىرگە قوندىغانلىقىم توغرىسىدا ئانامغا ئېيتىپ قويۇشنى تاپىلاپلا ناھايىتى تېز يانغانىدىم. چېدىرغا يېقىنلاشقىنىمدا، رېھىم جۇيجاڭ ئۇچراپ قالدى. ئۇ، سىزنىڭ يېنىڭىزدىن چىققانلىقىنى، سىزنىڭ بىتاپ بولۇپ قالغانلىقىڭىزنى، شۇڭا، مېنىڭ دەرھال ئارقامغا يېنىپ مۇئاۋىن مۇدىر ھامۇت بىلەن كۆرۈشۈپ ئايرىم ئاش ئەتتۇرۇپ سىزگە ئەكىلىپ بېرىشىمنى بۇيرۇدى. بۇنى ئۇنىڭ نامىدىن يەتكۈزۈپ قويۇشۇمنى تاپىلىدى، — دەيتتى مايسەم ھاياجان ئىچىدە قوقاس ئوتتا قوماچ ئېتىلغاندەك تېز سۆزلەپ، — مەن يۈگۈرۈپ دېگۈدەك گۈڭشې ئاشخانىسىنىڭ كەپسىگە بېرىپ، سىزگە ئاتاپ ئايرىم ئاش ئەتتۇرىمەن، دەپ ھايال بولۇپ قالدىم.

كېيىن، ياشانغانراق بىر كىشى كېلىپ ئۆزىنىڭ ئىسمىنى توختى دەپ تونۇشتۇردى ۋە ئىككى يىگىتنى ماڭا قوشۇپ بەردى. سىزنىڭ ئاغرىپ قالغانلىقىڭىزنى ئۇلار ئاشپەزلەر ئارقىلىق ئۇقۇپ بولغانىكەن. ئەتە ئەتىگەندە باشقىلار يوقلاپ كەلمەكچى بولدى، — "ھازىر كەچ بولۇپ كەتتى، تىنچ ئارام ئالسۇن، سالىمىزنى ۋە ھال سورايدىغانلىقىمىزنى ئېيتىپ قويۇڭ"، دېيىشتى. مەنمۇ، سىزنىڭ يېتىپ قوپالمىغۇدەك ھالدا ئەمەسلىكىڭىزنى ئېيتىپ چۈشەندۈرۈپ خاتىرجەم قىلىپ قويۇشقا ئۇرۇندۇم...

— سومكامچۇ؟ سىز چىدىرگە كىرگەندە سومكام قولۇمدا بارمىكەن؟ — دەپ ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈۋەتتىم مەن ئالدىراپ.

— بار ئىكەن، قولىڭىزدا تۇرۇپتىكەن، — دېدى مايسەم مېنى خاتىرجەم قىلىپ. ئاندىن ئۇ، ئۇزۇلۇپ قالغان سۆزىنىڭ داۋامىنى يەنىلا ئاۋۋالقى تېزلىكتە ئېيتىشقا باشلىدى. — ئۇچەيلەن بۇ تەرەپكە قاراپ يولغا چىقتۇق. مېنىڭ قولۇمدا سىزگە ئېلىۋالغان سويۇقئاش كورىسى بار، ھېلىقى ئىككى دېھقان يىگىت ئۆزىنىڭ ئورۇن-كورپىلىرىنىلا كۆتۈرگەنىدى. بىز چىدىرىڭىزغا بەش-ئالتە مېتر قالغان چاغدا كۆرۈنۈپ تۇرغان چىراغ نۇرىنىڭ "لاپپىدە" ئۆچۈپ قالغانلىقىنى بايقىدۇق. مېنىڭ كۆڭلۈم بىرقىسمىلا ئېغىپ كەتتى، كەينىدىنلا چىدىرىدىن "گۈلۈپپىدە" قىلغان ئاۋاز چىقتى. مەن تېخى سىزنى ئاچلىق، ھارغىنلىق بىلەن ئۇخلاپ قالغان بولسا، مەش ئۆرۈلۈپ كەتكەن ئوخشايدۇ، دەپ ئويلاپتىمەن. "ۋاي، گۈلئايىم ئاچا!"، دەپ يۈگۈرۈپ كىرسەك، چىدىرنىڭ ئىچى تۇم قاراڭغۇ. مەشنىڭ ئوتىنىڭ يالقۇنى بىلەن بىرنەرسىنى ئىلغىغىلى بولمىدى. يىگىتلەردىن بىرسى سەرەڭگە ياقتى. قارىساق، پانۇس لامپا چېقىلىپ يەردە يېتىپتۇ.

سىزمۇ شىرەنىڭ پۈتىنغا بېشىڭىز تەگكەنمىكىن، ھېچ نەرسىنى سەزمەي يېتىپسىز. يۆلەي دەپ يۆگۈرۈپ بېرىپ پېشانىڭىزنى تۇتىسام، قولۇمغا قان يۇقۇپتۇ. قورقۇپ كېتىپ توۋلىغىنىمنىلا بىلىمەن. كۆزۈمنى ئاچسام، ئەينىكى سۈنۈق بولسىمۇ پانۇس لامپا يانداۋرۇلۇپتۇ. ئىككى يىگىت ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم ئەنسىرەپ نېمە قىلارىنى بىلەلمەي بىر-بىرىگە قارىشىپ تۇرغانىكەن...

قىز شۇ ئىش ئەمدى سادىر بولىدىغاندەك ماڭا مەھكەم چاپلىشىپ يىغلاشقا باشلىدى. سېستىرا سۆزلىشۈاتقان سۆزنىڭ مەنىسىنى چۈشەنمىسىمۇ، مايسەم بىلەن مېنىڭ چىرايىمدىن كۆڭۈلسىز، قورقۇنچ-لۇق بىر ھادىسىلەر سۆزلىنىۋاتقانلىقىنى پەرەز قىلىپ، چەكچىيىپ بىر ماڭا، بىر مايسەمگە قاراپ تۇراتتى.

مەن مايسەمنىڭ كۆزىدىكى ياشلارنى ئالقىنىم بىلەنلا سۈرتۈۋېتىپ:

— يىغلىماڭ، ئۆتۈپ كەتكەن ئىشلارغىمۇ كۆڭۈلنى يېرىم قىلغان بارمۇ؟ — دەپ بەزلىدىم ۋە مېنى تەقەززا قىلىپ تۇرغان سوئالىنى سورىدىم، — سومكىنى قانداق قىلدىڭىز؟

— مەن سومكىڭىزنى بوينۇمغا ئېسىپ، دېھقان يىگىتلىرىنىڭ يار-دىمى بىلەن سىزنى كۆتۈرۈپ بۇ يەرگە ئەكەلدۇق. كېيىن، — ئۇ سېستىرانى بېشى بىلەن ئىشارەت قىلدى، — بۇ دوختۇر سىزنى ئەھ-ۋالى خېلىلا ئېغىر، بۇ يەردە يېتىپ ئەتە دوختۇرنىڭ تەكشۈرۈشىنى كۈتسۇن، — دېدى. مەن يىگىتلەرنى ئىشخانا چېدىرىدا يېتىڭلار دەپ ئەۋەتىپ، ئۆزەم مۇشۇ يەردە قونۇپ قالدىم. سومكىڭىز، مەن ياتقان كارىۋاتنىڭ بېشىغا ئېسىقلىق.

مەن يېنىك تىن ئالدىم. مايسەمنىڭ بايان قىلغان ئەھۋاللىرىدىن

هېچ نەرسىنى چۈشەنگىلى بولمايتتى. چۈنكى، مەن ناھايىتى ياخشى سەزگەن ئىدىمكى، ھوشۇم جايىدا، ئۇيقۇمۇ كەلمىگەن بىر شارائىتتا چېرتيوژلارنى سومكىغا قاچىلىغانىدىم. شۇ چاغدا، مېنىڭ بوينۇم قېتىش گەجگەمگە ئېغىر بىرنەرسە تەككەنىدى. چىراغمۇ يېقىملىق ھالەتتە ئىدى.

— سىلەر كىرگەن چاغدا چېدىردا باشقا ئادەم شەپىسى بىلىنمەدىمۇ؟ — دەپ سوردىم تەخمىن بىلەنلا. چۈنكى، يېپىدىن يىگىنسە گىچە سۆزلەپ بەرگەن مايىەم چېدىر ئىچىدە بىرەر-يېرىمتە ئادەم بارلىقىنى ياكى شەپىنى سەزگەن بولسا، مەن سورىمىسامۇ ئېيتىپ بېرىشى مۇمكىن ئىدى. مېنىڭ ئىچكى تۇيغۇلىرىمدا چېدىرگە ھامان بىر كىشىلەر تۇيدۇرماي كىرىپ كەلگەندەك گۇمان ئەگىپ يۈرەتتى. ئەمما، مايىەم مېنىڭ گۇمانىمنى پاكىتقا ئايلاندۇرىدىغان ھېچقانداق بەلگىنى سەزمىگەنىدى. ئەكسىچە، ئۇ مەندىن سورىدى:

— نېمە، بىرەر ئادەم بىز كىرىشتىن ئىلگىرى چېدىرغا كىرگەنمىدى؟

— شۇنداقلا بىر سوراپ قويدۇم. — دېدىم مەنمۇ ئاقلانمىغان گۇمانىنى كۆچەيتىشتىن ئۆزەمنى قاچۇرۇپ، — مەن خېلى ئۇزۇن ھوشسىز ياتقاندىمەنمۇ، دەپ ئويلىغانىدىم. سىزگە كۆپ رەھمەت سىگلىم. ئەمدى بېرىپ بىرئاز ئۇخلاڭ. مەنمۇ خېلى ياخشى بولۇپ قالدىم.

راستىنلا ياخشى بولۇپ قالغانلىقىمنى ئۇنىڭغا كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن گەۋدەمنى سەل كۆتۈرۈشكە ئۇرۇنىدۇم ۋە كۈلۈپ قويىدۇم. مايىەمۇ كۈلۈپ قويدى، ماڭا يېقىملىق نەزىرىنى تىكىپ مەڭزىمگە مەڭزىنى يېقىپ بوينۇمنى سىلاپ قويدى. ئاندىن بارماقلىرىنى ئوتقا

ئۇزىتىۋاتقاندەك ئاۋايلاپ سوزۇپ پېشانەمنى سلىدى.

مەن شۇ چاغدىلا ئۇنىڭ بارماقلىرىنى پېشانەم نېمىشقا سەزمەيدۇ، دەپ ئويلىنىپ قالدىم. ماڭا سېستىرا بىلەن مايسەم ئوخشاش بىر سوۋزنى قىلغان، ئۇلارنىڭ ئېيتىشىچە پېشانەم شىرەنىڭ بۇرجىكىگە سوقۇلۇپ يارىلانغانىدى. مەنمۇ ئوڭ قولۇمنى كۆتۈرۈپ پېشانەمنى تۇتۇپ باقتىم ۋە شۇ چاغدىلا پېشانەمنى ئايلاندۇرۇپ ئارقا مېڭە قېتىش بىنت بىلەن تېڭىۋەتكەنلىكىنى بىلدىم.

— بىرىپ ئۇخلاڭ سىڭلىم، ھېچ ۋەقەسى يوق، — دەپ يەنە زورلىدىم مايسەمنى يېنىك ئىتتىرىپ .

ئۇ كارىۋىتىمدىن تۇرۇپ، ئۆزىنىڭ توساق ئارقىسىدىكى كارىۋىتىغا بارغۇچە ماڭا پات-پات بۇرۇلۇپ قارىدى ۋە ئۇزاق ئۆتمەي ئۇنىڭ پۇشۇلداپ تىنىپ ئۇيقۇغا كەتكەنلىكى بىلىندى. مەن سومكىنىڭ ئۆز پېتى بار ئىكەنلىكىنى ئاڭلىغانلىقىمدىن خېلى خاتىرجەم بولۇپ قالدىم ۋە يانپاشلاپ ياتتىم. سېستىرامۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى كۆزىتىپ بېقىپ خاتىرجەم بولدى بولغاي، قاتار قويۇلغان يەنە بىر كارىۋاتنىڭ ئۈستىدە يېشىنمەيلا يېتىپ ئۇيقۇغا كەتتى.

تالادا ھامان كۈچلۈك شامال چىقۋاتاتتى. چېدىر تورۇسىغا ئېسىلغان پانۇس لامپا تېنىمسىز لەپىلدەپ تۇراتتى. مەشتىكى ئوت ئىتىملىق، بىر خىل گۈرۈلدەيتتى. مېنىڭ ئۇيقۇم كەلمەيلا قالدى. ئۈستىگە بېشىم قويۇپ زىڭلداپ ئاغرىيتتى. بايا تىن بېرى نېمىشقىدۇ سەزمىگەن بولسام كېرەك، ئەمدى بۇرنۇمغا دورا پۇرىقى كىرەتتى. كۆڭلۈمگە بولسا بۇنداق ئەنسىز كېچىدە ئۇيقۇسىزلىقتا كېلىدىغان غارايىپ گۇمانلىق خىياللار كىرمەكتە ئىدى: "مېنى بىرسى كەينىمدىن تۇيدۇرماي كېلىپ قاتتىق بىرنەرسە بىلەن ئۇرغان بولسا كېرەك.

بۇ نامەلۇم لۇكچەك تەلۇە چېدىرغا خۇپيانە كىرگەن، چېرتيوژلارنى ئېلىپ سومكىغا سالغىنىمنى، تارتمىنى قۇلۇپلىغىنىمنى كۆرۈپ تۇرغان بولسا كېرەك. ئۇ مېنى هوشسىز هالەتتە قالدۇرۇپ سومكىسىنى ئىچەدىكى چېرتيوژلىرى بىلەن قوشۇپلا ئېلىپ چىقىپ كېتىشىنى پەملەگەن، ئەمما سىرتتىن يېقىنلىشىپ كەلگەن مايسەم ۋە ئىككى يىگىتنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى بىلەن ئاياغ تېۋىشىنى ئاڭلاپ قېلىپ بىر بۇلۇڭدا مۇكۈپ تۇرغان بولسا كېرەك. چېقىۋېتىلگەن چىراغ، قاراڭغۇ چېدىر ئۇنى مۇھاپىزەت قىلىپ قالغان. يىگىتلەر بىلەن مايسەم پاتىپاراقچىلىق ئىچىدە، مەن بىلەنلا مەشغۇل بولۇپ ئەتراپقا دىققەت قىلمىغان پۇرسەتتە هېلىقى ئەبلەخ غىپىدە تىكىۋەتكەن. ئەڭ تامامەن شۇنداق بولماسلىقىمۇ مۇمكىن. لېكىن باشقىچە بولۇشىمۇ مۇمكىن ئەمەس-تە! بۇ ئىشنى قىلغان، كىيىن يەنە چاندۇرماي، پاش بولماي چىقىپ كېتەلىگەن تەلۇە كىم بولغىيدى؟ ئۇ نېمانچە قۇۋۇ ۋە ئەپچىل؟ بۇ كىشى رېھىمدۇ ياكى هامۇتمىدۇ؟ رېھىمسىزمۇ كەچتە چېدىرغا كىرىشى، مېنى هامۇتنى چاقىرىش ئۈچۈن بۇيرۇق بېرىشى؛ شۇ كەچۇرۇنلۇقى هامۇتنىڭ گۇڭشې ئەزالىرى يىغىنىنى ئېچىشى؛ مەن چېدىردىن چىققىلى ئۇنىمىغاندىن كىيىن رېھىم مايسەمنى توسۇپ ماڭا ئاش ئەتتۇرۇش...نى باهانە قىلىپ ئۇنى چېدىردىن يىراقلاشتۇرۇشى...قاتارلىقلارنى بىر-بىرىگە باغلاپ قارىغاندا ياكى رېھىم ياكى رېھىمنىڭ يېقىن ئادەملىرىدىن بىرەسى چېدىرغا تۇيدۇرماي كىرگەن بولۇپ چىقامدۇ، قانداق؟ بۇلار هازىرقى سالاهىيەت ۋە سالاپىتى بىلەن ئېهتىمالى بولغان پاش قىلىنىشتىن ئەنسىرىمەي، ئۆزى بىۋاسته قول سېلىشى مۇمكىنمۇ؟ ئۇلار مېنى نابۇت قىلىپ چېرتيوژنى ئېلىپ كېتەلىگەندىمۇ، توسما قۇرۇلۇشىنى توختىتۇېتەلىشى ياكى

ئۇنى باشقىچە ــ ئۆزى ئۆزگەرتۈالغان چېرتيوژ بويىچە ئىشلەپ، پۈتكەندىن كېيىن بۇزۇلۇپ كېتىشكە ئېلىپ بارالىشى مۇمكىنمۇ؟...“

مەن بۇ خىياللىرىمدىن بىرەر خۇلاسە چىقىرالمايتتىم. ھەر ھالدا ئۇلار نېمىلا بولمىسۇن چاتاق چىقىرالىشى تۇرغان گەپ ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن نېمە قىلماقچى ئىكەنلىكىمۇ ئېنىق، پۈتۈن ناھىيە بازىرىنى بېشىغا كىيىپ چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنى چاپلايدۇ. شۇ ئار-قىلىق توسما قۇرۇلۇشىنى تېخىمۇ ئەيىبلەپ، قاغاپ، تەشۋىقات ھۇجۇمى يۈرگۈزۈپ، چۈقان سېلىشىدۇ. ئۆزلىرىنى ئالدىن كۆرەر ئەۋلىيا ھېسابلىشىپ، ”مانا، بىز دېمەپمىدۇق. بىر سېنىق زىيالىي قانداقمۇ ئىشەنچلىك لايىھە ئىشلەپ چىقالايدۇ؟ ــ دەپ ھۇرپىيىشىدۇ، ــ ناھىيىنىڭ يېلىكىنى قۇرۇتىدىغان بۇ توسما ئىشلەپچىقىرىش قىلغۇچىلارنىڭ سىياسىدىن، سىياسىي ھەرىكەتتىن چەتلىسە ئۆزۈل-كېسىل مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلايدۇ.“ ۋەھاكازا.

”بۇلار توغرىسىدا ئەتىگەنلىكتە ئىبراھىم، ئۇ تېپىلمىسا قۇتلۇق ئاكىلار بىلىپ قېلىشى لازىم، ــ دەپ ئويلىدىم مەن، ــ تۇنۇگۈن مايسەمدىن ئاڭلىغان ئەھۋاللاردىن باشلاپ ھەممە ۋەقەنى ئېيىتىپ بېرىمەن. پەرەزلىرىمنى، گۇمانلىرىمنىمۇ قوشۇپ دوكلات قىلىشىم لازىم. مەن ئاددىيراق، تېيىزرەك ئويلىغان بولۇشۇم مۇمكىن. ناھە-يىلىك پارتكۇم بۇ ئىشلار توغرىسىدا، بەلكىم چوڭقۇرراق تەھلىل يۈرگۈزۈشى، ئۆزۈنراق يېپ ئۇچىغا ئىگە بولۇشىمۇ مۇمكىن...“

مەشىنىڭ ئوتى سۇسايدى بولغاي، گۇرۇلدىشى پەسلەپ قالدى. لېكىن سىرتتىكى شامال يەنىلا ئۇشقىرتىپ تۇراتتى، چېدىرنىڭ تاملىرى بىردە سىرتقا، بىردە ئىچكىرىگە كۆپۈپ سلكىنەتتى. تورۇستىكى پانۇس لامپا تېنىمسىز لەپپەكشىپ تەۋرىنىپ تۇراتتى. چېدىر ئىچى

ئەنسىز، جىمجىت ئىدى. مېنىڭ ئۈدۈلۈمدىكى كارىۋاتتا پەقەت ئايە-
غىنىلا سېلىۋېتىپ يېشىنمەي ئۇخلاۋاتقان سېستىرا بىر خىل رېتىم
بىلەن پۇشۇلدايتتى. رەخت توساقنىڭ نېرى تەرىپىدىن ئۇخلاۋاتقان
مايسەمنىڭ ئىڭراپ جۆيلۈشلىرى ئاڭلىناتتى. بېشىم قاتتىق ئاغرىپ،
چېكىلىرىم زىڭىلداپ تۇرسىمۇ، ئۆزەمنى قويالماي ئۇ ياقتىن، بۇ ياققا
ئۆرۈلەتتىم، ئۈيقۇ زادىلا يېقىن كەلمەيتتى.

3

قۇرۇلۇش ئورنىدىكى دوختۇرلۇق پونكىتىدا ئىككى كۈن يېتىپ
قالدىم. شۇنىڭدىن كېيىن باش دوختۇر مېنى ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا
بېرىپ تەپسىلىيەك تەكشۈرۈتۈپ بېقىشقا مەسلىھەت بەردى. مەنمۇ
ماقۇل بولدۇم، چۈنكى، ئىككى چېكەمنىڭ زىڭىلداپ ئاغرىشى بېسىق-
مىغانىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە پۈتۈن ئەزايى-بەدىنىم ئۇرۇپ چېقىۋەتـ
كەندەك سىرقىرايتتى ۋە ماغدۇرسىزلىنىپلا تۇراتتى.

مەن ناھىيە بازىرىغا بارىدىغان ماشىنىلاردىن بىرىنىڭ كابىنكىسىغا
ئولتۇرۇپ ناھىيىگە بارغان چېغىمدا، يېگىدىن چاپلانغان غەلىتە
شوتىلارنى ۋە چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنى كۆرۈپ قالدىم. بۇلارنىڭ
مەن بىلەن مۇناسىۋىتى بار ئىدى. كۆپرەك مېنىڭ ئىسمىم كۆزگە
چېلىقاتتى. مەن ئوقۇپ بېقىشقا قىزىققان بولسامۇ، سالامەتلىكـ
نىڭ ياخشى ئەمەسلىكىدىن ئۇ يەرلەرگە بارمايلا دوختۇرخانا تەرەپكە
يۈرۈپ كەتتىم.

تاشقى كېسەللىكلەر بۆلۈمى تەكشۈرۈپ كۆرۈپ نېرۋا زەرەرلەنمە-
گەن بولسىمۇ، ماڭلايدىكى كۆزگە كۆرۈنمەس كىچىك قان تومۇرلار-
دىن بىرنەچچىسى ئۈزۈلگەن، گەجگە مۇسكۇلى ئىشىشقان دەپ

دىئاگنوز قويدى. ئۇلار مېنى ئەنسىرىمىسۇن دېگەندەك، خەۋپ چوڭ ئەمەس، ئاساسىي تومۇرلارغا زەخىم يەتمىگەن، شۇڭا ئوپېراتسىيە قىلمىسمۇ بولىدۇ، دەپ چۈشەندۈردى. شۇنداقتىمۇ بىرمەزگىل خاتىرجەم يېتىپ دەم ئېلىشىمنىڭ زۆرۈرلۈكىنى كۆرسەتتى.

— مەيلى، قايتىپ بېرىپ دەم ئالسام ئالاي، — دېدىم مەن خاتىرجەم بولۇپ.

— ئۇنداق قىلىشقا بولمايدۇ، — دېدى بىرسى ئاچچىقلانغان هالدا، — تېرە، گۆش، ئۇستىخانلارنىڭ نورمال هالىتىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈش ئۈچۈن، دوختۇرنىڭ نازارىتى ئاستىدا داۋالىنىشىڭىز كېرەك.

مەن قايتىپ كەتسەمۇ هېچ ئىش بولمايدىغانلىقىنى، مېنىڭ يېنىمدا ياخشى دوختۇرلۇق پونكىتى بارلىقىنى ئېيتقىنىم بىكار بولۇپ چىقتى. بىرنەچچە دوختۇر مەسلىھەتلىشىپ، يارا ئېغىر دەپ خۇلاسە چىقىرىپ، بالىنىستا يېتىشمىنى بۇيرۇدى، باشقا گەپ هاجەت ئەمەس دېگەندەك چىقىپ كېتىشتى. قېيىقالغان بىرىگە مەن يېتىپ داۋالىنىشنى رەت قىلدىم.

— هەممە ئادەمنىڭ ئىشى ئالدىراش، — دېدى ياشانغان، چاچ-لىرىغا چالا ئاق كىرگەن، سېمىز بىر خەنزۇ دوختۇر كۆزەينىكىنىڭ ئۈستىدىن قاراپ، — يېتىپ داۋالىنىشنى قوبۇل قىلىشىڭىز كېرەك.

ئۇ بالىنىستا خەت يېزىپ، تېگىگە قول قويدى ـ دە، مېنىڭ نېمە دېيىشىم ئۈنىڭ ئۈچۈن مۇناسىۋىتى يوق بىر ئىشتەك سىرتقا چىقىپ كەتتى.

— سىز لياڭ دەيفۇنىڭ سۆزىگە كىرىڭ، — دەپ نەسىھەت قىلىشقا باشلىدى 40 ياشلار چامىسىدىكى يەنە بىر ئايال دوختۇر. بۇمۇ سېمىز،

ئېگىز بوي، ئاق سەرىق ئايال ئىدى، — ئۇ يېتىپ داۋالانسۇن دەپ بۇيرۇغان ئىكەن، دېمەك، ئەھۋالىڭىز ئانچە ياخشى ئەمەس، دېگەن سۆزو.

— ماڭا دورا بەرسىڭىز، — دېدىم زادى كەتمەسەم بولمايدىغانلىقىنى ئېپادىلەشكە تىرىشىپ، — سىز ئاڭلىدىڭىزمىكىن، بىز يەتتىنچى گۈزۈشې تەۋەسىدىكى دەريا‌غا توسما قۇرۇۋاتىمىز. مەن قۇرۇلۇش مەيدانىغا بارمىسام بولمايدۇ.

— سىز بولمىسىڭىزمۇ قۇرۇلۇۋېرىدۇ، — دوختۇرمۇ ئۆز گەپىدە چىڭ تۇردى، — ئۇ قۇرۇلۇش توغرىسىدا، بىزنىڭ بۇ ئورۇنداشمۇ ئەتىدىن كەچكىچە گەپ-سۆز بولۇپ تۇرىدۇ. ئاڭلىسام بىرنەچچە ئادەم قاتنىشىۋېتىپتۇ؟ سىز بولمىغانغا توختاپ قالماس.

مەن ئامالسىزلىق مەسئۇلىيىتىنى سۆزلەپ بېرىشكە باشلىدىم. ئۇ ئىسمىنى ئاڭلاپلا كۆزلىرىنى چىملىدىتىپ پۈتۈن باش-ئايىغىمغا باشقىدىن سەپسېلىپ قاراپ چىقتى.

— ھە، مۇنداق دەڭ. سىز شۇ گۇلئايىم بولامەن دەڭا؟ — دېدى ئۇ ماڭا بىلدۇرۇۋاتقان مۇئامىلىسىنىڭ قىزغىنلىقىنىمۇ ياكى ھەيرانلىقىنىمۇ ئىكەنلىكىنى بىلدۈرمەستىن، — سىزنىڭ ئىسمىڭىز ھازىر ھەممەيلەننىڭ ئاغزىدىن ئايرىلمايدىغان بولۇپ كەتتى. مەن تېخى ئارقا ئىشىكتىن مېڭىپ گۆش، ماي توشۇپ بېرىپمۇ بالىنىتتا ياتالمايۋاتقان كېسەللەر تۇرسا، بۇ چوكان ئەجەب ئۇنمايۋاتىدىغۇ، دەپ ھەيران قېلىۋاتاتتىم.

— كەتسەم قوشۇلارسىز؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭغا يېلىنىش ئاھاڭىدا، — دورا يېزىپ بەرسىڭىز، دېقىقەت قىلىشقا تېگىشلىك ئىشلارنى ئېيتىپ بەرسىڭىز، قايتىپ بېرىپ دورا يەپ دەم ئالىمام

بولۇپ‌بېرىدۇ. خىزمەت قىلىشتىمۇ دىققەت قىلارمەن. بىزنىڭ ئۇ يەردىمۇ بىر داۋالاش پونكتى بار ئەمەسمۇ؟

ئۇ سەل ئويلىنىۋالغاندىن كېيىن:

ــ لياڭ دەيفۇنىڭ ئالدىغا مۇشۇ يارىڭىز بىلەن قايتا كەلمەڭ، ئۇ ناھايىتى خاپا بولىدۇ، ــ دېدى ۋە قولىنى ئۇزاتتى، ــ ئۇ سىزنى قانداق دورىلار بىلەن داۋالايدىغانلىقىنى يازغاندۇ بەلكىم. ئەكىلىڭ كېسەللىك كارتوچكىسىنى.

مەن خېلى كۆپ دورا ئالدىم ـ دە، قۇرۇلۇش ئورنىغا قايتىپ كەتمەكچى بولۇپ كوچىغا چىقتىم. ھازىر ئۇ يەرگە بارىدىغان ـ كېلىدىغان ماشىنا تېپىش ئۇنچە قىيىن ئەمەس ئىدى. مەن ماددىي ئەشيالار ئىدارىسىنىڭ ئامبىرىدىن پولات چۈۋىقى توشۇلۇۋاتقانلىقىنى بىلگەنلىكىمدىن، شۇ ياققا قاراپ كەتتىم. بىر تامدا مېڭىڭ ئىسىم يېزىلغان بىر چوڭ خەتلىك گېزىت تۇراتتى. بېرىپ ئوقۇپ باقتىم. ئۇنىڭدا: "گۇلنايىم ئىسىملىك بىر بۇرژۇئا زىيالىيىنى ناھىيىلىك پارتكوم ئىچىدىكى كاپىتالىزم يولىغا داۋاملىق مېڭىۋاتقان كىشىلەر ـ نىڭ ھىمايىسى ئاستىدا سىياسىنى چەتكە قاقىدىغان، ئىشلەپچىقىرىشنى ھەممىدىن ئۇستۇن قويىدىغان خاتا ئۇقتۇمىنەزەرنى سىناق قىلىش ئۇچۇن توسما قۇرماقچى بولغان، لېكىن مەغلۇپ بولىدىغانلىقىغا كۆزى يېتىپ ئۆزىنى ئۆلتۇرۇۋېلىشقا ئۇرۇنغان" دېيىلگەن. يەنە بىر چوڭ خەتلىك گېزىتتە، ناھىيىنىڭ ۋەزىيىتىدە چوڭ چېكىنىش يۇز بەرگەنلىكى، سىياسىي ئاممۇي ھەرىكەتنىڭ ئىشلەپچىقىرىش ھەرىكىتى تەرىپىدىن بېسىلىپ كەتكەنلىكى يېزىلغان، ئۇلار ئەيىبنى يەنىلا توسما قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەش بىلەن قۇرۇلۇشنى ئېلىپ بېرىشقا دۆگىگەپ قويغانىدى.

مېنىڭ كۆڭلۈم غەش بولمىدى. مەن كۆنۈپ قالغانىدىم. ئېغىز جېكى ۋە چوڭ خەتلىك گېزىت ھۈجۈملىرىنىڭ ئاخىرقى مەقىتىنىڭ قالايمىقانچىلىق تېرىپ، ئىشلەپچىقىرىشنى ئاقسىتىپ، كىشىلەر رايىنى داۋالغۇتۇپ، ھەر دەرىجىلىك رەھبىرىي خادىملارنى ھېچقانداق ئىشنى يۈرەكلىك ئىشلىيەلمەيدىغان جۈرئەتسىزلەرگە، ئورگانلارنى بولسا پالەچ ھالەتكە چۈشۈرۈپ، قالايمىقانچىلىق ئىچىدە ھوقۇق تارتىۋالماقچى ئىكەنلىكىنى ئەقلى بار كىشىلەر ئوبدان بىلەتتى. مەنمۇ تەشۋىقات ھۈجۈمىنىڭ يېتىدىغان نىشانىنى بىلىۋېلىشقا ئۇرۇنغانىدىم. ئەنە شۇنداق ساۋاتلارنى ئىبراھىم شۇجى بىلەن قۇتلۇق پات-پات سۆزلەپ، مېنى پەنەت قىلماسلىققا، شۇنار ھۈجۈملىرى ئالدىدا ۋايساپ، چېكىنىپ يۈرمەسلىككە ئۇرۇغا تەكىتلىدى.

قۇرۇلۇش مەيدانىغا پولات چىۋىق توشۇۋاتقان ماشىنىلاردىن بىرسىگە ئولتۇرۇپ قۇرۇلۇش مەيدانىغا كەلدىم. مېنى تونۇيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى بۇرۇنقىدەكلا قىزغىن سالاملىشىپ كۆرۈشتى. بەزىلىرى مەن توغرۇلۇق تارقالغان خەۋەرلەرنىڭ تۇپەيلىدىن بولسا كېرەك، مېنى كۆرگەندە ئەجەبلىنىپ قاراشتى.

قۇرۇلۇش ئورنىدا ئەمدى ئادەم كۆپ ئەمەس ئىدى. فۇندامېنت ئۇلىدىكى توپا قېزىش تۈگىگەنلىكتىن، ئەمدى ئۇنچە كۆپ ئادەممۇ زۆرۈر ئەمەس ئىدى. ئاز بىر قىسىم گۈڭشې ئەزالىرى ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى تەرىپىدىن ئەۋەتىلگەن بېتون قۇرۇلۇش ئەترىتىگە ياردەملىشىۋاتاتتى. يەتتىنچى گۈڭشې ۋە ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى ئۆزىگە تەۋە ئەمگەك قوشۇنى بىلەن ئۆز يەرلىرىگە بارىدىغان ئۆسۈمتەڭشى ئىشىغا بېرىلىپ كەتكەن بولۇپ، ئاساسلىق ئەمگەك مەيدانى گويا يۆتكىلىپ كەتكەندەك كۆرۈنەتتى. ماھىيەتتە، ئۆستەڭ

قىزىشمۇ توسما قۇرۇلۇشىنىڭ تەركىبىي قىسمى بولۇپ ئىش پىلان بويىچە، چېرتيوژغا ئاساسەن داۋام قىلىۋاتقانىدى.

مەن فۇندامېنتقا شىبەن تاش بېسىش باشلىنىپ كەتكەن توسما قۇرۇلۇشى ئورنىغا باردىم. شۇ چاغدا شىبەن تاشلارنىڭ تۇتىشىدىغان چاكلىرىنى بېكىتىشكە ئىشلىتىدىغان سېمونت لاي ئېتىۋاتقان جاۋۇبەنجى (لاي ئېلىشتۇرۇش ماشىنىسى) نىڭ كەينىدىن ئىبراھىم شۇجى چىقىپ كەلدى. ئۇ ماشىنا باشقۇرىدىغان بىر خەنزۇ ئىشچى بىلەن قىزغىن پاراڭلىشىپ كەلمەكتە ئىدى. مېنى كۆرۈپلا ئۇ ئىشچى بىلەن خوشلىشىپ ناھايىتى تېزلىكتە يېنىمغا يېتىپ كەلدى. مەن ئۇنى يارىلانغاندىن كېيىن ئەتىسى چۈشكە يېقىن داۋالاش پونكىتى چېدىرىدا ــ مېنى يوقلاپ كەلگەن چېغىدا كۆرگەنىدىم.

ــ سىز نېمىشقا قايتىپ كەلدىڭىز؟ ــ دەپ قولۇمنى بوش ئەمما قىزغىن سىقتى ئۇ، ــ سىز ياخشىراق داۋالىنىشىڭىز كېرەك ئىدىغۇ؟

ئۇ، سۆز ئارىلىقىدا ھېلىمۇ بىنت بىلەن تېڭىلغان پېشانىمگە سەپسېلىپ قارىدى. مەن يۈك ياغلىقىمنى قېشىمىنىڭ ئۈستىگىچە تېڭىۋالغان بولغاچقا، بىنتلارنى ئوڭاي بايقىغىلى بولمايتتى. شۇجىنىڭ سەپسالغانلىقىنى سېزىپ، ياغلىقىمنى يەنە پەسكەرەك چۈشۈرۈپ قويدۇم ـ دە:

ــ دوختۇر ئالاھىدە يېتىپ داۋالىغۇچىلىكى يوق ئىكەن. دورا يەپ مۇۋاپىق دەم ئېلىپ ئىشلەشكە بولىۋېرىدۇ، دەپ خۇلاسە چىقاردى، ــ دېدىم مەن جىددىيراق سۆزلەپ گېپىمگە ۋەزىن بېرىش ئۈچۈن، ــ شۇڭا يېزىپ بەرگەن دورىلارنى ئالدىم، ناھىيىدە باشقا ئىشلىرىم بولمىغانلىقتىن قايتىپ كەلدىم.

ئىبراھىم ئاكا سۆزۈمگە ئىشەنمىگەندەك مىيىقىدا كۈلۈپ بىرپەس

قاراپ تۇردى. لېكىن يالغان سۆزلەۋاتقىنىمنى ئىسپاتلىغۇدەك ئاساسىمۇ بولمىغانلىقتىن:

ــ ھەر ھالدا سالامەتلىكىڭىزگە قاتتىق دىققەت قىلىڭ. يارەمچى ئىنژېنېرلار بولغاندىكىن كۆپرەك مەسلىھەتلىشەرسىزلەر، ــ دېدى.

مەن ماقۇل بولۇپ بېشىمنى لىڭشىتتىم. ئۇ ئىش مەيدانغا يېڭىلا كەلگەنلىكىنى ئېيتتى ۋە ناھىيە بازىرىدا قانداق يېڭىلىقلار كۆرگەنلىكىمنى سورىدى.

ئۇنىڭ نېمىلەرنى كۆزدە تۇتۇۋاتقىنىنى سېزىپ كۈلۈۋەتتىم، تاماردىكى چوڭ خەتلىك گېزىت ۋە شوئارلارنىڭ مەزمۇنى توغرىسىدا ئېيتىپ بەردىم ۋە كۆز قاراشلىرىمنى قىسقىچە بايان قىلدىم.

شۇجىمۇ كۈلدى ـ دە:

ــ قانداق دەپ ئويلىغانسىڭىز؟ بۇ بىر قىسىم كىشىلەرنىڭ يۇقىرىدىن تۆۋەنگە قەدەر ھەممىسىنىڭ مىجەزى ئوخشاش. ئۇلارنىڭ ئەتىدىن كەچكىچە ئىش قىلغۇسى كەلمەيدۇ، ــ دېدى ۋە شۇ ئان چىرايىدىكى تەبەسسۇم غايىب بولۇپ ئۇنىڭ ئورنىغا قەھرىلىك ئاچچىق ئەكسىلەندى، ــ ئۇلار ئاجايىپ ياكىراق شوئارلارنى دۆۋىلەپ تېپىپ كېلىپ يۇقىرى ئاۋازدا توۋلاشنى بىلىدۇ. ئۇلارغا ۋاڭ ـ چۇڭ بولۇپ بەرسە، بېلىق تۇتۇش ئۇچۇن دائىم لاي سۇ ئاقسا، پۇتۇن ئارزۇيى ئەمەلگە ئاشقان ھېسابلىنىدۇ. دۆلەت بىلەن، خەلق بىلەن، بالايىئەتتەر ھادىسە بولۇپ كەتكەندىمۇ بىر تال مويى تەۋرەپ قويمايدۇ. بىزنىڭ ئالدىمىزدا مىڭلىغان ـ ئون مىڭلىغان كوممۇنىستلار خەلقنىڭ بايلىقىنى ئۇچۇن، سوتسىيالىزمنىڭ تىكلىنىشى ئۇچۇن جېنىنى بەرگەن، قېنىنى ئاققۇزغانىدى. ئۇلارنىڭ بۇنداق قىلىشى خەلقنى

نامراتلاشتۇرۇپ قىيناش ئۇچۇنمدى.

ــ ياق، ياق. سوتسيالستىك تۇزۇم شۇ سەۋەبتىن ئەڭزەللىككە ئىگىكى، ئۇ دۆلتىمىزدە كىشى كىشىنىڭ قېنىنى ئىچىدىغان ئادەمخورلۇقنى يوقاتتى. ئەمگەكچىلەر ئۆز ئەمگەكنىڭ ئازاندىكى تەييار تاپلار ئۇچۇن ئەمەسلىكنى بىلدى...

ــ ھېلىقىدەك شوئار توۋلاشتىن باشقىنى بىلمەيدىغانلارچۇ؟ ــ ئىبراھىم ئاكا بۇ سوئالغا مەندىن جاۋاب كۈتۈۋاتقانىدەك بىرئاز جىمىپ قېلىپ، سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

ــ ئۇلار خاتا پەرەز قىلىشۋاتىدۇ. ئۇلار پەرەزنى خاتا قىلغانلىقتىن، ئىشنىمۇ خاتا قىلىۋاتىدۇ. ئۇلارنىڭ ۋارقىراش-جارقىراشلىرى بىرمەھەللىك ئىش، يولداش گۇلئايىم. گەرچە ئۇلار قانداق تۇر "ئىزم"لارنى كېچە-كۈندۈز ئاغزىدىن چۈشۈرمەي توۋلىسىمۇ، توغرا بىلەن ناتوغرىنى ئۆزئىنىڭ شەخسىي مەنپەئىتى نۇقتىسىدىن تۇرۇپ ئايرىيدۇ. ئۇلارنىڭ ھېچكىم ئۇستىدە ھېچقانداق تەشەببۇسكارانە مۇئەييەنلىككە ياتىدىغان مۇقىم كۆز قارىشىمۇ يوق. ئۇلار ئۆزلىرىگە ياقسىلا ھەرقانداق تەلۈە، ئالىجوقىلارنىمۇ ئۇلۇغلاۋېرىدۇ. ئۆزلىرىنىڭ پىسەنتىگە ئۇيغۇن كەلسىلا ھەرقانداق بىر نادان، ئەخمەقنىمۇ ئەڭ چوڭقۇر بىلىمگە ئىگە پەيلاسوپلار دەپ تەشۋىق قىلىشۋېرىدۇ. بۇنىڭدىن، ئۇلار ئۆزلىرى ئۇلۇغلىغان، تەشۋىق قىلغان كىشىلىرى بىلەن دائىملىق ئىتتىپاقلىققا ئىگە ئىكەن دەپ ئويلاپ قالماڭ-يەنە! بۇ بەربىر ئۆز ئېھتىياجى قانائەت ھاسىل قىلغۇچىلىكلا شۇنداق بولىدۇ...

ئىبراھىم ئاكا قوشۇمسىنى تۇرگىنىچە يىراقلارغا كۆز تىكىپ بىرپەس جىمىپ قالدى. مەن ئۇنىڭ سۆزلىرى تۇگىمىدىمىكىن دەپ

ئويلاپ ئۇن ـ تىنسىز تۇرىۋەردىم. بىرھازادىن كېيىن ئۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

ـ شۇنداق سىگىلىم، ئۇلار توغرىسىدا قانچە سۆزلەشسەكمۇ گەپنىڭ توچكىسى بىر يەرگە يىغىلىدۇ، ـ دېدى ۋە قولىنى كۆتۈرۈپ ھاۋادا بىر دائىرە سىزدى، ئاندىن مۇشتۇمىنى تۈگۈپ سۆزىنى داۋاملاشتۇردى، ـ شۇنى ئۇنتۇماڭكى، ئۇلار ھوقۇق ئىگەللەشكە پايدىلىق دەپ ھېسابلىسىلا، پەسلىشپ، چۈشكۈنلىشپ ئالتە پۈتلۈق ئۆمۈلىگۈچى ھايۋانغا ئايلىنىپ كېتىشكىمۇ رازى بولۇۋېرىدۇ. سىز چايان ھېگەن ھاشاراتنى بىلىدىغانسىز؟ ئەنە شۇ زەھەرلىك، سەت ھاشاراتنىڭ پۈتى نەچچە ئىدى...؟

ئون بىرىنچى باب

تـوسـمـا پـۇتـتـى

1

توسما پۇتتى.

توسمىنىڭ ئاساسىي گەۋدىسى بىرىنچى ماي كۈنىگىچە پۈتىدۇ، دەپ پىلانلانغانىدى. دەريا ئېقىمىغا قارشى قوپۇرۇلغان توسما ئوتتۇرىسىدىكى ئىككى ئاساسىي تۇۋرۇكنىڭ ئارىسىغا چوڭ قىلىپ "ئىتتىپاقلىق توسمىسى" دەپ، ئۇنىڭ تېگىگىرەك سەل كىچىك قىلىپ "1976 ـ يىلى، بىرىنچى ماي" دەپ ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە خەتلەر ئويۇلغانىدى.

توسمىغا نام بېرىش مەسلىسى ئۇستىدىمۇ خېلى كۆپ، شىددەتلىك تالاش ـ تارتىشلار بولۇپ ئۆتتى. رېھىم، ھامۇت قاتارلىق كىشىلەر بۇ توسمىغا بىر دەم "پرولېتارىيات توسمىسى" دەپ نام بېرىمىز دەپ غوۋغا قىلىشسا، يەنە بىر دەمدىلا "ئىنقىلاب توسمىسى" دەپ ئىسىم قويىمىز، دەپ پوپاك سېلىشتى.

"ئىتتىپاقلىق توسمىسى" دەپ نام بېرىشنى دەسلەپ مەن ئوتتۇرىغا قويغانىدىم. ھەرقانداق بىر ئىنشائاتنىڭ ئۆزىگە يارىشىدىغان ئىسمى بولىدىغانلىقى ئۈچۈن، جامائەتكە يېقىشلىق كېلىدىغان، ئومۇم ئېتىراپ قىلىدىغان نام بولمىسا بولمايدۇ دەپ ئويلايتتىم. مېنىڭ

مۇنداق نام قويۇشتىكى ئاساسىم ئاددىيلا بولدى: توسما ناھىيلىك پارتكوم بىلەن ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى پارتكومىنىڭ ئىتتىپاق-لىقىنىڭ، ئىشچى-خىزمەتچىلەر بىلەن گۈڭشې ئەزالىرىنىڭ ئىتتىپاق-لىقىنىڭ، شۇنداقلا ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى ھەم ناھىيدىكى خەنزۇ ئىشچى-خىزمەتچىلەر بىلەن گۈڭشې ئەزالىرىنى ئۆز ئىچىگە ئالغان ئۇيغۇر ئىشچى دېھقانلىرىنىڭ ئىتتىپاقلىشىپ ئەمگەك قىلغان-لىقىنىڭ مەھسۇلاتى ئىدى. مېنىڭ تەكلىپىم ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى رەھبەرلىرى بىلەن ئىنژېنېرلار، دوختۇرلار ۋە ئىشچىلارنىڭ قارشى ئېلىشىغا ئېرىشتى. ناھىيلىك پارتكوم رەھبەرلىرىمۇ قوشۇل-دى. شۇنداق قىلىپ توسمىنىڭ گەۋدىسى پۈتكەندە، ئۇل سېمونت ئۈستىگە بۇ خەتلەر ئويۇلۇپ، توسمىنىڭ ھۇسنىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىدىغان نەقىش بىلەن بېزىدى. توسمىنىڭ گەۋدىسىنى 1-مايدا پۈتىدۇ دەپ مولچەرلىگەن بولساقمۇ، ئەمىلىيەتتە 18 كۈن بالدۇر پۈتتى. دەريانىڭ ئېقىنىنىڭ ئەسلىدىكى يولى ئەسلىگە كەلتۈرۈلۈپ، سۇمۇ باشلىۋېتىلدى. چۈنكى، سۇ كۈندىن-كۈنگە كۆپىيىپ، قوشۇمچە چېپىلغان ياندىما ئېقىنغا سۇ پاتمىغىلى تۇردى. سۇ ئۆتە-دىغان توققۇز ئېغىزغا بېكىتىلگەن مەزمۇت تاقاقلار ھازىر كۆتۈرۈۋې-تىلگەن بولغاچقا، سۇ ئېقىمىنىڭ ئۆتەلەيدىغانلا قىسمىنىڭ ھەممىسى ئاياغقا ئېقىپ تۇراتتى. توسمىنىڭ بىر ماشىنا بەھۇزۇر ئۆتەلەيدىغان ئۇستۈنكى قىسمىدا تۇرۇپ پەسكە قارىغاندا، سۇ ئۆتۈش ئېغىزىنىڭ ئىككى تەرىپىگە ئۇرۇلۇۋاتقان سۇ كۆپۈكچىلىرىنىڭ چاچراشلىرى ئۇنچە-مەرۋايىتتىن چاچقۇ چېچىۋاتقاندەك چىرايلىق كۆرۈنەتتى. ھەم كۆۋرۈك، ھەم توساق ئورنىدا خىزمەت قىلىدىغان بۇ توسما قانچىلىغان كىشىلەرنى خۇشال قىلمىدى دەيسىز؟ قانچىلىغان كىشىلەر-

نىڭ ئارزۇ- ئارمانلىرىنى ئۆزىگە بىللە سىڭدۈرۈپ ئۆزىنى تېخىمۇ مەزمۇتلۇققا كۆتۈرمىدى دەيسىز؟ دەريا ھازىر ئۆزىنىڭ ئېقىمىنى بۇ توسمىنىڭ يۇگەنلۇالغانلىقىغا ئىقرار قىلغۇسى كەلمىگەندەك بولىدۇ. يىراقتىن جىمجىت ئېقىپ كېلىۋېتىپ، توسمىغا تاقالغاندىلا قاتتىق كۆپۈك چىقىرىپ چايقىلىدۇ، سەل كەينىگە يانىدۇ ۋە بىرنەچچە پىرقىرىۋەتكەندىن كېيىن، ئۆزىگە رۇخسەت قىلىنغان ئېغىز ئىچىگە كىرىپ، يەنە ياۋاشلىق بىلەن ئېقىپ كېتىدۇ. ئۇ ئارقىغا بىر بۇرۇلۇپ توسمىغا قاراۋاتقاندەك، ئايرىلىپ كېتىشىنىڭ تېز بولغانلىقىغا سەل ئىچى سېرىلىگەندەك بولۇپ كۆرۈنىدۇ...

توسما ئەتراپى بىر ھەپتىدىن بۇيان، يېقىن ئەتراپتىكى گۈزەل ئەزالىرىنىڭ يىغىلىپ ئولتۇرىدىغان جايىغا ئايلىنىپ قالغانىدى. ھاسا تاياققا تاينىپ كەلگەن بوۋاي ۋە مومايلار توسما گەۋدىسىگە ئاۋۋال نەرىدىن تۇرۇپ كۆزلىرىنى قىسىپ قارىشىدۇ، ئاندىن سېمونت سالاسۇنلارغا قولىنى تەگكۈزۈپ سىلاپ قويۇشىدۇ. بۇ خۇددى ئۆزى ناھايىتى ياخشى كۆرۈپ، بېقىپ ئۆستۈرگەن تاي ياكى پاخلانىنى سىلىغاندەك بولۇپ كۆرۈنىدۇ. ئۇلار ئانچە ماغدۇرى بولمىغانلىقا قارىماي، دەريانىڭ بۇ قىرغىقىدىن توسما ئارقىلىق ئۇ قىرغىقىغا ئۆتۈپ بېقىشىدۇ. ھاسىراپ، ھېرىپ كەتكەندىن كېيىن بولسا ئۇن- تۈنۈشسىز ئولتۇرۇپ، ئۆزلىرىگىلا مەلۇم بولغان خىيالىلىرى بىلەن مۈگدىشىپ ۋاقىتنى ئۆتكۈزىدۇ. ئېھتىمال ئۇلار ناھايىتى ئۇزۇنىدا قېپقالغان، خېلى زېھىن قويۇپ ئەسلىگەندە ئاران- ئاران يادىغا كېلىدىغان ياشلىق ھاياتىنىڭ سۈغا، دەريا‌غا مۇناسىۋەتلىك بىر قىسىلىرىنى قايتۇرۇپ ئەكىلىپ، ئالدىدا تۇرغان ھەيۋەتلىك توسما ئاستىدىكى دەريا بىلەن سېلىشتۇرىدىغاندۇ. ياكى بۇ توسما

ئۇلارغا، بىرزامانلاردا ئەسسىز كەلكۈنگە يەم بولغان ئۆي، يەر، باغلارنى قايتىدىن ئەسلىتىپ، ئېقىپ كېتىۋاتقان ياغاچلارنى، چەللىلەرنى، بۆشۈكلەرنى كۆز ئالدىغا نامايان قىلىپ ئاچچىق ئەلەم، ئېچىنىشلىق هايات دەردلىرىنى يادلىتىدىغاندۇ...

بۇنداق تۇيغۇلارنىڭ قايسىبىرى بولمىسۇن، ئۇلارغا هەمراه ئىكەنلىكىنى ئېنىق بىلىشكە بولاتتى: قېرىلارنىڭ كۆزلىرى قاچانلا كۆرسە ياش يۇقدەك كۆرۈنەتتى. بەزىلىرى ئولتۇرۇپ ـ ئولتۇرۇپ توساتتىن ئورنىدىن تۇرۇپ كېتەتتى، بىرپەس ئايلىنىپ يۈرۈپ يەنە قايتىپ كېلەتتى. بەزىلىرى ئۆزىنىڭ يېقىن دوستلىرىنى تېپىۋېلىشقىنىدا خۇشال بولۇپ:

ــ هە، بۇرادەر، قېنى ناسۇللىكىنى چەككۈزۈپ قوي. بۇ تەرەپكە كېلىپ قاپسەنغۇ؟ ــ دەپ سورىسا.

ــ دەريا بويىنى كېزىپ بۇ يەردىكى ئالامەتلەرنى كۆرۈپ باققىم كېلىپ قاپتۇ. خوش، ئۆزەڭچۇ؟ ــ دەپ سورايتتى ئىككىنچىسى.

ئۇلارغا ئۇچىنچى، هەتتا تۆتىنچى بوۋايلار قوشۇلاتتى، بىر ـ بىرىنى قايسى ۋاقىتتىن بېرى كۆرمىگىنىنى ئېيتىپ، تالىشىپ بىر يەرگە يىغىلىپ ئولتۇرۇشاتتى ـ دە، ۋەز ئېيتىپ، نۆۋەت بىلەن ئۆزلىرىگە تونۇش بولغان ئۇزاق ئۆتمۈشنىڭ بەقلىرىنى ۋاراقلاپ چىقىشاتتى.

چۈش هەم كەچلىك پەيتلەردە يىگىتلەر بىلەن قىزلار كۆپرەك كېلىشەتتى. دەرەخ شاخلىرىنى، قەغەزلەرنى تاشلاپ ئۇلارنىڭ توسما ئېغىزلىرىدىن قانداق تېزلىكتە ئېقىپ ئۆتۈشىنى كۆرۈپ تاماشا قىلىشاتتى. كېيىن، ئۆزىنىڭ ئەتىسى، كېلەركى ئۈچى ۋە كەلگۈسى توغرىسىدا بولىدىغان تەسەۋۋۇرلىرىغا بۇ توسمىنى گۈۋاهچى

قىلماقچى بولغاندەك جۇپ-جۈپى بىلەن تارقىلىپ كېتىشەتتى.

ھەممىدىن قىزىقى بالىلارنىڭ ئويۇنى ئىدى. ھاۋانىڭ تېخى تازا ئىسسىپ كەتمىگەنلىكىگە، تاغ سۇيىنىڭ خېلىلا سوغۇق بولۇشىغا قارىماي، چۈش ۋاقتىلىرى بالىلار قىپ-يالىڭاچ بولۇپ سۇغا سەكرىشەتتى. ئەندىكىپ تۇرۇپ توسما ئېغىزلىرىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈشەتتى ۋە جالاقلاپ تىترەپ تۇرسىمۇ، بىر-بىرىنى ئاجىز، قورقۇنچاق ھېسابلىشىپ، بىر-بىرىنى قىزىتىپ يېڭىباشتىن سۇغا سەكرىشەتتى...

توسمىنى رەسمىي ئىشلىتىش تېخى باشلانمىغانىدى. يان تەرەپ-تېكى ئىككى چوڭ غول ئۆستەڭنى چېپىش ئۈچۈن قۇتلۇق شۇجى باشچىلىقىدا ئەتىيازلىق تېرىلغۇدىن ئاجرىتىۋېلىنغان كۈچلۈك ياش-لاردىن تەشكىللەنگەن زەربىدارلار ئەترىتى ئىككى چوڭ گۇرۇپپىغا بۆلۈنۈپ، غەيرەت بىلەن ئىشلىمەكتە ئىدى. ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئىشچىلىرىمۇ سۇ ئامبىرى ياسىماقتا، ئامبارغا باردىغان، ئامبارىدىن چىقىدىغان سۇ ئۈچۈن ئۆستەڭ چاپماقتا ئىدى. توسما ئەتراپىدىكى قاينام-تاشقىن ئەمگەك مەيدانى پەقەت ئورۇن جەھەت-تىنلا ئۆزگەرگەندى. توسمىنىڭ ئۆزىدىمۇ ئىش قىزغىن ئىدى. بۇ يەردە، توسمىنىڭ تاقاقلىرىنى كونترول قىلىش جاھازلىرىغا ئىشلەش، دەريانىڭ توسما ئايرىپ تۇرغان ئىككى تەرىپىنىڭ قىرغاقلىرىنى مۇستەھكەملەش ھەم تاش تىزىپ، ئارىلىقلىرىغا سېمونت لاي تۆكۈپ پۈختىلاش ئىشلىرىمۇ جىددىي بارماقتا ئىدى.

مەن ئىنسانىدا بولۇشقا تېگىشلىك شادلىقنىڭ ئەڭ يۇقىرى پەللىسىدە ياشاۋاتاتتىم. مۇشۇلارنىڭ ھەممىسى پارتكوم رەھبەرلىكى، خەلق ئاممىسىنىڭ تىرىشچانلىقىنىڭ نەتىجىسى ئىدى، شۇ قاتاردا

مېنىڭ لايىھەم بويىچە، مەن سىزغان چېرتيوژدا كۆرسىتىلگەنگە ئاساسەن ئىشلىنىۋاتىدۇ- ھە؟ دەپ خۇشال بولاتتىم. شۇڭا ھېلىمۇ قۇرۇلۇش مەيدانىدىن ئايرىلماي ئىشلەۋاتاتتىم. رەھبەرلەر ۋە بەزى يولداشلارنىڭ ئارىلاپ- ئارىلاپ كېلىش توغرىسىدىكى مەسلىھەتنىمۇ كۆڭۈم كەلمەيتتى. ئۇلار ئىشنىڭ بىر يەرگە بېرىپ قالغانلىقىنى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئاي- كۈنۈمنىڭ يېقىن قالغانلىقىنى ئاساسىي سەۋەب قىلىپ كۆرسىتەتتى ھەم ھېچ بولمىسا، بىرئاز ۋاقىت دەم ئېلىپ ئاندىن قايتىپ كېلىشكە دەۋەت قىلاتتى. مەنمۇ ئۇ يولداشلارغا ئۆز پىكرىم بويىچە تەسىر قىلىشنى ئويلايتتىم. تېخنىكا تەلىپى بويىچە ئىنشائات تامامەن پۈتكەندىن كېيىن ئاندىن ئايرىلىشقا بولىدىغانلىقىنى، قۇرۇلۇشنى رەسمىي ئۆتكۈزۈپ بەرمەي تۇرۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىنى تەكىتلەيتتىم. ئۆزەمگە بولسا توسما پۈتكەندىن كېيىن، باشقۇرۇش ئورنىغا ئۆتكۈزۈپ بەرگەندىن كېيىن كەتسەم ياخشىراق بولىدىغاندەك، قورسىقىمدىكى ھامىلەم بىلەن توسمىدىن ئىبارەت بۇ بالامۇ تەڭ تۇغۇلسا شادلىق ئۈستىگە شادلىق، بەخت ئۈستىگە بەخت بولىدىغاندەك تۇيۇلاتتى.

ئېغىرلاشقان بەدىنىمنى كۆتۈرۈپ، كىشىلەر كەلمەيدىغان تاڭ سەھەر ۋاقتىدا توسمىغا كېلەتتىم. ئۆزاققىچە ئۇنىڭغا قاراپ تۇرۇپ كېتەتتىم ۋە زادىلا زېرىكىش ھېس قىلمايتتىم. كېيىنكى يېرىم يىلغا يېقىن ۋاقىتتىن بۇيان مۇشۇ توسما ئۈچۈن قانچە قېتىملاپ ھاياجانلىنىپ يۈرگىنىمنى، شادلىق ئىچىدە ئۆزگىنىمنى مۇشۇ توسما بىلەن ئېقىپ كېتىۋاتقان دەريالا بىلىدۇ. بەزىدە، مۇشۇ توسما ئۈچۈن قانچە قېتىملاپ خاپىلىقلارغا، تەشۋىشلەرگە ھەمراھ بولغىنىمنى يەنىلا مۇشۇ توسما بىلەن ئېقىپ كېتىۋاتقان سۇلار بىلىدۇ. خورلانـ

غىنىمدا، تىل-ھاقارەت، ئاھانەت ئاڭلىغان چاغلىرىمدا قانچە قېتىملاپ مۇشۇ توسما قۇرۇلغان دەريانىڭ بويىغا كېلىپ ئۆزەمگە تەسكىن بەرمىدىم؟ قانچىلىغان كۆز ياشلىرىم مۇشۇ دەريانىڭ سۈيى بىلەن قوشۇلۇپ ئېقىپ كەتمىدى-ھە؟ مەن بىرمۇنچىلارنى تەشۋىشكە سالماسلىق ئۈچۈن، بىرمۇنچىلارنىڭ باشقىلارنى خاپا قىلىش ھېسابىغا خۇش بولۇۋالماسلىقى ئۈچۈن، بىرمۇنچىلارنى ئېچىندۇرماسلىق ئۈچۈن، قايغۇلىرىمنى، دەردـ ئەلەملىرىنى مۇشۇ دەريانىڭ بويىغا، دەل مۇشۇ توسما قۇرۇلغان جايىغا كېلىپ تۆككەنىدىم. ئىلھاملاندۇرۇلغان، ھمايىسگە ئىگە بولغان، قوللاشقا ئېرىشكەن چاغلىرىمدىمۇ مۇشۇ يەرگە كېلىپ دەريا بىلەن، سۇلار بىلەن ۋە شۇ چاغدا تېخى خىيالدىكى، قەغەزدىكى غايىۋى توسما بىلەن ئورتاقلىشىپ كۇلگەنىدىم. سۇ يۈزىگە ئۇششاق تاشلارنى ئېتىپ، چاچرىغان ئۈنۈ چىلىرى بىلەن مۇڭدىشىپ، ئۇنىڭ ۋىلتىلشىغا ماسلىشىپ ناخشىلارنى ئوقۇغانىدىم.

مانا، ئاخىر بۇ توسمىمۇ پۈتتى. ئۇ رېھىم ئېيتقانىدەك "ئىشلەپ-چىقىرىش كۈچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ" دەيدىغان نەزەريىنىڭ جەزمەن مەغلۇپ بولىدىغانلىقىنىڭ پاكىتى ئەمەس، ياكى ھامۇت تولا دەيدىغان "دېھقانلارنىڭ قان-تەرىنى شورايدىغان، كاپىتالىزمنى ئاقتۇرۇپ، سوتسىيالىزمنى توسىدىغان توساق" مۇ ئەمەس.

رېھىم ۋە ھامۇت قاتارلىقلار ھەمىشە ئەڭ ئاددىي، يەرلىك ئۇسۇل بىلەنمۇ سۇنى تىزگىنلەش مۇمكىن، دەپ ۋارقىرىشاتتى. ئۇلار ئاغزىدا بىردەم بارلىق ئەنئەنىدىن، كونا ئۇسۇل-چارىلەردىن ئۈزۈل-كېسىل قول ئۈزۈش توغرىسىدا شوئار توۋلىسا، يەنە بىردەم-دىن كېيىن دەريالارنى ئەنئەنىۋى چارە-ئۇسۇل بويىچە شاخ،

قوزۇقلار بىلەن تىزگىنلەش، تۇغ باغلاپ سۇ قايدۇرۇش ئارقىلىق زىرائەتلەرنى سۇغىرىش لازىم، دەپ ۋارقىرىشاتتى. پەقەت شۇنداق قىلغاندىلا ئۆتمۈشنى ئۇنتۇمىغىلى بولىدۇ، دەپ دەۋا قىلىشاتتى. ئۇنداق قىلماسلىق كاپىتالىستىك ئىشلەپچىقىرىش ئۇسۇلى بويىچە ئىش قىلغانلىق، زامانىۋى بولۇشنى قوغلاشقانلىق، دەپ ئەيىبلەيتتى. بۇ توسما، ئۇلارنىڭ نەزىرىدە، ئەنە شۇ ئەيىبلىنىشكە تېگىشلىك ئۇسۇل قوللىنىلغان ئىنشائات ئىدى.

ئەگەر، زامانىۋى بولۇش نۇقتىسىدىن قارىغاندا، بو توسما قۇرۇلۇشدا پەننىڭ، زامانىۋى تېخنىكىنىڭ بىرمۇنچە قانۇنىيەتلىرى تېپىلىدۇ. ئەمما، شارائىت، مەبلەغ يېقىدىن ئېيتقاندا، ئۇ پەقەت ناھىيىمىز ئىچىدىلا زامانىۋى سۇ قۇرۇلۇش دېيىشكە بولمىسا، ئەڭ ئىلغار سەۋىيىدىكى زامانىۋى توسمىلارغا قارىغاندا خېلى تۆۋەن ئىدى. مەن كۆپ ۋاقىتلاردا مۇشۇ مەسىلە ئۈستىدە نۇرغۇن ئويلىناتتىم. مۇبادا، سىياسىي جەھەتتىن زامانىۋىلىشىشقا يۈرۈش قىلىش كاپالەتكە ئىگە بولسا ۋە تەكتلەنسە نەقەدەر ياخشى ئىش بولاتتى- ھە؟ ئۇ چاغدا، مۇشۇ ئەتراپتىكى خەلق ئاممىسىنىڭ كىشىنى تەسىرلەندۈرۈپ كۆزگە ياش كەلتۈرىدىغان غەيرىتى تولۇق جارى قىلدۇرۇلغان بولاتتى. نەچچە ھەسسە زور بولغان، مۇكەممەل بولغان زامانىۋى ئىنشائاتلار قۇرۇلۇپ پۈتكەن بولاتتى. خەلق ئاممىسىدا ئەنە شۇنداق ئىرادە بار، پارتىيە ئەزالىرىدا ئەنە شۇنداق ئىرادە بار. دېمەك بۇ چوڭ ۋە قۇدرەتلىك كوللېكتىپ ھامان ئۆز ئىرادىسىنى نامايىش قىلىدۇ. بىز قۇرۇپ چىققان بۇ توسما ئەنە شۇنداق ئىرادىنىڭ مېۋىسى ئەمەسمۇ؟

ئەگەر ئىرادە چىڭ بولسا ھەم ئۇ ئەملىي ھەرىكەتكە ئايلانسا،

شۇنىڭدەك ئۇ ئىلمىيلىق بىلەن بىرلەشسە، ئۆزىدە ئاجايىپ قۇدرەتـ
لىك كۈچ بارلىقىنى نامايان قىلالايدۇ. مۇبادا، باشتا، مېنىڭ
ئىرادەم سۇسلىشىدىغان ياكى بوشىشىدىغان بولسا، مۇشۇ ئىنىشائات
ئۈچۈن ئاساس بولغۇچى چېرتيوژ ئىشلەنمىگەن، پۈتۈپ چىقمىغان
بولاتتى. ھېچ بولمسا بىرمۇنچە كېچىكىپ ئىشلىنىشى مۇمكىن ئىدى.
ئۇ ھالدا، ھازىرمەن دەسسەپ تۇرغان بۇ توسما قانداق قۇرۇلسۇن؟
ئۇ چاغدا، بىرمۇنچە پارتىيە كادىرلىرىنىڭ مېنى، مېنىڭ ئىشلىگەن
لايىھەمنى قوللاپ چىقارغان كۈچى، قىلغان ئەجرى بوشقا كەتكەن
بولاتتى. تالاي گۈزىشې ئەزالىرىنىڭ ماڭا بېغىشلىغان ئۇمىدلىك
بېقىشلىرى، كۆڭلىدە ئويلىغان تاتلىق ئارزۇلىرى يوققا چىقىقان
بولاتتى. مۇبادا، ناھىيلىك پارتكوم شۇجىسى ئىبراھىم ۋە گۈزىشې
پارتكوم شۇجىسى قۇتلۇق قاتارلىق پارتىيە كادىرلىرىنىڭ ئىرادىسى
سەل - پەللا پەسىيىپ قالمىغان بولسا، مېنىڭ ھەرقانچە ياخشى
ئىشلەپ چىققان چېرتيوژلىرىمۇ قەغەز يۈزىدىن ھالقىپ چىقالمىغان،
شۇ ھالدا ئۇ ھېچكىمگە تېرىقچىلىك پايدا بېرەلمەيدىغان بىرنەرسە
سۈپىتىدە قالغان بولاتتى. ماڭا ئوخشاش مەكتەپتىلا بىلىم ئالغان،
ئەمەلىيەتتە تېخى بۇنچىلىك ئىنشائاتنى لايىھىلەپ باقمىغان بىر ئايال
زىيالىيغا نىسبەتەن ئېيتقاندا، ئۇلارنىڭ ئىرادىسىنىڭ تۇرتكىسى
نەقەدەر مۇھىم ۋە يۈكىنىڭ كۈچى - ھە؟ بۇ ئىنشائات ماڭا مەكتەپ
پۈتتۈرگەندىن كېيىنكى ھەقىقىي ئىمتىھان ۋە پراكتىكا بولۇپ كۆرۈندى.
دۇ. مەن بېسىپ ئۆتمەكچى بولغان ھايات يولۇمدا، ئېھتىمال يەنە
بىرمۇنچە ئىنشائاتلارنى لايىھىلەش خىزمىتىگە ياكى يالغۇز، ياكى
ھەمكارلىقتا قاتنىشىپ قالارمەن. كەلگۈسىدە لايىھىلەيدىغان بۇ
ئىنشائاتلار، بەلكىم ھازىرقى پۈتۈش ئالدىدا تۇرغان بۇ ئىنشائاتتىن

بىر مۇنچە ئىلغار ۋە مۇرەككەپ بولۇشىمۇ مۇمكىن. لېكىن، ھازىرقى ئىنشائات، ئۇنىڭ ئاساسى بولغان بۇ توسما ئۇنتۇلغۇسىز بولىدۇ. بۇ توسما مېنىڭ مۇرەككەپ، چۈشىنىكسىز ئىجتىمائىي داۋالغۇش ئىچىدە تۇرغان ۋاقتىمدا پارتىينىڭ، خەلق ئاممىسىنىڭ قۇدرەتلىك ئىرادىسىنىڭ تۇرتكىلىكىدە ئىشلەپ چىقىقان ئەمگىكىم سۈپىتىدە، قەلبىمدە ئەبەدىي قالىدۇ. مېنىڭ دەسلەپكى مۇۋەپپەقىيىتىمنىڭ مۇكاپاتى بولۇپ ئېسىمدىن كۆتۈرۈلمەيدۇ ۋە ئۇنۇتۇلماسلىقىتىن ھالقىپ ئۆتۈشتە كۈچ-قۇۋۋەت بېرىدۇ، غەلىبە قازانغان چاغلىرىمدا تېخىمۇ كەمتەر، ئېھتىياتچان بولۇشقا ئۈندەيدۇ.

بىر كىشىنىڭ ھاياتىدا، ئۇنتۇلمايدىغان بىرمۇنچە ئىشلار بولىدۇ. مېنىڭ بۇ توسمام ئەنە شۇنداق ئۇنتۇلغۇسىز ھايات سەھىپىلىرىمنىڭ ئەڭ يارقىن بىر بېتى بولۇپ قالىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن.

2

ئەمدىلا يۈزۈمنى يۇيۇپ دەپ داسقا سۇ تەڭشەۋاتقىنىمدا چېدىر-نىڭ ئىشىكى ئالدىدا دۆپۈرلەشكەن ئاياغ ئاۋازلىرى ۋە پىچىرلاشقان ئاۋازلار ئاڭلاندى. مەن بىرنەچچەيلەن كەلگەنلىكىنى پەملىدىم-دە، ئالدىراپ يۈزۈمنى يۇۋالدىم. لېكىن، نېمىشقىدۇ سىرتتىكىلەر كىرىش تىلىكىنى بىلدۈرمىدى. شۇنداقتىمۇ، پىچىرلاشقان ئاۋازلار بېسىقمىدى، ئاخىر مەن ئىشىكنى ئاچتىم-دە، ھەيران بولۇپ تۇرۇپلا قالدىم: مېنىڭ ئالدىمدا مېنىڭ ساۋاقداشلىرىم، بىللە چېنىقىقان دوستلىرىم قاراپ تۇراتتى. ئۇلار سەھنىدىكى ئارتىستلاردەك ئوخشاش ھەجىپ تۇرۇشاتتى ۋە بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايتتى. ئىككى ئوتتۇرىدىكى جىمجىتلىق بىرپەس داۋاملاشتى، مەنمۇ ئۇلارنىڭ ماڭا

ئوخشاش ھایاجانلىۋاتقىنىنى چۈشىنىپ تۇراتتىم. ئاخىرى بۇ جىمجىتلىقنى مېنىڭ باللىرىم بۇزۇۋېتىشتى، ئۇلارنى مەن دەرھال بايقىيالمغانىدىم. چۈنكى، چوڭلار ئۇ ئىككىسىنى بەدىنى بىلەن توسوۋالغانىكەن.

— ئانا! — دەپ ۋارقىرىدى ئوغلۇم باشتا ۋە كىمنىڭدۇ ئايىغى ئارىلىقىدىن شۇڭغۇپ ئۆتۈپ ماڭا ئېتىلدى.

— ئانا، بارمۇسەن؟ — دەپ ئاكىسىغا ئەگەشتى قىزىمۇ.

شۇ چاغدا توپ ئىچىدىن بىراقلا قاقاقلاپ كۈلكە ئاۋازى كۆتۈرۈلدى.

— ئۆيگە كىرىڭلار، نېمىشقا سىرتتا تۇرىسىلەر؟ — دېدىم مەن چوڭلارغا ۋە ئېگىشىپ ئوغلۇمنى كۆتۈرۈۋالدىم، ئۇنىڭ كەينىدىن قىزىمۇ ئىككى قولىنى كېرىپ يۇگۈرۈپ كەلدى. مەن ئۇنى سول قولۇمغا ئالدىم.

ساۋاقداشلىرىمنى كۆرگەندىن كېيىن مېنى پىغا تۇتۇپ كەتتى. كۆزلىرىمدىن ياش ئاققان بولسا كېرەك، قىزىم مەڭزىمدىكى سوغۇق نەمنى ئۆزىنىڭ ئوماق مەڭزى ئارقىلىق ماڭا بىلدۈرۈپ چۈڭۈلداشقا باشلىدى:

— يۇر ئانا، كېتەيلى. ھەممە باللارنىڭ ئانىسى ئۆز بالىسىنى ئۆزى باقىدىكەن، ئاكام بىلەن ئىككىمىزنىلا سەن باقماي دادام باقىدىكەن. بىز ئۆيگە بىللە قايتىپ كېتەيلى. سەن بىزنى ئۆزەڭ باققىن.

ئوغلۇممۇ ئۇنىڭغا ئۇلاپ:

— دادام ئەتكەن تاماق سەن ئەتكەن تاماققا ئوخشايدىكەن. سوزغان لەغمنى يوغان، يۇرگىن، كېتەيلى، — دېدى.

ئۇلارنىڭ سۆزى هەممەيلەنىنى كۆلدۇرۇۋەتتى. مەن ئۇلارنى كۆتۈرگەن پېتىم چېدىرغا كىردىم. شۇ چاغدا زىننەت ئۇلارغا چاقچاق قىلىپ:

— هەي نائىنساپلار، ئاناڭلارنى كۆرۈپلا دادائىلاردىن كېچىشتىڭلارمۇ؟ — دەپ سوردى.

— كەچىمەيمىز، ئىككىلىسى ئۆزىمىزنىڭ دادىسى بىلەن ئانىسى، — دېدى ئوغلۇم جاۋابەن.

— سىزنىڭمۇ ئانىڭىز بولسا، شۇنداق دېگەن بولاتتىڭىز، — دېدى قىزىم قوشۇلۇپ.

يەنە يېڭىباشتىن كۆلكە كۆتۈرۈلدى. مەن هېچ نەرسە دېيەلمىدىم. بۇ ئوماق باللىرىمغا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشىم كېرەك ئىدى. بىراق، بىرسى گېلىمنى بوغۇۋالغاندەك تۇنجۇقۇپ قالدىم. گەپ قىلسامىلا هۆكۈرەپ يىغلۇۋېتىدىغاندەك بىلىنەتتى. مەن پەقەت ئۇلارنىڭ مەكتىگە، پېشانىسىگە سۆيۈش، يۈزۈمنى يېقىش ماڭىلا تونۇش ۋە ماڭىلا مەلۇم بولغان پۇراقلىرىنى پۇراش بىلەن كۇپايىلەنمەكچى بولدۇم. قىزىم بولسا توختىماي:

— يۈرگىنە جېنىم ئانا، كېتىمىز، — دەپ تەكرارلايتتى.

مەن شۇ ئەسنادا، ئىككى بالا بىلەنلا بولۇپ كېتىپ، بۇ يەردە تۇرغانلارغا، هەتتا ماڭا تېكىلىپ قاراپ تۇرغان ئىرىم هاشىمغىمۇ ئېتىبار قىلماي قاپتىمەن. ئۇنىڭ كۆزلىرىدە ياش ئەگىپ تۇراتتى، مەن ئۇنىڭ بىلەن باش لېڭىشتىش ئىشارىتى ئارقىلىق كۆرۈشتۇم. شۇنىڭ بىلەن ۋاراڭ-چۇرۇڭ باشلىنىپ كەتتى.

زىننەت ئېتىلىپ كېلىپ بىر ئوغلۇمغا، بىر قىزىمغا ئېگىشىپ:

— قويۇپ بېرىش ئۇشتۇقلار. هېچكىم ئاناڭلارنى ئۆزىنىڭ

قىلىۋالمايدۇ. بىز سىلەرنى ئاناڭلار بىلەن كۆرۈشۈپ، سۆيۈشۈۋالـ
سۇن، دەپلا ئەكەلگىنىمىز يوق. بۇ يەردە بىزمۇ بار، — دېدى.

ئۇنىڭ ئىككى قىرلىق سۆزى بىلەن باشقىلار يەنە قاقاقىلاپ كۆلۈۋېتىشتى. مەن بالىلارنى يەردە قويۇپ ھەممەيلەن بىلەن بىر-بىرلەپ كۆرۈشتۇم. ئۇلار تېخىچە ئۆزە تۇرۇشاتتى، شۇڭا ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدىم.

— نەدە ئولتۇرىسىز؟ — دەپ سورىدى مامۇت كىچىك، تار چېدىرنى قولى بىلەن ئايلاندۇرۇپ كۆرسىتىپ، — ياخشى كەپسىلەر ساۋاقداشلىرىم، دوستلىرىم. ئۆزە تۇرۇڭلار، دەپ تەكلىپ قىلىڭىز ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كېلىدىكەن.

ئۇنىڭ سۆزى بىلەن يەنە بىرپەس كۈلۈشتۇق. ھەتتا بالىلىرىمۇ كۈلۈپ كېتىشتى. شۇ چاغدا زىننەت:

— ياۋر دوستۇم. "تار يەردە ئاش يېگۈچە، كەك يەردە مۇشت يە" دەپتىكەن. ياسىغان توسمائىنىڭ ئۈستىدە يېيىلىپ ئولتۇرايلى، — دەپ تەكلىپ قىلدى.

مەن ئۇنىڭ سۆزىگە تېخى بىرنەرسە دەپ ئىسپادە بىلدۈرۈپ بولغۇچە باشقىلار بىر-بىرلەپ تالاغا چىقىپ بولۇشتى. چېدىردا ھاشىم بىلەن ئىككى بالامىلا قالدى. مەن ئېتىلىپ بېرىپ ھاشىمنى قۇچاقلىدىم. ئۇ پەس، پىچىرلىغان ئاۋازدا قۇلىقىمغا:

— نېمە بولدۇڭ، نېمىشقا بۇگۈنكىدەك خۇشال بولۇشقا تېگىشلىك ۋاقتىتا يەنە ياش تۆكۈپ يۈرىسەن؟ — دەپ سورىدى.

مەن ئۇنىڭدىن سەل چەتلىشىپ كۆزىگە قارىدىم-دە:

— ھاياجانلىنىپ كېتىۋاتىمەن، ئۆزەمنى قويالمايۋاتىمەن. جېنىم ئىچىمگە سىغمايۋاتقاندەك بولۇۋاتىدۇ، — دېدىم.

— هەممىز شۇنداق بولۇپ قالدۇق. يولدا كەلگۈچىلا بىز مۇشۇ ماۋزۇدا سۆزلىشىپ كەلگەنىدۇق، — دېدى ھاشىم تەبەسسۇم قاپلاۋالغان چىرايىي ئارقىلىق ئۆز سۆزىنىڭ راست ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ، — سېنىڭ گېپىڭنى قىلمىغان بىرمۇ كۈنىمىز يوق. بىز سەندىن بەكرەك ھاياجانلىنىمىز.

— مەن ئىشىنىمەن، — دېدىم ئۇنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ، — مەن سەپداشلىرىمنىڭ ھەممىسە يېنىمدا ئىكەنلىكىگە ۋە مېنىڭمۇ سىلەرنىڭ يېنىڭلاردا ئىكەنلىكىمگە ئىشىنىمەن.

ھاشىم باش ئىشارىتى ئارقىلىق تەستىقلىدى ـ دە:

— يۇر، چىقايلى. ئۇلار بىلەن بىرگە بولايلى، — دېدى.

سىرتقا چىققىنىمىزدا ساۋاقداشلىرىمنىڭ ئالدى توسما يېنىغا بېرىپ بولغان، كەينىدىرەك قالغانلىرىمۇ خېلى ئۇزاپ كەتكەنىدى.

— شۇنچە سەھەر كەلگىنىڭلارغا قارىغاندا مەيداندىن ناھايىتى بالدۇر چىققان ئوخشايسىلەر، — دېدىم مەن سىرتقا چىقىقاندا، — تايىنسلىق چايمۇ ئىچمىگەنسىلەر ھېلى...

— شۇنداق، — دەپ تەستىقلىدى ھاشىم، — چاي ئىچمىدۇق. مەيداندىن ئاخشاملا بىر تراكتور سورىۋالغانىدۇق. بۈگۈن تاڭ يورۇمايلا تۇرۇپلا پاقىلدىتىپ ھەيدەپ بۇ ياققا ئاتلاندۇق. بۇ يەرگە كەلگىلمۇ يېرىم سائەتتىن ئېشىپ قالدى. ئاۋۋال توسمىنى تەپسىلىي كۆرۈپ چىقتۇق. كېيىن چېدىرىڭغا باردۇق.

مەن ئىككى بالامنى ئىككى قولۇمدا يېتىلەپ ئاستا مېڭىپ كېتىۋاتاتتىم. ئەتراپتا ھېچبىر قول تراكتورى كۆرۈنمەيتتى.

— قېنى تراكتور؟ — دەپ سورىدىم مەن.

ھاشىم كۈلۈۋەتتى.

— بۇ يەردە باللارنىڭ بىرمۇنچە مەخپىيەتلىكلىرى بار، — دېدى ئۇ قۇۋلۇق بىلەن، — ئۇلارنى ئېيتماسلىق، بالدۇر ئاشكارىلىماسلىق توغرىسىدا ۋەدىلەشكەنمىز.

— ئانا، ئانا، تراكتور ئاۋۇ يەردە، — دەپ نېرىقى قىرغاقتىكى پاكار جىگدىلىكىنى كۆرسەتتى ئوغلۇم قولۇمنى تارتىپ، — ئۇلار تراكتورنى، سومكا، خالتىلارنى شۇ يەرگە تىقىپ قويۇپ، ئاندىن بۇ يەرگە كەلدى.

هاشىم بىلەن مەن كۈلۈپ كەتتۇق. دادىسى ئوغلىنىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى. قىزىم بۇ مەنزىرىگە قاراپ ئارقىدا قېلىشنى خالىمىدى بولغاچ، ئۇمۇ بىر بۆلۈك مەخپىيەتلىكنى پاش قىلدى:

— سومكا، خالتىلاردا يەيدىغان نەرسىلەر جىق. يەنە نۇرغۇن چىرايلىق گۈللەر بار. گۈللەرنى ساڭا بېرىمىز، دېيىشتى.

مەن قىزىمنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويدۇم. ئىككى بالام ئاشكارىلىغان مەخپىيەتلىكلەر ئۈچىدە گۈل توغرىسىدىكى سىر مۇھىم ۋە چوڭقۇر مەنىگە ئىگە ئىدى.

— نېمىشقا بۇنداق داغدۇغا قىلىپ يۈرىسىلەر؟ — دېدىم مەن هاشىمغا بۇرۇلۇپ، — يوقلاپ كەلگىنىڭلار ئۈچۈن ناھايىتى خۇشال بولۇپ كېتىۋاتىمەن. لېكىن، هەممەت قىلىش ئوشۇقچە ئىش بولۇپ كېتىپتۇ.

— ئۇلارنى مەن گەپكە كىرگۈزەلەيمەنمۇ؟ زىننەت، مامۇتلارنى مەندىن ياخشىراق چۈشىنىسەنغۇ؟

بىز توسما ئۈستىگە يېتىپ كەلگەن چېغىمىزدا ئۇلار مەخپىيەتلىكىنىڭ بىر قىسمىنى ئاشكارىلاپ بولغانىدى. ئۇلار توسما سۈپىسىنىڭ ئۈستىگە يېپ ئەدىياللارنى يېيىپ سېلىۋاتاتتى. بىز كېلىشىمىزگىلا

تەكلىپ، تەكەللۇپلار بىلەن ئورۇن ئېلىپ ئولتۇرۇش باشلاندى. شۇ ئارىلىقتا مامۇت بىلەن خالىدە يوقاپ كېتىپ بىرنەچچىدىن سومكا ۋە خالتىلارنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كېلىشتى. داستىخانمۇ تەييار ئىكەن، ئۈستىگە سومكا، خالتىلاردىكى توقاچ، قاتلىما، قۇرۇق مېۋىلەر قويۇلدى. ئۇلارنى جايىغا تىزىۋاتقان زىننەت مۇشۇنداق ئولتۇرۇش ئورۇنلاشتۇرۇشنىڭ سەۋەبلىرى توغرىسىدا سۆزلەشكە باشلىدى:

— بىز دوستۇم، بۈگۈن "دالا ئولتۇرۇشى" قىلماقچى بولدۇق. بىز سېنىڭ بۇ يەردە قانداق تۇرمۇش كەچۈرۈۋاتقىنىڭنى بەش قولنى بىلگەندەك بىلىپ تۇرىمىز. بىز خېلى بۇرۇندىنلا سېنىڭ سائەت نەچچىدە تۇرىدىغانلىقىڭ، قانداق مەشغۇلات ئېلىپ بارىدىغانلىقىڭ، قاچان، قانداق تاماق يەيدىغانلىقىڭ، قايسى چاغدا دەم ئالىدىغانلىقىڭ توغرىسىدا ئاخبارات توپلاپ كېلىۋاتىمىز. شۇڭا خىجىل بولۇپ قالماسلىقىڭنى، تەمتىرەپ قالماسلىقىڭنى كۆزدە تۇتۇپ، ئۆزىمىزنى ئۆزىمىز سوراش توغرۇلۇق كېلىشىۋالغانىدۇق...

— بۇ ئۆز-ئۆزىنى سوراش بولمايدۇ، — دېدىم مەن سەمىمىي كايىپ، — سىلەر مېنى خىجىل قىلىۋاتىسىلەر. بىر-ئىككى كۈن بۇرۇن ئېيتىپ قويساڭلار، بۈنچىلىك تەييارلىقنى مەنمۇ قىلىپ قويغان بولاتتىم.

— بىر يەرگە بارغان كىشى قۇرۇق بارسا سەت بولىدۇ، — دېدى مامۇت زىننەتكە كۆزىنى قىسىپ.

— ئۇنداقتا، ماڭا مېھمان بولۇپ كەلگەندىكىن، مەن قويۇپ بەرگەن نەرسىلەرگە ئېغىز تېگىشىڭلار كېرەك ئىدى، — دېدىم مەنمۇ ئۆز نۆۋىتىمدە، — مەندە بۈنچە كۆپ بايلىق بولمىغاندىمۇ، قەدىر

ئەھۋال بىرنەرسە قىلىشقا چامام يېتەتتى.

— بۇغداي سۆزۈڭگە كۆپ رەھمەت، — زىننەت مېنىڭ سۆزۈمنى بۆلۈۋېتىپ داستىخاندىكى نەرسىلەرنى تەڭشەشنى داۋام قىلدى، — سەن دوستۇم ئۆزەڭنى ئۇپراتماي خان بالىسىدەك بىر ئولتۇرۇپ باققىنا...

— ھېلىمۇ بىزدىن ئايرىلىپ بىرنەچچە ئاي ئۆتتى. سەن كۆزۈمگە ئون ياش قېرىپ كەتكەندەك كۆرۈنۈۋاتىسەن، — دېدى خالىدە بېشىنى چايقاپ، — بۇرۇن سېنى كۆرسەم توي قىلمىغان قىز بالىدەك كۆز ئالدىمغا كەلتۈرەتتىم. كۆڭلۈڭگە كەلسىمۇ ئېيتاي، ئۆزەڭنى ئۇپرىتىۋېرىپ بىر يەرگە بېرىپ قاپسەن. ئۆزەڭنى مۇنچە ئالدۇرۇپ قويۇشۇڭ ئوشۇقچە روھىي يۈك بولۇپ كېتىدۇ.

— كۆڭۈلسىز گېپىڭنى قوي خالىدە، — دېدى ماموت قاتلىملارنى ئوشتۇپ تۇرۇپ، خوجانەمرى دېگەن ھەيۋار دەرس بەرگەن خەلىپىتىنى قانداق ئۆلتۈرگىنىنى بىلەمسەن؟

— ھەيۋاننىڭ ئۆزەڭگە ھەمراھ بولسۇن، ئۇنى كىم بىلمەيدۇ؟ — زىننەت گەپنى تارتىۋالدى، — خوجا ئەمرى ھەممە تالىپلارغا "خەلپىتىم خانىقاغا كىرگەن ھامان، خەلپىتىم، نېمانچە ئورۇقلاپ كەتتىلە، دەپ بىر-بىرلەپ تەكرارلاڭلار"، دەپتۇ، شۇ. بۇنىڭ بىلەن خەلپەتنىڭ كۆڭلى بىئارام بوپتۇ. راستىنلا ئورۇقلاپتۇ. ئاخىر، كۆڭۈلسىزلىك بوپتۇ، شۇ.

— شۇڭا، ئورۇقلىغان كىشىگىمۇ سەمرىپ قاپسىز، دېگۈلۈك...

— ھەممە گەپنىڭ ئوز يولى بولىدۇ، — خالىدە ماموتنىڭ سۆزىنى بۆلدى، — گۈلئايىم شۇنچىۋالا ئىنشائاتنى لايىھىلىگەن ئىنژېنېر بولغاندىكىن، ئۇچ ۋاقلىق تامىقىنىڭ ھەممىسى قوناق نېنى، ئوماچ،

يوبدان...بولسا بولمايدۇ. ئۆزىنى سەل-پەل ئاسراپ قويسا يەنە ئىشلەشكە پايدىسى بار. ئۇنىڭ ئۈستىگە خېلى ئېغىرلىشىپ...

— ئۆزەمنى ئۇنچۇالا تاشلىۋېتىپمۇ يۈرگىنىم يوق، — دېدىم مەن ئۇلارنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن، — ئورۇقلىنىشىممۇ ئۇنچە-ۋالا ناچار ئەمەس. قورۇلۇش مەيدانىدىكى ئەمگەكچىلەر، گۈرۈچ ئەزالىرى نېمە يېسە مەنمۇ شۇنى يېدىم. ئىنژېنېرلار غىزالىنىشتا ئالاھىدە بولۇشى لازىم دېگەن تۇزۇممۇ يوقمۇ؟

— قېنى، قېنى باللار، دىققەتنى مەركەزلەشتۇرۇپ، چوڭ نىشاننى داستىخانغا بۇراڭلار، — زىننەت دەرھال كىچىك-كىچىك سەپەر چايدانلىرىنى تىزغىلى تۇردى، — بۇگۈنكى ئولتۇرۇشىمىز ناھايىتى زور ئەھمىيەتكە ئىگە بولۇشى ئۈچۈن، خۇشال بولۇشقىلا رۇخسەت، كۈلۈشكىلا رۇخسەت. بىزنىڭ ئىچىمىزدىن چىقىقان بىر سەپدىشىمىز خەلق ئامىسى ئۈچۈن ئاجايىپ ياخشى خىزمەت قىلىپ ھەممىمىزگە ئۈلگە يارىتتى، بىز گۈلنايىم بىلەن پەخىرلىنىمىز.

— كىرىش سۆزۈڭ جايىدا بولدى. بىز گۈلنايىمنى زىيالىيلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدىلا يالغۇز چىقىرىپ قويمايمىز، — دېدى مامۇت قەلەم-تىرىشىنىڭ سېپى بىلەن ياڭاق چېقىپ تۇرۇپ، — بىز ئۇنىڭدىن ئۆگىنىپ ئانچە-مۇنچە ئىش قىلدۇق، بىزمۇ نەتىجە يارىتىمىز.

غىزالىنىش باشلاندى. شۇنىڭ بىلەن بىرگە قىزغىن پاراڭمۇ باشلاندى. ئۇلار مېنىڭ ئۆز ئاغزىمدىن قانداق ياشاۋاتقىنىمنى، قانداق ئىشلەۋاتقىنىمنى، بولۇپمۇ ھېسسىيات جەھەتتىكى ئەھۋالىمنى بىلىش ئۈچۈن ھەر خىل سوئاللارنى سورىدى. مەنمۇ قانائەتلىنەرلىك جاۋاب بېرىشكە تىرىشتىم. ئاخىرى، مەن ھەرقانچە ئۆزەمنى قاچۇرغىنىم بىلەن قانداق بولۇپ يارىدار بولغانلىقىم توغرىسىدا

ئېيتىپ بېرىشىم تەلەپ قىلىندى.

— مەغلۇپ بولۇشتىن قېچىپ قۇتۇلالماسلىقىغا كۆزى يېتىپ پېشانىسىنى شەرەنىڭ قىرىغا ئۇرۇۋاپتۇ، دەپ پىتىنە تارقاتقان چوڭ خەتلىك گېزىتكە تۇكۇرۇۋەتتۇق، — دېدى مامۇت ئاچچىقى بىلەن قەلەمتىرىشىنى داستىخانغا تاشلاپ، — بىزنىڭ گۇلئايىم ئۇنداق نامەردلەردىن ئەمەس، دېيىشتۇق. پەقەت نامەرد ئادەملا قورقۇنچاق بولىدۇ، ئەمەسمۇ؟

— شۇنداق ئادەملەر بولىدىكەنكى، ئىنغوا تېرىمسا كۆنى ئۆتمەيدۇ. تۆھمەت توقۇمسا يېگىنى چېرايىغا چىقمايدۇ، — دەپ قوشۇمچە قىلدى خالىدە.

مەن ئۇلارغا يارىلانغىنىمنى، يارامنىڭ ئېغىر ئەمەسلىكىنى چۈشەندۈردۈم. ئۇنىڭ سەۋەبى توغرىسىدا باشقىچىراق بىر ئىزاھاتنى توقۇپ چىقاردىم. بۇمۇ شۇ تاپتا يادىمغا كەلگەنىدى. مەن چىراغ ياقمەن دەپ قاراڭغۇ چېدىر ئىچىدە ئورۇندۇققا پۇتلىشىپ كەتكەنلىكىم توغرىسىدا ئۇلار ئىشەنگۈدەك قىلىپ سۆزلەپ بەردىم ۋە بۇ توغرىدىكى سۆزنىڭ ئۇزىراپ كەتمەسلىكىنى كۆزدە تۇتۇپ، سۆھبەت تېمىسىنى بۇراش ئۇچۇن ئۇلارنىڭ نېمە ئىش قىلىپ يۈرگىنىنى سورىدىم.

مامۇت، زىننەت، ئازادە ھەم ھاشىملار ئىلمىي تەتقىقات بىلەن شۇغۇللىنىۋېتىپتۇ. زىننەت، ھاشىملار ئايرىم-ئايرىم ھالدا ئىلمىي ماقالىلەر يېزىپتۇ. بۇنىڭ بىرى قېچىر سورتىنى ياخشىلاش، يەنە بىرى شورتاڭ تۇپراقنى ئۆزگەرتىش توغرىسىدا ئىكەن. خالىدە بىلەن ئازادە بىرلىشىپ سۇ كەم بولغان شارائىتتا، كېۋەز غوزىلىرىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىش نىسبىتىنى تۆۋەنلىتىش توغرىسىدا ئىلمىي دوكلات

تەييارلاپتۇ.

ئۇلارنىڭ شۇغۇللانغان ئىشلىرى ۋە ماقاله، دوكلاتلىرىنىڭ تېمىسى، هازىرقى شارائىتتا، يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بىۋاسته مۇناسىۋىتى بار هەم بەلگىلىك تەسىر كۆرسىتىدىغان مەسىلىلەر ئىدى.

— ناهايىتى ياخشى ئىش قىلىۋېتىپسىلەر دوستلىرىم، — دېدىم مەن چىن كۆڭلۈمدىن تەسىرلىنىپ، — مەن راستىنلا خۇشال بولۇۋاتىمەن. ناهىيىمىزنىڭ يېڭا ئىگىلىك ئىشلەپچىقىرىشىنى يۈكسەلدۈرۈشته، تۇپراقنىڭ شور بولۇشى خېلى چوڭ توسالغۇ ئىدى، كېيىنكى غوزىلىرىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىمۇ پاختا مەھسۇلاتىنىڭ دۇشمىنى بولۇپ كېلىۋاتاتتى. سىلەر قويغان مەسىلەر ئەمەلىي ئىشلەپچىقىرىشقا تەتبىق قىلىنىدىغان بولسا، بىرمۇنچە پايدىلىق نەتىجە بېرىشى مۇمكىن. سىلەرنىڭ ئەمگىكىلار هەرگىز يەردە قالمايدۇ. سىلەر ماقاله ۋە دوكلاتىكلارنىڭ بىر نۇسخىسىنى ناهىيىلىك پارتكومغا ئەۋەتىپ بەرسەكلار بولغۇدەك.

— يوللاپ بەردۇق. يوللاپ بەرگىلىمۇ بىرەر ئاي بولدى، — دېدى هاشىم باللارنىڭ تۇنىكە قاچىسىغا چاي قۇيۇپ بېرىۋېتىپ، — دەسلەپ، دېهقانچىلىق مەيدانىنىڭ ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن تېرىقچىلىق تەتقىقات ئىشخانىسىغا يوللاپ بەردۇق. ئۇلار قانچىلىك تەكشۈرۈپ كۆردى، بىلمىدۇق. لېكىن، سىياسىي گەۋدىلەنمەپتۇ، "نوقۇل تېخنىكا"، "تېخنىكا ئۇچۇن تېخنىكا" كۆز قارىشى بويىچە يېزىلىپتۇ، دەپ تەستىق يېزىپ قايتۇرۇپ بەردى.

— ئۇلار ئوقۇپ كۆردىمۇ، قانداق؟ — ماموت ئىستىهزا بىلەن باش چايقىدى، — ئۇ ياقتىن يوللاپ بولغۇچە بۇ ياقتىن قايتىپ

كەلگىنىگە قارىغاندا، ئوقۇپ كۆرگىنىڭىزنى ئىشەنمەيدۇ كىشى...
— بىز ماقۇل دەپ شۇك ياتمىدۇق، — ھاشىم كۇلۇپ قويۇپ داۋام قىلدى، — بىز ناھىيىلىك ئىنقىلابىي كومىتېت دېھقانچىلىق-چارۋىچىلىق-ئورمانچىلىق ئىدارىسىگە يوللاپ بەردۇق...
— ئۇ يەردىكى تۆرىلەردىنمۇ پەشۋا يېدۇق، — دەپ سوغۇق كۈلدى زىننەت بىر تال چىلاننىڭ ئۇچىنى چىشلەپ تۇرۇپ.
— بۇ ئىدارىمۇ ماتېرىياللارنى قايتۇرۇۋەتتى. بۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى تېخىمۇ غەلىتە. نېمە دەپ تەستىق يېزىپتۇ دېمەمسەن؟ "كۈدە بىلەن بۇغداي مايسىنىڭ پەرقىنى ئېنىق بىلمەي تۇرۇپ كېڭەزلەر، تۇپراقلار، قېچىرلار توغرىسىدا تەتقىق قىلغانلىقىڭلارغا قارىغاندا، غەرىزىڭلاردا مەسىلە بار. سىياسىي ئامىمىڭى ھەرىكەتتە كۆپرەك چېنىقىشقا ئەھمىيەت بېرىڭلار. ھازىر ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇدىغان، بولۇپمۇ زامانىۋىلىشىش ئۇستىدە باش قاتۇرىدىغان پەيت ئەمەس. ماتېرىياللار ئاپتورىنىڭ ئۆزىدە قالسۇن."
— ئەنە شۇنداق مۇئامىلە قىلىشتى، — سوغۇق كۈلدى خالىدە.
— بىز ھاشىمنى ناھىيىلىك پارتكومغا ئەۋەتتۇق، — دېدى مامۇت.
— مەن ئىبراھىم ئاكا بىلەن كۆرۈشتۇم، — ھاشىم باياتىن سۆزلىگەن تەلەپپۇزىدىن چەتكە چىقمايلا ئۇلىدى، — شۇجى مېنىڭ ئوتتۇرىغا قويغان مەسىلىرىمنى ئون مىنۇت ئاڭلاپلا نەگىدۇ جابدۇنغان سەپىرىدىن يالتايدى. ئىشخانىسىغا باشلاپ كىردى ۋە تەپسىلىيرەك سۆزلەپ بېرىشىمنى تەلەپ قىلدى. مەن سۆزلەپ بېرىملاشتۇرغاندا، "توختاڭ، توختاڭ، بىر چالمىدا ئىككى پاختەك سوقايلى. بۇنى يەنە تەكرارلىماسلىق ئۈچۈن ئىككىنچى شۇجىمۇ

ئاڭلىسۇن"، دېدى ـ ده، تېلېفوننى ئايلاندۇرۇپ پارتكومنىڭ يېڭا ئىگىلىكىگە مەسئۇل ئىككىنچى شۇجىسىنى چاقىردى. ئىككىيلەن مەن بىلەن نەق يېرىم كۈن سۆزلىشىپ تەپسىلىي يازما دوكلات يوللىشىمىزنى، ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە يېزىپ ئەۋەتىشىمىزنى تەلەپ قىلدى. پارتكومدا مۇزاكىرە قىلىدىغانلىقىنى ئېيتتى ۋە يېڭا ئىگىلىك پەنلەر ئاكادېمىيىسىگىمۇ ئەۋەتىشنى تەكلىپ قىلدى.

ــ ھاشىم دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ، دېھقانچىلىق ـ چارۋىچىلىق ئىدارىسىنىڭ تۇتقان پوزىتسىيىسى ئۇستىدە گەپ قىلماپتۇ، ــ دېدى نارازى بولغاندەك ئاھاڭدا زىننەت.

ــ پارتكوم ئاشۇنداق قىزغىن قوللىغاندىكىن، ئۇ توغرۇلۇق سۆزلەپ نېمە قىلارمەن، دەپ ئويلىدىم. ــ ھاشىم ماڭا قاراپ قويۇپ ئۆزىنىڭ قىلغىنىنى توغرا ھېسابلايدىغانلىقىنى ئېيتىدىلىدى. مەنمۇ بېشىمنى لىڭشىتىپ قوللىدىم، ــ ئۇنىڭ ئۇستىگە بىز توغرا يولدا ماڭدۇق، توغرا ئىش قىلدۇق. غەيرەت ـ شىكايەتنىڭ نېمە ھاجىتى، دەپ قارىدىم.

ــ بىز ئىبراھىم شۇجىنىڭ يولىيورۇقى بويىچە ماقالە ۋە دوكلات-لارنى تەرجىمە قىلىپ، كۆپەيتىپ ناھىيىلىك پارتكومغا، دېھقانچىلىق پەنلەر ئاكادېمىيىسىگە ئەۋەتىپ بەردۇق، ــ دېدى مامۇت.

ــ مۇشۇنداق تۇجۇپىلەپ ئىشلەش، ئۇ يەر، بۇ يەردىن دوق ئاڭلىساقمۇ بوشاشماي چىڭ تۇرۇش، سېنىڭ تەسىرىڭدىن بولدى ئاداش، ــ دېدى خالىدە ماڭا ئالاھىدە ئېھتىرام بىلەن، ــ بەزى ناچار مىجەزلىك كىشىلەرنىڭ ئېغىدا "ياندىكى كاسپىنىڭ قەدرى يوق" دېگەن كۆز قاراش بار ئىكەن. ئۇلار نەتىجە يارىتقان، يارىتى-ۋاتقان ۋە يارىتالايدىغان كىشىلەرنىڭ يېرافتا بولۇشىنى خالايدە-

كەن. ئۆز ئىچىدىن، ئۆز ئەتراپىدىن، ئۆز دوستلىرى، تونۇشلىرى ئارىسىدىن چىقىپ نېمىشقىدۇ ئىشەنگۈسى، قايىل بولغۇسى كەلمەيدۇ-كەن. ئەمما بىزنىڭ ساۋاقداشلار ئۇنداق ئەمەس ئىكەنلىكىمىزنى ھېس قىلدۇق. "گۈلنايىم بىز ئۇچۇن ئۆلگە، قاچانغىچە سېپىق دېسە سېپىپ، تىللاپ-ھاقارەتلىسە مىچىلداپ ياتىمىز؟" دېيىشتۇق. بىزمۇ سەندىن ئۆگىنىپ، بىر ئىش قىلىپ باقايلى دەپ، ئەمگەكتىن يانغاندا يېزىش، تەتقىق قىلىش ۋە ئۆزئارا مۇھاكىمە قىلىش بىلەن شۇغۇللاندۇق...

—بىز داۋراڭ سالماي، ھېچكىمگە تۇيدۇرماي ئۇچ پارچە تەجرىبە ئېتىزى بىنا قىلدۇق، — دېدى ئادەتتە سۆزنى ئاز قىلىدىغان ئازادە ھاياجان بىلەن تېز سۆزلەپ، — ئۇ ئېتىزلىرىمىزغا بۇغداي، قوناق، كېۋەز تېرىدۇق. تۇپراقنى ئۆزگەرتىش بىلەن كېۋەز غۇزىسىنىڭ تۆكۈلۈپ كېتىشىنىڭ ئالدىنى ئالىدىغان سىناقنى بۇ يىل ئۆزىمىز بىر ئىشلەپ باقايلى دېيىشۋاتىمىز. گۈلنايممۇ شۇنچە بېسىلارغا چىداپ ئىشلەۋاتىدىغۇ دەپ بىر-بىرىمىزنى رىغبەتلەندۈرۈۋاتىمىز.

— مەن قانچىلىك ئىشلىيەلىدىم؟ — دېدىم خىجالەت بولۇۋاتقىنىمنى يوشۇرماي، — ناھىيىلىك پارتكوم قوللىمسا، مېنىڭ كۈچۈم بىر چېلەك سۇنى يۆتكەشكىلا يېتەتتى...

— ئۇغۇ راست، — خالىدە دەررۇ قوشۇلدى، — پارتىيە بىزگە بۇرۇندىن تارتىپ يار-يۆلەك بولۇپ كەلگەندى، ھېلىمۇ يار-يۆلەك بولۇۋاتىدۇ. ئالدىنقى قېتىم ھېلىقى ماقالە ۋە دوكلاتلىرىمىزغا ئىبراھىم شۇجىنىڭ شۇ قەدەر قوللاش پوزىتسىيىسىدە قىزغىن مۇئامىلە قىلغانلىقى بۇنىڭ بىر پاكىتى.

— ئىبراھىم ئاكا ھەقىقەتەن ياخشى شۇجى ئىكەن، — زىننەت

تەسراتنى ئېيتىشقا ئالدىرىدى، ــ ئۇ، ئۆتكەن قېتىم مەيدانغا بار-غاندا بىزنىڭ "زىيالىيلار مەھەللىسى"نى ئاتايىن زىيارەت قىلدى. بەزى بالىلار ھال ئېيتىپ، دەرد تۆككەندە، ئۇ قىينىچىلىقلارنىڭ ھەقىقەتەن بار ئىكەنلىكىنى، زىيالىيلارغا قارىتىلغان كۆز قاراش-لاردىكى ساغلام بولمىغان ھادىسىلەرنىڭمۇ مەۋجۇت ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ كېلىپ، بۇلارنىڭ ۋاقتىلىق ھادىسە ئىكەنلىكىنى، ھەرگىز ماھىيەت ئەمەسلىكىنى سۆزلەپ، ھەممىزنى تەسىرلەندۈردى. قىينىچىلىقلارنى يېڭىش، مەسىلىرگە توغرا قاراش، قىسمەن ھادىسە-لەرگە توغرا مۇئامىلە قىلىش توغرىسىدا تەربىيە بەردى...

ــ يولداش گۈلئايىمدىن ئۆگىنىڭلار، دەپ سىزنى تەرىپلەپ بەردى، ــ دېدى ماموت كۈلۈپ تۇرۇپ، ــ سىزنى ئەمەلىي ئىش قىلىۋاتىدۇ. جاپا-مۇشەققەتكە چىداپ ئىشلەپ، قىلىۋاتقان ئەمگەك-نىڭ مېۋىسىنى خەلققە تەقدىم قىلىۋاتىدۇ، دەپ تەرىپلەپ بەردى.

مەن خىجىل بولدۇم. نېمە دېيىشىمنى بىلەلمەي ئولتۇرغىنىمدا ئازادە سۆزلەپ كەتتى:

ــ مەن ئىبراھىم ئاكىنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن يېڭى قاراشقا ئىگە بولدۇم. بەزى كىشىلەر پارتىيە ئەزاسى تۇرۇقلۇق ئالغا ئىنتىلگۈچى كىشىلەرنى قوللاشنىڭ ئورنىغا، ئالدىغا توساق سېلىپ، ئىزىغا ئورا كولاپ يۈرىدىكەن. لېكىن چېنىققان، ئۇزاق يىللار خەلق مەنپەئىتى ئۈچۈن تىرىشىپ كۈرەش قىلغان كۆپ ساندىكى پارتىيە ئەزالىرى ئالغا يۈكسەلگۈچىلەر تەرەپتە تۇرىدىكەن...

مەن ھاياجانلىنىپ، تەسىرلىنىپ بۇ سۆزلەرنىڭ توغرا ئىكەن-لىكىنى، بۇ سۆزلەر مېنىڭمۇ قەلبىمدىن سۆيۈپ ئېيتىدىغان سۆزلىرىم ئىكەنلىكىنى سېزىپ ئولتۇردۇم. مېنىڭ دوستلىرىم، ساۋاقداشلىرىم

هەقىقەتەن مېنى قايىل قىلماقتا ئىدى. بۇ ياشلار بىر چاغلاردىكى ئۆمىدسىز، تېرىككەك ياشلارغا زادى ئوخشمايتتى. ئۇ چاغدا بۇلار "ئىسىت ياشلىق، بىھۇدە ياشاۋاتىمىز، ئارزۇ-ئارمانلىرىمىز نۆلگە تەڭ بولۇپ قېرىپ كېتىۋاتىمىز" دەپ ۋارقىرىشاتتى. ئوقۇغىنىغا، بىلىم ئىگەللىگىنگە پۇشايمان قىلىشاتتى. مېنى مەيداندىن ئۈزىتىش هارپىسىدىمۇ ئۇلار شۇنداق دەپ توۋلاشقانىدى، هازىرقىدەك جۇشقۇن، كۆتۈرەڭگۇ روهقا ئىگە ئەمەس ئىدى.

ئەمەلىي ئىش، ئىلمىي ئەمگەك بۇ ياشلارنى قايىنام-تاشقىن هاياتنىڭ خۇشال-خۇراملىق بېغىشلايدىغان مول مەزمۇنلۇق ئېقىمىغا ئېلىپ كىرگەن. ئۇلار ئىلمىي ماقالىلەر يېزىپلا قالماي، ئۇنى ئۆزىنىڭ قەلبى، يۈرىكى سۈپىتىدە پارتىيىگە دوكلات قىلغان. تېخى ئەمەلىيەتتە سىناق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن بەل باغلاپ خېلى تەييارلىق قىلىپتۇ. بۇلار نېمىدېگەن ياخشى-هە؟

پايدىلىق ئىجابىي ئەمگەك كىشى تۇيغۇلىرىنى يېڭىلاپ، هېسسىياتنى تازىلاپ، مەنىۋى دۇنيانى ياشارتىپ، هاياتنى قىزغىن سۆيۈش ئىستىكىنى ئۇلغايتىپ تۇرىدۇ. ئالغا ئىنتىلىش ئۈچۈن كۈچ-قۇۋۋەت بېرىپ تۇرىدۇ. گۈزەللىكنى ئاۋۇتۇش ئۇمىدىنى يالقۇنلىتىپ تۇرىدۇ. ئىجاد قىلىشقا، بەرپا قىلىشقا ئىلهاملاندۇرۇپ تۇرىدۇ. جاپا-مۇشەققەت، دەرد-ئەلەمنى ئۇنتۇلدۇرۇپ، غۇۋالىق ئارىسىدىن ئېنىقلىقنى، قاراڭغۇلۇق ئىچىدىن يورۇقلۇقنى كۆرسىتىپ بېرىدۇ. خۇسۇسىي غەرەزلەر تەرىپىدىن دەپسەندە قىلىنىۋاتقان، شەخسىي مەنپەئەت ئىرادىسى ئۈچۈن قورال بولىدىغان پەسكەشلىكلەرگە ئۆزىدە يېتىلگەن قۇدرەتلىك هەقانىي كۈچ بىلەن گۈر كولىغاچ تۇرىدۇ. مېنىڭ ۋە مەن بىلەن تەڭتۇش بولغان دوستلىرىمىنىڭ

كەچمىشلىرى ئاشۇ پاكىتلارنى كۆرسىتىپ تۇرۇۋاتمامدۇ؟ پارتىيە ھەمىشە دەۋرنىڭ ئالدىدا تۇرۇپ تارىخ ئۈ قىممىنى ئالغا يۆكسەلدۈرگۈچىلەر تەرىپىدە تۇرۇپ كەلگەن.

بىز تاتلىق، شېرىن سۆھبەتلەر بىلەن ۋاقىتنىڭ قانداق ئۆتۈپ كەتكەنلىكىنى سەزمەيلا قالدۇق. كۈن ئاش ۋاقتىدىن ئۆتكەندە، خالىدە بىلەن ئازادە بىرنېمىلەرنى دەپ پىچىرلاشتى. ئۇلار ئورنىدىن تۇرۇپ، ھەمراھلىرىغا مەنىلىك كۆز قىسىپ قويغاندىن كېيىن جىگدىلىك تەرەپكە كېتىشتى، مەن ئۇلارنىڭ يەنە قانداقتۇر بىر "مەخپىيەتلىك"نى ئاشكارا قىلىشقا كەتكەنلىكىنى پەملەپ ئۇلگۈردۇم. دېگەندەك، ھايال ئۆتمەيلا، ئىككىيىلەن قۇچىقىغا پاتقىنچە ئۆرۈك چېچىكى ۋە باشقا ھەر خىل گۈللەردىن تىزىلغان رەڭگارەڭ گۈلدەستىلەرنى كۆتۈرۈپ قايتىپ كېلىشتى. مېنى ھېچقاندىداق سۆز قىلىشقىمۇ قويماي ئوتتۇرىغا ئېلىشتى. ئىككى بالامنى ئالدىمدا تۇرغۇزۇپ، باشقىلار ئىككى سەپ بولۇپ قاتار تۇرۇشتى. ئۇلارنىڭ نېمە قىلماقچى بولغانلىقىنى ماموت بىر سومكىدىن سۈرەتكە تارتىش ئاپپاراتى ئېلىپ چىققىنىدىلا پايقاپ قالدىم. ماموت ئاپپاراتنىڭ ئاستىغا ئۇچ پۇتلۇق تىرەك ئورناتتى. مەن بۇ ئىشنىڭ خېلى ئەتراپلىق، پۇختا ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقىنى سەزگەنلىكىم ئۈچۈن، ئۆز بىساتىمدىن ھېچقانداق تەكلىپ ياكى پىكىر بېرەلمەسلىكىمنىمۇ چۈشىنىپ تۇراتتىم. شۇنداق قىلىپ، بىر پارچە سۈرەت تارتىلدى، ئىككىنچى پارچە سۈرەت توسمىنىڭ پەس تەرىپىدە — دەريانىڭ قىرغىقىدا ئېلىنىدى. توسمىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىپ، "ئىتتىپاقلىق توسمىسى" دېگەن خەتلەر ئېنىق چىقىدىغان قىلىپ تارتىلدى. بۇ سۈرەتتە، مېنىڭ بېشىمدا كۆرۈنۈشى، گەۋدەمنىڭ باشقا قىسمى

پۇتۇنلەي گۈللەر بىلەن توسالغان بولۇپ چىقىشى تەبىئىي ئىدى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا بىز نەرسە-كېرەكلەرنى يىغىشتۇرۇپ، مېنىڭ ياتىقىم ۋە ئىشخانام ھېسابىدىكى كىچىك، تار چېدىرغا قاراپ كەتتۇق.

يىللىق باھار شامىلى دەريا تەرەپتىن سوقۇپ تۇراتتى. شامال يەنە نەم توپىنىڭ پۇرىقىنىمۇ ئېلىپ كەلمەكتە ئىدى. شامال سەل پەسەيگەندە، مېنىڭ قۇچۇقۇمدىكى ۋە مەن كۆتۈرمىگەنلىكتىن ئوغلۇم بىلەن قىزىم كۆتۈرۈۋالغان گۈل-چېچەكلەرنىڭ خۇش بۇيى ھىدى نەم توپىنىڭ پۇرىقىنى بېسىپ كېتەتتى.

بىز يولغا چىققان ۋاقتىمىزدا، ھەممەيلەنىنىڭ ئالدىدا خۇددى كىچىك قىزلاردەك سەكرەپ-سەكرەپ كېتىۋاتقان خالىدە بىلەن زىننەت تولىمۇ چىرايلىق، مەن تېخى ئاڭلاپ باقمىغان بىر ناخشىنى باشلىۋەتتى:

قۇچاق ئاچقىن ئەزىز دىيار،
قۇچاق ئاچقىن گۈلشەن باغلار.
يەلپۈنىدۇ يېشىل نۇرلار،
بىز باغرىڭغا كەلگەن چاغلار.

باشقىلار ناخشىنىڭ ئەۋجىگە دەرھال قوشۇلدى:

كورىكەم ھايات، ھايات قايناق،
بىز يۈكسەكتە، پەستە تاغلار.
يۈرەكلەردە سۆيگۈ ئىشقى،

يوقتۇر غۇبار، زەررە داغلار.
پارتىيىمىز نۇرلۇق قۇياش،
مەڭگۈ مەنسۇپ بىزگە تاڭلار.

يىراقتا ئىشلەۋاتقان ئۆستەك چاپقۇچىلار ۋە ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ سۇ ئامبىرىدىن ئېقىپ چىقىدىغان ئۆستەڭنى قىزىۋاتقان ئىشچى-خىزمەتچىلەرمۇ بىز تەرەپكە بويۇنداپ قاراشقا باشلىدى. ئۇلار تەرەپكە ياشلارنىڭ ناخشىسى بىلەن بىللە قۇچاقلاردىكى گۈل-چېچەكلەرنىڭ ھىدىنىمۇ يېتىپ بارغانىدەك تۇيۇلاتتى. بىز تەرەپتىكى ياشلارنىڭ ناخشىسى توختىشىغىلا بەسلەشكەنىدەك ئۇ تەرەپتىنمۇ ياڭراق ناخشا كۆتۈرۈلدى:

بەسلىشىمىز كۈن بىلەن،
چېپىشىمىز تۈن بىلەن.
ئېيتىشىمىز ناخشىنى،
ياڭراق كۈي، چىنىڭ ئۈن بىلەن.
. . . . . .

بىزنىڭ ياشلارمۇ بوش كەلمىدى. ناخشىغا دەرھال ناخشا بىلەن جاۋاب قايتۇردى. شۇ چاغدا زىننەت شوخلۇق بىلەن:

— يۇرۇڭلار دوستلار، بىزمۇ تەر ئاققۇزۇپ ئەجرىمىزنى سىڭدۈرۈپ كېلەيلى. ناخشا بىلەنلا ئەمەس، ئەمگەك بىلەنمۇ بەسلىشىپ كۆرەيلى، — دېدى.

ئۇنىڭ تەكلىپى باشقىلارغىمۇ ياقتى. ناخشىنىڭ ئەۋجىنى توۋلاپ

خاچ هەمەيلەن ئۆستەك چېپىۋاتقانلار تەرەپكە مېڭىپ كەتتى.
مەن ياشلار ئېيتقان جۇشقۇن، كۆتۈرەڭگۇ مىسرالار ۋە يارقىن، روھلۇق ئاھاڭلارنى تەڭشاۋېتىپ، نېمىدېگەن كاتتا ئۆزگىرىش، نېمىدېگەن ئۆزۈل-كېسىل بۇرۇلۇش بۇ؟ — دەپ ئويلايتتىم ئىچىمدە خۇرسەن بولۇپ، — بىرچاغلاردا ياش تۆكۈپ، مۇڭلىنىپ ئولتۇرۇپ:

باغلاردىن ئورۇن تەگمەي،
تاغلاردىن ئورۇن ئالدۇق...

دەپ ئوقۇيدىغان ياشلارنى مۇشۇلار ئىدى دېسە، كىمنىڭ ئىشەنگۈسى كەلسۇن؟ ئەمما ئىشىنىش كېرەك. ئىشەنمەيمۇ بولمايدۇ. ئەمدىلىكتە ئۇلار تېخىمۇ يۇكسەك روھ بىلەن:

قۇچاق ئاچقىن گۈلشەن باغلار،
بىز يۇكسەكتە پەستە تاغلار،
ئېرىغدىلار قالماي زادى،
ھامان بىر كۈن دىلدا داغلار.
.....

دەپ ئوقۇۋاتىدۇ...ناخشا دېگەن مۇنداقلا ئوقۇپ قويىدىغان، نوقۇل ئىچ پۇشۇقىنى چىقىرىدىغان، ياكى ئولتۇرۇش، سورۇنلارنى قىزىتىشقىلا كېرەك بولىدىغان نەرسە ئەمەس-تە! مۇشۇنداق ئېغىر پەيتلەردە ئوقۇلغان روھلۇق ناخشىلار يەنە ئالاھىدە مەنىگە ئىگە. ئەتراپىمىزدا تېخى پۈتۈنلەي شاد-خۇرام ئىلىق، كۆڭۈل ئازادىلىك

هۆكۈمران ئورۇندا ئەمەس، بىزنىڭ مۇھىتىمىزدا بولۇپ ئۆتكەن ۋە
ھېلىمۇ داۋاملىشۋاتقان ئىجتىمائىي، سىياسىي جەھەتتىكى چۈشىنىش
قىيىن بولغان داۋالغۇشلار ھېچكىمگە ئارامخۇدا يايراپ-ئېچىلىش
شارائىتى بەرمەيۋاتقان بىرچاغدا، كەلگۈسىگە ئىشىنىش، كەلگۈسىنى
قولغا كەلتۈرۈش ئۈچۈن ئېلىپ بېرىلغان كەچكىنە تىرىشىشمۇ
ناھايىتى قىممەتلىك بولىدۇ. ئەنە شۇنداق تىرىشىشقا بېرىلگەن
ئازغىنا رىغبەت يۈرەكلەرنى يايرىتىپ، بىرمۇنچە كۈچ بېغىشلايدۇ...
ياشلىرىمىزنىڭ ناخشىسى ئەنە شۇ مەزمۇنلارنى ئىپادىلەۋاتامدۇ؟...

.....

ئون ئىككىنچى باب

"سۇ ئەكەلگەنلەر خار، كوزا چاققانلار ئەزىز" دېيىشمەكتە

1

ئۇيغۇر خەلقى ئىچىدە، ئەسىرلەر مابەينىدە تارتقان زۇلۇم-كۇلپەتلەر دەستىدىن، يىل بويى ئىشلەپمۇ تۆكۈلگەن قان-تەرنىڭ مۇناسىپ ئەمگەك مېۋىسىنى تېتىيالمغانلىقىغا قارىتىپ ئىجاد قىلىنغان قوشاق، ماقال-تەمسىللەر ئاز ئەمەس. "سۇ ئەكەلگەنلەر خار، كوزا چاققانلار ئەزىز" ئەنە شۇلارنىڭ بىرى.

توسما قۇرۇلۇشى جەريانىدا، لايىھىلەشتىن تارتىپ پۈتۈپ چىققۇچە كانىيى يېرتىلغۇدەك ۋاقىراپ، قاغاپ، توسقۇنلۇق قىلغۇچىلار ئەمدىلىكتە "ئەزىز"لەرگە ئايلىنىپ، توسما قۇرۇلۇشىنى ئۆز ئېھتىياجى ئۈچۈن سىياسىي دەسمايە قىلىشقا كىرىشتى.

ئەسلىدە. بىرىنچى ماي كۈنى توسما پۈتكەنلىكى مۇناسىۋىتى بىلەن ئىش مەيدانىدا كاتتا يىغىن ئېچىلىپ، لېنتا كېسىش مۇراسىمى ئۆتكۈزۈلمەكچىدى. مېنىڭ بىلىشىمچە، بۇ مۇراسىم بولىدىغان كۈنى ناھىيىنىڭ توسما قۇرۇلۇشى ئەمگىكىگە قاتناشقان ئىدارە-جەمئىيەتلىرىدىكى ئىشچى-خىزمەتچىلەر، گۈزەل ئەزالىرى تولۇق قاتناشماقچىدى.

لېكىن، بىرىنچى ماي كۈنى ھارپىسىغىچە تەييارلىق قىلىش ئۈچۈن ئادەم كەلمىدى. مەن تىت-تىت بولۇشقا باشلىدىم ۋە توسمىغا يېقىن ئورۇنلاشقان ئۈچىنچى دادۇينىڭ تېلېفونى ئارقىلىق ناھىيىلىك سۇ ئىشلار ئىدارىسىنى ئېلىپ سوراپ باقماقچى بولدۇم. تېلېفون ئۇلىنىپ ئىدارە نۆۋەتچىسى ماڭا ۋەكالىتەن سوراپ بېقىش ئۈچۈن بىرنەچچە مىنۇت يوقاپ كېتىپ كېيىن:

— چۈشتىن كېيىن ئادەم بارىدىكەن، سىزنى بىر ياققا كېتىپ قالمىسۇن دەيدۇ، — دەپ جاۋاب بەردى.

چۈشتىن كېيىن رېھىم جۇيجاڭ ۋە يەتتىنچى گۇڭشېنىڭ مۇئاۋىن مۇدىرى ھامۇت ماڭا ناتونۇش كىشىلەردىن تۆتەيلەننى باشلاپ يېتىپ كەلدى.

— تونۇشۇڭ، يولداش گۇلنايىم، — رەھىم ئۆزى باشلاپ كەلگەن كىشىلەر ئىچىدىكى ئېگىز، ئورۇق بىرسىنى ئىشارەت قىلدى، — بۇ كىشى يۇقىرى دەرىجىلىك ئورگاننىڭ مەسئۇللىرىدىن بىرى. ئىسمى قۇتىبىدىن ئىسيان.

قۇتىبىدىن ئىسمىلىك بۇ ئادەم 40 ياشلار ئۆپچۆرىسىدە ئىدى. چېچىنى قىسقا كەستۇرگەن بولسىمۇ، ئارقىسىغا تارىۋالغان، قارامتۇل يۈزلىرى تارتىشىپ، ئۇنى دائىم ئاچچىقلىنىپ يۈرسە كېرەك، دېگەن تەسىرات پەيدا قىلاتتى. ئۇ رېھىمنىڭ تونۇشتۇرۇشىدىن قاتتىق غەزەپكە كەلدى بولغاي، چېكىسىدىكى تومۇرلىرى كۆپۈپ چىقتى. كۆزلىرىنىڭ پاختىسىنى چىقىرىپ ئالايغاندىن كېيىن:

— نېمانچە تېتىقسىز رەھبەرسىز. ئىنقىلابنىڭ دەسلەپىدە ئۇششاق بالىلار قويۇپ قويىغان ئىسمىنى مېنىڭ پامىلەم قىلىۋالغىنىڭىز نېمىسى؟ — دېدى.

رهبم ئوڭايسزلانغىنىدىن قولىنى بىر-بىرىگە سۈركەپ، بەدىنىـ
نىڭ ئېغىرلىقىنى بىر پۇتىدىن يەنە بىر پۇتىغا يۆتكەپ:
ــ كەچۈرۈڭ، تاسادىپ ئاغزىمدىن چىقىپ كەتتى، ــ دېدى.
كەلگۈچىلەرنىڭ كەيپىياتىدا ئۆزگىرىش بولدى. ھەممىنى
كۆڭۈلسىز تۇيۇپ قالدى. قۇتبىدىن رەھىمگە قاراپ:
ــ نېمانداق بۇتقا ئوخشاش تۇرىسىز؟ ــ دېدى پەس، لېكىن
ئاچچىق ئاۋازدا، ــ بىر جايغا باشلىمامسىز...
ــ قۇرۇلغان توسمىغا بېرىپ، ئۇنى كۆرگەچ پاراڭلىشىمىزمۇ
ياكى...
ــ مەن پاراڭ قىلىشىپ يۈرگىلى كەلمىدىم، ــ قۇتبىدىن رەھىمـ
نىڭ سۆزىنى بۆلۈپ تېخىمۇ تېرىكىپ كەتتى، ــ ماڭا سىز دوكلات
قىلىشىڭىز لازىم. مەن خىزمەتلەرنى كۆزدىن كەچۈرگىلى،
ئەھمەلىيەتكە چۆككىلى، خىزمەت ئىشلىگىلى كەلدىم.
رەھىم تېخىمۇ تېنەپ-تەمتىرەپ:
ــ خوپ بولىدۇ، ھازىرلا دوكلات قىلىمەن، ــ دېدى ۋە مېنىڭ
يېڭىمگە قولىنى تەگكۈزۈپ قويۇپ بوش ئاۋازدا پىچىرلىدى، ــ
يولداش گۈلئايىم، سىزنىڭ ياتقىڭىزغا بارساق قانداق دەيسىز،
چاي-پاي تېپىلامدۇ؟
ــ مەيلى، باشلاپ بېرىڭ، ــ دېدىم. مەن ئىنتايىن كۆزەلـ
ھاكاۋۇر، دىمىقى ئۇستۇن بۇ جۈيجاڭنىڭ بىردىن تولىبۇ بىچارە
ھالەتكە چۈشۈپ قالغىنىغا ئەقلىم يەتمەي، ــ مەن ئالدىنراق بېرىپ
چىدىرنى يىغىشتۇرۇۋۈەتكەچ تۇراي.
ــ بولىدۇ. تېزرەك بېرىڭ، ئوبدانراق تەييارلىق قىلىپ
قويارسىز.

مەن بۇ كەلگەن كىشىلەرنىڭ مىجەزى ئۆزگىچىرەك ئىكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم. ھەم ئىشخانام ھەم ياتاق ھېسابىدىكى چېدىردا يېغىشتۇرىدىغان كۆپ ئىشمۇ يوق ئىدى. كارىۋاتتىكى ئەدىيالنى سۈپۈرۈپ قويدۇم، يوتقاننى چىرايلىق، بۇرجەكلىك قىلىپ يېگەن باشتىن يېغىپ قويدۇم. شىرەدىكى قەغەزلەرنى تارتمىغا سېلىۋەتتىم. ئورۇندۇقنىڭ ئۈستىنى سۈرتۈۋاتقىنىمدا ھېلىقىلار كىرىپ كەلدى. ئۇلار ئولتۇرۇپ بولغاندىن كېيىن، ئىككى ئىستاكانغا قايناق سۇ قۇيدۇم. كەمپۇت، ياڭاق ۋە پېچىنە ئېلىپ قويدۇم. بۇ يېمەكلىكلەر دېھقانچىلىق مەيدانىدىن كەلگەن دوستلىرىم قالدۇرۇپ قويغان نەرسىلەر ئىدى. مەن بۇ شارائىتتا قىلالايدىغىنىمۇ شۇ ئىدى. بىراق، ئادەمنى قاتتىق خىجالەتكە سالىدىغىنى قۇتىبدىن دېگەن ئادەمنىڭ قىلىقى بولدى. ئۇ كۆرپە ئۈستىدىكى گۈللۈك رەخت ئەدىيالنىڭ ئۈستىگە ئېگىشىپ قارىدى. كېيىن قىرچىقىرىپ دەزمالالانغان سارجا شىمىنىڭ يانچۇقىدىن ياغلىق ئېلىپ ئەدىيال ئۈستىنى سۈرتۈپ ئاندىن ئولتۇردى ـ دە، پۇتىنى مىنگەشتۇرۇۋالدى. ئىستاكاندىكى قايناقسۇ، شىرەدىكى گېزەكلەرگە كۆزىنىڭ قىرىنى مۇندا قىلا بىر سېلىپ قويۇپ، ئىككىنچىلەپ قارىمىدى. ئۇنىڭ بىلەن بىرگە كەلگەن ھەمراھلىرىنىڭ بۇلارغا كۆزى چۈشكەن بولسىمۇ، قولىنى ئۇزىتىشقا جۈرئەت قىلالمىدى. رېھىم بىلەن ھامۇتنىڭ كۆزى قوتىبدىنىنى چورىدەپ پارقىراپ تۇراتتى. قۇتىبدىن شىمىنىڭ رەڭگىدىكى تۈجۇركىسىنىڭ يانچۇقىدىن تاماكا چىقاردى. ھامۇت دەرھاللا سەرەڭگە چېقىپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېگىشىپ باردى.

ـ تېنى، دەيدىغىنىڭىزنى دەڭ، ـ دېدى قۇتىبدىن رېھىمگە ئېگىزدىن قاراپ، ـ مېنىڭ بىرمۇنچە مۇھىم ئىشلىرىمۇ بار. بۇ

يەردە ئۇزۇن تۇرالمايمەن.

مەن قۇتبىدىننىڭ گەپ-سۆزلىرى ۋە قىلىقلىرىغا قاراپ، ئۇنىڭمۇ رېھىم بىلەن ھامۇتقا ئوخشايدىغان "رەھبەر"لەرنىڭ بىرى ئىكەنلىگىنى سەزدىم. رېھىم سۆزلەۋاتقان چاغدا، ھەتتا ئۇ، بۇ گەپ-سۆزلەر ئۆزىگە ھېچقانداق مۇناسىۋىتى يوقتەك، تاماكىسىنىڭ ئىسغىلا قاراپ ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بۇنداق ھالىتى بەزى ھاللاردا رېھىمدىمۇ تېپىلاتتى. مەن كۆرەڭ، ھاكاۋۇر ئادەملەرنىڭ ئىككىنچى بىر تەرىپىدە خۇشامەت بىلەن يالاقچىلىقنىڭ بىللە ياشايدىغانلىقىنى كۆرۈپ تۇراتتىم. خۇشامەت ۋە يالاقچىلىق قىلىدىغانلار ئۆزىدىكى بۇ خۇسۇسىيەتنى ئارتۇقچىلىق بىلگەنلىكىدىن، باشقىلارنىڭمۇ ئۆزىگە خۇشامەت قىلىشىنى، يالاقچىلىق قىلىشىنى خالايدۇ. باشقىلار شۇنداق قىلمىغاندا ئۇلارمۇ ھاكاۋۇرلۇق، كۆرەڭلىك بىلەن بۇ خۇشامەتنى قوبۇل قىلىدۇ.

رېھىم بۇ توسمىنىڭ قۇرۇلۇش ئەھۋالىنى تونۇشتۇردى. ئۇنىڭ ئېيتىشىچە، بۇ توسما تامامەن ئۇنىڭ قوماندانلىق قىلىشى بىلەن قۇرۇلغان، پىلان تۈزۈش، لايىھە ئىشلەش، چېرتيوژ سىزىش قاتارلىق تەييارلىق خىزمەتلەردىن تارتىپ رەسمىي ئىش باشلاشقا قەدەر باشتىنئاياغ ئۆزى بىۋاسىتە قول تىقىپ تۇرغان بولۇپ چىقتى.

— ماڭا بۇنىسى كېرەك ئەمەس، — دېدى قۇتبىدىن ئۇنىڭ ئۆزىنى ماختاۋەرگىنىدىن زېرىككەندەك ئەسنەپ ئولتۇرۇپ، — ماڭا سىزنىڭ تۆھپىلىرىڭىزنى تەپسىلي بىلىشىڭىز زۆرۈرىيىتى يوق. سىز ئومۇمىي ۋەزىيەتنى ئاساس قىلىپ سۆزلەپ بېرىڭ. يەنى قانداق قىلىپ سىياسىنى گەۋدىلەندۈرۈپ ۋە باشلامچى قىلىپ،

ئىشلەپچىقىرىشنى ئىلگىرى سۈرگەنلىكىدىكى، ئىشلەپچىقىرىشنىلا تەكتلەپ، ئىشلەپچىقىرىش ئارقىلىق ئىنقىلابنى چەتكە قاقىدىغان كاپىتالىستىك ئىدىيىلەرنى قانداق يەڭگەنلىكىنى سۆزلەڭ.

— سىز ئېيتقاندەك، ھەممىدىن ئاۋۋال ئىنقىلابنى ۋە سىنىپىي كۈرەشنى چىڭ تۇتىتۇق، — دېدى رېھىم خېلى ئېچىلىپ، — بىز پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىغا خاس ئىنقىلابىي جاسارەتنى ئۇرغۇتۇپ، دەسلەپتىلا يولداش ھامۇت باشچىلىقىدا ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن بىر ئىنقىلابىي لايىھىلەش گۇرۇپپىسى قۇرۇپ چىقتۇق. بۇنىڭ ئىچىگە ئىدىيە ئۆزگەرتىپ مەيدانىنى توغرىلاش ئىمكانىيىتى بېرىش بۇزىسىدىن، كونا ماتارىپنىڭ زەھەرلىشىگە خېلى چوڭقۇر ئۇچرىغان نىالىي گۇلتايىمنىمۇ قاتناشتۇردۇق ۋە ئۇنىڭ پىكىرلىرىدىن تەنقىدىي وسۇندا پايدىلىنىش بىلەن بىرلىكتە، ئۇنىڭغا قارىتىلغان ئىنقىلابىي نازارەتنى كۈچەيتتۇق. مانا شۇ مەسىلىدە ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلىغا، ناھىيە ۋە گۇڭشېدىكى بىر ئوچۇم كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلارنىڭ كاپىتالىزمنى تىرىلدۈرۈش ھەرىكەتلىرىگە قارشى كۈرەشنى چىڭ تۇتتۇق.

— بۇ ئىككى يول، ئىككى سىنىپ، ئىككى لۇشيەن ئوتتۇرىسىدىكى شىددەتلىك ئېلىشىش مەسىلىسى، — دېدى قوتبىدىن تاماكا قىستۇرۇلغان بارماقلىرىنى شىلتىپ، گەۋدىسىنى سەل ئالغا ئېگىش ئۇرۇپ، — قېنى، كونكرېتراق سۆزلەڭ، ئۇلارنىڭ ھۇجۇم نۇقتىسى قايسى ئېچىقتىن باشلاندى؟

رېھىم خوجىسىنىڭ رىغبەتلەندۈرۈشىگە ئېرىشىپ خېلى جانلىنىپ قالدى. ئۇمۇ گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ، ئوڭ قولىنىڭ كۆرسەتكۈچ بارمىقىنى ئېگىز كۆتۈرۈپ يالغاننى توقۇشقا باشلىدى:

— هېلقى ئۆزگىرىشنى خالىمىغان بىر ئوچۇم كاپىتالىزم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار ئۆزىنىڭ ھۇجۇمىنى دەل ئاشۇ پرولېتارىياتچە ئۇچ تەرەپ بىرلەشكەن لايىھىلەش گۇرۇپپىسىغا قارشى تۇرغۇزۇشتىن باشلىدى. ئۇلار، لايىھىلەش ئىشىغا ئىنقىلابىي رەھبىرىي كادىرلارنىڭ ۋەكىلى يولداش ھامۇتنى كىرگۈزۈشكە قارشى تۇردى، كەمبەغەل-تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارنىڭ ۋەكىلىنى قاتناشتۇرۇشقىمۇ قارشى تۇردى. پەقەت زىيالىيدىن ئىبارەت بىرلا تەرەپنىڭ مۇستەقىل، ئۆز ئالدىغا ئىشلىشىنىلا قۇۋۋەتلىدى...

— بۇ خاتا لۇشيەن، — قۇتىبىدىن يەنە لوقما سالدى، — بۇرژۇئا زىيالىيلىرى تېخى ياخشى ئۆزگەرمىگەن، ئۇلارغا ئىشىنىشكە بولمايدۇ. ئۇلارنى ئاۋۋال ئوزگەرتىش، ئاندىن ئىشلىتىش، ئاخىرىدا ئىپادىسىگە قاراش كېرەك. بۇ بىر قاتار خىزمەتلەرنىمۇ پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ كۈچلۈك نازارىتى ئاستىدا ئىشلەش لازىم.

— بىز دەل سىز ئېيتقاندەك ئىشلىدۇق. ئەمەلىيەت سىزنىڭ يولىورۇقىڭىزنىڭ ئىنتايىن توغرا ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىدى. ئۇ مۇتەئەسسىپ كۈچلەر مەغلۇپ بولۇپ، بىز پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى تولۇق غەلىبىگە ئېرىشتۇق. توسما قۇرۇلۇشنىڭ غەلىبىسى كاپىتالىزم يولىغا داۋاملىق مېڭىۋاتقان بۇرژۇئا دېموكراتلىرىنىڭ ھەم كومپارتىيە ئىچىدىكى بۇرژۇئازىيىنىڭ بەربات بولۇش سىگنالىنى چالدى...

— يولداش رېھىم، ئەقەللىي خالىغىنىڭ نەرسە بولۇشى كېرەكقۇ دەيمەن؟ — مەن خېلىدىن بېرى رېھىمنىڭ ئوك-تەتۇر قىلىۋاتقان سۆزلىرىگە دەسلەپ ئەجەبلىنىپ، كېيىن ئۆزگىچە مەنە سېزىپ، ئاندىن ئاچچىقىم كېلىپ ئولتۇراتتىم. ئۇنىڭ ئاخىرقى

جۇملىسى غەزىپىمنى كەلتۈردى ـ دە، قانچىلىك ئەدەب ساقلاشقا تىرىشساممۇ، ئۆزەمنى بېسىۋالالمىدىم، ــ توسما قۇرۇلۇشىنىڭ پۈتۈن جەريانى سىزگە، يولداش ھامۇتقا ۋە باشقا ھەممەيلەنگە بەش قولدەك ئايان تۇرسا، كۆزنى يۇمۇۋېلىپ سۆزلەۋەرسىڭىز توغرا بولامدۇ؟...

مېنىڭ ئاچچىقىم كېلىپ كەتكەنلىكتىن، ئۇنىڭ سۆزلىرىنى رەت قىلىپ، مېزىنى چىقىرىۋېتىشكە بىرمۇنچە سۆز راسلىغان بولساممۇ، ئېيتىپ بولالماي، دۇدۇقلاپ توختاپ قالدىم. ئەمما، رېھىممۇ نېمىشقىدۇ ئۇنىڭ ئولتۇرۇپ قالدى.

ــ بۇ ياق كىم بولىدۇ؟، ــ دەپ ماڭا قارىماستىن بېشى ئار-قىلىق ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى قۇتبىدىن، ــ بۇ ياق باشقىچىراق سۆزلەۋاتىدىغۇ؟

ــ بۇ بايانىن گېپىنى قىلغان كونا ماتارىپىنىڭ ۋەكىلى، زىيالىي تەۋەسىدىن توسما لايىھىلەشكە قاتناشتۇرۇلغان ئايال. ئىسمى گۈلئايىم، ــ رېھىممۇ ماڭا قارىماستىن، مېنى بېشى بىلەن ئىشارەت قىلىپ كۆرسەتتى. ئۇنىڭ كۆزلىرى قۇتبىدىنغىلا تىكىلگەنىدى.

قۇتبىدىن شۇنىڭدىن كېيىن پۈتۈن گەۋدىسىنى يېرىم تولغاپ، بېشىمدىن ئايىغىمغىچە ئالدىرىماي قاراپ چىقتى. مەنىتمىگەندەك دىمىغدا كۈلۈپ:

ــ زىيالىيلارغا خاس ياۋاشلىق كەم كۆرۈنىدىغۇ سىزدە؟ ــ دېدى ۋە مەندىن كۆزىنى ئېلىپ داۋام قىلدى، ــ تىلىڭىز خېلى ئۇزۇن ئىكەن قىزچاق. قېنى، سىز ئېيتىپ بېقىڭا، رېھىم جۇيجاڭ كۆزىنى يۇمۇۋېلىپ خاتا سۆزلىگەن بولسا، توغرىسى قانداق ئىدى؟

ئۇنىڭ كۆزەڭ، قوپال مەسخىرىسىدىن تېنىم تىترەپ كەتتى.

— توغرىسىمۇ؟، — سورىدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ، — توغرىسى دەل رېھىم جۇيجاڭنىڭ ئېيتقىنىنىڭ تەتۇرى، توسما قۇرۇلۇشىنى لايىھىلەشتىن تارتىپ پۈتۈپ چىقىۋچە بولغان پۈتۈن جەريانىدا، چىش - تىرنىقى بىلەن قارشى تۇرغانلار رېھىم جۇيجاڭ، ھامۇت مۇدىر قاتارلىق كىشىلەر. قوللاپ قۇۋۋەتلىگەنلەر، ئۆزى قول تىقىپ ئىشلىگەنلەر قۇتلۇق ۋە ئىبراھىم ئاكا قاتارلىق نۇرغۇنلىغان يولداشلار. بۇ يەردىكى سورۇندا ئۇلارنىڭ ئۆزى بولمىغىنى بىلەن پاكىتلارنى يوققا چىقارغىلى بولمايدۇ. توسما جانلىق، تىلى بار نەرسە بولسا ئىدى. ھەركىمنىڭ تۆھپىسى ۋە شەيتانلىقىنى سۆزلەپ بەرگەن بولاتتى. لېكىن، ئەپسۇسلانمىساقمۇ بولىدۇ، ئەمگەكنە قاتناشقان مىڭلىغان ئادەم بار...

— سىز يىراقلاپ كېتىۋاتسىزغۇ؟ — دېدى ھامۇت زوراپ ھەجايغىنىچە بىر ماڭا، بىر قۇتىبىدىنغا قاراپ، — بۇ يەردە ھېچكىم تۆھپە خاتىرىلىمەيۋاتىدۇ. يەنە كېلىپ سىزدىن دوكلات ياكى نۇتۇق تەلەپ قىلىنغىنى يوق...

— يالغان سۆزلىگەندە يۈز قىزىرىشنى بولسمۇ بىلىش كېرەك ئىدى، — دېدىم مەن ئاچچىقىمدىن تىترەپ.

— ئوھوي، غەلىتىغۇ بۇ؟ — دېدى قۇتىبىدىن ھېنى ئىشارەت قىلىپ.

— سەن نېمە دېمەكچى؟ — دېدى رېھىم ماڭا ئاچچىق بىلەن ھۇرپىيىپ.

— توسما پۈتمىگەن چاغدا، ئىش تازا جىددىي ئېلىپ بېرىلىۋاتقاندا سىلەر ئىسسىق ئۆيۈڭلەردە ياتتىڭلار. توسما پۈتكەندە يۈگۈرۈپ چىقىپ ھېنىڭ قوماندانلىقىمدا ياسالدى، دېسەڭلار كىممۇ ئىشىنىدۇ؟

ئىلگىرىكىلىرىنىڭ قويۇپ تۇرايلى...

— رېھىم جۇيجاڭ قۇرۇلۇش مەيدانىنىڭ مۇئاۋىن باش قوماندانلىرىدىن بىرى، — دېدى ھامۇت.

— ئۇ سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ مەسئۇلى بولغانلىقتىن، ئۆز خىزمىتى دائىرىسىدىكى توسما قورۇلۇشىغا مۇئاۋىن باشلىق قىلىپ تەيىنلەنگىنى پۈتۈن ئىشنىڭ مۇشۇ بىر ئادەمنىكىلا قولىدىن چىققانلىقى ئەمەس. بۇ يەردە ئىبراھىم ئاكا بىلەن قۇتلۇق ئاكىلارمۇ بار...

— ئۇ ئاكىلىرىڭ ئەمدى بولمايدۇ، ئۇلار ئۆگىنىش كۇرسىغا كەتتى. مەسىلە تاپشۇرۇپ، ئىدىيە ئۆزگەرتىدۇ، — دېدى قۇتبىدىن مېنى زاكىلىق قىلغانلىقىنى ئېنىق بىلدۇرۇپ، — ئۇلارنىڭ پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسى شارائىتىدا داۋاملىق ئىنقىلاب قىلىش توغرىسىدا نەزەرىيە ساۋاتى بولمىغانلىقتىن، ناھىيەكىلەردىكى سىياسىي ۋەزىيەتنى تازا قالايمىقان قىلىۋەتتى. 5 - ئاپرېلدىكى "تىيەنئەنمېن ۋەقەسى" يېڭى ۋەزىيەتتە يېڭى ۋەزىپىلەرنى ئورۇنلاش ئۈچۈن نەزەرىيە ئۆگىنىش مەسىلىسىنى ئوتتۇرىغا قويغانلىقتىن، بىز ۋىلايەتتىكى رەھبەرلىك بەنزىسى بىر ئۆگىنىش كۇرسى ئېچىشنى قارار قىلدۇق. بۇ كۇرسنىڭ قانچىلىك ۋاقىت داۋاملىشىشى ئۇلارنىڭ ئىدىيە ئۆزگەرتىشىنىڭ چوڭقۇرلۇقى قانچىلىك دەرىجىدە بولۇشىغا باغلىق...

قۇتبىدىننىڭ سۆزى باشلىنىشىغلا مېنىڭ بېشىمغا بىر چېلەك سوغۇق سۇ قۇيۇلغاندەك شۇركۈنۈپ كەتكەندىم. قۇتبىدىن، رېھىم، ھامۇت قاتارلىق كىشىلەرنىڭ بىرپەستىلا ئۆزگىرىپ ئۆزىنى توسما قۇرۇلۇشنىڭ باتۇرلىرىغا ئايلاندۇرۇۋالغانلىقىنىڭ سەۋەبىنىمۇ چۈشەنگەندىم. ئەمما، يالغانچىلىققا سەۋر - تاقىتىم قالمىدى. ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇقلارنىڭ پۈتۈن ناھىيىنى قالايمىقان قىلغانلىقىغا،

سياسىي ۋەزىيەتنى بۇزغانلىقىغا ئىشەنمىگەنمەك، رېھىم بىلەن هامۇتلارنىڭ قەھرىمان ئىكەنلىكىگىمۇ ئىشەنمەيتتىم. مېنىڭ كۆز ئالدىمدا بولۇپ ئۆتكەن بىر تالاي پاكىتلار بۇ "قەھرىمان"لارنىڭ بۇزغۇنچى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ تۇرۇۋاتقىنىدا، ۋىجدانىمغا ئاسىيلىق قىلىپ، ياخشى كىشىلەرگە بوھتان چاپلاشنىڭ رەزىللىك بولىدىغانلىقىنى هېس قىلاتتىم. شۇڭا:

ــ ئىبراهىم، قۇتلۇق ئاكىلار بۇ توسما ئۇچۇن جان پىدالىق بىلەن كۆيۈنگەن رەهبەرلەر ئىدى. تۆهپە سۆزلىنىدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ ئەجرى هەممىدىن زور. ئۇلارنىڭ رولى ئاساس...، ــ دېدىم.

ــ يولداش قۇتبىدىن ئېيتتىغۇ، ــ دەپ شالنى چاچتى رېھىم بىر ماڭا، بىر قوتبىدىنگە قاراپ، ــ ئىبراهىم بىلەن قۇتلۇق هازىر يوق، ئۇلار بۇرۇنمۇ يوق ئىدى. بار دېيىلمىغان بولسا توسقۇنلۇقلا بار...

ــ تۆهمەت، ــ دېدىم چىدالماي، ــ ئىغۋا تېرىتۇاتىسىز رېھىم جۇيجاڭ. بۇنداق گەپ ـ سۆز سىزگە ياراشمايدۇ. ئەڭ تۆۋەن دەرىجىدىكى خالىسلىققا ئەمەل قىلىشىڭىز لازىم ئىدى.

قۇتبىدىن پۇشۇلداپ كەتتى. ئۇ چىدىرغا كىرگەندىن تارتىپ بۇ جايغا بىراۋ زورلاپ ئېلىپ كەلگەندەك، بۇ يەردىمۇ مەجبۇرىي ئولتۇرۇپ ئىرادىسىگە خىلاپ هالدا گەپ تىڭشاۋاتقاندەك بىر خىل كۆرەڭ روهىي هالەتنى ئىپادە قىلىۋاتاتتى. ئۇ هەممىگە، ئۆزى تولىمۇ پەس كۆرىدىغان بىر مەخلۇقلارغا قارىغاندەك قارايتتى. ئۇ، مەنسىپىڭ يۇقىرىلىقىدىنمۇ ياكى كۆزگە كۆرۈنمەس ئالاهىدە ۋەهىمە پەيدا قىلىش ئىقتىدارى بارمۇ، ئىشقىلىپ، رېھىمدەك

كىشىلەرمۇ ئۇنىڭدىن تەپ تارتىپ، يۇرەكلىك يۆتۈلەلمىدى. ھەتتا، تاماكىغا ھەددىدىن ئارتۇق ئامراق ھامۇتمۇ ئۇنىڭ ئالدىدا بىر قېتىم مۇ تاماكا چېكىشكە جۈرئەت قىلالمىدى. بۇنداق شارائىتتا مېنىڭ يۇرەكلىك سۆزلىرىم، يەنە كېلىپ مەندەك "ھېچىيېرى ئەدەبلىك زىيالىيغا ئوخشىمايدىغان خوتۇن"نىڭ تەپتارتماسلىقى ئۇنىڭ ئاچچىقىنى كەلتۈردى. ئۇنىڭ تاماكا تۇتقان بارماقلىرى تىترەپ، جاۋغايلىرى تارتىشىپ كەتتى. ئۇ ماڭا يەر ئاستىدىن ئۆچمەنلىك بىلەن قاراپ بىرپەس ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. مۇشۇ ئارىلىقتا رېھىم، ھامزات قاتارلىقلار بىر ئۇنىڭغا، بىر ماڭا نۆۋەت بىلەن قاراپ ئولتۇرۇپ، قۇتبىدىنىڭ غەزەپلىنىپ پارتلىشىنى، مېنى قاتتىق بىر تەرەپ قىلىشىنى ئارزۇ قىلىشتى. بۇ ئىپادىنى ئۇلارنىڭ موكىدەك ئۇ يانىدىن بۇ يانغا قاراۋاتقان كۆزلىرىدىن بىلگىلى بولاتتى. ئەمما، مېنىڭ قەلبىمدە يالغانچىلىققا، ئۇلارنىڭ قاراپ تۇرۇپ ئىبراھىم ئاكا بىلەن قۇتلۇق ئاكىغا تۆھمەت چاپلىغانلىقىغا قارىتىلغان غەزەپ-نەپرەت دولقۇنلىنىپ تۇراتتى. شۇڭا، كاززاپلىققا سەۋر قىلماسلىق، سۇكۇت قىلماسلىق ئارزۇيۇملا بار ئىدى.

قۇتبىدىن ئاخىرى ئېغىز ئاچتى. ئۇ توساتتىن يۇمشاپ قالدى، ئۇنىنى سىلىق چىقىرىپ، يەڭگىل تەلەپپۇز بىلەن:

— ئولتۇرۇڭ، ئولتۇرۇپ ئاڭلاڭ، — دېدى ماڭا بېشىنى لىڭشىتىپ ئولتۇرۇشقا ئىشارەت قىلىپ. مەن ئولتۇردۇم. ئۇ شۇنىڭدىن كېيىن سۆزىنى داۋام قىلدى، — بۇ يەردە ھېچكىم بىرسىنىڭ تۆھپەسىنى ئەجرىنى ئۆزىنىڭ قىلىۋالماقچى ئەمەس. توسما قۇرۇلۇشى پۈتكەن بولسا، بۇ ناھايىتى يۈكسەك، ئۇلۇغۋار بىر ئىنشائاتنىڭ بەرپا بولغانلىقىنى كۆرسەتمەيدۇ. ناھىيىنىڭ بۇ ئەتراپلىرى بۇنداق توسما-

سزمۇ توغرا لۇشيەن، توغرا يۆنلىش بىلەن ئىشلەپچىقىرىشنى تۈتۈپ ياشاپ كەلگەن بولسا كېرەك. لېكىن توسما قۇرۇلغانكەن، بۇ چوڭ بولسۇن، كىچىك بولسۇن، پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ خاتا لۇشيەن ئۇستىدىن غەلبە قىلغانلىقىنىڭ پاكىتى بولۇپ يېزىلىشى لازىم، مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، سىز بۇرژۇئا زىيالىيسى، مەيدانى- گىز، ھېسسىياتىگىز بۇرژۇئازىيىگە مەنسۇپ. توسما قۇرۇلۇشىغا قاتناش- تۇرۇپ ئىدىيە ئۆزگەرتىش پۇرسىتى بەرگەن پرولېتارىيات ئىنقىلابى- چىلىرىغا ھەم كەڭ كەمبەغەل- تۆۋەن ئوتتۇرا دېھقانلارغا رەھمەت ئېيتىشىگىز لازىم. ئىبراھىم، قۇتلۇق دېگەنلەرنىڭ سىزگە ھە- ھۇ، دەپ قويۇشىدىن ئەجەبلەنمىسىگىزمۇ بولىدۇ. چۈنكى، ئۇلار سىزدەك بۇرژۇئازىيىنىڭ پارتىيە ئىچىدىكى ۋەكىلى بولغانلىقتىن، قىسمەن ھېسسىيات بىرلىكىگىلارنىڭ بولۇشى تەبىئىي. سىز گېپىمىگە چۈشەندىگىزمۇ؟

— چۈشەنمىدىم، — دېدىم راستىنى ئېيتىپ، — مەن نېمە دەۋاتقىنىگىزنى چۈشىنەلمىدىم. ئىبراھىم، قۇتلۇق ئاكىلارنى مەن بۇرژۇئازىيىنىڭ ۋەكىلى دەپ تونۇمايمەن. مەن ئۆزەمۇ بۇرژۇئازىيىگە مەنسۇپ ئەمەس. مېنى كومپارتىيە، خەلق ھۆكۈمىتى تەربىيىلىگەن.

— ئوھوي، مۇنداق دېگىن، — دېدى قۇتبىدىن "سەن"لەپ. بۇ ئۇنىڭ ئاچچىقى كەلگەنلىكىنى چۈشەندۈرەتتى، — ئۇنداقتا، ساڭا تەپسىلىيەك چۈشەندۈرۈشكە توغرا كېلىدىكەن...

— تەپسىلىي يولىيورۇق بەرسىگىز، — گەپ ئارىلىدى رېھىم سېپايىلىق بىلەن ھەجىپ، — بۇ چۈشەنمىسە، بىز چۈشىنىمىز.

قۇتبىدىن تاماكا قالدۇقىنى يەرگە تاشلاپ، پارقىراپ تۇرغان بەتىنكىسىنىڭ پاشنىسى بىلەن ئېزىۋەتكەندىن كېيىن ماڭا قاراپ

سۆزنى داۋام قىلدى:

ــ ئۆتكەن يىلى، يەنى 1975 ـ يىلى كېينكى يېرىم يىلدا، يۇقىرىدىن بەزىلەر توساتتىنلا ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈش، خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش، دېگەندەك ئاجايىپ ـ غارايىپ تەدبىر-لەرنى ئوتتۇرىغا چىقىرىپ، سىياسىي ھەرىكەتنى باستى. ئون يىللاپ ئېلىپ بارغان ئىنقىلابىمىزنىڭ مېۋىسىنى ئىنكار قىلىپ، كونىنى تىرىلدۈرۈشكە ئۇرۇندى. گېزىتلەردە يېزىلىۋاتقان تەئۈر شامال ئاشۇ نۇقتىغا قارىتىلغان. بۇ شامالنىڭ تۆۋەندىمۇ گۈركىرەپ چىققانلىقى بىزگە ناھايىتى ئېنىق. ئىبراھىم، قۇتلۇقلاردەك يەر ئىلاھاتىدا شوئار توۋلىغان، كوپېراتسىيلىشىتە ھەممىنىڭ ئالدىدا چاپقان ۋە شۇ سەۋەبتىن ئىنقىلابنىڭ ئالدىدىكى ۋەزىيەتتىن قانائەت-سىزلا ئولتۇرۇشنى بىلمىدىغان مۇتەئەسسىپلەر خەلق ئىگىلىكىنى ەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈش دېگە گۈلگەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتى...

ئۇ دەرس سۆزلىگەندەك ئالدىرىماي، ئېزىپ-ئىچىرىپ سۆزلىمەكتە ئىدى. بۇ يىل تۆتىنچى ئاينىڭ بېشىدا پايتەختتە يۈز بەرگەن "5 ـ ئاپرېل ۋەقەسى" مۇناسىۋىتى بىلەن ۋەزىيەتتە تۈپتىن ئۆزگىرىش بولغانلىقىنى قايتا ـ قايتا تەكىتلىدى.

ــ پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسى نەزەريىسىنى چوڭقۇر ئۆگەنمەي، سىياسىي ئاممىۋى ھەرىكەتنى ئۇزاققىچە ئېلىپ بارماي بولمايدۇ، ــ دەيتتى قۇتبىدىن ئونىنچى قېتىم بۇ سۆزنى تەكرارلاپ، ــ ھازىر كاپىتالىزم يولىغا داۋاملىق مېڭىۋاتقان بۇرژۇئا دېموكراتلىرىدىن تاشقىرى، ئەكسىئىنقىلابچىلارنىڭ ئىغۋا خاراكتېرىدىكى گەپ-سۆزلىرىمۇ بار. بىز پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى مىڭ تەسلىكتە

قولغا كىرگۈزگەن ھوقۇقىمىزنى چىڭ تۇتۇش ۋە مۇستەھكەملەش ئۈچۈن، ئىبراھىم قاتارلىق ئىشلەپچىقىرىش مەستانىلىرىغا قارىتىلغان شىددەتلىك ھۇجۇمنى بىر مىنۇتمۇ توختاتماسلىقىمىز، ئۇلارنىڭ تىرەلمىش قەستىدىن ھوشيار بولۇشىمىز لازىم، ــ ئۇ ماڭا ئالاھىدە قاراپ ئۇنىنى ئېگىزرەك كۆتۈرۈپ قوشۇپ قويىدى، ــ سەن سۆزلىرىمگە بىردىنلا چۈشەنمىگەن بولساڭ ھېچ ۋەقەسى يوق. مەن دېگەنلەرنى ئىنجىرا قىلىۋەر. قالغىنىنى ئىنجىرا قىلىش جەريانىدا چۈشىنىپ كېتەلەيسەن.

قالغانلار ماڭا تەپتەكشى نەزەر سالىدى. بىر سېكۇنتتىن كېيىن يەنە باراۋەر قۇتبىدىنگە قارىدى. قۇتبىدىن ئورنىدىن تۇرۇپ:

ــ ئەمدى مەن قايتىمەن. كونكرېت ئىشلار توغرىسىدا ناھىيىگە قايتقاندىن كېيىن يەنە يولىيورۇق بېرەرمەن، ــ دېدى.

ئۇنىڭ ئارقىسىدىن باشقىلارمۇ تۇردى. شۇ چاغدا ئېگىز بويلۇق، قارامتۇل چوقۇرىيۇز، سېمىزگە مايىل بىرى دەپتىرىنى كۆتۈرۈپ ئۇنىڭ ئالدىدا توغرا تۇردى:

ــ مەن بۇ خەۋەر ئەدەبىياتنى ئۇچ قىسمىغا بۆلۈپ يازدىم، ــ دېدى ئۇ خىڭىلدىغان ئاۋاز بىلەن، ــ بىرىنچى قىسمى پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ تىرىلىشكە قارشى كۈرەش قىلىپ، "ئىشلەپچىقىرىش كۈچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ" دەيدىغان سەپسەتىنىڭ چاپارمەنلىرىگە قانداق تاقابىل تۇرۇپ، ئۇلارنى مەغلۇب قىلغانلىقى توغرىسىدا يېزىلدى. بۇ قىسمىغا رېھىم، ھامۇت قاتارلىق يولداشلارنىڭ ئىبراھىم، قۇتلۇق قاتارلىقلارغا قارشى ئېلىپ بارغان دەلىمۇدەل كۈرىشى كىرگۈزۈلدى. ئىككىنچى قىسمىغا سىزنىڭ كۆپ قېتىم قۇرۇلۇش مەيدانىغا قەدەم تەشرىپ قىلىپ، مۇھىم يولىيورۇقلارنى

بەرگەنلىكىنىڭ، ئىشلەپچىقىرىش تازا قىيىن پەللىگە كەلگەندە، بىۋاستە ئەمگەككە قاتناشقانلىقىنىڭ گەۋدىلەندۈرۈپ بېرىلدى...

بۇ چوقۇرنىڭ گېزىت مۇخبىرى ئىكەنلىكىنى شۇ چاغدا بىلدىم. ئۇ باياتىن بېرى كىتىلدىتىپ خەت يېزىۋاتاتتى، مەن كۆڭلۈمدە، قوتىبدىنىڭ كاززاپلىق، ساختىپەزلىك بىلەن توشقان قۇرۇق گەپنى خاتىرىلىگەن بولۇپ ئۆزىنىڭ ساداقەتمەن تىل ياغلىمىچى ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىۋاتقىنىغا كېرەك، دەپ ئويلىغانىدىم. دېمەك، ئۇ يالاقچىلىق بىلەن يالغان خەۋەر توقۇپ چىققان ئىكەن - دە؟! ئۇنىڭ خۇشامەتچى تىلى تامىقىغا چاپلىشىپ قېلىشىنىڭ ئورنىغا، توسما قۇرۇلۇشنىڭ پۈتكەنلىكىدىكى ئاساسىي نەتىجىنى رەھىم بىلەن ھامۇتنىڭ قىلىپ كۆرسەتمەكتە ۋە بۇ نەتىجىنىڭ قولغا كېلىشىنى قۇتىبدىنىڭ دانا رەھبەرلىكى، دەپ تۇخۇمدىن تۈك ئۇندۇرۈپ، ئىبراھىم، قۇتلۇق ئاكىنى تىللىماقتا ئىدى. بۇ قۇتىبدىن دېگەن ئادەمنىڭ ماشىنىدىن چۈشۈپ توسما بار تەرەپكە بېرىشقىمۇ ئېرىنگەنلىكى ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا سادىر بولۇپ تۇرغان پاكىت تۇرسىمۇ، كۆزىنى يۇمۇپ ئۇنى كۆپ قېتىم ئەمگەكنىڭ ئۇستىگە كېلىپ قاتناشتى ۋە يېتەكچىلىك قىلدى، دەپ سايرىماقتا ئىدى. قۇتىبدىن ھېچبىر غەيرىيلىك ھېس قىلماي بېشىنى لىڭشىتىپ شۇك تۇراتتى. مەن ھەتتا ئۇنىڭ، بۇگۈن مۇشۇ يەرگە كەلگەندىن بۇيان تۇنجى قېتىم ئۇزاقچە كۈلۈمسىرىگىنىنى كۆردۈم. رەھىم، ھامۇت دېگەنلەرمۇ غالچىلارچە قۇيرۇق شىپالىشتىپ، چوقۇر كاززاپنىڭ يازغانلىرىغا باركاللا ئېيتىۋاتاتتى.

— بوپتۇ، خېلى ئەتراپلىق يېزىپسىز، — دەپ ماختىدى قۇتىبدىن ئىزا تارتىماي، — "ھوقۇق مۇھىم" كۆز قارىشىنى بىر ئاماللاپ

سىغدۇرۇۋېتەرسىز. يەنى، توسما قۇرۇلۇشىنىڭ غەلىبىلىك تاماملىنىشى، پرولېتارىيات سولچى ئىنقىلابچىلىرى ھوقۇق تۇتقانلىقىنىڭ مېۋىسى، دېگەندەك جۇملىلەر قوشۇلسا، ماقالە تېخىمۇ كۈچلۈك چىقىدۇ.

— بولىدۇ، بولىدۇ. — چوقۇر مۇخبىر كىتىلدىتىپ يازغاچ، خۇشامەت قىلىشنى يادىدىن چىقارمىدى، — ئۇ ھالدا، بۇ خەۋەر بىزنىڭ يەرلىك گېزىتىمىزدىن ھالقىپ چوڭراق گېزىتىلەرگىمۇ بېسىلىشى مۇمكىن. نېمىلا قىلغان بىلەن، رەھبەرنىڭ ئويلىشى بىزدەك ئاددىي ئىنقىلابچىنىڭ يېگىرمىسىنىڭ بىر كۈنلۈك مۇزاكىرىسىدىن ئۈستۈن بولىدىكەن ئەمەسمۇ؟

— نېمە دەپ ئويلۇۋېدىڭىز؟ — ھامۇت چوقۇردىن ئېشىپ كېتىش ئۈچۈن ئالدىرىدى، — بۇرۇندىن قالغان ھېكمەتلىك سۆزلەر ئىچىدە "قوينى قاسساپ سويسۇن" دېگەن بىر ماقالمۇ بار.

باشقىلار پىخىلدىشىپ كۈلۈشتى. قۇتبىدىنمۇ زورىغا كۈلۈمسىرەپ قويدى. ئۇ ئېھتىمال، "قاسساپ"، دېگەن ئاتالغۇدىن رازى بولمىغان بولسا كېرەك، كۈلۈمسىرىشى سوغ ئىدى. بۇنى چوقۇر مۇخبىر توغرىلىدى:

— ئەمدىكى مەسىلە، بۇرژۇئا زىيالىيلىرىنى ئۆزگەرتىشكە بولىدىغان قىلىنلىقىڭىز توغرىسىدىكى مەزمۇننى قانداق يېزىش ۋە توسما ئەتراپىدا سۆرەتكە چۈشۈش. ئىشلەۋاتقانىدەك كۆرۈنۈش بەرسىڭىزلا بولىدۇ.

— مۇنۇ ئايال ئۈچۈن بىرمۇنچە سۆزلىدىمغۇ؟ — دېدى قۇتبىدىن ئەجەبلەنگەندەك، — شۇنچىۋالا سىياسىي - ئىدىيىگە ئائىت سۆزلەرنى يېزىۋالالمىدىڭىزمۇ؟

ـــ سىزنىڭ سۆزىڭىزنىڭمۇ بىر ھەرپىنى قالدۇرماي يېزىپ تۇردۇم، ـــ چوقۇر ماڭا قارىماي باش ئىشارىتى بىلەن مېنى كۆرسىتىپ داۋام قىلدى، ـــ ئەمما، بۇ ئايالنىڭ قايتۇرغان ئىنكاسى، ئۆزگىرىشنى خاھلاش توغرىسىدىكى پوزىتسىيىسىمۇ يېزىلىشى كېرەك ئىدى...

ـــ ھە، ئانداق بولسا سوراڭ. قالغىنىنى ماقالە تەلىپىگە ئاساسەن بىرنېمە قىلمۇھەرمەمسىز...

ـــ سىز مېنىڭ مۇددىئايىمنى چۈشەنگەنسىز؟ ـــ چوقۇر ھېچ خىجىل بولماي ماڭا ئۆرۈلدى، ـــ بىز نۆۋەتتىكى سىياسىي ئېھتىياج ئۈچۈن خەۋەر بېسىپ تۇرمىساق بولمايدۇ. رەھبەرلەرنىڭ تەربىيىسىدىن كېيىن ئىدىيىدە ياسىغان ئۆزگىرىشىڭىزنى ئىنكىسى ئېغىز سۆز ملەنلا ئېيتىپ بەرسىڭىز.

ـــ چۈشەندىم. مۇددىئايىڭىزنى ئېيتقانلىرىڭىزدىن، ئېيتماقچى بولغانلىرىڭىزدىنمۇ كەڭرەك چۈشەندىم، ـــ دېدىم مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ دېدىل قاراپ، ـــ ئەگەر سىز ئالدامچىلىق، كاززاپلىقنى سىياسىي ئېھتىياج دەپ خەۋەر قىلماقچى بولسىڭىز، مەن ھېچ نەرسە ئېيتىپ بېرەلمەيمەن. ئەينەن ئەھۋالنى يازمەن دېسىڭىز، بەزى كۆرگەن ـ بىلگەنلىرىمنى ئېيتىپ بېرىشىم مۇمكىن.

ـــ ھېسىياتتىكى ئۆزگىرىشىڭىزنى ئېيتىسىڭىزلا بولىدۇ. بولۇپمۇ رەھبەر قۇتىبىدىنىڭ تەربىيىسىنى ئاڭلىغاندىن كېيىنكى ئەمەلىي ئۆزگىرىش ئەھۋالىڭىزنى سۆزلەپ بېرىڭ. قىسقا دەپ بېرىڭ.

ـــ ئەمەلىي ئەھۋال شۇكى، بۇ قۇتىبىدىن دېگەن ئادەم بۇ يەرنى تېخى تۈزۈك كۆرگىنىمۇ يوق. ئەمەلىي ئەھۋال شۇكى، رېھىم، ھامۇت دېگەنلەر باشتىن ئاياغ توسما قۇرۇلۇشنا كۈچەپ قارشى

تۇرۇپ كەلدى. تېخى يېقىنغىچە شوتار يېزىپ، چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلاپ توسما قۇرۇلۇشنى قاغاپ، تىللاپ يۇرگەنىدى، ئەجەبا، بۇگۈن ئۇنىڭ قۇرغۇچىلىرى بولۇپ قاپتىغۇ؟

— جۆيلۇمە! — ۋارقىرىدى رېھىم قولىنى شىلتىپ، — بىزنىڭ قارشى تۇرغىنىمىز دەل ھېلىقى ئىگىلىكنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۇرۇش... دېگەندەك قارا ماللار. قارا، بىزنىڭ توغرا بولۇپ چىقمىدىمۇ؟

— بۇلار قارشى تۇرسا، توسما قانداق بولۇپ پۈتۈپ چەقتى؟ — دەپ سورىدى قۇتبىدىن زەھەرخەندىلىك بىلەن.

— قانداق پۈتۈپ چىقاتتى؟ بۇنى سىلەر ياخشى بىلىسىلەر، — مەن غەزەپ بىلەن ئۇلارغا قاراپ كوڭلۇمدە ئويلىغانلىرىمنى يوشۇرماي دەۋەردىم، — ئۆتكەن يىلى كېينكى يېرىم يىلدىن تارتىپ يۇرگۈزۈلگەن خەلق ئىگىلىكىنى يۇكسەلدۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش قاتارلىق توغرا تەدبىرلەر ناھىيىمىزدە خېلى ئوبدان ئىزچىللاشتۇرۇلدى. توسما قۇرۇلۇشنىڭ ئېلىپ بېرىلىشى ۋە ئۇنىڭ غەلىبىلىك تاماملىنىشى ئەنە شۇ توغرا تەدبىرلەرنىڭ ئىجرا قىلىنغانلىقىنىڭ بىر پاكىتى. يولداش ئىبراھىم ۋە قۇتلۇقلار پارتىيە مەيدانىدا، خەلق مەيدانىدا چىڭ تۇرۇپ سىلەردەك ساختا شوتارۋازلار بىلەن كۈرەش قىلدى، قۇرۇلۇشقا ئەمەلىي يېتەكچىلىك قىلدى. بۇ توسما شوتار توۋلاش بىلەن ئەمەس، قول قاپارتىپ، تەر ئاققۇزۇپ ئەمگەك قىلىش ئارقىلىق پۈتۈپ چىقتى. ساختىپەزلەرنى خەلق ئاممىسى ھامان بىلىپ قالىدۇ. بۇ قۇرۇلۇشقا ئالدىكەينى بولۇپ بىرقانچە ئون مىڭ ئادەم قېتىم ئەمگەك كۈچى قاتناشقان. ئۇلار گېزىتتە يالغان خەۋەرنى كۆرسە ئىشىنەمدۇ؟ سىلەر

خەلقنى ئالدىيالامسلەر؟

ـــ ئەكسىيەتچى ئەبلەخ! ـــ قۇتبىدىن چىشىنى غۇچۇرلىتىپ ئالدىغا بىر قەدەم تاشلىدى، ـــ سەن ھازىر نۇقتىلىق تەنقىد قىلىنىۋاتقان سىياسىي ئەنزىگە قارىتا تەتۇر تەشۋىق يۇرگۈزۈۋاتسەن!

ـــ سەن توسما قانداق پۇتتى دېگەنىنى يەنە بىر قېتىم ئېيتىپ باققىنا، قېنى؟ ـــ دەپ دېۋەيلەپ كەلدى رېھىم.

ـــ ئېيتىپ بېقىشتىن قورقمايمەن، ـــ دېدىم مەن ئاچچىق بىلەن، ـــ دېسەم دەۋېرىمەن. توسما ساختا شوئار توۋلاش بىلەن پۇتمىدى. ئۇ خەلق ئىگىلىكىنى يۇكسەلدۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇشتىن ئىبارەت دانا تەدبىرنىڭ ناھىيىسىمىزدە ئىزچىل-لىشىشى نەتىجىسىدە پۇتتى. ئىبراھىم، قۇتلۇق قاتارلىق رەھبەرلەر بىلەن بىلەن كەڭ خەلق ئامما سىنىڭ جاپالىق ئەمگىكى ئارقىلىق پۇتتى.

ـــ ھېلىقى تەدبىرنى كىم ئوتتۇرىغا قويدى، بىلەمسەن؟

مەن قۇتبىدىندىن قورقماي جاۋاب بەردىم:

ـــ پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى!

ـــ ئەك...سىل...ئىنقە...لابچى! ـــ دېدى ئۇ سۆزىنىڭ ھەر بوغۇ-مىنىڭ ئۇرغۇسىنى چىقىرىپ، ـــ سەن ئۇنى پارتىيە مەركىزىي كومىتېتى دەپ قارامسەن تېخى! سەن ئۇنىڭ تۆۋەندىكى ئاساسى ئىكەنسەن ـ دە؟ ـــ ئاندىن ئۇ رېھىمگە قاراپ بۇيرۇق بەردى، ـــ بىز بۇ يەردە ئالتە كىشى ئاڭلىدۇق، ئۇنىڭ ماتېرىيالىنى دەرھال رەتلەڭلار. نۆۋەتتىكى سىياسىي ھەرىكەتنى ئوڭۇشلۇق، ساغلام قانات يايدۇرۇش ئۈچۈن مۇشۇنداق ئۇنسۇرلارغا زەربە بېرىپ، پرولېتارىياتنىڭ جاسارىتىنى ئۆستۈرۈش لازىم ئىدى. ھەرقانداق

چوڭ ھەربكەتىنىڭ ئالدىدا سىياسىي جەھەتتىنمۇ قۇربان قىلىشقا بىرەر - يېرىمى چىقمىسا قىزىقى بولمايدۇ...

ئۇلار كۆرسۈلدىتىپ دەسسەپ ئاياغ بېسىش بىلەن ئۆزىنىڭ كۆچلۈكلۈكىنى نامايىش قىلماقچى بولغاندەك كەينى - كەينىدىن چىقىپ كېتىشتى. مەن كارىۋاتقا ئولتۇردۇم - دە، بېشىم سەل ئايلىنىۋاتقانلىقىنى سەزدىم. ئۇلارنىڭ ئېيتقىنى راست بولىدىغان بولسا ئىبراھىم، قۇتلۇق ئاكىلار راستىنلا ھېلىقى ئۆگىنىش كۆرسىغا كەتكەنمىدۇ؟ ئالامەتلەردىن قارىغاندا كەتكەن بولۇشمۇ مۇمكىن. "كەتسە نېمە بوپتۇ؟ — ئويلاشقا باشلىدىم مەن ئىچىمدە، — بۇنىڭدىن توققۇز يىل ئىلگىرىمۇ بىر تالاي رەھبىرىي كادىرلار ناھەق كۆرەش قىلىنىپ، سازايى قىلىنىپ كەتمىگەنمىدى؟ ئەمما كومپارتىيە يېڭىلگىنى يوق، خەلق ئاممىسى قورقۇپ كەتكىنى يوق. بۇگۈنكى كۈندە كىمنىڭ توغرا، كىمنىڭ خاتا ئىكەنلىكى خەلق ئاممىسىغا چۈشىنىشلىك بولۇپ قالدى. ئىبراھىم ئاكىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشىنى تۇتۇشى، ئىشلەپچىقىرىشىنى راۋاجلاندۇرۇشى خاتا ئەمەس. سۇ ئىنشائاتى بىلەن شۇغۇللىنىش يېزا ئىگىلىكىنى يۈكسەلدۈرۈشتە پايدىلىق رول ئويناىدۇ. بۇنىڭ نېمىسى خاتا ئىكەن؟ ئەجەبا، رېھىم قاتارلىق كىشىلەر توسما پۈتكەندە ئۇنىڭ قۇرغۇچىسى بولۇۋېلىش ئۈچۈن ئالدىرايدىكەن، ئۇلار تۇنۇگۈن بۇ توسمىغا ھەممىدىن بەك قارشى تۇرغان ئىدىغۇ؟ مەن بۇ توسما قۇرۇلۇشى خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش يۆنىلىشىنىڭ، ئىشلەپچىقىرىشىنى يۈكسەلدۈرۈش سىياسىتىنىڭ غەلبىسى دېگەن ئۇلار بۇنى "ئەكسىيەتچىلىك، ئەكسىئىنقىلابىي سۆز" دەيدۇ. ئەمىسە بۇ نېمىنىڭ غەلبىسى بولىدىكەن؟...

مەن ئويلا ـ ئويلا كۈنىنىڭ كەچ بولۇپ كەتكىنىنىمۇ سەزمەي قالدىم. ئۆزەمنىڭ قانداق يېرى خاتا ئىكەنلىكىنى بىلەلمىدىم. مەن قىلغان سۆزلىرىمنىڭ توغرا ئىكەنلىكىگە بارغانسېرى ئىشەنىدىم ۋە شۇڭا كۆڭلۈمدىمۇ خاتىرجەملىك تۈيغۇسى ئۈستۈنلۈكنى ئىگەللەشكە باشلىدى.

كەچقۇرۇن ئاي چىقتى. مەن ئادەتلىنىپ قالغىنىم بويىچە كۆڭلۈمگە يېقىن بولۇپ قالغان دەريا بويىغا باردىم. توسما ئۈستىگە چىقتىم. دەريا ناھايىتى پەستە ئېقىۋاتقاندەك كۆرۈنەتتى. ئاينىڭ نۇرى سۇ ئۈستىدىكى ئۈششاق دولقۇنلارغا ئارىلىشىپ چىمرلاپ ئويناۋاتتى. مېنىڭ قەلبىمدە ھېلىغىچە بۇگۈنكى سۆھبەتتىن قالغان تەسىرات دولقۇنى ئۇراتتى. ئۇنىڭدا، ئۆز ئىشىمنىڭ نەتىجىلىك تاماملانغانلىقىغا بولغان پەخىرلىنىشىمۇ، بۇ توسمىنىڭ غەلىبىلىك پۈتۈشىگە زور دەرىجىدە سەۋەبچى ۋە يېتەكچى بولغان ئىبراھىم ئاكىغا، قۇتلۇق ئاكىغا ۋە مىڭلىغان گۈڭشې ئەزالىرىغا بولغان ھۆرمەتمۇ بار ئىدى. شۇ جۈملىدىن ئىبراھىم، قۇتلۇق ئاكىلارغا بولغان ئەنسىرەش، ئېچىنىشمۇ ھەم ھېلىقى رېھىم، ھامۇت ۋە ئۇلارنىڭ ھارامىتاماق خوجايىنى قۇتبىدىنگە بولغان غەزەپ؛ خۇشامەتچى، پەسكەش چوقۇرغا بولغان نەپرەتمۇ بار ئىدى. قۇتبىدىننىڭ قۇربانلىق قىلىش توغرىسىدىكى بۇيرۇقى ئارقىلىق سالغان تەھدىتىگە قارىتا ئازراقمۇ ۋەھىمە سەزمەيتتىم. ئىچىمدە بولسا ئارزۇ ـ ئارمىنىمغا مۇۋاپىق بىر ياخشى ئىشنى ۋۇجۇدقا چىقىرىشتا ئەل بىلەن بىللە ۋىجدانەن ئىشلىدىم، تەر ئاققۇزدۇم، ھەتتا قېنىمنىمۇ سەرپ قىلدىم. ئەمدى ئارمىنىم يوق. بۇ مۇناپىقلار ــ ھوقۇق، نام، شۆھرەت دېسە، ئىنسانىيلىقنى سېتىپ يەيدىغانلارغا قارىغاندا،

نۇرغۇن ھەسسە ساپ، پاك ياشىدىم. پاكلىقىمنى ئاخىرقى تىنىقمىچە ساقلىيالىساملا بەختىم شۇ، دېگەنلەرنى خىيال قىلىپ چېدىرغا ياندىم.

مەن كۆڭۈلسىزلىنىپ بولسىمۇ ئىشتەي بىلەن چاي ئىچىۋالدىم. بۇگۈنكى سۆھبەت ئارقىلىق ماڭا ئەمدى بۇ يەردە قىلىدىغان ئىش قالمىغانلىقىنى بىلدىم. ئەتە ئەتىگەندە ئۇچىنچى دادۇيىگە بېرىپ توختى ئاكىغا مۇراجىئەت قىلىپ، شۇ ئىشلى ۋە باشقا نەرسىلىرىمنى دادۇيىگە ياكى كېرىم ئاكىنىڭ ئۆيىگە تاشلاپ قويۇپ، ئۆزەم ناھىيىگە بېرىپ، بۇندىن كېيىن قانداق قىلىشىمنى سۇرۇشتۇرۇپ باقماقچى بولدۇم. پارتكومىغا يولۇقۇشنى، تەشكىلات كۇرۇپپىسىغا ياكى سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىگە بېرىشنى ئويلاۋاتقىنىمدا چېدىر تېشىدا ئەركىشىلەرنىڭ گۇدۇكلاشقان ئاۋازىنى ئاڭلاپ قالدىم. مەن ھوشيارلىنىپ ئورنۇمدىن تۇرۇپ چېدىر ئىشكى تەرىپىگە قەدەم تاشلىدىم. گۇپۇرلىگەن ئاياغ ئاۋازى يېقىنلىشىشقا باشلىدى. كىمدۇ بىرى چېدىرنى قۇرشىماقتا ئىدى. شۇنىڭدىن كېيىن قوپال بىر ئاۋاز ئىشكىنىڭ يېنىغا كېلىپ:

— گۇلئايىم، ئىشكىنى ئاچ! — دەپ توۋلىدى.

مەن چېدىر ئىشكىنىڭ ئۈستىدىكى كىچىك يوچۇقىنىڭ لاتىسىنى قايرىپ سىرتقا قارىدىم. ئايىنىڭ يورۇقىدا تاماكا چېكىپ تۇرغان ھامۇتنى ئېنىق كۆرگىلى بولاتتى. ئىشكىكە يېقىنراق جايدا قولىغا كالتەك تۇتقان، مەن تونۇمايدىغان ئىككى كىشى تۇراتتى.

— گۇلئايىم، دەرھال ئىشكىنى ئاچ! يەنە ئارقىغا سۆرىسەك چېدىرىڭنىڭ قوزۇقىغا باغلانغان ئارغامچىلىرىنى كېسىپ تاشلايمىز، — دەپ تەھدىت بىلەن ۋارقىرىدى باياتىنقى ئاۋاز.

مەن ئىشكىنى ئېچىپ بەردىم. ئۇلار جەمئىي بەش ئادەم ئىدى.

هەممسى يوپۇرۇلۇپ كىردى. هەممسىنىڭ قولىدا كالىتەك بولۇپ چىرايىدىن سۇر چىقىپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئىككىسى هامۇتنىڭ باش ئىشارىتى بىلەن ئۆزلىرى ئېلىپ كەلگەن يۇك ئارغامچىدا قولۇمىنى كەينىگە قايرىپ باغلىدى. هامۇت كىرسىن لامپىسىنىڭ پىلىكىنى ئېگىزرەك چىقىرىپ قويۇپ كىتابلىرىمنى ۋە دەپتەرلىرىمنى ئاختۇرۇشقا كىرىشتى. يەنە ئىككىيلەن ئورۇن-كۆرپىلىرىمنىڭ قېتىنى، كارىۋاتنىڭ ئاستىنى ئاختۇردى. مەن خۇددى ناھايىتى زور دۇشمەن-دەك ئۇچ كالتەكچى ئۇچ تەرىپىمنى قورشاپ قىمىرلىماي تۇردى.

2

مېنى يالاپ گۇگۈشپ ئىدارىسىنىڭ قورۇسىغا ئېلىپ باردى. ئۆتكەن يىلى كەچ كۈز ۋە باش قىشتا ئۆزەم ياتقان هېلىقى ئۆيگە ئېلىپ كىرىپ ئاندىن قولۇمىنى يەشتى. شىگلىيىم كەلگۈچە ئۇزاق ۋاقىت داق كارىۋاتتا ئولتۇردۇم. هامۇت مېنى بۇ ياققا ئېلىپ كېلىۋاتقاندىلا غايىب بولغانىدى. مېنى يالاپ كەلگەنلەر بىلەن بىر ئېغىزمۇ پاراڭ بولمىدى. ئورۇن-كۆرپەمنى ئۇلار ئەكىرىپ كارىۋاتتا قويۇشنىڭ ئورنىغا يەرگە تاشلىدى. شۇ چاغدىلا 20 ياش ئۆپچۆرە-سىدىكى بىر كالتەكچى يىگىت ئىنچىكە چىقىدىغان ئاۋاز بىلەن:

— سىرتقا چىقىشقا قەتئىي بولمايدۇ، مۇشۇ ئۆيدە مەسىلە ئويلىنىسەن، — دەپ ئېلان قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىنلا مەن يالغۇز قالدىم. چىقىپ كەتكەنلەر ئىشىكنىڭ تېشىدىن قۇلۇپ سالدى. شۇ چاغدا مەن بۇ ئىشىكنىڭ ئەسلىدە ئۆزىگىلا بېكىتىلگەن مەخسۇس قۇلۇپى بارلىقىنى ئەسلىدىم. هازىر ئۇ قۇلۇپ ئېلىپ تاشلىنىپ زەنجىر قېقىلىپ سىرتىتىن قۇلۇپ-

لىنىدىغان قىلىپ قويۇلۇپتۇ. ئەسلىدىكى قۇلۇپ ئورنىتىلغان تۆشۈككە هازىر ياغاچ قېقىۋېتىلگەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى.

تۇنىنىڭ قالغان قىسمىنى ئۆره ئولتۇرۇپ ئۆتكۈزدۇم. ياتاق تىنجىق، جىمجىت ۋە دىماغنى ئېچىشتۇرغۇدەك دەرىجىده زەي پۇراپ تۇراتتى. كونا سىياه قۇتىسىدىن ياسالغان جىن چىراغنىڭ پىلىكىدىن پۇرقۇپ چىقىۋاتقان قويۇق قارا ئىس پۇرىقى زەي پۇرىقىغا قوشۇلۇپ كۆڭۈلنى ئاينىتاتتى. "بۇلار مېنى نېمىشقا سولىۋالىدۇ؟" دېگەن خىيالنىڭ ئاچچىقى يۇرىكىمنى مۇجۇيتتى. قانداقتۇر بىر قۇتىسىدىن، رېھىم دېگەن ئادەملەرنىڭ قولىدىن كېلىۋاتقان بۇ زوراۋانلىق هەم ناهەقچىلىككە چەكسىز ئۆچمەنلىك قىلغۇم، ئۇنۇمنى قويۇپ بېرىپ "لەنەت!"...دەپ توۋلىغىم كېلەتتى.

ئەتىسىمۇ ئاشۇنداق جىمجىت ئۆتتى. گويا بۇ ئۆيده هېچكىم يوقتەك بىرەر ئادەممۇ كېلىپ باقمىدى. مېنىڭ تالاغا قاراپ بېقىشىمۇ، ئىمكانىيەت قالدۇرۇلمىغان بولۇپ، چاڭ-توپا، لايلار بىلەن بۇلغىنىپ كەتكەن دېرىزە ئەينەكنىڭ سىرتىدىن يەنە ئىككى قەۋەت گېزىت چاپلانغانىدى. شۇڭا ئۆي تېخىمۇ قاراڭغۇ ۋە تىنجىق ئىدى.

كەچقۇرۇنلۇقى ئىشىك ئېچىلدى. ئالدىنقى ئاخشام ماڭا مەسىلە تاپشۇرۇش توغرىسىدا "كۆرسەتمە" بەرگەن ياش يىگىت كىرىپ، دېرىزە تەكچىسىگە بىر قوناق نېنى بىلەن چوڭ قاچىنا لىق ئۈسۈلغان قايناقسۇنى قويۇپ قويدى. ئۇ، نانىنى قويۇۋاتقىدا دېرىزە تەكچىسىنىڭ توپا، مەينەت ئىكەنلىكى بىلەن كارىمۇ بولمىدى.

— ماڭا قاراڭ يىگىت، — دېدىم ئۇنىڭغا ئۆتۈنۈش تەلەپپۇزىدا، — مەن ئىشلار توغرىسىدا كىم بىلەن سۆزلىشىمەن؟

ئۇ مېنىڭ سۆزۈمنى ئاڭلىمىغاندەك ئېتىبار بەرمىدى، هەتتا،

ماڭا قاراپمۇ قويماي چىقىپ كەتتى. ئىشىك "تاق" قىلىپ يېپىلىپ زەنجىر شاراقشىغان چاغدىلا ئۆزەمنىڭ خورلانغانلىقىنى سەزدىم. خىيالىمدا دەھشەتلىك بىر گۇمان ئەگىشىلى تۇردى: ئۇلار مېنى ھېچكىمگە ئۇقتۇرماي، كۆرسەتمەي يېرىم كېچىدە بۇ يەرگە ئەكىلىپ سولاپ قويدى. مېنىڭ ھازىرقى ھالدا قالغانلىقىمنى مۇشۇ تۆت-بەش كىشىدىن باشقا كىمۇ بىلەر؟ ئىبراھىم ئاكا، قۇتلۇق ئاكىلار راستتىن ۋىلايەت مەركىزىگە بېرىپ ھېلىقى كۇرسقا قاتناشقان بولسا، مەن توغرۇلۇق سۇرۇشتە قىلىدىغان كىم بار؟ ھاشىم، بالىلىرىم، دوستلىرىم مېنىڭ بۇ ئەھۋالدا قالغانلىقىمنى بىلمەي، مېنى يەنىلا توسمىنىڭ ئىشى بىلەن بولۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلايدۇ. مېنى تونۇيدىغان كۇچىدىكى ئەزالىرى ناھىيىگە كەتكەنىدۇ، دەپ پەرەز قىلىشىدۇ. بۇ بىرنېمىلەرنىڭ ئۆزى قانداق ئىغۋالارنى توقۇيدىغانلىقىنى كىم بىلىۋۇن؟

شۇ ئاردىدا ئىشىك ئېچىلىپ ھېلىقى يىگىت يەنە كىردى. ئۇنىڭ قولىدا كىچىكىرەك بىر شېشە بار ئىدى. ئۇ جىن چىراغقا كىرسىن لىقلاپ قويدى. بۇ قېتىم ئۇنىڭ ھەرىكىتى ئاستا بولۇپ شېشىنىڭ ئاغزىنى ئالدىرىماي ئاچتى، جىن چىراغقا ماي قۇيۇپ بولۇپ تېشىپ كېتەمدۇ ياكى توشمىدىمۇ دېگەندەك، سىياھ قۇتىسىغا سىنچىلاپ قارىدى. شېشىنىڭ ئاغزىنى بېكىتىپ بارماقلىرىنى ئۆزۈنچە سۇرتتى. ئۇنىڭ بۇ ھەرىكەتلىرى گەپ تاما قىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى، ئەمما، ئۆزى ماڭا كۆزىنىڭ قىرىنىمۇ سالمايتتى. مەن بىر قېتىم گەپ قىلىپ جاۋابسىز قېلىش خورلۇقىنى تېتىپ كۆرگەچكە، ھېچنېمە دېمەي ئولتۇرۇۋەردىم. ھەتتا كۆڭلۈمدە، ئۇنىڭ پاتراق چىقىپ كېتىشىنى تىلەپمۇ قالدىم. ئاخىرى ئۇ ئۆزى ئاۋۋال ئېغىز ئاچتى:

— قاياقسۇ سوۋۇپ قالدى. ئەتە ئەتىگەنگىچە قايتا قاياقسۇ بېرىلمەيدۇ.

— مەن ئىش توغرىسىدا كىم بىلەن سۆزلىشىمەن؟ — دەپ باياتىنقى سوئالىنى تەكرارلىدىم. ئەمما، بۇ قېتىم ئۆتۈنۈش ئاھانى يوق ئىدى.

— ھامۇت مۇدىر بىلەن، — دېدى ئۇ قىسقا قىلىپ، — بۇ، مۇدىرنىڭ ئۆزىنىڭ تاپىلىشى.

— سىز ئۇنىڭغا ئېيتىپ قويالامسىز؟ مېنىڭ گېپىم بار ئىدى.

— ئېيتىپ باقاي، — دېدى ئۇ ۋە شۇ چاغدا ئاندىن ماڭا قارىدى. ئۇنىڭ بۇ قارىشىدا ماڭا قارىتىلغان ئاچچىقمۇ، ئېچىنىشمۇ يوق ئىدى.

مەن گېپىم تۈگىدى، دېگەندەك چەتكە قارىدىم. ئۇ ئاستا مېگىپ چىقىپ كەتتى. شۇنىڭدىن كېيىن مەن دېرىزە تەكچىسىدىكى نان بىلەن قايناقسۇنى قولۇمغا ئېلىپ تاماقلىنىشقا باشلىدىم. نان ماڭا ئاتاپ يېقىلغانمۇ، ياكى شۇندىقى تاللاپ كىرگۈزۈلگەنمۇ، ئىشقىلىپ خام بولۇپ، ئۇلى پىشمىغان، يۇزى كۆيگەن نان ئىدى. ئۇنىڭدىن قوناق شېخى ئوتسىنىڭ كۈلى پۇرايتتى. مەن ھامۇتقا نۇرغۇن ئاچچىق گەپلەرنى قىلىۋالماقچى بولغانلىقىمدىن، بەتتەم قايناقسۇ ئىلمان بولۇپ قالغان، كۆڭلۈم ئايىنىۋاتقان بولۇشىغا قارىماي، خام نان بىلەن قوشۇپ ئىچىۋەردىم.

ھېلىقى يىگىت ھامۇتقا ئېيتتىمۇ ياكى ئېيتقان بولسىمۇ ئۇ رەت قىلدىمۇ، ئەيتاۋۇر ھامۇت كىرمىدى. مەن ئۇنىڭ پەيلىنى بۇرۇن كۆرگەنلىكىمدىن، يېتىپ قېلىشقىمۇ جۇرئىتىم يەتمەيتتى. ئىشىكنىڭ ئىچىدىن ئېتىۋېلىشقا بولىدىغان ئىلمىكى يوق ئىدى. كېيىن قانداق ئۇخلاپ قالدىم، يادىمدا يوق. ئەتىسى كىيىملىرىم بىلەن ئورنۇمدىن

تۇردۇم.

چۈشكه يېقىن ئىشىك ئېچىلىپ باشقا بىرسى كىردى. بۇنىسى تۇنۇگۈن كىرگەن يىگىتتىن بەش-ئالته ياش چوڭ ئىدى. بۇنىڭ قارامتۇل يۈزىدىكى ساقال-بۇرۇتى ئېلىنمىغان، تەلەتى سۆرۈن ئىدى. ئۇنىڭ ئۇستىگه ئادەمگه يېپ كەتكۈدەك تىكىلىپ قارايتتى. ئۇ بىر قاچا قايناقسۇ بىلەن بىر زاغرىنى ئېلىپ كىرىپ ئۆزىدىن ئىلگىرىكى يىگىتتەك دېرىزه تەكچىسىگه قويماي ماڭا تەڭلىدى. مەن قولۇمغا ئېلىپ قاچىنى دېرىزه تەكچىسىگه ئېلىپ قويدۇم. نانىنى قولۇمدا تۇتۇپ تۇردۇم. ئۇ:

— بۇگۈن سىزگه نازارەت قىلىش ماڭا تاپشۇرۇلدى، — دەپ ئېلان قىلدى ۋە پەخرلىنىش بىلەن كۈلۈپ قويدى، — سىزگه ئىككى ۋاقىتلىق تاماق بېرىلىدۇ. كەچلىكىنى قارىغۇ چۈشكەندە ئېلىپ كىرىمەن.

— ماڭا سۇ بېرىڭ، مەن يۈزۈمنى يۇماي قانداق تاماق يەيمەن؟

ئۇ مۇرىسىنى كۆتۈرۈپ، لەۋلىرىنى ھىمىرىپ قويدى. بۇ ھەرىكىتى ئارقىلىق سۇ بېرىشكه بولمايدۇ، دېگەن مەنىنى سەزدىم. مېنىڭ ئاچچىقىم شۇنچىلىك ئۆرلىدىكى، ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ ئالدىغا دېۋەيلەپ باردىم. شۇ ئۇرۇنۇشۇمدا نېمە قىلىشىمنى بىلمەيتتىم. ئەمما، ئۇ پەرۋا قىلماي ھېجىيىپلا تۇرىۋەردى.

— سىلەر مېنى ئادەم قاتارىدىمۇ كۆرمەمسىلەر؟ — دېيەلىدىم ئۇنۇم بوغۇلۇپ قالغانلىقىدىن خىرىلداپ، — ھايۋانىنىمۇ بىرپەس سىرتقا چىقىرىدۇ، ئۆزىگه يەتكۈدەك سۇ بېرىدۇ...

— تەشكىلىڭ بۇيرۇقى، — دېدى ئۇ قىسقىلا قىلىپ، — ماڭا بىر

كۈن سۆزلىگەن بىلەنمۇ كۆچۈم يەتمەيدۇ.

ــ ئەمسە ماڭا ھامۇتنى چاقىرىپ بېرىڭ...

ئۇ يەنە مۇرىسىنى قىسىپ قويدى. جاۋغايلىرىدىكى كۆلۈمسىرەشى يوقالدى. مەندىن كۆزىنى ئېلىپ قاچماي:

ــ مۇدىر تۇنۇگۈن چۈشتىن كېيىندىن باشلاپ چوڭ زىياپەت ئۈستىگە داخىل بولۇپ قالغاندى، ــ دېدى ئۆزىمۇ شۇ تاپتا زىياپەت ئۈستىدە ئولتۇرغاندەك كالپۇكىنى شۇمۇپ قويۇپ، ــ ئەگەر ئۇ ئىشخانىغا كەلگەنلا بولسا، ئىلتىماسىڭىزنى ئەينەن يەتكۈزۈپ قويۇشقا تىرىشمەن.

ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن لەۋلىرىمدە تۇزلۇق نەم سەزدىم. بۇ ئېقىپ چىققان كۆز ياشلىرىم بولۇپ، قاچان يىغلىغانلىقىمنىمۇ بىلمىگەنىدىم. ئەمدىلىكتە، تېز بۇرۇلۇپ كارىۋاتقا ئۆزەمنى تاشلىغىنىمچە ئاۋازىمنى قويۇپ بېرىپ يىغلىۋەتتىم.

قانچىلىك ياتقىنىمنى بىلمەيمەن، ئىشىكنىڭ ئېچىلغان ئاۋازىنى ئاڭلىدىم ۋە سىرتتىن كىرگەن يورۇقنى سەزدىم. يۈزۈمدىكى ياشنى يىغىقلىق يوتقانغا سۈرتۈۋېتىپ جىمجىت يېتىۋالدىم. سىرتتىن كىرگۈچى كىشى بوسۇغىدىن ئاتلاپلا تۇرۇپ قالدى بولغاي، قەدەم تېۋىشىمۇ چىقمىدى، ئاۋازىمۇ ئاڭلانمىدى. ۋاقىت سوزۇلغانىرى مېنىڭ تاقىتىم چېكىگە يېتىپ، بېشىمنى كۆتۈرۈپ بۇرۇلۇپ قارىدىم. ئەتىگەن كىرىپ چىقىپ كەتكەن تەلەتى سۆرۈن كىشى قولىنى كەينىگە تۇتۇپ ماڭا قاراپ تۇراتتى.

ــ مەن سىزنى ئۇخلاپ قالدىمىكىن، دەپ ئويلاپتىمەن، ــ دېدى ئۇ كۈلۈمسىرەپ، ــ ئويغاتقىنىم بولارمۇ، ياكى ئۆزى ئويغانغىچە كۈتۈپ تۇرسام بولارمۇ، دەپ ئىككىلىنىپ تۇرغانىدىم.

ـــ نېمه گەپ؟ ـــ دېدىم مەن ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ، ـــ زۆرۈر ئىش بارمىدى؟

ـــ هامۇت مۇدىرنىڭ هازىرچە ۋاقتى يەتمەيدىكەن. ئۇ سەزنى خاتىرجەم ئولتۇرۇپ مەسىلىسنى چوڭقۇرراق ئويلانسۇن، يېنىكلىك قىلمىسۇن، دەپ ئېيتتى.

ـــ قانداق مەسىلەم بار ئىكەن؟ ـــ مېنىڭ يەنە غەزىپىم ئۆرلىدى، ـــ قايسى گۇناهىم ئۈچۈن ئۇ مېنى سولاپ قويىدىكەن؟ بۇ پۈتۈنلەي قانۇنسىز هەرىكەت.

ـــ قانۇننى سۈرۈشتۇرسىڭىز، ئۇنى نەدىن تاپقىلى بولىدۇ. هازىر بىزدە باشلىقنىڭ گېپى قانۇن، ـــ ئۇ قولىنى كەينىگە قىلغان هالىتىنى بۇزماي يېنىمغا يېقىنلاپ كەلدى. شۇ چاغدا ئاندىن بىر گېزىتنى ماڭا ئۇزاتتى، ـــ مۇدىر بۇ گېزىتنى ئوبدانراق ئوقۇسۇن دەيدۇ. سىزدە قانداق مەسىلە، قانداق گۇناھ بارلىقىنى گېزىتنى ئوقۇپ، ئۆزىڭىزگە تەتبىقلىسىڭىز ئوڭايلا بىلىۋالغىلى بولىدۇ، دەيدۇ.

مەن گېزىتنى ئېلىپ كارىۋاتقا تاشلىدىم. ئۇ ئارتۇق سۆز قىلمايلا چىقىپ كەتتى. ئىشىك يېپىلىپ سىرتتىن قۇلۇپ سېلىنىۋاتقان ئاۋاز ئاڭلاندى. هەر قېتىم ئىشىك يېپىلىپ ئاشۇنداق ئاۋاز چىققاندا سادىر بولىدىغان ئازابلىنىش يەنە تەكرارلاندى. گويا، بۇ ئىشىك مېنى يەكلەۋاتقاندەك، ئادەملەر ئارىسىدىن مەڭگۈ ئايرىۋېتىدىغاندەك يېپىلاتتى.

مەن گېزىتنى ئاچتىم. بۇ، ئاينىڭ بېشىدىكى گېزىت بولۇپ، بېيىجىڭدىكى تەنتەنمەن مەيدانىدا قوزغالغان 5ـ ئاپرېل هەرىكىتىنى ئەيىبلەيدىغان ماقالىلەر بىلەن توشقانىدى. مەن بۇ ماقالە ۋە خەۋەر-لەرنى ئوقۇپ بولغان، ئۇنىڭ ئۈستىگە مېنىڭ بۇ ئىشقا قانداق

چېتىشلىقىم بارلىقىنىمۇ بىلمەيتتىم. شۇڭا ئوقۇغۇم كەلمەي تاشلاپ قويدۇم.

چۈشتىن كېيىن ھامۇت كىردى. ماڭا گېزىت ئەكىرىپ بەرگەن كىشىمۇ بىلىلە كىردى. بۇنىسى تېخى بىر ئورۇندۇقنى ئالغاچ كىرگەن بولۇپ، ھامۇت شۇنىڭدا ئولتۇردى.

— قانداق خانىم ئەھۋالىڭىز؟ — دەپ سورىدى ھامۇت مەن ئولتۇرغان كارىۋاتقا بىر مېتردەك يىراقلىقتا پۈتىنى منگەشتۇرۇپ ئولتۇرۇپ، — بىزنىڭ دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسىدىكى بالىلار سىزنى خاپا قىلمىغاندۇ؟ ياكى قايچىڭىز بىلەن قورقۇتۇپ قويدىڭىزمۇ؟

ھامۇتنىڭ ئاغزىدىن ھاراق پۇراپ تۇراتتى. ئۇ، سوئال سوراپ بولۇپ مېنىڭ جاۋاب بېرىشىمنىڭ زۆرۈرىيىتى يوقتەك پىسەنت قىلماي تاماكا ئوراشقا باشلىدى. سەرەڭگە يېقىپ تاماكىسىنى تۇتاشتۇرۇپ، ئىككى شورىغاندىن كېيىن ئاندىن ماڭا قارىدى ۋە سەل ھەجىيىپ:

— مەن بىلەن سۆزلىشىشنى ئىلتىماس قىلغانىكەنسىز، قېنى، قانداق گېپىڭىز بار، ئېيتىۋېرىڭ. مەسلىڭىزنىڭ خاراكتېرىنىڭ ئېغىرلىقىنى ھېس قىلغانسىز بەلكىم؟

— مەن دەل مۇشۇ مەسىلىدە سىزدىن سورىماقچىدىم، — دېدىم بارلىق غەزىپىمنى بىر يولى چىقىرىۋېلىشقا ئالدىراپ، — سىز مېنى نېمىشقا سولاپ قويىسىز؟ نېمىشقا مېنى قانۇنسىز تۇتىسىز؟ نېمىشقا ماڭا يۇيۇنۇش، سىرتقا چىقىش ئەركىنلىكىنى بەرمەيسىز؟

ھامۇت كۈلۈۋەتتى. ئۇنىڭ كۈلكىسى سەمىمىي، چىن كۈلكە ئەمەس ئىدى. ساختا، سۈنئىي ۋە ئۆزىنى چوڭ تۇتۇش ئۈچۈن زورلاپ نامايىش قىلغان يالغان كۈلكە ئىدى. مېنىڭ ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئۇنىڭ كاچىتىغا شاپىلاق بىلەن سالغۇم، كېكىردىكىدىن

بوغۇپ تاشلىغىم كېلىپ كەتتى.

ــ بۇلارنى مەندىن سوراپ نېمىشقا ئاۋارە بولىسىز؟ ــ دېدى ئۇ مەسخىرە بىلەن، ــ سىز قايسى كۈنى چېدىرىڭىزدا، ئىنتايىن ئەكسىيەتچى سۆزلەرنى قىلدىڭىز. سىز، هازىر كۈچلۈك تەنقىد قىلىنىۋاتقان سەپسەتىلەر ۋە كاپىتالىزىمنى تىرىلدۈرۈش تەدبىرلىرى ئۈچۈن تەپ تارتىماي ئەنزە ئاغدۇردىڭىز. هازىرقى سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتى ئىنتايىن تېز بولماقتا. 5ـ ئاپرېلدىكى تيەنئەنمېن ۋەقەسى سىنىپىي كۈرەشنىڭ يېڭى يۈزلىنىشىنى نامايان قىلدى. پۈتۈن مەملىكەت مىقياسىدا ئەكسىلىنقىلابىي پىتنە ـ ئىغۋانى سۈرۈشتۈرۈش هەرىكىتى جىددىي كېتىۋاتىدۇ، سىز قارماققا ئىلىنىپ قالدىڭىز. شۇڭا بىردىنبىر چىقىش يولىڭىز ئەنزە ئاغدۇرغانلىقىڭىز، ئىبراهىم بىلەن قۇتلۇققا ئەگەشكەنلىكىڭىز ئىقرار بولۇش. كونكرېت مەزمۇنلارنى گېزىتتىن كۆرۈۋالىسىڭىز بولىدۇ. گېزىت كىرگۈزگەن ئىدىم. ئوقۇپ ئۆگىنىش قىلغانسىز؟

مەن ئۇنىڭ غەرىزىنى ناهايىتى ئېنىق چۈشەندىم. شۇ تاپتا، ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىقىۋاتقىنى بىلەن ئويلاۋاتقانلىرىنىڭ بىردەك ئىكەنلىكىنمۇ شۇبهىسىز ئىدى. پېشانىسىدىكى قورۇقلىرى چوڭقۇرلاشقان، قاپاقلىرى ئىششىغان، كۆزلىرى قىزارغان، قوۋۇزلىرى ئىششىپ ساڭگىلىغان هامۇت، ئۇتتۇرۇۋۇەتكەن قىمارۋازدەك ئولتۇراتتى. كۆڭلىدە بولسا سىياسىي دەسمايە توپلاشنىڭ پۇرستى كەلگەنلىكىگە خۇرسەن بولۇپ، ئۆزى ئېيتقان "يېڭى ۋەزىيەت"تىن قانداق نەپ چىقىرىۋېلىشنىڭ پىلانىنى سوقۇۋاتقانلىقى شۇبهىسىز ئىدى. ئەنە شۇ نەپ ئىچىدە مېنى قۇربان قىلىپ، ئىبراهىم، قۇتلۇق ئاكىلارغا بەتنام چاپلاپ يۇقىرىغا يامىشىش غەرىزىمۇ بار ئىدى.

— توسما قۇرۇلۇشى چوڭ پىپەنسنىڭ، سىياسىنى باشلامچى، قوماندان قىلغانلىقىنىڭ غەلىبىسى بولۇشى كېرەك. ئەمما سىلەر ئۇنى ئىنتايىن خاتا بولغان خەلق ئىگىلىكىنى يۇكسەلدۇرۇش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش تەدبىرىنىڭ ئىزچىللاشتۇرۇلۇشى دەپ دەۋا قىلدىڭلار...

— ئۇنداق دېگۈچە، كۆڭلىڭىزدىكى راست گەپنى دېسىڭىز بولمامدۇ؟، — دېدىم مەن غەزىپىمنى باسالماي، — سىز، رېھىم ۋە يەنە ھېلىقى خوجايىنىڭلار تەييارغا ھەييار بولماقچىغۇ؟

— ئوھوي، — ھامۇت بىپەرۋالىقىنى قايرىپ قويۇپ ئۈيقۇدىن ئويغانغاندەك سەگەكلەشتى، — سىز نېمە دېمەكچى بولۇۋاتىسىز، نېمە تەييار بولۇپ بىز ھەييارلىق قىلدۇق؟

— سىلەر توسما قۇرۇلۇشىغا باشتىن تارتىپ بۇزغۇنچىلىق قىلىپلا كېلىۋاتقىنىڭلارنى كىم بىلمەيدۇ؟ سىلەر ئىزچىل قارشى تۇردۇڭلار. يىغىنلاردا، سورۇنلاردا قارشى تۇردۇڭلار. بازارلارغا چوڭ خەتلىك گېزىتلەرنى چاپلاپ بوھتان قىلدىڭلار...

— بىز ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇقنىڭ سىياسىي غەرىزىگىلا قارشى تۇردۇق. ئۇلار "ئىشلەپچىقىرىش بىرىنچى" "ئىشلەپچىقىرىش كۇچلىرى ھەممىنى ھەل قىلىدۇ" دېگەن نېمىلەرنى بازارغا سالدى. بىز ئاشۇ قاراماللارغا سۇكۇت قىلمىدۇق، — ھامۇت ئورنىدىن تۇرۇپ كونا ئادىتى بويىچە ئۇششاق قەدەملەر بىلەن ئۇ ياقتىن، بۇ ياققا مېڭىشقا باشلىدى، — ئۇلار خەلق ئىگىلىكىنى يۇكسەلدۇرۇش، ئىگىلىكنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى راۋاجلاندۇرۇش دەيدىغان ئەكسىيەتچىل لۇشيەننى تىلتۇمار قىلىۋالدى ۋە بۇنى توسما قۇرۇلۇشىدا سىناق قىلماقچى بولدى.. بىز ئۇلارنىڭ خاتا لۇشيەنىنى

مەغلۇپ قىلىشقا بەلباغلاپ...

— توسما قۇرۇلۇشنىڭ غەلىبىسى خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى يۈكسەلدۈرۈش يۆنىلىشىنىڭ توغرىلىقىنى ئىسپاتلىدى، — دېدىم مەن ئۇنىڭ سۆزىنى بۆلۈپ، — سەن بىرنەچچەڭ ئەتىدىن كەچكىچە قۇرۇق شوئارىڭنى سىياسىي دەپ دەۋا قىلىشتىڭ...

"قارس" قىلىغان ئاۋاز بىلەن تەڭ كۆزلىرىمدىن ئوت چاقناپ، قۇلقىم غوڭۇلداپ كەتتى. تىلىمدا چۈچۈمەل ئاربىلاشقان سۈيۇقلۇق تەمنى سەزدىم. تۈكۈرگىنىمدە، بۇ قان ئىكەنلىكىنى كۆردۈم. ھامۇت دېگەن بۇ ھايۋان مېنىڭ مەڭزىمگە كاچات بىلەن سالغانىدى.

— سەن ھارامزادە قانجۇق يەنە تەپ تارتىماي ئەنزە ئاغدۇرۇپ، ئەكسىيەتچى سۆز قىلۇاتامسەن تېخى؟ — دېدى تېخىمۇ ئەلپازىنى بۇزۇپ دېۋەيلەپ، — مەن سېنى ئايال كىشى، ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېغىرئاياغ دەپ ئېتىبار بېرىپ يۈمشاق قوللۇق قىپتىمەن، — ئۇ ئېگىز گەۋدىسىنى كۆتۈرۈپ داۋام قىلدى، — ئەسلىدە سىنىپىي دۈشمەنگە ھەرگىز رەھىم-شەپقەت قىلىشقا بولمايتتى. بىزنىڭ "دىكتاتۇر" يىگىتلەرنىڭ پولات مۇشتۇمىنى بىر تېتىپ كۆرمىگەن-دە، سەن؟ — ئۇ يېنىدىكى "دىكتاتۇر" يىگىتكە بۇيرۇدى، — بار، ماڭا چاي ئېلىپ كىر!

ھامۇتنىڭ "دىكتاتۇر"نى قەستەن چېقىرىۋەتكەنلىكىنى سېزىپ قالدىم-دە، ھوشيارلىنىشقا باشلىدىم. ئېچىشىپ ئاغرىۋاتقان مەڭزىمنى تۇتۇۋالغان قولۇمنى چۈشۈرۈپ، ئۇنىڭغا نەپرەتلىنىپ تىكىلدىم.

— يادىڭدا بارمۇ، بىر چاغدا، ھە، ئۆتكەن يىل قىشتا، — دېدى ئۇ ھاراق پۇرىتىپ ئېگىشىپ، — سەن مۇشۇ سېسىق ئۆيدە ماڭا

قاتىللىق قىلىپ قايچا تىققان ئىدىك.

— يادىمدا بار، — مەنمۇ دەرھاللا جاۋاب بەردىم، — سەن ئەك پەسكەش ھايۋانغا خاس ماھىيەتكىنى كۆرسەتكەنىدىك.

— جۆيلۇمە!

ئۇنىك ئېتىلىپ كېلىشى بىلەن تەك مەنمۇ ئورنۇمىدىن تۇردۇم ۋە قانداق تاقابىل تۇرۇشنى بىلمىسەممۇ يا ئۆلۈم، يا كۆرۈم دېگەندەك دېۋەيلەپ تۇردۇم.

— سەن شۇ ئۆچۈكنى ئالماقچىمىدىك ئىبلىس؟

— ئەلۋەتتە قىساس يەردە قالمايدۇ، — ھامۇت ماڭا دېۋەيلەپ يېقىنلىشىپ كېلىشكە باشلىدى، — ھامۇت مۇدىرنىك ئاداۋىتى بوش ئاداۋەت ئەمەس، بىلىپ قوي. ھامان مۇشۇنداق يانىپاشقا چىقىپ قالىسەن.

شۇ چاغدا "دىكتاتۇر" كىرىپ كەلدى. ھامۇت بېشىنى يىراقلاشتۇرۇپ كۆزىنىك پاختىسىنى چىقىرىپ ماڭا ئالايدى. كۆرۈشكەندىكى چاينى ئېلىپ بىر ئوتلۇۋېتىپ:

— سېنىك ئەكسىيەتچىل سۆز قىلغىنىك، بۇ مەيدانىگىدىن كەچمەي داۋاملىق چىك تۇرۇۋاتقىنىك ئەمەلىي پاكىت. ئەتە چۈشكىچە تولۇق يېزىپ تاپشۇر! — دەپ ۋارقىرىدى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ، — ئەگەر جاھىللىق قىلىدىكەنسەن، ئىنقىلابىي تەدبىر قوللىنىمەن، دىكتاتۇرىنىك كۈچىنى كۆرىسەن.

— مەن ئەكسىيەتچى سۆز قىلمىدىم، — دېدىم چورتلا كېسىپ.

ئۇ "ھمم" دېدى ـ دە، گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ چىقىپ كەتتى. ئىشىك ئېتىلگەندىن كېيىن ئۇنىك كىمگىدۇ بىرنەرسىلەرنى دەپ ئۆزۈنغىچە كوتۇلدىغىنىنى ئاڭلىدىم. ماڭا قاتتىق قولۇق قىلىشنى باشلىسا

كېرەك، دەپ پەملىدىم. دېگەندەك، ئۇزاق ئوتمەي ئىككى "دىكتا-تۇر" كىرىپ گەپ-سۆز قىلمايلا يوتقانىنى كۆتۈرۈپ چىقىپ كەتتى. ئەمدى كىرىپ كۆرپىنى ئېلىپ كەتسە كېرەك، دەپ ئويلاپ، روھىي جەھەتتىن بۇنىڭغىمۇ تەييارلىق قىلىپ قويماي، دەپ خىياللىغىچە كۈتسەممۇ قايتا كىرمىدى، لېكىن كەچلىك تاماق بەرمىدى. مەن چۈشتىن ئىلگىرى ئەكىرىپ بەرگەن زاغرا نانىنى سوۋۇپ كەتكەن قايناقسۇ بىلەن يەپ يېشىنمەيلا يېتىپ قالدىم.

ئەتىسى چۈشكە يېقىن ئىشىك ئېچىلدى. مەن ئىشىك ئېچىلغان ئاۋازنى ئاڭلىغان بولساممۇ، بۇرۇلۇپ قاراپمۇ قويماي يېتىۋەردىم.

لېكىن مەن يېقىملىق بىر ئاۋازنىڭ ئىسمىمنى چاقىرغانلىقىنى ئاڭلىغىنىمدا دەرھال بېشىمنى كۆتۈردۈم:

ــ گۈلئايىم ئاچا، ئەھۋالىڭىز قانداقراق؟

مېنىڭ يېنىمدا ماڭا ئېگىشىپ بىر يىگىت قاراپ تۇراتتى. ئۇنىڭ چىرايىدىن خىلىلا تونۇش ئىدى. ئۇ كۈلۈمسىرەپ قارايتتى، لېكىن بۇ كۈلۈمسىرىشىدە ئىلاجسىزلىق، ھېسداشلىق بەلگىلىرىنىڭ ئارىلاشمىسى بار ئىدى. مەن ئورنۇمدىن تۇرۇپ ئولتۇردۇم. ئۇ مېنىڭ تېخىچە ئىنكاس قايتۇرمىغىنىمنى ئۆزىچە چۈشەندى:

ــ مەن ئابلەت، تونۇغانسىز؟ مېنى مەجبۇر قىلىپ "دىكتاتۇر" قىلىۋالدى. بىر كۈنىمىزگە ئىككى ئەمگەك كۈنى ھېسابلايدىكەن. دەسلەپ بىلمەي كېلىپ قاپتىمەن. ئاڭلىسام سىزنى نازارەت قىلدۇرىكەنمىز. يۈز ئەمگەك كۈنى ھېسابلىساڭمۇ تۇرماسمەن، دەپ ئويلىۋىدىم، توختى، كېرىم ئاكىلار توسۇپ قويدى.

مەن ئۇنى تونۇدۇم ۋە دەرھال ئېسىمگە كەلتۈردۈم. بۇ ئابلەت ئۆتكەن يىلى كۈزدە مېنى ھارۋىسىغا چىقىرىۋالغان ھارۋىكەش يىگىت

ئىدى. بىز ھارۋا دەريا‌غا پېتىپ قالغان چاغدا خېلى ئوبدان تونۇشۇپ قالغانىدۇق.

— توختى، كېرىم ئاكىلار تىنچلىقمۇ، بوۋايىنىڭ سالامەتلىكى ياخشىدۇ؟ — دەپ سورىدىم مەن قىزغىنلىق بىلەن.

مېنىڭ گەپ قىلىشىم قېيىن بولدى. ئاغزىم بىر تەرەپكە سىڭايان بولۇپ قالغانىدەك بىلىنىدى. بۇنىڭ تاياق تەگكەن يانغىنىڭ ئىششىغانلىقىنىڭ تەسىرىدىن بولغانلىقىنى بىلدىم. ئۇ:

— ھەممەيلەن سالامەت. سىزگە سالام ئېيتتى، — دەپ بولۇپ مەگزىمنى ئىشارەت قىلدى، — نېمە بولدى، ئاغرىپ قالدىڭىزمۇ ياكى شامال تەگدىمۇ؟

— ھامۇت ئۇردى، — دېدىم مەن ئاچچىق بىلەن. ئاندىن ئۇنىڭ ئۆزە تۇرغىنىنى كۆرۈپ كارىۋاتنىڭ بىر تەرىپىگرەك سىلجىپ ئۇنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلدىم، — ئولتۇرۇڭ ئۇكام، نېمىشقا ئۆزە تۇرىسىز؟

— ھامۇت ئۇردى؟ — دەپ قايتۇرۇپ سورىدى ئۇ كۆزلىرىنى قىسىپ غەزەپ بىلەن، — ئۇ نېمىشقا ئۇرىدىكەن؟

— نېمىشقا ئۇراتتى؟ — مەن كۈلۈشكە تىرىشتىم، — ئۇنىڭ ئېپلاس ھايۋان ئىكەنلىكىنى ئېيتىپ بەرگىنىمدە ئۇردى. سىز ئولتۇرۇڭ، نېمىشقا ئۆزە تۇرىسىز؟ — مەن يەنە تەكلىپ قىلدىم.

ئاۋالەت ئولتۇردى. ئەمما، ئۆزىنى بېسىۋالالمايۋاتقىنىنى ھاسىراشقا باشلىدى. مەن ئۇنىڭ دىققىتىنى باشقا گەپكە بۇرىدىم:

— توختى، كېرىم ئاكىلار نېمە ئىش قىلىۋاتىدۇ؟

— كېرىم ئاكا يېتىۋالدى، ئاغرىقىم قوزغالدى، دەيدۇ. دېمىسىمۇ ھازىر ئەتىگەندە دولقۇن، كەچتە پىپەن دەپ جۇلقىمىزنى چىقىرىپ

ۋاتىدۇ، ــ دېدى ئابلەت شىكايەت قىلىپ، ــ ئۆتكەن بىر يىلىلىق ئىشەمزىنىڭ ھەممىسى خاتا لۇشيەن ئىمىش. قۇتلۇق ئاكىنى پاش قىلىشقا رىغبەتلەندۇرۇپ ھامۇتنىڭ ئۆزى چېپىپ يۈرىدۇ...

ئۇ مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئەزالارنىڭ بىلمەيدىغانلىقىنى، ئۇلار مېنى ناھىيىگە كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغانلىقىنى ئېيتىپ بەردى. ئابلەت بۇ يەرگە تۇنۇگۈن كېپتۇ. مېنىڭ ئەھۋالىمنى ئاڭلاپ ئاخشام توختىكامغا ئېيتىپ بېرىپتۇ. بۇ سۆھبەت كېرىم بوۋاينىڭ ئۆيىدە بولغانىكەن. توختىكام ئابلەتكە "قايتىپ كەلمە، 'دىكتاتۇرلۇق' قىلۇەر، سېنىڭ ئۇ يەردە تۇرۇشۇڭنىڭ گۇلئايىمغا ئانچە ـ مۇنچە پايدىسى تېگىدۇ"، دەپتۇ. ئۇ، بۇگۈن سەھەرلەپ ناھىيىگە بارماقچى، بىر ئادەمنى ھېچكىمدىن سورىماي سولاپ قويغانلىقىنى ئېيتماقچى بوپتۇ.

ــ رەھمەت ئۇكام، ــ دېدىم مەن تەسىرلىنىپ. يېغلاپ تاشلىماقچى ئىدىم، يەنە ئۆزەمنى تۇتۇۋالدىم، ــ توختىكامغا، كېرىم ئاكىغا ۋە ھەممە گۇڭشې ئەزالىرىغا رەھمەت...

ــ بۇ كېرىم بوۋاينىڭ سىزگە ئەۋەتكەن ئازراق مەزەسى، ــ دەپ ئابلەت قويىنىدىن ياغلىقىغا ئورالغان ئىككى قاتلىمىنى ئۇزاتتى.

بۇ كۈنلەر دەل سېرىقتال مەزگىل بولۇپ، ئەزالارنىڭ قاتلىما يېيىشى تېخى بالدۇر ئىدى. مەن تېخىمۇ تەسىرلەندىم. رەھمەت ئېيتىش ئۈچۈن ئاغزىمنى ئۆمەللەۋاتقىنىمدا، ئۇ يانچۇقىدىن تۇخۇم چىقاردى. بۇ تۇخۇملارنى توختىكام ئەۋەتىپتۇ.

ــ سىزگە نېمە كېرەك؟ مەن قىلالايدىغانلا ئىش بولسا بېجىرەي. تارتىنماي ئېيتىۋېرىڭ. مەن قىلالمىسام بېرىپ توختىكامغا ئېيتىمەن.

ــ دەريا قانداق؟ ــ دەپ سورىدىم ئۇنىڭدىن، ــ سۇ قېيىنچىلىقى ھېلىمۇ ئېغىرمۇ ياكى...

— هازىر دەريادا سۇ كۆپىشۋاتىدۇ. بۇ يىل كۆپرەك كېلىدىغان-دەك تۇرىدۇ، — ئابلەت ئەندىشە قىلغاندەك سۆزلىدى، — قوشۇمچە ئىككى غول ئۆستەكدىمۇ لىق سۇ ئېقىۋاتىدۇ. ئاخشامتىن بۇ يەردىكى "دىكتاتۇر"لارنىڭ سۆزىنگە قارىسام، ھامۇت سىزنى كەلكۈن ئۆتۈپ كەتكىچە ساقلايمىش...

— توسما چىدايدۇ، — دېدىم مەن ئىشەنچ بىلەن، — ھامۇت، رېھىم دېگەن نېمىلەر توسما پۈتسە ئۆزىنىڭ قىلىۋالدى. ئەمدى كەلكۈن كەلسە ماڭا تەۋە قىلىپ قويغىنى بىلەن توسما چىدايدۇ. قاراپ تۇرىسىزكى، كەلكۈن ئۆتۈپ كەتكەندىن كېيىن، توسمىنىڭ مەزمۇتلۇقى يەنىلا ئۇلار توۋلىغان شوئارنىڭ "غەلىبىسى" بولۇپ چىقىدۇ.

ئابلەت بېشىنى شۇنداق، ئىشارىتىغا لىڭشىتىپ ئورنىدىن تۇردى.

— بەك ئۇزۇن ئولتۇرۇپ كەتمەي ئاچا، بۇ يەردە چېقىمچىلارمۇ بار. — دېدى ئۇ خىجىل بولغاندەك يەرگە قاراپ، — سىزگە نېمە كېرەك، تارتىنماي ئېيتىڭ.

مەن سەل ئويلىنىۋېلىپ:

— ئۇلار يوتقىنىمنى ئېلىۋېلىپ كۆرپە بىلەنلا قويدى. سىزگە ھامىنى بەرمەيدۇ. ئىلاج قىلالىسىڭىز كىيىملىرىمدىن بىرەر قۇر ئەكىرىپ بەرسىڭىز. كىيىملىرىم چېدىردا قالغانىدى. ئۇلار سېرىق-مىلىق قارا سومكىدا، — دېدىم.

ئابلەت بېشىنى لىڭشىتىپ ماقۇل بولۇپ چىقىپ كەتتى. ئۇمۇ باشقا "دىكتاتۇر"لاردەك ئىشىكنى تېشىدىن قۇلۇپ سېلىپ يىراقلاشتى.

ئۇ قايتا كىرگەندە، قارا ئىغۇ چۈشەي دەپ قالغانىدى. مەن ئۇنى دەرھال قايتىپ كىرەر دەپ كۈتكەنىدىم. ئۇ كىرەلمىگەنلىكى سەۋەبىنى

چۈشەندۈردى:

— ھېچ نەرسىگىزنى ئېلىشقا قويمايدىكەن، — دېدى ئۇ پەس ئاۋاز بىلەن، — بىر تال يىپ بىرىدىغان ئىشنىمۇ ھامۇت تەستىقلىسا بولىدىكەن. مەن نەرسە-كېرەكلىرىگىزنى دۆۋىلەپ قويغان جايدىن سىز دېگەن سومكىنى ئېلىش ئۈچۈن باشقىلارنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلالمايلا تىت-تىت بولۇپ كەتتىم.

— ئەكىلەلمىدىگىز مۇ؟ — دەپ سورىدىم ئۇنىڭ قولىدىن كەچلىك تاماق ئۈچۈن بېرىلگەن زاغرا بىلەن قايناقسۇ قاچىسىنى ئېلىۋېتىپ.

— ئېلىپ كىردىم، — دېدى ئۇ قوينىنى ئاختۇرۇپ، — ھامۇت ھازىر يەنە ئىچىشنى باشلىدى. مەن سومكىدىن بىرنېمىلەرنى تارتىۋالدىم، ئەمما بۇنىڭ نېمىلىكىنى بىلمەيمەن.

مەن رەھمەت ئېيتتىم. ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئېلىپ كىرگەن نەرسىلەرنى تەكشۈردۈم. ئۇنىڭ ئېلىپ كىرەلىگەن نەرسىلىرى ئۈچۈن ھەر ھالدا خۇشال بولۇشقا توغرا كەلدى. بۇ ئىككى كۆڭلەك بىلەن بىر ئۇزۇن پايپاق ئىدى. مەن كونا كۆڭلەكنى سېلىپ يېڭىسىنى يەڭگۈشلىۋالدىم. بۇ پەيتتە شۇ بولىمۇ بەدىنىمگە راھەت بىلىنىپ يېنىكلەپ قالغاندەك بولدۇم. ئەمما بۇ ئابلەتكە ئاۋارىچىلىق ئېلىپ كەلدى: ئەتىسى ئەتىگەنلىك چاي ئىچىپ بولۇشۇمغىلا ھامۇت ئۈچەيلەن بىلەن بىللە كىرىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئاغرىدىن يەنە ھاراق پۇراپ تۇراتتى. ئۇ مېنىڭ پاكىز كۆڭلەك كىيىۋالغانلىقىمغا دىققەت قىلدى. يەنە بىر كۆڭلەكنى تامدىكى بىر مىخقا ئېسىپ قويغانىدىم، ئۇ بۇنىمۇ كۆردى. بىرھازا قاراپ تۇرغاندىن كېيىن يېنىدىكى بىر "دىكتاتۇر"غا:

— ئاختۇر!، — دەپ بۇيرۇق بەردى.

"دىكتاتۇر" كۆرۈپىنى قايرىپلا تېگىدىن كرنا كۆڭلەك بىلەن پاپىقنى ئېلىپ ھامۇتنىڭ ئايىغىغا تاشلىدى ۋە باشقا نەرسىنى ئاختۇرماي، بېرى بېرىپ ھامۇتقا قاراپ تۇردى.

ھامۇت ماڭا تىكىلىپ قاراپ تۇرغان پېتى مىيقىدا كۈلدى، ئاندىن "دىكتاتۇر"دىن:

— تونۇگۈن كىم دىجورنىلىق قىلغان؟ — دەپ سورىدى، ئۇنىڭ جاۋابىدىن كېيىن ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى، — بار، ئابلەتنى چاقىرىپ كىر!

ئۇ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ھامۇت مېنىڭ ئالدىمغا كېلىپ سەل ئېگىلىپ:

— قانداقراق خانىم؟ — دېدى.

— نىمە قانداقراق؟ — دەپ سوردىم مەنمۇ قايتۇرۇپ.

— ئەھۋالىڭىز، كەيپىياتىڭىزنى بىلگۈم كېلىدۇ، — ھامۇت ھېچقانداق خىجىل بولماي ھىجىياتتى، — سىزدىن پات-پات ئەھۋال سورىيالمىدىم. ئەسلىدە تولاراق ئەھۋالىڭىز تۇرۇش كېرەك ئىدى.

— سەندىن ياخشى!، — دېدىم مەن چورتلا كېسىپ ۋە نېمىشقىدۇ كۆڭلۈم ئايىنىپ تەتۇر قارىۋالدىم.

— ئۇنداقتا، بەك بەلەن ئىكەنسىغۇ؟ — ھامۇت ئۆزىنى زورلاپ قاقاقلاپ كۈلۈپ كەتكەندەك قىياپەتكە كىرىپ، لېكىن، ئۇنىڭ كۆزلىرى كۈلمەستىن يىرتقۇچلاردەك ھومىياتتى، — مەن سىزنى يالاپ ئېلىپ كەلگەندە، يادىمدا قېلىشچە، باغلاقلىق ئىدىڭىز. سىزدە بۇنچىلىك كۆپ كۆڭلەك يوق ئىدى.

مەن ئۇنىڭغا قىلچە ئالىلىقتا ئابلەت ئىشىكنىڭ ئالدىدا پەيدا

بولدی. ئۇنىڭ كۆڭلەكسىنىڭ مىدىرلىشى بىلەن ھامۇت قەددىنى كۆتۈردى ۋە ئابلەت تەرەپكە بۇرۇلۇپ غەزەپ بىلەن سورىدى:

— بۇ ئەكسىلئىنقىلابچىنىڭ لاتا-پاپىلىرىنى سەن ئەكىرىپ بەردىڭمۇ؟

— ئۇ مېنىڭ ئۇستۇمدە ئىدى، — دېدىم مەن ئابلەت ئېغىز ئېچىپ بولغۇچە، — سىلەر مېنى تۇتقىلى بېرىپ ئىسسىمنى چاقىرغان چاغدىلا، زەھەرلىك نىيىتىگىلارنى پەملەپ ئۇستى-ئۇستىگە كىيىۋالغانىدىم.

— شۇنداق قىلىۋالغانىدىڭمۇ؟ — دېدى ھامۇت مەن سۆز باشلىشىمغىلا مەن تەرەپكە بۇرۇلۇپ، كۆزۈمنىڭ ئىچىگە تىكىلىپ قاراپ، — بىز سېنى چاقىرىپ بولغۇچىلا ئۇچ كۆڭلەك ۋە بىر پايپاقنى تۆپىلەپ كىيىۋالغانىدىڭمۇ؟

— شۇنداق قىلىۋالغانىدىم، — مەن ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ئۆزەمنى ئەپقاچمىدىم.

ھامۇت يەنە ئىشىك تەرەپكە بۇرۇلۇپ ئابلەتتىن سورىدى:

— سەن بۇ گەپلەرگە ئىشىنەمسەن؟

ئابلەت ھېچ نەرسە دەپ جاۋاب بەرمىدى. ئۇمۇ ھامۇتقا غەزەپ بىلەن قاراپ تۇراتتى.

ھامۇت بايا تىن مېنى ئاختۇرغان "دىكتاتۇر"غا قاراپ غەزەپ بىلەن بۇيرۇق بەردى:

— بۇ ئابلەت دېگەن ئەبگاھ ھالىغا باقماي يامان ئادەملەرگە يان بېسىپتۇ. سىلەر يامان ئادەمگە يان بېسىش يامان ئادەمنىڭ ئۆزىدىنمۇ يامان ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ قويۇڭلار. ئۇ، پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرمىگىچە "دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسى"

نىڭ ماھىيىتىنى چۈشەنمەيدىغاندەك تۇرىدۇ. بىزنىڭ مەجبۇرىيەتىمىز — چۈشەنمىگەنلەرگە چۈشەندۈرۈش، ياخشىلىقچە چۈشىنىشنى خالىمسا، مەجبۇرلاپ چۈشەندۈرۈش. چۈنكى بىز ئىنقىلاب قىلغۇا-تىمىز، ئىنقىلاب قىلىش مېھمان چاقىرىش ئەمەس، ئۇ بىر سىنىپ يەنە بىر سىنىپنى ئاغدۇرۇپ تاشلايدىغان زوراۋانلىق ھەرىكەت.

باشقىلار بىلىنەر-بىلىنمەس باش ئېگىپ "خوپ" دېيىشتى ۋە تېخىمۇ ھومىيىپ قاراپ تۇرغان ئابلەتنى دوشكەلىگەن پېتى ئېلىپ چىقىپ كېتىشتى.

شۇنىڭدىن كېيىن ھامۇت مېنىڭ ئالدىمغا تېخىمۇ يېقىنلاپ كەلدى. ئۇ قولىنى كەينىگە قىلىپ ماڭا خېلى بەك ئېگىشتى، مەن بېشىمنى ئارقىغا تارتىشقىمۇ ئۇرۇنمىدىم. ئۇ بىر سېكۇنتچە ئاشۇنداق تۇرۇپ بېقىپ، كۆزلىرىنىڭ ئىچىدىن ئۆزىگە كېرەكلىك ھېچقانداق ئىپادە تاپالمىدى بوغاي، قەددىنى رۇسلىدى-دە:

— يادىڭدا بارمىكىن، بىر چاغلاردا مەن سېنى ئۆز خانىمىم سۈپىتىدە كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگۈم بارلىقىنى ئېيتقانىدىم، — دېدى ۋە ئاچچىق بىلەن قوشۇپ قويدى، — ئەمدى ئۇ گەپلىرىم ئۈچۈن ئىزا تارتىمەن...

مەن ھېچنېمە دېمىدىم.

ئون ئۇچىنچى باب

ئېلىپ قاچقان ئىدى، قوغلاپ تۇتۇۋالدى

1

ۋاقتىنىڭ قايسى چاغ ئىكەنلىكىنى بىلمەيمەن. ئالمىقانداق ئەنسىز شەپىدىن ئويغىنىپ كەتتىم. شەپە ئىشىك تەرەپتىن كېلىۋاتاتتى. بۇنىڭ بىرەر يامان نىيەت بىلەن قىلىنىۋاتقانلىقى گۇمانلىق ئىدى: ئىشىكنىڭ سىرتىدىكى زەنجىرنى كىمدۇ بىرسى ناھايىتى پەس ئاۋاز چىقىرىپ قومۇرۇۋېتىشكە ئۇرۇنۇۋاتاتتى. ئەگەر يامان نىيەت بىلەن قىلىنىۋاتقان ئىش بولغىنىدا بۇنچىلىك ئاۋايلاپ، ئاۋاز چىقارماسلىققا ئۇرۇنۇشلارمۇ بولمايتتى. ئاندىن، مېنىڭ بىلىشىمچە، ماڭا نىسبەتەن بىرەر دۇشمەنلىك ھەرىكىتى ھامۇتلار تەرىپىدىن قىلىنغان بولاتتى. ئۇ ھالدا، ھامۇتتا، ياكى ئۇنىڭ چاپارمەنلىرىدە ئۆينىڭ ئاچقۇچى بار ئىدى، ئۇنىڭ ئۇستىگە، ھامۇتلارنىڭ قان-قېنىغا قوپالىلىق، كۆرەڭلىك سىڭىپ كەتكەنىدى. ئۇلار ئۆزلىرىدىن باشقا ھېچقانداق كىشىگە ئارامىلىق بېرىدىغان خۇسۇسىيەتكە ئىگە ئەمەس ئىدى.

شۇنداقتىمۇ بۇ كېچە ئىدى. مەن ئايال كىشى، ئېغىر بوي بولغانلىقىمدىن بۇنداق كىتىرلاپ ئىشىك بىلەن ھەپىلىشىتىن تېنىم پەيمىنىپ، يۈرىكىم ئېغىپ كەتتى. چاقماق تېزلىكىدە خىيالىمغا: "ھامۇتنىڭ لۇكچەكلىرى ئۆز ئىچىدىن بىرەرسىنىڭ كۆرۈپ قېلىشى-

دىن ئەنسرەپ ئوغرىلىقچە باستۇرۇپ كىرەكچى بولغان بولسىچۇ؟" دېگەن ئوي كەلدى. "ياكى غەقەدە زىيانكەشلىك قىلىۋەتسىچۇ؟ كېيىن مەسئۇلىيەتلىك كېلىشىدىن قېچىپ، ئىشنى كېچىسى تۈگىتىپ، ئەتىسى ئوغرى تۇرۇپ ئوغرىنى تۇتۇۋالار دەپ ۋارقىرىسىچۇ؟ بۇنداق ھارامزادىلىكى ئۈچۈن ئىشىك زەنجىرىنىڭ بۇزۇلغانلىقىنى دەستەك قىلىشىدۇ..." دەپ ئويلىدىم يەنە ئېچىمدە.

مېنىڭ قانداق ئويلىشىمدىن ۋە ھەرقانچە ساراسىمىگە چۈشۈپ غەم - ئەندىشە قىلىشىمدىن قەتئىينەزەر، بۇلۇڭغا تۈگىلىپ يېتىشتىن باشقا چارەم يوق ئىدى. ھەربىر قىلالمايتتىم، ھەتتا ۋارقىراشقىمۇ چامام يەتمەيتتى. تۆت تام، تۆمۈر چۈنقىلاردىن ياسالغان شالاسۇن مىخلانغان دېرىزىدىن چىقىپ كېتەلىشىم ئەقىلغە سىغمايدىغان ئىش ئىدى. ۋارقىرىيالىغىنىم بىلەن مېنىڭ ئاۋازىمنى كىم ئاڭلايدۇ؟...

ئالاھازەل خېلى ۋاقىت ئۆتۈپ ئىشىك ئېچىلدى. تالا قاراڭغۇ بولسىمۇ ئۆيۈ ئېچىدە تۇرغان كىشىگە ئىشىكنىڭ سىرتىدىكى ھەربىر ئىكەت گىرىمسەن كۆرۈنەتتى: تۆت - بەشچە ئادەم قارىسى لىپلا قىلىپ ئىشىكنىڭ ئىككى يېنىدا غايىب بولدى، ئوچۇق ئىشىكتىن ئۆيگە ئىككى كىشى كىرىپلا توختاپ قالدى.

قورقىنىمدىن دېمىمنى چىقىرىشقىمۇ پېتىنالماي ئولتۇرۇۋەردىم. پېشانە، بويۇن ۋە غوللىرىمدىن مۇزدەك تەر قۇيۇلۇۋاتقىنىنى سېزىپ تۇراتتىم. يۈرەك ئۇرۇشى توختاپ، قانلىرىم قېتىپ قالغاندەك تۇيۇلاتتى.

جىمجىتلىق ناھايىتى قىسقا ۋاقىتلا ھۆكۈم سۈردى. تالادىن كىرگەنلەرنىڭ ئېچىدىكى بىرى بوش، بوغۇق ئاۋاز بىلەن مۇلايىم، خېلىلا يېقىنچىلىقنى ئىپادىلەپ:

— گۈلئايىم، نەدىسىز؟ — دەپ چاقىردى.

بۇ چاقىرىشتا ئاداۋەت، دۇشمەنلىك يوق ئىدى، شۇنداقلا ھېيلە-مىكىر، ياكى ھەقىقىي ئادەمگەرچىلىككە غەيرىي بەلەنمىدىغان ئۇرغۇلارمۇ يوق ئىدى. مەن خېلىلا ئۆزەمگە كېلىپ قالدىم. چاقىرىشتىن كېيىن نېمە گەپ-سۆزلەرنىڭ بولۇشىنى مۆلچەرلىگىلى بولمايتتى ھەمدە بۇ چاقىرغۇچىلار كىم، ئۇلار نېمە ئۈچۈن بۇنداق كېچىدە كەلگەن، خۇپىيانە ھەرىكەتلەر بىلەن ئۆزىنى ئوچۇق تۇتماي، ئىشكىنمۇ بۇزۇپ ئېچىپ كىرىشتىكى مۇددىئاسى نېمە... بۇلارنى بىلگىلى بولمايتتى. شۇنداقتىمۇ بىرنەرسە ئېنىق ئىدىكى، ئۇلار ماڭا دوستانىلىق قىلغۇسى كېلىپ ئۆزلىرىنى تەۋەككۈلگە ئاتقان، شۇڭا سېزىلىپ قېلىشتىن ئەنسىرەپ، ئەركىن-ئازادە پاراڭ قىلىشالمايتتى.

ناھايىتى قىسقا ۋاقىت ئىچىدە ئاشۇلارنى ئويلاپ ئۇلگۈردۇم. مېنىڭ ئاۋاز چىقىرىشىم، چاقىرىشقا ئىنكاس بىلدۈرۈپ، ئۆزەمنى مەلۇم قىلىشىم كېرەكلىكىنى سېزەتتىم. ئەمما، ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكىمدىن دەممىنى چىقىرالمىدىم. چاقىرىش يەنە تەكرارلاندى، بۇ قېتىم چاقىرغان ئاۋۋاز ئاۋالقى قېتىمقىدىكىدىن ئېگىزرەك، سوزۇلۇپراق چىقتى:

— گۈلئايىم، بارمۇسىز؟ بۇ بىز، ئەنسىرىمەڭ...

مەن يەنە ھە دېگەندەلا جاۋاب قايتۇرالمىدىم. لېكىن، ئاۋاز چىقىرالمىغان بولسامۇ ئەندىكىپ، ئېغىر تىنغان ھالىم بىلەن ئۆزەمنىڭ بار ئىكەنلىكىمنى ئاشكارا قىلىپ قويدۇم.

ئۆيگە كىرگەن ئىككى كىشى بىرنەرسە دەپ قىسقىچىلا پىچىرلاشتى. مەن بۇ پىچىرلاشلارنىڭ مەزمۇنىنى ئۇقالمىغان بولسامۇ،

ئۇ ئىككىيلەننىڭ ھەربىرىدە قىلىش ئۈچۈن مەسلىھەتلىشىۋالغانلىقىنى پەرەز قىلالىدىم. دېگەندەك ئۇلار مەن تەرەپكە شىپىلداپ مېڭىپ كېلىشكە باشلىدى.

ئىنسان ئۈچۈن ھەرقانداق دەرىجىدىكى كۈتۈلمىگەن تاسادىپىلىق، يېنىك بولغاندا كىشىنى چۆچۈتىدۇ، ئېغىر بولغاندا كۈچلۈك ۋەھىمىگە سالىدۇ. مۇشۇ كېچىدىكى مەن ئۇچۇن كۈتۈلمىگەن بۇ تاسادىپىي ئىش قاتتىق چۆچۈشكىمۇ، كۈچلۈك ۋەھىمىگىمۇ تەڭ بولمىغان، سۆز بىلەن چۈشەندۈرۈش تولىمۇ قىيىن بولغان، قورقۇشقا ياتىدىغانراق ئەنسىرەش پەيدا قىلغانىدى. مەن، مەيلى قانچىلىك ئۆزەمنى تۈتۈۋالغانلىقىمدىن، كىرگەنلەرگە قارىتا كۆز قارىشىمنى ھەرقانچە ياخشى تەرەپكە تارتىپ ئۆزگەرتكەنلىكىمدىن قەتئىينەزەر، يۈرىكىمنىڭ چوڭقۇر قېتىدىكى ھەيرانلىق، بىسەرەمجانلىق بەربىر چىقىپ كەتمىگەنىدى. شۇڭا، مەن تەرەپكە يېقىنلىشىپ كەلگەنلەر-نىڭ قارا ئىغۇدىكى تۈتۈق سايىسىگە ئېسەنسىرەش بىلەن سەپسېلىپ ئولتۇرۇپ خېلى قاتتىق، چۆچۈتكۈدەك ئاۋازدا تۇۋلۇۋەتتىم:

— كىم... سىلەر كىم؟

— بىز، بىز، — دېدى بىر ئاۋاز پىچىرلاپ دېگۈدەك ئالدىراپ، — بىز ئۆز ئادەم، بوش گەپ قىلىڭ...

— ماڭا يېقىنلاشما، — دېدىم مەن تېخىمۇ تۇڭۇلۇپ. لېكىن ئۆزەمنى خېلىلا تۈتۈۋالغانلىقىمدىن ئاۋازىم پەس بولسىمۇ ئوچۇق، تەمكىن چىقتى، — نېمە گېپىڭلار بولسا ئەتە كۈندۈزدە قىلىڭلار...

ئۇلار جايىدا توختاپ قېلىشتى، ماڭا پۇشۇلداپ تىنىغانلىرىغىچە ئاڭلىنىشقا باشلىدى. سەل ئۆتكەندىن كېيىن بىرى:

— گۇلئايىم، بىزسىزنى ئېلىپ كەتكىلى كەلدۇق، بىزگە ئىشىنىپ

ماقۇل بولۇڭ، ــ دېدى.

ــ مېنى نەگە ئېلىپ كېتىسىلەر، ــ سورىدىم مەن ئالدىراپ.

ــ بۇنى بارغاندا بىلىسىز، ــ دېدى باياتىن ماڭا گەپ قىلغان كىشى، ــ نەگە بارىدىغانلىقىڭىزنى بۇ يەردە ئېيتىش بىئەپ.

مەن سەل ئويلىنىپ قالدىم. ئۇلارنىڭ پوزىتسىيىسى ۋە گەپ-سۆزلىرىدە ماڭا زىيان كەلتۈرىدىغان ئالامەتلەر بولمىسىمۇ، باش-ئايىغى يوقلا مۇنداق "ئېلىپ كېتىش"كە ئىشىنەلمەيتتىم.

ــ مەن ھېچ يەرگە كەتمەيمەن، ــ دېدىم چورتلا كېسىپ، ــ بىلمەيدىغان يەرگە ئىختىيارىم بىلەن كەتمەيمەن. بارمىسام زادى بولمايدىغان ئىش بولسا مەجبۇرەن ئېلىپ كېتىڭلار. مەن ئاجىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە بويۇم ئېغىر...

ــ مەجبۇرەن ئېلىپ كەتمەيمىز، لېكىن، قالدۇرۇپمۇ قويالمايمىز، ــ دېدى ئاۋازى بوغۇلۇپراق چىقىدىغان ئىككىنچى كىشى مۇلايىملىق بىلەن سۆزلەپ، ــ ئېلىپ كەتمەك بولمايدىغانلىقىمۇ دەل سىزنىڭ ئېغىرىڭىز ئىكەنلىكىڭىزدىن. بۇ يەردە قامىلىپ تۇرۇۋەرسىڭىز تېخىمۇ ئاجىزلاپ كېتىسىز. ھامۇتتەك بىرنېمىلەر ئاشكارا، بىۋاستە زىيانكەشلىك قىلىشقا پېتىنالمىسىمۇ، ئۇزۇق-تۇلۇك، يېمەك-ئىچمەكتىن سىقىدۇ، تېخىمۇ ئاجىزلىشىپ كېتىسىز. روھىي جەھەتتىن سىقىلىپ تۇگىشىپ كېتىسىز، ئاي-كۈنىڭىز يېقىن قالغان چاغدا...

ــ سىلەر زادى كىم؟ ــ گەپنى بۆلۈپ سورىدىم مەن. ئۇلارنىڭ ئېيتقانلىرى پۈتۈنلەي توغرا، ئەمەلىي ئەھۋال ئىدى. شۇنداقتىمۇ نەگە ئاپىرىشنى ئوچۇق ئېيتماي سىر تۇتۇشلىرى مېنى ئەجەبلەندۈرەتتى، ــ مېنى نەگە ئاپىرىسىلەر؟ ئۇقماي تۇرۇپ ئۆزلۈكسىدىن ھېچ يەرگە بارمايمەن...

— بىزنىڭ كىملىكىمىزنى، نەگە بارىدىغانلىقىمىزنى توختى شۇجى ئېيتىپ بېرىدۇ، — دېدى دەسلەپ گەپ قىلىغان كىشى، — بىزگە ئىشىنىڭ، دېگەندىن كېيىن گەپ تۇگىمىدىمۇ؟ — ئۇنىڭ ئەلپازىدىن ئالدىراۋاتقانلىقى، ئاز-تولا رەنجىش بارلىقىمۇ بىلىنىپ تۇراتتى، — تېزرەك بولۇڭ، ھامۇتنىڭ چاپارمەنلىرى سىزنىپ قالغۇچە بۇ يەردىن كېتىۋالايلى...

توختى ئاكىنىڭ ئىسمىنى ۋە كونكرېت ئەھۋالنى ئۇنىڭ ئۇقتۇرىدىغانلىقىنى ئاڭلىغىنىمدا ئۆزەمنى خېلىلا تۇتۇۋالدىم ۋە خاتىرجەملىك ھېس قىلدىم. بۇ كېچىدىكى ئىشلارنى ئۇنىڭ ئورۇنلاشتۇرغانلىقىغا ئۇبھىلەنمىدىم.

— توختى شۇجى دەرۋازىنىڭ تېشىدا ساقلاۋاتىدۇ، — دېدى ئىككىنچى كىشى مېنىڭ گۇمانلىرىمنى پۈتۈنلەي چىقىرىپ تاشلاپ يەنىمۇ ئىشەنچ بېرىپ، — ھازىر بۇ يەردە نېرى-بېرى گەپ-سۆز قىلىپ ئولتۇرغىچىلىكى يوق.

مەن ئەمدى ئىككىلىنىپ تۇرمايلا:

— ماقۇل، سىلەر چىقىپ تۇرۇڭلار، مەن ھازىرلا چىقاي، — دېدىم خاتىرجەملىك بىلەن.

ئۇلار چىقىپ كېتىشتى ۋە ئىشىكنىڭ سىرتىدا غايىب بولدى. مەن ھېلىمۇ كىيىملىرىم بىلەنلا ياتقانىدىم. شۇڭا، پايپىقىمنى تۇزەپ ئاياغ كىيىشكە، چېچىمنى نېرى-بېرى تۇزەپلا ياغلىق چىگىشكە ھېچقانچە ۋاقىت كەتمىدى. چاپىنىمنى كىيىپلا مەنمۇ سىرتقا چىقتىم. دەرمەھەللىكە تالا ناھايىتى جىمجىت كۆرۈندى. بۇنداق تىمتاسلىق تۇن قارىڭغۇسىدا ئاجايىپ سۇرلۇك بىلىنەتتى.

مەن ئەترابنى كۆزىتىشكىمۇ ئۇلگۈرمەي يېنىمدا گويا ئاسمانىدىن

"توككىدە" چۈشكەندەك، ياكى يەردىن "لۆممىدە" ئۇنگەنىدەك بىر قارا گەۋدە پەيدا بولدى. ئۇ پىچىرلاپ دېگۈدەك:

ــ ئۇدۇل تام تۈۈگە بېرىڭ، ئاندىن تام ياقىلاپ مېڭىپ دەرۋازىدىن چىقىڭ. سىرتتا توختى شۇجى كۈتۈۋالىدۇ، ــ دېدى.

ئۇنىڭ ئاۋازى ناھايىتى پەس بولسىمۇ، باياتىن ئۆيگە كىرگەن كىشىنىڭ بىرى ئىكەنلىكىنى بىلەلىدىم. ئۇ مېنىڭ يا ئاق، يا كۆك دەپ پوزىتسىيە بىلدۈرۈشۈمنى كۈتمەيلا، قانداق تېز پەيدا بولغان بولسا، شۇنداق تېز غايىب بولدى.

ئويلاپ ئولتۇرۇشقا ۋاقىت يېتىشمەيتتى. ۋاقىت يېتىشكەندىمۇ نېمىلەرنى ئويلىيالىشىم مۇمكىن؟ ماڭا ھازىرچە ھەممە نېمە چۈشىنىكسىز ئىدى، شۇنداق بولسىمۇ قىلىدىغان ئىشىمنىڭ "قېچىپ كېتىش" ئىكەنلىكىلا ئايانىدى. مەن، مېنى "قاچۇرۇپ ئېلىپ كېتىۋاتقان" كىشىلەرگە ئۆز ئىختىيارىمنى تاپشۇرۇشقا بەل باغلىغانىدىم. ئۇلارنىڭ ياخشى نىيەتلىك ئىكەنلىكىگە، مېنىڭ ھازىرقى شارائىتتا مۇشۇنداق قىلمىسام بولمايدىغانلىقىنى ئويلىشىپ، ئاندىن ھەرىكەت ئۇيۇشتۇرغانلىقىغا گۇمانىم يوق ئىدى.

مەن ھېلىقى كىشىنىڭ ئېيتقىنى بويىچە ئاۋۋال ئۇدۇلاپ قورۇنىڭ قورۇق تېمى يېنىغا باردىم. بۇ يەر قارائۇمۇ جاي بولۇپ چىقتى: سول تەرىپىم ئىككى ئادەم بويى ئېگىزلىكتىكى تام ئىدى، ئوڭ تەرىپىمدە بىر مېترچە كەڭلىكتە ئېرىق بولۇپ، ئېرىقنىڭ بىر قېشىغا تىكىلگەن تېرەك ھازىر تازا يېتىلگەن، بويى تامنىڭ ئېگىزلىكىدىن يەنە ئىككى-ئۈچ غۇلاچ ئېگىز ئىدى ئېرىقنىڭ تام تەرەپتىكى قېشىغا جىگدە قويۇلغان بولۇپ، بويى بىر ئادەم بويىدەك كېلەتتى. مانا مۇشۇ جىگدىلەر بىلەن تام ئارىلىقىدا ئىككى ئادەم قاتارلىشىپ

ماڭالىغۇدەك يول بار بولۇپ، ھازىرقى قاراڭغۇچىلىقتا بىر مېتر نېرىدىكىنى ئېنىق كۆرگىلى بولمايتتى. گويا قارا لاتا بىلەن كۆزنى تېڭىپ قويغاندەك بىلىنەتتى. بۇنى ئاز دەپ جىمجىت، سۇرلۇك بولۇپ كىشىنىڭ تېنى شۇركۈنەتتى.

مۇشۇ يەرگە كەلگۈچىلىك بولغان ئارىلىقتىكى قەدەمنى باسقان ئىكەنمەن، ئەمدىلىكتە ئالدىمغا ماڭماي بولمايتتى. شۇڭا ۋۇجۇدۇم تىترەپ، ئەزايى-بەدىنىم شۇركۈنۈپ تۇرسىمۇ، دەرۋازا تەرەپكە قاراپ ماڭدىم. جىگدە شاخلىرىغا ئۇرۇلۇپ كەتمەسلىك ئۈچۈن تامغا يېقىن، سۇركىلىپ دېگۈدەك ماڭدىم. يۇرىكىمنىڭ دۈپۈلدىشى ئۆزەمگىمۇ ئاڭلىنىپ تۇراتتى.

قانچىلىك ئارىلىقنى باستىم، قانچىلىك ۋاقىتتا كەلدىم، ئېسىمدە يوق. ئىشقىلىپ، دەرۋازىغا يېقىنلاشقاندا ئۆزەمگە كەلدىم. مېنى قورقۇتقان ئەڭ دەھشەتلىك، سۇرلۇك جىمجىتلىق ئاياغلاشتى: مەن ئىسمىنى چاقىرغان ئاۋازدىن شۇ قەدەر قورقۇپ كەتتىمكى، يۇرىكىمنى تۇتقىنىمچە دەرۋازىنىڭ تېمىغا يۆلىنىپلا تۇرۇپ قالدىم.

— گۈلئايىم، چىقتىڭىزمۇ؟

ئۆپكەم ئاغزىمغا تىقىلىپ قالغاندەك بولۇپ گەپمۇ قىلالمىدىم. شۇنداقتىمۇ، توختى ئاكا مېنىڭ جاۋاب بەرمىگىنىمنى ئېتىبارغا ئالمىدى. ئۇ قولۇمدىن تۇتقىنىچە چوڭ دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى ئېچىقلىق كىچىك ئىشىكتىن مېنى باشلاپ سىرتقا ئېلىپ چىقتى.

شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنىڭ تەرتىپى ۋە جەريانىنى ھازىرغىچە خاتىرەمگە ئېلىپ ئەسلىيەلمەيمەن. پەقەت، كىگىز ئۈستىگە كۆرپە سېلىنغان ھارۋىدا ئولتۇرۇپ جىمجىت يېزا يولىنىڭ كاتاڭلىرىدا چايقىلىپ كېتىۋاتقان چاغدىلا ھوشۇمغا كەلدىم. بۇ ھارۋا كىمنىڭ

هارۋىسى، مەن قانداق قىلىپ ئۇنىڭغا چىقىپ قالدىم، قايسى تەرەپكە ماڭدۇق... بۇلارنىڭ ھېچبىرى مەلۇم ئەمەس ئىدى.

هارۋىنى توختى ئاكىنىڭ ئۆزى ھەيدەپ بارماقتا ئىدى. ئۇ خاتىرجەم، ئالدىرىماي ھەيدەيتتى. ئارىلاپ-ئارىلاپ ئېشەكنى قولىدىكى تاياق بىلەن نىقتاپ، نوقۇپ قويۇۋاتقان چاغدا تاڭلىينى چاكىلدىتىپ قويۇشنى ھېسابقا ئالمىغاندا "قىخ..." دېگەنچىلىك گەپنىمۇ قىلمايتتى.

هارۋىدا ئىككىمىزدىن باشقا ئادەم يوق ئىدى. مەن، ياتقان ئۆينىڭ ئىشىكىنى بۇزۇپ ئاچقان ۋە ئۆي ئىچىگە كىرگەن كىشىلەرنىڭ كىملىكىنى، ئۇلارنىڭ شۇ تاپتا نەدىلىكىنى بىلمەيتتىم. يېنىمدا توختى ئاكا بولغانلىقتىن، چوڭ ھېساتقا ئېرىشكەنلىكىمگە شەكلەنمەي ئىشەنمىدىم. شۇڭا، خاتىرجەم بولۇپ يۇرىكىم جايىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇنىڭ ئۇستىگە سەيلە-ساياھەتكە كېتىۋاتقانىدەك ئالدىرىماي مېڭىۋاتقانلىقىمىزغا قاراپ، بۇنىڭ مېنى ئايىپ، ئېغىز-پەس كاتاڭلاردا قېقىلىپ-چايقىلىپ كەتمەسلىكىم ئۈچۈن بولۇۋاتقانلىقىنى سەزسەممۇ، يەنە ھېچ ئىش بولمايدىغاندەك ۋە بايات‌تىندىن بېرى ھېچ ئىش بولمىغاندەك بىلىنەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن، يەنە بىردەم شۇڭ ماڭغاندىن كېيىن بىرىنچى بولۇپ ئېغىز ئاچتىم:

— توختى ئاكا، قانداقراق ئەھۋالىڭىز؟

ئۇ دەرھال جاۋاب بەرمىدى، ئېشەكنىڭ چۈلۈۋۇرىنى سول تەرەپكىرەك تارتىپ، پەملىشىمچە ئۇزرەك يولغا سالدى بولغاي، يېرىم بۇرۇلۇپ بوش ئاۋاز بىلەن:

— قەدرى ئەھۋال سىڭلىم، بۇرۇن سىز كۆرگەنىدەك، — دېدى. ئاندىن تېخىمۇ بۇرۇلۇپ ماڭا قىيا قايرىلدى-دە، كۆيۈنگەن ئاھاڭدا

سوربدی، — خوش، سزچۇ؟ سزمۇ تىنچ-ئامان تۇرغانسز؟

— تىنچلىق توختى ئاكا!

— ئۇلار نېرى-بېرى ئازار بەرمىگەندۇ؟

مەن دەرھال جاۋاب بېرەلمىدىم. "ياق" دېيىشكە بولمايتتى. شۇنداقلا، ئاق بولدى، كۆك بولدى، دەپ يۇرمەمۇ توختى ئاكىلار ئەھۋالىنى، ئۇلارنىڭ ماڭا تۇتقان پوزىتسىيىسىنى بىلمەس-لىكى مۇمكىن ئەمەس ئىدى. ئابلەت مېنىڭ ئەھۋالىم توغرىسىدا سۆزلەپ بېرىشى ئېنىق. بولمسا، توختى ئاكىلار بۇنداق كېچىدە قاراملىق بىلەن "ئېلىپ كېتىش" ئۇچۇن كەلمىگەن بولاتتى.

— ھازىرچە گەپ-سۆزلەردىن باشقا ئازار-كۇلپەت كۆرمىدىم، — دېدىم مەن بوشقىنا.

توختى ئاكا گەپ قىلمىدى. بىر ھازاغىچە جىم ماڭدۇق. چاراقلاپ يېنىپ تۇرغان يۇلتۇزلۇق ئاسمان تېگىدىكى زېمىن ئۇخلاۋاتقاندەك جىمجىت ئىدى. يېرىم كېچىدىن سۇبھىگىچە بولغان ئارىلىقتا بىرپەس جىملىق ھۆكۈم سۈرىدىغانلىقى ماڭا مەلۇملۇق ئىدى. مۇشۇنداق چاغلاردا ھەرقانداق قۇشلارمۇ، ھاشاراتلارمۇ جىمىپ قالاتتى. ھازىرمۇ دەل ئاشۇنداق چاغ بولسا كېرەك، ئېشەكنىڭ تۇمشۇقىدىن چىقىپ قالىدىغان سۇس پۇشقۇرۇش، تۇيىقنىڭ ئاۋازى، ھارۋىنىڭ رېزىنكە چاقى تېگىدىن چىقىۋاتقان شىپىلداشتىن باشقا ھېچقانداق ئاۋاز يوق.

بىراق، بۇنداق جىمجىتلىق سۈرلۈك بولۇپلا تۇيۇلمايتتى. ئۇ كىشىگە غەم، مۇڭ ئېلىپ كېلەتتى ۋە ئاللىقانداق چۈشىنىكسىز غەشلىك، كۆڭۈلسىزلىكنى بېغىشلايتتى. مەن توختى ئاكىنىڭ گەپ-سۆز قىلىشىنى، سىرتتىكى ئىشلار توغرىسىدا ئېيتىپ بېرىشىنى

كۈتكەندىم، بىراق ئۇ ھېچنېمە دېمەي ئولتۇراتتى.
مەن چىدىيالماي يەنە گەپ تەشتىم:
ــ مېنى تۈتۈپ كەتكەندىن كېيىن سىرتىنكى ئىشلىرى قانداق بولۇپ كەتتى؟
ئالاھازەل بىر چۆگۈن سۇ قاينىغۇدەك ۋاقىت ئۆتكەندىن كېيىن توختى ئاكا ئاندىن ئېغىز ئاچتى:
ــ ئەھۋال ياخشى ئەمەس سىڭلىم. يېقىندا "ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلى"غا قارشى تۇرىمىز دېگەن گەپلەر رەسمىي ھەرىكەتكە ئايلاندى. ناھىيىدىكى ئىبراھىم شۇجىنى ۋىلايەت مەركىزىگە چاقىرتىپ كەتكەنچە قايتىپ كەلمىدى...
ــ قۇتلۇق ئاكىچۇ؟ ــ ئالدىراپ، ئەندىكىپ سورىدىم مەن ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ.
ــ قۇتلۇقنىڭ ئەھۋالى تېخىمۇ ناباب، ــ توختى ئاكا ئۆزۈ ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقاندەك بوش، كۆڭۈلسىز سۆزلەيتتى، ــ ناھىيىدە "ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلى"غا قارشى كۈرەش قىلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسى دەيدىغان بىرنېمە قۇرۇشتى. قۇتلۇققا ئوخشاش كادىرلاردىن 15ـ20 دەك ئادەمنى "ئۆگىنىش كۇرسى"غا قاتناشتۇرىمىز دېگەن بولۇپ يىغىۋالدى. ماھىيەتتە، بۇمۇ بىر شەكلى ئۆزگەرگەن سولاق دەڭا...ئائىلىسىدىكىلەر بىلەن كۆرۈشتۇرمىسە، خەتـ خالتا كىرگۈزسە ئالمىسا، تېلېفون بەرسە ئۇلاپ بەرمىسە... نېمە دەيمىز سولاق دېمەي!
مەن ھەيران قالدىم. ھامۇت، رېھىم، قۇتىبدىن قاتارلىقلارنىڭ گەپـ سۆز، ئىماـ ئىشارەتلىرىدىن، ئۇلارنىڭ يەنە بىرمەزگىل شېرىن چۈش كۆرۈپ يۇرىدىغانلىقىنى پەم ئەتكەن بولساممۇ، ئىبراھىم ۋە قۇتلۇق

ئاكىلارنىڭ ئارىدا ئەركىن خىزمەت قىلىش پۇرسىتىدىن بۇنداق تەڭ مەھرۇم بولۇپ قالىدىغانلىقىنى خىيالىمغىمۇ كەلتۈرمىگەنىكەنمەن.

توختى ئاكا مېنىڭ جىمىپ كەتكەنلىكىمنى نېمە دەپ چۈشىنىپ قالدىكىن، يەنە يېرىم بۇرۇلۇپ، ماڭا قىيا قاراپ مۇنداق دېدى:

— ئۇلارنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، پەقەت 10 ـ 20 كۈن ئەخمەق ئېتىدۇ ـ دە، بەربىر قايتۇرۇۋېتىدۇ. چاۋا ـ چاتقاللارنى ئوتقا سالسا كۆيۈپ كەتكەن بىلەن، ئالتۇننى ئوتقا سالسا تاۋلىنىدۇ، ئەمەسمۇ؟

— ئۇغۇ شۇنداق، — دېدىم مەن كۆڭلۈم ئېغىپ، ئۇلاردىن ئەندىشە قىلىپ تۇرغان بولسامۇ، يەنە ئىشەنچ بىلەن، — خەلق ئۈچۈن تەر تۆكۈپ ئىشلىگەن ئادەممۇ گۇناھكار بولۇپ قالامتى؟

— ھازىرقى گەپ دەل ئاشۇ مەسىلىدە ئەمەسمۇ؟ — توختى ئاكىنىڭ مەسخىرىلىك كۈلۈۋاتقانلىقى بىلىنەتتى، — ئېتەكلەر ياقا، بېلىقلار پاقا دېيىلۈاتىدۇ. ئېتەكنىڭ ياقا ئەمەسلىكى، بېلىقنىڭ پاقا بولمايدىغانلىقى ھەممە ئادەمگە مەلۇملۇق. ئەمما، ئاغزىدا شەھەر ئالىدىغان ئاقىنانچىلارمۇ "خەلق ئۈچۈن" دەپ ھەممىدىن بەك كاكىرىشىدىكەن. بىر ئادەمنىڭ خىزمىتىدە ئۇنداق، بۇنداق يېتىش-سىزلىكلەر، گەپ ـ سۆزلىرىدە كىتابىقىلا ئوخشاپ كەتسەيدىغان ئىبارىلەر چېقىپ قالمايدىغان ئىش بولمايدۇ. ھامۇتتەك قۇلاقكەستى ئالقاپلار مانا ئەمدى قۇتلۇق بىلەن ئىبراھىمنىڭ مېڭىش ـ تۇرۇش-لىرىدىن تارتىپ، گەپ ـ سۆزلىرىگىچە ئىگەللەپ يۇرۇشىدۇ. بۇنىڭلىق بىلەنلا ئۇلارنى بىرنېمە قىلۇېتەلمەيدىغۇ؟ شۇنداقتىمۇ پاشا چاقا ئېغىر بولغاندا بەزگەك قىلىدۇ، ھېچ بولمىسا قىچىشتۇرۇپ بىئارام قىلىدۇ، شۇنىڭغا ئوخشاش، ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇقلار...

توختى ئاكا قانداقتۇر بىرنېمىدىن ئەندىشە قىلىدىغانلىقىنى

چاندۇرۇپ گەپتىن توختاپ قالدى. ئۇنىڭ ھازىرقى كەيپىياتى، تېخى بايا تىنلا "ئۇلارنى ھېچنېمە قىلالمايدۇ، 10 ـ 20 كۈندىن كېيىن قايتۇرۇۋېتىدۇ...ئالتۇن ئوتتىن قورقمايدۇ ئەمەسمۇ؟..." دېگەنلىرىگە زىت ئىدى.

راستىنى ئېيتسام، ھامۇتلار مېنى تۇتۇۋالغاندىن كېيىن ئۆزەمنىڭ گۇناھسىز ئىكەنلىكىمنى بىلگەن ۋە شۇنىڭغا قاتتىق ئىشەنگەن بولساممۇ، قۇتلۇق ئاكا ۋە ئىبراھىم ئاكىلارنىڭ مېنىڭ ئۇۋالچىلىققا قېلىۋاتقىنىمغا سۈكۈت قىلىپ تۇرىۋەرمەيدۇ، ئاقۇۋەتتە ئارىلىشىدۇ، دەيدىغان بىر خىل تەمەدىمۇ بولغانىدىم. ئەھۋالنىڭ بۇنداق ئۆزگەرگەنلىكى، دېمىسىمۇ ناھايىتى پايدىسىز ئىدى. مۇبادا ئىش رېھىم بىلەن ھامۇتقا قالىدىغان بولسا، ئۇلارنىڭ قولىدىن ھەرقانداق بالا ـ قازا كېلىۋېرىشى مۇمكىن ئىدى.

توختى ئاكىنىڭ مېنى "ئېلىپ كېتىش" تەدبىرى قوللانغانلىقى بىكاردىن ـ بىكار بولمىغاندەك تۇراتتى. تېنىم ئاللىقانداق نامەلۇم تۇيغۇلار تەسىرىدىن شۇركۈنۈپ كەتتى. بەدەنلىرىم مۇزلاپ تىترەك ئولىشىپ كەتتى.

مېنىڭ ھېسسىياتىمدىكى بۇنداق ئۆزگىرىش قورقۇنچاقلىقىنىڭ ئېشىپ كەتكەنلىكى ئۇچۇنلا پەيدا بولغان ھالەت ئەمەس ئىدى. شۇ بىرنەچچە يىللاردىن بۇيان نېمە ئىشلار بولۇپ ئۆتمىدى؟ ئىنسانىنىڭ كىشىلىك تۇرمۇشى بىزنىڭ تەسەۋۋۇرىمىزدىكىگە ئوخشىمايلا قالغانىدى. ئىنسانىيەت ئالىمىنىڭ نېگىزىگە قارىتىلغان چۈشەنچىلەر قالايمىقانلىشىپ كەتكەن. كىشىلىك مۇناسىۋەتلىرىدىكى سەمىمىيلىك، باراۋەرلىك بۇزۇلغانىدى. ئاز بىر قىسىم كىشىلەر ئەڭ مۇكەممەل ئېتىقادچىلار سالاھىيىتى بىلەن ئوتتۇرىغا

چىقىپ، ھېچكىمگە يېڭىلىق بولمىغان شۇنارلارنىڭ ھەمايىسى ئاستىدا ئۆز ئىرادىسىنى خالىغانچە يۈرگۈزەلەيدىغان تەبىقە بولۇپ ئۆيۈشۈقاندى. ئۇلارنىڭ ئەمەلىي ھەربىكەتلىرى بولسا ئۆزگىچە ئىدى، شۇنداقتىمۇ، بۇ ھەربىكەتلەر رەت قىلىش مۇمكىن بولمايدىغان ئىبارىلەرنى يېپىنچا قىلغانلىقتىن، ھېچكىم قارشى كۆز قاراشنى دادىل ئوتتۇرىغا قويالمايتتى. ئادەتتىكىدەك بىلىنىدىغان ئوخشاش بولمىغان كۆز قاراشلارمۇ رەسمىي سورۇنلاردا ئوچۇق-ئاشكارا ئېيتىلمايتتى. خۇپىيانە سورۇنلاردا، ئايرىم سۆھبەتلەردە، ياكى كۆڭۈل يېقىنلار ئارىسىدا بەھۇزۇر دېيىلگەن سۆزلەرنىڭ بولسا "دەردىنى چىقىرىۋېلىش"، "قورساقنى بوشتىۋېلىش"تىن باشقا ھەل قىلغۇچ رولى يوق ئىدى.

شۇ يىللاردا ھېچقانداق بىر قانۇن ۋە ئادىمگەرچىلىككە ياتمايدىغان جازالاش ئۇسۇللىرى تۈپەيلىدىن، ۋاستىلىك، ياكى بۇۋاستە ئۇسۇللار بىلەن ئۆلتۈرۈۋېتىلگەنلەرنىڭ قانچىلىك ئىكەنلىكىنى كىم ھېسابلىيالايدۇ؟

"ھامان بىركۈنى ھېساپ ئېلىنىدۇ؟" بۇ سۆزنىڭ راست ئىكەنلىكىگە قىل سىغمايدۇ. بىراق، ئۆلگۈچىنىڭ ھېس-تۇيغۇلىرى ۋە تارتقان جەبىر-زۇلۇملىرىنىڭ جاۋابىچۇ؟

ئاشۇنداق سوئاللار مېنى قىينايتتى، ئاشۇنداق ئىشلارنى ئەسلەشنىڭ ئۆزىمۇ بىر دەھشەت ئىدى. رېھىم، ھامۇتلارنىڭ قولىدا ھوقۇق، كەينىدە ھاكىمىيەت، ئاغزىدا ئەك ياڭراق شوئارلار بار ئىدى. ئۇلار كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ ئەزاسى سالاھىيتى بىلەن سۆزلەيتتى ۋە ئىشلەيتتى.

ئەنە شۇنداق ئەھۋال ئاستىدا، ئۇلار ماڭا زىيانكەشلىك قىلىشى

مۇمكىن بولمايدىغان ئىش ئەمەس ئىدى. توختى ئاكا ۋە باشقىلار بەلكىم مۇشۇ تەرەپلەرنى كۆزدە تۇتۇپ مېنى "ئېلىپ كەتكىلى" كەلگەن بولۇشى مۇمكىن؟ شۇنداقتىمۇ، مەن قۇتۇلالايمەنمۇ؟ بۇگۈن قۇتۇلۇپ كەتتىم دېگەندىمۇ، ئەتە، ئۆگۈن، ئىندىن...ئۇنىڭدىن كېيىنكى كۈنلەردىچۇ؟

بىر ئادەمنىڭ ياشاش ئىمكانىيىتى ئۇچۇن يېمەك ـ ئىچمەك، تۇرالغۇ، كىيىم ـ كېچەكلەر ناھايىتى زۆرۈر. مەن دېھقانلارنىڭ ئەھۋالىنى ئوبدان بىلىمەن، مۇشۇنداق "قېچىپ كېتىش"تىن كېيىن، ئەلۋەتتە مەن "قانۇندىن تاشقىرى" ئادەم بولۇپ قالىمەن. مائاشسىم بولمايدۇ، نورما ئاشلىقىم بولمايدۇ. ئەتە ـ ئۆگۈن بۇ يورۇق دۇنياغا يەنە بىر جان تۇغۇلىدۇ، مۇنداق شارائىتتا ئىككى كىشىنى بېقىش، يېگۈزۈش ۋە كىيىندۈرۈش، ئۇزاق ۋاقىتلىقچە ــ ئالايلۇق، تەسەۋۋۇر قىلغۇسىز ۋەھىم ۋە ھامۇت قاتارلىقلارنىڭ زاۋال تېپىپ يوقلىشىغچە ــ توختى ئاكىلارنىڭ يوشۇرۇپ ساقلىيالىشى مۇمكىنمۇ؟ ھامۇتلارنىڭ ئەتە ئەتىگەندىلا ھەممە ئىشتىن خەۋەر تېپىشى كۆزگە كۆرۈنۈپلا تۇرغان گەپ. ئۇلار مېنىڭ "قېچىپ كەتكەن"لىكىمنى پۈتۈن گۇڭشىپ، ھەتتا ناھىيىلەرگىچە يېيىپ تارقىتىدۇ. مەن توغرۇلۇق بىر تالاي "جىنايەت" تىزىملىكىمۇ تۈزۈپ چىقىلىدۇ ۋە ھەممە يەرگە ئۇقتۇرۇلىدۇ. ئىش ئۇ يەرگە بارغاندا مېنىڭ تۇماندەك بىرپەس ئىتىلا غايىب بولالىشىم مۇمكىن ئەمەس. توختى ئاكا ۋە ئۇنىڭ يېقىنلىرىنىڭ ساقلاپ بېقىشىغا ھەرقانچە ئىشەنگەن بىلەن، ئەتراپتا ھېچكىمنىڭ بىلمەسلىكى مۇمكىن ئەمەس...

ھەنغۇ مەيلى، مېنى تۇتۇۋېلىشسا، يەنە شۇنچىلىك قىلار: سولاپ قويار، سوراققا تارتار، ھەتتا قىينايدۇ، ئازابلىشىمۇ مۇمكىن. لېكىن،

مېنى يوشۇرۇپ ساقلىغان، ئاش-نان بەرگەن كىشىلەرنى تىنچ-ئامان قويارمۇ؟ كېيىم-كېچەكلىرىمنى ئەكىرىپ بەرگىنى ئۈچۈن ئابلەتنىڭ يولۇققان قىسمىتى "يامان ئادەمگە يانتاياق بولۇش — ياماندىنمۇ يامان" بولۇۋاتقان چاغدا، مېنى "قاچۇرۇپ ئېلىپ كەتكۈچىلەر" ۋە "ساقلاپ باققۇچىلار"نىڭ كۈنى نېمە بولماقچى؟

مەن شۇلارنى ئويلاپ، توختى ئاكىلارنىڭ "قاچۇرۇپ ئېلىپ كېتىشى" تازا پۈختا ئويلانمىغان، ئاقىۋىتى ئىنچكە ھېسابقا ئېلىنمىغان ئورۇنسىز ئىشتەك ھېس قىلدىم ۋە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەپ سورىدىم:

— توختى ئاكا، بىز بۇ مېڭىشىمىزدا نەگىچە بارىمىز؟

توختى ئاكا ئۇزاق جىملىق ئىلكىدە نېمىلەرنى خىيال قىلىپ ئولتۇرۇۋېدىكىنتاك، مېنىڭ ئاۋازىمدىن چۆچۈپ كەتتى ۋە:

— ھە...نېمە دېدىڭىز؟! — دەپ سورىدى.

مەن بايا تىنقى سوئالىمنى تەكرارلىدىم.

توختى ئاكا يېقىمسىز كۈلۈپ قويۇپ:

— نەگىچە بارىمىز، دېدىڭىزما؟ — دەپ سورىدى ۋە مېنىڭ تەقەززالىقىمنى، بۇنداق سوراشنىڭ تەبىئىي ئىكەنلىكىنى چۈشەنگەندەك ئالدىراپ جاۋاب بەردى، — بارىدىغان يېرىمىز بەك يېقىن ئەمەس. لېكىن، بەك يىراقمۇ ئەمەس. ئاندىن، سىزگە بەك ناتونۇش كىشىلەرنىڭكىگىمۇ بارمايمىز...

مەن ھېلى سۈرگەن خىياللىرىم بويىچە ئۆز ئەندىشەمنى بىلدۈرۈپ قويماقچى بولۇپ:

— باشقىلارغا ئېغىرىمنى سېلىپ نېمە قىلارمەن، توختى ئاكا؟ — دېدىم پەرىشانلىق بىلەن، — بۇ ئاي-بۇ كۈنلەردە دېھقانلارنىڭ ھال-كۈنى ئۆزىڭىمۇ تەس تۇرسا، مەن بىر يۈك بولۇپ قالماي-

دىمەن؟ ئۇنىڭدىنمۇ يامانراقى، كېيىنچە بىلىنىپ قالسا ھامۇتىتەك بىرنېمىلەر ئۇلارغا كۈن كۆرسەتمەيدۇ...

— خاتىرجەم بولۇڭ سىڭلىم، — توختى ئاكا مېنىڭ ئەنسىرەشلىرىم ئورۇنسىز بولۇۋاتقاندەك كۈلۈپ قويدى، — سىز دېگەندەك ئەھۋاللارنى بىزنىڭمۇ چۈشەنگۈچىلىكىمىز بار. شۇنداقتىمۇ، ئاي-كۈنىڭىز يېقىن تۇرسا، ئۇ ئەزرائىللارنىڭ چاڭگىلىغا تاشلاپ قويۇپ كارىمىز بولمىسا بولامدۇ؟

— مېنى دەپ ئەزالار جاپا چېكىپ قالسا، كۆڭلى ئازار يېمەي مەنمۇ خاتىرجەم بولالمايمەن- دە؟

— سىزنى خاتىرجەم قىلىمىز، — توختى ئاكا ئىشەنچ بىلەن كۈلۈپ قويدى، — سىزنى دەپ ھېچكىم ئازار يېمەيدۇ، سىز ھېچقايسى دېھقانىنىڭكىگە بارمايسىز، سىز باردىغان يەرنى مەنلا بىلىمەن.

— نەگە، كىمنىڭكىگە بارىمەن؟ — سورىدىم مەن ھەم ھەيران بولغان، ھەم تەقەززا بولغان ھالدا.

توختى ئاكا دەيمۇ، دېمەيمۇ دەپ بىرەر مىنۇتچە ئارىلىدى بولۇپ جىم ئولتۇرغاندىن كېيىن، بەربىر ئېغىز ئاچتى:

— سىز بىزنىڭ گۈڭشېغا قوشنا ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ دوختۇرخانىسىغا بارىسىز. شۇ يەردە بوشانغىچە بولغان ئارىلىقتا داۋالىنىپ ياتسىز، بوشىنىپ بولغاندىن كېيىن بىر- ئىككى ئاي، ھەتتا ئۇنىڭدىنمۇ كۆپرەك ۋاقىت دەم ئېلىپ، بوۋىقىزنى ئۆستۈرۈسىز. شۇنىڭدىن كېيىن نېمە ئىشلار بولىدۇ؟ كۆرۈپ باقارمىز. ئەھۋال مۇشۇ پېتى كېتىۋېرىدىغان بولسا، دېھقانچىلىق مەيدانىدا ئىشلەپ تۇرارسىز...

ئۇنىڭ سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ھەيرانلىقىم ئېشىپ باردى. لېكىن،

شۇنىڭ بىلەن بىرگە، بۇ چارىنىڭ ياخشى ئىكەنلىكى، بىخەتەر بولىدىغانلىقى ھەققىدىمۇ مۆلچەرلەپ ئولگۇردۇم - دە، روھىم كۆتۈرۈ- لۇپ قالدى. مەن توختى ئاكىدىن ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى رەھبەرلىكىنىڭ بۇ ئورۇنلاشتۇرۇشتىن خەۋىرى بار- يوقلۇقىنى، ياكى مەن بارغاندىن كېيىن، ئاندىن سۆزلىشىپ ئورۇنلاشتۇرىدىغان پىلان ئىكەنلىكىنى سوريدىم. توختى ئاكا كۈلۈپ كەتتى- دە، بۇ پىلاننىڭ ئاللىقاچان ئورۇنلاشتۇرۇلۇپ بولۇنغانلىقىنى سۆزلەپ بەردى.

توختى ئاكىنىڭ ئېيتىشىچە، مېنى ھامۇتلار تۈتۈپ سولاپ قويغاندىن كېيىن، مەندىن ۋە كېيىنلىكىمدىن ئەنسىرەپ، ئۇ، ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىغا بېرىپتۇ. دەريا توسمىسىنى قۇرۇش ۋاقتىدا چىقىشىپ قالغان تۇەنجاڭ بىلەن كۆرۈشۈپ، مېنىڭ ئەھۋالىمنى تەپسىلىي ئېيتىپ بېرىپتۇ. تۇەنجاڭمۇ مېنى تونۇغان ۋە بىلگەنلىكى ئۈچۈن، گۇڭشېدىن ئۇ يەرگە "قېچىپ"بېرىشىمغا ئىككىلەنمەي ماقۇل بوپتۇ. دوختۇرخانىدا يېتىش، شۇ يەردە بوشىنىش ۋە كېيىنكى ئىشلار تېخى شۇ تۇەنجاڭنىڭ پىكرى ئىكەن...

— ئۇ يەر نېمىلا بولمىسۇن يېرىم ھەربىي ئورۇن، — دەپ گېپىنى تۇگەتتى توختى ئاكا، — تۇەنجاڭنىڭ سۆزلىرىدىن مەلۇم بولۇشىچە، گەرچە ئۇلارنىڭ دائىرىسىدىمۇ بىر بۆلۈك ئالىقانات ئىش خۇش ياقماس قۇلاقسىتىلەر "ئىسيان" كۆتۈرۈپ، قالايمىقان قىلىپ يۈرگەن بولسىمۇ، يەنىلا ھەربىي ئىنتىزامنىڭ چەكلىشى بىلەن بىزنىڭ يەرلىك ئورۇنلاردەك ئۆز بەگ- ئۆز خان بولۇۋېلىپ شەھەر سورايدىغان دەرىجىدە قالايمىقانچىلىق يوق ئىكەن. تۇەن، يىڭ، لىيەنلەردە يەنىلا بىر تۈتاش ھاكىمىيەت بار ئىكەن. تۇەنجاڭ ماڭا، سەل

پەخەس بولۇشنى، مەخپىيەتلىكنى ساقلاشنىلا بىلىسەك چوڭ چاتاق چىقمايدىغانلىقىنى ئاگاھلاندۇرۇپ قويدى.

ئۇنىڭ گېپى ئورۇنلۇق ئىدى. مەن خۇشال بولدۇم، لېكىن، كۆڭلۈمدىكى ئاخىرقى ئەندىشەمنى ئېيتتىم:

— ناھىيىنىڭ دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ئۆيۈمنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويسام بولار. بولمسا، مېنىڭ كۆلىگە چۈشكەن تاشتەك غايىب بولۇپ كېتىشىم ئېرىم بىلەن بالىلىرىمنى ئەنسىرىتىپ قويماسمۇ؟

— بۇنىڭدىنمۇ خاتىرجەم بولۇڭ، — دېدى توختى ئاكا كۈلۈپ، — بۇ تەرەپلەرنىمۇ ئويلاپ قويدۇق. ئۆيىڭىزدىكىلەرنى خەۋەرلەندۇرۇپ قويماي بولمايدۇ. بۇ ئىشنى سىز مەيدان دوختۇرخانىسىغا بارغاندىن كېيىن تۇەنجاڭ ئۆزى كونكرېت ئورۇنلاشتۇرماقچى...

مەن خۇشلۇقىتىن نېمە دېيىشىمنى ۋە قانداق مىننەتدارلىق بىلدۇرۇشۇمنى بىلمەيلا قالدىم...

2

يول بۇرۇلۇپ ئىككى تەرىپى شامالدىن ۋە قۇمدىن مۇداپىئە كۆرۈش مەقسىتىدە قويۇق تىكىلگەن جىگدىلىككە ئېلىپ كەلدى. بۇ يول ئۇنچە ئېگىز - پەس كاتاڭ ئەمەس ئىدى. لېكىن، ناھايىتى توپىلىق يول ئىككىنلىكىنى ھارۋا چاقلىرىنىڭ تېگىدىن چىقىۋاتقان چاڭ - توزاندىن بىلگىلى بولاتتى. ئېغىز ۋە دىماقىغا ئاچچىق توپا كىرىپ تىنىغلىمۇ قويمايتتى. توپا - چاڭ ئىچىدە ياشاپ كۆنگەن توختى ئاكىمۇ كەينى - كەينىدىن بىرنەچچىنى چۈشكۈرۈپ، ئاخىرى بولماي يېڭى بىلەن ئېغىز - بۇرنىنى توسۇۋېلىشقا مەجبۇر بولدى. مەن ئاللىقاچانىلا باش ياغلىقىمنىڭ بىر بۇرجىكى بىلەن ئاغزى-

بۇرنۇمنى ئېتىۋالغانىدىم.

ھارۋا مۇشۇ يولغا كىرگەندىن باشلاپ ئېشەكنىڭ مېڭىش سۈرئىتىمۇ ئاستىلاپ قالدى، توختى ئاكىنىڭ ھە دېسە قامچا ئىشلىتىشىمۇ ئۇنچە ئۇنۇم بەرمىدى.

ۋاقىتنىڭ نەۋاق بولغانلىقىنىمۇ بىلگىلى بولمايتتى. يېزىلاردىكى ئىتلار خېلى بۇرۇنلا ئۇلۇغۇلۇپ تۇگەپ كەتكەن، كېيىنكى چاغلاردا "زىرائەتلەرنى چوقۇۋالىدۇ، مايسلارنىڭ ئۇچىنى نابۇت قىلىدۇ، ئەزالار تۇخۇم سېتىپ پۇلغا بېرىلىپ كېتىدۇ..." دەپ توخۇلارمۇ ئۇلۇغۇرۇپتىلگەنىدى. شۇڭا، يا ئىت قاۋىغان، يا خوراز قىچقىرغان ئاۋازمۇ ئاڭلانمايتتى. كېچە ھېلىمۇ سۈرلۈك، ئۇلۇكتەك تىمتاسچىلىق ئىدى. شۇنداقتىمۇ شەرق تەرەپ بىلىنەرلىك سۈزۈلۈپ، ئاسماننىڭ ئۇپۇقىغا تۇتاشقان كىرۇنكى سەل ئاقىرىشقا باشلىغانىدى. بۇ تاڭ ئېتىش يېقىنلىشىۋاتقىنىنىڭ بەلگىسى ئىدى.

مەن بۇرۇن بۇ يول بىلەن مېڭىپ باقمىغاچقا، يەنە قانچىلىك ۋاقىت ماڭىساق ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى تەۋەسىگە يېتىپ بارىدىغانلىقىمىزنى ئۇقمايتتىم. ئەمما، بايىاتىن يول ئەگىمىدە توختى ئاكىنىڭ: "جىگدىلىك توپا يولدىن چىقىۋالا ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ يەرلىرىگە كىرگەن بولىمىز، ئىشقىلىپ، دېھقانچىلىق ئىشچىلىرى ئورنىدىن تۇرغىچە دوختۇرخانىغىمۇ يېتىپ بارىمىز..." دېگەن سۆزلىرىگە قاراپ، مۇساپىمىزنىڭ ئۇزۇن قالمىغانلىقىنى سېزەتتىم. بالدۇرراق مەنزىلگە يېتىپ بېرىپ ئارام ئېلىشىمىزنى بەكمۇ خالايتتىم...

لېكىن، ھېچنېمىنى قىلغىلى بولمىدى: ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ دوختۇرخانىسىغا بارغىلى بولمىدى، بوشىنىشتىن ئىلگىرى

داۋالىنىشقىمۇ بولمىدى، ھەتتا، ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانى تەۋەسىگە ئۆتكىلىمۇ بولمىدى.

جىگدىلىك يولنىڭ بىر تەرىپىدىن بەش، ئىككىنچى تەرىپىدىن يەتتىدەك ئادەم يۈگۈرۈپ چىقىپ يولنىڭ ئوتتۇرىسىدا قوشۇلۇشتى- دە، بىز چۈشكەن ھارۋىنىڭ يېتىپ كېلىشىنى كۈتۈپ قاراپ تۇرۇشتى. تېخى تاڭ ئېتىپ يورۇق چۈشمىگەنلىكتىن ئۇلارنىڭ كىملىكىنى تونۇغىلى بولمايتتى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلارنىڭ مېنى قوغلاپ تۇتۇشقا بۇيرۇلغان "دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسى"نىڭ ئادەملىرى ئىكەنلىكىدە گۇمان يوق ئىدى. ئاشۇنداق بولمىغاندا، يولنىڭ چېتىدە تۇرۇپمۇ گەپ- سۆز قىلغىلى بولىدىغان تۇرسا، يولنىڭ قاپ ئوتتۇرىسىغا كېلىپ، توسۇپ تۇرمىغان بولاتتى.

ئۇلار بىلەن بىزنىڭ ئارىلىقىمىز 50 قەدەمچە كېلەتتى. توختى ئاكا ئۇلارنى كۆرۈپلا ئېشەكنى ئاستىلاتقانىدى. ئۇمۇ گەپ- سۆز قىلمىغان بولسىمۇ، بىزنىڭ ئالدىمىزدا نېمە ئىش بولغانلىقىنى، ئەمدى نېمە ئىشلار يۈز بېرىدىغانلىقىنى پەملەپ بولغانىدى.

مەن توختى ئاكىنىڭ يېنىغىراق سىلجىپ بېرىپ ئۇنىڭ يېڭىنى تارتتىم- دە:

— توختى ئاكا، سىز دەرھال قېچىپ كېتىڭ!— دەپ پىچىرلىدىم.

— نېمىشقا؟— دېدى ئۇ ماڭا يېرىم بۇرۇلۇپ قەھر- غەزەپ بىلەن ئالىيىپ.

— ئۇلار مېنى تۇتماقچى، مېنىلا تۇتسا كۆڭلى ئارام تاپىدۇ. بۇ يەردە سىزنىڭ ھېچقانداق داخلىيەتچىلىكىڭىز يوق. ئۇنداق بولغاندىكىن، سىزنىمۇ تۇتۇۋېلىشتىن ئىلگىرى "شاققىدە" جىگدىلىك- نىڭ ئېچىگە كىرىۋېلىڭ. ئۇلارغا نېمە دېيىش كېرەكلىكىنى مەن

ئۆزەم بىلىمەن.

— تۇتسا تۇتار، — توختى ئاكا ماڭا بۇرۇلۇپ قارىمايلا دېدى ۋە ئۇننىڭ تېخىمۇ يۇقىرى چىقىرىپ سۆزىنى داۋام قىلدى، — ئاشۇ بىرنېمىلەردىن قورقۇپ، جىگدىلىك ئىچىدە توشقاندەك تىترەپ، پۈكۈلۈپ ياتامدىمەن؟

— بۇنى قانداقمۇ قورقۇپ، تىترەپ ياتتى دېگىلى بولىۇن؟ — دېدىم مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى يەنىلا كۆزۈم يەتكەن بولسىمۇ يەنە ئۇمىد بىلەن، — سىز ئۆزىڭىزنىلا ئويلىماڭ، بالا-چاقىلىرىڭىز بار، ئەزالار بار. ھازىر ئۇلارنىڭ سىزگە قويىدىغان باشقا گۇناھلىرىمۇ يوق. ئەمما مەن بىلەن بىللە تۇتۇۋالسا...

— قولىدىن كەلگىنىنى قىلىۇن، — ئۇ مېنىڭ گېپىمنى بۆلۈپ گۈركىرىدى، — ئۇلار مۇشۇنداق ئادەم تۇتۇۋەرسە، جاپا تارتساقمۇ، ئۇلارنىڭ پېيى سىقىرايدىغان ئىشنى قىلىپ تۇتۇلمىساق بولمايدۇ.

— بىكاردىن-بىكار تۇتۇلامسىز؟

— مۇشۇ كۈنلەردە بىكاردىن-بىكار تۇتۇلمايۋاتقان كادىرلارمۇ بارمۇ ئۆزى؟

ئۇنىڭ بەربىر ئۇنىماسلىقىغا كۆزۈم يەتتى-دە، تالاش-تارتىش قىلىۋېرىشنىڭ پايدىسى يوقلۇقىنى ھېس قىلىپ جىم بولدۇم.

ھارۋا ئۇلارنىڭ ئالدىغا ئون قەدەمچە ئارىلىقتا يېتىپ كەلگەندە ھەممىسى يوپۇرۇلۇپ كېلىپ ھارۋىنى قورشىۋالدى. ئۇلارنىڭ قولىدا كالتەك، نەيزە بار ئىدى. پەقەت ئىككىسىدىلا ملتىق بار ئىدى.

— خوش، گۇلئايىم دېگەن خوتۇن نەگىچە بارىدىكەن دېسەك بارار يېرى بىزنىڭ ئالدىمىزغىچىلىك بوپىتىغۇ؟ — دېدى ملتىق تۇتقان ئېگىز بويلۇق، شاپ بۇرۇت بىرى بوغۇق ئاۋاز بىلەن.

ـــ سەنلەر كىم؟ ـــ ئۇنداۋۇك سوربدى توختى ئاكا پېتسنى بۇز-
ماي، ـــ بۇ كېچىدە يول توسۇپ نېمە قىلاي دېيىشۇاتسەن؟
ـــ ساڭا گەپنىڭ پارچىسى يوق، ـــ دېدى ئېشەكنىڭ نوختىسىغا
ئېسىلۇالغان بىرى. ئۇنىڭ سۆز ئورامىدىن قارىغاندا توختى ئاكىغا
گەپ قىلىشتىن كۆرە، مىلتىقلىق شاپ بۇرۇتقا خۇشامەت قىلىۋاتـ
قانلىقى ئېنىق ئىدى.
شاپ بۇرۇت زادىلىق بىلەن كۈلۈپ قويدى ـ دە، قولىدىكى مىلتـ
قىنى سوزۇپ توختى ئاكىنىڭ كۆزىگىچە ئېلىپ كېلىپ، زەھەر
خەندىلىك بىلەن:
ـــ بىزنىڭ كىملىكىمىزنى بىلمەكچى بولساڭ، مۇنۇ ئوقەت ئېيتىپ
بېرىدۇ، ـــ دەپ سول قولى بىلەن مىلتىقنىنى ئىككى قېتىم پاقشىتىپ
ئۇرۇپ قويدى، ـــ قانداق، تەمىنى تېتىپ باققىڭ كېلىۋاتامدۇ؟
ـــ سەن پۇقراغا مىلتىق تەڭلەپ قورقۇتماقچىمۇ؟ ـــ توختى ئاكا
يەنىلا بوش كەلمەي سۆزلەيتتى، ـــ سەنلەر زادى نېمە قىلماقچى؟
ـــ بۇ قوڭالتاقا نېمە قىلىدىغانلىقىمىزنى كۆرسىتىپ قويۇڭلار! ـــ
دېدى شاپ بۇرۇت مىلتىقنى دولىسىغا ئېسىۋېلىۋاتقاچ، يېنىدىكىلەرگە
بۇيرۇق بېرىپ.
ئۇنىڭ سۆزى توختىشىغىلا توختى ئاكىغا يېقىن تۇرغان
بىرنەچچىسى كالتەك، نەيزىلىرىنى ھاڑۋا شوتىسىغا يۆلەپ قويۇپ
توختى ئاكىنى ئېسىلغىلى تۇردى.
ـــ توختاڭلار، ئۇنىڭغا تەگمەڭلار، ـــ دەپ ۋارقىرىدىم ھاڑۋا
ئۇستىدە تىزلىنىپ تۇرۇپ، ـــ تۇتساڭلار مېنى تۇتۇڭلار، ئۇنىڭ بۇ
ئىشقا ھېچقانداق داخلىيەتچىلىكى يوق.
ـــ دېمىسەڭمۇ بىز سېنى تۇتقىلى كەلگەن، ـــ دەپ ۋارقىرىدى

شاپ بۇرۇت تولىمۇ قوپاللىق بىلەن، — نېمە قىلىدىغانلىقىمىزنى سەن ئۆگەتمەكچىمۇ ئۆزىمىز ئوبدان بىلىمىز، — ئۇ يېنىغا بۇرۇلۇپ، ئاغزىنى سەت بۇزۇپ بۇيرۇدى، — مۇنۇ بوغاز قانجۇقنىمۇ ھارۋىدىن چۈشۈرۈڭلار، ئاۋايلاڭلار، بالا تاشلىۋەتمىسۇن يەنە!

مۇشۇ چاغدا، ئۆزىگە يېپىشۇۋالغۇاتقانلارنىڭ قولىنى نېرى ئىتتىرىپ تۇرۇۋاتقان توختى ئاكا ئاچچىق بىلەن ۋارقىرىدى:

— ئۇ ئېغىر ئۇستىخان ئايال، ئۇنىڭغا چېقىلماڭلار!

مىلتىقلىق شاپ بۇرۇت يېنىدىكىلەرگە:

— نېمانداق بوشاڭ نېمىلەرسەن؟ — دەپ توۋلىدى، — بۇ نېمىلەرنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپ بېرىشىڭ قىيامەت قايىم بولغۇچە ھارۋىدىن پەسكە چۈشمەيدۇ. پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ تۆمۈر مۇشتۇمىنى كۆرسىتىپ قويۇشمامسەن؟

ئۇ شۇ سۆزلەرنى قىلىۋېتىپ تۇرۇپ بۇنداق بولارىنى زادى ئويلاپ ئولگۈرمىگەن توختى ئاكىنىڭ چېكىسىگە مۇشت ئاتتى. توختى ئاكا نېمىلەرنىدۇ دېيىشكە تەمشىلىۋاتقاندا، شاپ بۇرۇتنىڭ ئالغان باشقىلار ئۇنىڭ ئۇتتۇر كەلگەن يېرىگە مۇشت ئاتقىلى تۇردى. نېرىراقتا تۇرغان بىرى قولىدىكى نەيزىسىنىڭ تۆمۈر تۇرۇبىدىن ياسالغان سېپى بىلەن توختى ئاكىنىڭ بېشىغا بىرنى سالدى. توختى ئاكا بوغۇق، ئېچىنىشلىق ئىڭرىغان پېتى ھارۋىنىڭ شوتىسىدىن ئارتىلىپ يەرگە دۈم يىقىلدى.

بۇ ئىشلار بىرپەستىلا بولۇپ ئۆتتى. شاپ بۇرۇت مېنىڭ يېنىمغا يېقىن تۇرغانلارغا مېنى كۆرسىتىپ تۇرۇپ:

— بۇ شاپاقچىنى يېنىكىرەك شاپىلاقلاپ چۈشۈرۈڭلار، — دەپ بۇيرۇدى.

— ماڭا يېقىن كېلىشمە، ئۆزۈم چۈشىمەن، — دېدىم مەن ۋە ئورنۇمدىن چىڭقىلىپ تۇرۇپ ھارۋىنىڭ كەينى تەرىپىدىن توپىلىق يولغا ئاۋايلاپ چۈشتۈم. ئەتراپىمدىكىلەر مېنىڭ ھەرىكىتىم ئاستا بولسىمۇ، قاراپ تۇرۇشتى.

— ئاۋۇ ئۆلەرمەن ئۇششۇقنى ئۆزىنىڭ ھارۋىسىغا بېسىڭلار، — دەپ بۇيرۇدى شاپ بۇرۇت پەستە ياتقان توختى ئاكىنى كۆرسىتىپ.

كالتەكلىك چاپارمەنلەر پۈتۈن بەدىنى قان، توپا بىلەن كۆرگۈسىز بولۇپ كەتكەن توختى ئاكىنى باش، دولا ۋە پۇتلىرىدىن تۇتۇپ كۆتۈرۈپ خۇددى ئاشلىق قاچىلانغان تاغارنى تاشلىغاندەك ھارۋىنىڭ ئۇستىگە ئىرغىتىپ تاشلىدى. توختى ئاكىنىڭ ئېغىر گەۋدىسىنىڭ سالمىقى بىلەن ھارۋا شوتىسى كۆتۈرۈلۈپ، غىچىرلاپ كەتتى. توختى ئاكىنىڭ ئۆزى بولسا جېنى چىقىپ كەتكەنمۇ، ياكى ھوشى يوقمۇ، غىڭ قىلمىدى.

بۇ قاراپ تۇرۇپ زوراۋانلىق قىلىشتىن باشقا نەرسە ئەمەس ئىدى. ھارۋىدا ئولتۇرغان ئادەمنى ئۇرۇپ، ھارۋىدىن چۈشۈرۈپ، خۇددىنى بىلەلمەيغان بولغۇچە دۇمبالاپ، ئاندىن يەنە ھارۋىغا بېسىشنى نېمە دېگىلى بولار؟

— ئاتىلارنى ئېلىپ كېلىڭلار! — دەپ بۇيرۇدى شاپ بۇرۇت چاپارمەنلىرىگە.

ئۇنىڭ بۇيرۇقى بويىچە بەش-ئالتە كالتەكچى جىگدە چاتقاللىرىنىڭ ئارقىسىغا ئۆتۈپ غايىب بولدى. "ھە، بۇلار ئاتلىق ئىكەن-دە، ئېتىز ئارىلاپ بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۆتۈۋالغانكەن، — دېگەنلەرنى خىيال قىلدىم مەن، — ئەجەبا، تاڭ ئەمدىلەتىن يورۇۋاتسا، مېنىڭ قېچىپ كەتكىنىمنى قانداق بىلۈالغاندۇ...؟"

شاپ بۇرۇت ماڭا ئالدىنى قىلىپ بۇرالدى ۋە شالاڭ چىشلىرىنى تۇگەل ئىچىپ سەت ھېجايدى:

— قانداق خانىم؟ — دېدى ئۇ مەسخىرە قىلىپ، — توختى كومىشا بىلەن قېچىپ نەگە باراتتىڭ؟

مېنىڭ ھېچنېمە دېمەي شۇڭ تۇرۇشۇمدىن ئۇ ئازراقمۇ خىجالەتچىلىك تارتمای، يەنە:

— پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىنىڭ ئاسمانىدا تۇر، يەردە قاپقان قۇرۇپ قويغىنىنى بىلمەيدىكەنسەن - ھە؟ — دېدى ۋە كۆرەڭلىك بىلەن سۆزىنى داۋام قىلدى، — ھازىرقى دەۋرىمىزنىڭ رابىيە بىلەن سەئىدىن ياشىغان دەۋرگە ئوخشمايدىغانلىقىنى بىلگۈچىلىكىڭ يوق قانداق زىيالىيسەن؟ بوغاز تۇرۇپ جىم ياتساڭ بولمامتى؟

ئۇنىڭ تۆھمەت قىلىۋاتقىنىغا سۈكۈت قىلالمىدىم:

— ئاغزىڭنى ئۇششۇتمە! مېنى سوراقتا تارتقىچىلىك قانداق ئەبگارسەن؟

شاپ بۇرۇت زورلىنىپ تۇرۇپ سەت كۈلدى - دە:

— سېنى سوراقتا تارتقىچىلىك ئەمەس، ئىچىگدىكى شۇمتىكىڭنى سۇغۇرۇپ تارتقىچىلىكمۇ بىگىسم بار، — دېدى ۋە ھەسرەتلەنگەندەك چىشلىرىنى غۇچۇرلاتتى، — ئەپسۇسكى، سېنى ھامۇت مۇدىر ساق-سالامەت ئېلىپ كېلىڭلار دەپ قويغان يېرى بار - دە؟

— ئېپلاس ھايۋان! — تىللىدىم مەنمۇ زەردەم قاينىپ، — ئادەمدەك گەپ قىلمامسەن؟

شاپ بۇرۇت ماڭا تېخىمۇ يېقىنلىشىپ، قولىنى شارتتىدە ئۇزاتتى - دە، ئېڭىكىمنى زىناقلىرىم بىلەن قوشۇپ قامىلاپ مۇجۇدى. زىناق سۆڭەكلىرىم ئېزىق چىشلىرىمغىچە ئاغرىپ كەتكەنلىكىدىن

ئۇنۇمىنىمۇ چىقىرالمايۋاتقاندىم. قوللىرىم بىلەن ئۇنىڭ بارماقلىرىنى ئىگىكىمدىن ئاجرىتىش ئۈچۈن قىلىغان تىرىشچانلىرىم بىكارغا كەتتى. قۇزغۇننىڭ تىرناقلىرىغا ئوخشايدىغان بۇ بارماقلار ئېگىكىمنى گويا ئامبۇردا قىسقاندەك قاماپ بارغانسېرى ئاغرىتىپ سىقاتتى.

قاتتىق ئاغرىق تەسىرىدىن ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ قالدىم. شاپ بۇرۇت پۇتىنى كۆتۈردىيۇ، تەپپەي تارتىۋالدى. ئادەم ئۇرۇپ كۆنگەن، باشقىلارنى ئازابلاشتىن خۇشلۇق تاپىدىغان بۇ ھايۋان سىياق ئادەمنىڭ مېنى ئۇرالمىغانلىقى ئۈنىڭ ئۈچۈن ئازاب بولۇۋاتقاندەك ھە دەپ چىشىنى غۇچۇرلىتىپ، ماڭا يەپ كەتكۈدەك ئالىياتتى. ئاتلارنى ئېلىپ كېلىشتى. مەن بەربىر يەنە ھارۋىغا ئولتۇردۇم...

ئون تۆتىنچى باب

يېڭىدىن كۆز ئاچقان مايات

1

تۇتۇپ قايتۇرۇپ كېلىنگىنىمگە ئۇچ كۈن بولدى. مېنىڭ "قېچىپ" كەتكەنلىكىم قانداق بولۇپ ھامۇتلار تەرىپىدىن بىلىنىدى ۋە ئۇلار قانداق قىلىپ شۇنداق تېزلىكتە ئادەم ئۈيۈشتۇرۇپ، قوغلاپ، بىزنىڭ ئالدىمىزغا ئۆتۈۋالدى؟... بۇلار توغرىسىدا ھېچ نەرسە بىلەلمىدىم. لېكىن، نەگىلا قاچقىنىم بىلەن قۇتۇلۇپ كېتەلمەيدىغانلىقىم مەلۇم بولدى:

— گۈڭشېمىزدىن باشقا گۈڭشې، قوشنا دېھقانچىلىق مەيدانلىرىغا بارىدىغان بارلىق چوڭ-كىچىك يوللارغا "ئىنقىلابچى دىكتاتۇر"لار ئەۋەتىلگەنىدى، — دېگەنىدى ھامۇت مېنى يالاپ ئۇنىڭ ئالدىغا ئېلىپ كەلگەن چاغدا كۆرەڭلىك بىلەن دىمىقىدا كۈلۈپ، — سىلەر ھېچ يەرگە قېچىپ كېتەلمەيتتىڭلار. ئەمما سىلەر تىك ئۇچار ئايروپىلان بىلەن قاچساڭلار، مېنىڭ ئالقىنىمدىن چىقىپ كېتەلەرمىدىڭلار كىنتاك؟

مەن گەپ قىلمىغانىدىم. مېنى يەنە سولاپ قويۇشقان، كۆزىتىشىنى تېخىمۇ جىددىيلەشتۇرگەنىدى.

ئاي چىقىپ، مۇزدەك شامال چىقىپ تۇرغان، ئاسمانىنى نەم

قارا بۇلۇتلار قاپلاپ كەتكەن بىر كېچىسى تۇيۇقسىز ئاڭلانغان ئوپۇر-توپۇر ئاۋازلاردىن ئويغىنىپ كەتتىم. ۋاقتىنىڭ قايسى چاغ بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. مەن كېچىكىپ ئۇخلىغان ۋە ئانچە ئۇزۇن ئۇخلىمىغان دەپلا پەرەز قىلالايتتىم.

ئىشىك ئېچىلدى - دە، هامۇت دەسلەپ ئۆيگە كىردى. ئۇنىڭ ئارقىسىدىن قوللىرىغا نەيزىلىك مىلتىق تۇتقان ئوچ "دېكىتاتور" كىرىپ كەلدى. ئۆينىڭ ئىچى جىن چىراغىنىڭ ئىسىغا ۋە سېھىق كىرسىن، ئىس پۇرىقىغا توشۇپ كەتكەنىدى. مەن ئىشىك ئېچىلىپ بولغۇچىلا ئورنۇمدىن تۇرۇۋالغانىدىم، شۇڭا كىرگەنلەر پەقەت:

— ئالدىمىزغا چۈشۈپ يۇر! — دەپلا بۇيرۇق بەردى.

مەن پايدىسى يوقلۇقىنى بىلسەمۇ:

— نەگە بارىمەن؟ — دەپ سورىدىم.

— گەپنى ئاز قىل، — دېدى هامۇت ئەنسىز ئاۋازدا، — بارىدىغان يېرىڭنى بارغاندا كۆرىسەن.

هامۇتنىڭ سۆزى ئاياغلىشىپ تۇرۇشىغا مېنى كەينىمدىن بىرسى ئىتتىرىپ سىرتقا چىقاردى. ئۇ يەردە قول چىرىغىنىڭ يورۇقىدا يەنە ئىككى كىشى قول تراكتورىغا بىرنەرسىلەرنى قاچىلا ۋاتاتتى. شۇ ئاردا مەن ياتقان ئۆيدىكى كورپە ۋە كىيىملىرىمۇ تراكتورغا تاشلاندى.

— تراكتورغا چىق! — دەپ بۇيرۇدى هامۇت مېنى.

كۆزۈمگە يالت-يۇلت قىلىپ قول چىرىغىنىڭ نۇرى توغرىلاندى ۋە ئۇ مەن ماڭىدىغان يولغا يۆتكەلدى. مەن ئاستا مېڭىپ تراكتورغا چىقتىم. تراكتورنىڭ كېچىككىنە كوزۇپىنىڭ ئوتتۇرىسىدا مەن، ئىككى تەرىپىدە كالتەك بىلەن قوراللانغان تۆت كىشى ئولتۇردى. هامۇت تراكتورچىنىڭ يېنىدا ئولتۇردى - دە:

— هەيدە! — دەپ بۇيرۇق بەردى.

يېنىك تاقىلداپ ئىشلەپ تۇرغان تراكتور ماتورى بىردەمدىلا كىشىنى چۆچۈتكۈدەك ئېگىز ئاۋازدا پاقىلداپ گۈڭشۈپ ئىدارىسىنىڭ دەرۋازىسىدىن چىقىپ كەتتى.

نەگە بارىدىغانلىقىمىزنى بىلەلمىدىم. ئاستىمدا يۇمشاق نەرسىلەرمۇ ۋە قاتتىق-قۇرۇق نەرسىلەرمۇ بار ئىدى. قاچا-قۇچىلارنىڭ جاقىلداشلىرىمۇ ئاڭلىناتتى. يولبويى ھېچكىم ھېچ نەرسە دېمىدى. پەقەت تراكتورنىڭ رېتىملىق "پاق-پۇق"لىرىلا ئاڭلىناتتى.

قانچىلىك يول ماڭغانلىقىمىز يادىمدا يوق، ناھىيە بازىرىغا كەلگەنلىكىمىزنىلا بىلەلىدىم. ئۇزاق ئۆتمەي، تراكتور سۇ ئىشلىرى ئىدارىسىنىڭ قورۇسىغا كىرىپ كەلدى. ئىدارىنىڭ دەرۋازىسى بىز يېقىنلاپ كەلگەن ھامان چوڭ ئېچىلدى. ئىداره ئىچىدىكى بىر ئىشخانىدىن يورۇق چىقىپ تۇراتتى. تراكتورنىڭ ئاۋازى بىلەن تەڭ ئىشخانىدىن ئىككى كىشى چىقىپ كەلدى. بۇلارغا قاراپ، مېنى يۆتكەپ كېلىشىنىڭ پىلانلىق ئورۇنلاشتۇرۇلغانلىقىنى بىلۈۋالدىم ۋە بۇ ئىشنىڭ ئارقىسىدا رېھىم بار ئىكەن، دەپ گۇمان قىلدىم. دېگەندەكلا، مېنى تراكتوردىن دۇشكەلەپ چۈشۈرۈۋاتقاندا، رېھىمنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى:

— سالام، گۇلئايىمخان. ئۆزلىرىگە تراكتۇر نېسىپ بولۇپ كېچىسى يۇز كۆرۈشىدىغان ئىش بولۇپ قالدى.

ئۇ كۇلۇۋاتاتتى. مەن ھېچنېمە دېدىمىم. ھايال ئۆتمەي رېھىم بىلەن ھامۇت ئىشخانىغا كىرىپ كەتتى، شۇ چاغدا مېنى ھاجەتخانا يېنىدىكى بىر ئۆيگە ئېلىپ ماڭدى. بىلىشىمچە، بۇ ئوتتۇن-كۆمۈر قويىدىغان، تار، چەللە ئۆگزىلىك بىر ئۆي ئىدى. مەن ئېچىكىرى كىرىپ ئىككى قەدەم بېسىپلا توختىدىم. قاراڭغۇلۇق ھېچ نەرسىنى

كۆرسەتمەيتتى ۋە ئۇ ئىنتايىن قورقۇنچلۇق تۈيۈلاتتى. شۇ ئاردا كەينىمدىن قول چىرىغىنىڭ نۇرى كىرىپ ئۆينى غۇۋا يورۇتتى- دە، ئايىغىم ئاستىغا دەسلەپ يوتقان، ئاندىن كۆرپە بىلەن ياستۇق تاشلاندى. چىراغ نۇرى ئۆچكەندە، سىرتتىن بىرسىنىڭ:

— تراكتوردا قالغان نەرسە- كېرەكلىرىنى قانداق قىلىمىز؟ — دېگەن ئاۋازى ئاڭلاندى.

ئىككىنچى بىرى:

— ئۆزىنىڭ ئەدىيالىغا يۆگەپ تېڭىپ ئامبارغا تاشلۇۋېتىڭلار! — دەپ بۇيرۇدى.

مەن سلاپ- سپاشتۇرۇپ كۆرپىنى بىر تەرەپكە سالدىم. ئۇستىگە يوتقان بىلەن ياستۇقنى قويدۇم- دە، ئارام ئېلىش، ئۇچۇن ئولتۇراي دەۋاتقىنىمدا، ئىشىك ئېچىلىپ، دەسلەپ قول چىرىغىنىڭ يورۇقى كىردى، ئاندىن رەھىم بىلەن ھامۇت ۋە مېنى ئېلىپ كەلگەن "دېكتا- تۇر"لار بىرى كىردى. جىن چىرىغى يېقىلىپ تامنىڭ ئۇيۇقچە- سىغا قويۇلدى.

مەن كۆرپىنى كۆمۈر ئۇۋاقلىرى چېچىلغان داق. يەرنىڭ ئۇستىگىلا سالغانىكەنمەن. شۇ ئاردا ئېلىپ كىرىلگەن يۆلەنچۈكسىز ئورۇندۇققا رەھىم ئۆزىنى تاشلاپ ئولتۇرۇپ ماڭا كۈلۈمسىرەپ قاردى.

— بىرچاغلاردا گىلەم سېلىنغان، ئوتقاشتەك بېزەلگەن مېنىڭ پاكىز ئىشخانامدا كاتىپ بولۇپ، سافادا ئېغىناپ يېتىپ ئىشلەڭ، دېسەم ئۇنۇمىغانىدىڭ، ئەمدىلىكتە سافا بىلەن گىلەملەرنى چۈشۈڭ- دېسەم كۆرەلمەيدىغان بولدۇڭ...

ئۇلار راست- يالغان ئارىلاشقان كۈلكىسى بىلەن مېنى مازاق قىلىشۇاتقىنىدا، مەن ئۇدۇلۇمدىكى تامغا قاراپلا ئولتۇردۇم.

— يادىڭدىمۇ؟ — دەپ سورىدى رېھىم، — ئېھتىمال، بۇندىن كېيىن ئۇنداق ئىشخانىلارنى خىيالىڭغىمۇ كەلتۈرەلمەسسەن...

— ئۇ بەلكىم تېخىمۇ كاتتاراقلىرىنى ئارزۇ قىلىدىغان بولغىيدى، — ھامۇتمۇ بىر تەرەپتىن قوشۇلۇپ كۈلكە ئارىلاش داۋام قىلدى، — توسمىدىن بىرنى ياساپ داڭلىق، مەشھۇر ئايال ئالىم بولغۇسى كەلگەن بولغىيدى؟ كۆز چېقىپ تۇرىدىغان ئالىي بىنالارنى، ئاۋاز چىقارماي ماڭىدىغان پىكاپلارنى تەمە قىلىپ يۈرگەن بولغىيدى...

ئەگەر مېنىڭ ھالىم مۇشۇنداق ئوسال بولمىغىنىدا، قاتتىق قاقاقلاپ كۈلۈۋەتكەن بولاتتىم. ئۇلار مېنىڭ خىيالىمدىمۇ يوق، بىرنەرسىلەرنى توقۇپ چىقىرىپ، مېنى زادىلىق قىلىشۇاتقان بولسىمۇ، مەن بۇ گەپ-سۆزلەردىن ئۇلارنىڭمۇ ماھىيىتىنى پايقاپ ئولتۇراتتىم. پۈتۈن ھاياتىنى مەنسەپكە، شۆھرەتكە بېغىشلايدىغان ئادەملەر بولىدۇ. ھەممە ھەرىكەت ۋە سۆزلىرىدە يەپ-ئىچىشىنلا ئويلايدىغان ئادەملەرمۇ بولىدۇ. مېنىڭ ئالدىمدىكى بۇ ئىككى ئادەم ئەنە شۇنداق بارلىق يارىماس ئىللەتلەرنىڭ ھەممىسىنى ئۆزىگە يىغىنچاقلىۋالغانلار تىپىگە مەنسۇپ ئىدى. ئۇلارنىڭ ۋۇجۇدىدىكى مەنسەپپەرەسلىك ۋە شۆھرەتخۇمارلىق ئاۋۇپ، ئېشىپ كەتكەنلىكتىن ئىچكى دۇنياسىغا سىغماي تېشىپ چىقماقتا ئىدى.

ئاخىر، ئۇلار مېنىڭ دىققەت قىلمايلا ئولتۇرغانلىقىمنى سېزىپ قېلىشتى. كۈلكىلىرىنى توختىتىپ، رەڭگىگە قەھرىلىك تۇس ۋە كۆزلىرىگە ئۆچمەنلىك ئىپادىسىنى بەردى. رېھىم ئولتۇرغان ئورۇندۇقىنى ئورنىدىن تۇرماي قولى بىلەن ۋە پۈتىنى ئىشقا سېلىپلا بىرقەدەم ئالدىغا يۆتكەپ كېلىپ:

— بىز نېمە كويدا بىلەمسەن؟ — دەپ سورىدى ۋە دەرھال

ئۆزى جاۋاب بېرىپ مۇنداق دېدى، — بىز سەن شاياتۇنلارنى ئوبدان ئەدەبلەپ، دىكتاتۇرنى كۈچەيتىپ، ناھىيىمىزنىڭ رەڭگىنى مەڭگۈ قىزىل ھالەتتە ساقلاپ قېلىشنىڭ غېمىدە. سەن قانداق قىلىپ بولمىسۇن جىنايىتىڭگە تېنىۋېلىپ، ئەپتى-بەشىرەڭنى يوشۇرۇپ قالمەن دەپ ئاۋارە.

— ئەمدى كېچىكتىڭ، ئەمدى بۇ جايدىن سېنى توپا ئىتتىرىش ماشىنىسىغا چېتىپمۇ ئېلىپ چىققىلى بولمايدۇ، — ھامۇتمۇ بىرچەتتىن زەھىرىنى سانجىغىلى تۇردى، — سەن، ياخشىسى، جىنايىتىڭنىڭ ئېغىر-لىقىنى ھېس قىلىپ، جىن-شەيتانلارنىڭ باش پاناھى ئۇچۇن ئەنزە ئاغدۇرغانلىقىڭغا ئىقرار بول. شۇ چاغدىلا توسما قۇرۇلۇشنىڭ غەلىبىسى سىياسىي ئامىۋى ھەربىكەت دولقۇنىنىڭ تەسىرىدە، ناھىيىمىزدىكى قەتئىي، تەۋرەنمەس پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرىنىڭ دىكتاتۇرا يۈرگۈزۈش داۋامىدا ئېلىپ بارغان داۋاملىق ئىنقىلابىنىڭ تۇرتكىلىكىدە قولغا كەلگەنلىكىنى مۇقەملاشتۇرالايسەن.

مەن ئۆزەمنى تۇتۇپ تۇرالمىدىم:

— توسما قۇرۇلۇشنى قۇتبىدىن دېگەن باشلىقىڭلارنىڭ قوماندا-لىقىدا، رېھىم جۈيجاڭ، ھامۇت مۇدىرلارنىڭ رەھبەرلىكىدە ياسالدى دېسەملا خۇش بولاتتىڭلارمۇ؟ — دېدىم ئاچچىقىمدىن يېرىلغۇدەك بولۇپ، — بۇ ئىنشائات چىڭقىلىپ شوتار تووۇلاش، لوزۇنكا يېزىش، چوڭ خەتلىك گېزىت چاپلاش ئارقىلىق پۈتۈپ چىقتى دېسەم سىلەر-نىڭ كۆڭلۈڭلەرگە ياقارمىدى...

ھامۇت بېشىنى "ھەئە" ئىشارىسىگە لىڭشىتىۋاتقىنىدا، رېھىم غەزەپ بىلەن ئالىيىپ ئورنىدىن تۇردى.

— سەن مەككار خوتۇن، مەسخىرە قىلىۋاتامسەن تېخى؟ —

دېدى ئۇ دېۋەيلەپ يېنىمغىلا كېلىپ، — "بارچە گۈناھ مەندە تۇرۇپ قاپ كۆتۈرۈپ نەگە باراي" دېگەندەك، ئۆزەڭنىڭ ئەھۋالىنى كۆپرەك ئويلىساڭ بولا رمىكىن؟ — ئۇ قەددىنى كۆتۈرۈپ ئەسلى ئولتۇرغان جايىغا ياندى، لېكىن ئولتۇرمىدى، — بۇ توسما قۇرۇلۇشى ناھىيىمىز، ۋىلايىتىمىز دائىرىسىدىن ئېيتقاندا، بىر زور ئىنشائات. ئۇنىڭ غەلىبىلىك پۈتۈپ چىقىشى قايسى سەۋەبتىن ئىكەنلىكىنى سەن چۈشەندۈرۈپ ئاۋارە بولمىساڭمۇ بولىدۇ. ئۇ، پرولېتارىيات ئىنقىلابىـ چىلىرىنىڭ ئۆزلۈكسىز ئىسيان كۆتۈرگەنلىكىنىڭ، ئىنقىلاپ قىلىشقا جۈرئەت قىلغانلىقىنىڭ نەتىجىسى.

— كونكرېت قىلىپ ئېيتقاندا، رېھىم جۈيجاڭنىڭ بۇۋاستە، يىراقنى كۆرەرلىكىگە ئېگە رەھبەرلىكىنىڭ مېۋىسى...

رېھىم ھامۇتنىڭ سۆزىگە كېرىلىپ قويدى. لېكىن سۆزنى ئېلىپ كەتتى:

— ئۆز گېپىمگە كەلسەم، ئۇ بىز ئىنقىلابچىلارنىڭ جاسارىتىمىزىـ نىڭ سىمۋولى، ئۇ ئىبراھىم، قۇتلۇققا ئوخشاش نوقۇل ئىشلەپچىقىرىش مەستانىلىرىغا ئۈرۈلغان كاچات. سەن ئۇلارغا ئىشەنمەسلىڭ، ئۇلارنىڭ سايىسىغا ئوخشاش ئەگىشىپ يۈردۇڭ، ئاخىر نېمە تاپتىڭ...؟

— ئۇلارنىڭ "شۇجىي" دېگەن چىرايلىق ئۇنۋانىغا قىزىقىپ قالغاندۇ؟ — دەپ ھىجايدى ھامۇت.

رېھىم ئولتۇردى - دە، پۈتىنى مىنگەشتۈرۈپ يىغىندا نۇتۇق سۆزلىگەن تەلەپپۇز بىلەن ۋەز ئېيتقىلى تۇردى:

— ئۆتكەن يىلنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ قانداقتۇر بىر خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكىلدۈرۈش،

دەيدىغان قارا قۇيۇن پۈتۈن مەملىكەتىنى قاپلاپ كەتتى. بىزنىڭ ناھىيىمىز بۇ شامالغا قاراپ كېمە سالغان ئەڭ ئالدىنقى ئاۋانگارت بولدى. ئون يەللاپ ئېلىپ بېرىلغان مىللى كۆرۈلمىگەن ئىنقلابتا زەربە يېگەن، چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان بىرنەچچە رىڭ خىزمەتى ئەسلىگە كەلتۈرۈلدى. قارايدىغان بولساق، ئۇلار ئەسلىدىكى كونا كەشنى كىيىپ، بىز ئېچىپ قويغان يېڭى يولدا مېڭىۋاتىدۇ. بىزگە سۇئال قىلىشقا توغرا كېلەمتى؟ بىز داۋاملىق ئىنقىلاب قىلىش، ئۇزلۇكسىز ئىنقىلاپ قىلىش روھىغا ئىگە پرولېتارىيات ئىنقىلابچىلىرى تۇرساق، بۇنىڭغا ئۇنايىتتۇقمۇ؟ تەبىئىيكى، بۇ چوڭ ئېلىشىشتا زاۋالغا يۈز تۇتقان ئاز ساندىكى ھوقۇقدارلار ئۆزىنىڭ ئىمتىيازىنى، ھوقۇقىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن جىن-شەيتانلارنى قۇتراتتىپ يەنىمۇ زىمبىدە بىز پرولېتارىياتقا ھۇجۇم باشلىدى. ئۇلار ماتېرىيالدۇرۇشنى ۋاستە قىلدى شۇ. مانا بۇلار "5-ئاپرېل" ۋەقەسىنىڭ ئەينەن ئارقا كۆرۈنۈشى.

— ئوبدان ئاڭلىۋال، سىياسىي-ئىدىيىۋى تونۇشۇڭ ئۆسىدۇ، — دەپ قويدى ھامۇت رەھىمنىڭ توختىغان پۇرستىدىن پايدىلىنىپ.

— مەن سېنىڭ تونۇشۇڭنى، بولۇپمۇ جىنايىتىڭگە بولغان تونۇشۇڭنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ئۈچۈن سائا بۇلارنى ئېزىپ ئىچىرىدۇاتىمەن. سەنمۇ دەل ئاشۇ ھالقىلىق پەيتتە سەكرەپ چىققان ئەكسىئىنقىلابچىلارنىڭ بىرسىسەن. شۇنچە رەھىمدىل ئالدىدا سەن "خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى يۇكسەلدۇرۇش يۈزىلىشى توغرا" دەپ تەنزە ئاغدۇردۇڭ.

— مەن ھېلىمۇ "خەلق ئىگىلىكىنى تەڭشەش، ئىشلەپچىقىرىشنى

يۈكسەلدۈرۈش" يۆنىلىشىنى توغرا دەپ قارايمەن، — دېدىم مەن گەۋدەمنى كۆتۈرۈپ، — توسما قۇرۇلۇشنىڭ پۈتۈپ چىقىشىنى مەن ئاشۇ سىياسىي ۋەزىيەتنىڭ پايدىلىق شارائىتىدىن بولغان، دەپ تونۇيمەن. ئۇ، سىلەر ئېيتقاندەك دەبدەبىلىك شوئارلارنىڭ نەتىجىسى ئەمەس. سىلەر شوئار توۋلىغاندىمۇ توسما قۇرۇلۇشنىڭ قارشى تۇرىدىغان شوئارلارنى توۋلىغان ئىدىڭلارغۇ...

— ئاغزىڭنى يۇم!! — رېھىم چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ كەتتى. چىراقنىڭ نۇرى ئاجىز، خىرە بولسىمۇ، رېھىمنىڭ يىرتقۇچلارنىڭكىدەك كۆزىدىن چىقىۋاتقان غەزەپ ئوتىنى كۆرگىلى بولاتتى.

— سەن ئىشەنگەن ئەڭ چوڭ ھىماتچىلىرىڭدىن تارتىپ تاكى ئىبراھىم، قۇتلۇقلارغىچە غۇلاپ كەتتى، بىز يېڭىپ چىقتۇق، — دەپ چاۋاقىدى رېھىم، — شۇڭا سەن ئاۋۋال بايا ئۆزەڭ جاھىللىق بىلەن چىڭ تۇرغان خاتا لۇشيەنگە ئەنزە ئاغدۇرغان جىنايىتىڭنى تاپشۇرد-سەن. ئاندىن، پرولېتارىيات دىكتاتۇرىسىغا قارشىلىق قىلىپ، دېھقانلارنى قايمۇقتۇرۇپ قېچىپ كېتىشنى ئۈيۈشتۇرغان جىنايىتىڭنى تاپشۇرىسەن. توسما-پوسماڭنى ئويلىماي قوى. توسما قۇرۇلۇشىدا ھېچقانداق ئەجرىڭ يوق. سەن ئۇ يەردە نازارەت ئاستىدا ئەمگەك قىلدىڭ، خالاس.

— توسمىنى قالقان قىلىپ ئۆتۈپ كېتىسەن، دەپ خام-خىيال قىلما! — دېدى ھامۇت ئۇلاپ.

رېھىم ئىشتىنىڭ يانچۇقىدىن بىر يۆگەم قەغەز ئېلىپ ئىتتىكمگە تاشلىدى-دە:

— تەپسىلي يېزىپ تاپشۇر! — دەپ بۇيرۇدى.

ھامۇت ماڭا يۇقىرىدىن قاراپ:

— رېھىم جۈيجاڭنىڭ سۆزلىرى ساڭا چىقىش يولى كۆرسەتسەپ بەردى. بىردىنبىر يولۇڭ جىنايەتلىرىڭگە ئىقرار بولۇپ، ئۇزۇل-كېسىل تاپشۇرۇش، — دېدى.

— جىنايى پاكىتلىرىڭ ئېنىق، ھەممىسى قولىمىزدا بار. بىز تونۇش پوزىتسىيەڭنىڭ قانداقلىقىنى تەكشۈرۈپ كۆرمەكچىمىز، — دېدى رېھىم يەنە.

— قوي يوقالغاندىن كېيىن قوتانىنى تۇزەشتۇرسەمۇ كېچىكىمەن ھېساپلانمايدۇ، — دېدى ھامۇت ئۇلاپ.

مەن ھېچ نەرسە دېمىدىم. ئۇلارنىڭ نىيىتى ماڭا ناھايىتى روشەن بولۇپ، مۇنازىرىلىشىپ يۈرۈشنى ئوشۇقچە ئىش دەپ ھېس قىلاتتىم. ئۇلار مېنى ئويلىنىۋاتىدۇ، دەپ خاتا پەرەز قىلدى بولغاي، رېھىم ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ ئاۋازىنى سەل مۇلايىملاشتۇرۇپ:

— ئوبدانراق ئويلان، ئىستقبالىڭنى قارىلىما، — دېدى ماڭا "كۆيۈنگەنلىكى"نى بىلدۈرۈشكە تىرىشىپ، — ئۆزەڭنىڭ جىنايىتىنى ئۆزەڭنىڭ تونۇۋېلىشى ئۈچۈن پۈرسەت بېرىمىز. سېنىڭ جىنايىتىڭ كىچىك ئەمەس. سېنىڭ ئەكسىيەتچىل مەيدانداتۇرۇپ ئەنزە ئاغدۇرۇپ، پىپەن قىلىنىۋاتقان خاتا لۇشيەنىنى ئاقلىشىڭدا ئىبراھىم، قۇتلۇق قاتارلىقلارنىڭ بارلىقى ئېنىق. ئۇلار ھازىر ۋىلايەت مەركىزىدە "نەزەرىيە ئۆگىنىش كۇرسى"غا قاتنىشىۋاتىدۇ. ئوچۇق ئېيتقاندا، خىزمىتىنى توختىتىپ ئەسلەشكە، خاتالىقىنى تونۇشقا قويۇلدى. سەن ئۇلاردىن مەدەت كۈتكىنىڭ بىلەن، ئۇلار ھازىر ئۆز غېمىنىڭ كويىدا. خاتالىقىنى ئىقرار قىلىش ئۇلارغىمۇ يېتىپ ئاشىدۇ. سەن ئۇلارنى پاش قىلىشىڭ، چەك-چېگرا ئاجرىتىشىڭ لازىم. شۇ چاغدىلا چىقىشى يولىغا ئىگە بولىسەن.

مەن ساختا كۆرەكلىككە چىدالمىدىم. شۇڭا، ھېچبىر دۇدۇقلىمايلا دېدىم:

— كۆرىمىز، سىلەرمۇ كۆرىسىلەر، بىزمۇ كۆرىمىز.

بۇ سۆزنى ئېيتىش ئاھانكىم رېھىمگە ياقمىدى. ئۇنىڭ يالغان مۇلايىملىقى دەرھال غايىب بولدى - دە، ئورنىدىن تۇرۇپ:

— نېمىنى كۆرىمىز؟ — دېدى بىر قەدەم چامداپ.

— كىمنىڭ غەلىبە قىلىدىغانلىقىنى كۆرىمىز! — دېدىم مەن كەسكىن قىلىپ.

— نېمە دەپ جۆيلۇۋاتىسەن؟ — يېقىنلاپ كەلدى رېھىم لەۋلىرىنى تىترىتىپ.

مەن ئورنۇمدىن تۇردۇم. ئۇلارغا قارىتىلغان غەزەپ - نەپرەتتىن قېنىم قىزىماقتا ئىدى.

— پارتىيىنىڭ سىياسىتى، خەلق ئاممىسىنىڭ تەگكۈسىز كۈچى غەلىبە قازىنىدۇ، — دېدىم مەن رېھىمنىڭ كۆزىگە قاراپ، — سىياسىي ھايانكەشلەر، قارا نىيەت سۈيىقەستچىلەر، ھوقۇق - ئەمەل مەستانىلىرى چوقۇم مەغلۇپ بولىدۇ. نۇرغۇن ئەمەلىيەتلەر بۇنى ئىسپاتلاپ كەلگەنىدى، داۋاملىق ئىسپاتلايدۇ...

مەن يەنە نېمىلەرنى دېگەنلىكىم يادىمدا يوق. ئىشقىلىپ كۆكلۇم-دىكىلەرنى قويماي دەۋەردىم. گېلىم قۇرۇپ، ئاۋازىم بوغۇلۇپ كەتكۈچە سۆزلىدىم. سۆزلەۋاتقىنىمدا مەن بېسىپ ئۆتكەن مۇساپىلەر كۆز ئالدىمدىن بىر - بىرلەپ ئۆتۈپ تۇراتتى.

— ئاغزىڭنى يۇم، ھوي جاھىل ئۇنسۇر! — رېھىم ئېتىلىپ كېلىپ مەيدمگە بىر مۇشت سېلىۋىدى، مۇشت زەربىسىدىن كۆزۈم قاراڭغۇلۇشۇپ دەلدەڭشىپ كەتتىم، بېشىم پىرقىراپ، كۆكلۇم ئاينىغىلى

تۇردى. شۇ چاغدا ماڭا پۇتۇن بەدىنىم ئۆزەمنىڭ ئەمەستەك ياكى تېگى يوق ھاڭغا چۈشۈپ كېتىۋاتقاندەك تۇيۇلدى.

2

ئېسىمنى بىلمەي قانچىلىك ياتقانلىقىمنى ئۆزەمۇ بىلمەيمەن. قاتتىق ئىگەلەپ يىغلاۋاتقان بوۋاقنىڭ ئاۋازىدىن ھوشۇمغا كەلدىم. بۇ بوۋاق كىم، ئۇ قەيەردە ۋە نېمىشقا بۇنداق قاتتىق يىغلايدۇ؟ بۇنى دەرھال چۈشىنەلمىدىم.

بېشىمنى كۆتۈرۈشكە ھەرقانچە ئۇرۇنغىنىم بىلەنمۇ، ماغدۇرسىز-لىقىمدىن قىمىرلىيالماي قالدىم، گويا ئۇستۈمگە ئېغىر بىرنەرسىنى باسۇرۇپ قويغاندەك سېزىلدى. كۆزۈم پەقەت ئۆيىنىڭ تورۇسىنى كۆرەتتى. بۇ تورۇس بادرا ۋە شاخلار بىلەن نېرى-بېرى قىلىپلا يېپىلغان بولۇپ، قاچاندۇ بىر چاغلاردا ئۆيى ئىچىگە يېقىلغان گۈلخان ئىسىدىن قارىيىپ كەتكەندەك تۇراتتى.

بوۋاقنىڭ يىغىسى توختىماي ئاڭلىنىپ تۇراتتى. مەن چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، ئىسلار ئارىسىدا ئەلەڭلەپ ياتقاندەك چايقىلىۋاتقە-نىمنى سېزەتتىم. ئاخىر، قولۇمنى ھەركەتلەندۈرۈش مۇمكىنلىكىنى ھېس قىلدىم ۋە قورسىقىمنى سىلاپ باقتىم. قورسىقىم مەن تۇتۇپ ئادەتلەنگەن جايدىن تۆۋەنلەپ كەتكەندەك بوشۇشپ پەسلىگەنىدى. كۆكسۈم چىڭقىلىپ ئاغرىيتتى.

شۇ چاغدا مېڭەمگە دەھشەتلىك بىر گۇمان چاقماق چاققانىدەك قاتتىق تەسىر قىلدى: يېڭى بىر جان، مەن توققۇز ئايدىن بېرى كۆتۈرۈپ يۈرگەن، مەن بىلەن بىللە ئايرىلماي ياشىغان بىر جان مېنىڭ مۇشۇ بەختسىزلىكتە سولىنىپ ياتقان پاسكىنا، قاپقارا ئۆيدە،

شامال چەقىپ تۇرغان ئەنسىز كېچىدە تۇغۇلۇپ دۇنياغا كەلگەن بولمىسۇن يەنە؟!

بۇ ئوي دەھشەتلىك، تۇيۇقسىز ۋە قورقۇنچلۇق ئىدى. لېكىن، ئۇ ماڭا غايىبانە بىر غەيرەت بېغىشلاپ مۆلچەرلىمىگەن كۈچ-قۇۋۋەت بەردى. مەن سەل ئۆرە بولۇپ، ئەتراپىمنى سىلاپ كۆرۈپ ئەھۋالنى چۈشەندىم-دە، تۇنجۇقۇپ توۋلاۋاتقان بوۋاقنى مەن تۇغقانلىقىمغا ئىشەندىم ۋە ياتقان جايىمدىن سەل يۆتكىلىپ بوۋاقنى تەستە قولۇمغا ئالدىم.

ئاغرىق، قانسىراش ئۇستىگە روھىي ئازاب قوشۇلۇپ مېنى ھالسىرىتىپ قويۇۋاتاتتى. مەن ۋاقىت ئۆتىۋەرسە چىداشلىق بېرەلمەسلىكىمنى، ھوشۇمنى يوقىتىپ قويۇشۇم مۇمكىنلىكىنى سېزىپ قالدىم. مەن بەرداشلىق بېرىشىم، چىدىشىم لازىم ئىدى. ئۆز-ئۆزىمگە: "چىدا گۈلئايىم، يېڭى دۇنياغا كەلگەن بىر ھايات ئۈچۈن ئاخىرى-غىچە چىدا!" دەپ مەدەت بېرىپ لەۋلىرىمنى قاتتىق چىشلەيتتىم.

بوۋاق بولسا ھامان ۋارقىرايتتى. ئۇ كىچىككىنە قوشۇمىلىرىنى تۇرۇپ، جېنىنىڭ بېرىچە زورۇقۇپ، چىڭقىلىپ توۋلايتتى...

مەن ئىشىك ئالدىدا ئادەم بولسا كېرەك قالار، بوۋاقنىڭ يىغلىغان ئاۋازىنى ئاڭلىسا، بۇ ئۆيدە تۇغۇتلۇق ئايال بارلىقىنى، يېڭى بىر جان ئىگىسى تۆرەلگەنلىكىنى چۈشىنەر، مۇبادا ئۇ ئادەم ئەر كىشى بولۇپ يېنىمغا كىرىشكە تارتىنغاندىمۇ، يېقىن ئەتراپتىكى بىرەر ئايال كىشىنى چاقىرىپ قويار، دەپ ئۈمىد قىلاتتىم. ۋاقىت ماڭا بەكمۇ ئۇزۇن بىلىنەتتى.

تاقىتىم چەكتىن ئېشىپ ئاخىرى بولالمىدىم-دە، "ئادەم بارمۇ، بىرەرسىگلار كىرىڭلار!" دەپ ۋارقىراشقا باشلىدىم. شۇنچە ئۇزاق

ۋارقىرىغان بولساممۇ، ھېچكىم كىرمىدى. مېنىڭ ۋارقىراشلىرىمغا قاتتىق چىقىۋاتقان شامالنىڭ ئەنسىز گۈركىرىشى جاۋاب بېرەتتى، خالاس!

ھوشسىزلىق مېنى قىينىماقتا. ماغدۇرسىزلىق ئاخىرقى نەپىسىمنى ئۈزۈپ قويايلا دەپ قالدى. مەن بارلىق كۈچۈمنى يىغىپ ئۆرە بولـ دۇم ـ دە، خېلى كۈچ سەرپ قىلىپ بوۋاقنى كۆتۈردۇم. باشقا ئامال بولمىغانلىقتىن، كۆز چەن بىلەن ئۆلچەپ ئۇنىڭ كىندىكىنى چىشلـ دىم ۋە قاتتىق بىر كۈچىنىش بىلەن ھەمرىيىدىن ئۈزۈپ تاشلىدىم. ئۆزەمدە ھەددىدىن ئارتۇق چارچاش سەزدىم. بوۋاق ھامان ۋارقىرايتتى...

مەن بوۋىقىمنى كۆكۈلىكىمنىڭ پېشى بىلەن سۈرتۈپ، ئۇنىڭدىن بىر پارچە يىرتىپ كىندىكىنى تېڭىپ قويدۇم. ئاندىن، ئىچ كۆكۈلىكىم بىلەن قېلىپ تېشىمدىكى كۆكۈلەكنى يۆگەك قىلىپ بوۋاقنى ئورىدىم. ئۇنى ئاۋايلاپ يېنىمغا ياتقۇزغاندىن كېيىن، ئاخىرقى دېمىم كېسىلـ گەندەك بولدى ـ دە، ھېچ نەرسىنى سەزمەي قالدىم...

ھوشۇمغا كەلسەم، بوۋاق يەنىلا يىغلاۋېتىپتۇ، ئۇ بوغۇلغان، خىرقىرىغان ئاۋازدا يىغلايتتى ۋە كۈز پەسلىدىكى ياپراقتەك تىتـ رەيتتى. مەن يەنە كۆتۈرۈلۈپ ئۆرە بولۇپ ئۇنى قولۇمغا ئالدىم. كۆكسۈمگە بېسىپ قۇرۇپ كەتكەن لەۋلىرىگە سۈت جىرغاتتىم. ئاندىن ئۇنى ئېمىتىشكە باشلىدىم. بوۋاق ئۆزىچە غوتۇلداپ كەتتى، ئاۋازى پەسىيىپ ئېمىشكە باشلىدى.

شۇ چاغدا ئىشىك ئېچىلدى. كەينى ـ كەينىدىن دۆپۈرلەپ بىرـ نەچچەيلەن كىرىپ كەلدى. مەن دەرھال يوتقانىنى يۈگرى تارتىپ، ئۇلارنىڭ كۆزىدىن يوشۇرۇنۇشقا تىرىشتىم. بېشىمنى كۆتۈرگىنىمدە،

ئالدىمدا ھەجىيىپ قاراپ تۇرغان رېھىمنى، تاماكا چىشلەپ قاپقىنى تۇرۇپ، قولىنى يېگىگە تىقىپ قاراپ تۇرغان ھامۇتنى، نېپىز گاز ياغلىقىدا ئاغزى-بۇرنىنى چىڭ تېڭىۋالغان، چىرايى پۇرۇشكەن رەيھانىنىسانى، يەنە مەن تونۇمايدىغان بىر ئەر كىشىنى كۆردۈم. بىر قاناتلىق ئىشىكتىن كىرىۋاتقان يورۇقنى ئۇلار توسۇۋالغان بولسىمۇ، ئاللىقاچان تاكا ئاتقانلىقىنى بىلگىلى بولاتتى. سىرتتىن يەنە سەل سوغۇق بولسىمۇ ساپ، يېگى ھاۋا كىرىپ تۇراتتى.

سىرتتىن كىرگەن ھاياسىزلار قان-تەر ئارىسىدا ياتقان بىر تۇغۇتلۇق ئايالنىڭ ئەتراپىغا ئولۇشۇپلىپ، گويا بۇرۇن كۆرۈپ باقمىغان يېڭى بىر مەخلۇقنى تاماشا قىلىۋاتقانلاردا بولىدىغان قىزىقىش بىلەن قاراپ تۇرۇشاتتى.

مەن ئۆزەمنى تۇتۇپ تۇرالمىدىم. بەدەنلىرىمنى، يوتقان-كۆرپە-لىرىمنى ئوڭشۇپلىشقا قۇربىم يەتمەيتتى. ھېچ نەرسىدىن خەۋىرى يوق بوۋىقىم مۇزدەك بەدىنىنى كۆكسۈمگە يېقىپ بەخىرامان ئېمەتتى. پۇتۇن ۋۇجۇدۇم ئوت ئىچىدە قالغاندەك ئېچىشىپ كۆيەتتى. بېشىمنى يەردىن ئۈستۈن قىلالماي كۆزۈمنى چىڭ يۇمۇپ:

— بۇنداق قاراپ تۇرماڭلار، كۆرۈپ تۇرۇۋاتسىلەرغۇ، چىقىپ كېتىڭلار، — دېدىم ئۆتۈنۈش ئاھاڭىدا، — قانداق گەپ بولسا رەيھانىسا ئېيتسۇن، باشقىلار چىقىپ كېتىڭلار، ماڭا دوختۇر چاقىرىپ بېرىڭلار...

— ئىنژېنېر خېنىم بولۇپ كېرىلىپ يۇرگەن چاغلاردا، كۈنلەرنىڭ بىرىدە مۇشۇنداق ئىتنىڭ كۈنىدە تۇغۇپ قالىدىغانلىقلىرىنى ئويلاپ باقمىغان بولغىيتتىلە-ھە؟ — ھامۇت زەھەرخەندىلىك بىلەن مەسخىرە قىلىپ ھىجايدى، — قېنى سىلىگە شەپقەت ياغدۇرۇپ يۇرگەن

ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇق ئاكىلىرى؟ ئۇلار سىلىنى قۇرۇلۇش مەيدانىدىكى داۋالاش چېدىرىدا باققانغا قانائەتلەنمەي، ناھىيىلىك دوختۇرخانىغا ئەۋەتىپ يۇرمىگەنمىدى؟ ئەمدى نېمىشقا دوختۇر ئەۋەتەلمەيدۇ، سىلە نېمىشقا ئۇلارغا "دوختۇر چاقىرىپ بېرىڭلار"، دەپ تەلەپ قىلمايسىز دەيلا؟

رېھىم قاقاقلاپ كۈلۈپ:

— خانىم ئۇلارنىڭ ئەمدى ئۆزىمۇ دوختۇرغا كۆرۈنۈشتە رۇخسەت سورايدىغان ھالغا چۈشۈپ قالغانلىقىنى پەملىيەلەيدۇ، — دېدى.

— بوپتۇ، دوختۇر ئەۋەتمىسە ئۆلەرمۇ چىقىپ كېتىڭلار، — دېدىم مەن ئۆتۈش تەلەپپۇزى بىلەن، — مەن تۇغۇتلۇق تۇرسام دېۋەيلەپ كېلىۋالغىنىڭلار نېمىسى؟

قۇلاقنى جىزىلدىتىپ رېھىمنىڭ كۈلكىسى يەنە ئاڭلاندى.

— تۇغۇتلۇق بولساڭ نېمە بوپتۇ؟ — دېدى ئۇ مازاق قىلىپ، — نۇرغۇن كاپىتالىزىم يولىغا ماڭغان ھوقۇقدارلار، ساڭا ئوخشاش جىن-شەيتانلار پرولېتارىياتنىڭ ئاممىۋى دىكتاتۇرىسىنىڭ كۈچى ئاستىدا ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋېلىۋاتسا، سەن تېخى يالغۇزلۇقۇڭغا يەنە بىر شاياتۇننى قوشۇۋالدىڭ. شۇنداق قىلىپ ئىككى بولدۇڭ...

— سەن، ئۆلۈپ-تارتىپ قالسام بۇلار ئەنسىرەيدۇ، دەپ ئويلىما! — دەپ ھەيۋە قىلدى ھامۇت، — جىنايىتىدىن قورقۇپ ئۆزىنى ئۆلتۈرۈۋالدى، دەپ ئىلان قىلىۋېرىمىز.

— ئەمىسە نېمىشقا دېۋەيلەپ تۇرىسىلەر؟ — دەپ ۋارقىرىدىم بوغۇلۇپ، — سىلەرگە نېمە كېرەك؟

— ئۆتكەنىدە ساڭا قويۇلغان تەلەپ ئىسكىدە بولسا كېرەك، —

رېھىم خاتىرجەم سۆزلەيىتتى، ــ شۇ تەلەپ بويىچە ئىقرارنامە يازدىم. "پۈتۈن مەملىكەت پىپەن قىلىۋاتقان خاتا لۈشيەن ئۈچۈن ئەنزە ئاغدۇردۇم، بۇنداق قىلىشىمدا ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇقنىڭ پەردە ئارقىسىدا يەل بېرىشى رول ئويناندى" دەپ پاش قىلىمەن. ئاممىۋى دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسىنىڭ نازارىتىگە بويسۇنماي، دېھقانلارنى قايمۇقتۇرۇپ قېچىپ كەتمەكچى بولغانلىقىڭنىڭ تەپسىلاتىنى تولۇق، قالدۇرماي تاپشۇرىسەن.

ــ شۇنداق ماتېرىيال يازىدىغان بولساڭلا، كەڭچىلىك قىلىندۇ، ــ دېدى هامۇت.

ــ ساڭا شۇ چاغدا دوختۇرمۇ ئەۋەتىلىدۇ. تۇخۇم، شورپا، سۈت-لۈك چايمۇ بېرىلىدۇ، ــ رېھىم هامۇتنىڭ كەيىنىدىنلا قىزىقتۇرۇشقا باشلىدى، ــ مانا، ئەتراپىڭدا تۇرغانلار ئەنزە ئاغدۇرۇپ، ئەكسىيەتچىل پەتنە ـ ئىغۋا تېرىغانلارنى تەكشۈرۈپ بىر تەرەپ قىلىش رەھبەرلىك گۇرۇپپىسىنىڭ ئەزالىرى. ساڭا كېپىل. ئاساسەن قانائەتلەنەرلىك يازغان بولساڭلا، چوڭ يىغىن ئاچمىز. سەن يىغىندا ئۆزەڭنىڭ ئىقرارىنى ۋە پاش قىلىشىڭنى ئوقۇيسەن.

ــ ناهىيە بويىچە ئېچىلىدىغان چوڭ يىغىندا سەن كەڭچىلىك بىلەن چارە كۆرۈشنىڭ تېپى بولىسەن، ــ دەپ قۇۋۋەتلىدى رەيهاننسا.

ئۇلار ئەنە شۇ تەرىقىدە بىرى توختىسا يەنە بىرى سۆزلەپ، بىر ـ بىرىنىڭ سۆزىنى تولۇقلاپ، قوشۇمچە قىلىپ، هەم ئالداپ، هەم قورقۇتۇپ بىرمۇنچە ۋاقىتنى ئۆتكۈزدى. مەن تۇغۇتتىن كېيىنكى ماغدۇرسىزلىق، روهىرلىق ۋە ئوزۇقسىزلىق تۈپەيلىدىن ئۆزەمنى يوقتىپ قويۇۋاتاتتىم. بولۇپمۇ تۇغۇتتىن كېيىن بولىدىغان چاڭقاش

تۇپەيلىدىن تىنىقسىمۇ بىر - بىرىگە ئۇلگۈرمەيۋاتاتتى.

— سۇ، بىر يۇتۇم سۇ... — دېدىم ئاخىر ھالسىزلىقتا چىداشلىق بېرەلمەي دېمىم سەقلىپ.

رېھىم بىرسىگە پىچىرلاپ سۇغا بۇيرۇدى بولغاي، ئىشكىتىن بىر-سىنىك سايىسى چىقىپ كەتتى. قەدەم بېسىشقا قاراپ ئۇنىك رەيھان-نىسا ئىكەنلىكىنى پەرق ئەتتىم. مەن ھامان نومۇس كۆچىدىن بېشىمنى كۆتۈرەلمەيۋاتاتتىم. شۇڭا ئاخىرقى قېتىم ئۇلارغا، گەرچە، تەسىرلەنمەيدىغانلىقىنى بىلسەمۇ:

— چىقىپ كېتىڭلار، نېمانداق دېۋەيلەپ تۇرسىلەر، سىلەرنىڭمۇ ئايالىڭلار بار، قىزلىرىڭلار بار، ھېچ بولمىسا ئاناڭلارمۇ ئايال ئەمەسمۇ؟ — دېدىم يېلىنىپ.

— مە، سۇ ئىچ!، — دەپ بۇيرۇدى رېھىم.

مەن بېشىمنى ئۇستۈن كۆتۈرەلمەي قولۇمنى ئۇزاتتىم، ھېچ نەرسە ئۇرۇنمىدى. چاڭقاش ئازابى نومۇسنى يېڭىپ ئاخىر بېشىمنى سەل كۆتۈردۈم ۋە ئىسلىشىپ قاردىم كەتكەن بېغى يوق كورۇشكىنى قولۇمغا ئالدىم. ئۇنى ئىچەي دەپ ئاغزىمغا ئېلىپ كەلگەندە، كۆڭلۈم ئايىنىپ كەتتى. كورۇشكىدىكى سۇ نەدىن ئېلىپ كىرىلدىكىن، ئۇنىڭ-دىن سېسىق پۇراق چىقىپ تۇراتتى. سۇ يۇزىدە ماي ئايلىرىدا تىرد-لىدىغان ئۇششاق ھاشاراتلار قىمىرلاپ يۈرەتتى. سۇ لايقىسمان بولغانلىقتىن، دۇغ ئارىسىدىكى بۇ ھاشاراتلارنىڭ رەڭگىنى بىلگىلىمۇ بولمايتتى.

— ئىچە، ئىچ، سەن تويمايدىغان، ئاغزىڭدىن چۈشۈرمەيدىغان، ھەمىشە ئارزۇلاپ يۈرگەن سۇ ئەنە شۇنداق بولىدۇ، — دېدى رېھىم ئېگىشىپ تۇرۇپ، — سەن ھېلىقى ماتېرىيالنى يازغاندىن كېيىن،

ئاندىن رەسمىي سۈ بېرىلىدۇ.

ــ ناھىيە بويىچە ئېچىلىدىغان ئىقرار قىلىش ۋە پاش قىلىش يىغىنىدا قەنت سالغان چاي ئىچسەن، ــ دېدى چەنتىرەك تۇرغان ھامۇت.

ــ ئۆز قولۇڭ بىلەن دەملەپ ئىچسەن، ــ دېدى رەيھانىنسامۇ.

ئالدىمدا تۇرغان بۇ بىرنەچچىلەرنى ئادەم دېيىشكە بولمايدىغانلىقىنى، ئۇلارغا بەھۇدە ئىلتىماس قىلغانلىقىمنى، ئۆزەم بىر ئادەم تۇرۇپ مۇشۇنداق ئادەمسىمان ھايۋانلاردىن نومۇس قىلىپ خاتا قىلغانلىقىمنى چۈشەندىم. شۇڭا غەيرەتلىنىپ، چۈۋۈلغان، تەردىن نەملەشكەن چاچلىرىمنى بىر سىلكىپلا ئۇلارغا بۇرۇلۇپ، غەزەپ بىلەن تىكىلدىم. قاتتىق غەزەپ بىلەن قارىغانلىقتىنمۇ، پەقەت رەھىم بىلەن ھامۇتنىلا كۆرەلىدىم، باشقىلار كۆزۈمگە غۇۋا كۆرۈندى.

ــ سەنلەر بېشىمدا دېۋەيلەپ ھەرقانچە ئۇزاق تۇرۇشۇڭمۇ، سىياسىي سۈيىقەستىڭگە خىزمەت قىلدىغان بىرەر ماتېرىيال ئېلىشالمايسەن. مەن ھېچقاچان ئەكسىيەتچىل سۆز قىلغىنىم يوق. ئەكسىچە، سىلەرنىڭ خاتا قىلمىشىڭلارنىلا پاش قىلدىم، خالاس. ئىبراھىم ۋە قۇتلۇق يولداشلار پارتىيە، خەلقنىڭ مەنپەئىتى يولىدا ئىشلىشىم ئۈچۈن مەدەت بەردى، يول كۆرسەتتى. مەن ھېچقانداق دېھقانلارنى ئالداپ قايمۇقتۇرۇپ قېچىشنى پىلانلىغىنىم يوق. بۇ، دېھقان يولداشلارنىڭ ماڭا قىلغان غەمخورلۇقى. ئالە بۇ ئىپلاس يۇندائىنى! ئۇ-سۆزلۈقتىن ئۆلۈپ قالساممۇ سەنلەردىن سۇ سورىمايمەن!

مەن قولۇمدىكى كورۇشكىنى رېھىمنىڭ ھىجىيىش ئورنىغا رەزىل ئاچچىق يامشۇاتقان خۇنۇك يۈزىگە ئاتتىم.

3

ئەمگىن، تويۇپ ـ تويۇپ ئەمگىن. بالام. تولا يىغلاپ ئاۋازىڭ پۈتۈپ قالمىدى. تولا قىينىلىپ دېمىگىمۇ توختاپ قالمىدى. ئانا بولۇپ تۇرۇقلۇق تويغۇدەك سۆت بېرەلمىدىم، مەندە بارى شۇ بولغاندىكىن، ئاز كۆرمەي ئەمگىن بالام.

مەنمۇ "گۇناھكار" ئاتىلىپ تىل ـ ھاقارەت ئاڭلىدىم، خورلاندىم، تاياقمۇ يېدىم. سەندە ھېچ گۇناھ يوق ئىدى، پەقەت مەندىن تۇغۇلغىنىڭ ئۇچۇنلا "ئىتنىڭ كۇچۇكى"، "شۇم"، "ھارامدىن بولغان"، دەپ ئاتالدىڭ. سەن دۇنيادىكى ئارزۇ ـ ئارمىنىگىنىمۇ، تىلەك ـ ھاجەتلىرىڭنىمۇ يىغلاش ئارقىلىقلا ئىپادىلىيەلەيسەن. شۇنداق بولۇشۇڭغا قارىماي، قاتتىق ئازابلاندىڭ. ئاناڭنى سوراق قىلغان، دۆشكەلىگەن چاغلاردا، كىرلەشكەن كۆرپە ئۈستىدە پۈتلىرىڭنى ئاسمانغا قارىتىپ تېپىچەكلەپ، كىچىككىنە مۇشتۇملىرىڭنى چىڭ تۇگۇپ پۇلاڭشىتىپ، كىچىك، قىسىق كۆزلىرىڭنى چىڭ يۇمۇپ، قوشۇمىلىرىڭنى تۇرۇپ يىغلىدىڭ. ساڭا تەئەللۇق بولغان بىردىنبىر خۇشاللىق، تىنچلىنىش، ئارام ئېلىش، پەقەت شۇ ئىمىش. شۇڭا ئېمىۋال جېنىم بالام...!

ھەر كۈنى ئىككىمىز يالغۇز قالغان چاغلاردا شۇ سۆزلەرنى نەچچە قېتىم تەكرارلايدىغانلىغىم ھازىر يادىمدا يوق. بىزنى ياكى كۈندۈزى ياكى كېچىسى ئارام ئالغۇزمايتتى. توساتتىن باستۇرۇپ كىرىپ قېيىن ـ قىستاققا ئالاتتى. لېكىن شۇنداقتىمۇ، بالام ماڭا ھەم ھەمراھ، ھەم ئەرمەك ئىدى. ئۇ، ئۆزۈڭنىڭ ياشاشقا ئىنتىلىشى بىلەن

ماڭمۇ كۆچ- قۇۋۇەت بېغىشلايتتى. ئۇ بەزىدە ئۇخلاۋېتىپ، بەزىدە كۆزى ئوچۇق تۇرۇپمۇ، تاتلىقتىنا كۆلەتتى. بوۋىنىڭ بۇ كۆلكىسى بىلەن مەنمۇ كۆلۈپ كېتەتتىم. كىشى ھاياتتا كۆلۈپ ياشىيالمسا، بۇ كۆلۈش ھېچكىمنىڭ رەنجىشى بەدىلىگە بولمسا، بۇ نەقەدەر بەختلىك ياشاش- ھە؟ مۇشۇلارنى ئويلىغىنىمدا ياشغىم، باللىرىم ئۈچۈن ياشغىم كېلەتتى.

بوۋاق بالدۇر تۇغۇلۇپ قالغان، ئۇنىڭ ئۇستىگە خېلىلا كىچىك ئىدى. مەندە ئۇنىڭغا تېز ئوزۇق بولالايدىغان قۇۋۋەتلىك سۈت كەم ئىدى. ماڭا بېرىلىدىغان بىر كۈنلۈك تاماق ئىككى ۋاخلىق بولۇپ، تۇغۇتلۇق ئاياللار ئۈچۈن زۆرۈر بولغان ۋىتامىنلىق، ئاقسىلىق ئوزۇق يېتەرلىك ئەمەس ئىدى. ماڭا بېرىلىدىغان نورمىدىن تاشقىرى بىر يۈتۇم سۈمۇ شەرت بىلەن بېرىلەتتى. بۇ شەرتلەر ھېنىڭ "ئەكسىيەتچىل" سۆز قىلغانلىقىمغا ئىقرار بولۇش، مېنى خاتا يولغا باشلىدى، دەپ ئىبراھىم بىلەن قۇتلۇق ئاكىلارنى "پاش" قىلىپ، چوڭ يىغىندا سۆزلەشتىن ئىبارەت ئىدى. ئەمما، مەن ھاياتنى، بالامنىڭ ھاياتنى ھەرقانچە سۆيگىنىم بىلەن، كىچىككىنە ئوغلۇمنى ساقلاشقا ھەرقانچە تىرىشقىنىم بىلەن، بۇنداق سۆيۈش ۋە ساقلاشنى ۋىجدان سېتىش، راستىنى يالغانغا ئالماشتۇرۇش، ئاقنى قارا دەپ كۆز بويىاش بەدىلىگە ئورۇنلىيالمايتتىم. ھاياتنىڭ مۇساپىسى ھېنىڭ ئالدىمغا ئىمتىھان سوئالى چىقىرىپ، قايسى يولدا ماڭمەن دېگەندە، مەن دۇدۇقلىماي، ئىككىلەنمەي، ئەتراپقا قارىماي يۈرمەي پارتىيە ئىشلىرىنىڭ غەلبىسىگە بولغان تولۇق ئىشەنچ بىلەن ئىنقىلابىي ئەجداتلارنىڭ ئارقىسىدىن ماڭمەن، دەپ جاۋاب بەرگىنىمگە خۇشال بولىمەن. مەن خاتا يولدا

ماڭمىغانلىقىم بىلەن پەخىرلىنىمەن. شۇ سەۋەبتىن رېھىم، ھامۇتلار-
نىڭ ۋاقتىلىق ئىگەللىۋالغان قىسمەن ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، پېشقە-
دەم رەھبىرىي كادىرلارنى سۈيىقەست بىلەن ئۇرۇپ چۈشۈرۈشتە
مېنى قۇربانلىق قىلىپ يۇقىرى ئۆرلەش نىيىتىنى رەت قىلالىدىم.
يالغۇز قالغان چاغلىرىمدا رېھىم ۋە ھامۇتلارنىڭ قىلغان سۆزلىرىنىڭ،
ھەربىكەتلىرىنىڭ ئۆزلىرىدىن باشقا ھېچكىمگە پايدىسى يوق ئىكەنلە-
كىنى مۇقىملاشتۇراتتىم. خەلق ئاممىسى ئۇلارغا نەپرەتلىنەتتى. "بۇ-
داق ئادەملەر قانداقمۇ غەلبە قىلالىسۇن؟" دەپ ئىچىمدە مەسخىرە
قىلاتتىم. ئۇلارنىڭ مەغلۇپ بولىدىغانلىقىغا، گۇلدۇر-تاراقلىرى
ھەرقانچە دەبدەبىلىك بولسىمۇ ئاخىرى رەسۋا بولىدىغانلىقىغا تولۇق
ئىشىنەتتىم. ئىشەنچ مېنى روھلاندۇرۇپ، ئالغا ئىنتىلدۇرۇپ
تۇراتتى. بۇنداق روھلىنىش، ئالغا ئىنتىلىش ئۇمىدىمنى ئاۋۇتاتتى.
شۇنداق قىلىپ، ھەرقانداق قىيىن-قىستاقلارغا بەرداشلىق بېرىپ،
جىسمانىي جەھەتتە زەئىپلەشكەن، چاچلىرىمنىڭ ئۇچتىن بىرىگە
ۋاقتسىز ئاق كىرگەن، ماڭلاي ۋە مەڭزىلىرىمگە قورۇق كىرگەن
بولۇشىغا قارىماي، روھىي جەھەتتە كۆتۈرەڭگۇ قىياپەتتە 1976-
يىلنىڭ ئۆكتەبىر ئېيىنى — مەملىكەت ھاياتىدىكى، پارتىيە تارىخىدىكى
ئاجايىپ ئەھمىيەتلىك ئاينى قارشى ئېلىپ، ھەممە خەلق ئاممىسى
قاتارىدا خۇشاللىقنىڭ قاينىمىغا شۇڭغۇپ كىرىپ
كەتتىم.

شۇ كۈنى داقا-دۇمباق، پوجاڭزا ئاۋازىنىڭ ھەيۋەتلىك سادا-
سىدىن ئويغانغانىدىم. ئۇ چاغلاردا داقا-دۇمباق چېلىش، پوجاڭزا
ئېتىش بىر خىل ئادەتكە ئايلىنىپ، گېزىت-ژۇرنال ماقالىلىرىنىڭ
ئېلان قىلىنىشى ئۈچۈنمۇ قىلىنىدىغان ئىش بولۇپ قالغان، شۇڭا،

بۇنىڭغا ئالاھىدە ئەھمىيەت بەرمەسلىك مېنىڭمۇ ئادىتىم ئىدى. لېكىن، بۇگۈنكى داقا-دۇمباق ۋە پوجاڭزا ئېتىلىش بالىدۇرقىلارغا ئوخشىمايتتى. كۆلىمى زور، ھەيۋەتلى كۆچلۈك ئىدى. ئۇنىڭ ئۇسۇتىگە، تاغ سۈيىنىڭ ئاۋازىغا ئوخشايدىغان بوغۇقراق، ئەمما قۇدرەتلىك تەنتەنە ساداسىمۇ بار ئىدى. نېمە ئۈچۈن بولغانلىقىنى ئېنىق بىلمىسەممۇ، پەۋقۇلئاددە چوڭ ۋەقە يۈز بەرگەنلىكىنى ھېس قىلدىم. دېگەندەك، ئۇزاققا بارماي ئۆيىنىڭ ئىشىكى تېز ئېچىلدى-دە، مەن يېرىم يىلغا يېقىن كۆرمىگەن شۇجى ئىبراھىم ئاكا بوسۇغىدا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئارقىسىدا نۇرغۇن كىشىلەر بار ئىدى. ئەمما، مەن ئىبراھىم ئاكىنىڭ بىر ئۆزىنىلا كۆرەتتىم ۋە كۆزۈمگە شۇنداق كۆرۈنۈۋاتامدۇ، خىيال قىلۋاتامدىمەن، چۈشۈمدە كۆرۈۋاتامدىمەن ياكى بۇ ئەھلىيەتمۇ دەپ كۆزۈمنى سۈرتۈشكە باشلىدىم.

— يولداش گۇلئايىم، "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" بىر يولى تارمار بولدى!، — دەپ توۋلىدى ئىبراھىم ئاكا ۋە مەڭزىلىرىنى بويلاپ ئېقىۋاتقان خۇشاللىق ياشلىرىنى سۈرتۈپمۇ قويماي مەن تەرەپكە ئېتىلىپ كەلدى...

ھوشۇمغا كەلگەندە، تام-تورۇسلىرى ئاپئاق، كارىۋات، ئۈستەللىرى چىرايلىق سىرلانغان، يوتقان-كۆرپىلىرىمۇ ئاپئاق ئۆيدە ياتاتتىم. يېنىمدا ياتقان ئورۇق، ۋېجىك بوۋىقىم سۇس كۈلۈمسىرەپ ئوخلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ يۆگەكلىرىمۇ ئاپئاق ئىدى. مەن شۇ چاغدا ئاجايىپ بىر دەۋرنىڭ يېتىپ كەلگەنلىكىنى، پۈتۈن پارتىيە ۋە پۈتۈن مەملىكەت خەلقىنىڭ بالايىئاپەت كەلتۈرگەن زامانىنىڭ ئۈزۈل-كېسىل بەربات بولغانلىقىنى ھەقىقىي مەنىسى بىلەن چۈشەندىم...

مانا ئەمدى مەن ئۇزۇلۇپ قالغان خاتىرىلىرىمنى يېزىۋاتىمەن،

لېكىن ئۇ لەنىتى كۈنلەردىكى ئازاپ-ئوقۇبەتلەرنى، جەددىي كۈرەشلەرنى يېزىشقا قولۇم بارمايۋاتىدۇ. شۇنىچە يازغۇم بار، لېكىن ھېسسىياتىمنى تولۇق ئىپادىلەپ يازالمايۋاتىمەن. مەن سىياسىي، ئىقتىسادىي ۋە ئىجتىمائىي جەھەتلەردە، ئۇ لەنەتلىك كۈنلەرنىڭ بىۋاستە شاھىتى بولۇپ تۇرمۇش كەچۈردۈم. ئەڭ ئىپلاس، رەزىل ئادەملەرنىڭ قامچىسىغا تۇتۇرۇپ، ۋارقىراپ-جارقىراپ ياشىغىنىمۇ كۆردۈم. قېينىچىلىقلارغا پىسەنت قىلماي، جاپا-مۇشەققەتلەرگە تىز پۈكمەي كۈرەش قىلغان ئالىيجانابلارنىڭ نومۇسسىز مەنپەئىتى ئۈچۈن، ھوقۇق-ئىمتىيازى ئۈچۈن جان-جەھلى بىلەن كۈرەش قىلدى. كېينكىلىرى بولسا كۆپىنىڭ مەنپەئىتى، خەلقنىڭ سائادىتى ئۈچۈن قەيسەرلىك بىلەن كۈرەش قىلدى. بۈگۈنكى كۈندە، پارتىيە غەلىبە قىلدى، خەلق ئاممىسى غەلىبە قىلدى. شۇنداق چاغدا ئازابلىق، دەرد-ئەلەملىك كۈنلىرىمنىڭ خاتىرىسىنى، بولۇپمۇ ھېلىقى ھاجەتخانا يېنىدىكى ئۆيگە قامالغان ۋاقىتلاردىكى كۈنلىرىمنىڭ ئەسلىمىسىنى يازايمۇ، يازمايمۇ؟

يۈرەكلىرىم پارە-پارە بولۇپ نۇرغۇن كۈن ۋە تۈنلەرنى ئۆتكۈز-دىم. بىر قېتىم ئەمەلىيەتتىم بىلەن باشتىن كەچۈرگەن بۇ دەرد-ئەلەملەرنى ئەسلەش، يېزىش ئازراقلىق، ئىككىنچىلەپ يەنى ھېسسىيات جەھەتتىن قايتا شۇ ئەلەمەلەرنى باشتىن كەچۈرۈپ، لەنەتلىك، نەپرەتلىك ئاي-كۈنلەرگە روھىي جەھەتتىن قايتىپ بېرىشنىڭ ماڭا ھازىر يەنە نېمە ئەھمىيىتى بار؟

ئەھمىيىتى يوقتەك بىلىنىدۇ. لېكىن، ئۇنىڭ ئەھمىيىتى بار. بىز-نىڭ ئەتراپىمىزدىكى كىشىلەر ئۇ كۈنلەرنى كۆردى، لېكىن بىزنىڭ

ئەۋلادلىرىمىزچۇ؟ ئۇلار بەخت- سائادەتنىڭ ئوڭاي كەلمىگەنلىكىنى بىلىشى ئۈچۈن يېزىش لازىم. ئۆز ئەجدادلىرىنىڭ، ئاتا- ئانىلىرىنىڭ قانداق كۈنلەرنى باشتىن كەچۈرگەنلىكىنى ئۇقۇپ قېلىشى لازىم. كومپارتىيە ئەزالىرىنىڭ، ئىلغار خەلق ئاممىسىنىڭ تىز پۈكمەي كۈرەش قىلغانلىقىدىن، پارتىيىنىڭ ئەزەلدىن كۈرەشچان، ئۇلۇغ، شەرەپلىك، توغرا بولۇپ كەلگەنلىكىدىن خەۋەر تېپىشى لازىم. ئاز ساندىكى سالجىلارنىڭ بىر چاغلاردا، سەل- پەل پۈرسەت بولسلا ئۆمىلەپ چىقىپ، سوتسىيالىستىك تۈزۈمنى ئۆرۈۋېتىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ قېنىنى ئىچىشكە ئۇرۇنغان بولسىمۇ، ئاخىرقى ھېسابتا كومپارتىيە رەھبەرلىكىدىكى خەلق ئاممىسى تەرىپىدىن چەيلىنىپ تاشلانغانلىقىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈرۈشى ئۈچۈن يېزىش لازىم. بۇ ئەۋلادلارنى ھوشيار بولۇشقا ئۆگىتىدۇ...

دۇرۇس، ھاياتنىڭ قىممىتى ئۆتكەنلەرنى ئەسلەشتە ئەمەس. خۇشاللىقلار ئىچىدە مەست بولۇپ، شادلىنىپ خىيال سۈرۈپ، خاپىلىقلارغا بولسا يېنىشلاپ يەنە كىرىپ قاقشاشتا ئەمەس. ھاياتنىڭ قىممىتى ئالغا قاراشتا! ئالدىدا كۈتۈپ تۇرغان ھايات مۇساپىلىرى ئىچىدىن ھەممىگە ئورتاق بولغان خۇشاللىقلارنى ئىزدەپ، شۇ خۇشاللىقلارنى يوشۇرۇپ قېلىشقا ئۇرۇنىدىغان مۇشكۈللۈكلەرنى يەنچىپ يەكسان قىلىشتا! بۇنداق قىلىش ئۈچۈن مۇشكۈللۈكنىڭ نېمىلىكىنى چۈشىنىش لازىم. بۇنى چۈشىنىشتە، تەبىئىيكى، ئەجدادلارنىڭ قانداق ماڭغانلىقىنى بىلىپ باقماي بولامدۇ؟ مەن ئۆز بالىلىرىمنىڭ بۇلارنى بىلىپ قېلىشنى ناھايىتى خالايمەن.

"تۆت كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ دۆلەتكە، خەلقە كەلتۈرگەن بالايىئا- پەتلىرى سىياسىي، ئىقتىسادىي، ئىجتىمائىي ۋە ئەخلاقىي جەھەتلەر-

نىڭ ھەممىسىدە مىسلىي كۆرۈلمىگەن دەرىجىدە يامراپ كەتتى. ئۇلارنى پاش قىلىش، ئېچىپ تاشلاش كەڭ-كۆلەمدە ئېلىپ بېرىلە-دىغانلىقىدا شەك-شۇبھە يوق. بۇ چۈپرەندىلەرنىڭ بىر تالاي سەپسەتىلىرى پەلسەپۇى نۇقتىدىن نۇرغۇن ماقالىلەر ئارقىلىق رەت قىلىنىدۇ، ئەلۋەتتە. لېكىن، ئۇلارنىڭ كىشىلەر ئىنسانىيىتىنى خورلىغان رەزىللىكىمۇ يېزىلارمىكىن؟ كىشىلەرنىڭ روھىنى، مەنىۋى دۇنياسىنى دەپسەندە قىلغان ئېپلاس ۋاستىلىرى ئېچىپ تاشلىنامدىكىن؟

بولۇپمۇ ئۇلارنىڭ سىياسىي ۋە ئەخلاقىي جەھەتتىكى رەزىل ئەپتى-بەشىرىسى ۋە ئېپلاس روھىي دۇنياسى ئېچىپ تاشلىنىشى كېرەك. بۇنىڭسىز، "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" ۋە ئۇنىڭ چوڭ-كىچىك گۇماشتىلىرىنىڭ ماھىيىتىنى خەلق ئاممىسىغا، بولۇپمۇ ياش ئەۋلادلارغا قانداقمۇ تونۇتقىلى بولسۇن؟

مەن يازغۇچى بولمىغانلىقىمغا ئۆكۈنمەيمەن، لېكىن يازغۇچىلىق-نىمۇ ئۆگىنىپ قويمىغىنىمغا ئېچىنىمەن. بەلكىم، بۇنداق خىيال قىلىشنىڭ ئۆزىمۇ بىمەنىلىك بۇلار. چۈنكى، يازغۇچىلىق ئۆگىنىدە-غان ھۇنەرمىدى؟

ھەر ھالدا، ئىنسانىنىڭ قەدىر-قىممىتىنى باھالاش، تەشۋىق قىلىش ئۈچۈن چىنلىق بىلەن ئېپادىلەپ بېرىش؛ شۇنداقلا ئىنسانىنى خورلاش، دەپسەندە قىلىش بەدىلىگە كۆكۈل ئاچىدىغانلارنى ئادەم-لەرنىڭ ئارىسىدا بار دەپ پاش قىلىش يازغۇچىلار ئورۇنلىمىسا بولمايدىغان ۋەزىپە. بۇنىڭدىن، مۇشۇنداق مەجبۇرىيەتتىن يانداپ ئۆتۈپ كېتىدىغان يازغۇچى بولمىسا كېرەك. مۇبادا چېقىپ قالسا، ئۇنى ھەرگىزمۇ خەلقنىڭ يازغۇچىسى، "ئىنسان روھىنىڭ ئىنژىنېرى"

دېيىشكە بولمايدۇ...

مەن خورلانغانلىقىمنى يېزىش ئارقىلىق، خورلىغۇچىلارغا لەنەت ئوقۇغۇم بار ئىدى. يازغانلىرىمنى ئوقۇغان كىشىلەردىمۇ ئىنسان قىممىتىنى ئۇلۇغلاش تۇيغۇسىنى ئاۋۇتۇپ، شەكلى ئادەمگە ئوخشايدىغان، ئەمما، تەبىئىتى ۋە خۇلقى يېقىدىن ۋەھشىي ھايۋاندىنمۇ تۆۋەن تۇرىدىغان ئىپلاسلارغا نەپرەتلىنىش سېزىمىنى ئۇلغايتقىم بار ئىدى. ئەپسۇسكى، مەن ئۇنداق سەۋىيىدە يازالمايمەن. مۇبادا يازدىم دېگەندىمۇ، ئىچكى ھېسسىياتلىرىمنى ئويلىغان چېغىمدىكىدەك ئىپادىلەپ بېرەلمەيمەن. ئەمما، ماڭا ئوخشاش سورۇقچىلىق تارتقانلار ھەققىدە كىتابلار يېزىلىدىغانلىقىغا ئىشىنىمەن. چۈنكى، خورلىغۇچىلار بىر-ئىككى رەزىل بىلەن چەكلەنمىگىنىدەك، خورلانغۇچىمۇ يالغۇز مەن ئەمەس...

ئون بەشىنچى باب

لېنىتا كېسىش مۇراسىمى

ئېغىر كېسەللدىن يېڭىلا تۇرغان كىشى ھەرقانچە خۇشال بولغىنى بىلەن دەرھاللا ئۆز ئىشلىرىغا كىرىشىپ كېتەلمىگىنىگە ئوخشاش، شۇ كۈنلەردىكى ئىجتىمائىي كەيپىياتمۇ توساتتىن يېڭىلانغان سىياسىي ئاتموسفېراغا سوغۇققانلىق بىلەن مۇئامىلە قىلالمايۋاتاتتى.

ئېزىلگەن، نېمىنىڭ ياخشىلىق ۋە نېمىنىڭ يامانلىق ئىكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي بەڭگىگە ئوخشاش مەسخۇش قىلۇېتىلگەن كىشىلەر شۇ كۈنلەردە خۇشاللىقتىن باشقىنى بىلمەيتتى. ئادەملەر تونۇش بولسۇن-بولمىسۇن، زۆرۈرىيىتى بولسۇن-بولمىسۇن، بىر-بىرىگە قارىشىپ كۈلەتتى، شادلىقلىرىنى بىلدۈرۈشەتتى. ئۆيلىرىدە ئولتۇر-غۇسى كەلمەيتتى، سىرتلارغا چىققۇسى كېلەتتى ۋە چىققاندىن كېيىن نەگە بېرىشنى، نەدە تۇرۇشنى مۆلچەرلىيەلمەيتتى. ھەممەيلەن "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ يوقالغىنىغا تەنتەنە قىلىشاتتى.

مېنىڭ ئەھۋالىمۇ ئاشۇنداق ئىدى. قەلبىمدىكى خۇشاللىق، شادلىق تولۇپ تاشقان، ئۇ مېنى ھاياجانلاندۇراتتى، يۇرىكىم قىنىغا سىغمايۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى. مېنى ھەممەيلەن تەبرىكلەيتتى، مەنمۇ ھەممەيلەننى تەبرىكلەيتتىم.

مانا، ئالدىنقى كۈنى توسمىنىڭ پۈتۈپ چىققانلىقىنى ۋە ئۇنىڭ رەسمىي ئىشلىتىلگەنلىكىنى تەبرىكلەپ لېنىتا كېسىش مۇراسىمى

داغدۇغلىق تۆتكۈزۈلدى.

مەن تۇلارنىڭ خۇسۇسىي گۈندىخانىسىدىن چىقىپ، مېنى يوقلاپ كەلگەنلەردىن ئاڭلىشىمچە، توسما قۇرۇلۇشىنىڭ مېۋىسىگە ئىگە بولۇۋېلىش قەستىدە يۈرۈشكەن ربهم، هامۇت دېگەن نېمىلەر سىياسىي هايانكەش قۇتبىدىنىنىڭ كەينىدىن پالاقشىپ يۈرۈپ، بىر قېتىم "لېنتا كېسىش مۇراسىمى" ئېچىشقا ئۇرۇنۇپ باققان. قۇتبىدىن ۋىلايەتتىكى تۆزىنگە تەۋە كاناي-سۇنايچىلىرىنى ئىشقا سېلىپ، گېزىت، رادىئولاردا توسما قۇرۇلۇشىنى "ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلى'غا قارشى تۇرۇش يولىدىكى سىنىپىي كۈرەشنىڭ نەتىجىسى"، "ئىبراهىم، قۇتلۇق قاتارلىق كاپىتالىزىم يولىغا داۋاملىق مېڭىۋاتقان هوقۇقدارلارنىڭ تىرىلىش قەستىگە قارشى ئېلىپ بېرىلغان كۈرەشنىڭ مول مېۋىسى"...دەپ داۋراڭ سېلىشقان. لېكىن، توسما قۇرۇلۇشىنىڭ بارلىق جەريانى ناهىيە بازىرىدىكى ۋە هەرقايسى گۈڭشېلاردىكى ئىشچى-خىزمەتچى، گۈڭشې ئەزالىرىغا ئاللىقاچاندىن بېرى مەلۇم بولغاچقا، هېلىقىلارنىڭ گەپ-سۆزلىرىگە سوغۇق كۆلۈپ قويۇش بىلەن پىسەنت قىلمىغان. شۇنىڭدىن كېيىن تۇلار نەق مەيداندا "لېنتا" كەسمەكچى بولۇشقان. بىراق، كوچا-كوچىلارغا چاپلانغان ئېلانلار ۋە ناهىيە بويىچە گۈڭشې، مەيدانلارغا تارقىتىلغان ئۇقتۇرۇشلار مۆلچەردىكىدەك ئۇنۇم بېرەلمىگەن. تۇلار قاتنىشىدۇ دەپ ئويلىغان ئادەم سانىنىڭ ئوندىن بىرىمۇ كەلمىگەن. كەلگەنلەرمۇ مۇنداق كاتتا يىغىلىشنىڭ ئەسلى مەقسىتىنى بىلگەندىن كېيىن ئۇنى-بۇنى باهانە قىلىپ ئۇياق-بۇ ياققا تارقىلىپ كېتىشكەن. ئەهۋالنىڭ بۇنچىلىك دەرىجىدە ئۆزلىرىگە پايدىسىز بولۇۋاتقىنىنى كۆرگەن قۇتبىدىن، رېهىمگە بىر

تالاي تاپا ـ تەنە قىلىپ، يېتەرلىك جامائەت پىكرى ۋە زۆرۈر تەدبىرلەرنى قوللانمىغان دەپ ئەيىبلىگەن. ئاخىردا رېھىم توسما توغرۇلۇق چىق گەپ قىلمايلا "ئوڭچىل ئەنزە ئاغدۇرۇش شامىلى"غا قارشى كۈرەشنى چوڭقۇرلاشتۇرۇش ھەققىدە بىردەم تەرغىبات يۈرگۈزگەندىن كېيىن، قۇتبىدىننى "يولىيورۇق" بېرىشكە تەكلىپ قىلغان. قۇتبىدىنمۇ رەسمىيەت يۈزىسىدىن، گېزىتلەرنىڭ تەييار باشماقالىلىرىنىڭ ئۇيەر، بۇ يەرلىردىن ئۇزۇۋېلىپ تەييارلانغان "نۇتۇق"نى سۆزلەپ تەنزىسنى يىغىشتۇرغان ـ دە، لوزۇنكا، بايراق، رادىئو كانايلىرىنى يىغىشتۇرۇپ "مۇراسىم"نى تۈگىتىپ قايتىپ كېتىشكەن...

ئۇلار بۇ "لېنتا"نى جەزمەن يەنە بىر قېتىم "داغدۇغىلىق" كېسىشكە بەل باغلىغان. شۇنىڭ بىلەن ئىككىنچى قېتىم "مۇراسىم" ئېچىشقا تەييارلىق كۆرگەن. بۇ قېتىم رېھىم قاتارلىقلار قۇتبىدىننىڭ تەنبىھىنى يادىدا تۇتۇپ، ئەمەلىي تەدبىر قوللانغان. ئۇلار ناھىيە باشقۇرغان زاۋۇت، كارخانىلارنىڭ ئىشچى ـ خىزمەتچىلىرى يىغىنىغا قاتناشمىسا بىر سائەت ئۇچۇن بىر كۈنلۈك ئىش ھەققىنى تۇتۇش، قاتناشسا بىر كۈن دەم ئېلىش بېرىشنى بەلگىلىگەن. دېھقانچىلىق مەيدانىدىكىلەر ۋە گۈڭشې ئەزالىرى يىغىنىغا قاتناشسا ئون نومۇر قوشۇپ يازدىغان، قاتناشمىسا بىر ھەپتىلىك ئاشلىق نورمىسىنى تۇتۇپ قالدىغان "يەرلىك سىياسەت" تۈزۈپ تارقاتقان.

شۇنداق قىلىپ كۆرۈنۈشتە ھەيۋەتلىك، داغدۇغىسى ئالەمنى مالەم قىلغۇدەك چوڭ يىغىن ئېچىشقان بوپتۇ. ناھىيە ۋە گۈڭشې بازارلىرىدا لوزۇنكا، پلاكاتلار چاپلىنىدىغان تام يېتىشمەي، دەرەخلەر، سىمتاناپ تۈۋرۈكلىرىمۇ بىكار قالمىغان. تەشۋىق ۋاراقلىرى قار

ياغقاندەك لەپلدەپ ئۇچۇپ يۈرگەن. چوڭ - چوڭ رادىئو كانايلىرى بېكىتىلگەن ئاپتوموبىللار كېچە - كۈندۈز ھەمسە تەرەپلەردە يېغىنىڭ داغدۇغىسىنى نامايىش قىلغان...

بىراق، ئۇلار كىشىلەرنىڭ قەلبىگە ئۆزىنىڭ تەشۋىقاتىنى سىڭدۈرەلمەسلىكى ئېنىق ئىدى. چۈنكى، توسما قۇرۇلۇشى ئۇچۇن تەر ئاققۇزغانلار ئۇلارنىڭ تەشۋىقاتىدىكى سىياسىي ئىبارىلەرگە ماسلىشىش ئۇچۇن ئىشلىمىگەنلىكلىرىنى بىلىشەتتى. تۆت - بەش سولتەكنىڭ ھە دەپ يۇقىرىغا ياماشىپ، ھوقۇققا تويمايدىغان بالا نەپسىنى قاندۇرۇشى ئۇچۇن شوتا بالدىقى بولۇپ بېرىشكە ئىشلىمىگەنىدى.

بۇ قېتىم ھەقىقىي مەنىدىكى لېنتا كېسىش مۇراسىمى ئېچىلدى. توسمىنىڭ ھەقىقىي ئىگىلىرى، قاتناشچىلىرى بىلەن ئېچىلغانلىقتىن، يېغىن خۇشال - خۇرام ئېچىلدى. ئون مىڭلىغان كىشى ھېلىقى مەرەزلەرگە زاۋال كەلگەنلىكىگىمۇ بېرىولى تەنتەنە قىلىشتى بىرمۇنچە كىشىلەرنىڭ كۆزلىرىدىن ياش چىقتى. بۇ ياشىنىڭ خۇشلۇقتىن، ھاياجاندىن، شۇنداقلا تارتقان بىھۇدە كۈلپەتلەرنى يادىغا ئېلىشتىن تۆكۈلگەنلىكى ئېنىق ئىدى.

يېغىن توسما قۇرۇلغان دەريانىڭ بويىدا ئېچىلغانىدى. بۇ يەردە مۇنچۇالا ئادەم جەم بولۇپ چوڭ يېغىن ئاچقىلى بولغۇدەك كەڭرى مەيدان يوق ئىدى. شۇنداق بولسىمۇ، دەريانىڭ ئىككى قىرغىقى، توسمىنىڭ ئەتراپى، گۈلدۈرلەپ سۇ ئېقىۋاتقان ئىككى غول ئۆستەڭ - نىڭ دامبىلىرى يېغىنغا قاتناشقىلى كەلگەن ئادەملەر بىلەن لىق تولدى. يېغىن قاتناشچىلىرىنىڭ بۇ قەدەر كۆپ بولۇشى مۆلچەردىن كېسىن ئوشۇق بولغانلىقتىن، يەنە بەش يەرگە موما قادىلىپ رادىئو كانايلىرى ئورنىتىلدى. يېغىنغا قاتنىشىدىغانلار بولسا يەنىلا ئايىغى

ئۇزۇلمەي كېلىپ تۇراتتى. چۈنكى، بۇ يەر بىرمۇنچە گۈزەللارغا يىراق ئىدى.

بۇ يىغىنغا خېلى ۋاقتىلاردىن بۇيان بىر چەتكە چىقىرىپ قويۇلغان، "نەزەرىيە ئۆگىنىش كۇرسى"دىن يېقىندىلا قايتىپ كەلگەن ئىبراھىم ئاكا قاتناشتى. شۇنداقلا، "مەسىلە ئويلاش ۋە مەسىلە تاپشۇرۇش" ئۈچۈن ئايرىپ قويۇپ تەكشۈرۈلۈۋاتقان قۇتلۇق ئاكىمۇ كەلگەنىدى.

بۇ ئىككىيلەن مەن بىلەن ئالاھىدە كۆرۈشۈپ، سالامەتلىكىمنى ۋە باشقا ئەھۋاللىرىمنى سوريدى. ئۇلارنىڭ چىرايىدىن بۇرۇنقىدىن كۆپ پەرق قىلاتتى: ياداپ كەتكەنلىكتىن كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان، زىناق سۆڭەكلىرى پولتىيىپ چىققانىدى. چاچلىرىنىڭ ئاقىرىپ كەتكەنلىكىنى دەسلەپ كۆرۈشكەن چېغىمدىلا سەزگەنىدىم. ئەمما، ھەر ئىككىيلەنىڭ روھىي كەيپىياتى ئوخشاشلا كۆتۈرەڭگۈ، خۇشال ئىدى. كۆزلەرىدىن ياشلارغىلا خاس بولغان جۇشقۇنلۇق ئۇرغۇپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ تەقدىرىدىن بىرچاغلاردىكى كۈچلۈك ئۇمىدۋارلىق، تەمكىنلىك ۋە قەتئىي ئىشەنچىنىڭ كۈچلۈك ئىنكەنلىكىنى سېزىشكە بولاتتى. مۇبادا، ئۇلارنىڭ بۇرۇنقى ھالىتىدىن بۈگۈنكى كۈنلەرنى ئالدىن بىلمىدىغانلىق بەلگىلرىنى تېپىش مۇمكىن ئىدى، دېگەندە، بۇنى پەقەت مۇشۇنداق بىر كۈنلەرنىڭ جەزمەن كېلىدىغانلىقىغا ئىشەنەتتى دېيىشكىلا بولار. چۈنكى، ئۇ چاغلاردا ئۇلارنىڭ كۆز قاراشلىرىدا بەزىدە توساتتىن ئەندىشە، مۇڭ ئىپادىلىنىپ قالاتتى. ئەمدىلىكتە بولسا بۇ كۆز قاراشلاردا: "قانداق، بىزنىڭ يېڭىپ چىقىدىغانلىقىمىز مۇقەررەر ئىدى!" دېگەندەك بىر خىل مەنە بار ئىدى.

بۇ يىغىنغا يەنە "گۈلئايىمدەك ئەكسىنقىلابچىنىڭ يانتايىقى" دەپ "تارتىپ چىقىرىلىپ" مېنى پاش قىلىشقا قىستاپ ئايرىپ تەكشۈ-

رۇشكە قويۇلغان ئېرىم ھاشىمۇ كەلگەنىدى. ئۇ، مەن گۇندىخانىدىن چىقىپ ئىككى كۈندىن كېيىن "ئازاد" قىلىنغان ۋە شۇ زامات ئىككى بالامنى ئېلىپ دوختۇرخانىغا كەلگەنىدى. بىز ناھايىتى كۆپ سۆھبەتـ لەشكەن، ھازىرغىچە ئايرىلماي تۇرۇۋاتقىنىمىزغا قارىماي، ئۇ بۈگۈن ماڭا باشقىچە، يېڭى مەنىلەر بىلەن كۆلۈمسىرەپ قارايتتى.

بۇ يەرگە يەنە دېھقانچىلىق مەيدانىدىكى ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى يىغىلغانىدى. شۇ ئېغىر كۈنلەردە ئۇلار مەن بىلەن ساۋاقـ داش بولغانلىقتىن، "ئۆگىنىش كۇرسى"غا قاتناشتۇرۇلغانىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇلار بولۇۋاتقان ئىشلارنىڭ ماھىيىتىنى بارغانسېرى چۈشىنىشكە باشلىغان، شۇڭا، ئانىسىمۇ، دادىسىمۇ تۇتۇپ تۇرۇلۇۋاتقان بالىلىرىمنى بېقىشتىن قورقمىغان. ھازىر مۇشۇ يەردە ئىككى بالامۇ ئۇلارنىڭ ئارىسىدا مۆكۈ-مۆكۈلەڭ ئوينىماقتا.

بۇ يەردە مېنىڭ دەردىمنى تولا تارتقان ۋە يېقىندىلا دوختۇر-خانىدىن چىققان توختى ئاكىمۇ، كېرەم بوۋاي، ئابلەت قاتارلىق كۈنىشې ئەزالىرىمۇ بار ئىدى. بىز قېرىنداشلارچە مېھرىبانلىق بىلەن كۆرۈشتۇق، ھال-مۇڭ ئېيتىشتۇق...

مۇراسىمغا يەنە ئارمىيە دېھقانچىلىق مەيدانىنىڭ مەسئۇل كىشـ لىرى، سۇ تېخنىكلىرى ۋە بىر قىسىم ئىشچى-خىزمەتچىلىرىمۇ قاتناشتى.

نۇرغۇن كىشىلەر ماڭا قاراپ كۈلۈمسىرەيتتى، مەن ئۇلار بىلەن سالاملىشاتتىم، بەزىلىرىنى تونۇسامۇ، كۆپلىرىنى تونۇمايتتىم. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار ماڭا مېھرىبان سېزىلەتتى. بۈگۈنكى لېنتا كېسىش مۇراسىمى، ئەينى زامانداشلار، قەلبداشلار، سىرداشلارنىڭ ئۇچرىشىش مۇراسىمىمۇ ھېسابلاندى. ھەممە

دىللاردىن شادلىق تۇيغۇلىرى ئۇرغۇپ تۇرغان بۇ بىر كۈن تولىمۇ شېرىن مەزمۇنلارنى، ئېغىزدا سۆزلەپ تۈگەتكىلى بولمايدىغان خۇشال هايات قەسىدىسىنىڭ بىر بابىى يېزىلغانلىقىنى تەبرىكلەش مۇراسىمىمۇ بولغانىدى.

بۇ چوڭ يىغىندا نۇرغۇن كىشىلەر سۆز قىلدى. ئۇلار هاياجانلىناتتى، گەپلىرىنىڭ بەزى جۈملىلىرى باغلاشمايمۇ قالاتتى، قىزغىن سۆزلەپ كېلىۋېتىپ، توساتتىن تېلىقىپ توختاپ قالاتتى. ئەمما، قەغەزگە ئالدىن يېزىۋېلىپ ئوقۇپ بېرىلمىگەن بۇ سۆزلەردە چاراڭلىق ئىبارىلەر، داغدۇغىلىق شوئارلار ئاز بولغانلىقتىن، ئەڭ مۇهىمى، ئۇ يۈرەكنىڭ چوڭقۇر قاتلىمىدىن تەبئىي ئۇرغۇپ چىققان راست، سەمىمىي سۆزلەر بولغانلىقتىن، يىغىن قاتناشچىلىرىغا يېقىملىق، چىنلىق تەسىراتىنى قالدۇرۇپ، ئۇلارنىمۇ هاياجانلاندۇراتتى...

سۆز قىلغۇچىلار ئىچىدە ناهىيە رەهبەرلىرى، ئىدارە، زاۋۇت ۋە كارخانىلارنىڭ مەسئۇللىرى شۇنىڭدەك ئارمىيە دېهقانچىلىق مەيدانلىرىنىڭ مەسئۇل كىشىلىرىمۇ بار ئىدى. بەزى گۈزەللارنىڭ باشلىقلىرىمۇ دېهقانچىسىغا تۇز، سەمىمىي گەپلىرىنى تويغۇچە سۆزلەشتى. قايسى كىشى سۆز قىلمىسۇن، شۇ ئۇزاق يىللاردىن بۇيان يىغىلىپ قالغان غەزەپلىرىنى، نەپرىتىنى تۆكەتتى ۋە بۇگۈنكى، ئەتىكى كۈنلەرگە قارىتىلغان ئارزۇ-ئۇمىدلىرىنى ئىزهار قىلىشاتتى.

يالماۋۇزلارنىڭ زىيانكەشلىكىگە، قانخورلۇققا مىسال قىلىپ، بەزى يولداشلار مېنىڭ ئىسمىمنى تىلغا ئېلىپ ئۆتۈشتى. ئۇلار تىلغا ئالغاندا ئاددىيلا ئاتاپ قويماي، مېنىڭ كەچمىشلىرىمنى، كۆرگەن كۈنلىرىمنى ۋە شۇنداق شارائىتتا مېنىڭ قانداق قىلىپ

چىداشلىق بېرىپ بۇگۈنكى كۈنگە ئۇلاشقىنىمنى تەرىپلەشتى...

مەن بۇ سۆزلەرنى ئاڭلىغىنىمدا خىجىل بولاتتىم. مېنىڭ ئىسمىم تىلغا ئېلىنىشى بىلەنلا مېنى تونۇيدىغان كىشىلەرنىڭ ھەممىسى دېگۈدەك ماڭا بىر قاراپ قويۇشاتتى. بىر قىسىملىرى مېھرىبانلىق بىلەن كۈلۈمسىرەپ قويۇشسا، يەنە بىر قىسىملىرى: "راست سۆزلەۋا-تىدۇ..." دېگەندەك قىلىپ بېشىنى لىڭشىتاتتى،

مېنىڭ ئانچە-مۇنچە ئىشلارنى قىلغىنىم راست. مۇبادا شەرت-شارائىت يار بەرگىنىدە تېخىمۇ كۆپ ئىشلارنى قىلالالىشىم مۇمكىنلە-كىگىمۇ ئىشىنىمەن. ئەمما، ئەينى شارائىتتا بۇ ئىشلارنى قىلغىنىم بىلەن ماختانغۇچىلىكى يوق، باشقا يولداشلارنىڭمۇ بۇنى تىلغا ئېلىپ ئولتۇرۇشىنىڭ ھاجىتى يوق دەپ قارىدىم. چۈنكى، شۇ چاغلاردا مېنىڭ ھېسسىياتىمدىكى ھەرقانداق بىر كىشى مەن قىلغان خىزمەت-لەرنى ئىشلىگەن، بەلكى تېخى مەندىن ياخشىراق ئىشلىگەن بولاتتى.

بۇگۈن بۇ يەرگە رېھىمۇ كەلگەنىدى. رېھىمنىڭ ئەتراپىدا يەنە قۇيرۇق چۆرىگۈچ رەيھانىنىمۇ سايىدەك ئايرىلماي يۈرەتتى. ئۇ يۈزىنى داپتەك قىلىپ، ئىبراھىم ئاكا بىلەن، قۇتلۇق ئاكا بىلەن كۆرۈشۈپ كەتتى. ئىبراھىم ئاكا ۋە قۇتلۇق ئاكىلارنىڭ رايى قانچىلىك ئىكەنلىكىنى ھېسابقىمۇ ئالماي، ئۇلارنىڭ قولىنى قاتتىق سىقىپ، ئۇزاققىچە قويۇۋەتمەي سىلكىپ-سىلكىپ قويۇشلىرىدىن غىدىقلىنىپ كېلىپ كەتتى. لېكىن، مەن بالدۇرراق يىرگىنىپتىمەن، ئۇ بىرنېمىلەرنىڭ "شان-شەرەپ بىلەن كۆرۈشۈش" نۆۋىتىدىن قۇرۇق قالمىدىم. رېھىم مېنىڭ ئۇزاتمىغان قولۇمنى ئىزدەپ تېپىپ خېلى ئۇزاق سىلكىپ قويۇۋەتتى-دە، ھېچقانداق خىجىل بولۇش

ئىپادىسى يوق چىرايىغا زورلاپ كۈلكە ياماشتۇرۇپ:
— "تۆت كىشىلىك گۈرۇھ" ئاغدۇرۇلدى، مانا ئەمدى سىز بىلەن بىز ئۇچۇن راسا ئىشلەيدىغان ياخشى پۇرسەتلەر كېلىدىغان بولدى، — دېدى.
مەن ئۇنىڭغا ئالىيىپ قاراپ قويدۇم - دە:
— "تۆت كىشىلىك گۈرۇھ" تەرىپىدىن ئاستىن - ئۈستۈن قىلىۋېتىلگەن تارىخ چوقۇم ئۆز پېتىگە كەلتۈرۈلىدۇ، — دېدىم.
رېھىم، ھامۇتلارنىڭ ئاغزىدىن چۈشۈرمەي ماختىنىپ سۆزلەيدىغان "پرولېتارىيات ئىنقىلابچىسى" ئىكەنلىكى ھازىر ھەممەيلەنگە ئايان بولۇپ قالغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ، ئۇلار يەنىلا ئۇزاق ۋاقىت نەيرەڭ ئۇۋازلىق قىلالايمىز، دەپ ئويلىسا كېرەك!
بىرپەستىن كېيىن رېھىم سۆز قىلدى. ئۇ يەنىلا كونا ئەلپازى بىلەن ۋالاقشىغىلى تۇردى. ئۇ ئۆز سۆزىدە ئۆزىنى "تۆت كىشىلىك گۈرۇھ"نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان قىلىپ كۆرسىتىپ، بىچارە قىياپەتكە كىرىۋالدى.
ئۇ سۆزلەۋاتقان چاغدا، مەن يىغىن قاتناشچىلىرىغا سەپسېلىپ قارىدىم. ئومۇمەن رېھىمنى تونۇيدىغانلار ئۇنىڭغا غەزەپ بىلەن ھۆمىيىپ، يەر ئاستىدىن قاراپ ئولتۇرۇشاتتى. مەن نەزىرىمنى ئىبراھىم ئاكىغا يۆتكىدىم. ئۇ، سوغۇققانلىق بىلەن سۆزگە قۇلاق سالماقتا ئىدى. چىرايى، ياكى قاراشلىرىدىن نېمىنى ئويلاۋاتقانلىقىنى بىلگىلى بولمايتتى. مانا، قۇتلۇق ئاكىلا ئۇنىڭ بېشىدىن ئايىغىچە بورۇن كۆرمىگەندەك زەڭ سېلىپ قاراۋاتاتتى، ئۇنىڭ كۆزلىرىدە سىرتقا بىلىنگۈدەك دەرىجىدە بولمىسىمۇ، ھەر ھالدا بىرمۇنچە سوئال ئالامەتلىرى ئىپادىلىنىپ تۇراتتى بۇنى "سەن ئۆزەڭنى يەنىلا

پەدەزلەپ يۈرىۋېرەلەيمەن دەپ ئويلاۋاتامسىنا؟" دەپ چۈشىنىش-
كىمۇ بولاتتى. شۇنداقلا:"سەن ئۇچۇن بۇ ئالەمدە ئىزا، نومۇس
دەيدىغان سۆز بارمۇ، يوق؟" دەپ مەنە چىقىرىشقىمۇ بولاتتى.

مەن كۆڭلۈمدە: "'تۆت كىشىلىك گۇرۇھ'نىڭ ئۆزى ئاغدۇرۇلغىنى
بىلەن چوڭ-كىچىك گۇماشتىلىرىنىڭ تەڭ يوقىتىلىشى ئاسان ئەمەس
ئىكەن-دە، بىرچاغلاردا لىن بياۋ گۇرۇھى يوقالغاندىمۇ،
ئاشۇلارغا چاپارمەن بولغان سولتەكىلەر بىر يۈملاپلا زىيانكەشلىككە
ئۇچرىغۇچىلار بولۇۋالغاندى. رېھىملارنىڭ ھازىر قىلىۋاتقانلىرىمۇ
يەنە شۇنىڭدەك نەيرەڭ ئازلىق ئەمەسمۇ؟" دەپ ئويلىدىم.
لېكىن، ئۇ چاغدىكى خەلقنىڭ تونۇشى بىلەن ھازىرقى
تونۇشى ئوتتۇرىسىدىكى پەرقنىڭ ئۆزگەرگەنلىكىنىمۇ يادىمغا ئالدىم.

مېنىڭ نېمىلەرنى ئويلاۋاتقىنىمنى بىلگەندەك، رېھىمنىڭ كەينى-
دىنلا تەكلىپ بويىچە ئىبراھىم ئاكا سۆز قىلدى. ئىبراھىم ئاكا
سالماق، تەمكىن تۇرۇپ بىر خىل، ئادەتتىكى ئاۋاز بىلەن سۆزلىدى.
ئۇنىڭ ئاۋازى رادىئو كانايلىرى ئارقىلىق ئەڭ يىراقتىكى كىشىلەرگىمۇ
يېتىپ باردى. كىشىلەر ئۇنىڭ سۆزىدىن ئىشەنچ سەزدى ۋە كەلگۈ-
سىنى كۆرگەندەك بولدى. شۇڭا، دەبدەبىلىك شوئارلارنى بولۇشىغا
توۋلاپ، ھەر ئابزاس سۆز ئارىلىقىدا ئۆزى باشلاپ چاۋاك چالغان
رېھىمگە قارىغاندا كۈچلۈك ۋە كۆپ ئالقىشقا ئېرىشتى.

مەن توسمىغا قارىدىم. ئۇ دەريانى توغرىسىغا توسۇپ تۇرغاندەك
كۆرۈنمەي، ئۆركەشلەپ ئېقىۋاتقان ئېقىن ئىچىدىن ئۆسۈپ چىقىپ
كۆتۈرۈلۈپ تۇرغاندەك كۆرۈنەتتى. يىراقتىن تىنىق، ئاستا، بىر خىل
ئېقىپ كەلگەن دەريا سۈيى ئۇنىڭ بېتىون گەۋدىسىگە يېقىنلاشقاندا
ئۆزىنىڭ رىتىمىنى بۇزۇپ شالاقلاپ ئۇرۇلاتتى ۋە ئۆزىنىڭ ئېقىپ

ئۆتۈشى رۇخسەت قىلىنغان كۆزلەردىن ھەيۋەت بىلەن شارقىراپ ئاياغقا ماڭاتتى. مانا شۇ چاغدا ئۇنىڭدىن بوغۇق، يەر تېگىدىن كېلىۋاتقان پارتلاش ئاۋازىدەك بىر خىل گۈرۈلدەش ساداسى چىقاتتى. شو بېتون تۈۋرۈكلەر ئەتراپىدا بۈرۈلداپ قاينام كېتەتتى. سۇ بېتىدە سان-ساناق-سىز مەرۋايىتتەك تامچىلار سەكرىشىپ ئاپئاق بۈرۈغۇن بولۇپ ئۆرلەيتتى.

سۇنىڭ بۇ گۈرۈلدەشلىرى ۋە قاينىشى بۈگۈنكى كاتتا مۇراسىمغا ئۇرۇۋاتقان چاۋاكىتەك سېزىلەتتى. گويا ئۇ شۇ تاپتا يىغىنىنى، توسمىنى قۇرغان مىڭلىغان ئاممىنى تەبرىكلەۋاتقاندەك تۇيۇلاتتى...

شۇ چاغدا مېنىڭ ئىسمىمنى چاقىرغان ئاۋازدىن چۆچۈپ خىيالدىن باش كۆتۈردۈم. مۇراسىمغا رەھبەرلىك قىلىش گۈرۈپپىسىدىكىلەر مېنىڭمۇ بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىشىم كېرەكلىكىنى ئويلىشىپتۇ.

— نېمىمۇ دەرمەن؟ — دېدىم مەن ماڭا بۇ ئۇقتۇرۇشنى يەتكۈزگەن كىشىگە قاراپ، — شۇنچە كۆپ يولداشلار سۆز قىلدى. كۆپلىرى ناھايىتى ياخشى سۆزلىدى، مېنىڭ يۇرەك سۆزۈمگە ئوخشاش. مەن ئېمىكتىكى بالام بىلەن، — قۇچقىمدىكى بالام ئۇيقۇدىن ئويغىنىپ ئېمىۋاتاتتى، — ماڭا سۆز قىلىش قىيىن...

— بۈگۈنكى مۇراسىم "لېنتا كېسىش مۇراسىمى" ، — دېدى يەنە ھېلىقى كىشى مېنى رىغبەتلەندۈرۈپ، — سىز توسمىنىڭ قۇرغۇچى ئىنژېنېرى تۇرۇپ ئاز-تولا گەپ قىلمىسىڭىز بولماس...

— سۆزلەڭ، توغرا ئېيتىدۇ، — دەپ قوشۇلدى شۇ يېقىن ئاردىدا تۇرغان قۇتلۇق ئاكا ئىلھاملاندۇرۇپ، — تۆت-بەش ئېغىز بولسىمۇ تەسىراتىڭىزنى سۆزلەڭ...

مەن "قارا" دېگەندەك بولۇپ چەتكە كۆز تاشلىدىم-دە، زەھەر-خەندىلىك، دۇشمەنلىك بىلەن تىكىلىپ تۇرغان رېھىم بىلەن ھامۇتقا

كۆزۈم چۈشۈپ قالدى. ئۇلارنىڭ ئەتراپىدا بىرمۇنچە كىشىلەر بار ئىدى، كىمدۇ بىرسى ۋالاقلاپ گەپ قىلىۋاتاتتى، ۋېھىم بىلەن ھامۇتىمۇ باشقىلار قاتارىدا ئۇنىڭ گېپىنى تىڭشىغان بولۇپ تۇرۇشاتتى.

مەن سۆز قىلىشقا ماقۇل بولدۇم، ئەمما نېمىلەرنى ئېيتىشىم كېرەكلىكىنى زادىلا يىغىنچاقلاپ ئويلىيالمايتتىم. مەن بۇ يەرگە دوختۇرخانىنىڭ كېسەلخانىسىدىنلا كەلگەنلىكىم، ئۇقتۇرۇشمۇ ئەمدى يەتكۈزۈلگەنلىكى ئۈچۈن، تەييارلىق قىلىۋېلىش پۇرسىتى يوق ئىدى. شۇنداقتىمۇ، بايانىمنى قۇتلۇق ئاكا دېگەندەك "تۆت-بەش ئېغىز" تەسىراتىم بولسىمۇ سۆزلەۋېرەي دېگەن يەرگە كەلدىم.

گەپ-سۆزلىرىم كۆپ بولسىمۇ سۆزلىيەلمەي، بۇرۇقتۇما بولۇپ ئۆتكەن ھېلىقى چاغلاردا، قاچانمۇ بىزگە گەپ قىلالىغۇدەك شارائىت ۋە پۇرسەت كېلەر دەپ زارىقىپ كۈتمىگەنمىدىم؟

مانا، مېنىڭ ئالدىمدا ئاشۇ كۈتكەندىكىدەك شارائىت ۋە پۇرسەت تۇرۇپتۇ. سۆزلىمەي نېمە قىلاي؟

ئاز-تولا ھەق گەپنى قىلىپ قويغانغا تىل-ئاھانەت، خورلاش-لارغا ئۇچراپ يۈرگەن شۇ كۈنلەردە، قاچانمۇ كۆڭۈلدىكىنى ئېيتقىلى بولار دەپ ئىچ-ئىچىمدىن پۇچۇلىنىپ كەتمىگەنمىدىم؟

مانا ئەمدى كۆڭلىگىدىكىنى دەۋال دەيدىغان ئەركىن چاغلار قۇچاق ئېچىپ كەلمەكتە.

شۇنداقتىمۇ ھاياجانلىنىپ كەتكەنلىكىمدىن گېپىمنى نەدىن باشلاشنى، قانداق مەزمۇن بىلەن داۋاملاشتۇرۇشنى بىلەلمەي قالدىم. ئۇنىڭ ئۈستىگە، بۇ يىغىن توسمىغا مۇناسىۋەتلىك ئىدى. مېنىڭمۇ ھەممە گەپ-سۆزلىرىم، دەرد-ئەلەملىرىم، شاد-خۇراملىقلىرىم مۇشۇ

توسما بىلەن چەمبەرچەس باغلانغانسدى. بۇلارنىڭ قايسىبىرىنى سۆزلەرمەن...

يىغىن باشقۇرغۇچىسى مېنى سۆزگە تەكلىپ قىلىدىغانلىقىنى ئۇقتۇردى. ئىككى تەرەپمىدىكىلەر مېنىڭ ۋاقتىلىق قۇرۇلغان يىغىن مۇنبىرىگە بېرىشىمغا يول ئېچىپ بەردى. مەن بالامنى كۆتۈرۈپ مىكروفون ئالدىغا باردىم.

بىرپەسلىك ۋاراڭ-چۇرۇك، ئۆرە-تۆپە بولۇشلار توختاپ، يىغىن قاتناشچىلىرى جىمىپ كەتتى. ئارقىدىنلا بىرسى كومانىدا بەرگەندەك بىراقلا چاۋاك چېلىندى ۋە بارغانسېرى رېتىمى تېزلىشىپ كۈچلۈكرەك جاراڭلىدى. مەن كۈتتۈم، چاۋاك توختىمىدى. كۆزلىرىنىدىن ئېقىۋاتقان ياشنىڭ مەڭزىمنى، زىننىقمىنى بويلاپ چۈشۈپ ئىڭىكىمىمۇ نەم قىلىۋاتقىنىنى سېزەتتىم، كۆز ئالدىمدا بارغانسېرى تەۋرىنىۋاتقان پايانسىز دېڭىز كېڭىيىپ، يېيىلىۋاتقاندەك بىلىنەتتى...

ئاخىرقى سۆز

گۈلئايسمدىن «گۈلئايسم»غىچە

گۈلئايسمدىن «گۈلئايسم» بولۇپ چىققۇچە ئون يىلغا يېقىن ۋاقىت ئۆتتى، ئۇ جامائەت كۆرەلەيدىغان «گۈلئايسم» بولۇپ، مۇبادا نەشرىيات بولسا، كىتابخانىلارغا تونۇش گۈلئايسم بولغۇچە يەنە قانچە يىل ئۆتىدىغانلىقىنى خۇدا بىلىدۇ.

بەدىئىي ئوبرازلارنى كىرىشتىن ئىلگىرىكى گۈلئايسم، پەقەت مېنىڭ تەپەككۇرۇمدىلا توقۇلغان ئەمەس، ئەلۋەتتە. شۇنداقتىمۇ، ئۇ بەدىئىي پىكىر يۈرگۈزۈش (توقۇلما) ۋاقتىدىكى تەپەككۇرۇم ئىچىدىن ئاستا-ئاستا پەيدا بولۇپ يېتىشىپ چىققۇچىلىك ئارىلىقتا، گۈلئايسم ۋە ئۇنىڭ زامانداشلىرى ئالەمشۇمۇل تارىخىي ئۆزگىرىشلەرنى بېشىدىن كەچۈردى ۋە شۇ ئۆزگىرىشلەرگە بىۋاستە قاتناشتى.

ھازىر ئاشۇ كۈنلەرگە بۇرۇلۇپ قاراش كىشىنى نۇرغۇن ئويلارغا سالىدۇ، تەپەككۇر قىلىشقا ئۈندەيدۇ ۋە سەزگىلى بولىدىغان، ئەمما تۇتقىلى بولمايدىغان بىر تالاي گادىرماش كۆرۈنۈشلەرنى كۆز ئالدىغا تىزىدۇ. بۇ كۆرۈنۈشلەر ئىچىدە ئادەمنى خۇشال قىلىدىغىنىمۇ، خاپا قىلىدىغىنىمۇ، ئەنسىزلىككە سېلىپ سوغۇق تەر باستۇرىدىغىنىمۇ، ئەندىكتۈرۈپ تىترىتىدىغىنىمۇ بار.

مەيلى قايسى كۆرۈنۈش، قانداق كۆرۈنۈش توغرىسىدا ئېيتىرا

ئېچىشقا توغرا كەلسۇن، ھامان "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" دېگەن ھەربىر كەتتىك يىلىمدەك چاپلىشىۋالىدىغان تەسىراتىدىن قۇتۇلۇش تەس.

"مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"نىڭ رەھىمسىز دەھشىتى ئۇنىڭ جۇڭگودەك چوڭ بىر ئەلنىڭ ئىقتىسادى، مەدەنىيىتى، تارىختىن بۇيان جۇلالىنىپ كۆز چېقىپ تۇرغان بىناھا، ئېسىل مەدەنىيەت ئەنئەنىسىنى، كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرنى ۋە باشقا نۇرغۇنلىغان ئىجتىمائىي ئادەتلەرنى گۇمران قىلىۋەتكەنلىكىدىلا ئەمەس، تېخىمۇ رەھىمسىز دەھشىتى شۇ يەردىكى، ئۇ كىشىلەرنىڭ، بولۇپمۇ ياشلار ۋە ئۆسمۈرلەرنىڭ مەنىۋى دۇنياسىنى خاراپ قىلىۋەتتى.

جۇڭگو زېمىنىدا ئەخمىقانە، تەلۈلەرچە ئېلىپ بېرىلغان ئون يىللىق "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" ھەرقانداق بىر نۇقتىدىن تەكشۈرگەندىمۇ، ئىنسانىيەت مەدەنىيىتى تارىخىدا ئەڭ شەپقەتسىز، ئەڭ دەھشەتلىك بالايىئاپەت ئىدى، بۇنىڭ شۇنداق ئىكەنلىكى رەت قىلىپ بولمايدىغان ئەمەلىي ۋە نەزەرىيىۋى پاكىتلار بىلەن ئىسپاتلىنىپ بولغان بۇگۈنكى كۈندە، يەنە بايان بېرىپ ئولتۇرۇشنىڭ زۆرۈرىيىتى چوڭ ئەمەس. لېكىن، بۇ ئاپەتنىڭ كىشىلىك مۇناسىۋەتلەرگە، ئادەملەرنىڭ روھى، قەلبى ۋە چۈشەنچىلىرىگە كەلتۈرگەن بۇزغۇنچىلىقى توغرىسىدا ھېلىھەم سۆزلىنىۋاتىدۇ.

بۇ يەردىكى مەسىلە، ئۇنى قانداق ئىپادە قىلىشتا!

مېنىڭ ئوتقاشتەك جۇلالىنىپ تۇرغان، باھار مايسىلىرىدەك بەرق ئۇرۇپ كۆكلەۋاتقان، تاڭ شولىسىدەك ساپ ۋە ئارزۇ-ئۇمىدلەر بىلەن جۇشقۇنلاپ تۇرغان ياشلىقىم دەل ئاشۇ "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" بولۇۋاتقان دەۋرگە توغرا كەلدى. دەھشەتلىك قارا بوران

ئوتقاشنى ئۆچۈردى، جۈت زىمستان مايسنى نابۇت قىلدى، قۇتردـ
غان قارا بۇلۇتلار تاك شولىسنى قاپلاپ كەتتى. ئارزۇ-ئۇمىدلەر
ئاز ساندىكى شەخسلەرنىڭ گۇناھلىق خاھىشلىرى تۈپەيلىدىن
چەيلەندى...

ماۋا ئوخشاش ياشلار ھەممىلا جايدا بار ئىدى، مېنىڭ ئەتراپىمدا
ۋە مېنىڭ مۇناسىۋىتىم دائىرىمدە بىر تۈركۈم دوستلار بۇ بالايـ
ئاپەتنىڭ مەنبەسى ۋە نېگىزى توغرىسىدا ھەر تۈرلۈك قىياسلارنى
ئوتتۇرىغا قويۇشاتتى. ئەمما، "ئىنقىلاب" ئىبارىسى ئاستىدا ئېلىپ
بېرىلىۋاتقان بۇ ھەرىكەتنىڭ ئەسەبىيلەرچە قىلىنىۋاتقانلىقىنى ئەڭ
ئىنكىدە بىر تۈرلۈكلا خۇلاسىگە كېلىشەتتى. ئۇنداق ئىكەن،
بۇ "ئىنقىلاب"نىڭ نەتىجىسى، مۇقەررەر ھالدا، شەرمەندىلىك بىلەن
تۈگەيدىغانلىقى ھەققىدە ھېچكىم گۇمانلانمايتتى.

بىز كۈتكەنىدەكلا، 1976-يىلى ئۆكتەبىردە بالايىئاپەتكە
خاتىمە بېرىلدى، ئادەملەر يەنە كۈلكىسىنى، خۇشاللىقىنى، ھېس-
تۇيغۇلىرىنى بۇ ئۇلۇغ غەلىبىدىن تېپىشتى.

لېكىن، بۇ دەۋرنىڭ ھەقىقەتەن تۈگىگەنلىكىنى بىلدۈرىدىغان
سىياسىي خىتاپ پارتىيە 11-نۆۋەتلىك مەركىزىي كومىتېتىنىڭ
3-ئومۇمىي يىغىنىدىن كېيىن رەسمىيلەشتى.

«گۈلئايىم» "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"دىكى بىرمۇنچە "گۈل-
ئايىم"لارنىڭ تەسىرى بىلەن يېزىلىشقا باشلىغان چاغدا، "مەدەنىيەت
زور ئىنقىلابى" توغرىسىدىكى چۈشەنچىلەر ھازىرقىدەك ئېنىق،
روشەن ئەمەس ئىدى. ئەمما، ئالدىنقى قۇرلاردا ئېيتىلغىنىدەك،
مەندە "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"غا قارىتا ئۆزەمگە خاس تونۇش
ۋە چۈشەنچىلەر بار ئىدى. بۇ چۈشەنچىلەر گەرچە ماۋىلا خاس

بولۇپ قالـماي مىليونلـىغان خەلق ئامـمىسـدىـمۇ مەۋجۇت بولغان چۈشەنچىلەر بولسىمۇ، مۇنداق ئىككى نۇقتىدا ھەرگىزمۇ خاتا ئويلىـمىغىنىمنى ھـازىرمۇ خوشاللىنىپ ئەسلەيمەن: بىرى، "تۆت كىشىلىك گۈرۈھ"نىڭ ھالاكىتى ئۇلۇغ پارتىيىمىزنىڭ كۈچـىدىن، خەلق ئاممـىسىنىڭ كۈچىدىن بولدى؛ يەنە بىرى، تارىخىي مۇقەررەرلىك نۇقتـىسىدىن ئالغاندا، "تۆت كىشىلىك گۈرۈھ" ئۆزلىرىنى ئۆزلىرى ھالاك قىلىدىغان يولدا ماڭغانلىـقى ــ تارىخـىي ئېقـىمغا قارشى ھەرىـكەت قىلغانلىقىدىن بولدى.

مانا شۇ نۇقتىنى ئەدىبلـىك مەسئۇلىيىتـىم بىلەن بەدىئـىي ئەسەر ئارقىلىق ئىپادىلەپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى" ئۈزۈل ـ كېسىل ئىنكار قىلىنىۋاتقان 1977 ـ يىللا، مەن ئىككى رومان يېزىپ چىقتىم.

«نۇرلۇق قەلبـىلەر» ماۋزۇسىدىـكى ئىشچـىلار سىنىپـى تېمىسىغا بېغىـشلانغان رومانىم يىـل ئاخىرىـدا پۈتـتى①. «گۈلئايـىم» بولسا 1978 ـ يىلى ئەتىـيازدا پۈتـتى. ئاۋۋالقىسىدا زاۋۇت تۇرمۇشى ئارقا كۆرۈنـۈش قىلىنـغان، كېيىنكىسـىدە يېزا تۇرمۇشى ئارقا كۆرۈنۈش قىلىنغان بولۇپ، ھەر ئىككىسىدە زىيالىي ياشلارنى ئاساسىي پائالىيەت مەركىزىگە قويدۇم. ئىشچىلار سىنىپىي ۋە دېھقانلار ئاممىسىنى ئۆلار-نىڭ ئەتراپىغا ، پارتىيىنىڭ ئاساسىي قاتلام رەھبەرلىكىنى ئۆلارنىڭ ئۈستىگە قويدۇم.

مېنىڭ بۇنداق قىلىشىم، يۇقىرىدا بايان قىلىنغاندەك، "تۆت كىشـى-

---

① «نۇرلۇق قەلبـىلەر» رومانى قەشقەر ئۇيـغۇر نەشرىياتـى تەرىپىدىن 1985 ـ يىلى نەشر قىلىنغان ــ تەھرىر.

لىك گۇرۇھ"نىڭ تارىخىي خاراكتېرلىك گۈمران بولۇشىغا قارىتىلغان چۈشەنچەمىنىڭ تۈپەيلىدىن بولغان. "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ ئوتتۇرىغا چىقىشى تاسادىپىي، بىردەمدىلا بولمىغىنىدەك، ئۇلارنىڭ گۈمران بولۇشىمۇ ئۇشتۇمتۇت ۋە بىردەملىك ئىچىدە بولغان ئەمەس. هازىر تەكشۈرۈلگەن، ئېنىقلانغان ۋە خولاسىلەنگەن پاكىتلار يۇقىرىدىكى نۇقتىنى ناھايىتى ئادىللىق بىلەن ئىسپاتلاپ تۇرۇپتۇ. هەمىمەيلەنگە مەلۇم بولۇپ بولغان ئىشلار توغرىسىدا تەكرار سۆز قىلىشنىڭ مەزىسى يوق، گۇلئايىمدىن «گۇلئايىم»غىچە بولغان بەزى مەسىلەر توغرىسىدا بولسا بىرنەچچە ئېغىز گەپ قىلىپ ئۆتۈشنىڭ زىيىنى بولمىسا كېرەك.

هازىرقى ياشلار باشتىن كەچۈرۈۋاتقان دەۋر ئىنتايىن تىنچ، ئىناق ۋاقىتلارغا توغرا كەلدى. ياشلىرىمىز ئۇچۇن ئوقۇش، تەپەككۇر قىلىش، ئىشلەش، ئىجاد قىلىش ئۇچۇن جىمى شەرت-شارائىت تۈگەل بولۇۋاتقاندا، ئۇلار بۇنىڭدىن 10 يىل، ياكى 15 يىل ئىلگىرى مۇشۇ ۋەتەندە، ئۆزلىرى ياشاپ تۇرغان زېمىندا نېمە ئىشلار بولغانلىقىنى كەمدىن كەم ئېنىسگە ئېلىشىدۇ. بولۇپمۇ ئۇلار شۇ چاغدىكى ياشلارنىڭ نېمىلەرنى ئويلىغانلىقى، نېمىلەرنى تەسەۋۋۇر قىلىپ، نېمىلەرنى ئەمەلىيەتتە ئورۇندىغانلىقىنى بىلمەيدۇ. هالبۇكى ئۇ چاغلاردا ئاز سانلىق تەلۇبلەر، سىياسىي سۈيقەستچىلەر، هەرقانداق دەۋر، هەرقانداق سىياسىي ئاتموسفېرادا هامان "ئاكتىپ" بولىدىغان كىشىلەردىن باشقىلارنىڭ هەممىسى گۇمان ئاستىدا تۇراتتى.

بۇگۇنكى ياشلار ئاشۇنداق دەهشەتلىك هادىسىنىڭ ئۆزلىرىنىڭ هاياتىغا ناھايىتى يېقىن ئارىلىقتا سادىر بولغانلىقىنى بىلمىشى

كېرەك. ئۇنداق بولمىسا ئۇلارغا ھازىرقى ھۇرلۇك، مەنسۈى ئەركىنلىك، كەڭ-كۇشادا ئوقۇش، ئىشلەش، ئىجاد قىلىش شارائىتلىرىنىڭ قەدرىگە يەتمەسلىك تۇيغۇسى ئۆسۈپ قالىدۇ.

ئەمەلىيەتتە بۇگۈنكى ياخشى شارائىتلار ئۇچۇن بېرىلگەن بەدەل ئاز ۋە كىچىك ئەمەس ئىدى. پارتىيىنىڭ ئەڭ يۇقىرى قاتلام رەھبەرلىرىدىن تارتىپ، سوتسىيالىستىك ۋەتەننى سۆيگۈچى ئاددىي پۇقراغا قەدەر، ئەڭ ئاتاقلىق پەن ئالىملىرىدىن تارتىپ ئاددىي زىيالىيلارغىچە ئۆزىگە مۇناسىپ بەدەل بەرگەنىدى. ئۇلارنىڭ ئۇرغۇنلىرى ناھەقتىن ئۆلتۈرۈۋېتىلدى، ئۇرغۇنلىرى دەرد-ئەلەم ئىچىدە قان يۇتۇپ ئالەمدىن ئۆتتى، بىرمۇنچىلىرى مېيىپ، كېسەلمەن بولدى، ۋاقتسىز زەئىپلەشتى...

شۇنداقتىمۇ ئۇلار دۆلەتنى، پارتىينى، ئارمىينى، سوتسىيالىستىك مەۋزەل تۇزۇمنى ساقلاپ قالدى، ئەۋلادلارنى ساقلاپ قالدى، كەلگۈسىگە يول ئاچتى.

ئۇلار ئەڭ قىيىن شارائىت ئاستىدا خەلق ئاممىسىنىڭ بەخت-سائادىتى ئۇچۇن ئەڭ زور تىرىشچانلىق كۆرسىتىپ ئەمگەك قىلدى، قان-تەرىنى ئاققۇزدى.

ئاغدۇرۇلۇپ غۇلاپ چۈشكەنلەردە ئۇنداق جاساراەت ۋە قەتئىي ئىشەنچ يوق ئىدى. ئۇلارنىڭ بىردىن-بىر ئەگىشىشىرى ۋاقتى ئۆتكەن، ئەمەلىيەتكە ئۇيغۇن كەلمەيدىغان ۋە ئاشۇنداق ئىكەنلىكى قايتا-قايتا ئىسپاتلانغان قاتمال سىياسىي شوئارلار ئىدى. بۇ شوئارلار ئومۇمنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچرىغانسېرى ئۇلار زورلۇق ۋاستە-سىدىن پايدىلىنىشنى جىددىيلەشتۈرەتتى. ئۇلارنىڭ ئۆز مەنتىقى بويىچە شۇنداق قىلماقتىن باشقا چارىسى يوق ئىدى.

گۇلئايىم توغرىسىدا گەپ-سۆز بولغاندا، ئۇنىڭ ھەرقانچە بولغان-دىمۇ ئاران پىروتوتىپ بولالايدىغانلىقى ئەدەبىيات ئاشنالىرىغا سىر ئەمەس. مەن ئالدىنقى ئىپىزوتلاردا تەكرار قەيت قىلىپ ئۆتكەن-نىمىدەك، بىرمۇنچىلىغان مۇرەككەپ سىياسىي خاھىشلارغا ۋەكىللىك قىلىدىغان ھەر خىل تەبىقە كىشىلىرى بىلەن دەل ئاشۇ ۋاقىتلاردا ئارىلىشىپ ئۆتكەنىدىم. مەن 1966-يىللىرى ۋە 1967-يىللىرى داشۇ پۇتىتۇرۇپ يېزىلارغا "قايتا تەربىيە" ئېلىشقا بارغان بىرمۇنچە ئوقۇغۇچىلار بىلەن خېلى يېقىن باردى-كەلدى قىلغانىدىم. ئۇلارنىڭ ئارىسىدىكى "گۇلئايىم"لاردىن بىر «گۇلئايىم»نى يارىتىش ئارزۇيۇم "مىللىي كۆرۈلمىگەن ئىنقىلاب" ۋاقىتىدىلا باشلانغانىدى. ئەسلىدە، بۇنداق ئارزۇنى ئاشۇ ئوغۇچىلارنىڭ ئۆزى مېنىڭ قەلبىمگە ئېرىتىپ قۇيۇپ بولغانىدى. "مەدەنىيەت زور ئىنقىلابى"دىن ئىبارەت تەلۇلۇك ئالىتوپىلاك "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ" ئاغدۇرۇلغاندىن كېيىنىلا دەرھال ئىنكار قىلىنغىنى يوق. شۇ يىللاردا بەزى شەخسىلەر خۇسۇسىي گۇندىخانىلاردىن چىقىرىۋېتىلدى. ئۇلار چىقىرىۋېتىلگەندە دېيىلگەن سۆزلەر "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ زىيانكەشلىكىگە ئۇچرىغان دەپ ئېنىق ئوتتۇرىغا قويۇلماستىن، "سىنىپىي كۆرەش دائىرىسى كېڭەيتىۋېتىلگەن..." دەپلا ئىزاھلاندى. يەنە بىرمۇنچىلار — كۆپ ساندىكىلەر بولسا يەنىلا "تۆت كىشىلىك گۇرۇھ"نىڭ ئاممىۋى ئاساسىي قاتارىدا كۆرۈلگەنىدى (ھازىر بۇ مەسىلەر ئاللىقاچان بىر تەرەپ قىلىنىپ بولدى).

قەشقەردىكى بىر زاۋۇتتا بىر ئايال ئاشۇ ۋاقىتتا زاۋۇت "دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسى"نىڭ خۇسۇسىي تۇرمىسىدىن قويۇپ بېرىلگەنىدى. بۇ ئايال خۇسۇسىي گۇندىخانىدا تۇغۇپ، بوۋىقىنىڭ كىندىكىنى

چىشلەپ ئۇزگەنسەن. شۇنداق شارائىتتا ئۇساپ كېتىپ سۇ سورىغاندا، "دىكتاتۇرا گۇرۇپپىسى"دىكى چوماقچىلار ئونىڭغا سۇ بەرمەيلا قالماستىن، بەلكى ھايۋانلارچە قىلىق بىلەن بوۋاقنىڭ يورۇق دۇنياغا چىقىش جەريانىنى "تاماشا" قىلغانىكەن.

شۇنداق قىلىپ، ھېلىقى ئوقۇغۇچىلار ئىچىدىكى "گۈلنايىم" لاردىن بىر بەدىئىي «گۈلنايىم» يارىتىشىمغا ھېلىقى زاۋۇتتىكى گۈلنايىمنىڭ كەچمىشلىرى قوشۇلدى. بۇ "گۈلنايىم"لارنىڭ كەچۈر-مىشلىرىدە، تەقدىرىدە پەرق بولغىنىغا قارىماي، ئۇلارنى ئېغىر دەرد-ئەلەملەرگە دۇچار قىلغان سەۋەبتە نېمە پەرق بارلىقى توغرىسىدىكى خىيال مېنى كۆپ سارىسىمغا سالدى.

ھۆرمەتلىك كىتابخانلار كۆرۈپ تۇرۇپتۇكى، «گۈلنايىم» مەن ئۇچۇن ئاشۇنچىلىك جاۋاب بېرەلىدى، بۇ يەردە مەن ئەدەبىيات نەزەرىيىسى، بەدىئىي قانۇنىيەتلەرنىڭ تۇرمۇشتىكى رېئاللىقنى قانداق قىلىپ بەدىئىي دېتاللار قاتارىدا بىر تەرەپ قىلىش توغرىسىدىكى بەلگىلىمىلىرىنى باشلاپ كېلىپ سۆزلەتكۈزمەكچى ئەمەسمەن. ھەر ھالدا ئۇشبۇ «گۈلنايىم» مېنىڭ رىيالىي ياشلارنىڭ مەلۇم بىر ھاياتلىق بۇرجىكىدە ياشاپ ئۆتكەن كىشىلىك تۇرمۇشىنى قانچىلىك دەرىجىدە ئەكس ئەتتۈرەلىگەنلىكىمگە گۇۋاھ بولالايدۇ.

مېنىڭ بۇ «ئاخىرقى سۆز»نى يېزىپ «گۈلنايىم»غا قوشۇپ قويۇشۇم، بۇ ئەسەرنىڭ 1984-يىلى يېزىلمىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇشتىنلا ئىبارەت. ئەسەرنىڭ ئۆزى توغرىسىدا بولسا كىتابخانلار بىرنېمە دەر...

1978-يىل ماي، قەشقەردە يېزىلدى.
1982-يىل ئىيۇل، ئۈرۈمچىدە تۈزىتىلدى.
1984-يىل نويابر، بېيجىڭدا يەنە تۈزىتىلدى.

مەسئۇل مۇھەررىر: رەقىب ۋاھاپ
مەسئۇل كوررېكتور: رىشىت ۋاھىدى

سەمەت دۇگايلى

گۈلئايىم

(رومان)

نەشىر قىلىغۇچى ۋە: مىللەتلەر نەشرىياتى
تارقاتقۇچى
ساتقۇچى: شىنخۇا كىتابخانىلىرى
باسقۇچى: مىللەتلەر باسما زاۋۇتى
1990-يىل 9-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى
1990-يىل 9-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
باھاسى: 3.90 يۈەن